

Det här verket är upphovrättskyddat enligt *Lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk*. Det har digitaliserats med stöd av Kap. 1, 16 § första stycket p 1, för forskningsändamål, och får inte spridas vidare till allmänheten utan upphovsrättsinnehavarens medgivande.

Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work is protected by Swedish Copyright Law (*Lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk*). It has been digitized with support of Kap. 1, 16 § första stycket p 1, for scientific purpose, and may no be disseminated to the public without consent of the copyright holder.

All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100166 0038

Centralbiblioteket
fol
* 84/834:6

* 84/25

Coll. Cat.

HENRI SCHÜTZ

KGL. VITTERHETS-
HISTORIE OCH ANTIKVNITTETS
AKADEMIEN

DESS
FÖRHISTORIA OCH HISTORIA
VI

STOCKHOLM 1943

6

HENRIK SCHÜCK

KGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH ANTIKVITETS
AKADEMIEN

DESS
FÖRHISTORIA OCH HISTORIA

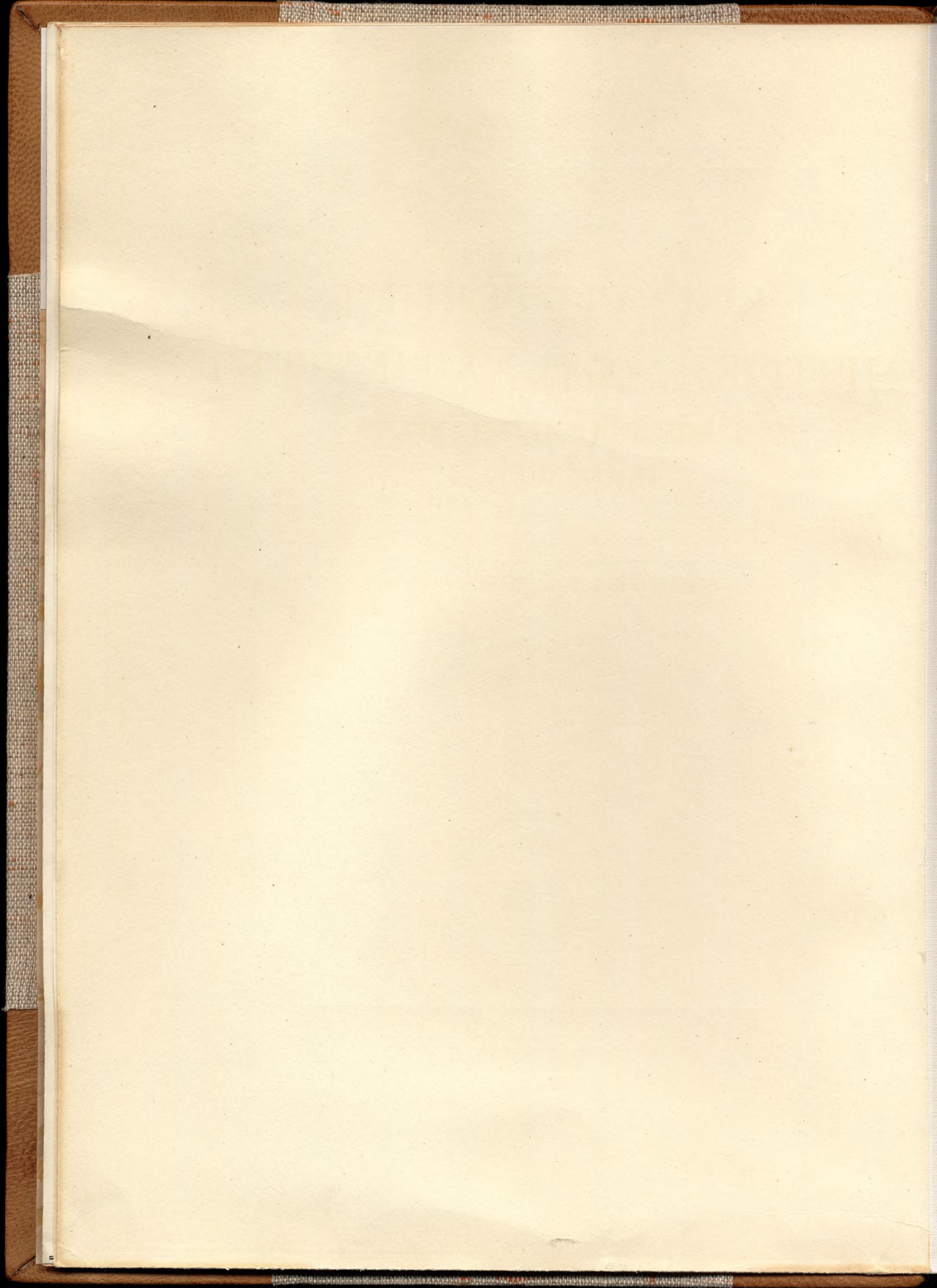
VI

STOCKHOLM 1943

KGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH ANTIKVITETS
AKADEMIEN

Dess
Förhistoria och Historia

VI

KGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH ANTIKVITETS
AKADEMIEN

Dess
Förhistoria och Historia

På akademiens uppdrag
författade
av

HENRIK SCHÜCK

VI

ADLERBETHS TID

1786—1793

Stockholm 1943

ARBETET UTGIVES MED ANSLAG UR
HUMANISTISKA FONDEN

DROTTNING LOVISA ULRIKA

Marmorbyst av J. T. Sergel i Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens sessionssal.

STATUTER OCH STAT

Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens historia från stiftelseåret 1786 fram till våra dagar sönderfaller i två bestämt skilda perioder: svaghets tiden från 1786 till 1837 och den följande 100-årsperioden, som inledes genom Bror Emil Hildebrands utnämning till riksantikvarie och som fylles av en alltjämt stegrad livskraft. Från en »medaljakademi» utvecklades nu Lovisa Ulricas och Gustav III:s skapelse till ett verksamt arkeologiskt forskningsinstitut, som upptog det gamla Antikvitetsarkivets traditioner för att till sist övergå till en allmänt humanistisk vetenskapsakademi. Men även de första 50 åren av akademiens verksamhet kunna uppdelas i mindre avdelningar, som i viss mån fått sin karaktär av de olika sekreterarnes insatser eller — kanske rättare — deras något olika brist på insatser. Vi vända oss först till Adlerbeths tid, då Antikvitetsarkivet och Vitterhetsakademien omorganiserades till Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien.

Den första delen av den nya akademiens Handlingar inledes med ett meddelande om själva stiftelseförfarandet: »Den 20 Martii eller 33 år sedan Högstsalig Konung Adolph Fredric låtit utfärda Academiens första Lagar, täcktes Hans Kongl. Maj:t begifva Sig i Des Råd-Kammare och de in pleno församlade Herrar Riksens-Råd tilkännagifva Sit nådiga beslut, låta upläsa de nya Statuterne samt den Donations Skrift Hans Kongl. Maj:t för Academien låtit författa.»

De statuter, som nu upplästes, hade antagligen — liksom Svenska akademiens samtidigt utfärdade — efter konungens direktiv avfattats av Schröderheim, som följt med konungen på dennes resa i mars till Uppsala, och de hade nog ej varit alldeles lätta att formulera, ty å ena sidan gällde det att låta Lovisa Ulricas akademi upphöra såsom en för svensk vitterhet och svenskt språk verkande smakdomstol för att såsom sådan efterträdas av Gustav III:s egen nyskapelse, under det att

Lovisa Ulricas akademi i det syftet förvandlades till en medaljakademi, och å den andra sidan att göra denna metamorfos så litet synlig och stötande som möjligt. I formen borde därför de nya statuterna så mycket som möjligt ansluta sig till de gamla och nyheterna i lika mån fördöljas.

*Akademiens
namn och syfte*
§ 1-3

De tre första paragraferna i Lovisa Ulricas statuter lydte:

»LAGAR.

Hvarefter Academien sig har at rätta.

CAP. 1.

Om Academiens göromål i gemen.

§. 1.

Historien, Antiquiteter med hvad til bägges uplysning hörer, Vältalighet och Svenska Språkets upodling, äro de ämnen Academien äger til sit göromål.

§. 2.

Dock varda derifrån Latin och Fransöskan icke uteslutne; det förre, såsom för Lärdom och Vetenskaper högst nödvändigt, det senare såsom allmänt antagit och i anseende till nyare tidens lärda Skrifter oumgängeligt.

§. 3.

Vår afsikt är egenteligen derpå stäld at igenom denna Academien frambringa en ren Smak, et städadt tänke- och et höfsadt skrifve-sätt såsom uti Samhället nyttige, prydelige och behagelige.»

Av dessa uteslöts helt enkelt den tredje paragrafen, som i förändrad lydelse överfördes till Svenska akademiens statuter, och i samma syfte uteslöts även »Svenska språkets upodling» och »vältaligheten» ur den första paragrafen. De tre första paragraferna i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens statuter fingo i stället denna lydelse:

»§. 1.

Vi vele at denna Academie hädanefter som hittils skal bära namn af Vitterhets Academie, men som Historien, Antiquiteter, Inscriptioner och Medailler blifva föremål för serskilte Arbeten, vele Vi at desse Lärdomsgrenar skola intagas i des namn, och at hädanefter hon skal kallas Vitterhets, Historie och Antikvitets Academie.

Statuter och stat

§. 2.

Historiens, Antiquiteters utforskande, Medaillers och Inscriptioners uttydande, upfinnande samt författande, så på Svenska språket som på Latin, Grekiska, Fransyska och Italienska, äro denna Academiens göromål.

§. 3.

Latin, Fransyskan och de öfrige Lärda Språkens odlande och kändedom blifver derföre nödvändig til de undersökningar, som äro Academiens förnämsta Arbete, samt at genom dem stadga smaken blifver ock et för Academien värdigt föremål.»

Huvudvikten bör i den första paragrafen tydligen läggas på »Inscriptioner och Medailler». Denna punkt, som icke förekommit i Lovisa Ulricas statuter, hade emellertid — såsom vi sett — genom Berchs förkärlek för medaljkonsten blivitt ett huvudintresse för hennes akademi, och ehuru statuterna därom ingenting nämna, hade årliga tävlingar i inskriftskonst utlysts. Anknytningen till just denna punkt i den äldre akademiens verksamhet var således ganska skickligt vald, och såsom tillämpningen visade, tillgodosåg Gustav III därmed ock ett annat intresse. Den franska Académie des Médailles — sedan kallad Académie des inscriptions et belles lettres — hade haft till uppgift att författa inskriptioner och deviser på de triumfportar m. m., som upprests för att fira Ludvig XIV:s segrar, och till akademien hade Ludvig XIV yttrat: »Mina Herrar, I kunnen själva döma om, huru högt värde jag sätter på Eder, då jag åt Eder anförtror den sak, som i hela världen är mig kostbarast: min egen ära.» Så exklusiv var visserligen icke Gustav III. Hans medaljakademi skulle hugfästa minnena i Sveriges ärorika historia, ehuru visserligen — som vi skola se — hans egen regering inom denna medaljhistoria kom att intaga den mest framstående platsen.

Utom med medaljer och inskriptioner skulle den ombildade akademien liksom den gamla sysselsätta sig med »historia» och »antiquiteter». Men med antikviteter menades här tydligen icke de fornsaker, som för Antikvitetsarkivet haft så stor betydelse, och — om man frånser mynten — sysselsatte sig den nya akademien heller icke med studiet av några fornsaker, utan blott med sådana antikviteter

som Isala lada, Mora stenar, den Soopska graven o. d. Längre tillbaka än till Gustav Vasas tid sträckte sig ytterst sällan akademiens intressen, och bland de prisämnen i antikviteter, som akademien årligen utsatte, förekommer icke ett enda, som kan betecknas som arkeologiskt. Snarare kunde man anse, att Gustav III med antikviteter avsett de skulpturer, som han förvärvat på sin italienska resa. Men även för dem visade akademien ett mycket måttligt intresse.

»Antikviteterna» hade därför saklöst kunnat strykas i den nya akademiens statuter, då deras utforskande så gott som alls icke ingått i den gamla akademiens verksamhet. Att Gustav III likväl behöll dem även i de nya statuterna berodde nog huvudsakligen på ett ekonomiskt skäl, ty genom att låta »antikviteterna» stå kvar fick han de nödiga penningmedlen till den omorganiserade akademien. Lovisa Ulricas stiftelse hade aldrig haft något statsanslag, utan de obetydliga utgifterna — lön till sekreteraren och de pris, som en gång om året utdelades — hade bekostats av hennes handkassa. Efter hennes död måste således nya tillgångar anskaffas, och då hade Gustav III kommit att fästa sin uppmärksamhet vid Antikvitetsarkivet. 1775 hade han tänkt att efter Berchs fränfalle helt enkelt indraga detta enligt hans mening överflödiga ämbetsverk, men då Berch vid julen 1777 avled, hade Gustav III ändrat mening och utnämnde Adlerbeth till hans efterträdare för att på så sätt honorera redaktören av den medaljhistoria, som konungen nu planerade. Av det skälet fick också det gamla Antikvitetsarkivet leva kvar — till namnet. Arkivets räddning var dess statsanslag, som nu kom till användning. Utom lön till sekreteraren, 300 rdr. specie, hade arkivet också några andra mindre anslag: lön till en amanuens 100 rdr., till vaktmästaren 45 rdr. och till expenser 108 rdr. 16 sk., och genom att för akademien lägga beslag på dessa tillgångar behövde Gustav III att av statsmedel endast anvisa 438 rdr. specie till den omorganiserade akademien. Huvudsakligen var det på denna grund, som akademien fick behålla antikviteterna i de nu utfärdade statuterna.

I en ändrad form bibehöll Gustav III även §. 2. i de gamla statuterna, då han därigenom kunde skilja den omorganiserade akademien från nyskapelsen, Svenska akademien, inom vilken endast svenska

Statuter och stat

språket fick begagnas. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien skulle däremot syssla med inskriptioner »så på Svenska språket som på Latin, Grekiska, Fransyska och Italienska». Karakteristiskt för 1700-talets exklusivt franska inriktning är, att varken tyska eller engelska nämnes bland de moderna kulturspråken.

Vi vända oss nu till de följande paragraferna i den omorganiserade akademins statuter. §. 4 har här sin motsvarighet i den äldre akademins Cap. 2. §. 2, som lyder:

»Desslikes åligger hvarje Ledamot hvar tredje år ingifva, på den stora Församlingsdagen, hvarom vidare fram skal handlas, något af honom författadt arbete uti de ämnen 1. § I. Cap. anvisa; dock på det sätt 4. §. i detta Cap. påbjuder.»

*Ledamöternas
årliga av-
handlingar
§ 4*

I Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens statuter fick paragrafen denna ändrade lydelse:

»Hvarje af de Arbetande Ledamöter åligger at hvar år ingifva Afhandlingar eller Försök uti Antiquiteter, så Svenske som Grekiske, Romerske eller Egyptiske, uti Historien, uti Medailler eller dylike Lärde saker, som utgöra Academiens föremål. Desse Skrifter skola vara inlemnade til Secreteraren sist i slutet af Junii månad, på det han kan på den stora församlingsdagen, den 24, dem nämna i den offentliga Sammankomsten. De Honoraire Ledamöter samt de Fremmande äro ej underkastade denna skyldighet, men derest de vilja inlemnå några Skrifter, skola de äfven som de Arbetande Ledamöternes intagas uti Academiens Handlingar.»

Här får man ytterligare ett förtydligande av vad som menades med antikviteter. Dessa sägas vara såväl svenska som grekiska, romerska och egyptiska, och detta samordnande röjer tydligare än förut den uppfattning, som man hade om de antikviteter, med vilka akademien skulle syssla. Vad beträffar den skyldighet, som här ålades ledamöterna, borde Gustav III ha blivit varnad av det sätt, på vilket man i moderns akademi ställt sig den motsvarande bestämmelsen till efterrättelse, ty den hade där aldrig tillämpats, och även nu blev paragrafen blott ett stadgande på papperet. De flesta inlämnade aldrig någon dylik avhandling, och ingen enda — ej ens Murberg — gjorde det *varje år*. Ej heller tyckes sekreteraren ha påmint de försumlige om deras skyldighet.

*Akademiens
korresponden-
ter §§ 5 och 6*

§. 5 var ny och lyder:

»Academien kommer at underhålla brefvexling med frånvarande Lärde, så inrikes vistande i Rikets Provincer som utländske och fremmande öfver alla de ämnen, som äro föreskrefne, på det hon kan genast blifva underrättad om hvad som tildrager sig i dessa delar i fremmande Länder, som kan förtjena des upmärksamhet, eller nya och sällsamma uptäkter, som i Antiquiteter och Fäderneslandets Historia kunna göras. och bör framdeles Academien i de Val, som hon efter sina aflidande Ledamöter kommer at förrätta af både inländske och utländske Ledamöter, at göra et stort afseende på de Lärde, som med henne fört med mästa noggranhet och flit en sådan brefvexling.»

Vad brevväxlingen med utländske lärde beträffar, kom denna aldrig — åtminstone ej i nämnvärd mån — till stånd, ehuru — som vi skola se — Gustav III anslagit fyra pensioner till de utländske lärde, med vilka akademien brevväxlade. De enda brev från utlandet, som akademien under Gustav III:s tid fick mottaga, voro några innehållslösa tacksägelsebrev från dem, som blivit utsedda till ledamöter, och några andra från dem, som önskade *bli* det. Däremot fick akademien verkliga åtskilliga korrespondenter i landsorten, av vilka några kunde förtjäna namnet »lärde» — såsom Samuel Ödmann — men de flesta snarast voro besvärliga för akademien. Till dessa korrespondenter skola vi sedan återkomma.

§. 6 ansluter sig till §. 5 och blev liksom denna utan betydelse:

»Denna utrikes brefvexling föres af Academiens Secreterare eller någon af Academiens Ledamöter, som serskilt blifver någon del deraf anförtrodd, och komma brefven at hvarje Samlingsdag upläsas samt svaren i Academien uppsättas och rättas.»

*Medaljer och
inskriftioner
§§ 7-10*

Viktigare var §. 7:

»Academien åligger at författa en fullständig Medaille-Historia öfver de förnämsta Händelser, som utmärka Fäderneslandets Häfder ifrån Monarchiens början til Konung ADOLPH FRIEDRICHS död, utsöka Emblémer för Medaillerne, Inscriptioner lämpelige til hvar händelse och upplysa dessa Mynt med tjenliga Historiska Beskrifningar, författade på prydlig Svenska, Latin och Fransyska.»

Uppgiften skulle — av statuterna att döma — för akademien bliva den förnämsta, motsvarande Svenska akademiens skyldighet att ut-

Statuter och stat

arbete en ordbok och en grammatik. Någon motsvarighet till denna paragraf finnes icke i den äldre akademiens statuter, ehuru stadgandet var i full överensstämmelse med hela dess verksamhet under den tid, då Berch varit den ledande inom Lovisa Ulricas akademi. Han var medaljhistoriker och hade 1773 utgivit en stor myntkatalog: Beskrifning öfver svenska mynt och kongl. skådepenningar (dock utan kopparstick) samt 1777, några månader före sin död, första och andra flocken av Namnkunniga Svenska Herrars och Fruers Skådepenningar afritade och i koppar stuckne med bifogade Lefvernes-Beskrifningar. Från början hade planen varit att utgiva en fullständig svensk medaljhistoria, men efter någon tid hade han funnit denna plan för stor och outförbar samt därför lämnat konungarna å sido. Biografierna svälde likväl så ut, att han i de båda flockarna endast hann behandla omkring tjugo personer och de över dem slagna medaljerna. I manuskript hade han dock färdiga tjugo andra biografier, som efter hans död utgåvos av Adlerbeth (1781). Vid hans död förelåg slutligen ett tredje arbete, en svensk historia i anslutning till de medaljer, som slagits av eller till ära för svenska konungar från och med Gustav Adolf till och med Fredrik I; det utgavs 1788, men utan kopparstick.

För denna paragraf hade Gustav III således en anknytning till moderns akademi. Den medaljhistoria, han här ålade akademien att utarbete, skulle dock blott sträcka sig *till* Adolf Fredriks död, således *till* hans egen tronbestigning. För den följande tiden hade han — som vi sett i föregående del (V, s. 652) — redan sörjt genom en annan medaljhistoria, som däremot *icke* omtalas i statuterna och som var avsedd att upptaga de medaljer, som skulle präglas över alla märkligare händelser under hans egen regering.

§§. 8 och 9, som sakna motsvarighet i de äldre statuterna, blevo fullkomligt döda stadganden:

§ 8.

»Academien åligger ock at författa en fullständig Beskrifning på de Mynt, Medailler, skurne Stenar, så nya som gamla, Antiquiteter, Monumenter, som finnas i Sverige, vare sig i Konungens eller Academiernes förvar, med dertil lämpelige anmärkningar och utläggningar.

§ 9.

Som til at rätt utföra sådant arbete fordras en grundelig kännedom af Latinska och Grekiska Antiquiteterne och desse språks Auctorer, så åligger Academiens Ledamöter at syslosätta sig med alt som hörer til denna del af Lärdom.»

Gustav III hade således tänkt sig icke mindre än tre olika medalj-historier: 1) En »fullständig Beskrifning» av olika förut *faktiskt* präglade svenska medaljer (§ 8). Vid denna uppgift fäste han dock ringa vikt och berörde den blott en enda gång (sid. 128), då helt flyktigt, i samband med den i § 7 omtalade medaljhistorien. I akademien togs frågan om *denna* medaljhistoria ej ens upp. 2) En medaljhistoria över tiden från »monarkiens början» till Adolf Fredriks död. Denna medaljhistoria skulle däremot, såsom vi skola se, *icke* upptaga några faktiskt förut slagna medaljer, utan blott nya dylika, som det skulle bli akademiens uppgift att uppfinna. Denna medaljhistoria, som avses i § 7 kom visserligen på tal i akademien, men heller icke mer. 3) Den i statuterna *icke* nämnda medaljhistoria, som skulle behandla Gustav III själv och hans regering. Denna blev däremot — såsom av det följande skall framgå — en av de huvuduppgifter, med vilka akademien kom att sysselsättas.

Större betydelse fick även §. 10:

»Om något Samhälle eller någon enskilt Medborgare anmodade Akademien at upgifva för något serskilt tillfälle några Inscriptioner, vare sig til Skådepenningar eller at ristas på något Minnesmärke, eller Deviser, åligger det Akademien at villfara des begäran och upgifva efter önskan den begärte Devisen eller Inscriptionen på Svenska eller det språk som äskas, och deruti sätta samma noggrannhet och omsorg som i des öfriga Arbeten.»

Med stöd av denna paragraf, som heller icke här någon motsvarighet i de äldre statuterna, fick akademien icke blott giva förslag till de medaljer, som institutioner och enskilda ville prägla, inskriptioner på byggnader, broar, stenar m. m., utan ofta även granska t. o. m. gravstensinskrifter över fullkomligt obskyra personer. Av alla de ärenden, som akademien under Gustav III:s tid kom att behandla, voro dessa de ojämförligt talrikaste.

Statuter och stat

§. 11 är likaledes ny:

*Ledamöternas
skrifter
§§ 11-12*

»Utom dessa Arbeten, som Academien enhälligt kommer at förvalta, så åligger hvarje Arbetande Ledamot af Academien, at välja någon serskilt gren af dessa Lärdomsyirken til sit enskilta studium, och kommer han at personligen eller frånvarande meddela Academien sit arbete, at rikta des Ledamöter med frukten af des lärdom och njuta sjelf uplysningar af de anmärkningar Academiens Ledamöter kunna deröfver göra.»

Paragrafen förefaller tämligen överflödig, ty redan före invalet hade väl varje arbetande ledamot valt en viss lärdomsgren för sitt enskilda studium, och hade han det ej gjort, var det föga sannolikt, att han skulle ha påverkats av detta påbud. Den sannolika tolkningen av paragrafens innebörd är väl därför snarare, att de olika lärdomsområden, som föllo inom akademiens verksamhet, skulle fördelas på de arbetande ledamöterna, så att var och en blev ett slags referent för en viss lärdomsgren. Men även med denna tolkning blev detta stadgande utan all påföljd, och något försök att i den riktningen indela de arbetande ledamöterna gjordes aldrig.

§. 12, som likaledes saknar motsvarighet i de äldre statuterna, tyckes avse skrifter, som från dylika referenter ingivits till akademien:

»Dessa Skrifter skola förvaras vid Academiens Protocoll af Secreteraren och få ej af honom öfverlemnas til någon af Academiens Ledamöter at utur Academiens Samlingsrum hem til sig föra, men bör det vara hvarje Ledamot tillåtit at dem i Academiens rum igenomläsa och deröfver författa sina påminnelser samt dem til Academiens Protocoll ingifva; dock tillåtes dem ej at taga någon afskrift af berörde Skrift, som vid des inlemnande genast inprotocolleras, och utsättes Titulen, första raden af Skriftens början, antalet af sidor och sista raden af slutet, samt genomdrages med Academiens mindre Secret, på det intet blad må bortkomma.»

Viktigare är §. 13:

*Handlingarna
§ 13*

»Academiens Handlingar utgifvas af trycket hvar annat eller minst hvar tredje år. De innehålla först alla uti ofvanstående §. §. upräknade Skrifter, sedan de Arbeten som vunnit Priset, derefter Inträdes Tal, hållne af Academiens Ledamöter, och sluteligen afledne Ledamöters Lefvernes beskrifningar.»

Detta stadgande iaktogs verkligen, ehuru något anslag till tryck icke fanns i staten. 1788 utgavs femte och sista delen av den gamla

Vitterhetsakademiens Handlingar, 1789 första delen av den nya akademien, 1791 den andra, 1793 den tredje och 1795 (efter Adlerbeths tid) den fjärde, och innehållet var det föreskrivna, likaså tiden. Gustav III följde här praxis inom den gamla akademien, som också utgivit Handlingar, den första delen 1755, ehuru några Handlingar med detta innehåll icke omtalats i dess statuter. Då dessa skrevos förefaller det, som om Lovisa Ulrica tänkt sig, att akademien i stället för att utgiva Handlingar, innehållande redogörelser för vad inom akademien förekommit, skulle utgiva en »litterär journal», väl något i samma stil som de Lärda tidningar, som samtidigt utgåvos i Stockholm. Cap. II. §. 1 i den gamla akademien statuter lyder nämligen:

»Vi updrage Academien, at årligen eller på kårtare tid under namn af Handlingar, Journaux eller Dag-Böcker utgifva sit yttrande och omdöme öfver de utkomne Svenska och främmande Skrifter, hvarvid sjelfva saken skärskådas och granskas med den anständighet, som vederbör och kan tjena til rättelse och icke til förargelse. Dock är vår mening icke, at Academiens anmärkningar skola sträcka sig til Théologiska och Politiska Skrifter, utan endast til dem, som under Litteratur höra och räknas kunna.»

Som vi skola se kom även tanken på en dylik journal upp både i Svenska akademien och i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, men förslaget härom ledde icke till någon påföljd.

§§. 14 och 15 i de nya statuterna lyda:

Sammanträ-
den §§ 14-15

§ 14.

»Alla öfverläggningar böra ske med den anständighet, det fog och den höflighet, som anstår et så vittert samqväm, och då något tvisteämne uppkommer, böra skälen mot och med utföras med den fogelighet, som endast kan bidra til gemensam uplysning, och med den aktning, som hvar och en sig enskildt är skyldig och som äskas af vörndnad för det Rum, der Academien är samlad.»

§ 15.

»Academien sammankommer hvarje vecka minst en gång, och bör hvarje samling åtminstone vara i tvänne timar.»

§. 14 saknar motsvarighet i de äldre statuterna och var väl tämligen överflödig. §. 15 återfinnes däremot i de gamla statuternas Cap. III §. 1:

Statuter och stat

»Academiens Ledamöter samlas en gång hvarje vecka på den dag och det rum Hennes Kongl. Maj:t dertil utseende varder.»

I Lovisa Ulricas akademi hade man likväl alls icke ställt sig denna paragraf till efter rättelse, och sammanträden höllos blott då änkedrottningen själv kunde vara närvarande och då hon sammankallat akademien. 1779 hölls blott ett sammanträde (den 1 december), 1780 tre (den 3 maj, den 27 november och den 15 december), 1781 ett (den 29 november) och 1782 ett (den 30 april). I detta avseende var Gustav III:s akademi vida laglydigare, i synnerhet i början, då konungen mycket ofta själv var närvarande. Men även inom denna voro sammanträdena jämförelsevis fåtaligt besökta, och ehuru de flesta av de 34 svenska ledamöterna voro huvudstadsbor, voro de vid sammanträdena närvarande sällan över sju eller åtta, och ganska ofta måste ett sammanträde inställas, därför att de, som infunnit sig, ej nådde det beslutmässiga antalet av sju. Särskilt svårt hade man att under det oroliga året 1789 få en beslutmässig akademi samlad, och en lista på sammanträdena under det första halvåret ger oss en föreställning om livaktigheten inom akademien. Vid sammanträdet den 2 januari voro 7 ledamöter närvarande, den 13 januari också 7, men den 20 blott två, varför sammanträdet inställdes, den 27 8, men den 3 februari blott en, varför sammanträdet inställdes, den 10 februari voro 8 närvarande, den 17 också 8, den 24 blott en, i följd varav ingen sammankomst blev av, den 3 mars 8, den 10 mars 2, då sammanträdet inställdes, likaså den 17 mars, då blott en infunnit sig, den 20 (högtidsdagen) hade väl 8 kommit tillstädes, men den 31 blott 2, så att intet sammanträde blev av, och under hela april hölls intet. Den 5 maj sammanträdde akademien ånyo, då 7 voro närvarande, men den 12 maj måste sammanträdet inställas, då blott en infunnit sig. Den 19 kommo 7, men den 25 blott 3, den 2, den 9 och 16 juni kommo 4 varje gång — varför under dessa sammanträden inga beslut kunde fattas. Efter 1789 blev det föga bättre. Men då akademien vid vissa tillfällen *måste* fatta ett beslut, fann man på en utväg, som ganska ofta anlätades. De fyra eller fem, som kommit tillstädes, fattade det nödvändiga beslutet samt infordrade sedan en förklaring från två eller tre frånvarande ledamöter att de godkände beslutet.

Sammanträdena höllos i regel på tisdagarna. Klockslaget, då de skulle börja, angives icke i statuterna, lika litet som veckodagen, men av några protokollsanteckningar framgår, att de höllos mellan klockan 5 och 7 e. m.

Ferier och
minnstalet
över
Lovisa Ulrica
§ 16

§. 16 rör ferierna:
»Academien är samlad från den 1 November til den 1 Julii hvarje år; de öfrige månader taga Academiens Ledamöter sina ferier, undantagande den 24 Julii, Hennes Maj:t Enke-Drottningens Födelse-Dag, då enligt Constitutionernes 11. Cap. 3. §. Academien skal fira sin Insticktelse Dag, men den öfrige ferie-tiden komma endast de i Stockholm vistande Ledamöter at samlas Onsdagen, som är näst före eller näst efter den 15 i hvarje månad, at emottaga de Bref och Skrifter, som kunnat inkomma, och låta dem behörigt inprotocollera, samt då de äro Sju til antalet, Secreteraren inberäknad, öfverväga de ämnen, som kunna vara då lämpelige til deras skärskådande.»

Oftast måste dock de ytterst fåtaligt besökta feriesammanträdena inställas. Punkten om högtidsdagen den 24 juli är lånad från de gamla statuternas Cap. II §. 3, som lyder:

»Utom dessa plikter vele Vi för evärdeliga tider hafva faststält, det på den 24 Julii någon af Ledamöterne igenom et vältalighetsprof uplifvar den underdåniga erkänsamhet, Academien Hennes Kongl. Maj:t Drottningen skyldig är.»

Enligt de nya statuternas §. 24 hade Witterhets Historie och Antikvitetsakademien två högtidsdagar, en den 24 juli och en den 20 mars (stiftelsedagen), och som naturligt var blev den senare mera talrikt besökt än julisammanträdet. Den i de gamla statuterna akademien åliggande skyldigheten att den 24 juli hålla ett lovtal över Lovisa Ulrica iakttogs väl vid den första årsfesten den 24 juli 1786, då drottningens nära vän hovmarskalken Piper uppläste ett (sedan tryckt) äreminne över henne. Men sedan tyckes denna hyllning ha allt mera förtunnats. Redan den 24 juli 1787 ersattes detta äreminne »med ett till denna högtidlighet lämpadt Tal [av v. Engeström] om Witterhetens tillstånd i Sverige ifrån de äldsta till närvarande tider» — en ganska utförlig svensk litteratur- och lärdomshistoria, i vilken först mot slutet och mera flyktigt drottningens förtjänster

Statuter och stat

om vetenskap och diktning beröras. På samma sätt höll Hallenberg den 24 juli 1789 »ett till dagens högtidlighet lämpadt Tal om Witterhetens tillstånd i Europa under Drottning Lovisa Ulricas Tidehvarf». T. o. m. Liliestråle berörde i sitt högtidstal 1790 först mot slutet och med några få ord Lovisa Ulricas insats, och Schröderheims tal 1791, Om nöjen, handlade heller icke om akademiens stiftarinna, som där endast hyllades med några konventionella fraser i början och i slutet. Rosensteins tal 1792 var en hyllning åt den nyligen avlidne konungen, och det enda högtidstal, som mera ingående sysselsatt sig med drottningen, tyckes ha varit Sernskölds 1788, men det blev icke tryckt. Efter den 24 juli 1792 höllos — som vi sedan skola se — inga offentliga sammankomster, och i följd därav upphörde också lovtalen över Lovisa Ulrica.

§. 17 lyder:

Jettoner

§ 17

»Och til upmuntran at under ferierne sammankomma, skola vid hvarje här ofvan stadfästade Samlingsdag om sommaren, 50 Silfver Jettoner, med Academiens devise präglade, til de närvarande Ledamöterne utdelas.»

Dessa jettoner omtalas även i staten den 20 mars 1786:

»Till Femtio jettoner af Silfver, som utdelas på de fyra Academiens Sommar-Sessioner till de närvarande Ledamöterne, af en Half Riksdaler hvar Jetton, tillsammans tvåhundra stycken, gör ett hundra Riksdaler.»

Några jettoner hade icke förekommit i Lovisa Ulricas akademi, men i anslutning till bruket i Franska akademien hade Gustav III bestämt, att dylika skulle utdelas även i de båda akademier han stiftat. Mellan de bägge akademierna förelåg likväl i detta fall en betydande skillnad. I Svenska akademien delades vid *alla* sammanträden 18 jettoner mellan de närvarande av de 18 ledamöterna. I Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien skulle däremot enligt statuterna jettoner utdelas blott vid de fyra *feriesammanträdena*, däremot *icke* under de åtta arbetsmånaderna, då ett sammanträde i veckan skulle hållas.

Vid varje sammanträde under sommarmånaderna skulle således 50 jettoner delas av de närvarande. Visserligen hade Gustav III här gjort sig skyldig till ett förbiseende, ty med högtidsdagen den 24 juli voro

dessa sammanträden icke fyra utan fem, men olägenheten av hans glömska motvägdes av ett annat förbiseende. Ledamöterna voro väl enligt statuterna 50, men i detta antal ingingo ock 16 utländska, vilka i varje fall ej kunde vara närvarande vid något sammanträde. Sommarsammanträdena böra därför ha varit ganska lockande för akademiens icke vidare förmögna ledamöter. Men i stället finner man, att de ej sällan måste inställas av brist på deltagare. Att häri få full klarhet synes svårt.

Av räkenskaperna får man ingen annan upplysning än att akademien årligen bekommit 200 jettoner (= 100 Rdr), men icke om jettonåtgången vid de olika sammanträdena. För det andra synas protokollen vara ganska ofullständiga, och den ordinarie sekreteraren, Adlerbeth, var *aldrig* närvarande vid något sommarsammanträde — icke vid ett enda; protokollen fördes därför än av den ene, än av den andre, och blott vid *två* feriesammanträden under tiden 1786—1793 omtalas jettoner. Den vanliga avslutningen på ett protokoll lyder endast: »academien åtskildes.» Men för högtidsdagen den 24 juli 1786 slutar det då av Rosenstein förda protokollet: »Innan academien åtskildes, blef en jetton af silfver med den faststälte prägelns lemnad åt hvarje Ledamot, och täcktes Konungen äfven efter sammanträdet slut emottaga en sådan jetton.» Jettonerna hade förmodligen först vid detta sammanträde blivit färdiga på Myntet. Men man torde märka, att någon *delning* av jettonerna nu icke förekom; varje ledamot fick blott *en*, och i de följande också av Rosenstein förda protokollen under feriemånaderna 1786 omtalas ingen jettonutdelning alls, ehuru alla sammanträdena voro beslutmässiga. 1787 förekommer heller intet om dem, och först protokollet för den 16 juli 1788 avslutas: »Slutligen utdeltes den nu färdig tryckte femte Tomen af Kongl. Witterhets Academiens Handlingar till de närvarande Ledamöter, äfven de vanliga jettoner af Herr Cantzli-Rådet von Rosenstein, hvarefter academiens Ledamöter åtskildes.» Av uttrycket »de vanliga jettoner» torde man kunna draga den slutsatsen, att jettoner alltid utdelats, ehuru protokollföraren ej därom gjort någon anteckning. Vid detta sammanträde voro dock åtta ledamöter närvarande. Men utdelades jettoner även vid sammanträden, som ej voro beslutmässiga? Delades de 50 jettonerna mellan dem, som infunnit sig, även

Statuter och stat

om dessa blott voro två? Eller om endast en kommit? Om så icke varit, besparades de för nästa sammanträde, och utdelades då 100 till de tillstädeskomna? Om allt detta veta vi intet.

Att en jettonutdelning förekommit, är dock tydligt och antydes även av en passus i ett brev från Adlerbeth till Rosenstein den 5 september 1789: »Du gör ganska väl att tranquillisera Lindblom öfver det miserabla grälet om jettonerna, i hvilka jag bett honom framgent taga del och skylla på mig» (U. U. B.). Lindblom var — såsom vi skola se — vice sekreterare och hade förmodligen verkställt fördelningen av jettonerna efter Adlerbeths order. »Grälet» hade väl rört sig om frågan, huruvida vice sekreteraren, som icke var ledamot av akademien, skulle få vara med om delningen. Ordning i dessa frågor fick man först 1793.

Hur det än kan ha varit med jettonutdelningen under feriemånaderna, förekom ingen alls under de åtta arbetsmånaderna, då akademien sammanträdde varje vecka, och de flesta av akademiens ledamöter fingo därför aldrig någon jetton. Ledamöterna, av vilka flera tillhörde Svenska akademien och voro med om den rikliga jettonutdelningen i denna, tyckas emellertid ha varit ganska missbelåtna med denna njugghet i medaljakademien, och strax efter Gustav III:s död skedde också en förändring, varigenom jettoner kommo att utdelas även vid veckosammanträdena under arbetsmånaderna. Härom förmåler protokollet för den 11 juli 1792.

»Herr StatsSecreteraren Schröderheim öfverlemnade Kongl. Maj:ts nådiga skrifvelse af denne dag af innehåll det Konungen vore omtänkt att på alt mögeligt sätt betyga Dess agtning för Dess Högstsal. Herr FarFaders, Fru FarModers och Herr Faders minne och äfven förklara Dess Nådiga välbehag öfver academiens arbeten samt vill med så mycket större nöye fullfölja det beslut Högstsal. Hans Kongl. M:t redan i lifstiden fattadt, att anslå en fond för Jetoner till utdelning emellan academiens Ledamöter vid sammankomsterne och till den ändan anbefalt Dess Seraphimer Ordens Gille att till academien årligen anordna (400) Fyrahundrade Rixdaler, neml. (100) Ett Hundrade i kvartalet. Kongl. M:t jemte förständigandet här af vill äfven i Näder anbefalla academiens Ledamöter att upgifva underdånigt förslag, huru

dessa 400 Rdr. skola lämpligast kunna fördelas till sådane jetoner under academiens arbetsmånader.»

»Herr Cantzli Rådet v. Rosenstein anmälte, att han få dagar förr än Högstsal. Konungen blef sårad haft den Nåden erinra H. M:t om den föresats Högbem. Konung alltid haft att förse academien med fond till jetoner, att H. M:t då visat sig benägen att dertill anslå 400 Rdr. af de medel *Svenska academien innehaft, men sedan hon erhållit avisorne, borde afträda*¹, men att saken ej hunnit expedieras. Så snart Herr C. R. anmält detta hos Hertigen, hade Hans Kongl. Höghet genast fullgjort Dess glorvördigste Broders afsigt, och borde således denna gåfva blifva academien dubbelt dyrbar såsom det sista vedermäle af Konung Gustaf III:s kärlek för Vetenskaperna och såsom ett bevis att denna kärlek i vårt KonungaHus är ärftelig. Herr Cantzli Rådet aflemnade tillika (250) Två Hundrade och Femtio Rixdaler i Riksgälds Discontens obligation, hvilka han emottagit, då Seraphimer Ordens Gillet ännu icke kände, huru med den *af Svenska academien afträdde Summa*¹ förhållas borde och som nu få afräknas på hvad academien för första året har att bekomma.»

Vid sammanträdet den 15 augusti fick Rosenstein, som då var akademiens preses, i uppdrag att uppsätta underdånigt förslag, huru anslaget 400 Rdr. skulle fördelas. Den 12 September föredrogs detta förslag för akademien och gillades av denna. Den av Rosenstein författade skrivelsen till Kungl. Maj:t finnes likväl ej kvar, varken i akademiens arkiv eller i Riksarkivet, men refereras i den Kungl. Resolutionen den 20 oktober: Sedan academien blifvit befalld att inkomma med ett förslag om anslagets fördelning, »hafwen I genom underdånig skrifvelse af den 12 sistledne månad anmält, at ett sådant ändamål närmast wunnes, om Tjugufem jettoner utdeltes wid hvarje sammankomst til de närwarande Ledamöter på sätt som hittills wanligt varit med de Femtio jettoner, som för Sommar eller Feriemånaderna äro anslagna, ty ehuru Edre Ledamöters antal går till 50, äro dock däribland 16 utländske och af de Inhemske flera vistande utom Stockholm, så at svårligen hända kan, at flere än 25 Ledamöter kunna vara tilstädes, förmälendes I Eder genom denna fördelning af Tjugo-

¹ Här kursiverat.

Statuter och stat

fem Jettoner för Sessionen hafwa tilgång för 29 sammankomster under arbetsmånaderne, hwilka räknas ifrån den 1 November til den 1 Julii, och hemställen I underdånigst, om icke i händelse at ett större antal sammankomster skulle förefalla, Wi i nåder skulle tillåta, det jettoner då anskaffas af de medel, som äro Eder til förefallande utgifter anslagne eller genom besparingar hopsamlade.» Det var denna framställning, som »till alla delar» bifölls.

Några ord till förklaring av anslagets ursprung och karaktär torde här vara av nöden. I *Svenska akademien*s stat 1786 förekom en så lydande inkomstpost: »Af den inkomsten, som för Svenska Avisornas utgifvande generalpostdirektören åtnjuter, vill Kongl. Maj:t vid första ledighet af samma embete för evärdeliga tider skänka academien årligen en summa af 1000 Rdr, men emedlertid af behållna eller inflytande ensaksböter samma summa.» Generalpostdirektören, Benzeltiern, hade enligt urgammal hävd, men utan formligt privilegium, inkomsten från Posttidningen samt personligt privilegium på Inrikes Tidningen. Gustav III:s mening, då han utfärdade Svenska akademien's stat 1786, var, som det tyckes, att Benzeltiernas efterträdare som generalpostdirektör skulle få behålla privilegierna, men att denne efterträdare skulle till Svenska akademien årligen utbetala 1000 rdr. Tills vidare, intill Benzeltiernas död, skulle beloppet, 1000 rdr, utgå av de s. k. ensaksböterna, som stodo under Serafimer-gillet's förvaltning, och under sin livstid skulle Benzeltiern icke lida något intrång i sin gamla rätt. Benzeltiern avled den 11 mars 1791, och under återstoden av året fingo hans arvingar uppbära inkomsten av de båda tidningarna. Men nu hade Gustav III ändrat mening, och Svenska akademien fick visserligen — till synes — privilegium på tidningarna, men i själva verket var det tre till arrendatorer av konungen utsedda ledamöter av de båda akademierna, som fingo avkastningen av tidningarna, mot det att de till Svenska akademien årligen erlade 1000 rdr (jämte ett på prenumerantantalet beroende ytterligare tillskott). De tre arrendatorerna voro Adlerbeth, Rosenstein och Nordin.

Genom denna transaktion skulle 1000 rdr. av ensaksböterna besparas. Att döma av Rosensteins nyss refererade samtal med Gustav

III — »400 Rdr. af de medel Svenska akademien innehaft, men sedan hon erhållit avisorne, borde afträda» — tyckes konungens mening ha varit att verkligen bespara dessa 1000 rdr. ensaksböter och i stället låta Svenska akademien eller de tre arrendatorerna betala 400 rdr. till Witterhets Historie och Antikvitetsakademien. Å sin sida var Rosenstein nog angelägen om att avstyra en dylik plan, och däri hade han även lyckats, i det att anslaget togs, icke från tidningsarrendet, utan från de besparade ensaksböterna. Den 11 juli 1792 — samma dag som akademien mottog det Kungl. brevet om donationen — avsändes ett brev till Serafimergillet om saken:

»Sedan Svänka akademien nu mera kommit uti åtnjutande af inkomsten för Post- och Inrikes tidningar, komma enligt vårt nådiga förordnande de 1000 Rdr, hvilka I hittills årligen utbetalt til berörde academie, för densamma att uphöra, och wele Wi nu deremot anbefalla Eder att hädanefter til vår Witterhets Historie och Antiquitets academie årligen af dessa medel anordna 400 Rdr, näml. 100 Rdr uti hvarje qvartal. Men som Svänka academiens Secreterare, Cancellie Rådet och Riddaren Rosenstein, redan upburit 250 Rdr af dessa medel, så böra de afräknas af hwad första året skulle utbetalas och til den ändan af honom lämnas til bemälte Witterhets Academie, som sedermera deröfver till Eder insänder sitt qwitto.»

Adlerbeth tyckes alldeles ha stått utanför hela denna affär, som skötts av Rosenstein, möjligen med hjälp av Schröderheim, ty när Rosenstein underrättade Adlerbeth om den lyckade utgången, svarade han den 21 juni 1792: »Jag tackar dig oändeligen för ditt bref af den 12 i denna månad. Det var nådigt af Hertigen att anslå jettonerna för Witt. A:n. Jag tror, att det var enda medlet af (= att) uprätthålla henne, fast det wäl torde hända henne lika med sin syster att någon gång blifva domför och hafva intet att göra. Då böra vi paren-tera öfver St. Secret. Benzelstierna och lära oss följa hans exempel. Rörande repartitionen finner jag ingen ting att tillägga wid ditt förslag, allenast att vice Secret. ock må få andel i Jettonerna. Jag tror med dig att bättre är pålägga ett wistande af 1 time i akademien än inställelse på klockslag, ty annars torde våra Ledamöter blott synas och försvinna. Dessutom tycker jag mer om detta såsom en variation ifrån

Statuter och stat

Sv. Academien. Häraf följer dock, att ingen, som kommer senare än kl. 6, kan få några jettoner. Det är väl, att du nu är Academiens Präses, så kan du på hennes vägnar tacka Hertigen. Skulle sammankomsterna blifva flera, än den anslagna summan förslår à 25 jettoner hvar gång, så är jag af den tanken, att Academien af sin Cassa kan fylla denna brist, hvilket ej kan bli en stor objet.» Som vi skola se, kom man i tillämpningen också att beakta Adlerbeths inlägg till förmån för vice sekreteraren Lindblom.

Vid det första sammanträdet under arbetsmånaderna, den 6 november 1792, »uplästes Kongl. M:ts Nådiga skrifvelse af d. 20 sistl. October, hvarigenom Konungen till alla delar gillar och bifaller academiens i underdånighet uppgifne förslag till utdelningen under arbetsmånaderne, till hvilke Konungen Nädigst anslagit en fond af 400 rdr. årligen (se Protocollerne af d. 12 Julii, 15 aug. och 12 sept. 1792). I anledning häraf och sedan ifrån Kongl. Myntet ett visst antal af desse jettoner blifvit requireradt, gjordes i dag början med denna utdelning af 25 jettoner, beloppet af de, som vid hvarje sammankomst under arbetsmånaderne äro uträknade.» Vid sammanträdet hade, utom vice sekreteraren Lindblom, åtta akademiledamöter infunnit sig. Huru de sins emellan fördelat de 25 jettonerna, uppges icke i protokollet, men då, som vi skola se, ingen jetton blev över till nästa sammanträde, är väl — såsom av det följande även skall framgå — antagligt, att varje ledamot erhöll tre och att den överblijvande tilldelades Lindblom, som vid sammanträdet förde protokollet. Vid nästa sammanträde, den 13 november, slutar protokollet blott med orden: »åtskildes Ledamöterne», d. v. s. inga jettoner ha vid detta tillfälle utdelats, möjligen därför att endast sex ledamöter voro närvarande. Vid det följande sammanträdet, den 20 november, hade sju ledamöter infunnit sig, och nu slutar protokollet: »25 jettoner fördeltes emellan närvarande Herrar Ledamöter, hvarefter academien åtskildes.» Häraf framgår för det första, att ingen jetton blifvit över från föregående sammanträden. De 25 jettonerna ha vidare ej på annat sätt kunnat fördelas på de sju ledamöterna, än att var och en av dem erhållit 3 eller tillhoppa 21. Fyra borde därför till nästa sammanträde ha blifvit över, men faktiskt blev blott *en* över, och att döma häraf har Lind-

blom denna gång fått 3 jettoner eller lika många som ledamöterna. För sammanträdet den 27 november slutar protokollet: »26 jettoner utdeltes och akademien åtskildes.» Även denna gång voro ledamöterna sju, och med 3 jettoner till var borde 5 ha överblivit. Men faktiskt reserverades blott 2 till nästa sammanträde, ty vid detta, den 4 december, voro 27 jettoner att dela. Även den 27 november bör Lindblom således ha fått lika många jettoner som ledamöterna.

På detta sätt fortgår det ända till den 11 december. Vid alla sammanträdena var Lindblom närvarande, ehuru han endast vid de två första förde protokollet, och vid intet stämmer räkningen på utdelade och reserverade jettoner med antalet närvarande ledamöter. Men från och med den 11 december 1792 till den 7 maj 1793 var Lindblom frånvarande, och under denna tid stämmer räkningen. Den 11 december funnos 32 jettoner att utdela, de närvarande ledamöterna voro 11, var och en har tydligen fått 2, då 10 överblevo. Vid nästa sammanträde, den 2 januari 1793, voro ledamöterna 9 och antalet jettoner, som skulle delas 35 (25 + 10), och protokollet slutar: »Mellan de närvarande 9 ledamöter delades 35 jettoner, och som 8 öfverblefvo, föreslogs af H:r Cantzli R. Elers att af 4 göra waktmästaren en nyårs-gåfva, hvilket bifölls och verkställdes, blifvande således 4 öfver till nästa sammankomst om tisdag.» D. v. s. var och en av de 9 ledamöterna fick 3 jettoner, tillhopa 27. Även för de följande sammankomsterna stämmer räkningen ända till den 7 maj, då Lindblom åter infann sig, och nu går räkningen icke längre ihop. 11 ledamöter hade infunnit sig och 28 jettoner funnos att dela. Med 2 jettoner till varje ledamot borde 6 ha blivit över. Men protokollet slutar: »Mellan de närvarande Herrar Ledamöter delades 24 jettoner, då 4 öfverblevo», d. v. s. Lindblom hade, liksom ledamöterna, honorerats med 2 jettoner.

Detta om arbetsmånadernas jettoner. Men nu bli protokollen meddelsammare även om de 50 jettoner, som skulle utdelas under feriemånaderna, och av dem finner man, att jettoner utdelats, även då de närvarandes antal icke steg till sju. Efter det sista sammanträdet under arbetsmånaderna, den 26 juni 1793, hade ingen jetton blivit över, och protokollet för det första feriesammanträdet den 17 juli lyder:

Statuter och stat

»Emellan de närvarande utdeltes 48 jettoner och 2 öfverblefvo.» De närvarande voro blott 5, och i följd därav borde ingen jettonutdelning ha förekommit. Så skedde likväl, och varje ledamot erhöll således 9 jettoner samt Lindblom, som nu ock var närvarande, 3. Man *hade* kunnat utdela 10 till varje ledamot, men då hade Lindblom blivit utan. Något högtidssammanträde den 24 juli hölls icke, och först den 14 augusti sammanträdde akademien ånyo, då också blott 5 ledamöter infunnit sig, men i stället att fördela de 52 jettonerna med 10 till varje ledamot föredrogo dessa att blott taga 9, giva Lindblom 3 och reservera 4. Vid nästa sammanträde den 28 augusti, nämnes intet om någon jettonutdelning, tydligen därför att sammanträdet var extra ordinarie. Men vid det därpå följande, den 18 september, då 11 ledamöter voro närvarande, utdelades 48 jettoner, då 6 öfverblevo. Även denna gång följdes samma princip som vid föregående utdelning. Av de disponibla 54 jettonerna togo de 11 ledamöterna 4 var eller tillhoppa 44, Lindblom fick denna gång också 4 och sex blevo öfver. Vid det sista sammanträdet under ferierna, den 16 oktober, delades 56 jettoner. De närvarande voro 10, av vilka var och en tog 5, Lindblom fick också 5, och den öfverblivna jettonen gavs till vaktmästaren.

Efter denna redogörelse för jettonanslaget och dess fördelning kunna vi fortsätta kommentarerna till de övriga paragraferna.

Nästa paragraf i de nya statuterna är alldeles betydelslös:

§ 18.

»Vid alla dessa Arbetens förfärdigande åligger det Academien at noga taga i akt at dem författa i korta, starka och klara ordasätt, med all den renhet och prydelighet, som språket, på hvilket de författas, medgifver.»

*Tävlingar
och pris
§§ 18—21*

De närmast följande äro dess viktigare:

§ 19.

»Utom dessa arbeten, som enskildt tilhöra Academiens omsorg, insticktas för upmuntran af Lärdom och Vitterhet fyra Täflings-Priser, hvilka Academien årligen kommer at utdela åt dem, som bäst upfyllt Academiens väntan, samt fyra mindre Priser eller Accessit för dem, som närmast til det stora vunnit Academiens bifall.

§ 20.

Desse fyra täflings-ämnen skola hädanefter och evärdeligen bestå i et

Historiskt ämne, i et ämne i Antiquiteterne, i et ämne för Inscriptioner eller Deviser, samt i en afhandling på Fransyska, Latin eller Grekiska af något Väktalighets, Philosophiskt eller Poetiskt ämne, som på Vers eller Prose efter Academiens begäran utstakas.

§ 21.

Vi hafve anslagit för alltid och orubbadt til årliga Priser, tvänne Guldmedailler af 26 Ducaters vikt hvardera för det Historiska och Fremmande och Lärda Språkens ämne, en mindre Medaille af Guld af 15 Ducater för Antiquitets ämnet, och en af 12 Ducater för Deviser och Inscriptioner, och fyra dylika af Silfver för Accessit.»

Motsvarigheten till dessa paragrafer är i de gamla statuterna föga upplysande:

»Såsom Hennes Kongl. Maj:t af sina egna medel behagat utsätta årliga Præmier för dem, som bäst förmå utreda och utföra det af Hennes Kongl. Maj:t framstälta ämnet, så äga alla de rätt at derom täfla, som icke äro Academiens Ledamöter, dock at vid Skrifternes ingifvande de ställa sig til efterrättelse, hvad 4 §. Cap. II. innehåller, på det dervid all oväldighet måtte i akt tagas och på saken och icke personen afseende fästas.» (Cap. VII. §. 1.)

Gustav III anslöt sig här till den inom moderns akademi iakttagna praxis, som dock under olika tider varit olika. Under den första perioden av Vitterhetsakademiens tillvaro (1753—1756) hade årligen tre pristävlingar utsatts: en i historia, en i väktalighet och en i skaldekonst. De två sistnämnda överfördes nu till Svenska akademien, men båda ersattes med »en afhandling på Fransyska, Latin eller Grekiska af något Väktalighets, Philosophiskt eller Poetiskt ämne, som på Vers eller Prose efter Academiens begäran utstakas», d. v. s. med en tävlan visserligen i skaldekonst eller väktalighet, men icke på svenska utan på ett främmande språk.

För att betona akademiens samhörighet med Antikvitetsarkivet tillfogades »et ämne i Antiquiteterne». Den fjärde tävlingen var däremot kvarstående från Lovisa Ulricas 1773 återupplivade akademi. Vid sammanträdet den 24 november 1773 hade Berch föreslagit och drottningen gillat, att ett pris utsattes »för 15 deviser öfver Sveriges Konungar och Drottningar, hvilka ännu saknas ibland Karlstens

Statuter och stat

Jettoner», och dylika tävlingar i inskriftskonst utsattes även under de återstående åren av Berchs livstid. Av de fyra av Gustav III utsatta tävlingarna kunna således tre mer eller mindre sägas anknyta sig till Vitterhetsakademien och en till Antikvitetsarkivet.

Belöningarna i Lovisa Ulricas akademi voro: det stora priset, som utgjordes av en guldmedalj av 20 ducaters värde (Hildebrand II sid. 127), och det mindre priset, »accessit», bestående äldst i drottningens »Spelpenning» i guld (Hildebrand II sid. 125), senare av guldmedaljen i silver. Gustav III lät prägla olika medaljer för de fyra tävlingarna, två av 26 dukater (såsom i Svenska akademien) för historia och tävlingskrifter på främmande språk, en av 15 dukater för antikvitetsämnet och en av 12 dukater för »Deviser och inscriptioner».

Nästa paragraf, §. 22, i de nya statuterna lyder:

»Desse Priser skola årligen utdelas på den 20 Mars, då Akademien håller sin första årliga Sammankomst, och på samma dag skola kungöras de Täflingsämnena Akademien utsatt til följande året, hvilket genast kungöres i Svenska Tidningarne och meddelas med Cantzlie-Collegium, at de blifva i Utrikes Tidningarne kungjorde.»

Prisutdelningen skulle på Lovisa Ulricas tid ske på hennes födelsedag den 24 juli (Cap. VII, §. 2), men flyttades av Gustav III till stiftelsedagen den 20 mars.

§. 23 handlar om utsättandet av tävlingsämnena:

»Täflings-ämnena i hvar och en serskilt gren föreslås och öfvervägas i Akademien, så snart at den kan fastställa tre för hvar Pris, hvilka de uppgifva til deras Beskyddares stadfästade, som väljer et af de tre.»

Härom finnes intet direkt stadgande i Lovisa Ulricas statuter, men av protokollen framgår, att det var akademien, som bestämde tävlingsämnena. Då emellertid drottningen *alltid* var närvarande vid sammanträdena, skedde detta tydligen med hennes goda minne.

Om tilldömandet av prisen finnes intet stadgande, väl därför att det ansågs självklart, att priserna skulle bestämmas av akademiens majoritet utan inhämtande av konungens bifall, och lyckligtvis upptogs icke i den omorganiserade akademien det stadgande härom, som fanns i Lovisa Ulricas (Cap. V. §. 2 och 3):

»Uppå stora sammankomst-dagen utmärkes den, som Præmium tillfaller. Men enigheten af rösterna erfordras härvid, och i annor händelse lemnas målet til ytterligare utarbetande.»

I den nya akademien fordrades blott enkel majoritet.

Då akademien den 1 april 1786 för första gången utsatte tävlingsämnen för det följande året, förefaller det likväl, som om man ej observerat stadgandet i denna paragraf, enligt vilken akademien blott ägde en begränsad förslagsrätt men konungen själva avgörandet. Protokollet lyder nämligen: »Enligt hvad i sista sammankomsten blifvit afgjordt, borde Academien nu öfverenskomma om de prisämnen, hvilka nästkommande år den 20 Martii böra belönas, och faststältes efter någon öfverläggning» ett tävlingsämne i varje grupp. Något förslag, innehållande tre ämnen i varje grupp, blev således denna gång icke till konungen ingivet, och konungen själv, som vid sammanträdet var närvarande, tyckes heller icke ha uppmärksammat förbi-seendet. Men nästa år var akademien laglydigare. Då ingen skrift i »Antiquiteterna» eller i tävlingen på främmande språk kunnat belönas, anhöll akademien den 13 februari 1787 hos konungen att ånyo få utsätta samma ämnen, vilket konungen medgav med tillägget, att de båda besparade prisen ävensom två icke utdelade accessit fingo för akademien besparas. Vad åter tävlingarna i historia och sinnebildskonst angick, uppgav akademien den 27 februari tre tävlingsämnen för vardera, och »academien befalte Secreteraren att med detta förslag Hans Maj:t i underdånighet upwakta». Vid nästa sammanträde, den 5 mars, meddelade sekreteraren det val, Hans Maj:t gjort. På samma sätt förfor man under de följande åren.

Högtids-
dagarna
§ 24

§. 24 handlar om de båda högtidsdagarna:

»Academien håller tvänne dagar om året offentlig Sammankomst, den ena at fira sin Höga Stiftarinnas Drottning Lovisa Ulricas Födelse-Dag, den 24 Julii, då enligt Constitutionernes 2. Cap. 3. §. en af Ledamöterna tolkar, i flera eller få ord, på bundit eller obundit Tal i et af de Tre Academien helgade Språk Academiens erkänsla för des stiftelse. Sedan upläser någon af Ledamöterna någon af dem författad Afhandling eller ock et stycke af Academiens Arbeten.

Den andra offentliga Sammankomsten hålles den 20 Mars, då Academiens Constitutioner 1753 blifvit af Koning Adolph Friedrich utfärdade

Statuter och stat

och des sanskyldiga ordning och bibehållande stadfästad af Konung Gustaf III på samma dag 1786 igenom dessa Statuter. På denna dagen, sedan Præses förklarar hvad Skrift vunnit Priset, upläses den offentligen, och dens namn, som det vunnit, förkunnas; och är han sjelf tillstädes, framföres han til den förnämste af de Honoraire Ledamöter at af hans hand emottaga den Medaille, som honom blifvit tildömd; men skulle han ej vara närvarande, tillställes den Academiens Secreterare at honom den öfverstyra. Sedan Priseskrifterne sålunda blifvit upläste och deras namn, som dem författat, kungjorde, nämner Præses deras namn, som vunnit Accessit, och skulle någon af dessa Skrifter finnas vara så väl författad, at den närmast nalkades den som vunnit Priset, kan den ock upläsas. Sedan detta är förrättadt, om tiden det tillåter, kan något af Academiens Arbete eller någon serskildt af Academiens Ledamöter författad Afhandling upläsas.»

Med »et af de Tre Academien helgade Språk», på vilket högtidstalet den 24 juli skulle hållas, kan svårligen avses andra språk än svenska, latin och franska, ty även av den tyskfödda drottningen — liksom av hennes bror Fredrik II — ansågs nog tyska såsom ett mindervärdigt språk. Några franska eller latinska tal kommo likväl icke att hållas, och stadgandet har sitt intresse blott såsom belysande Gustav III:s planer med akademien. Till dessa skola vi strax återkomma.

Utom de båda här nämnda högtidsdagarna hade akademien en offentlig sammankomst varje gång en nyvald ledamot tog sitt inträde. Möjligheten för akademien att hålla en dylik offentlig sammankomst, till vilken allmänheten, om än icke i någon större utsträckning, kunde beredas tillträde, berodde på den lokal, som Gustav III tilldelat akademien, nämligen Rundeln i det gamla Kungshuset på Riddarholmen. I denna sal, där hovet under 1700-talets förra del firat sina fester, höll akademien den 2 april sitt första — offentliga — sammanträde och sedan alla följande, både offentliga och enskilda, ända till och med den 20 november 1792, då den där samlades för sista gången. Protokollet för nästa sammanträde, den 27 november, inledes med det för akademien helt visst smärtsamma meddelandet: »Sedan akademien fått befallning att under den tid Statsutredningen med de densamma updragna göremål är sysselsatt, sitt vanliga rum i Kongl. Kongshuset till dess tjenst utrymma, samlades nu Acad:n i Svenska academiens

rum på Kongl. Slottet, hvarmed så länge Statsutredningen fortfar, kommer att framgent likaledes förhållas.» Därmed upphörde alla offentliga sammanträden. I Svenska akademiens trånga rum i Slottets biblioteksflygel fanns icke plats för någon större samling. Något bättre utrymme fick man väl, sedan de bägge akademierna ånyo fått flytta, nu (1803) till Kanslersgillet (förut Kanslikollegiets) sessions-sal i slottet, och Lovisa Ulricas gamle beundrare Liliestråle väckte då, den 18 juni 1805, ett förslag att genom en offentlig sammankomst den 24 juli högtidlighålla stiftarinnans minne:

»Sedan Kgl. Akademien måst för flere år tillbaka för Statscommissions behof utrymma sitt vakra samlingsrum uti Rundelen af gamla Slottet och intog det trånga rummet här i norra Slottsflygeln, betogs akademien att efter hwad Statuterna innehålla på den 20 [= 24] Julii såsom des Högtidsdag fira åminnelsen af sin Första Stiftarina, Högstsal. Drottning Lovisa Ulrica; men nu sedan akademien fått nyttja detta rymliga och prydliga rum, synes intet skäl wara att underlåta en så väsendtelig och klarligen akademien ålagd solennitet, hwarom jag fördenskuld trott mig böra erindra och hemställa, om vi ej måge hafwa at förwänta att denna dagen af någondera våra herrar Presidenter efter förra wanligheten något lärdt Tal må hållas, hvilket nu i flera år af det allmänna i våra Handlingar blifvit saknadt.»

Men akademien kunde icke biträda förslaget:

»Kongl. Akademien erkände med tacksamhet den af Just. Canzlern deri gjorde erinran och önskade likaledes att kunna uppfylla en i Statuterna Henne föreskrifven skyldighet, men då akademien tillika insåg, huru otillräckligt detta rum vore för en allmän Sammankomst, anmodade Hon sin nuvarande President H. Ex. Riksmarskalken Grefve Oxenstierna att hos Hans Maj:t i underdånighet detta ärende anmäla med anhållan om något för akademien tjenligt rum, där Hon så wäl kunde förwara sina Samlingar som hålla offentliga sammankomster.» Men något dylikt rum fick akademien icke.

Först 1909 togs tanken åter upp. Protokollet för den 2 mars lyder nämligen: »Beslöt Akademien på förslag af sekreteraren, att Akademiens högtidssammanträde lördagen den 20 mars skulle hållas i Vetenskaps Akademiens hörsal Kl. 7 e. m. och meddelade sekreteraren,

Statuter och stat

att Akademiens ledamot Herr Gustafsson förklarar sig vid detta tillfälle ämna taga inträde med ett föredrag om det af honom år 1904 vid Oseberg, i närheten af Tönsberg, gjorde fyndet af ett fartyg från Vikingatiden.» I Vetenskapsakademiens dåvarande hörsal firade akademien sina högtidsdagar till och med den 20 mars 1916, men ungefär samtidigt sålde Vetenskapsakademien sitt hus (vid Adolf Fredriks kyrka), och 1917 kunde därför intet offentligt högtidssammanträde hållas. 1918 och följande år till och med 1922 fick akademien denna dag hospitera i Läkarsällskapets stora sal, och från och med 1923 har Ridarhuset upplåtit sin så minnesrika plenisal till denna högtid.

Lovisa Ulricas akademi hade haft tre olika klasser av ledamöter: *Ledamöter* hedersledamöter, arbetande ledamöter och utländska ledamöter. Men §§ 25—28 de utländska ledamöterna omtalas alls icke i statuterna för hennes akademi, och ledamöterna hade aldrig blivit indelade i honoraire och arbetande. Vidare hade hon aldrig bestämt sig för det antal ledamöter, av vilket de två i statuterna nämnda klasserna skulle bestå. Cap. VI. §. 1. lyder:

»Ledamöternes antal är inskränkt inom [tomrum] honorarii, [tomrum] Lärde och arbetande.»

Det var detta antal, som nu bestämdes av Gustav III:

§ 25.

Som 6. Cap. 1. §. af Constitutionerne stadgar, at Academien skal bestå af Honoraire, Lärde och Arbetande, men ej utstakar antalet, så skal hädanefter och altid Academien bestå af Femptio Ledamöter, nemligen, Fjorton Honoraire, Tjugu Arbetande, och Sexton Utländske Lärde.

§ 26.

De Fjorton Honoraire Ledamöter väljas bland de Herrar och Män, som förena kärlek för Lärdom med Insigter, men hvars Embeten och Kall ej tillåta dem at så trågit följa Academiens Sammankomster, som arbetet fordrar. Desse fjorton skola sitta främst näst Embetsmännen, och komma Riksens Råd och Herrar at emellan sig i akt taga den ordning, som de i Riket hafva, men de öfrige Ledamöter den deras ålder uti Academien dem gifver.

§ 27.

De Tjugu Arbetande Ledamöter väljas bland sådane Män, som med en grundelig lärdom förena god smak, och som dels genom Arbeten gjort sig i den Lärda verlden kände, dels igenom ingifna Arbeten och ofta vundne Priser gjort sig til Academiens åtanka förtjente.

Desse i akt taga emellan sig deras ålder i Academien; skulle nu så hända, at tvänne ledigheter på en gång i Academien sig yppade, och på en och samma dag med nya Ledamöter åter upfyldes, då taga de sina säten efter den ordning deras Företrädare i akt tagit.

§ 28.

De Sexton Utländske Ledamöter väljas bland de Män, som dels gjort sig et stort namn genom deras Skrifter och Lärdom, dels ock bland sådane Män, som genom en långvarig och gagnelig brevväxling med Academien gjort sig til denna heder förtjente.»

Det anmärkningsvärda är här den jämförelse, som kan göras med den samtidigt stiftade Svenska akademien, inom vilken rangordningen bestämt avskaffats och där alla ledamöterna voro likställda. Här däremot hade hedersledamöterna högre rang än de arbetande och riksråden främst bland hedersledamöterna.

*Utländska le-
damöter*

Att utlänningar kunde inväljas i en akademi som Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, var ej påfallande. För dylika hade ju även Vetenskapsakademien en särskild klass. Men det fanns en betydande skillnad emellan Vetenskapsakademiens och Vitterhets, Historie och Antikvitetsakademiens utländska ledamöter. De förra utsågos av Vetenskapsakademien, de senare av konungen. För en härmed sammanhängande episod i Vetenskapsakademien tillåter jag mig att citera Erik Dahlgrens arbete Kungl. Vetenskapsakademien, då denna episod även belyser stadgandet i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. Sedan Dahlgren anfört, att de utländska ledamöterna valdes av akademien, fortsätter han:

»Öfverståhållaren frih. Carl Sparre, som då var præses, proponerade den 27 november [1776], 'att som den nu härvarande ryske kejsrlike kammarherren prins Kourakin låtit märka, att han hade mycken håg att blifva ledamot af Academien och Hans Maj:t förklarar sig gärna se, om Academien ville honom därtill utvälja, så tycktes vara både billigt och tjänligt, om Academien i und. öfverlämnade till Hans

Statuter och stat

Maj:t full rättighet att till utländske ledamöter i Academien utnämna, utan att Academien därom voterar, de utländska prinsar eller förnämne herrar, som Hans Maj:t finner för godt att dertill utse'. Till denna proposition, heter det, 'gåfvo alle med största nöje sitt bifall', och åt præses samt grefve von Höpken uppdrogs att 'på Academiens vägnar i und. tillbjuda Hans Maj:t denna lilla rättighet'. Konungens svar å anbudet meddelades akademien d. 11 dec., då Præses berättade, 'att Hans Maj:t det ganska nådigt upptagit, men efter något betänkande sagt sig ej vilja på något sätt betaga Academien dess valfrihet eller gifva anledning till lagars rubbning, hvilkas nogaste efterlefnad Hans Maj:t anser för väsentligen nödig: att Hans Maj:t dessutom trodde, att det skulle mindre flattera utlänningar att blifva nämnde till ledamöter af konungen än val af en hel Corps vittre män'».

På denna kloka ståndpunkt stod Gustav III icke kvar, då han tio år senare stiftade Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, ty i denna insatte han själv de utländska ledamöterna. Hur han tänkt sig det framtida förfarandet, är ej rätt klart. Att döma av §. 28 tyckes det uppenbart, att han — liksom vid val av de inländska ledamöterna — ämnade giva akademien en i det närmaste fri valrätt. Men statuterna och det samtidigt upplästa instiftelsetalet stå här i en påfallande motsats till varandra. Enligt statuterna skulle de utländska ledamöterna vara 16, enligt instiftelsetalet 20. Redogörelsen för stiftelsedagens händelser slutar nämligen: »Til Utländske Ledamöter hade Hans Kongl. Maj:t utnämnt:

Cardinalen de Bernis,
Hertigen af Nivernois,
Kongl. Preusiska Stats-Ministern Baron von Hertzberg
Kongl. Danske Kammarherren Suhm
Professor Pallas i Petersburg,

men förbehölt Sig i Nåder at framdeles förklara Des nådiga vilja i anseende til de femton(!) ännu återstående rummen.»

Av dessa avslutningsord framgår, att de utländske ledamöterna skulle bli, icke 16 som i statuterna, utan 20, dels de fem, som nu

utsetts, dels 15, som sedan skulle utses. Vidare yttrade konungen, att han framdeles skulle utfärda bestämmelser om de femton lediga rummen. Detta kan väl knappt tydas på annat sätt, än att han ännu ej bestämt sig för, om han själv skulle utse dessa femton eller om de skulle väljas på sätt, som §. 28 angav («De Sexton Utländske Ledamöter väljas» etc.). Några dylika bestämmelser kom han emellertid aldrig att utfärda, och under Gustav III:s tid insattes inga nya utländske ledamöter i akademien. Att likväl konungen och icke akademien ansågs äga rätt att utse utländsk ledamot framgår av det kungabrev, som akademien under förmyndarregeringen fick mottaga:

»Wi utnämne Fru Juliana, hertiginna af Giovane i Neapel, född Friherrinna af Muderbach, som utgifvit flere lärde arbeten och i synnerhet inlagt mycken heder med sin afhandling om Prinsessors upfostran, til utlänsk ledamot af Wår Witterhets, Historie och Antiquitets Academie, hwilket den samma härmed til behörigt i akt tagande länder.

Stockholms Slott den 28 Martii 1793.

Under min allranädigste Konungs och Herres minderårighet
Carl»

Säkerligen var det icke hertig Karl, som upptäckt den vittra hertiginnans betydelse, utan det var nog i stället Sveriges verkliga regent, den allsmäktige gunstlingen Reuterholm, som förmodligen lärt känna henne i Italien och nu ville visa henne en uppmärksamhet. Alldeles utan förtjänst tyckes hon icke ha varit. Goethe, som den 2 juni 1787 sammanträffat med henne i Neapel, ger i sin *Italienische Reise* en mycket sympatisk bild av den unga damen, som att döma av hans skildring icke blott var vacker utan ock bildad och begåvad. Några år senare, 1790, skilde hon sig från sin man och flyttade till Wien, där hennes mest uppmärksammade arbete, *Lettres sur l'Éducation des Princesses* (1791) trycktes. 1793 — samma år hon intogs i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien och då hon blott var 27 år gammal — kunde hon redan utgiva *Gesammelte Schriften* och var tydligen i Tysklands och Italiens aristokratiska kretsar en mycket

uppmärksammas personlighet, som likväl bör ha passat bättre vid det Wienska hovet än i en historisk-antikvarisk akademi.

Utnämningen visar, att konungen fortfarande ansågs äga rätt att insätta dessa utlänningar i akademien, och den antyder ock, huru man betraktade dem. Av Gustav III räknades de tydligen snarare till den »honoraire» klassen än till den arbetande. Den elegante världsmannen och diplomaten kardinal de Bernis hade Gustav III lärt känna i Rom, där Bernis nästan kan sägas ha varit hans värd. Hertigen av Nivernois, som han lärt känna i Paris, var ledare för »hertigpartiet» inom Franska akademien, Hertzberg var Preussens mest betydande statsman och därjämte en högt aktad författare i politiska ämnen, och den tyskfödde Professor Pallas i Petersburg var en av Europas mest berömde naturforskare, redan ledamot av den svenska Vetenskapsakademien, där han passade vida bättre än i en historisk-antikvarisk akademi. Den ende, som kunde sägas höra samman med en dylik, var den danske historikern Peter Frederik Suhm, men såsom kammarherre — i Danmark en hög titel — kunde även han sägas tillhöra den honoraire klassen.

Emellertid var det tack vare Reuterholms ingrepp i akademiens valrätt, som frågan om de utländska ledamöterna åter kom upp. Från en annan synpunkt än valrättens hade den berörts, redan innan akademien mottagit det Kungl. brevet om hertiginnan di Giovane. Man hade fäst sig vid det ringa antalet arbetande ledamöter i förhållande till de många utländska rummen, och den 27 november 1792 — således blott några månader efter Gustav III:s död — väckte Rosenstein ett förslag att på bekostnad av de utländska ledamöternas antal öka de arbetandes: »Herr Cantzli Rådet von Rosenstein såsom acad:ns President anmälte till acad:ns närmare öfvervägande ett ämne, som han ansåg för dess bästa och tillväxt vara af betydande, nämligen att till vinnande af mera drift uti academiens arbeten anhålla om Konungens nådiga tillåtelse, det de till 20 faststälde arbetande Ledamöter måtte få ökas till 24 och de utländska inskränkas till 12. I anledning af hr. CRådets egen tillstyrkan uppsköts dock öfverläggningen till en annan gång, på det att skälen mot och med detta förslag måtte imedlertid i desto mognare betänkande kunna tagas.»

Den 4 december började diskussionen härom:

»I anledning af den proposition, Presidenten i senaste Sammankomsten gjort rörande underdånig hemställning till Konungen, det måtte acad:ns arbetande Ledamöter få förstärkas med 4 nya och däremot det fastställda antalet af utländska till äfven så många inskränkas, hvilken proposition då blef hvilande, företog academien nu detta ämne till öfvervägande. Presidenten anförde såsom skäl till sitt andragande, att då academiens honoraire Ledamöter egentligen voro mera ärnade att bidra till dess lustre än dess arbeten och af Dess utländska Ledamöter jämväl icke troligen något betydande biträde syntes böra väntas från andra länder än till äventyrs från Dannemark, lärer academiens rätta bestånd bero uppå dess arbetande Class. Med all den vördnad Herr Cantzli Rådet hyste för academiens Lagstiftare vågade Herr Cantzli Rådet tro, att proportionen mellan denna classens och de båda öfrigas andel icke vore så fullkomligen träffad, som det görligaste befrämjande af academiens ändamål, witra och uplysande arbetens framkallande, tycktes fordra. Att föreslå en förändring uti hvad Statuterna i detta ämne stadga, vore ingalunda att kränka den Konungs vördade minne, som akademien har att tacka för sitt uplifvande, sin warelse. Alt hvad som kunde påtänkas att med mera säkerhet, med mera drift leda akademien till de mål, Han påsyftadt, vore däremot den rätta ärebetygelsen, den rätta tacksamhetsförklaringen mot Hans välgärningar. Af dessa grunder hade Herr Cantzli Rådet jämväl vågat underställa denna saknade Konung samma tanke han nu af nit för akademien uprepade, och ehuru ej Dess höga bifall lämnat Herr Cantzli Rådet någon ny grund att nu för den samma anföra, hade icke heller något afslag utmärkt, att Högstsal. Hans Maj:t den ansett med misshag. Herr Cantzli Rådet förestälte Herrar Ledamöter af akademien, huruledes i anseende till det inskränkta antalet af arbetande Classen vid val till lediga rum i densamma oftast skulle hända, att akademien nödgades hålla sig blott vid WitterhetsIdkare inom Hufvudstaden för att wid sina sammankomster icke sakna det antal Ledamöter, acad:ns stadgar föreskrifver, om besluten för Laggiltiga skola anses. En förstärkning af 4 medlemmar skulle sätta akademien i stånd att efter sin önskan göra witra

Statuter och stat

män i Landsorterna mera rättvisa, bland hvilka flera berömligen gjort sig dess aktning och tillgifvenhet förtjente, och efter all liknelse smickrade henne med hopp att genom deras arbeten se sina handlingar riktade.

Wid öfverwägande af hvad Herr Cantzli Rådet till academiens pröfning upgifvit förekom under ett långvarigare Samtal den fråga, huruvida icke för academien nyttigare vore att i underdånighet anhålla, det den till 16 Ledamöter fastställda utländska Classen, hvarutaf ej fler än fem ännu voro nämnda, måtte kompletteras, då academien genom brefwäxling med så många lärda män utom Riket torde vinna detsamma, om ej mera, utan att gifva anledning till Statuternas ändrande, som genom den anmälda propositionen påsyftades. Men de fleste Ledamöterna syntes dock benägnare att på sätt Herr Cantzli Rådet v. Rosenstein tillstyrkt anhålla om den inländska arbetande classens förstärkning såsom till dess arbetens befrämjande säkrare ledande.

Herr Cantzli Rådet Elers yttrade till protocollet: Emot 25 §. af acad:ns Lagar kan jag icke tillstyrka flere Ledamöters antagande öfver det däruti fixerade antalet af 50, men som enligt 25 §. academien ännu icke ser sig föranlåten att till utländsk Ledamot kalla någon, som genom långvarig brefwäxling med ac:n gjort sig till denna heder förtjänt och flere ledigheter i denna class äro, så hemställer jag, om icke ansökan hos H. M. kunde göras att, af det för denna class utsatte antal af 16, fyra arbetande nu imedlertid måtte utväljas, som academien mera nödvändigt synes behöfva och vid framdeles blifvande vacancer kunna indragas, i fall omständigheterna skulle fordra att kalla utländske Ledamöter till det antal, som acad:s Statuter föreskrifva, hvarigenom ändamålet af flere arbetande Ledamöter winnes och författningen icke öfverträdes.

Denna mening vann Academiens enhälliga bifall, i anledning hvaraf underdånig hemställning till Konungen afgår.»

Den av akademien inlämnade skrivelsen i ärendet slutade: »I fall omständigheterna fordra att framdeles kalla utländska Ledamöter till det antal statuterna innehålla, kunde dessa 4 således tillkomna rum i den arbetande classen vid skeende vacancer åter indragas och statu-

terna följakteligen ingalunda öfverträdas genom en dispense, som endast för denna gången blifvit möjlig genom de flera ledigheter, som finnas i den utländska.» Framställningen bifölls, och i brev av den 17 december gav hertigen-regenten akademien tillstånd att invälja fyra arbetande ledamöter i avräkning på de obesatta rummen i den utländska klassen. Den 12 februari 1793 utsåg akademien fyra nya arbetande ledamöter, varigenom den utländska klassen, som ännu så länge blott bestod av de fem, som Gustav III insatt, nu kom att räkna blott sju lediga rum.

Detta var den första attacken mot de kungavalda. Den nästa kom vid sammanträdet den 9 april, omedelbart efter det att det Kungl. brevet om hertiginnan di Giovane blifvit för akademien uppläst: »Herr Baron Rosenhane väckte den fråga, huruvida academien nu icke skulle finna lämpeligt att i underdånighet utbedja sig besättandet af flera lediga rum bland de utländska Ledamöterne. Academien stavnade efter något samtal i det beslut att anhålla om Konungens tillstånd att bland de sex ledigheter i förberörde class få välja Ledamöter till 3 à 4 rum, och åtog sig Baron Rosenhane att sådant hos H. K. H. mundteligen andraga.»

Mot vad man kunnat förmoda väckte denna framställning intet motstånd. Nästa protokoll, den 16 april, lyder nämligen: »Herr Baron Rosenhane anmälde, att han vid upvaktning hos H. K. H. Hertigen af Södermanland anført acad:ns underdåniga hemställan rörande några rums besättande af dem, som voro lediga uti den utländska classen af acad:ns Ledamöter, hvartill Hans Kongl. Höghet gifvit nådigt samtycke på det sätt Statuterna föreskrifva, med tillägning, att H. K. H. häldst såge, det academien icke med sina förslag fölle på några fransyska Lärde, de där under närvarande crise antingen kunde se sig föranlätne att icke emottaga academiens kallelse eller ock däraf hafva olägenhet, dem att förtiga, hvilka genom deras inblandning i de timade Revolutionerna därifrån borde vara utslutna. Med iakttagande af Hans Kongl. Höghets således förklarade nådiga vilja gick academien däruppå i öfverläggning, huru många Utländska Ledamöter borde väljas och stavnade i det beslut att af de nu varande 6 ledigheterna besätta trenne, till hvilka Herrar

Statuter och stat

Ledamöterna inom nästa sammankomst behagade upgifva hvar sina förslag enl. Statuterna med minst 2:ne Candidater för hvar ledighet och förslagen behörigen undertecknade samt förseglade.»

Protokollet för den 23 april fortsätter: »Sedan acad:ns underdåniga hemställan att få besätta några lediga rum bland dess utländska Ledamöter wunnit Nådigt bifall af H. K. H. Regenten och academien af sådan anledning öfverenskommit att vid denna dagens sammankomst vara därtill betänkt på behöriga förslag, så androg Secreteraren, att Herr Justitiæ Cantzleren Liljestråle till den ändan såsom frånvarande Ledamot insänt dess förslag äfwen som Herr Cantzli Rådet Wilde ett sådant upsatt och lika såsom det förra nu öpet aflemnade. I anledning häraf och då academiens öfriga närvarande Ledamöter således fingo tillfälle att känna, hvilka utländske personer af nämnde Herrar blifvit på förslag upförde, funno de sig efter någon öfverläggning böjde att med tilläggning af en eller annan witter man å meranämnde förslag gemensamt därutinnan instämma. Och då fördenskull ingen af Ledamöterna åstundade begagna sig af den i Statuterna dem förunda rättighet att enskildt och under försegling sitt förslag afgifwa, öfverenskommo de att föreslå följande, som på en därtill inrättad Lista upfördes:

Danske Statsministern Herr Grefve Bernstorff
Skottske Historiographen Doctor Robertson
Sir Gibbon
ÖfwerConsistorialRådet Doctor Büsching
Professor Schlötzer i Göttingen
Hofrådet Heyne
Professor Gatterer
Professor Tychsen,
Käjsarl. Hofrådet Birkenstock
Professor Möller i Greifswald
Professor Baden i Köpenhamn.

Och skulle Herr Baron Rosenhane såsom acad:ns vice President anmodas att samma Lista under Hans Kongl. Höghets ögon lägga

samt Dess nådiga utlåtande däröfver academien meddela.» Ingen fransman hade således blivit föreslagen.

Ser man på listan, finner man lätt, att denna i en huvudpunkt väsentligen skiljer sig från den karaktär, som den utländska klassen dittills haft. Alla de sex — de fem första och hertiginnan di Giovane — som tillhörde denna, kunde mer eller mindre räknas som hedersledamöter, under det att de nu föreslagne, med undantag för Bernstorff, voro ansedda vetenskapsmän i de forskningsgrenar, som tillhörde akademien. Förslaget röjer således, att man ville göra även de utländska ledamöterna till arbetande, och detta lyckades också — om än blott i principen. Vid sammanträdet den 30 april anmälde nämligen Rosenhane: »att han hos H. K. H. Hertigen af Södermanland föredragit academiens upgifna förslag å de personer, hvilka kunde erhålla nådigt tillstånd att komma under academiens omröstning till de trenne lediga rum bland utländska Ledamöterna, som nu borde återbesättas, och att Hans Kongl. Höghet detta förslag till alla delar gilladt, hvarföre detsamma äfwen nu academien återlämnades med Herr Baron Rosenhanes påskrift, att detsamma blifvit H. K. H. föredragit. Hans Kongl. Höghet hade vid detta tillfälle förklarad, det honom skulle ske ett nöje, om academien med sina röster fölle uppå Danske Statsministern Grefve Bernstorff, lämnandes för öfrigt helt och hållet till acad:ns eget ompröfvande att bland de andra Candidaterna göra wal af de i fråga varande ledamöter.

Academien ansåg sin underdåniga vördnad fordra att efter ett sådant H. K. H:s förklarande hvarken afbida den annars erforderliga tid till vals förrättande eller att med valsedlar yttra sig öfver Herr Grefve Bernstorffs antagande, utan förente sig enhälligt att genom acclamation honom till Ledamot utse och förordna, hvarom Herr Baron Rosenhane åtog sig att såväl i underdånighet hos H. K. H. afgifva berättelse såsom ock att med denna dagens post därom låta prevenera Grefve Bernstorff, till dess att Diplomet, hvilket med första som görligt är borde honom tillsändas, i vederbörlig ordning hunne att expedieras.» Till de två andra lediga platserna blevo Tychsen och Möller den 28 maj valde.

Statuter och stat

Att Gustav III varit så pass ovillig att lämna utnämningrätten från sig, kan nog till en del förklaras därav, att han betraktade en plats i akademien såsom en orden för utlänningar. Ty egendomligt nog voro ordnar till utlänningar under 1700-talet mycket ovanliga, och i detta fall är ett studium av Hof-Calendern för 1786 — då akademien stiftades — mycket lärorikt. De svenskar, som buro en utländsk orden, förekomma nästan uteslutande bland riddarna av svärdsorden, av vilka ganska många tjänt vid Royal Suèdois eller något annat franskt regemente. Riddare av svärdsorden voro vid pass 900, och av dem voro mellan 30 och 40 riddare av den franska meritorden. Men utom dessa hade *summa två* riddare av svärdsorden någon annan utländsk orden; en var riddare av den preussiska Röda Örn och en var Johanniterriddare. Inom den mycket talrika klassen av riddare och kommendörer av Nordstjärneorden bar en enda svensk en utländsk orden, den polska Hvita örn, men inom Vasaorden hade ingen enda svensk någon utländsk orden. Av de mycket talrika svenska excellenserna hade ej heller någon enda en utländsk orden med undantag för greve Kalling, som var riddare av den förnämliga ryska Andreas-orden. Icke ens Creutz, som i sjutton år varit svensk ambassadör i det oss så närstående Frankrike, hade fått någon fransk orden, och den enda orden, som hans efterträdare, Staël von Holstein, bar, var riddartecknet av den svenska svärdsorden.

Lika njugg hade man i Sverige varit att tilldela utlänningar svenska ordnar. Serafimern innehades nästan blott av suveräner, kejsarinnan av Ryssland, konungarne av Preussen och Danmark samt några tyska furstar, men egendomligt nog icke av Ludvig XVI och ej heller av någon annan fransman. En engelsman hade fått storkorset av svärdsorden, men icke någon fransman. Inom Nordstjärneorden var det blott en tysk, som var kommendör, och inom Vasaorden också blott en enda utlänning, denna gång en fransman, markisen av Mirabeau. Det vill därför förefalla, som om Gustav III, då han tilldelade kardinal de Bernis och hertigen av Nivernois en plats i Vitterhets, Historie och Antikvitetsakademien, betraktat detta såsom en utväg att genom denna utnämning gifva dem ersättning

för den orden, som han i följd av det gängse bruket icke kunde tilldela dem.

Möjligen hade Gustav III också haft ett annat syfte med den utländska klass han tillskapat — planen att göra Vitterhets, Historie och Antikvitetsakademien icke blott till en svensk akademi utan ock till en kosmopolitisk, europeisk. Akademien skulle äga en klass av utländska ledamöter, och i den stat, till vilken vi sedan skola komma, hade han anslagit fyra pensioner à 150 riksdaler sp. var åt »utländske lärde, som dels äro ledamöter, dels föra brefväxling med Vitterhets-academien». På högtidsdagen den 24 juli skulle minnstalet över Lovisa Ulrica hållas på »et af de Tre Academien helgade språk», d. v. s. ej nödvändigt på svenska utan möjligen på latin eller franska. För en av tävlingarna skulle språket vara latin, franska eller grekiska, men icke svenska. Den medaljhistoria, som akademien ålades att utarbeta, skulle innehålla »Beskrifningar, författade på prydelig Svenska, Latin och Fransyska», och den 15 december 1786 meddelades i Svenska akademien, att konungen befallt, att de i Svenska akademien upplästa äreminnena »borde af Kongl. Witterhets, Historie och Antiquitets Academien öfversättas på Latin och Fransyska samt på alla tre språken af trycket utgå». Likaså planerades en vitter »Journal» på franska, och de äldsta minnesteckningar, som Lovisa Ulricas omorganiserade akademi fick i uppdrag att författa, voro över två fransmän. Redan vid akademiens första sammanträde den 20 mars 1786 »täcktes Kungl. Maj:t omnämna, det akademien borde vara betänkt at öfver sine utländske ledamöter, hvilka med döden afgådt, utgifva åminnelse Tal eller äreminnen. Twenne af dem, Herr Voltaire och Herr D'Alembert, blefvo nu satta i fråga, och behagade Hans M:t updraga Cantzli Rådet Rosenstein författandet af den senares minne.» Detta tal blev verkligen färdigt till högtidsdagen den 24 juli 1787. Men om Voltaire uppstod en livlig diskussion, som slutade därmed, att akademien i stället för ett äreminne ålades att hedra Voltaire med en medalj — den första, som akademien slog.

Detta försök att giva akademien en fransk eller — om man så vill — kosmopolitisk inriktning kröntes ej med framgång. Visserligen mottog akademien åtskilliga tävlingsskrifter på latin och franska, men de

Statuter och stat

flesta voro sådana, att akademien helst varit dem förutan, och i övrigt blev det ingen samverkan mellan akademien och utlandet. Gustav III tyckes också ha övergivit planen — om han ens på allvar hyst den. Några andra utländska ledamöter än de fem första utsåg han icke, några pensioner till utländska lärde utdelade han icke, några tal på latin eller franska höllos icke den 24 juli, ingen fransk journal kom till stånd och äreminnena i Svenska akademien blevo aldrig tryckta på latin och franska.

Utseendet av utländska ledamöter i den omorganiserade akademien hade dock den effekten, att det sporrade fåfängan hos några fransmän, som nu ansökte om denna »orden». Den 13 februari 1787 uppläste sekreteraren »ett till honom ankommet bref från M. Pastoret, conseiller de la Cour des aides, de l'académie Royale des inscriptions et belles lettres etc. etc., hvaruti han förklarar sin önskan att blifva antagen till Ledamot i Kongl. Witterhets, Historie och Antiquitets Akademien, och hvarvid han bifogat tvänne sina arbeten. Akademien fant nödigt, att Secreteraren genom handbref anhåller hos Svenska Ambassadeuren Baron Staël von Holstein om underrättelse, i hvad aktning och anseende M. de Pastoret är uti Paris ibland de Lärde.» Staël svarade: »M. Pastoret jouit ici d'une certaine consideration comme homme de lettres et que s'il n'est pas précisément de la première distinction, il tient au moins dans le monde sçavant un Rang qu'il doit à des ouvrages estimés.» Det referat, som i akademien gjordes av Staëls brev, var mycket välvilligt: »Af Herr Ambassadeurens bref inhämtade akademien, att Pastoret genom sitt snille och flera sina arbeten gjort sig fördelaktigt känd i sitt fädernesland. Akademien fant godt, att Herr Pastoret å dess den 13 febr. i akademien anmälda bref skulle till svar lämnas, det akademien hyste all billig högaktning för hans insigter och all erkänsla för de wedermälen han däraf till akademien insänt, att akademien likväl för det närvarande icke såge sig i stånd att fullgöra hans åstundan, emedan Konungen vid academiens uplifvande förl. år förbehållit Sig att framdeles nämna de utländska Ledamöter¹, hvilkas rum då lämnades lediga. Men att som enligt academiens stadgar vid val af utländska Ledamöter synner-

*Utländska
korrespon-
denter*

¹ Akademien erkände således, att utnämningrätten tillkom konungen.

ligt afseende bör hafvas på dem, som med brefwäxling academien biträtt, så skulle academien med mycket nöje anse, om han ville åtaga sig att vara dess Correspondent.» Därmed var M. Pastoret antagligen mindre belåten, och någon lärd brevväxling mellan honom och akademien tyckes ej ha blivit av.

Han förefaller dock att döma av hans medlemskap i Académie des inscriptions et belles lettres ha varit en jämförelsevis ansedd vetenskapsman. På ett lägre plan stod den andra fransmannen, bibliotekarien i Rouen M. Gourdin, som 1789 anhöll om att bli akademiens korrespondent — längre än till att bli Pastorets vederlike tyckes hans ärelystnad icke ha sträckt sig. Även nu skrev man till Paris för att höra sig för om honom. Brevet måtte likväl på vägen ha kommit bort, och den 23 mars 1790 skrev akademien ånyo till ambassadsekreteraren Silfversparre och fick till svar, »att Herr Gourdin väl icke är i något utmärkt anseende, men att ock ingenting förklenligt på hans räkning är bekant». Betyget var således ett mycket svagt admittitur, och akademien tog icke upp frågan. Men då M. Gourdin, som tyckes ha varit en energisk man, på mer än ett år icke fått något svar, skrev han på nytt, och nu, den 30 november 1790, hade han bättre framgång: »Secreteraren anmälte vidare ett till honom ankommit bref ifrån Herr Gourdin i Rouen, hvilken redan tillförne jämte betygd önskan att blifva antagen till academiens Correspondent, till academien insänt flera witra afhandlingar. Tillika med bemälte bref till Secreteraren hade han nu öfverskickat tre exemplar af en bok, den han nyligen låtit trycka *de la Traduction*, ett för academien, ett för Presidenten och ett för Secreteraren, samt twänne handskrifna afhandlingar i antiquiteterna. Academien, som fant alt detta fullkomligen värdt dess tacksamhet, beslöt att anmoda sin President [Liliestråle] om Dess utlåtande öfver ofvannämde bok och Cantzli Rådet Wilde om yttrande öfver de handskrifna afhandlingarne, hvilka honom fördenskull tillställes, hvarefter academien wille taga sitt beslut öfver Herr Gourdins hittills upskutna åstundan.» Något yttrande från Liliestråle kom icke, men däremot från Wilde: »Herr Cantzli Rådet Wilde återstälde de båda handskrifna afhandlingar i antiquiteterna, som Herr Gourdin inlämnat och vilka Herr Cantzli Rådet förklarade sig med mycket nöje

Statuter och stat

hafva genomläst samt därutinnan hafwa igenkänt säkra wedermälen både af Herr Gourdin's beläsenhet och mogna omdöme. På ett så tillförlåteligt intygande fann academien bäst at updraga Secreteraren [att] i underdånighet förfråga sig hos Hans Maj:t, om det måtte tillåtas academien att antaga Herr Gourdin till Correspondent» (Prot. 7 dec. 1790). Då konungen därtill lämnat sitt samtycke, fick sekreteraren befallning »att uti handbref till bemälte Herr Gourdin gifva honom tillkänna, det academien med mycket nöje emottagit hans insända så tryckta som handskrifna afhandlingar och till betygande af sin aktning för honom, som därigenom ej mindre ådagalagt sina insigter än nit för academien, utnämnt honom till sin Correspondent, skolandes hon alltid med tacknämlighet emottaga de lärda skrifter, hvilka han framdeles kunde finnas hågad att till academien framlämna». Men utnämningen hade en rakt motsatt effekt, ty efter mottagandet av korrespondentutnämningen upphörde alldeles M. Gourdin's intresse för akademien, och några nya skrifter från honom fick akademien icke mottaga. Den 17 juli 1805 fann sig därför akademien befogad att stryka honom ur Statskalendern, där han dittills stått som akademiens korrespondent, »emedan han på lång tid ej låtit höra af sig och dessutom vore ovisst, om han ännu lefde». Han avled dock först 1828. Men akademiens erfarenhet av de båda första utländska korrespondenterna gjorde likväl, att man först 1819 antog den tredje.

Efter stadgandet om de olika klasserna av ledamöter övergå statuter-Val av ledamöter
terna i §§. 29—32 till sättet, på hvilket de nya ledamöterna skulle
utses: §§ 29—32

§ 29.

Valet til nya Ledamöter kungöres fjorton dagar förut i alla allmänna Papper, och komma Academiens Ledamöter at til Secreteraren öfverlemna, i lyckta sedlar, namnen af dem, som de ärna föreslå til omröstning; desse sedlar, med hvar Ledamots underskrift, upbärer Secreteraren till Konungen at inhemta Des lof för dem at komma under omröstning, och då Konungen låtit författa en lista, hvilken Konungen med Sin Hand undertecknar, upläser Secreteraren den för Academien valdagen samt låter den ligga på bordet under valet. Och bör minst för en ledighet vara tvänne namn på denna lista.

§ 30.

Detta val sker med lyckta sedlar, men kan ej väljas på någon annan, än på dem hvars namn stå på den af Konungen undertecknade listan. Skulle det så hända, at det fants någon sedel med andras namn än de, som stå på föresagde lista och om hvilka omröstas, blifver den ogill ansedd, och räknas den rösten til den som fått de mästa rösterna. Skulle rösterna blifva lika, då balloterar med svarta och hvita kulor för de bägge, som hafva lika röster, och blifver den vald, som fått de mästa hvita kulorna.

§ 31.

Ordningen af de Tre Classerne, som föreskrefne äro, blifver aldrig blandad, utan måste en Honoraire Ledamot väljas efter en Honoraire, en Arbetande efter en Arbetande och en Utländsk efter en Utländsk.

§ 32.

Skulle Academien finna nödigt at lemna et eller flere rum lediga af den Honoraire och Utländske Classen, så stände det dem fritt; men af den Arbetande skal det genast efter högst en månads tid återbesättas.»

I Lovisa Ulricas akademi hade om invalen stadgats i Cap. VI.

»2. §. Ingen kan framställas till Ledamot, som icke förut lemnat prof af sin värdighet dertil, dock äro honorarii til denna skyldigheten icke bundne, ej eller til det val-sättet, nästföljande § föreskrifver, emedan de af Hennes Kongl. Maj:t utnämnas skola.

3. §. Vid någon öppning föreställes Candidaten, ligger fjorton dagar på bordet, och väljes igenom omröstning, till Hennes Kongl. Maj:t gillande.»

Enligt §. 2 skulle således drottningen själv utse hedersledamöterna, men de arbetande däremot väljas av akademien, ehuru valet för att bliva giltigt skulle godkännas av henne. Faktiskt utsågos även de av henne, som icke ens tillfrågade akademien.

Gustav III:s statuter gävo akademien en större frihet, och i *dem* gör konungen i detta fall ingen skillnad på utländska och inländska ledamöter, ehuru han, som vi nyss sett, i praktiken förbehållit sig rätt att utse både utländska ledamöter och utländska korrespondenter. Då en plats blifvit ledig, skulle akademien på en lista uppföra minst två namn, av vilka konungen kunde stryka dem, på vilka akademien icke tilläts rösta. Bland de återstående hade akademien rätt att fritt välja. Vid lika röstetal skedde ballotering med svarta och vita kulor. Samma

ballotering förekom — och förekommer än i dag — i Svenska akademien ehuru vid ett annat stadium i valproceduren. Där användes den nämligen om den, som vid valet fått majoritet. Sedan balloterats på nytt om honom med svarta och vita kulor, och får han då ett visst antal svarta, har hans kandidatur fallit. Även på en annan punkt förelåg en skillnad mellan de båda akademierna. I den Svenska har konungen efteråt rätt att inlägga sitt veto mot en både genom omröstning och ballotering vald person, som är honom misshaglig. I Vitterhets, Historie och Antikvitetsakademien hade han förbehållit sig att begagna denna vetorätt redan före valet. Gustav III synes aldrig ha begagnat denna strykningsrätt. Absolut säkert är detta dock icke, ty akademiens *protokoll* innehålla vanligen icke någon avskrift av de till konungen *insända* listorna. Däremot finnas de av konungen godkända listorna kvar i akademiens arkiv med konungens påskrift, att de gillats. För *ett* val saknas likväl en dylik lista och i stället finnes en annan, där alla namnen äro skrivna med konungens egen handstil — möjligen därför att Gustav III strukit ett namn på den till honom ingivna listan, och då han icke ville direkt visa akademien det namn han strukit, har han föredragit att själv skriva en ny lista med namnen på dem, på vilka akademien tilläts rösta (den 23 oktober 1788). Men detta är endast en lös gissning, som måhända är alldeles ogrundad.

Egendomligt nog följa härefter inga stadganden om nyvald ledamots skyldigheter. I §. 13 hade väl nämnts om »inträdestal» och »afledne Ledamöters Lefvernes beskrifningar», men utan angivande av dem, som skulle hålla dessa minnestal. Lika litet upplysande hade Lovisa Ulricas statuter varit. Enligt dessa tog den nyvalde sitt inträde med ett tal, och över en avliden ledamot skulle en levnadsbeskrivning uppläsas (Cap. VI, §§. 4, 5). I den ombildade akademien höll den nyvalde hedersledamoten ett i regeln mycket kort tal, i vilket han tackade för invalet. Den nyvalde arbetande ledamoten höll däremot ett lärt föredrag över något vetenskapligt ämne, men talade icke över företrädaren, och över en avliden ledamot parenterade en av akademien vald minnestalare — nog ett lämpligare stadgande än motsvarande i Svenska akademien, där minnestalet över den avlidne hålles

av efterträdaren, som kanske aldrig varit i personlig beröring med den bortgångne och som kan ha stått alldeles främmande för dennes livsgärning.

Ambetsmän-
nen.
§§ 33—34 Därefter övergå Gustav III:s statuter till att tala om ämbetsmännen, som voro tre: president, vice president och sekreterare. I Lovisa Ulricas akademi hade de blott varit två: direktören och sekreteraren, i Svenska akademien tre: direktören, kansleren och sekreteraren. Av de fem paragraferna i den gamla Vitterhetsakademiens statuter är endast den första (Cap. IV, §. 1) av vikt:

»Directeuren utnämnes af Hennes Kongl. Maj:t eller igenom omröstning, enär och så ofta Hennes Kongl. Maj:t vil lemna ifrån sig åt Academien denna valfrihet.»

Faktiskt utsåg drottningen alltid direktören. Gustav III gav här en större valfrihet:

§. 33.

»Academien väljer hvart halft år, nemligen den 2 Januarii och den 2 junii, sin Président och Vice Président, hvilka skola tagas, den ena af den Honoraira Classen, den andra af den Arbetande, och då de efter pluraliteten äro valde, draga de lott med en röd och [en] hvit kula, då den hvita betecknar Præses och den röda Vice Præses.»

Viktigare var bestämmelsen om sekreteraren, ty stadgandet om denne blev avgörande för den följande utvecklingen, särskilt efter B. E. Hildebrands tid, och förvandlade i anknytning till Antikvitetsarkivets traditioner »medaljakademien» till en antikvarisk akademi. I Lovisa Ulricas hade sekreteraren utsetts av drottningen och varit först Dalin, sedan Sotberg och slutligen Rosenstein. Enligt de nya statuterna *valdes* sekreteraren *icke*, utan var självskriven, nämligen den av konungen utnämnde antikvariern och sekreteraren vid Antikvitetsarkivet, och samtidigt ställdes både han och arkivets amanuens samt dess återstående samlingar — mynten och fornsakerna — under akademiens styrelse. §. 34 lyder nämligen:

§. 34.

»Academien har en Secreterare, som är Ledamot och räknas bland de Arbetandes antal, hvilken Konungen allena utnämner, emedan utom Aca-

Statuter och stat

demiens Arbeten honom blifver anförtrodt de Mynt och Antiquiteter, som förvarats i Antiquitets-Collegio, och som nu lemnas i Academiens vård. Til hans biträde antages en Amanuens af Konungen, som ej behöfver, men kan vara Academiens Ledamot. Desse bägge Tjenstemän skola undfå Lön efter den Stat och Donations lydelse, med hvilken Konungen begäfvat Academien.»

Under det första halvseket av akademiens verksamhet hade denna kombination ingen varken organisatorisk eller vetenskaplig betydelse, endast en ekonomisk, i det att akademiens sekreterare uppbar den lön, som var anslagen åt Antikvitetsarkivets chef, och ingen av den äldre tidens sekreterare var nämnvärt intresserad för de fornsaker, som stodo under hans och akademiens vård. Men icke ens med akademien hörde dessa äldre sekreterare vidare samman. Adlerbeths närmaste efterträdare, Flintenberg och Thileman, voro icke ledamöter av akademien, då de utsågos till dess sekreterare, och platsen betraktades av dem endast ur lörens synpunkt. De — åtminstone Flintenberg — köpte på då vanligt sätt platsen av företrädaren, och de spelade ingen annan roll inom akademien än som protokollförare. Den juridiskt rimligaste tolkningen av §. 34 förefaller också vara den, att sekreteraren endast i kraft av sitt ämbete, såsom antikvarie och sekreterare i Antikvitetsarkivet, tillhörde akademien och att han således, då han avgick såsom antikvarie, också upphörde att vara ledamot i akademien. Frågan löstes dock på ett annat sätt. Adlerbeth hade personligen utnämnts till arbetande ledamot och kvarstod därför såsom sådan även efter sin avgång som sekreterare. Men hans efterträdare Flintenberg var icke ledamot av akademien, då han blev dess sekreterare. Icke dess mindre kvarstod han i akademien, sedan han 1795 avgått såsom sekreterare, och kvarstod ända till sin död 1819. Ej heller B. E. Hildebrand var ledamot av akademien, då han 1837 blev dess sekreterare. Såsom sådan avgick han 1879, men stod kvar såsom ledamot till sin död 1884.

Statuterna avslutas med §§. 35—39.

§ 35.

»Sekreteraren förer pennan och stundom ordet, då Præses eller Vice Præses äro frånvarande, enligt hvad 5. Cap. 2. §. af Constitutionerne förmår.

*Statuternas
avslutning
§§ 35—39*

Akademien 1786—1793

§ 36.

På det Academiens angelägenheter desto mera kunna befrämjas och til et teckn af det synnerliga hägn, med hvilket Konungen vil dem omfatta, äger Secreteraren hos Konungen föredraga Academiens angelägenheter och anmäler sig dertil hos den Vakthafvande Öfverste Kammarjunkaren at undfå den tima Konungen vil utsätta til Academiens ärenders föredragning; och äro Stats-Expeditionerne pliktige, at genast expediera och utfärda de Resolutioner, som Konungen beslutit, då Secreteraren dem til Stats-Expeditionerne öfverlemnar försedde med Konungens egenhändig påskrift.

§ 37.

Academien skal nyttja tvänne Secret, et mindre och et större, på hvilket är stuckit den Sinnebild Drottning Lovisa Ulrica faststält för Akademien, med des Devise: CERTAMEN LITERAR. CONSTITUTUM, och i-kring läses: VITTERHETS, HISTORIE OCH ANTIQUITETS ACADEMIENS SIGILL. INSTICKTAD AF DROTTNING LOVISA ULRICA MDCCLIII. STADFÄSTAD AF GUSTAF III. MDCCLXXXVI.

§ 38.

Detta Secret förvaras, af Vice Præses det större, och af Præses det mindre, som tjénar at sättas på de Skrifter, som den 12. §. stadgar om.

§ 39.

Det stora Secretet brukas til de Diplomer, som utfärdas för de Utländske Ledamöter och på sådana Acter, der Academiens Quittance för penningar eller andra inkomster fordras.

Til Yttermera visso hafva Vi detta med vår Egen hand underskrifvit och med Vårt Stora Konungliga Sigill bekräfta låtit. Stockholms Slott den 20 Mars 1786.

GUSTAF.

E. Schröderheim.»

* * *

*

Staten Sedan dessa statuter på förmiddagen den 20 mars 1786 föredragits för riksrådet, upplästes »den donations Skrift Hans Kongl. Maj:t för Akademien låtit författa», vilken var av följande lydelse:

»Vi Gustaf, med Guds Nåde, Sveriges, Göthes och Vendes Konung etc. etc. Arfvinge till Norrige samt Hertig til Schlesvig-Holstein etc. etc. Göre veterligt: att sedan Vi, af kärlek för Lärdom och Vitterhet, åter uplifvat

Statuter och stat

den af Vår Högst-Saliga Fru Moder, Hennes Kongl. Maj:t Enkedrottningen, år 1753 inrättade Vitterhets-Academie, hafva Vi i nåder velat uplåta och förära densamma någon Fond till löner och öfriga utgifter, Äfven som Vi härmed och i kraft af detta Vårt öfna Bref, nådeligen uplåte, för-
unne och föräre denna Vår Vitterhets-Academie:

I^o) Till Lön för dess Secreterare de Trehundrade Riksdaler specie, hvilka å Vårt Canzli-Collegii Stat hittils varit upförde för Secreteraren uti vårt Antiquitets Archivo; men nu och hädanefter anordnas uppå Academiens Stat, sedan Vi godt funnit at dessa bägge Beställningar uti en Person förena;

II°) Den Lön för Amanuensen af Etthundrade Riksdaler Specie, som hittils varit på Antiquitets Archivi Stat upförd, blifver nu på lika sätt med Secreterarens förflyttad.

III°) Utaf Arrendet för Torneå Regale Lax Fiske Fyrahundrade Trettio Åtta Riksdaler Specie till besörjande af Prémier, Ljus och Skrifmaterialier.

Hvilket alt Academien till evärdelig ägo uplåtes med det uttryckeliga vilkor och alfvarliga förbehåll, att dessa medel aldrig måga till något annat användes, än hvad här ofvanföre stadgat är, Men till Rikets Stat åter hemfalla, så snart de af Oss för Academien i nåder utfärdade Statuter uti någon måtto förändras.

Utaf de här ofvan nämnde Fyrahundrade Trettio Åtta Riksdaler anslås till de årliga Priser, som blifva: Tvänne stora Guld-Medailer af Tjugu sex Ducater hvardera, tilsammans Femtio Två och uti Riksdaler Specie ungefärligen Etthundrade Fyra Riksdaler: en mindre af Femton Ducater, Trettio Riksdaler, en mindre af Tolf ducater, Tjugofyra Riksdaler; Till Femtio Jettoner af Silfver, som utdelas på de fyra Academiens Sommar-Sessioner till de närvarande Ledamöterna, af en half Riksdaler hvar Jetton, tilsammans Tvåhundrade stycken, gör Etthundrade Riksdaler; Till Ljus, Papper och öfriga vid Academiens Sammankomster förefallande utgifter Ett-hundrade Riksdaler: Till Lön för Vaktmästaren, som tillika bestyrer om Rummens städning och renhållning, Åttatio Riksdaler. Han undfår derjämte Hennes Maj:ts Enke Drottningens Livrée, hvilket honom består på lika tid med Vetenskaps-Academiens Vaktmästare.

Alla dessa Löner tillhöra så Academien, att de ej, för hvad orsak det vara må, kunna derifrån skiljas, utan kommer deras Innehafvare att dem mista, så snart de lämna förvaltningen af den Sysla, för hvilken de dem innehafva.

Det alla, som vederbör, hafva sig hörsammeligen att efterrätta. Till yttermera visso hafva Vi detta med Egen hand underskrifvit, och med Vårt Stora Kongl. Sigill bekräfta låtit. Stockholms Slott den Tjugonde Martii År Ettusende och Sjuhundrade Åttatio-Sex,

Gustaf.

E. Schröderheim.»

Genom denna stat fastslogs ytterligare, att Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien snarare var en arvtagare av Antikvitetsarkivet än av Vitterhetsakademien. Antikvitetsarkivet hade ju dittills stått under Kanslikollegiets styrelse, men samma dag som statuterna och donationsbrevet upplästes, underrättades Kanslikollegiet om, att dess befattning med arkivet upphört, i det att Kungl. Maj:t »för godt funnit at med Secreterare embetet uti Vårt antiquitets-archivo för-ena academiens secreterar syssla och at i sådan afsigt flytta ifrån Eder stat uppå academiens så väl den lön af trehundra riksdaler specie, antiquitets archivi secreterare årligen åtnjutit, som de etthundra riksdaler specie, hvilka varit renskrifvaren därstädes årligen anslagne».

Den 27 mars fick Kanslikollegiet ett nytt brev, vari meddelades, att Kungl. Maj:t för gott funnit, »at ställa Vårt Antiquitets Archivum under inseende af Vår Witterhets Antiquitets och Historie Academie».

Anmärkningsvärt för denna stat är, att den icke upptager någon anslagspost, som avser inlösen av fornfynd och mynt, antikvariska resor och fornvård.

Anmärkningsvärt är vidare, att då Gustav III gjorde upp denna stat, hade han ej observerat två inkomstposter, som Antikvitetsarkivet hade och som därför fingo stå kvar på Kanslikollegiets stat utan att överföras till akademiens. Den ena var vaktmästarens lön, 45 rdr., den andra ett årligt expensanslag å 108 rdr. 16 sk. Vad vaktmästarens lön beträffar, rättades förhållandet redan 1788, då vaktmästarens 45 rdr. från Kanslikollegiets stat överfördes till akademiens. Men expensanslaget fick såsom förut stå kvar på Kanslikollegiets såsom »ett anslag till det före 1786 under Kanslikollegiet lydande Antikvitetsarkivet», ehuru från och med 1787 med en betydelsefull annotation vid posten: »Innevarande års Expensanslag inestår i Kongl. Stats Kont. för Kongl. Antiquitetets räkning.» D. v. s. beloppet utbetalades icke längre, varken till Kanslikollegiet eller till akademien. Det enda, som här fanns disponibelt — men disponibelt endast efter beslut av Kanslikollegiet — var behållningen vid 1786 års slut, 362 rdr. 30 sk. 4 r. Men över denna behållning förfogade icke akademien,

Statuter och stat

och som vi sedan skola se fick detta en ganska egendomlig följd för vissa ärendens behandling inom akademien.

Emellertid fick Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens stat samma år ett tillägg, som dock — egendomligt nog — intogs i *Svenska akademiens stat*.

Svenska akademien hade väl samma dag som systerakademien fått sina statuter, men däremot icke någon stat, utan blott ett allmänt hållet löfte: »Viljandes den med särskilda Penninge understöd begåfva.» Då hade Gustaf III ännu icke med säkerhet upptäckt någon institution, motsvarande Antikvitetsarkivet, som Svenska akademien kunde ärva. Staten för Svenska akademien utfärdades därför först i september. Men denna blev lika mycket en stat för Vitterhets, Historie och Antikvitetsakademien som för Svenska akademien.

Tillägget i Svenska akademien stat

En livlig önskan hos Gustav III var att kunna utdela litterära pensioner eller, som vi nu säga, litterära understöd till framstående eller lovande författare. Enligt 1700-talets uppfattning var utdelandet av dylika en uppgift, som kunde åligga monarken, men icke staten. Å den andra sidan var civillistan så pass knapp, att konungen måste söka andra utvägar att tillgodose behovet. En dylik var sinekurer. Vi ha redan sett, huru Adlerbeth hugnats med dylika: platsen som handsekreterare och som sekreterare i Antikvitetsarkivet. En annan sinekur var en plats i nummerlotteriet — dylika innehades av Bellman, Leopold, Gyllenborg och Schröderheim. Men utan tvivel var det lämpligare att knyta dylika understöd till någon vitter institution, och det var detta Gustav III nu gjorde.

Litterära pensioner

Svenska akademiens utgiftsstat börjar — liksom Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens — med löner: till sekreteraren, amanuensen och vaktmästaren, tillhopa 460 rdr, till expenser 100, till pris 104 och till jettoner 292 eller för alla dessa poster tillhopa 956 rdr — således blott en mindre del av hela anslaget till akademien, 2500 rdr. Allt det övriga hade reserverats för *bägge* akademierna, först ett anslag till ledamöterna i båda: »Utom detta vill Kongl. Maj:t för att uppmuntra lärdom och vitterhet hafva anslagit vissa pensioner, med hvilka Kongl. Maj:t sjelf vill ihågkomma de män, hvilka genom sitt

snille, Lärdom och sina Skrifter i begge akademierna, den Svenska och Vitterhets, giort sig till denna heder värdiga, nemligen:

Tvenne pensioner för de mest förtjente af 150 rdr. hvardera . . 300.

Sex andra, hvilka dernäst giort sig namnkunniga, af 100 rdr. hvardera . . . . . 600.»

Därefter följer ett anslag, som *blott* avser Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien: »Än för utländska lärde, att de må erfara vedermälen af Kongl. Maj:ts kärlek för lärdom och aktning för dem, som den idka, fyra pensioner för utländske lärde, som dels äro ledamöter, dels föra brefväxling med Vitterhetsakademien, af 150 rdr. hvardera . . . . . 600.»

Slutligen upptogs det lilla anslag, som sedan skall omtalas, till den ärliga minnespenningen, vilket anslag var avsett att huvudsakligen komma Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien till godo: »Till en jetton, som slås hvarje år på Svenska academiens bekostnad öfver någon stor Svensk man i forna tider, hvilken Svenska academiens utväljer och, sedan Vitterhetsacademiens uppgifvit emblemen, låter utdela till båda academiernas ledamöter, af $\frac{1}{3}$ -dels rdr hvar jetton, till Svenska academiens 18 och till Vitterhetsacademiens 50, tillsammans 68 . . . . . 22.32
För medaljören . . . . . 21.16.»

Pensionerna, tillhoppa 1500 rdr, voro upptagna i Svenska akademien, men de utdelades icke av någondera akademien, utan av konungen. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien fick icke ens veta namnen på de ledamöter, som hugnats med dessa understöd. Vad beträffar pensionerna till utländske lärde, som tillhörde Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, blevo några dylika aldrig utdelade och besparades sålunda för Svenska akademien, på vars stat de stodo. 1799 bestämde för övrigt Gustav IV Adolf, att dessa pensioner skulle anslås till *inhemska* författare, en pension på 150 och tre på 100 rdr till ledamöter i Svenska akademien och en à 150 till en författare utom akademien. Den enda fördel, som Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien — utom de båda nedannämnda pensionerna — hade av denna anslagspost, var, att dess ledamot Hallenberg 1788

Statuter och stat

ur denna fond erhöll ett reseanslag à 150 rdr — något, som dock ej omtalas i protokollen.

Pensioner till ledamöter i de båda akademierna utdelades för första gången den 24 januari 1787 och omtalas i Svenska akademiens protokoll för den 27 januari »Directeuren anmälte, at han uppå Nädig befallning infunnit sig hos Konungen, då Hans M:t öfverlemnade honom et papper med dess Höga underskrift, som innehöll, at Hans M:t den 24 Januarii på Haga utnämte följande Ledamöter af denna och Kongl. Vitterhets Academien at undfå hvar sin af de på Academiens Stat upförde 8 pensioner, neml.

Herr Adlerbeth	150 Rdr.
Herr Nordin	100 d:o
Herr Leopoldt	100 d:o
Herr Ristell	100 d:o
Herr Hallenberg	100 d:o

Academien updrog Directeuren at häröfver betyga dess underd. erkänsla, hvilket ock verkställes, då Konungen kort derefter inkom.»

Av de disponibla åtta pensionerna återstodo således blott två à 100 och en à 150 rdr, vilken senare blev innestående till 1790, då Leopold fick utbyta den mindre pensionen mot den större. Av de nyss nämnda pensionärerna hörde två, Adlerbeth och Nordin, till bägge akademierna, Leopold blott till den Svenska samt två, Hallenberg och Ristell, blott till Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien.

Tre dagar senare, den 30 januari, tillkännagavs denna utnämning även i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, men på ett högst besynnerligt sätt: »Secreteraren anmälte, det Hans Maj:t befalt honom gifva academien tillkänna, att Hans Maj:t af den ynnest, hvarmed Konungen omfattar och upmuntrar vetenskaper och vitterhet, behagat å Dess höga födelsedag tillägga 2:ne Ledamöter af Witterhets academien en årl. pension af 100 Rdr. Specie hvardera; men att hvad personerna beträffar, som böra komma till åtnjutande af samma Kongl. nåd, Hans Maj:t vid annat tillfälle ville meddela academien sitt beslut. Academien erkände med underdånig wördnad detta förnyade vedermåle af Sin Höga Beskyddares nåd och önskade

sig snart ett tillfälle att därföre aflägga tacksägelse.» Något dylikt meddelande fick akademien likväl aldrig mottaga. Och det är svårt att förstå, vartill detta förtigande av namnen skulle tjäna. Adlerbeth och Nordin kände ju från Svenska akademien till dem och hade naturligtvis redan berättat saken i den andra akademien. Av uttrycket »2:ne Ledamöter af Witterhetsacademien» framgår likväl, att konungen räknat Adlerbeth och Nordin till Svenska akademiens pensionärer, och av de fem pensionerna hade således Svenska akademien fått tre (till Adlerbeth, Nordin och Leopold), den andra akademien två (till Hallenberg och Ristell).

De två återstående pensionerna à 100 rdr. tillsattes senare på året, den 8 december 1787, och denna utnämning omtalas *endast* i Svenska akademiens protokoll: »Secreteraren anmälte, at Konungen behagat tillägga Academiens nuvarande Directeur Herr Siöberg en af de på Academiens Stat upförde pensioner af 100 Rdr. om året at räknas från den 1 sistedne October. Directeuren feck aflägga sin underdåniga tacksägelse.» Att den andre pensionärens namn icke nämndes för någondera akademien har dock sin förklaring. Denne andre pensionär var nämligen Gabriel Lindblom, yngre broder till biskopen i Linköping, och denna utnämning är ganska karakteristisk för Gustav III:s tid. Lindblom var icke ledamot i någon akademi, och hans utnämning stod därför i uppenbar strid mot den stat, som konungen nyss förut utfärdat. Han var icke ens författare, men tyckes, liksom brodern, ha haft ett gott huvud och varit en omtyckt sällskapsmänniska. I tolv års tid hade han vistats i Frankrike och var därför till hälften fransman, lär också i tal och skrift på ett förträffligt sätt kunnat behandla franska språket. Vid sin återkomst till Sverige hade han blivit anställd som tolk vid franska legationen i Stockholm och fått titeln av konungens handsekreterare. Genom broderns utnämning till biskop i Linköping hade platsen som professor Skytteanus blivit ledig, och Gustav III lade sig då ivrigt ut för att Gabriel Lindblom skulle få den lediga platsen. Detta tyckes emellertid ha stött på motstånd från den Skytteanska stiftelsens patronus, som till platsens innehavare utnämnde den lärde och snillrike Neikter. Den plats, som Neikter förut innehaft såsom chef för universitetsbiblio-

Statuter och stat

teket, blev därigenom ledig, och här ägde konungen utnämningrätten. Såsom sökande hade emellertid P. F. Aurivillius anmält sig — en bland de yppersta biblioteksmän, som Uppsala haft — och att förbigå honom hade varit svårt. Gustav III fann då på en kompromiss. Aurivillius blev den 19 mars 1787 utnämnd till bibliotekarie — men mot förbindelse att till Lindblom avstå halva lönen. Genom en annan, kanske ännu märkvärdigare manöver överflyttades sedan denna skyldighet på den 1790 utnämnde professorn i grekiska Christoffer Dahl. Lindblom var således redan relativt tillgodosedd. Genom de pensioner, som i Svenska akademins stat ställts till konungens förfogande, hade Gustav III emellertid fått tillfälle att ytterligare hjälpa honom, och då han den 8 december tilldelade Sjöberg den ena av de två lediga pensionerna, gav han Lindblom den andra.

Gustav III tyckes dock ha haft en känsla av att Lindblom i sin egenskap av pensionär likväl på något sätt borde anknytas till endera akademien, och till sist fann han lösningen. Den 5 februari 1788 skrives i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens protokoll: »Secreteraren anmälte, det han i underdånighet haft företräde hos Hans Maj:t samt emottagit Dess höga befallning, att fullmagt kommer att utfärdas för Secretaire Interprete vid Kongl. franska Ministeren Gabriel Lindblom att wara vice Secreterare vid Kongl. Witterhets Historie och Antiquitetsacademien med Säte derstädes, dock utan stämman, samt i stället för lön med den pension, som Hans Maj:t honom särskildt täckts anslå, hvaraf Kongl. Cammar Expeditionen befordrar verkställigheten enligt det däröfver hållne och bemälte Expedition Meddelta Protocoll. I anledning af ofvanberörde Kongl. Maj:ts nådiga förordnande intog äfven Secreteraren Lindblom det honom i Kongl. Academien tillkommande rum.»

Vice sekre-
teraren

Det är icke alldeles uteslutet, att Adlerbeth medverkat till denna utnämning. Han behöfde verkligen en ställföreträdare, ty i regeln vistades han under halva året icke i Stockholm utan på Ramsjöholm. Av breven att döma var han god vän med Lindblom, utnämningen var därför icke blott i Lindbloms intresse utan ock i Adlerbeths, och samarbetet dem emellan blev också alldeles friktionsfritt. Arvodet

för den nu tillskapade tjänsten berörde icke akademiens stat, ty Lindblom fick — för att begagna protokollets diskreta omskrivning — »i stället för lön» nöja sig »med den pension, som Hans Maj:t honom särskildt täckts anslå».

*Lidéns
donation*

Detta var ganska välbetänkt, ty akademiens knappa stat tålde ej vid några nya utgifter, och i motsats till Svenska akademien fick den inga privata donationer — utom en. Men denna är dess mera rörande. Den kom från den lärde och älskvärde, av sjukdom redan brutne J. H. Lidén, som avled den 23 april 1793, men som redan den 24 januari 1791 — Gustav III:s födelsedag — sände akademien detta brev:

»Den korta afhandling på ett enda blad, som jag tager mig den friheten at här innelykt till Kongl. Academiens öfversända, är wäl hvarken Vitter eller Historisk, än mindre Antiquarisk, men torde ändå med ynnest och välbehag emottagas som ett, ehuru ringa prof af Insändarens vörndnad för Kongl. Akademien samt bevis på Dess välmening och uprigtiga önskan at åtminstone på något sätt bidraga till det Lysande Samfunds förmån och nytta, dit Konungens nåd, icke Dess egen förtjenst, kallat honom till Ledamot.

Fästad nu i långa tjugu år vid en smärtande sjuksäng, är jag af många och svåra plågor aldeles ur stånd satt at fullgöra de skyldigheter, som en Academiens arbetande Ledamot åligga; men som det icke dess mindre är en ovilkorlig pligt för hvarje Samfunds Ledamot at vara nyttig på hvad sätt som helst, har jag ock i tillämpning på mig sjelf funnit billigt at ur pungen ärsätta det som brister i Snillet.

Jag anser öfverflödigt at föreslå något sätt till desse Ett Tusende Riksdaler Specie användande, öfvertygad, at Kongl. Akademien Sjelf dertill lärer utfinna den bästa och nyttigaste utväg. Min avsigt är vunnen, då penningarne användas till befordran af de Wettenskaper, som utgöra Kongl. Academiens hufvudyrken. Det enda förbehåll torde mig tillåtas: at ingen ting om denna gåfva må under min lifstid i Trykta papper införas.

Härtill bifogar jag sluteligen de uprigtigaste önskningar för Kongl. Academiens beständiga välgång, som med Wettenskapernes trefnad i detta land äger så nära gemenskap.

Statuter och stat

Det har i synnerhet varit GUSTAVERS sälla Lot at bland oss grundlägga, stadga och befordra nyttiga konster och Wettenskaper. Hvad kunne wi då icke hoppas under denna Kongl. Academiens Höge Stiftares — under en Konungs Regering, som från sin ungdom alltid älskat och skyddat Lärdom och Witterhet samt Sjelf förklarar Sig anse för en af Sine mäst hedrande omsorger at dem på alt sätt befrämja.

Mätte närvarande lyckliga dag, utmärkt af Den Bäste Konungs Födelse, så vist ofta ännu återkomma, som den åt glade och tacksamme Undersåtare skall lika ofta medföra förnyade anledningar till glädje och frögd samt tillika för denna Kongl. Academien förnyade ämnen till fägnad och ärkänsla.

Dicterat från Sjuksängen i Norrköping d. 24 Januarii 1791.

J. H. Lidén.»

Även ett annat brev, till Adlerbeth den 21 februari 1788, förtjänar att läsas:

»Välborne Herr CantzliRåd och Riddare.

Ja — visserligen en altför länge afbruten vänskapsförbindelse! Döm här af, Bäste Herr CantzliRåd, hvilken högtidsdag det för mitt hjerta varit at i dag emottaga det angenäma bref, hvarmed Herr CantzliRådet behagat mig hedra. Under en snart Sjuttonårig Sjukdom har jag förlorat alt hvad som förloras kan undantagande Ståndaktighet och ett muntert sinne samt en fägningsfull hugkomst af mina wänner. Jag anser för en ej ringa heder at däribland få räkna Herr CantzliRådet. Mer än en gång har jag på min Smärtefulla Sjuksäng tänckt på våra fornda oskyldiga nöjen. Så ofta tillfälle gifvits har jag äfven med glädje underrättat mig om Herr CantzliRådets wälgång, hvarmed Hans Excellence Herr Baron Ramel mig senast fägnade, då Han vid genomresan gladde mig med sitt kära besök.

För den öfversände Jetton [över Dahlberg] öfver en af våra gamle, kanske urmodige Hjeltar tackar jag ödmjukeligen. Det är nöjsamt att se Dem åter lefva up, åtminstone på Medailler. Wi skola hop-

pas, at deras Likar någon gång tilldanas och emedlertid bedja Gud, at vårt fädernesland icke snart måtte behöfva dylika handfasta män.

För at äfven nämna något om mig Sjelf, som eljest är det sämsta Skrifämnet, så ligger jag här redan i mang(!) år, fästad vid Sjuk-sängen som en usel krympling, till alla leder aldeles orörlig. Både för andra och mig Sjelf är det en fast förunderlig obegriplighet, at tålamodet och det muntra Sinnet ännu mig icke öfvergifvit, oacktat så många och långvariga plågor. Ware Guds namn därföre ärat!

Jag vet väl icke huru länge min prøfvotid ännu bör räcka, men det wet jag med all wisshet, at jag med uprigtig och oföränderlig högacktning, wänskap och tillgifvenhet äfven mina återstående dagar framhårdar

Ödmjuka tjenare

J. H. Lidén»

DE FÖRSTA MÅNADERNA

Såsom vi erinra oss från föregående kapitel inleddes händelserna den 20 mars 1786 därmed, att Gustav III för det församlade riksrådet föredrog de statuter och den stat, som han utfärdat för Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. På eftermiddagen hade de i staden varande ledamöterna av Vitterhetsakademien samlat sig i galleriet en trappa upp i Slottet. Dessa voro ej många: Höpken, Liliestråle, Gyllenberg, Botin, Elers, Manderström och akademiens siste sekreterare Rosenstein. Frånvarande voro Scheffer, Leijonhufvud, Piper, Schultz von Ascheraden, Schönberg, Melanderhjelm och Lagerbring. De närvarande begåvo sig från galleriet in i konungens kabinett, det s. k. Vita rummet, dit konungen strax därefter inträdde och hälsade dem med ett tal, som besvarades av akademiens direktör Höpken, varefter konungen åter tog till ordet och ånyo föredrog statuterna samt donationsbrevet. Efter detta tacktes Hans Maj:t i nåder förklara, att han i enlighet med akademiens gamla, men förut ej tillämpade statuter rörande ledamöternas indelning i klasser till honoraire ledamöter utsett greve Höpken, greve Scheffer, friherre Leijonhufvud, greve Gyllenberg, hovmarskalken Piper och baron Schultz von Ascheraden samt till arbetande ledamöter kanslirådet Lagerbring, justitiekanslern Liliestråle, kammarrådet af Botin, expeditionsskreteraren Elers, friherre Manderström, kanslirådet Schönberg, professor Melanderhjelm och akademiens sekreterare Rosenstein. Båda klasserna behövde emellertid förstärkas och till honoraire ledamöter hade han därför utsett sex nya: friherre Fredrik Sparre, greve Düben, baron Ramel, baron Adelcrantz, biskop von Troil och friherre Gustaf Ribbing, varefter akademien själv hade att genom val fylla de två lediga rummen. Till nya arbetande ledamöter hade han utnämnt kanslirådet Ferrner, kanslirådet Jacob von Engeström, expeditionss-

*Akademiens
ledamöter*

sekreterarna Sernsköld, Strand och Adlerbeth, professorerna Floderus och Lidén, bibliotekarien Ristell och rektor Murberg. De tre återstående rummen skulle genom akademiens eget val fyllas. Slutligen utsåg han de fem utländska ledamöter, om vilka redan i föregående kapitel talats.

Av de nyutsedda arbetande ledamöterna fick akademien nog den största nyttan av den flitige och lärde Murberg. Lidén, som ju passade förträffligt för akademien, var nu av sin sjukdom hindrad att verksamt deltaga i dess arbeten, Ferrner, Sernsköld och Strand voro knappt mer än jämnstrukna och Ristell var rent undermålig. Den nya förstärkningen stod således icke så litet tillbaka för den äldre uppsättningen, till vilken hörde Sveriges tre då mest betydande historiker Lagerbring, Botin och Schönberg samt en kulturpersonlighet av Rosensteins mått. Ej heller de nya »honoraire» nådde upp till de äldre, bland vilka funnos två så betydande statsmän som Höpken och Scheffer samt en skald som Gyllenborg.

*Tävlings-
skrifter i
svensk skalde-
konst bedömas*

Detta sammanträde, då konungen föredrog de nya statuter han utfärdat och listan på de nya ledamöter han utsett, var i viss mån den gamla akademiens sista, men på sätt och vis fortlevde denna ännu ända in i maj månad. Först vid det åttonde sammanträde, som den nya akademien höll, den 7 maj, nedlade den av Lovisa Ulrica utsedde sekreteraren, Rosenstein, sitt ämbete, som han då överlämnade till Adlerbeth. Den gamla Vitterhetsakademiens siste »direktör», Höpken, fungerade såsom sådan ännu längre, till den 23 maj, då Düben valdes till »president» och Manderström till »vice president». Det sista sammanträdet under Lovisa Ulricas livstid hade hållits den 30 april 1782, och då hade akademien ännu icke hunnit bedöma de tävlingsskrifter, som skulle belönas den 24 juli. Frågan om dem togs upp redan vid det konstituerande sammanträdet den 20 mars, varigenom fastslogs, att den nya akademien blott skulle betraktas såsom en fortsättning av den gamla. Akademien kom därigenom att — för sista gången — bedöma tävlingsskrifter i skaldekunst och värtalighet på svenska språket, vilka enligt nyordningen hörde till Svenska akademien.

Sedan det av Rosenstein förda protokollet meddelat de nyss citerade

De första månaderna

namnen på dem, som av konungen insatts som ledamöter i den omorganiserade akademien, fortsätter nästa paragraf:

»Sedan academien igenom Hans Kongl. Mts. nådiga omsorg fådt et förändradt skick, fant Hans Kongl. Mt. nödigt, at academien, innan densamma derefter började inrätta sine arbeten, borde wara betänkt at afgöra de ärender, som ännu icke wore afslutne, [och] genomgå de inkomne prisskrifter, hvarwid Hans Kongl. Mt. utlofvade at bestå Belöningarne. — — — I anledning af hwad Kongl. Mt. således anbefalt, anmälte Secreteraren, det flere skrifter i rättan tid inkommit öfver de år 1781 af Högstsalig Hennes Mt. Enkedrottningen fastställte täflingsämnen, men at academien utan tilgångar at belöna deras författare ej kunnat företaga sig hvarken granskningen af desse skrifter eller prisens tildömande. Desse skrifter blefvo nu på Kongl. Mts. nådige Befallning föredragne.»

Man började således omedelbart med uppläsningen och granskningen av de för fyra år sedan inlämnade tävlingsskrifterna i skaldekunst, Lof Qwäde öfwer Stockholms Försvär af Christina Gyllenstierna, som under hela denna tid legat och väntat på sin dom. Tävlingsskrifterna i skaldekunst hade varit fem, av vilka dock en av författaren återfordrats. Nr 1 »fants både til tankar, verser och uttryck vida under medelmåttan». Nr 3 innehöll väl »flera wackra ställen och äfven några drag af ägta snille», men dessa förtjänster motvägdes av så betydande fel, att skriften icke kunde tilldömas den utsatta belöningen. Ännu strängare blef domen öfver Nr 5: »Orediga begrep, öfwerdrifna och wid närmare skärskådande falska tankar och uttryck.» Trots anmärkta brister enades man däremot om att tilldöma Nr 2 det utsatta priset: »Academien fant i detta skaldestycke et lyckligt verslag, god smak, sunda och wackra tankar, klädde i wackra Bilder och uttrykte med tjenlige ordasätt. Herr CammarRådet af Botin anmärkte wäl et betydande fel emot språket, nemligen at auctor i stället för *bragdt* och *tvungit* nyttiat *bringat* och *tvingat*; likaledes anmärktes af flere academiens Ledamöter ordet *Schavott* såsom både utlänskt och i et skaldestycke ovärdigt; det oagtadt och ehuru Academien ej fant författaren hafwa upnått all den högd, som af en redan fullkomnad skald i et så rikt ämne kunnat väntas, likwäl

som detta Quäde røjde et lykkligt Snille, hvilket med tiden kunde göra ännu större framsteg och Hans Kongl. Mt. sielf behagade anmärka, at man ej hos de unga skalder, som täfla om akademiske belöningar, borde fordra samma fullkomlighet som hos de äldre, hvars skrifter redan förwärfvat dem allmänhetens oinskränkta bifall, så Beslöts, at det i fråga varande skaldestycke skulle belönas icke med den Dubbla Guldmedaille, som af Hennes Majt. EnkeDrottningen warit utlofvad, i fall poemet nått erforderlig fullkomlighet, men med den vanlige Guldmedaillen. Hans Kongl. Mt. behagade Sielf öppna namnsedlen, och fants priset vara tildömt Cantzlisten i Kongl. Utrikes Expeditionen Nils Lorentz Siöberg, med hvilken de anmärkingar akademien gjordt skulle communiceras.»

I vältalighet hade två prisämnen utsatts: Målning af Konung Carl den X:des personliga egenskaper och Äreminne öfver Riksrådet Friherre Johan Skytte. I det förra ämnet hade tre skrifter inkommit, som för granskning överlämnades till Botin, i det senare blott en, som Botin genomläst och över vilken han författat ett utlåtande, som han nu föredrog. Något beslut vid detta sammanträde ville akademien dock icke fatta och uppdrog åt Höpken att även inkomma med ett yttrande om denna skrift.

I historia hade likaledes två ämnen uppgivits: Afhandling om de fordna adelige värdigheter och Berättelse om Svenska handelsnybyggen och deras öden. Det förra ämnet hade lockat tre författare, det senare två. Av de skrifter, som behandlat det förra ämnet, hade Nr 1 och 2 genomlästs av Botin; Nr 3 lämnades nu till Liliestråle, och akademiens granskning uppsköts till ett följande sammanträde.

Artliga minnespenningar beslutas

Sedan dessa tävlingsfrågor behandlats, erinrade konungen om, att den första skyldighet, som ålåg akademien, var att författa ett äreminne över Drottning Lovisa Ulrica, och till att hålla detta utsåg han hovmarskalken Piper, »hwilken i flere år haft den nåden upvagta Hennes Kongl. Mt., af henne åtnjutit flere wedermälen af Nåd och hwars tacksamma hierta således vid detta tillfälle skulle gifwa dess i sig sielf wackra skrifart ännu mera styrka och liflighet». Ytterligare två andra liknande uppdrag gävos därefter av konungen, åt Adlerbeth — som ej tillhört den gamla Vitterhetsakademien och som därför

De första månaderna

nu ej var närvarande — att författa en levnadsbeskrivning över akademins avlidne ledamot, greve Rudenschöld, och åt Rosenstein att författa en levnadsbeskrivning över en annan bortgångne ledamot, bibliotekarien Frondin.

Av de tre utländska ledamöter, som tillhört Lovisa Ulricas akademi och vilka alla nu voro döda, ansåg Gustav III, att två så betydande författare som d'Alembert och Voltaire också borde hedras med äreminnen och utsåg Rosenstein att författa det över d'Alembert. Om lämpligheten av att på samma sätt hedra också Voltaire uppstod en — som det förefaller — livlig diskussion, vilken fick ganska vittgående följder, ehuru egendomligt nog icke för Vitterhets, Historie och Antikvitetsakademien utan för Svenska akademien: »Rörande det äreminne, som öfver Voltaire borde uppresas, blef mycken tvekan. Akademien erinrade, huru svårt det blefve at innefatta i en skrift alle et så widsträkt snilles, en så rik författares förtienster och arbeten, huru många minnen öfver honom redan blifvit skrifne, och hade därför varit sinnad at igenom et skaldequäde, hvars författande Grefve Gyllenborg wille åtaga sig, wisa sin saknad öfver en Ledamots förlust, som hedrat ej allenast de sällskap och inrättningar, som fådt tilägna sig dess namn, utan äfven hela sitt Tidehvarf; men då Grefve Gyllenborg sielf wäkte den betänklighet, at äfven i bunden stil flere Loffer blifvit gifne Voltaires minne, föreslog Expeditions Secreteraren Elers såsom något nytt och tienande at utmärka akademien från deras, som redan hedrat Voltaires minne, at öfver honom slå en skådepenning, hvartil Hans Mt. i nåder behagade lemna Bifall och updraga akademins Ledamöter at upfinna en sådan medaille, som Hans Mt. å Dess bekostnad wille låta slå. Densamma skulle den 24 nästkommande Julii på akademins offentlige sammankomst blifva allmänheten kundgjord i stället för det äreminne, som i annat fall bort upläsas.»

I akademins statuter hade intet nämnts om några minnespenningar, som akademien borde slå, och i staten fanns intet anslag till dylika. I Svenska akademins statuter finns heller intet om dem. Men tanken måtte ha tilltalat Gustav III, då han på hösten 1786 bestämde Svenska akademins stat, ty i denna upptog han, såsom sagt,

en post på 22 rdr 32 sk.: »Till en jetton, som slås hvarje år på Svenska academiens bekostnad öfver någon stor Svensk man i forna tider, hvilken Svenska akademien utväljer och, sedan Vitterhetsacademien uppgifvit emblemen, låter utdela till båda academiernas ledamöter af $\frac{1}{3}$ rdr hvar jetton, till Svenska akademien 18 och till Vitterhetsacademien 50, tillsammans 68.» I september var det således ännu blott fråga om en medalj. Men några månader senare hade planen vidare utvecklats, och vid Svenska akademiens sammanträde den 16 december »gaf Secreteraren vid handen, at Konungen för alla tider faststält, det en kort Lefvernes Beskrifning borde uppsättas och [på] Högtidsdagen upläsas öfver den person, hvars jetton Akademien låtit prägla, och at Herr Nordin denna gången fått Konungens serskilte befallning at författa Grefve Dahlbergs Lefverne, hvilket sedermera äfven som de följande borde af Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Akademien öfversättas på Latin och Fransyska samt på alla tre språken af trycket utgå».

Det sista förefaller onekligen blott såsom en förflugen idé, som konungen vid närmare eftertanke borde ha öfvergivit, så mycket mer som Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, som därom ej fått något meddelande, icke låtsade om hela saken. Men egendomligt nog höll konungen i sig. Vid sammanträdet den 16 mars 1790 berättade sekreteraren: »det Kongl Maj:t befalt, att till academiens utländske Ledamöter exemplar af de dem ännu icke meddelta Svenska acad:ns jettoner med första skulle tillsändas samt att om verkställighet af denna årliga anstalt alltid påminnelse bör göras i enskildta sammankomsten näst före den 20 Martii. Likaledes hade konungen befalt, att öfversättningar på Latin af de Svenska Lefvernesbeskrifningar, som blifvit författade öfver de personer, hvilka på nämde minnespenningar äro ihågkomna, oförtöfvadt måtte af akademien påtänkas. I anledning hvaraf akademien beslöt att till nästa sammankomst vara betänkt uppå den, en slik öfversättning må kunna updragas.» Endast så till vida hade konungen således modifierat sin plan, att han uteslutit översättningen till franska och blott vidhöll den latinska.

Den 20 april återkom man till ärendet: »Hwad Hans Maj:t anbefalt ang:de de förledna tvänne år i Svenska acad:ns namn slagne jettoners

De första månaderna

öfversändande till De utländske Ledamöterna af Witterhetsacademien berättade Secreteraren nu vara verkstält och bref med samma Jettoner innelyckta genom kgl. President Contoiret med denna dags post af-färdade. Och som Hans Maj:t äfwen wid samma tillfälle förklarar Dess Nådiga wilja wara, att de Latinske Öfwersättningarne af Lefvernesbeskrifningarna öfwer de på Jettonerne ihågkomna märkwärdiga män måtte snart utarbetas, på det att de samma måtte kunna meddelas meranämde utländske Ledamöter, hwarom academien fördenskull funnit sin skyldighet att widtaga nödig författning, så anmälte Herr Probsten Nordin, att han nyligen ifrån Upsala bekommit en öfversättning af Kgl. Rådet Gref. Dahlbergs Lefwernesbeskrifning, hvilken acad:ns Ledamot framledne Professoren Floderus författat, genom hvilken arbetet följakteligen i så måtto war minskadt, att allenast tre ännu återstodo, nämligen friherre Clas Horns, Ambassadeuren Coyets och R. R. Stiernskiölds Lefwernesbeskrifningar, om hvilkas öfversättande Herr Probsten Nordin nu åtog sig att sjelf besörja, med academiens desto fullkomligare bifall, som han såsom författare till bemälte arbeten äfwen är bäst i stånd att iakttaga, hwad till meningens bibehållande länder.» Därmed var planen i själva verket gravlagd. Genom Nordins åtagande hade Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien befriats från den akademien åliggande skyldigheten, Nordin gjorde ingenting åt saken och 1792 avled Gustav III. Sedan talades icke mera härom.

Även i övrigt utvecklades planen på ett helt annat sätt än Gustav III tänkt sig. Nordin hade 1786 blott för »denna gång» fått befallning att skriva »lefwernesbeskrifningen», men fortfor att under hela sitt återstående liv författa dessa årliga biografier, och efter hans död (1812) har Svenska akademien, icke konungen, alltid utsett minnestecknaren. Även i ett annat fall hade rollerna omkastats. Enligt staten skulle »den svenske mannen» utses av Svenska akademien, och det var också Svenska akademien, som utsåg Dahlberg, över vilken den första minnespenningen slogs. Men detta ändrades redan under konungens livstid därhän, att akademien till konungen fick ingiva en lista på dem, som av akademiens ledamöter blivit föreslagna, och bland dem utsåg konungen en. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens

åliggande att utse emblemen hade redan från början varit rent formellt, ehuru man under de första åren verkligen hade några överläggningar om dessa emblem. Men inom kort tog man saken mera enkelt. Adlerbeth, som var sekreterare i medaljakademien och tillika medlem av Svenska akademien, framlade i den senare ett förslag till emblem och inskrift, vilket förslag av Svenska akademien insändes till systerakademien, som alltid godkände det. Denna formella behandling av ärendet fortfor ända in på 1880-talet, då remissen till Vitterhets, Historie och Antikvitetsakademien upphörde. De 50 medaljerna till denna hade redan långt förut indragits, och under det att själva medaljen från början varit huvudsaken och levnadsteckningen blott en upplysande text till denna, har levnadsteckningen nu blivit huvudsaken, under det att medaljen står kvar blott såsom en relik från den gustavianska tiden. Beslutet att slå en medalj över Voltaire kom således faktiskt att ha till följd, att en del av den gamla »medaljakademiens» uppgifter för den följande tiden kom att överföras till Svenska akademien.

*Tävlings-
skrifter i väl-
talighet bedö-
mas*

Redan vid akademiens första sammanträde den 20 mars hade man således börjat behandla icke så få ärenden, som lågo kvar från den gamla Vitterhetsakademiens tid. Därmed fortsatte man även vid ett nytt sammanträde den 28 mars. De närvarande voro blott Vitterhetsakademiens ledamöter, direktör fortfarande Höpken och sekreterare Rosenstein. Såsom vid nästan alla sammanträden under året var konungen även denna gång närvarande. Man började med att behandla den från förra sammanträdet uppskjutna frågan om priset i vältalighet, och i diskussionen härom deltog även konungen med ett skriftligt anförande, vilket — trots protokollets motsatta uppgift — varken »förvarats» i protokollet eller i arkivet, utan liksom flera av de inlagor, vilka i protokollen citeras, blivit under den första tiden bortslarvat.

Först vände man sig till äreminnet över Skytte: »Cammar Rådet af Botin upläste et skrifteligt yttrande, som vid handlingarna förvaras, i hwilket han anmärkte et och annat fel emot Historiske sanningen samt flere i skrifsättet och Grammatican, men tilstyrkte dock, at författaren måtte genom någon belöning upmuntras. Herr Riks Rådet Grefve

De första månaderna

Höpken, som granskat denna skrift, ingaf skriftelige anmärkningar, hwilka likaledes vid handlingarne förwaras och i synnerhet såsom et fel hos auctor uptog, at han fördömt Konung Gustaf Adolphi friskostighet emot adeln utan at inse de orsaker, som föranlåt it denne store Konung dertil, hwilka dock af Riks Rådet Skyttes egne utlåtelser i Rådet 1636 kunnat intagas. Hans Kongl. Mt. tillät deruppå academiens Secreterare at upläsa det yttrande Hans Kongl. [Mt.] sielf behagat öfver denna skrift författa och hwilket, wid handlingarne förwarat, wittnar om en sällsynt händelse, at en Konung welat deltaga i de göromål och granskningar, som tilhöra Ledamöterne af en academie. Då academien med wördnadsfull tacksamhet erkände detta prof af Kongl. Mts nådiga kärlek til wetenskaper, kunde den efter erhållit tilstånd at yttra sine tankar ej annat än instämna med den anmärkning, Kongl. Mt. behagat göra, at nemligen denna skrift wore författad utan den eld, den wärdighet, höjd och liflighet i tankar och uttryck, som fordras til et äreminne samt således icke såsom et wältalighets prof kunde belönas, men at den icke dess mindre i anseende til en anständig och tydlig skrifart samt de Historiske undersökningar förtiente at, sedan likwäl de fel mot språket, Cammar Rådet af Botin anmärkt, blifwit rättade, göras allmänheten bekant såsom en Lefvernes Beskrifning öfver Riks Rådet Friherre Skytte och för at wisa den skillnad, som är emellan äreminnen och Lefvernes Beskrifningar. Författaren hade Hs. Mt. äfven ansedt wärd någon upmuntran, lemnandes til academiens wal at tildela honom den stora Belöningen eller accessit. Då academiens Ledamöter trodde sig böra tilstyrka det sednare, täcktes Hans Kongl. Mt. dertil samtycka och deruppå sielf öppna namnsedeln.»

Denna innehöll emellertid blott ett tänkespråk, men efter några dagar namngav sig författaren, kanslisten Claes Gartz.

Diskussionen om hans opus, som icke kom att åtnjuta hedern av att tryckas i akademiens Handlingar, saknar ej sitt intresse, ty den antyder den motsättning, som fanns mellan Lovisa Ulricas akademi och Gustav III:s nyskapelse, Svenska akademien, och den anteciperar meningsbrytningen rörande det första wältalighetsprov, som Svenska akademien kom att bedöma, Gustav III:s äreminne öfver Torstensson.

Även då framhöll Botin, som tillhörde båda akademierna, de historiska misstagen, men honom svarades ungefär detsamma, som kort förut svarats honom på hans anmärkningar mot äreminnet över Skytte, att vad man av ett äreminne fordrade, var framför allt »eld» och »livlighet i tankar och uttryck».

Överläggningen rörande det andra prisämnet, Karl Gustavs egenskaper, blev mindre givande. Tre tävlingsskrifter hade inkommit, men två avfärdades tämligen hastigt, och blott den tredje, nr 2, tilldrog sig uppmärksamhet: »Derwid gjorde wäl Secreteraren den erinran, at författaren, då han uphöjt Konung Carl Gustafs egenskaper utan at nämna dess fel samt äfven på flere ställen [felat] mot den Historiske Sanningen, icke syntes hafva upfyllt academiens afsigt, som warit at få en på Sanning och Historiska grunder byggd målning af denna store Konung; men academien fant at skriften icke dess mindre i anseende til skrifarten förtiente at belönas, hwarwid likwäl beslöts, at Titlen skulle så jemkas, at den mera passade til et wältalighets prof än til en beskrifning på Konung Carl Gustafs Character.» Därmed avslutades sammanträdet den 28 mars, under vilket den gamla Vitterhetsakademien (för sista gången) behandlat på svenska avfattade pris-skrifter i wältalighet, vilka nu i stället tilldelats Svenska akademien.

Tävlingsskrifter i historia bedömas

Behandlingen av tävlingsskrifterna i historia uppsköts till nästa sammanträde, den 1 april. Tre skrifter hade inkommit om det ena av de utsatta prisämnena, om forna adliga wärdigheter i Sverige, och i överläggningen om dem framkom åter den för tiden så karakteristiska motsättningen mellan wältalighet och saklig historisk stil. Till granskare hade utsetts historikern Botin, och diskussionen inleddes med hans yttrande om Nr 1 och 2, vilka enligt hans mening i anseende till historiska fel ej kunde anses förtjäna någon belöning: »Secreteraren [Rosenstein] anmälte, at Just.-Cantzleren Liljestråle, som vore opasslig, i bref til honom, som nu blef upläst, yttrat sig öfver samma skrifter, instämt med Cammar Rådet Botins anmärkningar, men likwäl trodt Nr 2 kunna i ansende til en wacker skrifart och artiga uplysningar i ämnet belönas med accessit.» Sedan även Manderström yttrat sig, »upläste Cammar Rådet Botin sit yttrande öfver nr 3, mot hvilken skrift, ehuru i dess tanke vida bättre och utförlig än de andre,

De första månaderna

han likväl gjorde sådane anmärkningar, som borde utesluta författaren från belöning och hvilka närmare af sielfva yttrandet äro at intagas. Som ingen mera af academiens Ledamöter granskat denna skrift, blef den nu hel och hållen upläst, hvarefter Hans Kongl. Mt. befalte academiens Ledamöter at yttra sig.

Cantzli Rådet Rosenstein anförde: Hvad Nr 1 och 2 beträffar, finner jag dem så wäl i anseende til de fel, Cammar-Rådet Botin i hvardera uptäkt, som deras mindre värde i jemförelse med Nr 3 icke kunna komma i fråga. Angående åter denne sistnämnde, så upkomma i mit sinne flere betänkligheter. Cammar Rådet Botin har upgifvit åtskillige ställen, där auctoren misstagit sig; utan at vara fullkomlig kännare af ämnet, tycker jag mig dock sielf kunna finna, at ämnet på et mera nöjaktigt sätt kunnat utredas, at författaren til [detta] bordt ingå i någon utförligare undersökning om de äldste adelige ätter vi känne; dess skrift tyckes dessutom ej innehålla annat, än hwad utur de Nyare Historie scribenters arbeten med nog lätthet kan hopsamlas, inga nya uptäckter, intet, som skiljer sig från den redan banade vägen. I min tanka är den skillnad emellan prisfrågor i Historien och de, som höra til andre witterhetsgrenar såsom skaldekonst [och] wältalighet, at då academien vid de sednare kan med belöningar upmuntra tilwäxande snillen i den fulla öfvertygelse, at allmänheten äfven med benägenhet läser försök, som för framtiden lofvar en mognare styrka, bör icke någon Historisk afhandling åtminstone gifvas på trycket, som icke är fri från betydliga misstag i sielfva ämnet, som ej har den utförlighet, som fordras til allmänhetens uplysning, den nyhet, som fötienar dess upmärksamhet. Jag styrkes ännu mera i den öfvertygelse genom sielfva arten af Historiske prisfrågor, hvilka efter mit omdöme alltid böra angå något, som ej ännu är fullleligen utredt af våre häfdateknare. På alla dessa skäl kan jag ej owilkorligen styrka til den ifrågavarande skriftens belönande. Men om de andre academiens Ledamöter finna den värd priset, will jag ej för min del lägga hinder i vägen, med det förbehåll likväl att academien säger sig hafwa belönt denna skrift icke för det at den svarade mot alt hwad academien önskat, men til upmuntran för auctoren, som med redighet och urskiljning hopsamlat hwad eljest hos flere författare bör eftersökas.

Hofmarskalken Baron Manderström tyckte nr 3 förtiena Belöning såsom wäl skrifven och innehållande nöjaktiga uplysningar.

Cammar Rådet Botin instämde med Cantzli Rådet Rosenstein, Grefve Gyllenborg med Baron Manderström. Men efter någon vidare öfverläggning samtyckte äfven Cam. R. Botin och Cantzli Rådet Rosenstein för deras del, at skriften måtte belönas med det af Rosenstein gjorde förbehåll, hvilken tanka äfven blef H. Excellence Höpkens och vant Konungens nådiga Bifall, som der uppå sielf öppnade namnsedeln, och fants författaren wara Kongl. Secreteraren Fredric Conrad Broman, som således skulle undfå det utfästa stora priset.»

Gustav III var synbarligen mycket intresserad av denna diskussion, och med all sannolikhet hyste han den meningen, att ett eller par fel mot historien ej betydde så mycket, blott stilen var god, och för några ledsamma detaljundersökningar hade han intet sinne. Vid sammanträdet slut tog han därför upp principfrågan: »Hans Kongl. Mt. sade sig under öfverläggningen om den Historiske Belöningen hafwa förmärkt någon skiljaktighet i Ledamöternas sätt at tänka om de Historiske prisskrifters beskaffenhet och wille derföre, at Academien i dess näste enskilte Sammankomst skulle deröfver stadga sine tankar och sedermera meddela allmänheten en underrättelse, huru de skrifter, som inkomma öfver Historiske ämnen, böra wara författade.»

Naturligtvis ställde sig akademien denna befallning till efterrättelse och fattade vid sammanträdet den 11 april — innan konungen anlant — detta beslut: »Efter någon öfwerläggning trodde academien, at de Historiske prisämnen kunde wara af tveggehanda beskaffenhet och at denna skillnad i sielfva ämnet medförde en skilnad i hwad academien af författarene borde fordra. Sålunda när academien til prisämne upgofve någon fråga, som ännu icke af Häfdetecknarne wore fullkomligen utredd, blefve det en naturlig följd, at de inkommande skrifter böra afhandla ämnet i all dess widd och meddela de uplysningar, som hittils saknats. Då åter academien upgifver något ämne, som wäl redan af våre Historiske författare är afhandlat, men för at rätt blifva känt behöfver ur de flere ställen, där det finnes kringströdt, sammandragas och särskilt från de öfrige Historiske händelser utarbetas, så bör ej

De första månaderna

egentligen af författarene fordras något nytt utan skrifterne anses hafva uppfyllt ändamålet, då de äro utförlige och med ordning och redighet författade.

Konungen inkom, intog sin stol och sedan den förfallna öfverläggning blifvit anmäld, gillade akademiens Beslut.»

Vid sammanträdet den 1 april hade akademien — nu för första gången såsom Vitterhets Historie och Antikvitetsakademi — också bestämt prisämnen för det kommande årets tävlingar, således icke längre i vältalighet och skaldekonst på svenskt språk utan i de fyra vitterhetsgrupper, som angivits i de nya statuterna. I historia skulle priset tilldelas den bästa, på svenska författade avhandlingen om Hansestädernas handel med Sverige. I vältalighet eller skaldekonst var ämnet Carl von Linné. Den tävlande fick välja, om han ville behandla detta ämne i en dikt eller i ett äreminne. Språket skulle icke vara svenska, utan latin, franska eller italienska. I antikviteterna önskade man en avhandling om svenska mynt ifrån rikets ursprung till slutet av 1200-talet, »Hvilka af dem för svenska anses verkligen äro det eller från utrikes orter inkommit.» Utförligast var man om medaljpriset. Till de många ämnena skola vi sedan återkomma.

Utsättandet av dessa tävlingsämnen var det första steget till övergången från den gamla akademien till den omorganiserade. Det nästa togs dagen därpå.

Lovisa Ulricas akademi hade icke haft några offentliga sammankomster, ty alla sammanträden höllos i drottningens privata rum, och till dem ägde allmänheten naturligtvis icke tillträde. En egen lokal fick akademien först av Gustav III. Redan den 20 mars hade han avlåtit detta brev till riksgäldsdirektionen: »Som Wi i nåder upplåtit Vår Witterhetsacademi till sina sammankomster den så kallade Rundeln i Gamla Kungshuset, hwarest I någon tid lærer hållit Edra sammankomster. Så är till Eder härmed Vår Nådiga befallning, att I samma rum genast utrymmen och mågen I deremot församla Eder i det Rum, som fordom warit RådsSalen, men nu tillika med de dervid närmast belägne blifvit Eder upplåtit.» I viss mån var den lokal, akademien nu fått, förnämligare — i varje fall rymligare — än den, som Svenska akademien samtidigt fick sig anvisad i det nya slottets

*Nya pris-
ämnen*

*Rundeln i
Kungshuset*

biblioteksflygel. Å andra sidan kom Svenska akademien därigenom — genom att få sin bostad i samma hus som konungen — att stå denne närmare. Det betonades därigenom, att Svenska akademien var hans akademi, liksom Witterhetsakademien hade varit »Drottningens akademi».

I »Stora Rundelen i Gamla Kungshuset» sammanträdde Witterhets Historie och Antikvitetsakademien för första gången den 2 april — då till en »offentlig» sammankomst. Under mellantiden hade salen hunnit iordningställas och förses med nödiga möbler. Till sammanträdet — skrives i protokollet — var rummet »behörigen tilredt och prydt med en Himmel, under hvilken stod academiens stiftarinnas Drottning Lovisa Ulricas Bröstmål i marmor». Vidare fanns där ett sessionsbord jämte stolar och en griljerad loge för konungen och den kungliga familjen — alldeles som vid Svenska akademiens sammanträden i Stora Börssalen.

Inredningen hade icke varit billig — nog i det närmaste 600 rdr. sp. I brev till Statskontoret den 16 juni 1786 befallde Gustav III, att dessa utgifter skulle gäldas av Statskontoret: »Som vid tillfälle af Svenska academiens inrättande och Witterhetsacademiens återupplifvande flere särskilte utgifter varit oundviklige, sände Wi Eder härhos de räkningar, som härå inkommit, med nådig befallning at nu genast utse medel til deras afbetalande och därmed samteliga fordringsägare förnöja.» Brevet föredrogs i Statskontoret den 27 juni. Beloppen utgjorde för Svenska akademien 1160 rdr. 3 sk. 4 rst. och för »Sessionsrummets apterande för Kongl. Witterhets Historie och Antikvitets Accademien 599 Rdr. 26 sk. 2 rst.» Räkningarna överlämnades till granskning åt kamreraren Aulén. Men den 23 juni anmälde Aulén, »at han wid genomseendet af de med Kongl. Brevvet af den 16 denna månad hitkomna räkningar på kostnaderna för Svenska och Witterhetsacademierna funnit, at de förras allenast några af dem blifvit verificerade med stadsarchitecten Palmstedts påskrift, och ehuru sammandraget öfver de sednare räkningarne innehåller 599 Rdr. 26 sk. 2 rst. skola samma Räkningar likväl ej mera göra än 205 Rdr. 16 sk. 2 rst., emedan på bem^{te} sammandrag orätt uptagits en förslagssumma stor 387 Rdr 32 sk. och Snickaren Holms räkning til 61 Rdr.

De första månaderna

24 sk., hvilken likväl funnits vara betingad til 55 Rdr Sp., hemställande Cammereraren Aulén, huru dermed må förhållas. *Resolv.* På Staten upføres ej mera än Räkningarnas werkelige belopp och anordnas derefter Fordrings Summorna til hvar och en, som har sina räkningar med wederbörandes påskrift verificerade, men de, som dermed icke äro försedde, kunna anwisas at sådan påskrift Sig Sjelfva förskaffa.» Det är emellertid ytterst sannolikt, att Adlerbeth vederbörligen kunnat styrka utgifterna.

Gustav III:s mening tyckes ha varit att ytterligare pryda detta samlingsrum, särskilt att göra det till ett porträttgalleri. En mindre samling fanns redan i Antikvitetsarkivet, porträtt av Birgitta, av Gustav Vasas syster, av Gustav Adolf, Messenius, Stiernhielm, Loccenius, Peringskiöld och Wessman.¹ Vid sammanträdet den 11 april yttrade konungen »dess nådiga wilja wara, at hvar och en af academiens Ledamöter skulle til academien lemna sit portrait för at i samlingsrummet uppsättas». Denna befallning blev även åtlydd, icke blott av flera av de då redan invalda utan ock av några, som kort därefter intogos. Det inventarium, i vilket Antikvitetsarkivets porträtt upptagas, fortsätter nämligen med följande ledamotsporträtt: Manderström, Höpken, Porthan, Sernsköld, Rosenstein, Ramel, Strand, von Düben, Rosenhane, Murberg, Lars von Engeström, Benzelstierna, Adlerbeth och C. F. Scheffer, varjämte akademien även förvärvat porträtt av några av den gamla Vitterhetsakademiens ledamöter: Dalin, Sotberg, Berch och Bonde — en samling, som ännu finnes kvar i akademien jämte några senare tillkomna (Nordin och Schröderheim). Akademien var även betänkt på att öka denna samling. Den 9 januari 1787 skrives nämligen i protokollet: »I anledning af giord anmälan, det ett portrait i olja efter framlidne antiquarien Keder ifrån Håf Intendenten Schröders Sterbhus blifvit Kongl. Academien till salu hembudit för 4 Rdr. Specie, hvilket portrait är godt och wälbehållet, bifölls, att detsamma till completering i den vid academien befindteliga samling af antiquariers portraiter må inlösas til nyssnämde pris af de academien i nåder anslagne medel.» Strax därefter mottog akademien från konungen en dylik gåva, för vilken academiens pre-

*Det tilläm-
nade porträtt-
galleriet*

¹ Dessa ha nu införlivats med porträttsamlingen på Gripsholm.

sident Elers vid sammanträdet den 27 februari framförde akademiens tacksamhet: »Som Hans Maj:t bevist academien det nya vedermäle af nåd att skänka henne så wäl Sitt Som Dess Högst Sal. föräldrars Konung Adolph Fredrics och Dr. Lovisa Ulricas Portraiter, hvilka nu pryda Academiens rum, Så betygade academiens President Herr Expeditions Secreteraren Elers därföre academiens underdåniga erkänsla.» Alla dessa finnas ännu kvar i akademien.

Ännu två andra dylika gåfvor omtalas under Adlerbeths tid. Den 2 januari 1789 mottog akademien från mamsellerna Helin ett porträtt av deras fader, antikvarien och sekreteraren Helin — en gåva, som av akademien honorerades med en »gratifikation» av 10 rdr. specie. Porträttet, som nu icke finnes kvar i akademien, sades vara väl målat och försågs med glas och infattning. Den sista donationen har blott kuriositetsvärde. Den 26 januari 1790 avlämnade Elers »Såsom present til Kongl. academien et portrait i miniature af en i wår Historia ej obekant man vid namn Dyster, hvilken war Guldsmedsgesäll ifrån Revel och rörd till sina sinnen gaf sig ut för Konung Carl XII, upreste Dal-allmogen 1725, gjorde mycken oro, men blef såsom fåne dömd att wid Schavott på trenne Stockholms Stads torg skämmas med det bref i handen, som han til Dalarne afsänt; om hvilken mera kan läsas i Loenboms Historiska Märkwärdigheter första delen p. 1.» (Porträttet finnes nu på Gripsholm.)

Planen — om den någonsin funnits — att i Rundeln inrätta ett porträttgalleri måste emellertid snart övergivas, då rummet i stället kom att fyllas av det forna Antikvitetsarkivets återstående samlingar. Dessa hade visserligen — som vi minnas från föregående del — starkt förminskats under Adlerbeths första tid som antikvarie, innan arkivet ännu ställts under akademiens vård. Den värdefullaste delen av arkivets samlingar, dess handskrifter och böcker, hade då till den väsentligaste delen fördelats mellan Riksarkivet och Kungl. Biblioteket. Men ännu återstodo mynten, fornsakerna och den av Berch donerade samlingen av gravyrer. Som vi sedan skola se fortsattes avsöndringarna, även sedan samlingarna kommit under akademiens vård. 1788 överlämnades gravyr-samlingen till Kungl. Biblioteket och 1793 den stora myntsamlingen till det nybildade Kungl. Museet. 1786 funnos likväl

De första månaderna

dessa kvar — de ganska skrymmande myntskåpen, lapptrummor o. s. v. —, och i april började man att från Kungl. slottet överflytta dem till Kungshuset, där en del väl placerades på vinden och i skrubbar, men större delen i akademiens sessionsrum.

Den 2 april, då det första offentliga sammanträdet hölls, hade denna överflyttning dock ännu icke börjat, och salen bör därför ha tett sig ganska imponerande, även om den icke kunde jämföras med Stora Börssalen, där Svenska akademien tre dagar senare hade sitt invigningssammanträde. I protokollet skrives väl: »Så många åhörare, som rummet tillät, voro emot biljetter inlätne» — men dessa kunna icke ha varit synnerligen många, och i Stockholms Postens och Inrikestidningens redogörelse för invigningen har denna uppgift om publiken uteslutits. För en större allmänhet var ju programmet ej vidare lockande — tal av de tre hedersledamöterna Sparre, Ramel och Düben samt den »arbetande» ledamoten Adlerbeths lärda föredrag om arabiska mynt. Man hade emellertid försökt att giva det hela en festlig prägel. I den griljerade logen hade den kungliga familjen tagit plats. När publiken samlats och klockan slagit $\frac{1}{2}$ 6, inträdde de gamla och de nyutsedda ledamöterna i salen i följande ordning: först Vitterhetsakademiens siste direktör Höpken och dess siste sekreterare Rosenstein, därpå de »honaire» Sparre, Gyllenborg, Düben och Ramel och slutligen de »arbetande» Elers, Manderström och Adlerbeth. »Direktören och secreteraren intogo sina rum» — tydligen vid bordets övre ända, under tronhimlen — »de Honoraire och Arbetande satte sig på hvar sin sida om Drottningens Bild». Det högtidliga i denna procession tyckes dock — av protokollet att döma — i någon mån ha förstörts av Liliestråle: »Justitie Cantzleren Liljestråle kom en stund efter sammankomstens början.»

Sedan Höpken förklarar sammanträdet öppnat, uppläste Rosenstein akademiens av konungen utfärdade statuter. Därefter höllo Sparre, Düben och Ramel sina inträdestal, vilka besvarades av sekreteraren med ett till alla tre gemensamt riktat tal. Alla talen ha *en* förtjänst, visserligen den enda: de äro mycket korta; förövrigt innehålla de blott några fraser. Såsom arbetande ledamot kom Adlerbeth icke så lätt undan som de honoraire, utan ansåg sig i sitt tal böra behandla ett

vetenskapligt ämne. Det han valt var om Sveriges forna österländska handel i anledning af arabiska penningar funna i svensk jord — ett för sin tid betydande vetenskapligt specimen, till vilket vi skola återkomma. Därefter följde den från 1782 uppskjutna prisutdelningen, som inleddes med en av Rosenstein föredragen hyllning åt Lovisa Ulrica och Gustav III: »Academien har ej i dag behöft återkalla minnet af Drottning Lovisa Ulricas vård om wetenskaper och deras Idkare, icke tolka den sorg, den känt wid hennes Graf, icke frambära de tacksamhets offer, den är sin stiftarinna skyldig. Om någon förgätenhet wore möjlig, skulle den Bild wi hafwe för våra ögon snart väcka en kraftig förebråelse. Af Drottningens ära har denna academie genom sit förnyade skick blifvit et waraktigt wittne och Dess Ledamöter föresätta sig at på samma dag, som sedt denna Stora Drottning födas, för allmänheten förklara sin saknad öfver hennes bortgång. Det närvarande tilfället hade snarare fordrat, at Akademien uppgifvit alle de anledningar til tröst och upmuntran den sedermera erhållit, at den sökt i sin rätta dag framställa de prof den erfarit af Dess Nye Beskyddares omwårdnad, så framt icke academien warit tilbakahållen af det Band, som så ofta förwandlat förtiente loford i en tyst tacksamhet. Alt talar dessutom i Academiens ställe, de Stadgar, som blifvit föreläsne, de belöningar som utsättas, sielfva det rum, i hvilket wi äro församlade. Det ena, som tillåtes mig at tillägga, är, at academien genom Konungens frikostighet ser sig i stånd at fullgöra en förbindelse, densamma med allmänheten ingådt. Innan Hennes Maj:t Drottning Lovisa Ulricas högst beklageliga frånfälle woro ämnen uppgifvne, til hvilkas belönande Konungen nu gifvit Akademien tilgång.»

Därefter tillkännagavs, att den stora guldmedaljen i skaldekonst tilldelats kopisten Nils Lorentz Sjöberg för hans lovkvåde över Kristina Gyllenstierna, att den stora guldmedaljen i värtalighet tillfallit den för akademien ännu okände författare (den avlidne lagman Mozelius) för hans målning av Karl Gustafs egenskaper, att vidare kanslisten Claes Gartz erhållit accessit för ett äreminne över Johan Skytte och slutligen att kungl. sekreteraren Fredric Conrad Bromans historiska avhandling belönats med stora guldmedaljen.

De första månaderna

Direktören Höpken överlämnade medaljerna till prisvinnarna, och därefter avslöts sammankomsten med sekreterarens tillkännagivande av tävlingsämnen för nästkommande år.

I viss mån kan detta sammanträde anses som den högtidliga avslutningen på den gamla Vitterhetsakademiens verksamhet. Men med undantag för de fyra, som nu tagit inträde i den omorganiserade akademien, bestod denna fortfarande blott av de kvarlevande från Lovisa Ulricas, och de flesta av de av Gustav III utsedda hade ännu icke tagit inträde. Detta skedde i olika etapper under våren 1786. Av de honoraire togo Adelcrantz och Troil inträde den 28 maj, och egendomligt nog begagnade sig ingendera av den hedersledamöterna medgivna rätten att endast med några ord tacka för invalet; i stället höllo båda inträdestal av samma karaktär som de arbetandes. Adelcrantz talade om vitterhetens och de fria konsternas inbördes förbindelse, och Troil meddelade ett historiskt dokument, som han funnit i Linköpings bibliotek. Den siste av de av Gustav III utnämnde hedersledamöterna, friherre Gustaf Ribbing, tyckes däremot aldrig i någon form ha hållit ett inträdestal. Av de arbetande ledamöterna var det blott en, den lärde Lidén, som i följd av sin sjukdom icke kunde fullgöra denna skyldighet. Några inträdestal — vare sig av den ena eller andra typen — voro ju ej heller direkt föreskrivna i statuterna. Men utom Lidén höllo alla de arbetande ledamöterna inträdestal, vilka handlade om mer eller mindre vetenskapliga ämnen. Adlerbeth var — såsom vi sett — den förste, sedan följde, den 17 april Ferrner, von Engeström, Ristell och Murberg, den 7 maj Sernsköld och Strand, den 28 maj Floderus.

*Ledamöterna
hålla sina in-
trädestal*

Kretsen av ledamöter hade således icke så litet utvidgats genom de av Gustav III insatta. Men ännu hade icke några val förrättats för att fylla de rum, som konungen överlätit till akademien själv att besätta, två för hedersledamöter och tre för arbetande ledamöter — huru man skulle förfara med de utländska rummen var ännu icke bestämt, ty konungen hade ju förbehållit sig »i nåder at framdeles förklara Des nådiga vilja i anseende til de femton ännu återstående rummen».

*Akademiens
nyval*

Frågan om val av nya ledamöter togs upp vid sammanträdet den 16 maj, då akademien beslöt, att varje ledamot skulle »i förseglad

sedel uppgifva de personer, han önskar så till honoraire som arbetande Ledamöter komma under omröstning, på det Konungen, likmätigt Dess i Stadgarna förbehållna höga rätt, må deribland utse dem, på hvilka academien tillåtes at verkligen välja». Vid nästa sammanträde, den 23 maj, förelåg en av konungen underskriven lista »på de Herrar och Män, hvilka til besättjande af de inom academien varande ledigheter i dag få komma under omröstning». Förslagen voro ganska många, till den honoraire klassens två lediga rum ej mindre än 14, till de tre rummen inom den arbetande klassen 19, och man måste medge, att förslagen både till honoraire och till arbetande ledamöter innehöllo flera mera välgående namn än de av konungen insattes. Till hedersledamöter föreslogos bland andra skalden Oxenstierna, konstkritikern Carl August Ehrensvärd, de båda gunstlingarna Schröderheim och Armfelt, som utan gensägelse hörde till tidens bästa huvuden, och till arbetande ledamöter så betydande män som Nordin, Neikter, Sergel, J. A. Lindblom, E. M. Fant, Math. Norberg, Porthan, Clewberg m. fl. Enligt statuterna var det intet, som hindrade en frånvarande ledamot att insända en röstsedel, och detta förekom senare vid flera tillfällen. Men icke denna gång — väl beroende därpå, att ledamöterna infunnit sig vida talrikare än vid något annat tillfälle under Adlerbeths tid. De voro nämligen 18. De valda honoraire ledamöterna blevo den gamla postdirektören Mathias Benzelsstierna, som erhöll 13 röster, och Johan Gabriel Oxenstierna, som fick 8. För en vetenskaplig akademi passade skalden Oxenstierna väl icke, men ett dylikt ledamotsnamn var dock i den honoraira klassen en verklig prydnad. Däremot fick akademien knappast någon förstärkning genom Benzelsstierna. Liksom hela sin släkt var han väl för sin tid verkligt lärd, men han var bra gammal, 73 år, och han hade intet skrivit. Valen till de tre lediga rummen inom den arbetande klassen utföllo så, att Nordin utsågs med 16 röster, Hallenberg med 8 och Neikter med 7 — utan tvivel tre av den gustavianska tidens förnämsta humanistiska vetenskapsmän. Det egendomliga är här den starka röstsplitringen, som tyder på, att man förut icke haft någon överläggning om valen. Endast Benzelsstierna och Nordin erhöillo absolut majoritet. De övriga nådde ej upp till hälften av de

De första månaderna

avgivna 18 rösterna, och utom de tre till arbetande ledamöter valda fingo följande kandidater röster: kanslirådet Wilde och domprosten Älf 5 var, expeditionssekreteraren Fredenheim 3, kanslisekreteraren Zibet och assessor Juslén 2, revisionsrådet Gedda, assessor Gagnerus, professorerna Fant, Norberg, Lindblom och Sergel en var. Såsom härav vill synas röstade man icke till varje rum särskilt utan med tre namn på röstningssedeln.

Frånser man de utländska rummen var akademien således nu fulltalig, och därmed kan Vitterhetsakademien sägas ha övergått till Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, så mycket mera som den av Lovisa Ulrica utsedda direktören, Höpken, vid detta sammanträde nedlade sitt ämbete. Enligt protokollet den 23 maj anmälde nämligen greve Höpken, »det Hans Excellence erhållit Konungens nådiga tilstånd at i dag nedlägga Dess i denna Academie öfver 20 år förda Styresmanskap. Hans Excellences vid detta tillfälle hållne Tal besvarades korteligen af Secreteraren å academiens vägnar.» Detta »korteligen» ser ju litet snöpligt ut, men var säkerligen ej så illa menat.

*Vitterhets-
akademiens
sista direktör
avträder*

Höpkens uppgift om de 20 åren är sann; de voro t. o. m. flera. »Directeuren» — skrives i de gamla av Höpken själv avfattade statuterna för Vitterhetsakademien — »utnämnes af Hennes Kongl. M:t eller igenom omröstning, enär och så ofta Hennes Kongl. M:t vil lemna ifrån sig åt Akademien denna valfrihet.» Det gjorde hon emellertid aldrig, utan utnämnde Höpken, som fortfor att fungera under hela den första perioden av akademiens verksamhet (1753—1756). Då akademien i januari 1773 återupplivades, hade Höpken undan politiken dragit sig tillbaka till landet, och den plats, som Gustav III efter statsvälvningen erbjudit honom i riksrådet, hade han vägrat att mottaga. Vid akademiens första sammanträde — då blott Scheffer, Rudenschöld och Berch voro närvarande — behagade Hennes Majestät, »då frågan blef om Academiens direction och det anmäldes, at dess förra styresman H. E. R. R. m. m. Herr Grefve Anders Johan von Höpken hädanefter sällan lär vistas här på orten, at anmoda R. R. Herr Grefve Scheffer att åtaga sig styrelsen». Scheffers direktörstid blev likväl ej långvarig; redan den 19 juli 1774 avgick han, och be-

hagade Hennes Majestät »anmoda Riksrådet m. m. Herr Grefve von Höpken at densamma sig åtaga och hvartil Hans Excellens äfven täckts samtycka». På denna plats stannade han ända till den 23 maj 1786, och hade således i verkligheten *över* 20 år varit akademiens direktör ehuru visserligen direktör för en akademi, som under största delen av dessa 33 år legat nere.

Höpkens avskedstal till akademien — liksom Adlerbeths alltför korta och för officiella svar — finnes tryckt i akademiens Handlingar, och av detta får man ett intryck av, att det var med ett visst vemod, som den gamle statsmannen nedlade sin befattning såsom akademiens »styresman». Han var då 74 år och hade endast tre år kvar av livet. Hans tal blev därför åldringens farväl till den tid, som icke längre var hans egen. Han hade tydligen fäst sig både vid akademien och vid dess stiftarinna, och den karakteristik, han i sitt tal ger av henne, äger både värme och sanning. Stryker man de starka färgerna, som tillhörde 1700-talets retorik, då en undersåte talade till eller om en medlem av kungahuset, så är karakteristiken träffande, ty trots alla hennes förvillelser, hennes häftiga lynne och hennes härsklystnad fanns det dock i Lovisa Ulricas personlighet en viss storslagenhet och en icke ringa fond av godhet. Få ha betytt mera än hon för en verklig kultur i umgängeslivet, icke blott för en yttre förfining, utan ock för en moralisk kultur, som står i en bestämd motsats till den gustavianska tidens. För vetenskapen hyste hon ett verkligt intresse, Linné, Klingenstierna, Berch stodo henne personligen nära, den främste vittre författaren under hennes tid, Dalin, kan nästan sägas ha varit hennes vän, om Tessin kan detta ock sägas, innan politiken skilde deras banor åt, som samlare hade hon få likar, och hennes konstgalleri, myntsamling och naturaliekabinett voro de förnämligaste, som sedan Kristinas tid funnits i Sverige. Allt detta antydes i Höpkens tal, som därför blev icke blott en hyllning åt den gamla Vitterhetsakademiens stiftarinna utan ock det bästa gravtalet över hennes skapelse.

Omedelbart efter Höpkens tal skred akademien till val av »president» — som det nu hette. Enligt den egendomliga valprocedur, som Gustav III föreskrivit, skulle de båda klasserna, den honoraira och den arbetande, visserligen rösta tillsammans, men på röstsedeln

De första månaderna

skulle skrivas två namn, det ena på en ledamot i den honoraira klassen, det andra på en arbetande ledamot. Inom den förra klassen fick greve Düben det högsta röstetalet, 12 röster, inom den senare klassen friherre Manderström, som fick 9. Mellan dem skulle sedermera lottas om platserna som president och vice president. Lotten gynnade Düben, som således blev president, under det att Manderström blev vice president, båda blott för det kommande halvåret. Sin plats tillträdde Düben vid det följande sammanträdet den 28 maj.

Redan förut hade akademien fått en ny sekreterare i stället för den gamla Vitterhetsakademiens — till en början dock sekreterare mera till namnet än i verkligheten. Vid sammanträdet den 11 april anförde Rosenstein: »at sedan Konungen i academiens stadgar förenat academiens secreterare syssla med secreterare sysslan i antiquitets archivo, fordrade dess skyldighet at afträda et embete, som han nu finge lemna i wärdigare händer. Konungen befalte, at Rosenstein skulle fortfara med secreterare sysslans förvaltande til dess de i staden warande Nya Ledamöter blifvit emottagne, då academien först kunde sägas hafwa fådt den nya skapnad, hvaraf ombyte i secreterare sysslan blir en fölgd. — — Sluteligen anmälte Cantzli Rådet Rosenstein, at som academiens tilkommande Secreterare Expeditionssecreteraren Adlerbeth öfver sommaren behöfde vistas på landet, trodde han sin skyldighet fordra at erbiuda sig at under dess frånvaro förrätta dess embete, hvilket bifölls.» Han fortfor ock att föra protokollen ända till och med den 7 maj, då »Cantzli Rådet Rosenstein nedlade Secreterare Embetet med et Tal, som af den nye Secreteraren Expeditionssecreteraren Adlerbeth, sedan han intagit Secreterarens stol, blef besvaradt».

*Adlerbeth
tillträder sek-
reterarplatsen*

De följande protokollen i maj äro verkligen förda av Adlerbeth — det sista den 30 maj. Några dagar senare reste han till sin egendom Ramsjöholm, där han sedan stannade under nästan hela återstoden av året. Protokollen ända till den 19 december äro därför skrivna af Rosenstein, ty först då hade Adlerbeth kommit tillbaka till Stockholm. Gustav III måtte emellertid ha varit mindre belåten med Adlerbeths sätt att sköta de tre ämbeten, som han innehade: som konungens handsekreterare, som antikvarie och som sekreterare i akademien och

tyckes även ha givit hans ställföreträdare Rosenstein i uppdrag att till Adlerbeth framföra en anmärkning. Den 5 december 1786 svarade Adlerbeth: »Af uprigtigaste hierta tackar jag dig för all den godhet, den vänskap och den outtrötteliga benägenhet du visar mig och hvaraf dina bref af den 20 och 27 November äro upfyllda. Jag emottager alltid med vördnad och jag lyder med nöje Konungens befallningar och vore visserligen efter hans egen utlåtelse obillig, om jag i den ställning jag nu befinner mig, icke ärkände för en stor och öfverflödigg ynnest, att jag så länge fått vara på landet, hvaraf å andra sidan följer, att jag ingalunda bör finna hårdt, att Konungen nu äskar min närvaro i Stockholm. Jag ärnar, vill Gud, ställa min resa så, att jag enligt ditt råd kan vara i Stockholm vid samma tid, du förmodar Konungen ditkomma, eller så att jag åtminstone om måndag morgon, som är den 18, kan upvakta Hans Maj:t.»

I själva verket ville Adlerbeth helst stanna på sitt kära Ramsjöholm. I stället för att återvända till akademien sökte han därför att bli lagman i en lagsaga i närheten av hans fideikommiss. I det nyss citerade brevet fortsätter han härom: »Hvad jag i öfrigt har att säga uppskjuter jag till munteligt samtal. Det enda nämner jag, att min önskan att bli bibehållen, tillika med den sökta Lagmans beställningen, vid Hand Secreterare pensionen, grundar sig på det hopp jag äger, att jag ändå kunde fortfara att vara Konungen till tjänst i medaille- och inscriptionsvägen¹. Det lilla jag kan vill jag ej glömma; de hjälpredor jag för öfrigt behöfver, kan jag äfven hafva på landet, och en Lagmans juridiska fonctioner äro ej så trägna, att de dervid skulle lida. Vill åter Konungen vidare icke nyttja mig i detta afseende, så har jag visserligen intet skäl att yrka detta, ehuru en flerårig tjenstetid hos Konungens person kunde gifva mig anledning att hoppas något för min framtid gagneligt vedermäle af nådig åtanke. I alla fall skulle jag dock finna flyttningen till Lagmanssysslan förmånlig.» Till denna begäran ville Gustav III emellertid ej lyssna.

Till innehavare av Kalmar och Ölands lagsaga blev nämligen icke Adlerbeth utan Johan Odencrantz utnämnd (den 16 februari 1787),

¹ Avser Adlerbeths befattning som redaktör av Gustav III:s medaljhistoria (varom i det följande). Denna plats ansåg han således som den viktigaste, ej platsen som sekreterare i akademien.

De första månaderna

och den ersättning, som Adlerbeth kort förut fått mottaga för den grusade förhoppningen, var av ett tämligen illusoriskt värde. Han hade den 30 januari 1787 utnämnts till kansliråd, men — utan lön. Vinsten var således blott en titel, och såsom vinst motvägdes den mer än väl av ett ökat arbete, ty Adlerbeth blev icke blott titulärt kansliråd utan kansliråd med tjänstgöringsskyldighet i Kanslikollegiet. Indirekt hade han likväl fått förbättrade lönevillkor. Den 27 januari — således tre dagar före hans utnämning till kansliråd — hade de första litterära pensionerna på Svenska akademiens stat utdelats, och av dessa pensioner erhöll Adlerbeth den högsta, 150 riksdaler. Denna pension fick således göra tjänst såsom kanslirådslön.

Adlerbeth kom nu att inneha fyra platser, två med lön — såsom konungens handsekreterare (200 rdr) och såsom antikvarie (300 rdr) — samt två utan lön — såsom akademiens sekreterare och såsom kansliråd. Antikvarieplatsen, som varit ämnad att indragas och som var en sinekur, vilken ej gav innehavaren något att göra, hade bibehållits för att bereda akademiens sekreterare någon ersättning, och nu fick Svenska akademien avlöna kanslirådet. Att Adlerbeth för att kunna sköta sitt fideikommiss årligen tog sig sex månaders tjänstledighet från sin sinekur och sina båda lönlösa tjänster hade därför ett visst berättigande.

Under 1786 hade han blott under *en* månad gjort tjänst såsom akademiens sekreterare, och med maj månads utgång hade han lämnat Stockholm, dit han först vid jultiden återkom.

Där stannade han sedan ej längre än till slutet av maj 1787, då han åter reste tillbaka till Ramsjöholm, varifrån han den 21 augusti skrev till Rosenstein: »jag hoppas att utsträcka min tjänstledighet härstädes till de sista dagarne i october, då jag ämnar begifva mig till Stockholm för att mottaga Witterhetsacademiens ärenden vid dess med November månads början förnyade activitet.» Vikarie under tjänstledigheten hade denna gång Hallenberg varit, och först den 6 november tog Adlerbeth själv vid. En vice sekreterare var således i hög grad behöflig, och det var därför helt visst med glädje, som Adlerbeth den 5 februari 1788 för akademien anmälde Lindbloms

utnämning. Han kunde nu lättare än förut tillbringa halva året på Ramsjöholm — vilket han också gjorde.

Med sammanträdet den 28 maj 1786 kan Lovisa Ulricas Vitterhetsakademi sägas fullständigt ha förvandlats till Gustav III:s Vitterhets Historie och Antikvitetsakademi.

Såsom redan namnet angiver stammade denna från två ättefäder, från Lovisa Ulricas Vitterhetsakademi och från det gamla Antikvitetsarkivet. Arven från den senare institutionen göra sig i början endast svagt gällande, och först genom Bror Emil Hildebrands insats utvecklades akademien till en väsentligen antikvarisk och historisk forskningsanstalt. Före hans tid överväger däremot det andra arvet. »Vitterheten» hade ännu icke helt överlämnats till Svenska akademien. Äreminnet odlades fortfarande, vittra tävlingar utlystes alltjämt, och det, som framför allt satte sin stämpel på den omorganiserade akademien, intresset för inskriptioner, medaljer och deviser, går tillbaka till Berchs Vitterhetsakademi. Under den första tiden var Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien väsentligen en »medaljakademi», en svensk motsvarighet till »Académie des inscriptions». Vi vända oss först till akademien såsom en arvtagare till Lovisa Ulricas Vitterhetsakademi samt skola sedermera övergå till dess historia såsom Antikvitetsarkivets fortsättning.

LEDAMÖTERNA

Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien och Svenska Akademien stiftades på samma dag och hade ett i viss mån likartat syfte. Svenska akademien skulle bliva ett organ för den egentliga vitterheten, för skönlitteraturen, systerakademien för den humanistiska forskningen i allmänhet. Men det är lätt att se, vilken av de båda var styvbarnet. Inom Svenska akademien voro alla ledamöterna likställda. Icke så i den andra akademien, där det fanns tre skilda klasser: utländska ledamöter med kardinal de Bernis i spetsen, honoraire ledamöter, excellenser, hovmän och en kyrklig dignitär (den kort därefter till ärkebiskop utnämnda Troil) och slutligen arbetande ledamöter, professorer och deras vederlikar.

Den arbetande klassen

För akademiens verksamhet hade endast den arbetande klassen någon betydelse, och stor blev icke ens de arbetande ledamöternas insats. De flesta av denna klass, vilka övertagits från Lovisa Ulricas akademi, medförde knappt någon förstärkning. Några av dem — Liliestråle, Elers och Manderström — hade av Lovisa Ulrica insatts såsom representanter för frihetstidens på 1780-talet föråldrade diktning, och av de tre betydande historiker, Lagerbring, Botin och Schönberg, som varit ledamöter i den gamla akademien, gingo de båda första snart bort, Lagerbring 1787, Botin 1790, och Schönberg, som vistades på landet, blev aldrig någon mera verksam ledamot i den nya akademien. Av hela den äldre uppsättningen av arbetande ledamöter kom endast Rosenstein att på ett mera effektivt sätt deltaga i själva arbetet, och ej ens han hade ägnat sig åt de — historiska och antikvariska — vetenskaper, som företrädesvis lågo inom akademiens verksamhetsområde.

Det val av nya ledamöter, som Gustav III gjorde, avsåg tydligen att förstärka den humanistiska vetenskapsklassen. Men valet kan

knappt sägas att i allo ha varit lyckligt. Ferrner var naturvetenskapsman, icke humanist, och att han fick en plats i akademien berodde nog mest därpå, att han hade varit Gustav III:s lärare och såsom sådan av konungen högt uppskattad. Ristell var en sekunda litteratör, som också var gynnad av Gustav III. Då konungen icke gärna kunde bereda honom ett rum i Svenska akademien, dit han snarare hörde, fick han — väl till ersättning — en plats i den mindre förnämliga akademi, i vars namn även »vitterheten» ingick. Som bekant lönade Ristell denna välvilja ganska illa. 1789 rymde han till utlandet, sedan han stulit en del av Gustav III:s myntsamling; ur akademien blev han likväl först 1812 formligen utesluten, och sin förut omtalade pension fick han under landsflykten bibehålla. Sernsköld var ämbetsman, ansågs väl vara en skicklig latinare, men kunde svårligen räknas till vetenskapsmännens klass. På grund av sin plats — såsom chef för Riksarkivet, ehuru visserligen en mycket svag sådan — kunde Strand väl göra anspråk på en plats i den historiska akademien, men han kunde det knappast såsom historisk författare.

Om de nu nämnda måste anses tämligen svaga, försvarade däremot andra av konungen utsedda ledamöter väl sina platser i akademien. Såsom representant för det grekiska språkstudiet hade Gustav III — troligen på förslag av Rosenstein — utsett professorn i Uppsala Floderus, vilken hade rykte om sig icke blott såsom en utmärkt lärare, utan även såsom en för sin tid högt förtjänt grekisk filolog; han avled dock redan 1789. Att Lidén där fick en plats var blott ett rättvist erkännande åt de insatser, han gjort i svensk lärdomshistoria, och även om han vid tiden för invalet — bruten av sjukdom, som han då var — icke längre hörde till de »arbetande», hade han under sin hälsas dagar utträttat så pass mycket, att han väl kunde göra anspråk på en plats som »hedersledamot» i den arbetande klassen. Jacob von Engeström var en för sin tid mycket kunnig och vetenskapligt intresserad man. Under Adlerbeths bortovaro såsom antikvarie — först under den italienska resan och sedan under hans halvårslånga tjänstledigheter — hade det varit Engeström, vilken såsom kansliråd faktiskt fått sköta antikvarieämbetet. Särskilt var han intresserad av mynt — den del av antikviteterna, som företrädes-

Ledamöterna

vis kom att behandlas av akademien — och han var nog sin tids skickligaste svenske numismatiker. Det kanske viktigaste förvärvet för akademien var dock av den lärde och flitige Murberg, ty både i Svenska akademien och i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien blev Murberg den, som mest av alla gjorde skäl för namnet »arbetande» ledamot. Hans i Handlingarna införda uppsatser utgöra dessas mest välgående innehåll, och hans författarskap rörde sig inom ett område, som man då särskilt menade med »antikviteter», men som vi nu kalla kulturhistoria. Ännu idag ha dessa avhandlingar bevarat sitt intresse, och de — jämte några inträdestal och några av Engeströms myntbeskrivningar — måste nog betraktas såsom den värdefullaste frukten av akademiens verksamhet under Adlerbeths tid.

Även Adlerbeth, som ju också tillhörde de av Gustav III insatta ledamöterna, var en för sin tid kunnig humanist, vilken såsom ledamot väl försvarade sin plats. Men han blev också sekreterare, och såsom sådan kom han för sin akademi icke att bliva vad hans vän Rosenstein blev för sin. Till en del berodde detta nog på bristande intresse. Av hans brevväxling med Rosenstein får man intrycket, att han var mera intresserad för Svenska akademien än för den akademi, vars sekreterare han var. Framför allt var han dock intresserad för sin egendom, Ramsjöholm, och för att kunna sköta denna tog han sig, såsom vi sett, halvårslånga tjänstledigheter, från maj till november eller december, och under dessa vakanser fick platsen skötas av andra, 1786 av Rosenstein, 1787 av Hallenberg och från 1788 av vice sekreteraren Lindblom. Då även denne ibland tog sig tjänstledighet, samtyckte akademien »att Herr kongl. Secreteraren Broman såsom warande amanuens wid det med academien förknippade antiquitets archivet må få bewista academiens enskildta Sammankomster samt i händelse under Secreterarens med Hans M:ts Nådiga tillstånd instundade frånwaro öfwer sommaren, Vice Secreteraren äfwen någon gång skulle wara förhindrad, i hans ställe med protokollets förande academien tillhanda gå» (Prot. 5 maj 1789). Han fick icke så sällan göra tjänst.

Både Lindblom och Broman hade blott »säte» i akademien, men icke »stämma», och deras insats inskränkte sig därför till att föra proto-

*Lindblom,
Broman och
Masreliez*

kollet vid sammankomsterna och expediera akademiens beslut. Något inflytande på dessa hade de icke, och i stort sett saknade akademien en *ledare*. Den mest intresserade för akademiens verksamhet var nog Engeström. Men ej ens han var någon ledare annat än i myntfrågor.

Tilläggas kan, att det icke blott var Lindblom och Broman, som ägde säte, men icke stämma i akademien. Vid sammanträdet den 2 januari 1789 ville riksrådet Sparre leda akademiens uppmärksamhet »på den nytta hon kunde draga af närmare förbindelse med någon artist, som jämte pålitelig kännedom af fria konsterna, hvilka med witterheten äro i så nära samband, förente hug och färdighet att biträda henne med teckningar, enär sådana, hvilket ej sällan händer, kunna för academien behöfvas. I sådant afseende hemstälte Hans Excellence, om icke academien i betraktande af Professoren i Kongl. Målareacademien Louis Masreliers kända insigt och skicklighet så i ofwannämnda konstern som ock i de med dem förbundna Romerska och Grekiska antiquiteter skulle vilja lämna honom något sådant prof af sitt förtroende, hvarigenom hon i ofwannämde måtto kunde draga winning af hans erfarenhet. Med Hans Kongl. Maj:ts Nådiga tillstånd beslöt academien enhälligt att förbinda sig Professor Masrelier såsom agregé med rättighet för honom att äga säte i academiens enskildta sammankomster.» Den 17 februari bevistade han för första gången ett sammanträde i akademien och hälsades då välkommen av sekreteraren. Arbetande ledamot blev han först 1803.

Frånsett några inval, till vilka vi nu skola komma, var detta akademiens sammansättning under de år, 1786—1793, då Adlerbeth var dess sekreterare. Omsättningen bland de inländska ledamöternas båda klasser blev under denna tid icke stor. Såsom vi förut sett hade akademien själv genom val den 23 mars 1786 fyllt de två lediga rummen inom den honoraira klassen och de tre inom den arbetande. Valda hade då, såsom vi erinra oss, blivit den gamle statssekreteraren Benzelstierna och skalden Oxenstierna i den förra klassen, prosten Nordin, rikshistoriografen Hallenberg och professor Neikter i den senare, och därmed hade de båda inländska klasserna blivit fulltaliga.

Ledamöterna

Det första dödsfallet inom akademien inträffade redan den 27 augusti 1786, då akademiens hedersledamot greve Carl Fredrik Scheffer avled. Varken i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien eller i Svenska akademien, i vilken han aldrig hunnit taga inträde, lämnade hans bortgång något tomrum, ehuru han en gång tillhört de verksammare i Lovisa Ulricas akademi. I Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien tillkännagavs dödsfallet den 13 september. Rosenstein, som då tjänstgjorde såsom Adlerbeths vikarie, anmälde »den förlust, academien gjort af en Hedersledamot genom Herr Riks-Rådet m. m. Grefve Carl Fredric Scheffers dödeliga frånfälle. Academien, som öfver denna förlust betygade dess ömma afsaknad, wille icke underlåta at fullgöra, hvad hon mot denne afledne Herrens minne war skyldig, och skulle inom kort updraga någon af sine Ledamöter at öfwer framledne Herr Riks Rådet hålla åminnelsetal. Fråga upkom väl om det lediga rummets upfyllande, men som Stadgarne tillåta academien at hålla et eller flere rum ibland Heders Ledamöterna ledige, beslöts at tillsvidare med walet uppskjuta. Uplästes en Elegie, som Bibliotekarien Ristell författat öfver Grefve Scheffers död.» Elegien (på franska) finnes kvar i arkivet.

*Dödsfallen
inom den ho-
noraira klas-
sen. Scheffer*

Ungefär på samma sätt kommo dödsfallen sedermera att tillkännagivas i akademien, dock att några franska »elegier» icke vidare förekommo. Något direkt stadgande för akademien att genom ett åminnelsetal hedra en avliden ledamot fanns icke i statuterna; endast i § 13, där det talas om innehållet i akademiens Handlingar, nämnas »afledne Ledamöters Lefvernes beskrifningar». Konungens mening tyckes ha varit, att alla ledamöterna skulle hedras med dylika minnestal, och redan vid det konstituerande sammanträdet den 20 mars 1786 hade Gustav III, såsom vi erinra oss, utsett minnestalare över Vitterhetsakademiens avlidne ledamöter Rudenschöld och Frondin samt dessutom över akademiens utländske ledamot d'Alembert. Dylika minnestal voro ju stadgade inom Svenska akademien och hade förekommit även inom den gamla Vitterhetsakademien. Liliestråle hade där tecknat Dalins minne, Berch Gustaf Bondes, Höpken Ekeblads, Sotberg Berchs och Ihres. Det var därför ingen nyhet, som Gustav III ville införa. En tyst förutsättning tyckes ha varit, att dessa min-

nestal skulle uppläsa på någon av akademiens båda högtidsdagar — således vid en offentlig sammankomst inför allmänheten.

Vad Scheffer beträffar hade Oxenstierna åtagit sig hans »Lefvernesbeskrifning», och meningen var att talet skulle hållas den 24 juli 1789. Till sammanträdet den 15 juli hade emellertid Oxenstierna anmält, att han »såsom vistande på landet öfver sommaren» icke kunde infinna sig i Stockholm den 24 juli. Sedan tyckes man ha glömt bort hela saken, och Scheffer fick därför aldrig något minnestal i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien.

Celsius vald efter Scheffer Valet av hans efterträdare uppsköts över ett år, till den 15 januari 1788, och det tyckes ej ha omfattats med något större intresse. Vid valsammanträdet hade väl det beslutmässiga antalet av sju ledamöter infunnit sig, varjämte den frånvarande presidenten, von Düben, för säkerhets skull inskickat en voteringsedel. Vald blev biskop Celsius med 5 röster, varjämte greve Hermansson, greve Gyllenstierna och friherre Carl Sparre erhöilo en röst var.

Höpkins och Leijonhufvuds död Större uppmärksamhet tilldrog sig det nästa valet av hedersledamot. Den 9 maj 1789 hade greve von Höpken avlidit, och den 19 samma månad anmälde Adlerbeth, som då ännu icke lämnat Stockholm, »den öma förlust, academien lidit genom en vördad och till dess minne odödiligen förtjent Ledamot, Hans Excellence Herr Grefve Höpkens dödeliga frånfälle, hvilket blifvit från sterbhuset academien kundgiordt. Vid hvilket tillfälle tillkännagafs, att således tvänne ledigarum i academien funnos, det ena bland hedersledamöterna, det andra bland de arbetande, det förra efter merbemälte Hans Excellence Grefve Höpken, det senare efter Professor Floderus. — — — Hvad den honoraire ledigheten angår tycktes akademiens Ledamöter vara benägna att icke så hastigt densamma besätta.» Det gjorde man ej heller, och med val av efterträdare kom det att dröja i nära två år.

Strax efter Höpkens död hade dessutom genom friherre Axel Gabriel Leijonhufvuds frånfälle den 19 juni 1789 ännu en ledighet uppstått i den honoraira klassen. Den 15 juli, då Adlerbeth som vanligt var frånvarande, tillkännagavs dödsfallet i akademien. På frågan om efterträdare ville akademien ej heller nu ingå, men var enligt protokollet »betänkt på att vid denna förlust jemte Herr Pre-

Ledamöterna

sidentens förtjenster tolka sin egen saknad». Man beslöt därför »enhälligt, att Herr Cantzli Rådet Grefve Gyllenborg skulle anmodas om åminnelsetalet». Meningen var, att minnetalet som vanligt skulle hållas på högtidsdagen den 24 juli. Men Gyllenborg, som under sommaren icke gärna ville ge sig in till Stockholm, lät vid sammanträdet den 19 april 1791 anmäla, att han till en annan ledamot önskade att få lämna det uppdrag han fått. I hans ställe utsågs då Rosenhane till minnestalare över Leijonhufvud, och den 24 juli 1791 uppläste han sitt tal. Senare än Gyllenborg, först den 15 december 1789, fick Adlerbeth i uppdrag att författa den tidigare avlidne Höpkens Lefvernesbeskrifning, men var färdig med denna till den 20 mars 1790.

De bägge valen av efterträdare uppskötos däremot och förrättades först den 15 februari 1791. Det naturliga hade väl varit, att man röstat särskilt till varje rum, först till Höpkens efterträdare och sedan till Leijonhufvuds. Men det gjorde man icke, utan förrättade blott *en* omröstning med två namn på varje sedel. De närvarande voro nio och dessutom hade voteringssedlar inskickats från tre frånvarande. Inalles avgåvos således tolv röster. Valde blevo greve Nils Philip Gyldenstolpe med 7 röster och statssekreteraren Elis Schröderheim med 5. Utom dessa erhöilo biskop Benzelstierna och envoyén Celsing 4 var, statssekreteraren Franc 2, greve Falkenberg och greve Bunge en var. Röstsplittringen är påfallande, och de valdes majoritet var mycket svag; om Schröderheim hade inte ens halva antalet röstande kunnat förena sig. Detta tyder onekligen på, att ledamöterna icke — såsom samtidigt i Svenska akademien — fått något direktiv, huru de skulle rösta, och att de före valet icke haft någon överläggning om detta.

Det nästa dödsfallet inom den honoraira klassen inträffade den 29 december 1790, då greve Düben avled. Dödsfallet anmäldes i akademien den 4 januari 1791: »Sedan akademien genom framl. Hans Excellence Herr Riks Rådet m. m. Grefve Dübens dödliga frånfälle gjort en ny förlust af en bland sina honoraira Ledamöter, updrog akademien Herr Cantzli Rådet von Engeström att öfwer honom författa den Lefvernesbeskrifning, hwarmed academiens afledne Leda-

möter likmätigt författningarne böra ihogkommas. Herr Cantzli Rådet, som önskade att vara mindre hindrad af andra göromål än uppyllandet af denna honom updragna förrättning äskade, tacktes dock åtaga sig att härutinnan uppfylla academiens åstundan, så fort hans tid sådant kunde medgifwa.» Valet av efterträdare uppsköts däremot till den 24 januari 1792. Vid valsammanträdet hade — väl i följd av den samtidiga riksdagen i Gäfle — blott fem ledamöter inställt sig, och det fattades sålunda två för ett statutenligt val. Men — skrives i protokollet — »ehuru det nu tillstädes varande antal af Ledamöter ej var tillräckligt till laggilla besluts vidtagande, likväl och emedan Herrar von Rosenstein och Nordin före afresan till Gefle deras voterings-sedlar afgifvit, hvarigenom sammanlagdt med de närvarande 5 Ledamöters röster en laglig votering kunde åstadkommas, ty skreds till omröstning och befanns vid sedlarnas öppnande Envoyén och Commendeuren Celsing hafva fått academiens enhälliga kallelse att vara honoraire Ledamot.»

Den enhälligt valde hade varit en duglig diplomat, var mycket förmögen och saknade ej vetenskapliga intressen, men hade intet skrivit. Något inträdestal höll han icke, och såvitt jag kunnat finna deltog han aldrig i något sammanträde.

*Benzelstier-
nas död. Lars
von Engeström
väljes* Den sista ledigheten inom den honoraire klassen inträffade den 11 mars 1791, då den gamle statssekreteraren Benzelstierna slutade sina dagar. Fyra dagar senare anmälde Adlerbeth i akademien »den öma förlust», som akademien ånyo lidit, samt tillade, »att han till betygande af sin wörndnad för denne saknade medlem erböd sig att författa Dess Lefwernesbeskrifning att i akademien upläsas, hvartill akademien lämnade dess bifall». Vid den offentliga sammankomsten fem dagar senare, årshögtiden den 20 mars, var han också färdig med sitt minnestal. Om detta var ett rekord i snabbhet, dröjde däremot valet av efterträdare nära två år, till den 12 februari 1793, då hovkansleren Lars von Engeström valdes med 10 av de avgivna 11 rösterna.

Från de honoraire ledamöterna vända vi oss till de arbetande, som under dessa år avled och fingo efterträdare.

Ledamöterna

Den, som först bortgick, var samtidens främste svenska hävdatecknare Sven Lagerbring, som avled den 5 december 1787. Den 18 samma månad anmälde sekreteraren, »huruledes academien genom Cantzli Rådets och Historiarum Professorens i Lund Lagerbrings dödeliga frånfälle förlorat en ganska förtjänt arbetande Ledamot. Och anmodade academien dess nu varande Vice Præsens herr Cantzli Rådet von Engeström att öfver honom hålla Åminnelse-tal, hvilket herr Cantzli Rådet sig jämväl åtog. Ytterligare och emedan enligt academiens stadgar ledigheter efter arbetande Ledamöter icke få vara öfver en månad obesatta, öfverenskom academien att den 2 nästkommande Januarii, då Præsidesombyte äfven infaller, med sina förslag inkomma å de personer, som med Hans Maj:ts nådiga bifall till denna lediga plats må kunna ställas under omröstning.»

*Dödsfallen
inom den ar-
betande klas-
sen. Lager-
brings död.
Porthan väl-
jes*

Själva valet förrättades den 15 januari 1788, och i detta deltog sju närvarande och en frånvarande ledamot. Resultatet blev det bästa möjliga, enär det dåtida Finlands främste kulturpersonlighet, professor Henrik Gabriel Porthan med 6 röster utsågs till Lagerbrings efterträdare; två röster tillföll lektor Eberhardt. Som vanligt var Porthan snabb att utarbeta sitt inträdestal, men till själva högtidsdagen den 24 juli kunde han icke komma över från Åbo, och högtidsdagens protokoll slutar därför: »I anseende till Herr Professor Porthans ankomst från Åbo för att såsom Ledamot taga sitt Inträde i academien beslöto de närvarande Herrar Ledamöter en extraordinarie offentlig sammankomst till onsdagen den 30 Julii, hvarom vice Secreteraren befaltes genom de allmänna papperen gifva allmänheten underrättelse.»

Den 30 juli höll Porthan sitt inträdestal i — såsom protokollet denna gång meddelar — »närvaro av en talrik samling åhörare». Dess titel var »Anmärkningar rörande Finska Folkets läge och tilstånd vid den tiden när det först lades under Svenska kronans vissa och varaktiga välde». Enligt bruket skulle sekreteraren besvara ett inträdestal, men som vanligt alla somrar var Adlerbeth även denna gång borta, och hans plats sköttes av Lindblom. Denne redde sig emellertid förträffligt, och hans svarstal är ett bland de bättre. Till bakgrund hade talet det krig, som då utbrutit mellan Sverige och Ryssland.

Jag behöver blott anföra ett kort utdrag: »Om eder Afhandling återför i minnet en tid, då Sverige och Finland icke voro et och samma Land, icke hyste et och samma folk, så visar den tillika, at deras förening är lika gammal med Finlands Politiska varelse, dess borgerliga seder, dess tro och dess uplysning. Därmedelst visar den ock, at ej svärdet, ej våldet, ej hotande och tryckande Öfverherrskep, utan gemensamma Lagar, gemensamma rättigheter och skyldigheter äro de, som befästat denna förening.»

På högtidsdagen kort förut, den 24 juli, hade Engeström föredragit sin levernesbeskrivning över Lagerbring.

*Manderströms
död. Eber-
hardt väljes*

Närmast efter Lagerbrings död följde Manderströms; han avled nämligen den 1 september 1788, och vid sammanträdet den 17 »anmäntes den förlust academien sedan dess sista sammankomst gjordt af en förtjent och hedrande Ledamot genom Hofmarskalken m. m. Herr Baron Manderströms dödeliga afgang. Till åminnelse Tals hållande öfver denne academiens afledne Ledamot stadnade academien med sitt enhälliga vahl på Herr Justitie Cantzleren Liljestråle, hvilken frånvarande och under dess vistande på landet skulle om denna academiens önskan underrättas.»

Valet av minnestalare var nog det mest pietetsfulla, som kunde göras, ty av akademiens alla ledamöter hade Liliestråle stått den bortgångne närmast, och båda hade tillhört Lovisa Ulricas krets av poeter. Minnstalet kom också att innehålla ett försvar för den äldre tidens vittra smak. Det hölls den 24 juli 1789.

Valet av Manderströms efterträdare hade förrättats redan den 11 november 1788, och mot vanan meddelar protokollet den av konungen godkända listan på dem, på vilka akademien hade rätt att rösta. De från olika håll föreslagna voro ganska många: lektor Eberhardt, professor Fant, professor Stobæus, professor Svedelius, adjunkten Tengström, expeditionssekreteraren Fredenheim, prosten Lanærus, kanslirådet Wilde, domprosten Älf och lektor Luth. Trots de många förslagen blev dock själva valet tämligen enhälligt. Av 11 röster tillföll 9 lektorn i Härnösand Johan Hartman Eberhardt; professor Fant och domprosten Älf erhöilo en var. Sitt inträde tog Eber-

Ledamöterna

hardt redan på högtidsdagen den 20 mars 1789 med ett tal om »De vackra vetenskapernas öde hos de Romare».

Den tredje arbetande ledamot, som lämnade ett rum ledigt, var *Floderus' död* professor Floderus, vilken tillhörde de av Gustav III i akademien *Wilde väljes* insatta. Han avled den 28 april 1789, och den 5 maj »anmäldes den förlust academien gjort af en allmänt högaktad och värdig arbetande Ledamot genom Herr Professorens vid Upsala academie Floderi dödliga fränfalle, till författande af hvars Lefvernesbeskrifning Herr Cantzli Rådet von Rosenstein med academiens fullkomliga erkänsla sig anmälte». Vid sammanträdet den 19 maj anmodades ledamöterna att »antingen nu genast eller sist om nästa Tisdag insända förseglade förslag på de Candidater, mellan hvilka de önska, att valet må anställas, på det att samma förslag må underkastas Hans M:ts nådiga prövning och Dess tillstånd inhämtas, på hvilka röstas må».

Den 25 maj hade emellertid blott tre ledamöter infunnit sig (jämte Lindblom och Broman). Något beslut kunde därför icke fattas, men väl en lista på inkomna förslag uppgöras. Vid nästa sammanträde hade antalet närvarande ledamöter visserligen ökats till fyra, men någon av konungen gillad förslagslista förelåg icke. Det meddelades i stället, att Rosenstein hos konungen förfrågat sig om dagen, då det »täcktes Konungen dem emottaga och lemna Dess Nådiga yttrande öfver de personer, på hvilka med dess Höga Beskyddares Nådiga tillstånd academien hade att rösta. I anseende till den då förestående Pingesthelgen kunde Konungen ej lemna detta underdåniga företräde, men behagade nådigst tillägga, att det skulle ske efter Helgedagarne. Hans Kongl. M:ts i dag tillärnade afresa verkade dock ändring uti denna Dess Nådiga föresats, hvarföre de inlemnade Wahlsedlarne komme att i underdånighet H. M:t öfversändas.»

Förslagslistan skickades således till Finland, dit konungen afrest, och den 15 juli mottog akademien förteckningen på dem, på vilka det var tillåtet att rösta. Vid sammanträdet voro visserligen blott sex ledamöter närvarande, men då Adlerbeth från Ramsjöholm insänt sin voteringsedel, ansåg akademien sig kunna förrätta valet. Det utföll så, att kungl. bibliotekarien (tituläre kanslirådet) Wilde erhöll 6 röster och professor Tingstadius en. Wilde var således vald och

tog den 19 januari 1790 sitt inträde med ett tal om »De vackra Konsternas odling hos Grekerna och deras Fortplantning till andra Folkslag». Rosensteins minnestal över Floderus upplästes på högtidsdagen den 24 juli 1790.

*Botins död
Rosenhane
väljes*

Kort därefter, den 22 september 1790, avled Anders af Botin. Valet av efterträdare förrättades den 30 november, och i detta del-togo 12 ledamöter. Det blev nästan enhälligt, i det att friherre Schering Rosenhane erhöll 11 röster och expeditionssekreteraren Fredenheim en. Sitt inträde tog Rosenhane på högtidsdagen den 20 mars 1791 med ett tal om »Historiens öden inom Fäderneslandet».

Till Botins minnestecknare hade vid valsammanträdet den 30 november en av akademiens ledamöter — kanske icke den lämpligaste — själv anmält sig, och detta anbud kunde akademien ej gärna avböja: »Secreteraren anmälte, att academiens Ledamot Herr Expeditions Secreteraren Strand förklarar sig hugad att författa den Lefvernesbeskrifning öfwer framl. Cammar Rådet af Botin, som statuterna öfver afledne Ledamöter bjuda. Secreteraren, öfvertygad att academiens med välbehag skulle anse detta anbud, hvilket han ock för flera dess Ledamöter redan berättat, hade af sådan anledning med-delt Herr Expeditions Secreteraren den biographie öfver framl. Cammar Rådet af Botin, som till academiens insänd blifwit¹ och äfwen inhämtat den underrättelse, att Lefvernesbeskrifningen lofvades färdig till den 20 Martii 1791 eller academiens nästa högtidsdag. Academiens förklarade sitt fullkomliga nöje härmed och ansåg Expeditionssekreteraren Strands anbud för ett wedermäle af dess nit för academiens.» Minnestelet blev färdigt till den utsatta tiden, den 24 juli 1791.

*Lidéns död
Björnstjerna
väljes*

Den siste akademiledamot, som avled under Adlerbeths sekreterar-tid, var Lidén, vars långa lidande slutade den 23 april 1793. Döds-fallet anmäldes den 30 samma månad, »och skulle enligt acad:ns enhälliga tanke Herr Cantzli Rådet Wilde anmodas att författa denna

¹ Vilken denna biografi varit, framgår av protokollet den 16 november 1790: »Herr Cantzli Rådet v. Rosenstein, af sjukdom hindrad att personligen infinna sig, hade genom vice Secreteraren låtit inlemnna Herr Cammar Rådet af Botins Biographie för att i academiens förvaras till efterrättelse för den af Herrar Ledamöterna, som kommer att författa äreminne öfver denne academiens förtjente Ledamot.»

Ledamöterna

saknade Ledamots Lefvernesbeskrifning». Uppgifterna, huru det gick med denna minnesteckning, äro motsägande. Den trycktes först i sjunde bandet av akademiens Handlingar, som utkom 1802 och där såsom »författad och uppläst för Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien den 27 Febr. 1795». Året är emellertid ett tryckfel för 1796. Den 27 februari 1795 hade akademien icke något sammanträde, och protokollet för den 27 februari 1796 meddelar, att »Academiens secreterare (Thileman) upläste därefter Professoren Herr Lidéns Lefverne, författad af framlidne Cantzli Rådet Wilde». Denne hade nämligen avlidit den 20 februari 1795.

Val till efterträdare efter Lidén företogs den 28 maj 1793, då bibliotekarien Johan Björnstjerna av 10 röstande fick det högsta röstetalet. Detta var dock ej mer än 4 röster — 3 hade tillfallit professor Calonius i Åbo och 3 professor Aurivillius i Uppsala.

Utom efterträdare till avlidna ledamöter hade akademien under Adlerbeths sista år som sekreterare fått en ytterligare förstärkning av den arbetande klassen. I stället för utländska ledamöter, som skulle vara 16, men som endast voro 6, hade akademien, såsom vi erinra oss, anhållit att i avräkning på 4 utländska ledamöter få välja 4 arbetande, och den 17 december 1792 hade detta bifallits av hertigen-regenten. Valet företogs den 12 februari 1793, och liksom förut röstade man icke heller nu till varje rum särskilt, utan på samma röstsedel skrevos fyra namn. De röstande voro 11 (9 närvarande och 2 frånvarande). De tre, som erhöilo det högsta röstetalet, voro professor Tengström (10 röster), professor Fant (9 röster) och domprosten Älf (6 röster). Tengström och Fant hade således blivit nästan enhälligt valda, och även Älf hade erhållit absolut majoritet. De tre förklarades också valda. Men till det fjärde rummet kommo kanslirådet Fredenheim och professor Tingstadius med 4 röster var, »hvarföre och då såmedelst den händelse inträffade, hvarom Statuternes 30 § handlar, ballotering med svarta och hvita kulor anställdes under proposition af vice Presidenten, att den, som voterar på Herr C. R. Fredenheim lägger hvita, och den, som voterar på Herr Professor Tingstadius, svarta kulor, och befunnos efter balloteringens slut de hvita kulorna 6 samt de svarta 3 samt följaktligen Herr Cantzli Rådet Fredenheim

*Tengström,
Fant, Älf och
Fredenheim
väljas*

äfwen till arbetande Ledamot vald». Sex föreslagna hade erhållit ett lägre röstetal än 4, bland dem den då redan brutne Kellgren, som fick en röst.

Av de valda tog Fant först — den 16 juli 1794 — sitt inträde med ett tal om »Svårigheten att i Historien finna Sanningen». Den 15 juli året därpå höll Tengström sitt inträdestal »Om de fordna Finners Sällskaps-Nöjen och Tidsfördrif» och Fredenheim den 15 december 1795 om den grävning, som han anställt på Forum Romanum. Domprosten Älf kom sig däremot aldrig för att hålla något inträdestal, ehuru han levde ännu i sex år efter invalet.

TÄVLINGAR

Därmed har jag redogjort för de inval, som företogos under Adlerbeths sekreterartid. Till inträdestalen och levnadsbeskrivningarna under denna tid skall jag i ett annat sammanhang återkomma på tal om akademiens vetenskapliga insatser. I stället övergår jag nu till tävlingarna. Visserligen tilldrogo sig dessa på långt när ej samma uppmärksamhet som Svenska akademiens, men för den allmänna uppfattningen på 1700-talet tedde sig nog — näst medaljerna — bedömandet av tävlingsskrifterna såsom Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens viktigaste uppgift, och såsom belysande akademiens karaktär under denna tid ha de ett visst intresse.

Tävlingar i historia

Dessa tävlingar voro, som vi minnas, fyra: i historia, i värtalighet och skaldekonst på utländskt språk, i antikviteter och i inskriftskonst. *Minst* lockande av dessa tävlingar voro de vetenskapliga, i historia och i antikviteter, och *mest* lockande den minst vetenskapliga, den i inskriftskonst, och denna smak röjer bäst arten av det intresse, som samtiden hyste för akademien. Både för Gustav III och för den stora allmänheten var akademien i främsta rummet en »medaljakademi», och det livliga intresset för inskriftstävlingarna är därför förklarligt. Tydligast framgår denna karaktär hos akademien, om vi taga varje grupp för sig. Vi börja därför med tävlingarna i historia.

Vid sammanträdet den 1 april 1786 utsattes — såsom redan anförts — tävlingsämnen för det kommande året. Efter någon överläggning — skrives i protokollet — »fastställdes» ämnet i historia: »Afhandling om Hanse Städernas handel med Sverige, de förbund de med detta Rike ingådt, den verkan deras magt och hug at blanda sig i Rikets företaganden haft på dess öden och välstånd samt när denna verkan aldeles upphört.»

1787

Egentligen hade akademien enligt § 23 blott rätt att *föreslå* tre ämnen, av vilka konungen skulle välja ett. Men då Gustav III vid sammanträdet var närvarande, får man väl anse, att han av flera framlagda förslag godkänt detta. Skrifterna skulle vara inlämnade före den 20 januari 1787, och vid sammanträdet den 23 januari anmäldes, att en enda tävlingsskrift med det historiska ämnet inkommit, men »att auctoren, som icke medhunnit att det samma efter önskan utföra, begärt att det måtte honom återställas på någon korrt tid till sluteligt utarbetande, hvarpå han det i så god tid ville inlämna till academien, att det ändå kunde pröfvas inom den 20 Martii. Academien fant så mycket mindre betänkligt att sådant bifalla, som auctoren till bemälte Svar icke hade någon concurrent, hvars rätt genom academiens willfarande till hans begäran kunde förspillras.»

Vid sammanträdet den 27 februari meddelades, att skriften nu åter inlämnats, varefter avhandlingens första del upplästes; den senare avdelningen skulle vid ett följande sammanträde föredragas. På akademien hade uppläsningen av den förra delen tydligen gjort ett mycket gott intryck, och under påverkan av detta intryck fattade man samma dag, den 27 februari, ett beslut, som man sedan kom att åtminstone till hälften ångra. Samma dag tog man sig nämligen före att föreslå nya prisämnen för 1788 års tävlan. Ehuru statuterna därom ingenting nämna, tyckes man ha utgått från principen, att samma ämne borde för det följande året ånyo utsättas, så vida ingen skrift vid årets tävlan kunnat prisbelönas. Vad nu den kommande tävlingen i historia beträffade, beslöt man sig för att välja ett nytt prisämne, då »academien af hvad redan upläst blifvit af den inkomna historiska afhandlingen, ägde alt skäl att hoppas, det hon till dess författare kunde få utdela den utfästa belöningen». Som vi skola se innebar denna förhoppning ett oförsiktigt löfte, som man sedan ansåg sig skyldig att infria.

Vid nästa sammanträde, den 6 mars, upplästes avhandlingens senare avdelning, varefter akademien åt de tre historikerna Nordin, Hallenberg och Botin uppdrog att närmare granska tävlingsskriften i fråga. Den 13 mars föredrog emellertid Engeström, som icke blivit utsedd till granskare, ett mycket utförligt yttrande, som vidfogats

Tävlingar

protokollet. Avhandlingens första del hade han väl funnit tillfredsställande, då författaren här stödde sig på Lagerbrings forskningar — han hade här icke uppspanat något, som ej förut av Lagerbring iakttagits — men dess svagare fann Engeström den senare avdelningen, där författaren icke kunnat stödja sig på föregångares forskningar. I denna kritik instämde historikern Hallenberg »till alla delar». Botin, vars tid ej tillåtit honom att åt skriften ägna vederbörlig granskning, hade däremot fått en gynnsammare uppfattning. Avhandlingen syntes honom vara väl skriven, och dess ofullkomligheter kunde förmodeligen avhjälpas, »om academien på sätt vid dylika händelser förr varit vanligt ville meddela författaren sina anmärkningar till behörig rättelse. Herr Probstén Nordin förklarade sig härutinnan instämma med Herr Cammar Rådet Botin, hälst den skiljaktighet, som befants emellan förra och sednare delen i afhandlingen, tycktes vittna om bristande tid till den sistnämndas utarbetande.» Adlerbeth medgav befogenheten i de anmärkningar, som gjorts, men anförde flera skäl, som talade för en mildare dom. Ett ytterligare skäl — tillade han — fanns för en dylik: »Academien hade redan i hopp att kunna belöna detta arbete — hvilket ehuru väl, med academiens tillstånd, likväl nog sent inkommit — föreslagit nya prisämnen i Historien för nästa år. Ibland dessa hade Hans Maj:t redan Stadgat Sitt val och academien detsamma meddelt. Sådant kunde numera icke ändras, och att aldeles ogilla närvarande afhandling skulle i Konungens ögon föga kunna få annat utseende än ett ryggadt beslut.»

Detta skäl ansågs tydligen avgörande. Hallenberg förbehöll sig visserligen att få fullfölja sina anmärkningar, och Engeström betonade nödvändigheten av att akademien för framtiden tog sig nödig tid att pröva de inkomna prisskrifterna, men akademien stannade i beslutet att tillerkänna skriften den utsatta belöningen, likväl med det förbehåll att författaren utfäste sig att rätta sitt arbete efter de anmärkningar, som Herr Hallenberg komme att framlägga. Förrän den på så sätt förbättrats, skulle den ej få tryckas i akademiens Handlingar. Författaren befanns vara Magister Docens vid Uppsala akademi Johan David Flintenberg, som på högtidsdagen den 20 mars

mottog priset ur den förnämste hedersledamoten Höpkens hand. Avhandlingen trycktes — sedan anmärkningarna iakttagits — i andra bandet av akademiens Handlingar, som kom ut 1791.

Om sitt arbete yttrade sig Flintenberg mycket blygsamt. Han erkänner, att han icke haft tillfälle att begagna otryckta handlingar och att han för äldre tider följt Lagerbring och Dalin. Till att rätt motsvara akademiens krav — skriver han — »fordrades en vidsträckt och noggran forskning, som icke trötts af en misslyckad undersökning. Det fordrades et gransynt och säkert öga att afväga driffjäd-rarne till Rikets händelser för hela tre Secler — ett företagande vida öfverstigande mina insigter. Detta oaktadt har jag dock häldre velat göra ett misslyckadt försök än vara kall för de upmuntringar, hvarigenom Kungl. Academien vill väcka hug och lust för alfvarsamma och nyttiga bemödanden.»

1788 Samma dag som den första delen av hans arbete upplästes i akademien, framlade denna statutenligt tre förslag till prisämnen för 1788 års tävlan:

»1) Afhandling om Svenska krigsmagtens och krigskonstens tillstånd ifrån K. Gustaf I^s död till K. Gustaf Adolphi anträde till Regeringen.

2) Afhandling om Svenska Bårgverkens tillstånd och öden ifrån äldsta tider intill K. Gustaf Adolphi anträde till regeringen.

3) Afhandling om sederna och lefnadssättet i Sverige från K. Gustaf I^s död till K. Gustaf Adolphi anträde till regeringen.»

Af dessa bestämde sig konungen för det första. Men ej heller detta prisämne lockade flera tävlande än det förra. Även 1788 hade till den 20 januari blott en enda avhandling inkommit, som för granskning remitterades till Hallenberg, Nordin och Botin. Den 12 februari upplästes avhandlingen, varjämte Hallenberg föredrog sina skriftliga anmärkningar, som dock ej fogats till protokollet. Vid nästa sammanträde, den 19 februari, avgav Nordin sitt yttrande, och för sekreteraren hade den frånvarande Botin förklaradt, »att han för sin del aldeles åtnöjdes med bemälte tvänne Herrar Ledamöters yttrade tankar». De sakkunniga voro således ense, och på deras auktoritet tilldömdes författaren priset, även denna gång med förbehåll,

Tävlingar

att han före tryckningen tillgodogjorde sig granskarnas anmärkningar. Då namnsedeln bröts, befanns författaren vara registratorn i Riksarkivet Carl Adlersparre, vars skrift sedan trycktes i Handlingarnas tredje band (1793).

Den 4 mars 1788 upprättade akademien förslag till nytt prisämne ^{1789—1792} för följande års tävlan:

»1) Afhandling om Svenska Bergverkens tillstånd och öden från äldsta tider till K. Gustaf I^s anträde till regeringen.

2) Försök till historia om Sveriges 5 höga Riksämbeten.

3) Afhandling om Svenska krigsväsendets förändring och skick i K. Gustaf Adolfs tid.»

Av dessa valde Gustav III det sista. Men den 20 januari 1789 hade ingen enda historisk tävlingsskrift inkommit, och med konungens tillstånd utsattes därför ämnet på nytt. På högtidsdagen 1789 tillkännagavs detta med följande ord: »En afhandling på Svenska¹ rörande krigsväsendets ändring och skick i Sverige under K. Gustaf Adolfs regering, till hvars fullständigare utarbetning såsom ganska widlyftigt, såsom ock till en kraftigare upmuntran för skickeliga författare academien will lämna tvänne års tid och rådrum, så att de med sina försök äga tillfälle att inkomma ända till den 20 januari 1791, på det att de må kunna prövas till den 20 Martii samma år, då den författare, som finnes värdig belöning, undfår dubbelt pris eller tvänne guldmedailler, hvarje om 26 ducater.»

1790 förekom således ingen tävlan i historia, och den 20 januari 1791 hade, trots det fördubblade priset, heller ingen tävlingsskrift om det utsatta ämnet inkommit. Den 1 februari tog därför akademien frågan i överbägande: »Ehuru af denna erfarenhet en skälig fruktan syntes böra upkomma, att academien å denna sin fråga föga hade något svar att förvänta, Likväl och då Secreteraren anmälte, det han af en viss Ledamot inhämtat den uplysning, att werkeligen en Skicklig författare skall för det närvarande wara sysselsatt med utarbetande af en afhandling i detta ämne, den andra göremål icke ännu tillåtit honom fullborda, och academien därjämte icke annat kunde än högeligen önska, att ett så betydande arbete i vår historia

¹ Här kursiverat, då det för det följande är av vikt.

mätte efter hennes åstundan kunna tjäna till fortsättning af de vackra afhandlingar om Svenska krigsväsendet före ofwansagda tid, som redan i hennes Handlingar influtit, fann academien skäligen, det skulle Hans Maj:ts Nådiga tillstånd sökas att ännu för ett år och emot utfäst dubbelt pris utsätta bemälte ämne till allmän täflan. Men emedan samma pris icke annat är [än] en besparing och academien enligt Sin Stat jämväl för innevarande år har ett historiskt pris att utdela, ty trodde academien sig till befrämjande af nyttig uplysning i detta hufvudstycke af Sina yrken jämväl vara obetaget att icke desto mindre till Hans Maj:ts Nådiga pröfning kunna underställa förslag af historiska täflingsämnen för merbemälta 1791 års pris, hvartill efter någon öfverläggning utsågos:

1°) Afhandling om Swenska Bergwerkens tillstånd och öden ifrån äldsta tider intill konung Gustaf Adolfs antråde till regeringen.

2°) Försök till historia om de i Swerige från äldre tider stiftade fem höga Riksämbeten.

3) Critisk afhandling om provincie Lagarnas ålder och hwad anledning de gifwa till närmare kännedom af Nationens tillstånd.»

Konungen biföll båda förslagen, lät det gamla prisämnet från 1789 för ännu ett år stå kvar, medgav, att för 1792 ännu en tävlan utsattes och valde för denna nr 3 av de föreslagna prisämnena. Vad det nya ämnet beträffade hade till den 20 januari 1792 ingen skrift inkommit. Enligt vad sekreteraren meddelade hade han likväl fått mottaga en anonym biljett »af innehåll, att en sådan skrift vore färdig, dock genom renskrifvarens försummelse under författarens opasslighet ej kunnat ingifvas till utsatt dag, skolande academien med säkerhet kunna vänta den till den 28 hujus». I det andra ämnet, om krigskonsten, hade däremot verkligen en skrift inlämnats, men — på franska. Med rätta borde därför ingendera skriften ha fått deltaga i tävlingen, den förra, som verkligen inkom till den 28 januari, såsom ej i laga tid ingiven, den senare såsom icke avfattad på svenska. Men i bägge fallen lät man nåd gå för rätt och remitterade den franska avhandlingen till Hallenberg. Sitt yttrande över denna föredrog han vid nästa sammanträde den 31 januari. Han fann avhandlingen författad med redighet, men anmärkte såsom en väsentlig brist, att för-

Tävlingar

fattaren blott anlitat utländska källor och icke någon svensk: »Han kan därför väl icke å ena sidan anses hafwa fullkomligen upfyllt acad:ns åstundan, men likväl å den andra skäligen dömas vara förtjänt till någon belöning. Och som academien så länge förgäfwes wäntat svar på denna fråga, så underställer jag dess pröfning, om det lönar mödan att vidare utsätta den till täflingsämne och om icke denne författare kunde tilldömas ett dubbelt accessit.» Ehuru Hallenberg icke i sitt yttrande berört den fråga, som väl först bort avgöras: om en icke på svenska skriven avhandling över huvud kunde få deltaga i tävlingen, togs denna fråga dock upp i den diskussion, som följde inom akademien: »Likaledes företedde sig den omständigheten, att denna skrift var författad på fransyska, då likväl academien äskat ämnets afhandling på Svenska. Men som detta sistnämde villkor icke var eller borde anses för så bindande, att utlänningar därigenom skulle uteslutas från all täflan och academien efter upläsandet af skriften fann omständigheterna därvid af så särskild beskaffenhet, att akademiens hittills följda plägsed till detta fall icke tycktes owillkorligen böra lämpas, så instämde samt. de närvarande Ledamöter till alla delar i hvad Herr Kgl. Secreteraren Hallenberg tillstyrkt» och beslöto att tilldela författaren ett dubbelt accessit. Även den svårigheten satte man sig över, att ett accessit — d. v. s. ett andra pris, i silver, icke i guld — blott då kunde utdelas, när samtidigt en annan prisskrift erhållit stora priset, likaså svårigheten, att akademien ej var beslutsmässig (blott fem ledamöter närvarande). Det egentliga skälet till akademiens välvilliga dom var dock nog dess önskan att bli av med det så föga lockande ämnet. Avhandlingen, som icke infördes i Handlingarna, ehuru detta verkligen var meningen, var nog ganska svag, ty det förefaller omöjligt att utan anlitande av svenska arkiv kunna tillfredsställande behandla det uppgivna ämnet. Författaren var emellertid icke — såsom man av språket kunnat gissa — fransman, utan tysk, en löjtnant I. G. Höyer i sachsisk tjänst.

Den andra tävlingsskriften — om landskapslagarna — hade verkligen inkommit till sammanträdet den 31 januari, och då någon annan skrift i samma tävling icke ingivits, beslöt akademien att ej fästa sig »vid de få dagar, hvarmed dess insändande öfwerskridit den

utsatta tiden». För granskning remitterade man den därför till Hallenberg och Wilde, och vid sammanträdet den 14 februari, då sju ledamöter voro närvarande, yttrade de sig mycket erkännande om författarens kunskaper, beläsenhet och sunda kritik samt ansågo sig därför kunna tillstyrka skriftens belöning. Då emellertid »den senare delen af frågan eller den anledning lagarne gifwa till kännedom af Nationens tillstånd icke blifwit så fullständigt utförd, som ämnets wigt tycktes fordrat, trodde de, att sådant egenteligen borde tillskrifvas frågans widd samt så mycket mindre böra betaga författaren den belöning academien utfäst, som den förra delen wore med sällsynt styrka afhandlad och beswarad samt därigenom den säkraste grund lagd till ofwannämnda senare frågas uplösande och afgörande, till hvilken ända äfwen hemställes, om icke däraf med Konungens Nådiga tillstånd för instundande år ett nytt särskildt prisämne kunde tillskapas». I detta yttrande instämde akademien »till alla delar» och hade således tilldömt den ännu okände författaren det utsatta priset. Men vid protokollets justering den 21 februari anförde Adlerbeth, att det enligt hans mening vore bättre att till författarens egen omarbetning »öfwerlämna den del af hans skrift, som rörer hwad anledning dessa Lagar gifwa till närmare kännedom af Nationens tillstånd än att däraf göra ett nytt pris och täflingsämne för nästa år. Secreteraren trodde, att denne författare, som till samma frågas besvarande i dess krönte afhandling lagt den säkraste grund, utan behof af medtäflare vore bäst i stånd att fylla hvad i ofvansagde måtto af academien kunde finnas brista i hans arbete, och då han för hela det upgifna ämnet erhållit ett så smickrande och owillkorligt pris, det borde kunna anses för mindre tjänligt, att någon del däraf utställes till ny täflan, hvaraf skulle kunna dragas den slutsats, att den ej till nöjes blifwit utredd. I synnerhet förmente Secreteraren detta förtjäna upmärksamhet, då författaren, som i sjelfva namnsedeln blott anteknat ett lånt namn, nu offentlig var anmodad att sig tillkännagifwa och det utan alt willkor. Academien biföll dessa Secreterarens erinringar, till följe hvaraf nämde författare skulle anmodas att innan tryckningen af hans afhandling kommer att ske, rikta den samma med fullständigare utförande af det, som rörer den anledning pro-

Tävlingar

vince Lagarna gifwa till kännedom af Nationens tillstånd, och kommer nytt förslag till ämne för historiska priset nästa år att uppsättas.»

Omedelbart därefter meddelade Adlerbeth, att författaren nu givit sig tillkänna och var Magister Docens i Uppsala Fale Burman. Året förut hade han vunnit Svenska akademins stora pris för en jämförelse mellan Axel Oxenstierna och Richelieu och var således en icke alldeles obekant författare. Hans avhandling trycktes i sjätte delen av akademins Handlingar, som kom ut 1800, och det är tydligt, att den senare delen blivit mycket grundligt omarbetad och utvidgad. Trots den verkligt betydande beläsenhet, som författaren ådagalägger, har han dock knappt kunnat tillfredsställande besvara den första delen av prisfrågan, om landskapslagarnas ålder, och ehuru lärjunge till Ihre, har han icke kunnat tillägna sig dennes kritiska skärpa vid bedömandet av det historiska värdet av de isländska författarnas uppgifter om vårt land. Hans avhandling torde dock vara det mest betydande vetenskapliga specimen, som akademien under Adlerbeths tid fick bedöma.

De belöningar, som den 20 mars 1792 skulle utdelas, voro således 1793 klara, och den 28 februari upprättade akademien sitt förslag till nya prisämnen för 1793 års tävlan:

»1) Afhandling om svenska bergverkens tillstånd och öden från äldsta tider till K. Gustaf I^s.

2) Försök till Historia om Skånska sillfisket i medeltiden.

3) Afhandling om mynt och warors värde i K. Gustaf I^s tid.»

Den 13 mars — således tre dagar före den ödesdigra operamaske-
raden — meddelades, att konungen valt det första av dessa prisämnen.

Den 20 januari 1793 hade som vanligt blott en enda skrift inkommit om det i historia utsatta tävlingsämnet, och vid sammanträdet två dagar senare överlämnades den till Hallenbergs och Wildes granskning. Den 5 februari upplästes den för akademien, och efteråt föredrogos Hallenbergs anmärkningar: »Herr Kongl. Secreteraren Hallenberg anförde, det författaren icke kunde bestridas den förtjenst att hafva gjort åtskilliga undersökningar i sitt ämne och jämwäl nyttjat åtskilligt af det, som berömde författare därutinnan redan utarbetat, i synnerhet den berömde Langebeck. Men nödgades till-

lika påminna, att sådant icke wore nog fullständigt att utgöra en nöjaktig afhandling. Han hade för den äldsta tidens eller Svenska bergverkens tillstånd före Christendomens införande nyttjat en onödig widlyftighet för att upgifva det man föga eller intet med visshet vet, uppehållit sig wid ämnen, som ej egentligen hörde till saken och hämtat stöd af flere sagor, för hvilkas trowärdighet man ej kan gå i borgen. Hwaremot författaren i sina undersökningar för den senare och vissare tiden varit ofullständig och stympad, icke tillräckligen samlat hvad hos våre kände Häfdateknare, en Langebeck, en Lagerbring m. fl. stått att finna, icke nog sorgfälligt följt publiqua Handlingar och författningar till ådagaläggande af Bergwerkens skick och tilltagande tid efter annan. I allmänhet saknades den method, som medför redighet, genom ämnenas afbrott och sammanblandning. Hvarförutom sjelfva skrifarten var så wårdslösad, att all mening flerstädes saknades och nästan öfveralt städning och renhet. Af sådan anledning trodde Herr Kongl. Secreteraren den okände författaren icke kunna belönas. Herr Cantzli Rådet Wilde ansåg åter dess nedlagda möda förtjäna något wedermäle af academiens wälbehag, hälst både skrifarten kunde hjälpas och fullständighet vinnas, där den saknades, om academien till den ändan meddelte anmärkningar.

De öfrige närvarande Ledamöter funno dock betänkligt att meddela någon belöning åt ett arbete med så många brister och det så mycket mera, som enligt Herr Cantzli Rådet von Rosensteins anmärkning i Historiska försök icke något sådant skäl af upmuntran borde äga rum som i skalde- och wältalighets-Stycken, där Snillet hämtar det mästa af sitt eget förråd, hwaremot i de förra författarens beläsenhet, flit, sunda omdöme och granskning försäkra honom att lyckas.

Dock på det att författaren till den skärskådade afhandlingen ej måtte sakna tillfälle att förbättra den samma, beslöts enhälligt, det academien skulle anhålla om Konungens tillstånd att för ingående år upgifva samma ämne, då Secreteraren efter giord intimation i Dagbladen att erhålla författarens address, kunde underrätta honom i afpassade ordalag om de erinringar, academien vid hans försök funnit nödigt att göra samt att han med dess iakttagande kunde göra sig hopp om en lyckligare utgång nästa år.»

Tävlingar

Visserligen voro blott sex ledamöter närvarande vid sammanträdet, och detta var således ej beslutmässigt, men då man sedan inhämtade den frånvarande Rosenhanes instämmande votum, ansågs domen slutgiltig, och med hertigen-regentens samtycke utsattes samma prisämnen för 1794 års tävling. Då var emellertid Adlerbeth sedan den 7 december 1793 ej längre akademiens sekreterare.

Under de åtta år, som hans sekreterartid varat, hade den mest vetenskapliga tävlan, som akademien utsatt, i historia, slagit mycket illa ut. Om intet prisämne hade mer än en enda skrift inkommit, ibland ingen alls, blott tre gånger hade de 26 dukaterna kunnat utdelas, och i alla dessa fall ha de belönade skrifterna först efter en stark omarbetning kunnat tryckas i Handlingarna.

Ännu sämre blev resultatet av den mindre vetenskapliga tävlingen, den i skaldekonst och vältalighet på ett främmande språk.

*Tävlingar på
främmande
språk*

Vid sammanträdet den 1 april 1786 hade såsom prisämne för det följande årets tävling utsatts: »Äreminne öfver den namnkunnige Svenska Lärde Archiatren Herr Carl von Linné. Detta äreminne, som äfven kommer at upgifvas til utlänningars täflan, kan efter författarens behag skrivas på Latin, fransyska eller Italienska, i obunden eller bunden stil, med frihet at i sednare fallet nyttia Ode, Sång eller hvad annat skaldeslag de åstunda.» Genom Kanslikollegiet ålades våra beskickningar i Paris, Haag, Petersburg, London, Köpenhamn och Rom att om denna tävlan införa annons i vederbörande lands tidningar, och omkostnaden för denna annonsering översteg förmodligen prisbeloppet. 1787 insände vår ambassadör i Paris en räkning på 87 livres för annonser i Journal de Paris.

I januari 1787 hade likväl blott ett enda — på franska avfattat — 1787 äreminne över Linné inkommit¹, vilket för granskning överlämnades till Rosenstein. Den 27 februari avgav han sitt yttrande, att skriften »hvarken på ämnets eller skrifartens vägnar upfyllde academiens önskan. I det förra afseendet var denna Lofskrift full med oriktigheter och fel mot historiska sanningen, utmärkande tillika, att författaren icke varit tillräckeligen underrättad antingen om Archiatern v. Linnés lefnadslopp, förtjänster eller character. I det sednare kunde

¹ Skriften, som inkom den 19 december 1786, finnes kvar i arkivet.

en upmärksam läsare icke undfalla, att författaren mera vinlagt sig om ett konstladt och med öfverflödigt prydnad belastadt ordaprång än om den manliga styrka i tankar, den ädla enfald i uttryck, som alltid säkrast behaga och utmärka en äkta smak. Akademien kunde väl ej frångå, att flera ställen i denna skrift förtjänade bifall, men emedan hon trodde både sin skyldighet och sin heder fordra, att icke meddela priset för ett ofullkomligt arbete, hälst då af skrifarten all anledning var att förmoda, det författaren var utlänning och i hvilken händelse det skäl af upmuntran, som emot Landsmän kan utverka ett mindre strängt omdöme, icke ägde rum. Ty stadnade akademien i det gemensamma beslut, att denne okände författare icke kunde blifva delaktig af den utfästa belöningen.»

1788 Med konungens tillstånd utsattes därför samma tävlingsämne till 1788 — så till vida med bättre framgång, att i januari detta år icke mindre än sju skrifter ingivits, tre på latin och fyra på franska. Till granskare över de senare utsågos Ramel, Oxenstierna och Düben. De tre latinska lämnades till Nordin, Hallenberg och Manderström.¹ Man började med behandlingen av de latinska prisskrifterna, och Hallenbergs yttrande om dem, i vilket Nordin instämt, saknar ej sina roliga poänger. Några utdrag kunna därför här göras: »Nr. 1 såsom endast bestående af 9 Disticha [är] förmodligen alltför korrt att kunna komma i åtanke till någon belöning. Men annars äro dessa verser ostridigt väl skrifna och förtjänade tryckas, om K. akademien oakad deras korthet behagade belöna dem med ett accessit.» Nr 3 hade åtskilliga prosodiska fel och även sakliga; »att Linné war född på en liten Landtgård, som heter Småland, är ett för groft fel emot Geographien äfwen i ett Latinskt Poeme». Nr 6 led väl ej av samma fel som nr 1: att vara för kort, »ty det består af mer än 1.500 verser, det är ock utmärkt af en tämlig god versification, men jag fruktar, att här förekommer allt för mycket, som strider emot god smak. ——— Uti 115 verser låter Poeten Naturens Herre hålla ett långt Tal till Linné, där han berättar, att han ensam hade skapat och uppehåller allting,

¹ Alla tre finnas kvar i arkivet. Nr 1, som tilldrog sig den största uppmärksamheten, var författad av en italienare, läkare i Cività Vecchia, nr 3 av en tysk filosofie och juris doktor, nr 6 av en ungersk medicine kandidat i Wien.

Tävlingar.

att jorden rullar omkring Solen, hwarwid Wår Herre i förbigående wederlägger den gamle Egyptiern, som annorlunda föregifwit; att Fixstjernorna woro längre borta än Planeterna, att desse senare lånte sitt ljus af solen, som rullade omkring hånne på samma sätt som jorden — med mera. Och under detta åberopar sig wår Herre på Ovidii beskrifning om skapelsen i början af Metamorphoserna att bewisa hvad han sagt för Linné. Men som Wår Herre håller detta Tal, medan Linné ännu war ung och under det han lekte med andra gossar, ansåg han honom ej kunna fatta allt, hwadan Wår Herre nu endast wille underrätta honom om wår jords beskaffenhet.» Därefter följer ett nytt parti på 200 verser, i vilket uppräknas »flere Tyska Natural Forskare, som framdeles skulle blifwa mycket förtroliga wänner med Linné och skicka honom Natural-Samlingar. Särdeles skulle en Lärd på Kejsar Francisci bekostnad resa till antipoderna och i sju års tid skicka örter till Linné uti säckar.» Trots enstaka vackra verser ansåg sig granskaren därför icke ens kunna förorda ett accessit.

Manderström var väl något välvilligare mot nr 3, men var tveksam, om dess författare kunde uppmuntras ens med ett accessit.

Granskarnas omdöme om de fyra prisskrifterna på franska var nästan lika ogynnsamt. Nr 2 — en i arkivet bevarad lång »éloge» på prosa¹ — var visserligen skriven på god franska. Men som biografi var den »mycket ofullständig, nästan obegriplig», och som äreminne var den »svassande, oftare widlyftig, i allmänhet saknande renhet i smaken». Nr 4 var däremot författad av en svensk, vilken som källskrift använt Bäcks minnestal i Vetenskapsakademien, men franskan var dålig och utan behag, stundom löjeväckande. Nr 5 var väl bättre, men även i den var franskan felaktig, och nr 7 — en »éloge en prose» — var »under en allvarlig granskning».

Något pris kunde akademien således ej utdela. Det enda — fortsätter protokollet — »som för academien återstod att afgöra, war, huruwida accessit kunde tilldelas Prisskriften eller Epigrammet Nr. 1 enligt Herr Kongl. Secreteraren Hallenbergs hemställan eller ock

¹ Författaren, en fransman, var lärare i franska vid »la communauté des demoiselles nobles et au corps des Pages de sa Majesté L'Imperatrice de toutes les Russes».

Skriften Nr 3 enligt Herr Baron Manderströms. Academien ärinrade sig härvid, att ett accessit sällan eller aldrig bör kunna utdelas, då icke högsta priset utfaller, emedan det förra efter sin egenteliga natur bör utmärka, att den skrift, som därmed ihågkommes, är af den godhet att i brist af den med högsta priset belönte, densamma kunnat samma pris erhålla. Och ehuruwäl undantag härifrån ske undertiden, i det accessit endast till författares upmuntran utdelas, tyckes detta skäl föga wara lämpligt till närwarande tillfälle, då fråga hälst är om utländska författare, hvilka academien enkannerligen icke har någon anledning att upmuntra och hvilka jämwäl såsom concurrerande om högsta priset, men icke om accessit, möjeligen kunde finnas med det sednare mindre belåtne. Academien beslöt således att förklara, det hon dels i brist på nödig fullständighet, dels i anseende till mindre lycklig skrif-art icke sett sig i stånd att belöna något af de 7 inkomne försöken; men att academien med så mycket nöje ansett Epigrammet med valspråk *Præmium virtutis laus est*, att hon beklagar, det författaren, som genom bem^a blott af 9 disticha bestående arbete icke upfyllt academiens önskan att få ett fullständigt äreminne, icke kunde blifva delaktig af en belöning, den hans goda smak och behageliga skrif-art annars förtjänt.»

1789 Det nedslående resultatet av två års tävlan om det utsatta prisämnet gjorde, att akademien den 4 mars 1788 beslöt att ej vidare hålla på detta. I stället uppsatte man ett förslag på tre nya:

»1) Undersökning om man af fria konsternas af- eller tilltagande i en stat kan något med säkerhet döma till förhållandet af ett folkslags seder.

2) Undersökning om nyttan eller skadan af de hjelpemedel man i sednare tider nyttjat till wetenskapers lättare lärande samt huruwida dessa medel till äfventyrs kunna förordsaka mindre grundelighet.

3) Ode eller Quäde af annat Skaldeslag öfver k. Gustaf Adolphs död.»

Av dessa antog Gustav III det första. Svaret — på prosa — skulle avgivas på latin eller franska.

I januari 1789 hade blott en enda tävlingsskrift om det utsedda ämnet inkommit — på franska. Till granskare utsågos Sparre och

Tävlingar

Ramel, som vid ett följande sammanträde meddelade, att de funnit skriften både till språk och innehåll så undermålig, att något pris icke kunde ifrågasättas. Den hade troligen först skrivits på svenska och sedan av författaren översatts till franska. Men innan något beslut fattades, önskade Sparre, att akademien infordrade ett yttrande av Rosenstein. Denne fann väl, »det auctoren i sina detaillier icke vore utan förtjänst, att han utmärkte mycken värma, mycken känsla af det vackra, men att han aldeles misstagit sig om ämnet, — — — och att han för öfrigt ådagalagt en okunnighet i fransyska språket, som ej kunde ursäktas eller hjälpas». Resultatet blef, att skriften underkändes och att akademien av konungen erhöll tillstånd att för 1790 ånyo utsätta samma prisämne.

Detta år, 1790, hade i laga tid två skrifter inkommit, båda på 1790 franska, vilka Rosenstein anmodades att granska. Hans yttrande, i vilket Sparre och Düben instämde, var mycket utförligt och föredrogs den 16 februari. Nr 1 var säkerligen författad av en infödd fransman, men förtjänsten i språkbehandlingen motsvarades icke av själva stilen, som Rosenstein fann affekterad och lidande av »et frugtlöst bemödande at genom granna uttryck och utrop vara vältalig och pathetisk». Själva prisfrågan hade författaren alldeles missförstått och syntes i följd därav icke förtjäna akademiens bifall, ännu mindre dess belöning. Den andra skriften var däremot tydligen författad av en svensk och författad »med ordning, redighet och kännedom. Om til äfventyrs ej alla skulle instämma i dess tanka at göra *Smaken* helt och hållet arbitraire — — — så tviflar jag likväl, at slutsatserne kunna blifva andra än dem, han nu med granskning och rättvisa framställt. Jag skulle ock därföre i intet afseende draga i betänkande at för honom tilstyrka priset, i fall han med lika framgång upfyllt academiens önskan i anseende til det språk, hvaruppå han skrifvit, som vid ämnets utförande. Jag nödgas erkänna, at det efter min tanka icke skedt. I allmänhet äro dess tourer icke de enligaste med franska språkets genius, hans val af ord och uttryck icke alltid de lyckligaste och et eller annat Grammaticaliskt fel torde äfven hafva undfallit honom. — — — Men då felen i alla fall äro små emot dess verkliga förtienst af tankar och sundt omdöme, då de torde kunna afhielpas, så tror

jag mig, dem oagadt, böra hemställa, om ej priset må honom tilldelas med de förbehåll i anseende til upläsning och tryckning, som kunna pröfvas nödige.»

Detta blev även akademiens beslut, och priset tilldelades därför författaren, riddarhuskanslisten Axel Gabriel Silverstolpe, som 1787 mottagit Svenska akademiens hedersaccessit och som 1791 erhöll dess stora pris för ett äreminne över Sten Sture d. y. Hans nu belönade skrift trycktes i femte delen av akademiens Handlingar, som utkom 1796.

1791 Då en tävlingsskrift nu blivit belönad, måste akademien utsätta ett nytt prisämne till 1791. På förslag uppsattes:

»1°) En undersökning, hwilka äro i anseende till mänsklighetens allmänna lycksalighet detta århundrades förmåner eller brister i jämförelse med det nästförflutne.

2°) Omdöme öfwer de förnämsta Grekiska historieskrifvares arbeten, som kommit till vår tid, i anseende till deras trowärdighet och skrif-art.

3°) Ode på Latin öfwer slaget vid Helsingborg 1710.

De båda andra föreslagna skrifter torde kunna författas antingen på Latin eller på fransyska samt på prose.» Konungen bestämde sig för det sista — ett då aktuellt ämne, enär Sverige ju alldeles nyss befunnit sig i krig med Danmark.

1792 I laga tid hade två skrifter inkommit, men av granskarna, Nordin och Hallenberg, ansågos de alldeles omöjliga, och samma ämne ut-sattes därför på nytt till 1792, varvid uttryckligen skulle tilläggas, »det academien enkannerligen önskar, att författare, som vilja om priset täfla, icke blott inskränka sig vid beskrifningen af sjelfva fält-slaget, utan därvid i synnerhet hafwa afseende på den kärlek till fäderneslandet, som uplifwade både Anförare och Soldater, hvar-igenom de erhöillo en Seger, icke allenast dyrbar genom den vundna krigsäran utan ock genom Sveriges räddning utur den mäst hotande våda».

Denna gång hade icke mindre än 20 latinskalder strängt sina lyror. Två av dem hade — enligt vad granskarna, Murberg och Wilde, den 14 februari yttrade — alldeles misslyckats. En hade nöjt

Tävlingar

sig med ett »Encomium» på fyra rader. En annan hade föga sysselsatt sig med Hälsingborgs-slaget, utan i stället utbrett sig över »vår nu regerande konungs tappperhet och andra dygder». Rörande två andra hade granskarna kommit till en olika uppfattning. Wilde hade alldeles utdömt även dem. Men Murberg, med vilken Hallenberg förenat sig, ansåg däremot nr 4 »fullkomligen värdigt högsta belöningen», och med dem instämde akademiens övriga ledamöter. Dikten, som författats av professor Johan Lundblad i Lund, hade således tillerkänts priset, och även den andra dikten, av pastor Gunnar Lorentz Schevenius, ansågs värdig ett accessit.

Ett nytt prisämne för 1793 måste således utsättas, och — egendom- 1793
ligt nog — föreslogos blott latinska:

»1°) Skaldeqväde på Latin öfver K. Gustaf Adolphs död.

2°) Skaldeqväde på Latin öfver Segren vid Narva 1700.

3°) I prosa på Latin: Marci Tullii Ciceros character.»

Konungen bestämde sig för det andra i ordningen, och i januari 1793 hade två dikter över Narva-slaget inkommit, vilka för yttrandes avgivande lämnades till Liliestråle och Murberg. Båda enade sig om att föreslå ett pris för nr 1, men om nr 2 var Murberg tveksam, huruvida det — som Liliestråle föreslagit — kunde erhålla accessit. Akademien följde den välvilligare meningen och tilldömde författaren till nr 1 — åter professor Lundblad — själva priset och författaren till nr 2, kammarskrivaren Lars Waldius, ett accessit.

Resultatet av de åtta årens tävlingar i värtalighet och skaldekonst på främmande språk hade således lika litet som de andra av akademien utlysta tävlingarna blivit lysande. Av de tävlande hade akademien blott kunnat belöna två svenskar, Silverstolpe och Lundblad, men ingen utländsk författare av någon rang hade lockats av de 26 dukaterna, och latinpoesien — som fått två av de utdelade tre prisen — hörde på Gustav III:s tid redan till det förgångna.

Nästan ännu sämre slogo tävlingarna i »antikviteter» ut. Mot de uppgifter, som akademien här förelade de tävlande, kan väl ingen anmärkning göras; de voro goda och skulle nog i våra dagar — såvida icke alla dylika vetenskapliga tävlingar nu för tiden förlorat betydligt av sin dragkraft — ha lockat flera unga vetenskapsmän. Men under

*Tävlingar i
antikviteter*

den gustavianska tiden intresserade man sig mycket litet för dylika frågor, och de blevo därför oftast obesvarade. Uppgifterna avsågo visserligen aldrig rent arkeologiska spörsmål, utan blott medeltida antikviteter, men ej heller dessa lockade många tävlande — prisbeloppet var ju också mindre än för en dikt på latin eller franska, blott 15 dukater.

1787 Den vetenskap, som stod det rena antikvitetsstudiet närmast, var numismatiken. För denna voro flera av akademiens ledamöter, särskilt Engeström och Adlerbeth, intresserade, och myntkunskapen hade här anor; i Vitterhetsakademien hade ju numismatikern Berch varit en bland de ledande. Det första prisämne, som den omorganiserade akademien utsatte i antikviteter, blev också numismatiskt: »Afhandling om de äldsta Svenska mynt ifrån Rikets ursprung till slutet af Tolfhundra Talet, hvilka af dem, som för Svenska anses, verkligen äro det eller från utrikes orter inkommit.» Meningen var tydligen att framkalla en skarp kritik av den föregående tidens tilltro till rena falsarier och en utmönstring av dessa. Men i januari 1787 hade blott en enda skrift inkommit, över vilken Nordin och Engeström avgåvo ett yttrande. »Academien instämde fullkomligen med dem i den mening, att författaren hvarken med den redighet uptagit, med den sorgfällighet granskat eller med den grundlighet afgjort den framsatta frågan, som academiens ändamål fordrat. Till dess nöjaktiga besvarande hade han bordt undersöka hvar och en af de tvifvelaktiga penningarne särskildt, föregående auctorers skäl att räkna dem för Svenska, pröfva dessa grunder och i anledning däraf antingen styrka eller vederlägga slika meningar samt, när möjligt varit, hänföra de oriktiga befundna mynten till deras rätta hembygd. Däremot har den okände författaren åtnöjt sig att endast lösligen och i så allmänna ordasätt vidröra sitt ämne, att man efter afhandlingens genomläsande icke finner ämnet mera uplyst än det förut varit. Och som academien således icke fann bemälte författare i någon måtto hafva upfyllt academiens önskan, så kunde han icke heller anses berättigad till den för afhandlingen utsatta belöning.»

1788 Ämnet utsattes därför på nytt till 1788 års tävlan. Även då fick akademien mottaga blott en enda skrift, som Nordin och Engeström

Tävlingar

även denna gång fingo i uppdrag att granska, och vid sammanträdet den 4 mars föredrog den senare ett utlåtande, som i utförlighet närmar sig en liten avhandling — det upptager nära sju tättskrivna foliosidor i protokollet och har formen av en serie detaljanmärkningar, vilka vittna gott om Engeströms kritiska skärpa som numismatiker. Resultatet blev, att akademien med stöd av denna utredning fann skriften icke »meddela den uplysning, academien med det upgifna prisämnet påsyftat, utan tvärtom ingenting annat, utom en och annan obestyrkt förslagsmening, innehålla än hvad våra kändaste författare redan vid handen gifvit, hvarföre academien icke fant sig tillständigt att någon belöning den okände författaren tillägga.»

Då det med anledning av detta negativa resultat blev fråga om ^{1789—1793} prisämnen för 1789, vågade akademien ej för tredje gången utsätta samma, »hållt en tvåårig erfarenhet tycktes lämna föga hopp öfrigt, att något nöjaktigt i detta mål stod att vänta». I stället ingav akademien till konungen förslag på tre nya, av vilka intet var numismatiskt:

»1°) Undersökning när Sigiller först hos oss kommo i bruk samt hvad uplysning man af de äldsta så allmänna som enskildta kan vänta i historien.

2°) Konsternas historia i Sverige från äldsta tider till K. Gustaf I.

3°) En efter de bästa granskningsgrunder författad undersökning om de gamla Nordiska Sagor i afsigt att af Språk, skriftsätt och de anförda händelser m. m. utröna tiden, när dessa sagor blifvit författade samt hvad mer eller mindre trovärdighet den ena eller andra af dem må kunna äga till uplysande af Svenska häfderna.»

Av dessa bestämde sig Gustav III för det sista, som liksom det numismatiska 1787 och 1788 var avsett att framkalla en kritik av den äldre tidens väl naiva tilltro till det historiska värdet av de isländska sagornas uppgifter om Sveriges förkristna konungar. Men akademien hade överskattat samtidens intresse för en dylik undersökning, och i januari 1789 hade ingen enda skrift med detta ämne ingivits till akademien. Med konungens bifall utsattes det på nytt och då — för att sporra intresset — med löfte om ett dubbelt pris, 30 dukater. Icke heller detta hjälpte. Resultatet blev detsamma: ingen enda

skrift. För 1791 års tävlan strök akademien därför detta så litet lockande ämne, behöll de två andra på det 1789 uppsatta förslaget (sigillerna och konsterna) och insatte ett nytt såsom tredje: »Konungarnas samt de förnämsta och förmögnaste personers lefnadssätt i Sverige till K. Gustaf den förstes tid.» Gustav III valde emellertid icke detta utan antog i stället förslaget på sigillerna.

Detta ämne visade sig tyvärr lika litet tilldragande som de förra, och i januari 1791 hade ingen författare i antikviteterna anmält sig. Akademien föreslog då, den 1 februari, väl icke att ånyo utsätta samma ämne som senast, men upprepade förslaget från 1791 (om sigillerna, om konsterna och om lefnadssättet före Gustav Vasas tid). Egendomligt nog godkände Gustav III icke alldeles något av dessa förslag, utan bestämde sig för en modifikation av det tredje: »Afhandling om konungarnas samt de förnämsta personers Lefnadssätt i Sverige före konung Albert (!) af Meklenburg.»

I januari 1792 hade blott en skrift inkommit, vilken för granskning överlämnades till Murberg och Rosenhane. Båda uppläste tämligen utförliga yttranden för akademien, och särskilt är Murbergs mycket sakrikt och vittnande om hans förtrogenhet med ämnet. Det slutar: »Afhandlingen sådan han nu är, lärer således efter mitt omdöme af Kongl. akademien icke kunna belönas. Men som författaren gjort sig en berömlig möda att samla tillhopa de flesta förmodligen tillgängliga ämnen till en nätt afhandling öfwer det upgifna prisämnet och tid torde felats honom till sakernas bättre städande, underställer jag Kl. akademins uplysta ompröfvande, huru wida ämnet kunde än en gång upgifwas, då författaren torde uppmuntras till des vidare hyfsande, eller ock om det under willkor af förbättring kunde nu strax belönas.»

Akademien fann Murbergs och Rosenhanes anmärkningar »till alla delar grundade, hvartill kommer, att författaren äfven i märkelig mån inskränkt sitt ämne, då han allenast företagit att afhandla lefnadssättet bland de stora från K. Magnus Ladulås till K. Albert af Meklenburg, i det ställe akademien allmänt åstundat dess utförande under all den tid, som föregått Alberts af Meklenburg regering. Akademien kunde af sådana skäl ej bevilja författaren det utfästa priset, men beslöt att

Tävlingar

både gifva hans skrift i sin allmänna kungörelse det rättmätiga berömden förtjänar och att utbedja sig konungens tillstånd att för nästa år samma ämne till förnyad täflan utställa, då författaren kan finna bättre utrymme af tid att rätta hvad i detta försök kan vara feladt eller tillägga hvad däruti kan fattas.»

Ämnet utsattes ånyo till 1793, men då med en ännu sämre påföljd, i det att akademien denna gång icke fick någon skrift alls att bedöma. Under Adlerbeths tid hade således intet pris i antikviteterna kunnat utdelas.

Helt annorlunda tedde sig utgången av den fjärde av de årliga tävlingarna, den i inskriptions- och sinnebildskonst, som i motsats till de föregående visade sig mycket lockande. Ingen enda gång blev där mässfall, därigenom att inga tävlingsskrifter inkommit, alla år utom två kunde akademien utdela ett pris, två gånger därjämte accessit, och de långa och ingående överläggningarna inom akademien rörande inskriftsförslagen röja den vikt, som den tidens akademi fäste vid denna tävlan.

Den 1 april 1786 bestämdes följande prisämnen för det kommande året, dock utan angivande om den tävlande skulle lösa alla uppgifterna eller ägde rätt att välja mellan dem: »Epitaphium öfver Riks-Cantzleren Axel Oxenstierna, Öfwerskrift på Dockan i Carlsrona, Inscription på Fältmarskalken Grefve August Ehrensvärds minnesvård i Sveaborg, som kunna författas på Svenska, Latin, Fransyska och Italienska. Förslag til Skådepenningar och Jettoner öfver de Store Svenske Män, som utmärkt Konung Gustaf Adolphi och drottning Christinas tider, hvarvid til författarens val lemnas, at antingen föreslå någon Skådepenning, som tienar at utmärka hvarje persons hela förtienst eller fästa sig wid någon särskilt berömelig gerning. Dem är äfven tillåtit at nyttia alle wedertagna sätt til Skådepenningar, ware sig Påskrifter, Simboler, Emblemer eller Deviser.»

I januari 1787 hade inkommit 8¹ förslag till epitafiet öfver Ehrensvärd, av vilka ett för sent, 6¹ till det öfver Oxenstierna, 2¹ till dockan i Karlskrona och två förslag till medaljer öfver de stora männen på

¹ Detta enligt protokollet den 13 februari. Protokollet den 23 januari har ett lägre antal, väl beroende därpå, att såsom *ett* räknats samme författares lösning av flere uppgifter.

Gustav Adolfs och Kristinas tid. Till granskning överlämnades de till Manderström och Elers, och med ledning av deras utredning tog akademien den 13 februari upp prisfrågan. Epitafierna och Karlskrona-inskriptionen ansåg man sig alldeles kunna lämna ur räkningen och fäste sig blott vid de båda medaljförslagen. Det ena av dessa innehöll icke mindre än 34 förslag till medaljer över olika stormän under den ifrågavarande epoken. Akademien fann, att »större delen, utan att vara egenteligen felaktiga, likväl icke till alla delar upfyllte de villkor, man af goda Skådepenningar äskar, i det de antingen innehöllo nog allmänna tankar och utlåtelse eller ock saknade den laggranna och noga afpassade tillämpning till personerna och deras förtjenster, som utgör sådana snille-arbetens förnämsta värde. Men akademien inhämtade däremot å andra sidan med mycket nöje, att en del både i uppfinning och tillämpning utmärkte snille, kundskap och smak. Sådana voro följande uppgifter:

1) Öfver Prins Gustaf Adolfs krigsförrättning vid Christianopel 1611: en ung upflygande örn. Legend: Si negat ætas extollit indoles. I exergen: Christianop. M.DCXI.

2) Öfver bemälte Herres anträde till en förvirrad regering efter en för sin stränghet mindre älskad fader. Busephalus tyglad af den unge Alexander. Legend: Soli tractabilis.

3) Öfver K. Gustaf Adolfs död. Hercules uptagen i Himmelen och prydd med de stjärnor, som utgöra hans constellation. Nederst ett segment af Jordgloben. Legend: Mortuum credunt.

4) Öfver hertig Bernhard af Weimar. Ett Lejon, som reser sig up bredewid ett nedfallet lejon, som har en pil genom hufvudet. Legend: Exurgit Congener Ultor. Nederst: Lutzæ VIII Id. Nov. MDCXXXII.

5) Öfver Riks Cantzleren Grefve Axel Oxenstierna. En fullmåne. Legend: Absentis lumina reddit.

6) Öfver Fältherren Johan Banér: En fana tecknad med den heraldiska figur, som utgör Banérska ättens sköldemärke. Legend: Colligit atque animat.

7) Öfver Riks Rådet m. m. Carl Carlsson Gyllenhielm. En half wase. Legend: At fide et virtute totus.

Tävlingar

Och då academien besinnade, huru swårt, om icke omöjligt, det will falla att med lika lycka upgifwa ett så stort antal Skådepenningar samt att författaren, af hvilken man annars kunnat äska den granskning, att de mindre lyckliga blifvit uteslutne, förmodeligen därifrån blifvit afhållen genom det begrep om academiens afsigt, att honom ej varit tillåtit förbigå någon af de personer, hvilka enligt hans tanke i det tidehvarfvvet förtjänt största upmärksamheten; Så stadnade academien i det gemensamma beslut att för ofwannämnde 7 projecter tillerkänna författaren det stora priset, bestående i en guldmedaille om 12 dukater, kommande samma 7 projecter allena och med uteslutande af alla de öfriga att till allmänhetens kundskap framdeles upgifvas. Vid namnsedlens öppnande fants författaren vara *Historiarum Lectorem* i Skara P. Luth.»

Nästan lika ingående granskade akademien den andra prisskriften, som innehöll epitafer över Ehrensvärd och Oxenstierna, inskription på dockan i Karlskrona samt förslag till 24 skådepenningar, hörande till den uppgivna epoken, och dessutom till tre andra. Några förklarades vara triviala och ej rätt väl lämpade till personerna, företedde ock någon brist i latinet, men tre förslag till skådepenningar rörde både snille och omdöme, och akademien fann därför rättvist att tillerkänna författaren *accessit* eller prismedaljen i silver. Författaren befanns vara registrator Claes Gartz.

De nya prisämnen, som utsattes för 1788 blevo:

1788

»följande tre inscriptioner, nämligen 1°) I Gustavianska GrafChoret i Upsala Domkyrka, då det genom Hans Maj:ts föranstaltande hunnit iståndsättjas 2°) Under k. Gustaf Adolphs ärestod, hvilken kommer att upresas på Norrmalms torg 3°) På nya bron öfwer Norrström. Samt upgifter till skådepenningar öfver de namnkunniga män, hvilka i Sverige utmärkt K. Carl Gustafs regering.»

I januari 1788 visade det sig, att icke mindre än elva författare anmält sig till årets tävlan. För granskning överlämnades deras förslag till Engeström, som jämte Manderström och Nordin anmodades att till akademien inkomma med ett utlåtande. Detta föredrogs den 26 februari, då akademien först såsom ofullständiga utdömde sju förslag, vilka icke behandlade alla de av akademien framlagda uppgifterna.

Av andra skäl förkastades ännu ett försök, och vad de återstående tre beträffade voro två behäftade med så många fel mot smak och språk, att de icke kunde komma i fråga till någon belöning. Om det sista återstående förslaget var akademien fullkomligt ense med Engeström, att inskriptionen på Norrbro och den på Gustav Adolfs staty ingalunda kunde gillas. Däremot hade akademien fäst sig vid författarens förslag till inskrift på det Gustavianska gravkoret, ehuru man även här ansåg några rättelser behövlige. Så önskade akademien, »att ingressen *Non sine religioso horrore in hæc adyta penetrato Spectator* måtte få gå ut såsom innefattande snarare ett afskräckande än en upmuntran att bese minnesvården, äfven som ordet *adyta* om ett för ögat öpet och tillgängeligt chor torde vara mindre lämpligt». Enligt allas mening borde inskriften i stället börja: »*Locus sacer Regis Gustavi I Conjugumque cineribus.*» En annan rad borde utgå såsom till alla gravvårdar passande, däremot en rad om arvföreningen 1544 tillfogas, och »slutligen att med några ord måtte nämnas, att Grafvården genom K. Gustaf III^s omsorg och kostnad blifvit förnyad».

Alla dessa rättelser finnas iakttagna i den i Handlingarna tryckta inskriften, som således nästan lika mycket kan sägas vara Engeströms som den täflandes opus. På samma sätt nagelfor man inskriften på Gustav Adolfs staty, men fann den i dess helhet vacker, och av de 27 medaljförslagen godkände man 7. »Och som academien nogsam kände svårigheten att i en mängd af upgifter till inscriptioner och sinnebilder bibehålla en jämn styrka och lycka i upfindningar, academien jämväl fant dem, som i ofvansagde måtto med en och annan ändring vunnit dess bifall, vittna om för mycken insigt, smak och flit hos sin författare att obelönte lämnas, så beslöt academien enhälligt att tillägga bemälte författare det för de lyckligaste upgifter i Inscriptions- och Sinnebildskonsten utfäste pris.» Vid namnsedelns brytande befanns författaren vara samme lektor Luth, som segrat i föregående års tävlan.

1789 1789 var icke ett lika lyckligt år. Blott fyra tävlande hade anmält sig, och av dem kunde ingen tillerkännas något pris. Efter en mycket utförlig kritik, som vittnar om akademiens intresse för denna inskriftskonst, kom man till det slutomdömet, att en av tävlingsskrifterna

Tävlingar

visserligen hade åtskilliga förtjänster, men att akademien likväl icke trodde sig berättigad »att tilldela denne författare det högsta priset och af samma grund icke heller accessit, hvilket synes förutsätta, att högsta belöningen utfallit, men beslöt tillika att i sin kundgörelse framdeles göra denne författare den rättvisa, som kunde upmuntra honom att — i händelse acad:n får sin nådige Beskyddares tillstånd för nästa år att uplifva det för förflutna året utsatta prisämne i inscriptionsvägen — ytterligare omarbета och fullkomna sina icke utan anledning till framgång påbegynta försök».

För 1790 blevo prisuppgifterna därför desamma som för 1789, ¹⁷⁹⁰ d. v. s. »1°) försök till inscription på Latin eller Svenska öfver K. Eric XIV:s graf i Westerås 2°) försök på Latin, författade till Skådepenningar öfver Svenska Konungar af Birger Jarls ätt samt de märkligaste under deras regeringar förelupna händelser, hvarvid akademien uttryckligen förbehåller, att författare, som vilja täfla om priset, böra så öfver det förra som sednare ämnet inkomma med uppgifter.»

I laga tid hade tre tävlingsskrifter inkommit, öfver hvilka Engeström, Elers och Murberg utsågos till granskare. Ett af försöken — blott upptagande en inskrift på Erik XIV:s grav — underkändes genast på grund av ofullständighet, och över de båda andra blev kritiken lika skarp som utförlig. Beträffande den ena, som innehöll såväl gravinskriften som 30 förslag till skådepenningar, fann akademien, att de flesta av de senare »icke äga den godhet, att de såsom af akademien gillade kunde antagas, dels emedan de uttryckte nog allmänna tankar, dels mörka, oriktiga, mindre lämpeliga, dels ock sjelfva sinnebilderna ofta voro altför sammansatte eller sådana att de icke lätteligen kunde för ögat framställas, så att de utmärkte, hvad upgifvaren därmed ment m. m. Men så fäste akademien däremot med nöje sin upmärksamhet vid åtskilliga andra, hvilka vittnade om skicklighet, smak, urskillning och kännedom af de reglor, hvilka för sinnebildskonsten ligga till grund. Likaledes ansåg akademien den föreslagne Inscriptionen öfver K. Eric XIV:s graf, ehuru hvarken nog fullständig eller aldeles felfri, likväl vittna om sin författares förtjänst.»

Vid granskning av den andra tävlingsskriften, fann akademien

»icke allenast att alla de fel, hvilka vid en del upgifter i den ofvan nämde blifvit anteknade, nästan öfver alt uti denna ägde rum, utan ock att märkeliga språkfel, bruten meter» och även andra fel funnos, så att »bland 57 upgifna minnespenningar icke flera än 4 funnos försvarliga».

»Wid öfwervägande af alt detta förente sig academien lätteligen i det beslut, att den sist omförmälta skriften icke kunde beviljas någon belöning, hvaremot öfver den föregående med walspråk *Sollers nunc hominem ponere, nunc deum* någon olikhet i tankar förspordes. Herr Cantzli Rådet Engeström medgaf, att densamma var mycket lyckligare än den andra, men trodde, att de upgifter academien gifvit företräde, voro alt för få emot de förkastade att kunna tillwinna sin författare belöning. Academiens öfriga Ledamöter instämde väl med Herr Cantzli Rådet i den billiga ömhet han yttrat om academiens heder och en väl öfwerlagd nitälskan om en sund och god smaks befrämjande, hvilka säkerligen fordra, att academien icke utan goda skäl utdelar de pris hon utsatt. Men de trodde likwäl, att den lycka denne författare haft att upgifva flera minnespenningar, hvilka, om icke i sin art fullkomliga, dock likwäl utmärkte både urskillning och sinnrikhet, ej borde för honom aflöpa utan werkan af det bifall, academien vid upläsningen för dem betygat. Man erinrade sig vid detta tillfälle, hvad tillförne i dylika fall skett, att bland många upgifter, som blifvit förkastade, någre få blifvit utsökte och arbetet för dessa allena belönt, att det ämne academien hade framställt nu andra gången vore under täflan och att en alltför sträng laggrannhet förmodeligen kunde bidra äfven så mycket till snillens quäfvande som för stor efterlåtenhet till deras wårdslösande. På dessa skäl kom academien enhälligt öfverens att tilldela författaren till i fråga varande upgifter det stora priset, bestående af en guldmedaille om 12 Ducater, hvarvid dock iakttages 1°) att allenast de upgifter, som acad:n godkänner, uptagas såsom belönte och med frånskiljande af alla de andra upläsas vid allmänna sammankomsten den 20 Martii. 2°) att kungörelsen om dessas belönande så inrättas, det academien ibland flera upgifna minnespenningar funnit några äga den förtjänst, som satt academien i stånd att belöna författaren och 3°) att academien förbehåller sig

Tävlingar

göra därvid de påminnelser, som till deras förbättring kunna blifva nödiga.»

Prisvinnaren var filosofie magister Carl Birger Rutström, som sedan (1810) valdes till ledamot av akademien och 1820 blev dess sekreterare. Hans av akademien prisbelönade förslag till inskrift på Erik XIV:s grav och till sex skådepenningar infördes i femte delen av akademiens Handlingar (1796).

De nya prisämnen, som utsattes till 1791 blevo: »Förslag till 1°) ¹⁷⁹¹ inscription å en minnesvård öfver framledne Archiatern och Riddaren von Linné och 2°) till Minnespenningar öfwer namnkunniga män, som lefwat under k. Carl XI^s regering.»

Till den 20 januari hade tre förslag inkommit, av vilka ett, som blott avsåg Linnés grav, såsom ofullständigt genast avfördes. Ett annat brast väl icke med avseende på fullständigheten, »men de upgifna förslag till inscription saknade däremot aldeles de egenskaper, som kunde bereda dem ett fördelaktigt omdöme». Det tredje försöket granskades mycket utförligt av Engeström. Mot fullständigheten var intet att anmärka. Författaren hade ingifvit förslag till minnesvården öfver Linné och till 17 skådepenningar. Engeström ingick i en kritik av var och en särskilt och utdömde 12, likaledes Linné-inskriptionen, men anförde fem medaljförslag, »hvilka hela och hållna eller med ringa jämkning kunde godkännas och ostridigt witnade om författarens snille».

Vid ett följande sammanträde tog akademien sig före att undersöka, »huruwida de af academien däribland då goda eller hjälpeiga pröfwade fem föreslagna skådepenningar kunde anses så fördelagtigt beskaffade, att pris därför utdelas måtte. Wid öfvervägande här af och efter flera Samtal emellan academiens Ledamöter fann academien å ena sidan, att det antal skådepenningar, hon i ofwansagde måtto trodde sig tillständigt att för giltige erkänna, väl vore nog ringa för högsta priset, hälst deras godhet så mycket mindre kunde sägas fylla bristen, som en och annan af dem ändå syntes tarfwa någon rättelse; men då det å andra sidan blefwe för academien obehagligt att innevarande år als intet pris utdela och vissa af de fem förslagen, särdeles det öfwer Loccenius och Scheffer utmärkte snille och upfinning, det

jämväl ej utrönas kunnat, att de nyttjade deviserna af någon äldre författare blifwit lånte, stadnade akademien i det beslut att för denna gången wara mildare i sin dom än en noggrann rättvisa kraft, med uttryckeligt förbehåll att framdeles nyttja en skäligare stränghet samt att icke låta så få uppgifter hos sig blifwa gällande, hälst akademien ägde det hopp, att hugen och kännedomen uti Slika Snille-werk i framtiden måtte allmännare utbredas och bereda akademien mera tillfredsställande ämnen för dess granskning än detta år sig företett.»

På grund av denna ej vidare starka motivering erhöill Rutström även detta år det utsatta priset, men då endast fem medaljförslag kunnat godkännas, utsattes samma prisämnen även för 1792.

1792 I laga tid ingåvos fem förslag och efter den laga tiden ytterligare två, som även av andra skäl befunnos omöjliga. Redan vid sammanträdet den 31 januari hade Adlerbeth fullkomligt utdömt tre av de fem, och de två återstående hade då överlämnats till Hallenberg för vidare granskning. Med stöd av denna befanns slutligen författaren till nr 4, magister Gunnar Backman, förtjäna guldmedaljen för ett förslag till inskription över Linnés grav och för fem minnespenningar (av fjorton föreslagna). Författaren till nr 5, studenten Gustaf Arosenius, uppmuntrades med ett accessit.

1793 Med anledning av detta relativt goda resultat av 1792 års tävlan utsatte akademien nya prisämnen för 1793: »1°) Inscription öfver Myntet på Latin i anledning af senaste reparation. 2°) Minnespenningar, äfven på Latin, öfver Sveriges namnkunnigaste enskilda personer från Dr. Margaretas till K. Gustaf I^s tid.»

Denna gång avlopp emellertid tävlingen mindre lyckligt. Endast två skrifter ingåvos, av vilka den ena icke allenast var »utan Snille, smak, sammanhang utan därtill med utan Grammaticalisk riktighet i språk och uttryck». Och även den andra befanns »på intet wis svarande emot academiens önskan». Något pris kunde därför detta år icke utdelas.

Akademiens intresse för särskilt denna tävlan av de fyra torde i någon mån sammanhänga med den uppgift, som i statuterna satts såsom akademiens främsta — motsvarande Svenska akademiens skyldighet att utarbete en svensk ordbok — och jag vill därför här ånyo

Tävlingar

citera denna paragraf: »§ 7. Academien åligger at författa en fullständig Medaille-Historia öfver de förnämsta Händelser, som utmärka Fäderneslandets Häfder ifrån Monarchiens början til Konung Adolph Friedrichs död, utsöka Emblêmer för Medaillerne, Inscriptio-
ner lämpeliga til hvar händelse och uplysa dessa Mynt med tjenliga Historiska Beskrifningar, författade på prydelig Svenska, Latin och Fransyska.»

MEDALJHISTORIERN

Den förgustavianska tidens medaljhistoria Den nyss behandlade årliga tävlingen i sinnebildskonst kunde i viss mån betraktas såsom ett förarbete till denna medaljhistoria. De prisbelönda förslagen skulle antagligen tillerkännas hedern av att upptagas i denna, och genom tävlingarna förskaffade akademien sig medhjälpare i det arbete, som egentligen blott ålåg akademiens egna ledamöter. Så hade akademien genom dessa tävlingar äskat förslag till skådepenningar över märkliga personer och händelser under folkungatiden (1788 och 1789), under tiden från drottning Margareta till Gustav Vasa (1792 och 1793), under Gustav Adolf och Kristina (1786), under Karl Gustav (1787) och under Karl XI (1790 och 1791). Här var man således på god väg till en svensk medaljhistoria — tack vare allmänhetens medverkan. Sämre gick det med den insats, som akademien själv skulle göra, och här kom man icke längre än till ett snart bortglömt uppslag.

Vid ett av akademiens tidigaste sammanträden, den 30 maj 1786, tog man pliktskyldigast upp frågan: »Då academien i kraft af 7 § i Dess förnyade Stadgar åligger at vara betänkt på en fullständig medaille historia öfver de förnämsta händelser, som utmärka fäderneslandets häfder, ifrån Monarchiens början til Konung Adolph Fredrics död, ansåg academien nödigt at öfverväga, hvad plan med et så vidsträckt arbete följas bör. I anledning af de samtal, som öfver detta ämne föreföllo, stadgade academien sina tankar derutinnan:

1°) At begynnelsen med detta arbete lämpeligast kunde göras ifrån K. Gustaf I:s tid, hvarifrån Sveriges sjelfständighet, et ordentligare regeringssätt, ett verksammare inflytande i Europa draga sin uprinnelse; Dock så, at academien, enär Svenska Konungarnas historia ifrån nyssnämde Stora Konung til K. Adolph Fredric hunnit färdig blifva, likmätigt ofvannämde § i stadgarne, sedermera sträcker sin

Medaljhistorierna

omtanke til de äldre tiderna, föreslår skådepenningar öfver dem och uplyser dem med historiska afhandlingar.

2°) At til tidens vinnande och emedan et arbete af den vidd som den i fråga varande medaillehistorien är mer än en mans höfva, arbetet emellan flere Ledamöter af academien på det sätt må fördelas, at en tager en viss Konungs historia på sin lott, en annan en annans och så vidare; Hvarpå hvarje författare först kunde förfärdiga en Sciographie eller förteckning på de märkvärdigheter, han enkannerligen finner förtjänta af Skådepenningar i den period, för hvilken han åtagit sig at föreslå medailler, hvilken Sciographie kunde i academien upvisas och där granskning underkastas.

3°) At emedan en medaille-historia och en annan vanlig historia derutinnan skilja sig, at den förra endast uppehåller sig vid sådana viktiga händelser, som kunnat blifva ämnen för en allmän åminnelse, då däremot den sednare fordrar en fullständigare detail och nogare utredning af mindre omständigheter; Ty synes noga böra i akt tagas, at på den ena sidan inga väsendtliga märkvärdigheter lämnas utan skådepenningar, men at ock å den andra arbetet ej drifves til en onödig vidlyftighet genom det at obetydliga ämnen sättas i fråga. Det är til vinnande af et slikt afpassadt förhållande så väl som at ock den ena författaren icke inlåter sig i vidlyftigare plan än den andra, som de i föregående moment nämde Sciagraphier synas böra i academien pröfvas.

4°) At sådana medailler, hvilka redan öfver vissa händelser i de framfarne Konungarnas regeringstid blifvit slagne, må få et rum i denna medaille-historia samt at, när dessa skådepenningar äro goda, inga nya öfver samma händelser behöfva föreslås, men at enär de gifne medaillerna mindre lyckligen upfylla ändamålet, nya i deras ställen må påtänkas.

5°) At vid uppgifvandet af sjelfva Skådepenningarne hvarje författare bör stå fritt at välja den form eller art af medaille han sjelf finner bäst passande, vare sig inscription, devise, embleme eller hvad invention som häldst, hvarmedelst ändamålet med bibehållande af god smak vinnas kan, hvarvid likväl den antika Romerska och Gre-

kiska medaillestylen, hvilken är så sinnrik som okonstlad och alltid tjänt nyare höfsade folkslag till eftersyn, hälst följas bör.

Academiens tankar i detta mål skulle dock Hans Maj:ts pröfning och nådiga godtfinnande underställas. Efter hvars inhämtande academien får vidare fortsätta sina öfverläggningar om nödiga mått til arbetets sättande i behörig gång.»

Protokollet har ett tillägg om denna hänvändelse till konungen:

»Vid underdånigt anmälande häraf behagade Konungen til alla delar fastställa och gilla academiens tankar rörande inrättningen af den i fråga varande medaille-historien med undantag af 4:de momentet. Hans Maj:t fann, at som en medaille-historia icke annat är än en fullständig och oafbruten suite af skådepenningar öfver et Lands händelser, så at ögat af dem finner för sig måladt och på et sinnrikt sätt förestäldt alt hvad historie-skrifvaren endast plägar berätta; Bör den medaillehistoria, som Witterhetsacademien öfver fäderneslandet updraget är at författa, vara aldeles ny, det är fullständig utan at låna äldre och förut upgifvna skådepenningar. De redan slagne och i Konungens förvar befindteliga medailler åligger äfven academien at beskrifva samt at däröfver meddela lämpeliga anmärkningar, men detta är ett ifrån medaille-historien aldeles skildt yrke, hvarom 8 § i stadgarne handlar, om verkställigheten hvaraf Akademien förden-skull i sin ordning, men utan förblandning med närvarande mål lærer draga försorg.»

Genom denna »plan» — och ännu mera genom Gustav III:s tillägg till denna — får man klart, vad statuterna menat med den medalj-historia, som akademien i § 7 ålagt att utarbета. Den var, såsom härav framgår, icke avsedd att bliva ett arbete av samma art som B. E. Hildebrands Sveriges och Svenska Konungahusets minnespenningar, praktnynt och belöningsmedaljer, icke en förteckning, avbildning och beskrivning av de faktiskt existerande medaljer, som dittills blivit slagna. En dylik skulle akademien väl också, enligt § 8, utarbета, men därom var i § 7 icke fråga. Akademien hade visserligen ej gått längre än till att föreslå, att dessa äldre, redan präglade medaljer, också kunde beredas ett rum i medaljhistorien, *om de voro goda*, men icke ens så långt ville Gustav III gå. Alla medaljerna skulle vara ny-

Medaljhistorierna

uppfunna och arbetet således bliva ett modernt diktverk, i ord och bild behandlande Sveriges historia till Gustav III:s tronbestigning, ett patriotiskt epos, i vilket de enskilda skådepenningarna motsvarade stroferna i ett skaldeverk. Det kan för övrigt sättas i fråga, om meningen verkligen varit att i guld, silver eller koppar låta prägla alla dessa tilltänkta minnespenningar eller om avsikten blott var att i bild låta dem ingå i medaljhistorien. Något anslag till ett dylikt praktverk — till gravörer och tryck — fanns icke, och detta kan ju i någon mån förklara akademiens ringa intresse för den omöjliga uppgiften. Akademien kom heller icke ens så långt som att börja diskutera den grundläggande frågan: om de händelser och de personer, över vilka skådepenningar borde präglas, och egendomligt nog tyckes Gustav III själv icke ha hyst något varmare intresse för den i § 7 omtalade medaljhistorien, ty om denna yttrade han sig blott *en enda gång* — vid det nu relaterade tillfället, den 30 maj 1786 — och han gav aldrig akademien någon påminnelse om dess försumlighet att ej göra något åt Adolf Fredriks och dennes företrädares medaljhistoria. Det ser därför nästan ut, som om Gustav III i statuterna intagit *denna* medaljhistoria, till en del ägnad faderns minne, för att dölja en annan medaljhistoria, som han icke ansåg passande att i statuterna omnämna, men vilken låg honom mest om hjärtat och med vilken både han och akademien mest kommo att sysselsätta sig: den, som skulle behandla hans egen regering.

Vid ett annat sammanträde, den 13 juni, således strax efter det nyss refererade, tog man väl upp frågan om »Sciagrafien» eller den grundläggande förteckningen på personer och händelser. Meningen var, att de olika partierna i denna förteckning då skulle fördelas på akademiens ledamöter — alldeles som bokstäverna i Svenska akademiens ordbok fördelades på Svenska akademiens ledamöter — men som endast fyra ledamöter infunnit sig till sammanträdet, kom man ej längre, än att Manderström åtog sig Karl XII:s historia och Engeström Kristinas, varjämte man tilldelade den frånvarande Elers Karl IX:s. Men först vid sammanträdet den 13 september »erinrade sig» akademien den henne ålagda skyldigheten att utarbета en medaljhistoria. »Men som en del af academiens Ledamöter förklarade sig väl vara

hugade att utarbete Sciagraphien, men icke äga den öfning och insigt, som fordrades til medaillernas upfinnande, fant academien till tidens vinnande för godt at nu til en början fördela Sciagraphierna, lemnande til hvar och ens fria val at tillika föreslå skådepenningarna, då academien sedermera om det öfriga ville göra annan anstalt.» I följd av detta beslut fördelades nu de olika kungarna från och med Gustav Vasa till och med Karl XII på ledamöterna.

Den förste, som ställde sig detta beslut till efterrättelse, var den väl minst vederhäftige av akademiens ledamöter. Vid sammanträdet den 15 november 1786 eller blott två månader efter det att han fått sig Erik XIV tilldelad, var Ristell färdig med sitt bidrag till sciagrafiën: »Bibliotekarien Ristell upläste det förslag, han uppsatt til Historiske medailler öfver konung Eric XIV^s Regering, öfver hvilket academien yttrade sit välbehag, men befalte tillika at detsamma skulle undergå vidare granskning och til den ändan tillställas academiens secreterare Herr Adlerbeth.» Adlerbeth hade ännu ej kommit tillbaka från Ramsjöholm, och ärendet blef således tills vidare bordlagt. Även en annan ledamot, Sernsköld, som åtagit sig Johan III:s »Sciagrafi», blev den 6 mars 1787 färdig med denna. Den upplästes då i akademien, som »betygade honom sitt fullkomliga nöje». Men den blev icke bordlagd, utan »återställdes honom sjelfva sciagraphien med de anmärkingar i brädden antecknade, som academien funnit nyttiga.»

Därefter tystna protokollen om denna sak. Adlerbeth tog ej upp sciagrafiën på föredragningslistan, Ristells opus begrovs i arkivet och först *sju år* därefter, den 12 november 1793 — månaden innan Adlerbeth slutade som secreterare — erinrade han sig det 1786 bordlagda ärendet. »Då för det närvarande» — skrives i protokollet — »inga couranta göromål i Akademien föreföllo, anhöll Secreteraren att få göra påminnelse om Academiens åliggande enligt Statuterna att efter hand utarbete en Histoire metallique eller fullständig suite af Skådepenningar öfver Sveriges framfarna Konungar allt ifrån Monarchiens början till K. Adolph Fredrics död, öfver hvilket ämne redan för längre tid tillbaka öfverläggningar i Akademien förevarit, i anledning varaf academien under den 30 Maji och 13 Septemb. 1786 äfven

Medaljhistorierna

vidtagit åtskilliga préliminaira beslut, ländande till detta vidlyftiga arbetes bequämligare inrättande och bestridande och till hvilka H. M. Högstsal. Konung Gustaf III lämnat Dess Nådiga stadfästelse. Därbland förtjänar i synnerhet anföras, att academien öfverenskommit till en början låta förenämde medaille-historia taga sin begynnelse vid K. Gustaf I:sta och så vidare till nyaste tider samt att flere dess Ledamöter åtagit sig hvar sin af Gustavianska konungarnas regeringstider för att så väl upställa en så kallad Sciagraphie eller förteckning öfver de förnämsta händelser, som med Skådepenningar borde ihogkommas, som ock sjelfva penningarne föreslå samt det ena med det andra academiens gemensamma pröfning underställa.

Ibland dessa Ledamöter hade Cammar Rådet af Botin åtagit sig Carl XI:s historia och Hofmarschalken Baron Manderström K. Carl XII:s. Men som båda dessa Ledamöter med döden afgått, så lærer nödigt blifva att updraga den befattning de härmed låfvat, men ej medhunnit, åt andra Ledamöter. Af de öfriga härmed sysselsatte Ledamöter hade Kongl. Bibliothecarien Ristell, som fått på sin lott Erik XIV^s tidevarf, redan före sin utrikes-resa(!) sitt förslag till Academien inlämnat, men andra göremål hade ej ännu tillåtit dess föredragande och granskning i Academien.

Efter behörigt öfvervägande och någon stunds samtal öfverenskom academien, att de Ledamöter, som påtagit sig någon konungs historia att i medailler utarbета, skulle vänligen anmodas att ju förr desto häldre inlämna sina förslag, och låfvade Herr Cantzli R. von Rosenstein samt Secreteraren att i sådant afseende innan kort inkomma, den förre med upgifter öfver K. Sigismund, den senare öfver K. Gustaf Adolph, då jämväl Bibliothecarien Ristells project af Secreteraren skulle uppsökas bland de academiens acter, som förvaras i dess af Statsutredningen nyttjade rum i Gamla Kungshuset, enär lägenhet därtill kan gifvas, samt hafvas tillhands för att i academien under skärskådande tagas, wid hvilket tillfälle academien jämväl vill vara betänkt på Carl XI^s och XII^s medaille-historias fördelning uppå Ledamöter, som därmed finnas benägne att academien biträda.»

Man lyckades verkligen att i Gamla Kungshuset få tag i Ristells förteckning på märkliga händelser under Erik XIV:s tid, och den 26

november anmäldes fyndet i akademien, »men academien fann bäst att med upläsandet måtte uppskjutas till en annan Sammankomst. Imedlertid tog friherre Rosenhane till sig Herr Ristells utkast. Till utarbetande af konung Carl XI^s Histoire metallique beslöt academien att begära Dess Ledamots Herr Professor Fants biträde, och i samma afseende öfver K. Carl XII updrogs Herr Baron Rosenhane att göra academien ett önskadtt nöje.»

Längre än till denna nya bordläggning kom man icke under Adlerbeths sekreterartid. Hans efterträdare, Flintenberg, gjorde väl den 8 april 1794 en blyg hemställan, »om icke academien, då ej andra göromål hindrade, skulle finna för godt at under sin pröfning taga de af kongl. Bibliothecarien Ristell och Cantzli Rådet Adlerbeth ingifna projecter til Skådepenningar, hörande til den medaille Historia, hvars författande blifvit academien updragen.» Med anledning härav beslöt akademien »at därvid lägga hand och befalte Secreteraren at af Protocollerna göra sig underrättad om den plan academien tillförene i detta ämne vidtagit». Men detta beslut är den sista underrättelse man har om den i § 7 omtalade medaljhistorien, som således stannade vid tre, aldrig av akademien granskade förteckningar på händelser under Erik XIV, Johan III och Gustaf Adolf, vilka möjligen kunde förtjäna att genom skådepenningar förevisas.

Gustav III:s egen medalj-historia Den i statuterna påbudna medaljhistorien skulle blott gå till Adolf Fredriks död. Men då Gustav III gav akademien i uppdrag att utgiva denna medaljhistoria, hade förarbetet på den historia, som i medaljer och gravyrer skulle skildra hans egen regering, redan fortskridit så långt, att man var betänkt på att i tryck utgiva dess första del. Arbetets medalj-vetenskaplige redaktör var redan från företagets början samme man, som Gustav III sedermera utsåg till den ombildade akademimens sekreterare och som fick denna plats till en väsentlig del på grund av sin förbindelse med konungens egen under arbete varande medaljhistoria — akademimens »göromål» skulle ju enligt § 2 i statuterna bliva »Medaillers och Inscriptioners uttydande, *upfinnande* och *författande*». Då vidare akademien fick så betydligt mycket mera att göra med denna medaljhistoria än med den andra, torde en redogörelse för dess öden här böra infogas, även därför att den, trots det att den

Medaljhistorierna

aldrig blev utgiven, likväl blev den gustavianska tidens dyrbaraste bok och skulle — om den kommit till stånd enligt planen — ha stått såsom denna tids i typografiskt avseende mest betydande tryckalster.

Konungens intresse för *denna* medaljhistoria var nog också en bland anledningarna till att han lät moderns gamla Vitterhetsakademi fortleva, nämligen med huvudsaklig uppgift att biträda vid redaktionen av detta arbete.

Redan före den stora tvisten med Lovisa Ulrica 1778 hade Gustav III troligen haft planer på att i stället för Vitterhetsakademien inrätta två andra efter mönster av Académie française och Académie des inscriptions. Och då han efter Berchs död vid julen 1777 icke, såsom ämnat varit, indrog antikvitetsarkivet utan i stället i februari 1778 utnämnde Adlerbeth till Berchs efterträdare, berodde detta sannolikt därpå, att denna plan nu tagit en fastare form. Någon »antikvarie» var Adlerbeth visserligen icke, men han var — liksom Gustav III själv — mycket intresserad för den del av akademiens verksamhet, som också varit Berchs huvudintresse: sysslandet med mynt och medaljer, och förmodligen hade han och Gustav III redan vid tiden för Adlerbeths utnämning kommit att tala om en svensk medaljhistoria efter mönster av de franska, som utgivits över Ludvig XIV:s och Ludvig XV:s regeringar. Enligt B. E. Hildebrands säkerligen fullt riktiga uppgift hade konungen redan 1779 befallt, att minnespenningar skulle präglas över alla märkligare händelser under hans regering, och i varje fall hade arbetet på en dylik medaljhistoria börjat 1780. Konungen hade nämligen vänt sig även till den dåvarande hovkanslern Fredrik Sparre, vilken i sin egenskap av hovkansler var högste chef för Antikvitetsarkivet, och särskilt tack vare hans samlingar rörande det tillämnade praktverket känner man tämligen gott dess historia. Dessa samlingar finnas spridda på två olika håll: 1) i Riksarkivets Sparresamling, som innehåller brev både till och från konungen i denna sak; 2) i Vitterhets Historie och Antikvitets akademiens arkiv, dit samlingen kommit från Överintendentsämbetet. Dessa samlingar innehålla förarbetena till medaljhistorien, förteckningar på medaljerna i denna, den svenska och franska texten till bilderna, en förteckning på alla av Adlerbeth framlagda »project»

m. m. Den Gustavianska samlingen i Uppsala har däremot (fol. 55) blott den franska texten till medaljhistoriens första del (mer utarbetades icke av denna översättning), under det att Sparres talrika brev till Gustav III (fol. 17 och 18) blott innehålla en, oviktig, notis om medaljhistorien.

Det första brev, som rör medaljhistorien (R. A.-Sparresamlingen), är av Sparre skrivet den 29 januari 1781, och i detta gives en redogörelse för vad som dittills, till utgången av 1780, gjorts i denna sak:

»Då Eders Kongl. May:tt nådigast welat tillstädja, att dess högst-upplysta granskning underkastas må i ett sammanhang alt hwad bäst befrämja kan wärckställigheten af det samtycke, Eders Kongl. May:tt i nåder lämnat, det måtte minnet af dess sälla Regering få hos sednaste efterwerld fortplantas genom utgifwande i Kopparstick af dels redan slagne, dels ännu till slående Medailler öfwer de märckwärdigare händelser, som giordt och göra Eders Kongl. May:tts Regemente öfwer ett tacksamt folck icke mindre ärorikt än wälsignat, så har jag till underdånigsta åtlydnad härmedelst till Eders Kongl. May:tts fötter nedlägga bordt:

En af mig Rangerad Suite af samma Medailler (Litt. A) från Eders Kongl. May:tts födelse till innevarande stund, sådan som den synts mig i naturligaste ordning wara att uppställa. 22 st. deribland, dels Medailler, dels jettoner finnas redan slagne, och till de öfriga 32 stycken komma stämplor att förfärdigas efter sådane projecter dertill, som Secreteraren i Eders Kongl. May:tts Antiquitets Archivo Adlerbeth uppgifwit i underd. Memorial, härhos bifogat [saknas]. I Bihanget, som widhäftas [saknas], har jag anfördt det särskilta Project till Medaille öfwer Regerings Förändringen d. 19 augusti 1772, som af en annan hand ingifwit redan wunnit Kongl. May:tts höga gillande, och äfwenwäl ett annat till Medaillen öfwer antagne Nationelle kläde-drägten 1778, hwars förfärdigande allaredan af Professor Ljungberger är påbegynt och i waxet medhunnen samt för Eders Kongl. May:tt i underd. uppwist.

Om desse Projecter till Completering af den fullständiga Medaille Suiten blifwa af Eders Kongl. May:tt i nåder godkände, torde ock, i den ordning min gjorde uppställning framteer, Kongl. Secreteraren

Medaljhistorierna

Adlerbeth få warda uppdragit att genast börja sammanfattandet af de öfwer hwar en af desse Medailler särskilt tillgiörande historiske Beskrifningar, hwilcka alt efter som de blifwa färdige, finge till Eders Kongl. May:tts nådigste gillande uppteas, innan de fastställas att på Trycket utgå.

Prof emedlertid på trycket af dem Eders Kongl. May:tt redan gillat öfwer Crönings Medaillen så wäl som Epreuver af sjelfwa gravuren både af denna och af Medaillen öfwer Regements Förändringen d. 19 aug. 1772 samt af den öfwer Cron Printzens födelse 1778 har jag den nåden att i underdånighet bilägga. Eders Kongl. May:tt har för detta i nåder förklarar sig nögd med Boktryckarens wisade flit och använde Stylar, likasom ock Eders Kongl. May:tt i nåder gillat Professor Gillbergs omtänksamma bemödande att all tillbörlig finhet, god teckning och accuratesse i gravuren i ackt taga. Han uppeldas af högsta längtan och föresats att ju längre ju mer förbättra sitt arbete och söka tillwinna sig äran af Eders Kongl. May:tts nådigste nöyes och wälbehags förtjenande. Äfvenså skall ock Kongl. Secreteraren Fought på alt sätt ombeflita sig, när hans handläggning kommer att widtaga, det ingenting i Typographiska delen, så widt giörligit blifwa kan, saknas må, som swara bör mot wärckets öfriga wärde.

Eders Kongl. May:tt har genom mig låtit befalla Professor Gillberg att i sin genre de gravure söka likna den, som Graveuren i Basel Mechelen fölgdt wid den af honom utgifne graverade samling af alla Hedlingers Medailler. Gillberg ställer sig sådant nu till underdånig efterrättelse och har Retoucherat i detta afseende Crönings-Medaillen, den första, hvarmed han wisade prof på sin skickelighet.

I swärtan fattas wäl ännu på Epreuverne den godhet och dugelighet som wara bör, men tillwärcnkningen i Landet gifwes icke bättre utan måste den fullkommeligen utifrån och i synnerhet från Franckfurdt am Meyn innförskrifwas.»

Därefter talas om papperet, som enligt Sparres mening också måste införskrifwas utifrån, om ekonomien m. m. varefter han fortsätter:

»Jag har icke bordt försumma detta tillfälle att Eders Kongl. May:tts nådigste wälbehag i underdånighet underkasta, om icke till

täflans anställan med Ljungberger unga Medailleuren Fehrman ock kunde tillåtas att få deltaga i Medaille arbetet och wisa prof af den färdighet deruti, som han kunnat förwärfwa sig under sitt utrikes wistande. Han brinner af nit och åhåga att kunna Distinguera sig i efterfölgd af sin afl:ne Faders fotspår och giöra sig wärd af den nådiga omwårdnad Eders Kongl. May:tt honom erfara låtit från yngre åhren, och med Eders Kongl. May:tt's höga ädelmod worde ock wisserligen instämmande, att icke ena artisten sakna må mera tillfällen änn den andra till utkomst af uppmuntran, så länge bägge lika winlägga sig om att giöra sig deraf förtjente.»

Sedan han ytterligare talat gott om Fehrman och omnämnt, att Gillberg svårligen kunde hinna med mer än 6 planscher om året, kommer han till frågan om medaljernas storlek: »Eders Kongl. May:tt's nådigste förordnande underställes vidare underdånigast, om ock icke alla Medaillerne böra stickas i en och samma storlek med Crönings Medaillen, det må wara blotta jettoner eller Medailles de moyenne grandeur, som kunna Graveurens hand i Suiten förekomma? Wärckets så mycket större prydelighet synes sådant äska och Likformigheten wunnes såmedelst bäst med alla för detta mäst kända och efterfrågade Medaille Historier, särdeles de bägge franska konungarnes Ludvig den XIV^s och Ludvig den XV^s.»

Till sist kommer han in på tryckningen av »beskrifningarne». »Ytterst och hwad beträffar det beting, som giöras bordt med Boktryckaren om hans tillerkännande arfwode för tryckningen af de historiske Beskrifningarne, som å särskilt blad hwarje af de graverade Medaillerne böra åtfölja, så har föga något härwid kunnat åtgöras, så länge ännu owist är, huru stort quantum Exemplarer Eders Kongl. May:tt will i nåder befalla honom upplägga. Ju större det blifwer, ju mera kan ock Trycknings arfwodet derefter modereras. Det beror äfwen ock till stor del på den vidare Decision Eders Kongl. May:tt warder i nåder fattande om öfwersättningars nödwändighet på flere Språk af desse historiske Beskrifningar, hwilcka då komma att upptaga äfwen så många flere särskildta Blad. Nog synas wäl sådana öfwersättningar nödige blifwa för wärckets mera begärlighets åstadkommande hos utrikes menn och rygbara Bibliothequer och Lärda i

Medaljhistorierna

Europa. Men så torde dock efter mitt underdånigste ringa omdöme kanske en enda på det frantzöska språket göra tillfyllest, då dertill utsåges en mann, som samma språk wäl mächtig wore, häldst detta språk blifwit snart det allmännast gångbara i Europa och åtminstone måste possederas af alla gens Lettrés lika oumgängeligen och i lika fullkomlighet som någonsin fordom det Latinska.»

Det första, som skulle göras, var upprättandet av en »sciagrafi» eller förteckning på de händelser under Gustav III:s regering, som borde genom medaljer förevigas, men ännu icke voro det. En dylik föreläggning färdig, då brevet skrevs. Huruvida den utarbetats av Sparre eller av Adlerbeth, framgår ej klart; förmodligen hade den i samråd uppgjorts av bägge. Den omfattade ännu så länge blott 54 medaljer, av dessa 22 gamla, redan förut präglade, och förslag till 32 nya. Det andra, som skulle göras, var — för att begagna den tekniska term, som då användes — utarbetandet av »projecter» till de 32 nya medaljer, som skulle ingå i samlingen, d. v. s. de emblem (antika gudabilder o. d.) samt de från den romerska litteraturen lånade omskrifter och nedanskrifter, som skulle beledsaga emblemen. Dessa project hade nu utarbetats av Adlerbeth, som sedermera samlade dem i en särskild volym. Det tredje var utarbetandet och präglingen af de medaljer, till vilka projecten godkäfts. Även här hade man gjort en början, i det att Ljungberger i vax gjort färdig den över nationella dräkten. Innan ännu arbetet på dessa blott tilltänkta medaljer kunde sättas i gång, måste såväl Sparre som Adlerbeth likväl ha fått konungens godkännande av projecten, och för att arbetet skulle kunna gå raskare — samt även av andra skäl — föreslog Sparre, att jämte Ljungberger även den unge Fehrman skulle anställas som medaljgravör.

Det fjärde steget var graveringen av de medaljbilder, som skulle intagas i planschverket. Denna uppgift hade anförtrotts åt professor Gillberg, av vars konst några »epreuver» nu företeddes och överlämnades till konungens granskning. Enligt Sparres uppgift kunde Gillberg ej hinna med mer än sex planscher om året, och egendomligt nog fäster han sig icke vid den tidsutdräkt, som en dylik arbetstakt skulle medföra, innan planschverket kunde utgivas; till 54 planscher skulle ju Gillberg behöva nio år.

Det femte steget skulle bliva utarbetandet av den svenska texten till planscherna, och här föreslog Sparre, att detta uppdrag skulle anförtros åt Adlerbeth. Det sjätte steget skulle bliva att få denna svenska text översatt till ett eller flera främmande språk — enligt Sparres mening var det dock nog med en översättning till franska. Någon bestämd översättare föreslog Sparre icke. En tid tänkte man på Rosenstein, men till sist blev det Sparre själv, som åtog sig detta uppdrag. Han hann dock blott med »beskrifningarna» i medaljhistoriens första del, under det att Adlerbeths, både i koncept och renskrift bevarade, text var utarbetad för bägge delarna.

På det sista steget — arbetets tryckning — går Sparre icke vidare in, då konungen ännu ej bestämt upplagans storlek. Men som det tyckes hade han dock preliminärt börjat några underhandlingar med boktryckaren Fougé och från honom fått några provtryck.

Denna plan framlades för Gustaf III den 29 januari 1781, och besynnerligt nog dröjde konungen jämt ett år att fatta sitt beslut. Den 29 januari 1782 fick nämligen Statskontoret befallning att årligen ur manufakturfonden utbetala 1,333 rdr 16 sk. specie till arbetet på medaljhistorien, och dagen därpå, den 30 januari, avsände konungen sitt svar på Sparres inlägga (R. A.-Sparresamlingen). Nästan på alla punkter godkänner han Sparres förslag.

». . . Sedan Wi i nåder beslutit att låta i kopparstick utgifva de redan slagne och framdeles ännu till slående Medailer öfver märkvärdigare händelser af Vår Regering, hafve Wi med särdeles nöye anförtrodt Eder omsorgen af denne samlings upställande uti en tillbörlig ordning och att igenom wederbörande låta författa projecter till dem, som ännu icke blifvit förfärdigade.

Uti det underdåniga memorial, I tillfölje däraf härom författat, hafwe Wi igenkänt Eder smak och insigter, och då Wi icke allenast äre angelagne att nyttja dem till ändamålets säkra vinnande utan äfven [med] fägnad se Svias konster af Eder njuta den vård och upmuntran de alltid ärfarit, vele Wi äfven updraga Eder att om verkställigheten af hela detta arbete så nu som framdeles besörja.

Den ordning och det antal I föreslagit, de Projecter Secreteraren uti Vårt Antiquitets Archivo Adlerbeth uppgifvit och de särskilte af

Medaljhistorierna

en annan hand öfver Regeringsförändringen samt Nationella dräkten hafwe Wi i nåder gillat och med Wår Påskrift stadfäst at den därefter inrättade förteckning, hvilken Wi Eder härhos tillsända, äfvensom Wi bifallit, att bemälte Secreterare må fortfara med historiska Beskrifningarnes författande öfver Medailerne och dem hos Oss i underdånighet anmäla, innan de fastställas och af Trycket utgå.

De upwiste Epreuver hafwe Wi med nådigt wälbehag godkändt, emedan Wi deraf funnit, huru Professoren Gillberg med flit och möda eftersträfvat den fullkomlighet, som warit honom möyelig och huru han efter Wår nådiga befallning sökt att likna den Genre de Gravure, som Graveuren Mechelen i Basel följt uti sin samling af Hedlingers Medailer, hvarom han ock ytterligare bör sig beflita äfvensom att utifrån och i synnerhet ifrån Franckfurt am Meyn förskaffa den för aftrycken dugeliga swärta.

Enligt Edert underdåniga tillstyrkande anbefalla Wi nu Wår Målare och Bildhuggare Academie att utse någon af sina Elever för att under en utrikes resa förwärfwa sig den kundskap och handlag wid afdragen af Plancherne, som härstädes ännu saknas, men för arbetets behaglighet och fullkomlighet blifwa så nödwändige, hwarjämte Wi äfwen updraga Academien att besörja om papperets införskrifning, viljandes Wi i nåder wara omtänkte att utse nödige medel för bägge desse behofven.

Antalet af exemplaren hafwe Wi i nåder utsatt till Ett tusende af Första uplagan och finna Edert underdåniga Förslag wara wäl betänkt att uti Riks Archivo förwara hwad däraf icke föryttras till Wår Nådiga disposition wid förefallande tillfällen.

Wid införskrifningen af papperet må ett så stort quantum tagas, som ärfordras för kopparstickaren att försöka, huru många afdrag plåtarne medgifwa utan renovation och därom hafwe Wi jämwäl förständigat Academien.

Hwad arwodet för Professor Gillberg angår, så förblifwer det efter hwad redan betingat är, nämligen Femtio Fem Riksdaler 26 sk. 8 rst. för hvarje approberad färdig Planche han från sig aflämnar.

Wi samtycke jämwäl att Medailerne blifwa af tväggehanda storlek, den större lika med Krönings Medailen och den mindre af den sort,

som i Frankrike bär namn af moyenne grandeur och öfverensstämmet med mindre Medailen öfwer Hans Kongl. Höghet Cron Printsens födelse. Och på den ofwanförmälte af Oss faststälde och här bilagde förteckning hafwe Wi utsatt hvilka af hwardera slaget böra förfärdigas på det sätt, att de förra äro tecknade med bokstafven S och de sednare med bokstafven M, men uti kopparsticken behålla de efter Edert tillstyrkande för verkets prydlighet och likhet med de mäst efterfrågade Medaile Historier en och samma storlek med Crönings Medailen, antingen de som jettoner eller Medailles de moyenne grandeur förekomma Graveurens hand i sin suite.

Beträffande det prix I med Professor Ljungberger betingat af Trehundrade Trettio Tre Riksd. 16 sk. för de större och Twåhundrade Åtta Riksd. för dem af den mindre storleken, därwid hafwe Wi icke haft att påminna och anse med nöye det tillfälle till täflan och upmuntran I beredt Medaileuren Fehrman igenom deltagande i detta arbetet, hvilket må företagas och drifwas aldeles på det sätt I tillstyrkt, så att Fyra st. Medail Reverser årligen förfärdigas af Ljungberger, 2^{ne} af den större och 2^{ne} af den mindre storleken, sedan likwäl Bildsidorna en gång för alla blifvit gjorde; att åter hälften så många af Fehrman präglas i fall han det hinner under sina öfrige göromål, af hvilka hvar och en efter Eder underdånige ärhindran underkastas Wår särskildta Nådiga pröfning, innan belöning honom meddelas; och änteligen 6 st. Plancher af Gillberg på lika tid graveras, hvartill I requirerat årligen en summa af Ett Tusende Trehundrade Trettio Tre Riksd. 16 sk. specie, hvilken summa Wi nu anbefalla Wårt Stats Contoir och Commerce Collegium att anordna årligen af Manufactur fonden och till Eder disposition låta affölja i de terminer sådant af Eder kan reqvireras. Utaf de Ett hundrade Tiugu fem Riksd., som årligen af denna Summa öfverskjuter de assignerade behofven, må något användas till fullkomnande af Spel Jettoner för Lust Slotten och det öfriga efter särskildt godtfinnande till mindre behof i detta ämne.

Wi öfverlämne till Eder att så snart de andragne omständigheter sådant medgifwa med Boktryckarne betinga trycknings omkostnaden och att tillse det prydighet och renhet därvid icke saknas.

Medaljhistorierna

Sluteligen hvad angår Historiske berättelsernes öfversättning på främmande språk, så anse Wi med Eder en enda och den på det fransyska språket blifva tillräckelig, hwarom I äfven genom någon skickelig man mågen besörja. Wi befalle (etc.). Stockholms Slott d. 30 Januarii 1782.»

Det kungliga brevet åtföljdes av en

»Förteckning uppå de Medailler, som enligt Kongl. Maj:ts nådiga beslut komma att slås öfver märkvärdigare händelser uti dess historia till fullkomnande af den samling, som wid flere dylika tillfällen förut blifvit slagen.

- För år 1768* Kronprinsens resa till Bergslagen M
Kronprinsens nit för fäderneslandet S
- 1770* Kronprinsens utrikes resa M
- 1771* Konungens återkomst S
- 1772* Konungens sorgfällighet att förena partierna S
Wasaorden insticktad M
Trenne öfver Regementsförändringen d. 19 augusti S
Pinliga fångelser afskaffade M
Öfverflödiga helgedagar indragne M
Konungens Eriksgaturesa S
- 1773* Nödlidande landsorter understödde M
Arbetshusets i Stockholm inrättning M
Penningarörelsen befrämjad M
- 1774* Tryckfriheten S
Fri Spanmålsutförsel M
Grönländske Sjöfarten M
- 1775* Marstrand inrättad till fri hamn M
Konungens resa till Finland S
- 1776* Guld- och silfvermynts gångbarhet S
Policen förbättrad i Stockholm M
- 1777* Konungens möte med Kejsarinnan i Ryssland S
Konungens mildhet S
- 1778* Penningelönernes förbättring S
National klädedrägt anlagd S

Akademien 1786—1793

- 1779 Lagarnas förbättring M
Religionsfriheten S
Handelens beskydd M
1780 Målar akademien upmuntrad M
Neutralitets Tractaten S
Konungens återvundna hälsa S
Sjömagtens förkofran S
1781 Kronprinsens upfostran M

Stockholms Slott d. 29 Januarii 1782

Gustaf.»¹

Av brevet framgår, att konungen tänkt sig två olika boktryckare: av texten och av bilderna. Vad tryckningen av de senare beträffade, önskade han, att en lovande elev vid Målar- och Bildhuggarakademien skulle utskickas till Paris att där förvärva handlag vid avdragningen av planscherna. Och detta blev en ganska dyrbar affär. Den utskickade stipendiaten, Johan Grandel, vistades i Paris under fyra år, 1782—1786, och under denna tid uppbar han enligt Sparres uppgift tillsammans 13,400 livres tournois.

Tack vare det rikliga statsanslaget kom arbetet nu i full gång. Sedan konungen godkänt projecten, utarbetade Ljungberger och Fehrman stämplarna till nya medaljer, Gillberg graverade avbilder av dem i koppar och Adlerbeth fortsatte med att uppgiva nya project och författa »beskrifningar» till de godkända. På så sätt hade arbetet 1785 fortskridit så långt, att fråga uppstod om medaljhistoriens tryckning, visserligen ej av planscherna — Grandel hade ännu ej återkommit från Paris — utan av »beskrifningarna». Sparre hade, såsom vi sett, inlett förberedande underhandlingar med boktryckaren Fougte. Men denne hade avlidit i december 1782, varefter änkan, den vittra fru Elsa Fougte, övertagit tryckeriet. Ett praktverk som medalj-

¹ Med en senare hand har tillskrivits:

1782. Witterhets akademien beskyddad. M.
Nya Kongl. Theatern i Stockholm. M.
Hertigens af Småland födelse. S.

1783. Hertigens af Småland död. M.
Kron Prinsens lyckel. öfverståndne Koppypmpning. S.
Konungens sammanträde med Keysarinnan af Ryssland. M.

Medaljhistorierna

historien ansågs likväl icke kunna tryckas med de stilar, som de inhemska tryckerierna disponerade, utan därtill borde enligt konungens och Sparres mening användas franska s. k. Didotska stilar. Då dessa måste införskivas, uppstod fråga, huru detta på det ekonomiskt bästa sättet skulle kunna ordnas. För yttrande remitterades ärendet då till Sparre, till Kanslikollegiet och till Statskontoret. Elsa Fougt hade erbjudit sig att mot ett förskott av 5,000 rdr sp. införskiva den behöfliga kvantiteten Didotska stilar, och detta anbud hade tillstyrkts av Sparre samt i viss mån också av Kanslikollegiet (se dess protokoll den 5 och 12 december 1785), under det att Statskontoret föreslagit, att anbud skulle infordras från samtliga stockholmsboktryckare. Detta blev även Kongl. Maj:ts beslut, och den 3 augusti 1786 hade Kanslikollegiet fått svar från Boktryckeri-Societeten, »det Boktryckaren Lange förklarar [sig] vilja åtaga sig att av egna medel såväl införskiva Didotska stilarne utan något understöd dertill af Kongl. May:t och Kronan som ock att verkställa ofwannämnde tryckning till så lindrigt pris som någonsin möjligt blifver».

Fru Fougt var därmed slagen, men huruvida något formligt kontrakt upprättats med Lange, framgår icke av de mig tillgängliga handlingarna. Lange avled 1792, och då tryckningsfrågan sedermera kom före, fördes underhandlingarna med boktryckaren Ekmansson. Någon tryckning 1785 blev i varje fall ej av.

Emellertid tyckes Sparre då och då till konungen ha inlämnat redogörelser för arbetets fortgång; så skrev han den 20 mars 1787 (Akademiens arkiv):

»Hos Eders Kongl. May:t får härmed jag den nåden i underdånighet anmäla hwad med arbetet till Eders Kongl. May:ts Medaille Historia lidit, sedan min sidsta derom lämnade underdånigsta Rapport af d. 31 Decemb. 1784.

Medailleuren Professor Ljungberger har för år 1785 förfärdigat 7 och för förl. år 1786 2^{ne}, in alles 9 Medaille stämplor, fem af den större och fyra af den mindre storleken.

Af Medailleuren Professor Fehrman hafwa för år 1785 Trij och för förl. år 2^{ne}, in alles 5 Stämplor, En af den större och fyra af den mindre storleken blifwit medhundne.

Af kopparstickaren Professor Gillberg hafwa åhr 1785 sju och sistl. åhr 6, in alles 13 Medailler blifwit i koppar stuckna.

Arbetets hela nu warande belägenhet tackes Eders Kongl. May:t allernådigst intaga af härhos fogade utförligare uppgift (Litt. A.).

Till Medaillerne för sistförflutna åhr 1786, hvilka på listan (Litt. A) stå uppförde sub N^{ris} 81, 82, 83 och 84 har jag i samråd med Cantzelié Rådet och Riddaren Adlerbeth trodt oss böra Eders Kongl. May:tts nådigste pröfning och gillande i underd. underkasta följande Projecter:»

[Sparre redogör därefter för följande »project»: 1) Svenska academiens inrättning; 2) Witterhets Historie och Antiquitets Akademien uplifwad; 3) Kronprinsens af Dannemark besök hos Konungen; 4) Konungens omsorg för Underwisningswärcket i Upsala, varefter han fortsätter:]

»Historiska Beskrifningarne till hwar och en af de å hosfogade Lista nu uppförde Medailler ifrån och med Nr 59 äro ock färdige att i underdånighet Eders Kongl. May:tts högstuplysta granskning föredragas. De föregående från Medailen Nr 1 till och med Nr 58 hafwa redan för detta blifwit för Eders Kongl. May:tt i underd. uplästa och justerade.

Skulle Eders Kongl. May:tt nådigast tackas gilla den nyss föreslagne Medailen öfwer Witterhets academiens förbättrade Inrättning och uplifwande 1786 med sådan Legend och Sinnebild samt ord i Exergue, som underdåniga Förslaget dertill uppgifwer, så lærer i och med detsamma få ansees wara till sin kraft och wärckan upphäfwit Eders Kongl. [Maj:ts] nådigste förordnande i Bref till mig af d. 29 april 1783 rörande den då ärnade Medailles slående för år 1782 öfwer *samma academie meddelte beskydd*, som då föreställa skulle en Hercules med Lyra i handen och öfwerskrift *Musis Amicus* samt efterföljande ord i Exergen: *Acad. Literar. Humaniorum Stockholmensis Protector MDCCLXXXII*, synandes nu mera berörde Medaille i suiten blifwa öfwerflödig, om det sednare förslaget till den samma winner Eders Kongl. May:tts nådigste bifall.»

Av denna redogörelse och av den till denna fogade bilagan A framgår, att Adlerbeth då var färdig med alla de »Historiska Be-

En sida ur »Skåde-penningar öfver de Förnämsta Händelser som tillhöra Konung Gustaf III:s Historia». Den här avbildade medaljen kom aldrig till utförande.

Medaljhistorierna

skrifningar», som skulle ingå i första delen (från konungens födelse 1746 till och med 1781), utom möjligen med det sista numret, nr 60. Svårare är det att få någon absolut klarhet om det färdiga antalet medaljer och kopparstick. Bilagan har nämligen följande överskrift: »Förteckning på fastställdte Medailler till Kongl. May:ts Medaille Historia, utwisande tillika, huru många af dem äro aldeles färdige så till Stämplar som Kopparstick och hwad på de öfriges förfärdigande återstår.» Detta kan väl dock knappt tolkas på annat sätt, än att de såsom »färdige» angivna förelågo både i stämpel och i kopparstick. Av den första delens 60 nummer angivas nu de första 21 såsom »färdige», under det att för de följande blott vid 19 antecknas, att även de voro »färdige». Av kopparsticken till den första delen saknades sålunda ännu en tredjedel. Och för den andra delen, som ännu blott kunde omfatta åren 1782—1786, var blott ett enda kopparstick färdigt. Men här funnos dock 6 nummer, vid vilka antecknats: »stämplarne gjorde».

Emellertid tyckes man ha tänkt att nu börja utgivandet av den första delen, och från 1787 finnes (Adlerbeths koncept till medaljhistorien i akademiens arkiv) konceptet till en tilltänkt subskriptionsanmälan, i vilken skrives: »Med detta verk är äfven nu så vida hunnit, att man kan öppna en subscription å det första häftet, bestående af 60 minnespenningar med i ofvansagde måtto bifogade historiska förklaringar, innefattande tiden från Hans Maj:ts födelse 1746 till och med slutet av 1781, vilket häfte in alles kommer att betalas med 20 Rdr Specie och det med villkor att Subscribenterna nu till en början allenast erlägga 5 Rdr Specie, hvarmed de vid 1788 års slut bekomma 16 i koppar stuckna numrer eller blad med tillhörande Svenska och fransyska historiska beskrifningar, sträckande sig i chronologisk ordning till slutet af 1771. 2) Nästa år, 1788, erlägges åter 5 Rdr, hvarföre subscribenterne vid nästföljande 1789 års slut erhålla 16 nya numrer af verket, som innehålla tiden från 1771 till slutet af 1773, och 3) Emot betalning af 5 Rdr Specie vid början af 1789 undfås vid 1790 års slut de följande 17 numrer, som innefattar konungens historia från 1773 till och med 1777 samt 4) Då vid ingången af 1790 5 Rdr utgifvas, tillägnas subscribenterna rätt att

innan 1791 år lupit till ända åtnjuta de sista 12 numrer af häftet alt efter den plan, som ofvannämd är. Man lærer icke behöfva anföra, att all omsorg lämnas ospard, som både på gravurens som på Typographiens vägnar kan bidra att göra detta verk värdigt Sitt ändamål och värdigt ett höfsadt tidehvarf. Subscriptioner emottagas under ofvanstående villkor ifrån datum af denna Kundgörelse till [ej utskrivet] hos [ej utskrivet] och de antingen på hela häftet eller alla 60 numrer, i hvilken händelse de nu genast till inbetalande 5 Rdr i afräkning på Sedlen quitteras och så vidare hvarje år af de återstående.» Men förmodligen ansågs det riskabelt att med det då färdiga antalet planscher börja utgivningen.

Därmed ha vi kommit fram till den tid, då Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien nyss trätt i verksamhet, och vi skola i det följande se, huru arbetet under dessa år, 1786—1792, bedrevs. Dessförinnan skall här dock lämnas en redogörelse för verkets öden efter konungens död.

Medaljhistorien efter Gustav III:s död

Intill dess hade visserligen arbetet fortskridit ganska långt, men någon första del förelåg ännu icke i tryck, och förmyndarregeringen gjorde naturligtvis intet för att fortsätta arbetet. Omkring ett år efter det att Gustav Adolf såsom myndig konung tillträtt regeringen, vände sig Sparre till honom med en ytterst vidlyftig och — såsom alltid då Sparre grep till pennan — mycket illa skriven promemoria, som han vid en audiens på Haga den 28 januari 1798 föredrog för sin forne elev och i vilken promemoria han föreslog det nästan färdiga arbetets utgivande. Då promemorian emellertid innehåller flera faktiska uppgifter om förarbetet på medaljhistorien, så långt detta hunnit vid Gustav III:s död, skall här ett kort utdrag göras ur den digra handlingen:

»Till Eders Kongl. Maj:ts Glorwürdigste Herr Faders Konung Gustaf III:s Medaille Historias förfärdigande och utgifvande, som varit af Högbemälte Konung mitt ombesörjande anförtrodd, äro de första 82 Medailler i oafbruten suite och efter seriem temporis nu graverade i Kopparen och Plancherne i Kongl. Riks Archivo inlemnade samt ännu 5 andra derutöfver, neml. af medaillerne Nr. 85, 90, 101, 102 och 110, så at inalles 87 Plancher af de ämnade 120,

Medaljhistorierna

hvaraf denna Medaille Historia skulle komma att bestå, ligga färdiga till afdrag och sålunda 33 blott ännu fattas. — — — Till alla Medailler från Nr 1 till och med N. 110 äro beskrifningarne i Svenska språket författade af Cantzli Rådet och Riddaren Adlerbeth och större delen af dem äro för Högstsal. Konungen under dess lifstid upläste och justerade. — — — På Franska språket äro af mig öfversatte Historiska Beskrifningarne till de förste 60 Medaillerne, och ligga vid hwar och af dessa plancher den på Swenska af Adlerbeth och öfversättningen af mig på Frantzöska den ena och de andra färdige».

Därefter redogör han utförligt för kostnaden, och enligt uppgift i en redovisning från den 14 juni 1798 (akademiens arkiv) hade i arvoden till medaljörer, gravörer m. m. då utbetalats 14,708 rdr specie — en då kolossal summa till ett litterärt företag. Storleken framgår bäst av en jämförelse. Gustav III hade låtit Antikvitetsarkivet, då det införlivades med akademien, till löner behålla 445 rdr om året av det gamla statsanslaget och hade därutöver tilldelat den ombildade Vitterhetsakademien ett årsanslag av 438 rdr. Till sitt förfogande hade akademien således 883 rdr om året och på 12 år, 1786—1798, 9,796 rdr eller blott ungefär två tredjedelar av vad som konsumerats av Gustav III:s medaljhistoria.

Sparre måtte likväl ha fått det intrycket, att Gustav Adolf ej varit vidare intresserad, då han avhörde hans långa promemoria, och då han i renskrift den 9 februari 1798 avsånde den till konungen, bifogade han ett brev (i akademiens arkiv):

»Enligt Eder Kongl. May:ts nådigste tilstädjelse fördristar jag mig härhos i djupaste underdånighet til Ers Maj:t adressera den Rapport om Medaille Historien, Eder May:t war så nådig och gaf sig tålmod at höra mig i concept upläsa sednast wid Haga. Jag har gjort någre tilläggningar under renskrifningen härstädes, som ämnets egenskap nödwändigt kräft. — — — Likwäl, om Eder May:ts dyrbara tid det kan tillåta, så wärdes, nådigste Herre, ännu en gång hastigt igenomlöpa dessa detaillier, som, ehuru minutieuse de ock synas, dock torde behöfwa kännas för at Eder Kongl. May:t sjelf deretter må taga sitt Beslut, om hwad till gjörandes blifwer. Wärckställigheten deraf kan icke fela, om änn jag så olycklig wara måste

at icke dertill få tjena til Instrument i min närvarande aflägsenhet. Men om omsorgen blefwe af Eder Maj:t updragen antingen åt Cantzlie Rådet Adlerbeth ell' Öfwer Intendenten Fredenheim, då endera af dem ändå alltid är i Stockholm wistande, blefwe wist på intet sätt min hittills hafda åtgjörd saknad.»

Hans aning slog in, och redan den 11 mars 1798 avgick till Fredenheim och Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien ett så lydande kungabrev:

»Som Wi i nåder godtfunnit updraga Inseendet öfver Medaille-Historiens fortsättning åt Wår Vitterhets Historie och Antiquitets Academie i hwad Vitterheten och Historien angår samt åt Eder [Öfver Intendenten vid Vårt Museum och Riddaren af wår Nordstjerne Orden C. F. Fredenheim i de delar, som på konstnärens åtgjörd ankommer], så gifve Wi Eder sådant härmed i Nåder tillkänna.»

Därmed var Sparre afkopplad från medaljhistorien. Av de övriga, som från början medverkat i denna, hade Ljungberger avlidit 1787, Gillberg 1793, och nu, 1798, följde Fehrman efter. Av de ursprungliga medarbetarne återstod således blott Adlerbeth, och att ej han utan Fredenheim anmodades att bliva företagens ledare, är onekligen egenomligt; måhända berodde det därpå, att Adlerbeth mest vistades på Ramsjöholm. Likväl sattes verkligen arbetet ånyo i gång, ehuru tydligen med mycket ringa drift. 1799 anställdes väl, på Fredenheims förslag, Enhörning som medaljör och Heland såsom kopparstickare, 1800 införskrevs, likaledes på Fredenheims förslag, en planschtryckare Brüer, till boktryckaren Ekmansson utbetalades ett förskott av 218 rdr banko, en ny subscriptionsanmälan från denna tid föreligger i handskrift, och slutligen finnas åtskilliga förteckningar på »ämnen, med hvilka konung Gustaf III:s Medaille Historia synes böra ökas», vilket tyder på, att Fredenheim var betänkt på att ytterligare utvidga den ursprungliga planen. Men något resultat av hans verksamhet är mig veterligen icke känt, och den 6 mars 1803 avled han. Den 19 juli samma år utfärdades då ett nytt kungabrev: »Som Wi i nåder för godt funnit att updraga Öfverintendents Embetet inseende öfver utgifvandet af Wår Högstsalig Herr Faders Konung Gustaf III:s medaille historia, så gifve Wi Eder det härmed i Nåder till-

Medaljhistorierna

känna.» Men chefsplatsen i ämbetet stod vakant från Fredenheims död till 1805, då Edelcrantz utnämndes till överintendent, och det är väl därför sannolikt, att arbetet på medaljhistorien fullständigt upphört med Fredenheims bortgång.

Handlingarna — Adlerbeths Beskrifningar m. m. — och de färdiga gravyrerna förblevo sedan liggande i Överintendentsämbetet, och 1855 gjorde G. E. Klemming upp en katalog på de då bevarade planscherna, som till större delen förskingrats. Av titelbladet och de sju första planscherna funnos omkring 1,000 avtryck kvar, av nr 8 ungefär 500, men av de närmast följande oftast blott enstaka blad, ibland inga alls, och av alla nummer efter nr 8 förelågo endast sju i över 100 avtryck. Lyckligtvis funnos kopparplåtarna till gravyrerna kvar i Riksarkivet, och 1840 överlämnades de till Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. 1847 fick akademien från Överintendentsämbetet mottaga det återstående pappersförrådet, och akademien ansåg sig då »böra utsöka några fullständiga exemplar af de redan färdigtryckta plancherne samt, där sådana saknats, låta af de befintliga plåtarne afdraga ett motsvarande antal exemplar för att således kunna låta detta kostbara, ehuru fragmentariska verk utgå i en liten upplaga». Denna, utgiven av B. E. Hildebrand, utkom 1858. Den serie, som planerades på Gustav III:s tid, är i denna upplaga fullständig t. o. m. nr 78 (karusellen på Drottningholm 1785). Men av de tillämnade, följande numren saknas många, som aldrig blivit graverade eller till vilka plåtar och avtryck förkommit. Redan mellan nr 78 och 98 saknas flera, och efter nr 91 finnas endast tre kvar — den sista är nr 110 (konungens död 1792).

Officiellt hade akademien ingenting att skaffa med medaljhistorien — den hade ju planerats och satts i gång före akademiens stiftelseår. Men redan i början av sin verksamhet måste akademien yttra sig om alla de nya skådepenningar, som skulle präglas för att ingå i detta praktverk. Medaljhistorien blev därför ett bland de ämnen, som mest kom att upptaga akademiens tid.

Redan den 16 augusti 1786 fick akademien behandla ett dylikt ärende:

»Sedan Herrar Banco Fullmäktige af academien begärt upgift til

*Akademien
och Gustav
III:s medalj-
historia*

den medaille Riksens Ständer beslutat at låta prägla öfver Hans Kongl. Höghet KronPrintsens examen den 7 sistl. Junii, anmältes nu de flere i detta afseende upgifne projecter af Friherre Manderström, Exped. Secreteraren Adlerbeth och et, som af en okänd blifvit insändt. Efter någon öfverläggning walde Academien Nr. 6 af Herr Adlerbeths projecter, nämligen

På adversen: Konungens Buste, namn och titel.

På Reversen: Minerva, som vid handen framleder den unga Printsen med krona och mantel til Sverige eller en quinna med trekrönt sköld, som med utsträckt famn lutar sig emot honom. Öfverskrift: *Aevi deliciae praesentis Spesque futuri*, hvilken vers, änskönt icke lånt ur någon auctor, Herr Adlerbeth dock trodt uttrycka de känslor Hans Kongl. Höghet i Svenska bröst väcker.

Exerguen: *Ingenium Pr. Haer. annor. modum Superans Plaudentibus Ordd. R. VII Jun. MDCCLXXXVI*. trodde en del af Academiens Ledamöter vara för lång. Och beslöts i anledning deraf, at då Secreteraren expedierade det Bref, som med denna faststälte upgift skulle afgå til Herrar Bancofullmäktige, han tillika tilskrifver deras Ordförande Grefve Gyllenborg och anmodar honom at såsom Ledamot af academien anmäla, det Academien, derest medailleuren funne svårighet at utsätta denna Exergue, wille då föreslå en kortare.»

En dylik anmärkning tyckes ha gjorts av gravören, Ljungberger, ty exergen blev: »Ob felices Pr. Haer. in Studiis Progressus Ordd. R. S. MDCCXXXVI.»

Åren 1786 och 1787 voro ej rika på händelser, som kunde förevigas med medaljer. Stiftandet av de båda akademierna 1786 hugfästes väl — utom med jettoner — även genom skådepenningar, men dessa senare föreligga blott i gravyr och blevo aldrig präglade i metall. 1788, då det ryska kriget utbröt, var ett motgångarnas och olyckornas år, nederlagens och Anjala-förräderiets, och för dessa händelser fanns det ingen plats i medaljhistorien. Först 1789 började lyckan åter vända sig, och nu fick akademien mycket att göra med att granska och föreslå medaljer, som under detta och de följande åren skulle präglas. I sig själva äro diskussionerna och besluten härom numera ganska ointressanta, men en någorlunda utförlig redogörelse för dem

Medaljhistorierna

ger dock en tidsbild och visar i varje fall den karaktär, som akademien under Gustav III:s tid hade. Ty av denna framgår tydligast, att akademien framför allt var en »medaljakademi». En redogörelse för de nu ifrågasatta medaljerna har dessutom sitt intresse även ur en annan synpunkt. De antyda ock den resonans, som konungens modiga uppträdande under kriget väckt, särskilt inom borgerliga kretsar, ty dessa medaljer tillkommo icke blott på konungens eget initiativ utan även på hela korporationers och vittna om, att den popularitet, som Gustav III varit nära att förlora, nu återvunnits, om än blott inom de ofrälse stånden.

Innan vi gå in på de skådepenningar, som präglades under dessa år, torde det likväl vara lämpligt att erinra om de data, som med dem äro förknippade. Såsom den första punkten i det krig med Ryssland, som utbröt på sommaren 1788, tyckes Gustav III ha betraktat det besök, som han på hösten 1787 avlade i Köpenhamn i syfte att med Danmark sluta ett mot Ryssland riktat »familjefördrag». Som bekant misslyckades detta, och i juli 1788 utbröt kriget, som inleddes med sjöslaget vid Hogland den 17 juli, vilket från svensk sida betraktades som en seger. Strax därefter följde emellertid Anjala-myteriet och Danmarks krigsförklaring. I hast begav sig Gustav III då tillbaka till Sverige, där han genom sina eldande tal lyckades väcka en storm av patriotisk hänförelse, särskilt under sitt besök i Dalarna. Därifrån skyndade han i oktober till Göteborg för att sätta stadens försummade försvar i stånd, och genom sitt energiska uppträdande förhindrade han där det befarade danska anfallet. På nyåret 1789 sammanträdde den viktiga riksdagen i Stockholm, då konungen i förbund med de ofrälse stånden krossade den adliga oppositionen, och efter denna seger vände han tillbaka till Finland, där armén och flottan nu hade flera — visserligen till en början ej vidare betydande — framgångar: den 13 juni vid Porosalmi, den 28 juni vid Uttis, den 21 juli vid Parkumäki — framgångar, som dock mer än motvägdes av det för oss olyckliga första sjöslaget i Svensksund den 24 augusti. I april 1790 vände sig åter krigslyckan till vår fördel. Den 15 april tvingades ryssarna att utrymma passet vid Kärnakoski, den 29 samma månad vunno svenskarna under konungens eget befäl slaget vid Valkiala,

den 15 maj en än mera betydande seger i sjöslaget vid Fredrikshamn, vilket visserligen den 3 juli efterföljdes av det dock ärofulla nederlag, som fått namnet »det Viborgska gatloppet». Slutligen — den 9 och 10 juli — vanns den svenska flottans väl mest lysande seger, det andra Svensksunds-slaget. Den 14 augusti slöts freden i Värälä.

Den stad, som gick i spetsen för hyllningarna till Gustav III, var Göteborg, som ju därtill hade den kanske största anledningen. Vid Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens sammanträde den 13 januari 1789 framlade kanslirådet Elers »flera från Götheborg inkomna projecter till en skådepenning, som bemälte stad beslutit låta slå till betydande af underdånig tacksamhet emot konungens visa och tappra beskydd, hvarigenom en hotande fiendes försök emot staden lyckligen blifvit afböjde. Och såsom acad:ns yttrande öfver bem:te projecter blifvit begärt, så updrogs Cantzli Rådet v. Engeström och Adlerbeth att med sina tankar häröfver till nästa Sammankomst inkomma». Vid sammanträdet den 27 var Engeström färdig med sitt yttrande:

»Herr Cantzli Rådet von Engeström aflämnade sitt utlåtande rörande den skådepenning Götheborgs stad ämnade låta slå till åminnelse af konungens beskydd och stadens därigenom vundna räddning emot fienteligt anfall, I hvilket utlåtande Secreteraren, som äfven uti berörde ämne blifvit anmodad att sig enskildt yttra, aldeles förklarade sig instämma. Som Herr Cantzli Rådet förmälte sig icke hafva funnit de insända projecterne så beskaffade, att han till något af dem kunde tillstyrka bifall, så hade han i stället upgifvit trenne nya förslag, hvilka hufvudsakligen inneburo den mening, som man uti de förenämnda syntes hafva velat uttrycka. Dessa uplästes fördenskull, och fann academien nr 1 och 3 så lyckliga, att hon beslöt dem båda till Stadens Wal upgifva med den anmärkning, att om det samma utfölle på nr 1, hvilket innehöll en Sinnebild, som fordrade all konstnärens skicklighet att väl utföras, blefve förmodeligen både kostnaden drygare och längre tid nödig, innan skådepenningen kunde väntas färdig.

Bemälte projecter voro följande:

Nr. 1 första sidan: konungens bröstbild, namn och titel.

andra sidan: En qvinna med en så kallad torn-krona på

Medaljhistorierna

hufvudet, sittande uppå en sten af cubisk skapnad, håller i högra handen en lantz och i den wenstra ett skeppsroder; bakom en sköld märkt med Götheborgs stadswapen. Framföre henne synes en bewäpnad hjelte med framräckt lants i högra handen och hållande i den wenstra handen framför qvinnan en sköld, hvaruppå läses Konungens chiffre. Öfverskrift: *Augusti praesidio tuta. inunder Civitas Gothoburg. MDCCCXXXVIII.*

Nr. 2.¹ första sidan, lika som föregående.

andra sidan. Påskrift på fältet av penningen:

In

Memoriam

Compressi hostium Conatus

Augusti

Praesidio Consilio Animo

MDCCCLXXXVIII

—

Cives Gothoburg.

hvilka projecter jämte ofvannämde erinran skulle Herr Cantzli Rådet Elers meddelas, som härom varit anmodad att föranstalta och som lär-
rer tackas detta acad:s utlåtande till Stadens kunskap komma låta.»

Staden valde det dyrbarare och svårare förslaget nr 1 (Hildebrand nr 72).

Efter Göteborg följde rikets ständer vid riksdagen 1789. Vid kronprinsens dop 1778 hade ständerna stått fadder, och vid riksdagen 1786 hade de inbjudits att bevittna den examen, som då hölls med deras fadderbarn. Såsom vi nyss sett, beslöto de då att till konungens och den unge prinsens ära slå en medalj. Under riksdagen 1789 undergick tronföljaren en ny examen, till vilken ständerna likaledes inbjudits, och även denna gång läto de häröver prägla en minnespenning. Därjämte beslöto de att slå en annan över sjöslaget vid Hogland. Den 5 maj 1789 mottog akademien underrättelse härom.

Akademiens hedersledamot, skalden Gyllenborg, som då var akademiens president och tillika bankofullmäktiges ordförande, anförde då, »att han å Bancofullmäktiges wägnar åtagit sig framföra deras

¹ Väl felskrivning för Nr. 3 (se sid. 152).

begäran och anmodan, att Kgl. Witterhetsacademien ville vara be-
tänkt uppå upgifter till tvänne af Riksens Ständer fastställda Skåde-
penningar, den ena till Hertigens af Södermanland heder öfver den
under Dess befäl vundna ärefulla Seger vid Hogland den 17 Julii
1788, den andra öfver Hans Kgl. Höghets KronPrinsens med allmänt
bifall och till allmän fögnad vid förhöret den 29 Martii sistl. å daga
lagda sällsynta framsteg i bokliga konster. Likaledes anmälte Secre-
teraren, det han erhållit konungens befallning att infordra academiens
upgifter till tvänne jettoner, ärnade att såsom belöningar utdelas,
den ena åt tappra Soldater och den andra åt tappra sjömän.

Till ofvannämde både skåde- och belöningspenningar upredades
projecter, hvilka academien lät sig föredragas och efter något Samtal
därom beslöt att öfwerlämna till Herr Cantzli Rådet von Engeströms,
Herr Kongl. Secreteraren Hallenbergs och Secreterarens granskning
och afgörande med samma verkan och kraft, som hade academien
sanhälligt deröfver fattat sitt beslut, kommandes de upgifter, som af
bemälte Ledamöter stadgade blifvit, genast att på sina vederbörliga
ställen af Secreteraren aflämnas och i Academiens minnesbok intagas.»

Vid nästa sammanträde, den 12 maj, hade emellertid blott en enda
ledamot, Nordin, infunnit sig. »I anseende till brist af närvarande
Ledamöter kunde således ingen öfwerläggning företagas. Men som
de Ledamöter, hvilka granskningen updragen blifvit af de i nästledne
Sammankomst upgifne förslag till minnes- och belöningspenningar
därmed inkommit och dessa således granskade förslag, på sätt
samma dags protocoll innehåller, äga samma giltighet, som voro de
af academien sjelf samfält fastställda, så hade Secreteraren redan å
academiens vägnar dem hvart till sitt ställe expedierat, och komma
de följagteligen i academiens Dagbok härstädes att intagas, nämligen:

Öfver H. K. H. KronPrinsens Examen den 29 Martii 1789 i när-
varo af Riksens Ständers Deputerade:

Första sidan: Konungens bröstbild, namn och titel.

Andra sidan: Samma figurer som på den för tre år sedan öfver lika
ämne slagne skådepenning eller Minerva, som framförer och före-
ställer den unga Prinsen för Sverige i en qvinnas liknelse med sin
trekrönta sköld i handen. Men till öfverskrift: *Laetitia iterum* och

Medaljhistorierna

i nedanskrift *Ordinum Regni ex educatione Principis Haereditarii XIX Mart. MDCCLXXXIX*. Storleken samma som den tillförne slagne penningens.

Wid detta förslag är tillika anmärkt, att ehuru i mångas omdöme den tillstyrkte reproductionen af samma emblem som på en redan slagen penning torde anses såsom vedermäle af fattigdom på upfinning, lærer dock ett sådant inkast mot upgiften försvinna, då man eftertänker, att uprepande af förut nyttjade sinnebilder aldrig stötte de gamla, våra mönster och mästare i konsten. Romerske kajsarnes nådegåfvor åt folket förestältes ofta med lika figurer på samma kajsares tid efter annan slagna penningar, och hela skillnaden, som utmärkte, att olika tillfällen därtill gifwit anledning, uttrycktes i påskriften genom *Congiarium I*, *Congiarium II* etc. eller *Liberalitas I*, *Liberalitas II*, *III* etc. Denna enkelhet, denna repetition, i stället att förtjäna klander, gaf mera styrka åt uttrycket.

Öfver Sjösegren wid Hogland 1788.

Första sidan: H. K. H. Hertigens af Södermanland bröstbild med namn och titel: *Carolus D. G. Regni Sueciae Princeps Haereditarius Dux Sudermanniae*.

Andra sidan: SjöSegren på Romerskt wis såsom en ung wingad qwinna med en fot uppå en skeppsstam och hållande i ena handen Ryska flaggor samt i den andra en Lagerkrants. Öfwerskrift: *Tanto Nomini, tantae virtuti*. I nedanskrift: *De Classe Russorum ad Hoglandiam XVII Jul. MDCCLXXXVIII*.

Belöningspenning för tappra Soldater.

Första sidan. Konungens bröstbild, namn och titel; *Gustaf III Sveriges Konung*.

Andra sidan: Inom en Lagerkrans dessa ord: *för tapperhet i fält*. Storleken såsom ett $\frac{1}{3}$ Rdrs stycke.

Belöningspenning för tappra Sjömän.

Första sidan. Lika som nyss föregående.

Andra sidan. Inom en skepskrona eller af Skepsstammar på Romerska viset sammansatt krans dessa ord: *för tapperhet till Sjös*. Storleken lika som näst föregående.»

Vid sammanträdet den 15 juli gjorde emellertid den för medaljer

väl mest intresserade av akademiens ledamöter, kanslirådet von Engeström, en erinran om examensmedaljen: »Herr Cantzli Rådet von Engeström hemställde till academiens ompröfvande, om icke figuren, som på den af Rikens Ständer anordnade medaille öfver H. K. H. KronPrinsens examen d. 29 sistl. Martii skall föreställa Prinsen framförd af Minerva, skulle i anseende till H. K. H:s nu varande ålder och storlek kunna blifva i samma mon större än den befinner på den vid 1786 i samma ämne och vid samma tillfälle öfver H. K. H. slagna Medaille. De närvarande Herrar Ledamöter instämde enhälligt med Herr Cantzli Rådet v. Engeström, som updrogs att härom hos Medailleuren göra behörig anstalt.» På medaljen (Hildebrand nr 73) finnes denna rättelse iakttagen. Hoglandsmedaljen fick det av akademien föreslagna utseendet.

Den nästa medalj, som akademien kom att behandla, sammanhänge med 1789 års riksdag och vittnar om de sympatier, som konungen nu vunnit hos de ofrälse stånden. Vid riksdagen hade borgerskapet erhållit förbättrade privilegier, och med anledning därav hade ståndet beslutit att genom en medalj ge ett uttryck av sin tacksamhet. Den 12 januari 1790 kom ärendet före i akademien, som då överlämnade projectet till Engeströms och Nordins granskning. Vid sammanträdet den 26 samma månad voro de färdiga med sitt utlåtande, och »efter något samtal» fattade akademien sitt beslut, vilket skulle meddelas borgmästar Eckerman. Medaljen skulle få detta utseende:

»Första sidan: Konungens bröstbild, namn och titel. Gustavus III D. G. Rex Sueciae.

Andra sidan: En quinna, krönt med en tornkrona, städers sinnebild, och i handen förande handlens eller en Mercurii staf, uti en ställning, som utmärker vörndnad, emottager af konungen i Romersk drägt och stödande sig på Svenska skölden, ett papper, hvilket anses innehålla Borgare Ståndets privilegier enligt öfwerskriften. *Iura urbium Stabilita*, och nederst under afskrifningen: *Ordo Municipalis MDCCLXXXIX.*»

Vid justeringen av protokollet (den 2 februari) togs emellertid frågan åter upp, ty då »anmältes, att emedlertid en af acad:ns Ledamöter, som wille wara okänd, ett Betänkande öfver samma ämne af-

Medaljhistorierna

gifvit. Samma betänkande, hwilket påsyftar någon förändring i de om- och nedanskrifter academien vid sednaste sammankomsten godkänt, fants äga så mycken styrka af skäl och grundeliga anmärkningar, att academien ansåg sig befogad till nytt öfvervägande af ofvanförmälte ämne. Efter en längre stund häröfwer fördt samtal stadnade academien i det beslut, att dess Ledamöter hvar efter annan måste taga berörde betänkande så wäl som de förra projecten hem till sig samt till nästa sammankomst i dag 8 dagar till däröfwer stadga sina tankar, då målet torde kunna företagas till sluteligt afgörande.»

Som man finner slarvade akademien icke dylika ärenden ifrån sig, och den 9 februari kom ämnet åter före: »Secreteraren anmälte, huruledes i anledning af de samtal, som i sednaste sammankomsten föreföllo angående den af BorgareStåndet äskade upgift till Skådepenning, hvarvid bland annat kommit i öfvervägande antingen en blott eller med sinnebild beledsagad påskrift å reversen kunde finnas tjänligast och att i sådant afseende äfven nyttigt vore att inhämta de Ledamöters af BorgareStåndets tanka, genom hvilka detta ärende till academien aflämnat blifvit, hwilketdera dem behagligast fölle, Secreteraren ägt tillfälle att därom med Herr Justitiae Borgmästaren Eckerman samrådas samt att han för sin del ansett en till ändamålet lämpad sinnrik och simpel inscription fullkomligen instämmande med BorgareStåndets önskan att på ett wärdigt sätt förwara åminnelsen af den wälgärning Ståndet blifvit bevist genom wissa rättigheters stadgande under trygghet och helgd af privilegier.

Då academien å sådan grund fortsatte de öfverläggningar, hvilka förra gången i detta ämne voro företagna, och under ytterligare noga pröfning tog de framgifna projecter jämte hvad därvid erinradt blifvit, fann academien sluteligen bäst att förändra sina däröfwer tillförne yttrade tankar på sätt, att den i fråga warande Skådepenning inrättas såsom följer:

Första sidan: konungens bröstbild, namn och titel: Gustavus III.
D. G. Rex Sueciae.

Andra sidan. Denna inscription inom en Ekelöfs Krans:

Statori
Jurium Suorum
Regni Cives
Urbici
MDCCLXXXIX.

Hvilket utkast såsom af akademien godkänt och fastställt Hr. BorgM. Eckerman till svar meddelas.» Det är också denna inskrift, som medaljen (Hildebrand nr 74) bär.

En annan samtidig medalj tillkom däremot på konungens initiativ. Genom reglemente av den 13 april 1787 hade en offentlig låneanstalt, General Discontkompaniet, inrättats, som drevs med av staten tillsläppt grundkapital och för statens räkning. Vid akademiens sammanträde den 23 februari 1790 anmälde sekreteraren, »att han genom StatsSecret. friherre Ruut undfått Hans Maj:ts nådiga befallning ang:de en medaille, som borde påtänkas öfver det Kongl. General-DiscontCompagnie, som 1787 under Regeringens styrsel blifvit ställt samt för Kronans räkning inrättadt, hvartill ock project blifvit upgifvit och till tidens vinnande redan Herr Cantzli Rådet v. Engeström meddelat; I anledning af hvars utlåtande så väl som hvad de öfrige Ledamöterna anförde följande upgift gillades:

Första sidan: Konungens bröstbild, namn och titel.

Andra sidan: Moeris sjö eller den bekanta Egyptiska watten reservoiren, dit watten fördes från Nilen att i händelse af flöden minska deras wåld och vid torrka genom canaler utsläppa watten. Denna kan föreställas såsom en stor dam eller basin, ifrån vars botten upresa sig två pyramider, prydda på toppen med hvar sin statuette, såsom denna sjö efter Herodoti och Pomponii Melae underrättelser verkligen var inrättad, samt till dess igenkännande Nilen såsom en gubbe bredevid, hvilande på sin urna, hvarutur watten gjutes i bassinen, och hafvande utmed sig en krokodil. Öfverskrift *Recipit et effundit*. I Excergen: *fiscus Regius pecuniae collocandae et mutuandae MDCCLXXXVII*. Skulle Hans Maj:t häldre i Nåder välja Svenska påskrifter än Latinska, kunde dertill föreslås ofvanföre *Mottager och utdelar* samt inunder *Kongl. General Discont Compagniet 1787*. Men akademien

Medaljhistorierna

trodde sig dock böra anmärka, att de Latinske voro kärnfullare än hvad på vårt språk kunde upgifwas.» Inskrifterna blevo de av akademien föreslagna latinska (Hildebrand nr 67).

Vid denna tid hade emellertid kriget börjat vända sig till Sveriges fördel, och den 15 maj 1790 hade skärgårdsflottan under konungens eget befäl inhöstat den betydande segern vid Fredrikshamn. Blott tio dagar senare, den 25 maj, mottog akademien meddelande härom: »Ehuru akademien föresatt sig att ej förrän den 2 juni sammanträda, hade hon nu blifvit sammankallad i anledning af et från Konungen ankommit Bref, som nu af Cantzli Rådet Rosenstein aflemnades. Detta Konungens Nådiga Bref, dateradt Svensksund den 15 Maji, blef upläst och innehölt, at Hans Maj:t til åminnelse af den Seger Skärgårdsflottan under dess anförande vunnit vid Fredricshamn beslutat låta slå en skådepenning, hvilken dels å bröstet, dels i knapphålet kommer at bäras af de officerare, som fördt befälet, och at Hans Maj:t updrager akademien at en sådan skådepenning upgifva. Som densamma af Konungen sielf kommer at bäras, finge den icke som vanligt är föreställa dess bröstbild. Formen borde blifva oval och Inscriptionerne såg Hans Maj:t hälst på svenska. — — —

Till underd. åtlydande af Konungens Nådiga befallning beslöt akademien efter någon öfverläggning at til Dess wal öfverlemna följande trenne förslag:

1) Å ena sidan et Svenskt Skärgårdsfartyg utan öfverskrift.

Å den andra:

Minne
af
Svenska Skärgårds (Arméens) flottans
Seger
wid Fredricshamn
den 15 Maji 1790.

2) Siö Tropheer, bland hvilka en del kunde utvisa at de blifvit tagne af de Ryske med öfverskrift *Vundne under fiendens murar.*

Å andra sidan:

Då

Konungen anförde
Sin Skärgårdsflotta
wid Fredricshamn
den 15 Maji 1790.

3) En så kallad Corona Navalis eller Siö-Seger Krantz med öfverskrift *För Svensk Tapperhet*.

Å andra sidan:

Då

Svenska Skärgårdsflottan (el. Arméens flotta)
Segrade
wid Fredricshamn
den 15 Maji 1790.

Då Academien enligt Konungens yttrade Nådiga åstundan borde iakttaga den största skyndsamhet, så updrogs åt Cantzli Rådet Rosenstein at dessa förslag med denna dags post till Hans M:t afsända, men derjemte i underd. anmäla, at academien förbehölt sig at med den nästkommande få tillägga det, som vid närmare pröfning kunde finnas nödigt samt at academien äfven då skulle hafva den nåden aflemna ritningar öfver de föreslagne emblemer, hvilka Herr Riks Rådet friherre Sparre åtog sig at anmoda Herr Professor Masreliez at förfärdiga.

Någon fråga väcktes, huruvida den föreslagne öfverskriften Nr 2 *Vundne under fiendens murar* kunde äga rum, i fall det vore sant, som et rygte förmälte, at slaget stådt icke under fästningen, men vid Batterier på längre afstånd från Fredricshamn. Härom ville academien upskiuta at yttra sig til dess denna omständighet, som af den först i Tidningarne införde korta underrättelse ej tillräckeligen vore utredd, blefve genom den utförligare berättelse som förväntades behörigen uplyst. Så väl i anseende til denna omständighet som ritningarnas avsändande ville academien nästkommande fredag åter sammanträda.»

Den 28 maj hade akademien med anledning häraf ett nytt sammanträde, vid hvilket Masreliez hade sina ritningar färdiga. Akademien, som då fått närmare underrättelser om själva drabbningen, ansåg sig

Medaljhistorierna

nu böra föreslå en lätt ändring i det tidigare förslaget: »Som af den omständeliga berättelse om affären vid Fredrichshamn, hvilken i Dagbladen blifvit införd, befants att sjelfva actionen skedt ett stycke ifrån nämde fästning och ej under dess murar, ansåg academien ej mera den för projectet Nr 2 upgifne öfverskrift *Vundne under Fiendens Murar* för tjenlig utan anmodade Cantzli Rådet Rosenstein att med anförande af det skäl, som tycktes göra densamma oantaglig, till Konungen inberätta, det academien trodde emblemen eller Sjö-trophéerne kunna bibehållas med denna ändrade öfverskrift: *Vundne vid Fredrichshamn* och på fransidan:

då Konungen anförde
Svenska SkärgårdsFlottan
den 15 Maji 1790.

I öfrigit updrog academien bemälte Cantzli Råd att i dess underdåniga Skrifvelse till Konungen anhålla, det Hans Maj:t i afseende på den skyndsamhet, hvarmed Förslagen måst författas, i den händelse att någotdera af dem skulle i Nåder gillas, täcktes tillåta Academien att å öfverskrifterne och inskrifterne göra sådane rättelser, hvilka utan att ändra meningen kunde tjena att förbättra uttrycken.»

Emellertid måste äfven detta »project» ändras, särskilt i följd af den nya och ännu mer betydande segern vid Svensksund den 9 juli. Vid sammanträdet den 27 juli berättade sig Rosenstein »iffrån Konungen hafva erhållit en nådig skrifvelse rörande den Minnespenning öfver segern vid Fredrichshamn, hvartill academien uppgifvit underdåniga Förslag och det förändrade skick Konungen efter en ytterligare vunnen seger vid Svensksund funnit denna Penning böra hafva. Cantzli Rådet aflemnade ett transumt af Konungens bref, så lydande:

Je Vous envoie les dessins dont je Vous ai parlés. Vous voudrés bien les montrer à Masrelier. En les habillant un peu à l'antique, ils feront un bon effet en Medaillon. En ce cas il faudroit faire deux coins, l'un simplement avec l'inscription pour Fredrichshamn:

Fyratio Fartyg
Af fienden tagne
d. 15 Maji 1790.

et l'autre:

Fyratio Fartyg
den 15 Maji
och
Femtio Tre
d. 9 Julii 1790
af Fienden tagne (eller eröfrade)

Le premier seroit pour ceux qui n'ont été qu'à la première Bataille et l'autre pour ceux qui ont été au deux. Il faudroit pour les officiers superieurs emailler en rouge le vaisseau même et blasonner le Pavillon; pour les autres les laisser simplement en or en blasonant les Pavillons.

Till underdånigste följe af denna Konungens befallning anmodade academien Professor Masrelier att göra en ritning, som förestälte såväl den figure, hvilken kommer att utgöra emblemen, som formen och storleken af sjelfva penningen, hvilken ritning Cantzli Rådet v. Rosenstein till Konungen i underdånighet öfversänder. Vid samma tillfälle anmodade academien Cantzli Rådet att föredraga den tanka, som hos henne upkommit, huruvida icke, då anledning vore att förmoda, det flere officerare, som bevistat Bataillen vid Svensksund icke varit med vid Fredrichshamn, äfven en tredje prägel blifver nödig, som ensamt återkallar minnet af den förstnämde Segern. Äfven vågade academien föreslå någon ändring i sjelfva Inscriptionen. De orden neml. *af fienden tagne eller eröfrade* tycktes medföra någon tvetydighet: antingen de eröfrade Fartyg blifvit af och från Fienden tagne eller af honom från oss eröfrade. Detta undvikes och meningen blefve fullkomlig tydelig, om Inskrifterne blefve som följer:

På den förra Prägeln

Fyratio Fientelige eller Ryska Fartyg
Eröfrade d. 15 Maji 1790.

På den andra Prägeln:

Fyratio Fienteliga eller Ryska Fartyg
Eröfrade d. 15 Maji 1790
och
Femtio Tre d. 9 Julii 1790.»

Medaljhistorierna

Med några oväsentliga förändringar blev detta förslag gillat och antaget (Hildebrand nr 75—80).

Den 14 augusti slöts freden i Värälä, och Gustaf III fick nu bättre tid att hugfästa krigets alla minnen. Vid sammanträdet den 30 november anmälde Adlerbeth, som nu återkommit till Stockholm från Ramsjöholm, »att H. M. befalt projecter af academien till fyra skådepenningar, nämligen 1. öfver slaget vid Fredricshamn den 15 Maji 2. Retraiten från Wiborg den 3 Julii 3. Slaget vid Svensksund den 9 Julii 4. Freden vid Werelä den 14 aug alt innevarande år. Flere insände uppgifter härtill anmältes ock och öfwerlämnades samfält på academiens anmodan till Herr Cantzli Rådet von Engeström, som gemensamt med Herr Probsten Nordin och Secreteraren åtog sig att häröfver meddela academien sina tankar.»

Vid sammanträdet den 7 december voro de färdiga med sina »project»: »Herr Cantzli Rådet von Engeström anmälte sig jämte Herr Probsten Nordin och Secreteraren hafwa under öfwervägande tagit de vid förra Sammankomsten till deras utlåtande hänskutna förslag till Skådepenningar öfwer flera detta årets märkvärdiga händelser, hvarjämte äfwen tvänne andra förslag till ett slikt bevarande af Segren vid Svensksund och freden i Werelä, som enskildt till Herr Cantzli Rådet von Rosenstein blifwit inlämnade, kommit under skärskådande. Secreteraren upläste däruppå de förslag, hvilka ofwan nämnda Deputerade Ledamöter i anledning af denna sin gemensamma öfwerläggning trott sig till Academiens ytterligare granskning böra upgifwa och hvilka efter något samtal enhälligt gillades, så lydande:

I) Öfwer Segren wid Fredricshamn. första sidan: Konungens bröstbild, namn och titel. Andra sidan: Segren, stående på ett Swenskt Skärgårdsfartyg, hwaröfwer hon Svänger Sin krans, nedtager med andra handen flaggen från flaggspelet på akterspeglet af en nära liggande illa medfaren Rysk chaique. Ofwanföre: *Incentis Submersis captis actua riar. hostium. XL.* Nederst: *Ad Fredricshamn XV Maji MDCCXC.*

II) Öfwer Retraiten från Wiborg. första sidan. Konungens bröstbild, namn och titel. Andra sidan: Retraiten förestäld eller Svenska flottorna, Som slå sig genom de Ryska. Ofwanföre: *Medios per hostes*

et ignes. Nedanföre: Classes felici ausu e sinu Wiborg. reduces III Jul. MDCCXC.

III) Öfwer Segren wid Svensksund. första sidan: Konungens bröstbild, namn och titel. Andra sidan: Sverige, bewäpnad och igenkänd af Sin trekrönta Sköld, Sitter på en sjöstrand med en Victoriola i ena handen och Neptuni treudd i den andra, Utanföre i hafwet synas wrak af förstörda skepp. Ofwanföre: *Debetis ornata triumphis. Nedanföre: Deleta classe actuariar. hostium IX, X Jul. MDCCXC.*

IV) Öfwer freden wid Werelä. första sidan: Konungens bröstbild, namn och titel. Andra sidan: Konungen och Kajsarinnan gifwa hwarandra handen öfwer ett altare, märkt med två sammanslagna händer, som hålla en Caducée samt omgifwit med oljequistar. Ofwanföre: *Saluti populorum. Nedanföre: Pax Sueciam inter et Russ. XIV aug. MDCCXC.»*

Med projektet till Svensksundsmedaljen var Gustav III emellertid ej fullt belåten, och den 19 april 1791 gav Fredrik Sparre »akademien vid handen, att Hans Maj:t till fullständighets vinnande funnit godt, det nedanskriften å den af acad:n den 7 Dec. förl. år tillstyrkta skådepenningen öfwer segren uti Svensksund den 9 och 10 Jul. 1790 på följande sätt blifvit förändrad och tillökt: *Rege duce deleta classe actuariar. host. in freto Svensks. IX.X Jul. MDCCXC* samt att Hans Maj:t öfver samma seger ärnade låta slå tvänne andra medailler af olika storlek, men lika stämpel, föreställande å första sidan konungens bröstbild, namn och titel och å den andra: En skeppskrona samt däröfver blott datum *IX,X Jul. MDCCXC.»*

Redan förut, den 1 februari 1791, hade akademien fått i uppdrag att inkomma med projekt till icke mindre än tio andra medaljer öfver de skickesediga händelserna under de nu gångna åren: »H. E. Herr R. R. Fredric Sparre meddelte akademien Hans Maj:ts Nådiga befallning att till fyllnad af Hans Maj:ts påbegynte medaille suite följande skådepenningar komma att af akademien föreslås: 1. Öfwer konungens besök i Danmark 1787. 2. Krigets utbrott 1788. 3. Sjösegren vid Hogland. 4. försvaret av Rikets westra gräns. 5. förenings- och säkerhetsacten 1789. 6. Segren wid Parkumäki. 7. Action vid

Medaljhistorierna

Uttis. 8. Eröfringen af Kärnakoski 1790. 9. Action vid Walkiala.
10. Svenska tropparnas försvar vid Pardakoski.»

Projecten utarbetades av Adlerbeth, och den 22 februari framlade han dem för akademien: »Secreteraren upwiste förslag till de Skådepenningar Hans Maj:t anbefalt academien upgifwa på sätt protocollet af d. 1 i denna månad innehåller, hvaröfver Herr Cantzli Rådet von Engeström af vanlig nit för academien redan sina anmärkningar behagat afgifwa. Academien updrog Herr Cantzli Rådet Wilde, Herr Rector Murberg och Herr Probsten Nordin att jämväl däröfver utlåtande meddela.» Den 1 mars togs ärendet åter upp: »Herrar Murberg, Nordin och Wilde hade nu inlämnat sina tankar rörande de i nästl. sammankomst anmälda projecter till Skådepenningar, hvilka academien den 1 februarii sistl. fått hans Maj:ts befallning att föreslå. Dessa uppgifter med hvad af ofwannämde herrar så wäl som af Herr Cantzli Rådet von Engeström därvid anfördt blifvit kommo fördenskull nu under behörigt öfwerwägande, och antog academien följande, hvilka till underdånig åtlydnad af konungens befallning kommer att till Hans Maj:t framlämnas:

1°) Konungens besök wid Danska Håfwet 1787.

f. S. Konungens bröstbild namn och titel. Gustavus III D. G. Rex Sueciae.

a. S. Sverige och Danmark såsom två qvinnor med Sällhetens attributer eller cornuacopiae och caducéeer i deras sammanslagna händer. Omskrift: *Junctis repetito hospitio Regibus*. Nedanskrift: Hafniae XXIX Oct. MDCCLXXXVII.

2°) Krigsrörelserna mot Ryssland 1788.

f. S. lika som den föregående.

a. S. Konungen såsom Mars med draget svärd i handen. Omskrift: *Dubiam pertaesus pacem*. Nedanskrift: *Arma mov. contra Russiam*. MDCCLXXXVIII.

3°) Sjösegren wid Hogland s. å.

f. S. Lika som den föregående

a. S. En trophée naval. Omskrift: *Gloria Suecorum bellica renascens*. Nedanskrift: *Hogland XVII Jul. MDCCLXXXVIII*.

- 4°) Rikets westra gränser försvarade.
f. S. Lika som den föregående
a. S. Minerva stående i full krigsrustning. Omskrift: *Propugnatis finibus*. Nedanskrift: *Contra hostes e Norvegia irrumpentes*. MDCCLXXXVIII.
- 5°) förenings- och Säkerhetsacten 1789.
f. S. Lika som den föregående.
a. S. Endrägtigheten och Säkerheten förestälda såsom qvinnor på Romerskt wis. Omskrift: *Concordia et Securitas*. Nedanskrift. XXI Februar. MDCCCXXXIX.
- 6°) Segren wid Uttis s. å.
f. S. Lika som den föregående.
a. S. Segren eller en vingad qvinna, teknande Konungens Chiffre på en sköld. Omskrift: *Auspicio et ductu Augusti primigenia*. Nedanskrift: *Ad Uttis XXVIII Junii MDCCLXXXIX*.
- 7°) Segren wid Parkumäki S. å.
f. S. Lika som den föregående.
a. S. En segervärd af Landtwapen. Omskrift: *Savolaxia hostibus liberata*. Nederst: *Cruenta clade ad Parkumäki XX Jul. MDCCLXXXIX*.
- 8°) Kärnakoski och Suomeniemi pass eröfrade 1790.
f. S. Lika som den föregående.
a. S. En svensk Soldat förande trophéer i handen. Omskrift: *Impatiens remorae virtus*. Nedanskrift: *Kärnakoski & Suomeniemi nondum transacta hieme expugnata XV apr. MDCCLXC*.
- 9°) Segren wid Walkiala S. å.
f. S. Lika som den föregående
a. S. Anfallet af Svenska tropparne mot högden, där Ryssarnas förnämsta styrka war förskansad. Omskrift: *Ardua per praeceps gloria vadit iter*. (Ovid Trist. IV.3.) Nedanskrift: *Rege Duce et Saucio fusi hostes ad Walkiala XXIX apr. MDCCXC*.
- 10°) Svenska tropparnes försvar wid Pardakoski s. å.
f. S. Lika som den föregående
a. S. Tapperheten såsom en med eklöf krönt qvinna sitter klädd i

Medaljhistorierna

harnesk med spjut i ena handen och stödjande den andra på ett lejon. Omskrift: *Virtute non numero*. Nedanskrift: *Castris ad Pardakoski Tutatis XXX apr. MDCCXC.*»

I det hela gillade konungen förslagen, men gjorde dock några anmärkningar, som vittna om hans intresse för dylika ting. Anmärkningarna föredrogos den 19 april:

»Hans Excellens Herr Riks Rådet friherre Sparre anmälte, det han i underdånighet föredragit Kongl. Maj:t de af academien senast upgifne förslag till 10 nya skådepenningar öfver ämnen, hörande till Hans Maj:ts historia för de sistl. 4 åren, likmätigt protocollet af 1 nästl. Martii. Och att Hans Maj:t öfver alla betygat nådigt nöje och välbehag, men tillika funnit, att på skådepenningen öfver segren wid Parkumäki uti nedanskriften borde nämnas General Majoren Stedingks namn, som anförde Svenska tropparne och att skådepenningen öfver Hans Maj:ts besök vid Danska Håfvet borde så inrättas, att de där till utmärkande af båda Riken föreställda tvänne qvinnor icke förseddes med Mercurii staf, som, ehuru, i förening med ömnhighetshorn, ett vanligt vårdtecken af allmänna sällheten (*felicitas publica*), ofta plägar användas till antydande af förbund, hvilka icke mellan Sverige och Danmark ägde rum eller följdt uppå ofvansagda besök.

Academien, som till underdånig efterlefnad af Hans Maj:ts Nådiga wilja öfver dessa ämnen företog behörig öfverläggning, förente sig i den tanke, att den förstnämnde penningen öfver slaget vid Parkumäki med bibehållande af bild och öfverskrift, sådana Protocollet af den 1 Martii förmår, måtte få följande nedanskrift: *Duce Stedingio ad Parkumäki XX Jul. MDCCLXXXIX* och att den öfver Konungens besök i Danmark 1787 måtte i så måtto förändras, att de båda qvinnorna, utmärkande Sverige och Danmark och försedda med hvardera Rikets vapneskiöld, tillika måtte förses med Endrägtighetens attributer i stället för allmänna Sällhetens och bära uti händerna qvistar af lager, då omskrift och nedanskrift, sedan Hans Maj:t därmed ingen förändring anbefallt, förblifva de samma som i ofwan åberopade Protocollet uptagne äro. Hvilket genom Memorial i Secreterarens namn till Hans Excellence Herr R. R. friherre Sparre anmälas skulle,

åtagandes sig bemälte Herre att sådant hos Hans Maj:t i sinom tid behörigen föredraga.»

I brev till Sparre den 6 september stadfästade Gustav III väl dessa nya project, men icke alldeles, utan fortsatte:

»Till medaille öfwer vårt besök wid Danska hofwet 1787 har väl academien i stället för den första uppgiften, hvilken wi ogillat, föreslagit att föreställa Sverige och Danmark såsom 2^{ne} qvinnor i Romersk drägt, stödjande sig på hvarsin wapenskiöld, hållande icke Mercurii staf samt Ömnoghetshorn, utan qvistar af lager såsom Endrægtighetens sinnebild på forntida penningar. Men wi hafwe icke eller kunnat antaga detta sedermera, utan för att närmare uttrycka sanningen och händelsen häldre welat låta föreställa Oss denna medaille såsom tillbudande Danmark förnyade wänskaps förbindelser, hvilka sedermera å dess sida blefwo lika kort som illa wårdade och underhållne.»

Av de senast nämnda fjorton medaljerna blev emellertid blott en enda färdig — den över freden i Värälä — men färdig först efter konungens död (Hildebrand nr 85). Svensksundsslaget fick visserligen också en medalj, men icke den, till vilken konungen själv tagit initiativet. Vid riksdagen i Gävle 1792 hade nämligen ständerna själva beslutit att låta prägla en dylik, och genom bankofullmäktige anmäldes detta den 13 mars 1792 för akademien — tre dagar före Anckarströms attentat:

»Anmäldes ett ifrån Herrar Bancofullmäktige till academien ankommet [brev] och dem ifrån Banco Utskottet under sistl. Riksdag meddelt Protocolls utdrag af den 23 febr. sistl. innehållande Riksdagens Ständers beslut att låta slå en stor skådepenning öfver den under konungens höga befäl vundne sjösegren i Svensksund den 9 och 10 Julii 1790, hvarigenom en säker och varaktig fred blifvit erhållen och hvartill Herrar Bancofullmäktige, åt hvilka försorgen härom blifvit updragen, ägde att anmoda Vitterhetsacademien om behörig upgift. Secreteraren updrogs att i samråd med en eller annan af academiens öfriga Ledamöter till nästa Sammankomst härtill vara betänkt.»

Medaljhistorierna

Den 27 mars — två dagar före Gustaf III:s död — var akademien färdig med sitt project.

»Secreteraren upgaf dess med Herr Lector Murberg och Herr Probsten Nordin communicerade utkast till minnespenning öfwer Svensksundssegren på följande sätt. Första Sidan: Konungens bröstbild med hjälm, namn och titel: *Gustavus III D. G. Rex Sueciae*. Andra sidan: Sverige, förestäldt såsom en quinna, stödd med vänstra handen på sin trekrönte sköld, hvaröfver hon sträcker en lagerkrans och med den högra fästade en Clypeus votivus, märkt med IX, X. Jul. MDCCXC på en Columna rostralis eller pelare med därifrån åt sidorna utstående skepsstammar, sådan som de Romare plögade upresa i anledning af sjösegrar och på deras monumenter och penningar plägar förekomma. Öfverskrift: *Debellatori Hostium Augusto*. Nedanskrift: *Pace parta. Ordd. R. in Comitijs MDCCXCII*. Bifölls och gifwes jämte detta project Herrar Bancofullmäktige tillika wid handen, att den största storlek, hwartill skådepenningar under Hans nu regerande M:ts regering blifvit slagne, är den 19:de eller sådan som Kröningsmedaillen.»

Mot detta förslag gjorde emellertid Hertig Karl en, som det synes, ganska berättigad anmärkning, som den 24 april föredrogs i akademien:

»Sedan den sammankomst, som den 17 denna månad bort äga rum genom brist på göremål blifwit instäld, anmälte nu Herr Cantzli Rådet Grefwe Gyllenborg, att då han såsom den förste bland Bancofullmäktige upwaktat H. K. H. Hertigen af Södermanland med det project academien afgifwit till skådepenning öfwer Svensksundssegren 1790, hade H. K. H. låtit förstå, att lämpeligare syntes wara, det Hans Högstsal. Maj:ts buste på penningen föreställes med lagerkrönt hjässa än med casque, hwaröfver likwäl academiens utlåtande borde inhämtas. Academien, som tog detta ämne under öfwerwägande, fann all anledning wara att tillstyrka denna förändring, hälst Lagerkransen på ett mera uttryckande sätt afbildar en Segerwinnare än casquen och hvilken senare blott blifwit wald i afseende på Högstsal. Hans Maj:ts kända laggranhet att ej under sina ögon låta prunkande ärebetygelser framkomma — ett skäl, som efter denne store konungs död nu mera icke borde gälla framför Sanningens och förtjänstens röst. Det under

den 27 Martii till Herrar Bancofullmäktige utfärdade protocollsutdrag skulle därföre återtagas och ett nytt af detta dato utfärdas, med iakttagande af den omständighet att Konungens hufvud i stället för casque prydes med Lagerkrants.»

Färdig blev medaljen (Hildebrand nr 83) först 1794, och på denna bär konungen icke lagerkransen på hufvudet, utan håller den i handen.

Svensksundsslaget höll — denna gång ganska omotiverat — på att komma med även på en annan över Gustav III präglad medalj, som — också ganska omotiverat — skulle innehålla en allusion på förnings- och säkerhetsakten. Anledningen till medaljen var följande. För att vara närmare de spännande händelserna i Frankrike reste konungen i maj 1791 till Aachen. Det officiella skälet var, att han för att bota sin under kriget angripna hälsa hade behov av en brunnskur; särskilt nämndes en kontusion i armen, som han fått i slaget vid Valkiala. Till Stockholm återkom han den 3 augusti, och då beslöt det rojalistiska borgerskapet i staden att över hans hemkomst prägla en medalj. Projectet till denna, som efter samråd med konungen tyckes ha uppgjorts av underståthållaren Ahlman var icke vidare lyckat, och nu vågade akademien en försynt opposition mot förslaget, som enligt akademiens innersta mening allt för mycket bröt mot numismatikens sakrosankta regler. Den 14 September anmäldes ärendet i akademien. Adlerbeth var som vanligt denna årstid på Ramsjöholm, men stamtruppen, Engeström, Rosenstein, Nordin och Wilde, var närvarande samt dessutom Fredrik Sparre, Schröderheim, Gyldestolpe och Sernsköld. Akademien var således beslutmässig, och även den numismatiska sakkunskapen var väl företrädd, men likväl kunde man ej komma till något resultat:

»Anmäldes, det Herr Underståthållaren Ahlman till följe af Stockholms Stads Borgerskaps beslut att låta slå Medaille öfver Hans M:t Konungen i anledning af Hans M:ts lyckliga återkomst ifrån Utländske Helsevattn inlemnad förslag til Samma Medaille med begäran, att academien ville det granska och Sitt yttrande meddela. Denna Medaille enligt Herr Underståthållarens uppgift föreställer på *Första Sidan* Konungens Brösbild med Lagrad Casqve och på Casqven en Sphinx; nedanför synes den medaillen Konungen låtit slå

Medaljhistorierna

till åminnelse af Segren vid Svensksund d. 9 Julii 1790, bredvid
hvilken var en värja med öfverskrift *Civis Princeps*

Andra sidan:

Gustavo III
Libertatis
Publicæ ac Privatæ
Vindici Conservatori
Ex Aquisgrano
In Patriam
Reduci
d. III Aug. MDCCXCI.
Cives Stockholmenses

eller

Gustavo III
Libertatis
Publicæ ac Privatæ
Vindici Conservatori
Ex Aquisgrano in Patriam
Firmata Valetudine
Reduci
Die III Aug. MDCCXCI
Cives Stockholmenses.

Desse af Herr Underståhållaren inlemnade uppgifter blefvo de närvarande academiens Herrar Ledamöter förelagde, men som någon skiljaktighet i meningarne förekom, beslöts en Extraordinarie Sammankomst till Lördagen d. 17 nästkommande, då academien slutligen ville lemna Sitt yttrande, under hvilken tid Herr Prosten Nordin och Herr Cantzli Rådet Wilde åtog sig att granska projectet och upsätta nya i anledning af de discourser, som förefallit.»

Vid detta extraordinarie sammanträde hade emellertid blott fyra ledamöter — Engeström, Rosenstein, Nordin och Wilde — infunnit sig, under det att de mera försagda uteblivit.

»Academiens närvarande Herrar Ledamöter, ehuru ej till antalet så många, som Lagarne fordra till ett med dem likmätigt beslut, företog detta ämne till sluteligt afgörande, och skulle de närvarandes

tankar sedan genom vice Secreteraren meddelas så många, som Statuterne föreskrifva för att äga kraft af akademiens Laggiltige beslut. Sedan jämnförelse blifvit gjord emellan de Serskildte inkomne förslag till Konungens Medaille och efter öfverläggning och jämnkning gillades och antogs följande project, som skulle Hans M:t i underdånighet föredragas.

Första sidan: Konungens bröstbild, namn och titel med Lagrad Casque och på Casqven en Sphinx.

Andra sidan: Civi principii
Heroi Sospitatori
Die III Aug. MDCCXCI
Ex Aquisgrano Reduci
Fracta in armis Valetudine
Redintegrata
Ovantes
Cives Stockholmenses.

Academien, som sålunda fastställt och i underdånighet föreslår Konungens Medaille, har trott sig böra utelämna de af Herr Underståthällaren upgifne och bifogade emblemer af Svensksundsmedaillen och värjan såsom aldeles stridande emot de Numimatiska Reglerne och ett antagit allmänt bruk. Ur lika skäl tror akademien sig föränlåten att på Reversen föra in *Civi Principii*, som de numismatiska Reglerne ej medgifva enl. det ingifna förslaget att sätta öfver Bröstbilden, hvilken fordrar namn och titel. Ordet *Heroi* är i akademiens tanka så mycket tjenligare, som det är närmast passande till den casqverade Bröstbilden. Orden *Libertatis Publicæ ac Privatæ Vindici Conservatori* anser akademien kunna uteslutas såsom redan ofta på Medailler brukade, och den ena Medaillen ej bör vara lik med den andra, hvarjemte akademien äfven trott, att då Konungen på aversen föreställes som krigshjelte, de epitheta vore de tjenligaste, som utmärka Konungens bedrifter i krig. Hade Bilden varit krönt med en *Corona civica*, så hade de föreslagne ord varit tjenlige. Alt det öfrige utom förändringen af ett och annat ord har akademien bibehållit. Academiens gillade och faststöldte förslag till Konungens

Medaljhistorierna

Medaille skall någre Ledamöter meddelas, och så vida deras tanke instämmer med de närvarandes, skall det såsom academiens enhälliga beslut Hans Kungl. M:t i underdånighet öfverlämnas.»

Men konungen ville trots denna kritik icke ge med sig. Han var visserligen med om att stryka den tekniskt omöjliga Svensksundsmedaljen och gick in på att hans i Aachen återvunna hälsa omnämndes, hvilket alternativt föreslagits också av Ahlman, men däremot höll han på att hyllas såsom »Libertatis publicæ ac privatæ Vindex Conservator» — en på säkerhetsakten anspelande titel, som särskilt Jacob von Engeström nog ej var villig att tilldela honom. Om sin mission till konungen berättade Rosenstein den 19 oktober: »Herr Cantzli Rådet v. Rosenstein anmälte, det han i underdånighet till Konungen öfverlämnat det af academien lika underdånigt upgifne och gillade förslag till den öfver Hans M:t af Stockholms Borgerskap tillämnade Medaille. Konungen hade vid academiens förslag icke haft något att påminna, men i Nåder förklarar sig hafva förut sett ett annat, som Hans M:t mera omtyckt. Det var det samma, som Underståhållaren Ahlman till academien låtit ingifva. På C. R. v. Rosensteins underdåniga föreställning hade dock Hans M:t tillåtit, att anledningen till Dess helsas försvagande, hvars anförande academien ansett för en ganska hufvudsakelig omständighet, på denna Medaille måtte införas, och hade således följande, som äfven redan enl. Konungens befallning till verkställande är aflemnad, blifvit faststeld:

På ena sidan: Konungens Brösbild med lagrad Casque och på Casquen en Sphinx med öfverskrift: *Civis Princeps*

På andra sidan: Heroi Sospitatori

Gustavo III

Publicæ ac Privatæ

Libertatis

Conservatori Vindici.

Patriæ d. III Aug. MDCCXCI Reddito

Fracta in armis valetudine

Aquisgrani Redintegrata

Ovantes

Cives Stockholmenses.»

Med en obetydlig förändring fick medaljen (Hildebrand nr 92) detta utseende.

För en annan också av borgerskapet i Stockholm slagen medalj vände sig staden klokt nog från början till akademien med anhållan om dess »project». Den 29 mars 1790 hade kronprinsen infunnit sig i rådhuset och där på sin faders vägnar betyogat staden hans tacksamhet för den vakthållning, som borgerskapet under kriget hållit i Stockholm, och minnet av detta besök ville man nu bevara genom en skådepenning. Den 4 januari 1791 berättade Adlerbeth i akademien, »att Stockholms Stads borgerskap genom Herr Justitiae borgmästaren Eckerman anmält sitt beslut att låta slå en skådepenning till åminnelse förvarande af det Nådiga besök, hwarmed Hans Kongl. Höghet KronPrinsen förl. år den 29 Martii uppå Dess Herr faders Konungens befallning dem på Rådhuset behedrade. Ett af en bland academiens Ledamöter upsatt project till en slik Minnespenning underkastades ock academiens pröfning och aflämnades till Herr CantzliRådet von Engeström, som behagade sig åtaga att till nästa sammankomst däröfwer meddela sina tankar.»

Den 11 i samma månad var akademien färdig med sitt förslag: »Herr Cantzli Rådet von Engeström meddelade academien dess tankar öfwer det insände project till skådepenning för Stockholms Borgerskaps räkning öfwer Hans Kongl. Höghet KronPrinsens besök på Rådhuset den 29 Martii nästl. år. I anledning däraf förenade sig academiens närvarande Ledamöter om följande upgift:

första sidan: Hans kgl. Höghets KronPrinsens bröstbild namn och titel,

andra sidan: Mercurius (Jupiters Son och budbärare) midt på fältet af penningen, skyndande till Stockholms stad, förestäld såsom en quinna med knutna hår, på sätt som Rom afbildas på en del Romerska mynt, uti en bugande ställning, och försedd med sin wapneskiöld och ett roder. Ofvanföre: *Iam Iove dignus* (Ovid. de Hercule in cunis): Nedanföre *Paterna clementiss. jussa deferenti XXIX Martii MDCCXC. Cives Stockh.*»

Medaljen (Hildebrand nr 2) fick det utseende, som akademien föreslagit.

Medaljhistorierna

Även projektet till en annan medalj blev utarbetad av akademien och utan motstånd antaget. Den 9 november 1790 anmälde Adlerbeth, »det Cantzli Rådet von Rosenstein till honom lämnat ett bref från DomProbsten i Lund Doctor Petrus Munk, hwaruti jämte bifogade Protokolls Utdrag af den 25 och 27 i sistl. månad, hållna wid Skånska och Blekingska Prästerskapets Committerades Sammanträde i Consistorio Ecclesiastico, som utvisa, att Clerus beslutit utmärka sin vördnad för Kongl. Maj:t och glädje öfwer freden med en skådepenning till 30 Ducaters wigt; tillika anhålles om Witterhets Academiens utlåtande öfwer det till den ändan insände project. Samma project lydde, som följer:

första sidan: Optimo Regi
  Gustavo III
  Ex bello Reduci
  Triumphatori
Ab Exteris non pendentis Imperii
  Vindici
  Gloriosae pacis
  Instauratori

andra sidan: Hunc Nummum
  Non fucatae fidelitatis
  Tesseram
  Subjectissime Sacrat
Clerus Scaniae et Blekingiae.
  Anno MDCCXC

Wid öfvervägande häraf funno academiens närvarande Ledamöter någon betänklighet vid en penning, som på ömse sidor blott ägde inscriptioner. Ett både med bruket och det ombyte, som mera behagar ögat, instämmande sätt att utmärka Prästerskapets åsyftade önskan syntes vara att på ena sidan föreställa Konungens bröstbild, namn och titel *Gustavus III D. G. Rex Sueciae* och på den andra sidan en Inscription, som i kortare ordalag kunde uttrycka samma mening som de föreslagna twänne. Academiens närvarande Ledamöter funno följande därtill lämpeligast:

Optimo Regi
Ex Bello Reduci
Triumphatori
Pacificali
Clerus Scaniae
et Blek.
MDCCXC.»

Nästa sammanträde, den 16 november, fortsätter protokollet: »Vid justeringen af det vid sista Sammankomsten hållne Protocoll och af hvad däruti rörer det af academiens då närvarande Ledamöter faststälde project till Inscription å den Medaille, som Lunds stifts Prästerskap ärnar låta slå öfver den sist emellan Sverige och Ryssland slutna freden, anmälte tvenne academiens Ledamöter Herr Rector Murberg och Herr CantzliRådet Vilde, hvilke akademien updragit att vidare öfverse samma Inscription, det de varit omtänkte på andra förslager. De blefvo de i dag närvarande Ledamöterne förelagde och efter någon öfverläggning och jämnkning blef i anledning af desse förslager följande inscription gillad och antagen:

Opt. Principi
Terra Marique Victori
Majestate Regni Vindicata
Pacis Auctori
E Bello Reduci
Scan. et Blek.
Clerus
MDCCXC.

Öfver denna af akademien fastställda Inscription blef vice Secretären befald att inhemta några af de frånvarande Herrar Ledamöters yttrande, hvarefter den skulle behörigen expedieras.

Under det att akademien ännu var samlad, anmodades v. Secretären att besöka Herr Biskop Celsius, som nu var i staden och på sitt stifts vägnar hade befattningen med denna Medaille, för att lemna honom del af Inscriptionen och höra dess utlåtande. Herr Biskopen,

Medaljhistorierna

som öfver Inscriptionen förklarade sitt fullkomliga nöye, anmodade vice Secreteraren betyga academien dess erkänsla för mödan med en Inscription, icke mindre värdig academien än ämnet, som den för-anlåtit. Herr Biskopen beklagade derjemte, det hans opasslighet nekade honom den hedern att personligen infinna sig för att betyga academien både sin tacksamhet och vörndnad och utbad alt framgent få vara uti academiens ynnestfulla åtanka innesluten. Efter samman-komstens slut och till följe af academiens tagne beslut inhämtade vice sekreteraren Herr Grefve Gyllenborgs, Herr CantzliRådet von Rosensteins och Herr Kongl. Secreteraren Hallenbergs munteliga yttranden, och som de till alla delar instämde uti hvad academien fastställt om Inscriptionen till ovannämnda Medaille, så blef den till Herr Medailleuren Fehrman expedierad.»

Ännu en medalj öfver Gustav III kom visserligen under diskussion i akademien, men blev — förmodligen i följd av konungens död — aldrig präglad. Den rörde i viss mån en viktig episod i årens krigshistoria, nämligen konungens besök i Dalarna 1788, genom vilket den allmänna modlösheten i landet förbyttes till en varm försvarsvilja. Ur den synpunkten borde nog medaljen ha erinrat om hans tal till Morakarlarna, i hvilket han liksom förut Gustav Vasa vädjat till deras hjälp att rädda Sveriges frihet. Ty detta tal blev själva utgångspunkten för hela den följande rörelsen. Men Morakarlarna hade nog ingen tanke på att genom en medalj föreviga detta historiska ögonblick. I stället togs tanken upp — ehuru i en betydligt sämre form — av delägarne i Falu gruva. Under sin resa i Dalabygderna 1788 hade konungen besett och nedstigit i Falu gruva, och detta hade han en gång tidigare, 1768, såsom kronprins gjort. Öfver detta första besök hade det då slagits en medalj och målats en oljefärgstavla. Nu ville man prägla en ny medalj öfver Gustav III:s andra nedstigande i gruvan. Vid akademiens sammanträde den 7 december 1790 »an-mälte Secreteraren, det fahlu Bergslag ärnade genom en Skådepenning bevara minnet af den märkeliga dag 1788, då konungen nedsteg i fahlu grufwa, jämt 20 år sedan han 1768 dit nedergått. Ett i sådant afseende framlämnadt project lämnades till academiens pröfning,

hvilken förente sig att däröfver utbedja sig Herr Cantzli Rådet von Engeströms utlåtande till nästa sammankomst om 8 dagar.»

Sedan fortsätter protokollet för den 14 december: »Efter öfverläggning med Herr Professor Masrelier och Herr Medailleuren Fehrman [hade] dessa Herrar artister förklarad, det den af fahlu Bergslags Deputerade till Corps af deras Medaille föreslagne tafla i oljefärg, föreställande konungens besök i orten Rådsalen af fahlu grufwa, kunde med god effect uti stämpel exequeras, allenast sjelfva den därvid nyttjade point de vue förändrades och till oredighets undvikande några af de därstädes förekommande mindre hufvudsakeliga figurer uteslötos. De närvarande Herrar Ledamöter funno bäst, att Secreteraren genom bref till Bergshauptmannen Herr Berndtson inhämtade dess utlåtande, huruvida icke dessa förändringar kunde förenas med Bergslagets önskan, hvarefter man genast på nyåret och så fort ett sådant svar hunnit inkomma, finge vara betänkt på en lämpelig Inscription.»

Den 11 januari 1791 var akademien färdig med sitt projekt:

»I anledning af hwad i academien tillförne anmält och öfwerlagdt blifwit rörande en af Stora Kopparbergslaget äskad uppgift till Skådepenning öfwer Hans Kongl. Maj:ts Höga besök i fahlu grufwa, och ehuruwäl intet swar ännu inkommit på det bref Secreteraren den 16 nästl. Decemb. till Bergshauptmannen Berndtson affärdad rörande någon af Herr Professor Masrelier och Herr Medalleuren Fehrman lämpelig funnen förändring vid den tafla, föreställande orten Rådsalen i bemälta grufwa, hwilken önskades tjäna till efterfölgd å Skådepenningen, trodde academiens närvarande Ledamöter sig kunna under sluteligt öfwerwägande taga det till meranämde penning framlämnade project, hwaröfwer flere Herrar Ledamöter sig ock redan yttrat. Till den ändan fastställdes följande upgift:

första sidan: Konungens bröstbild, namn och titel.

andra sidan: Orten Rådsalen i fahlu grufwa, hvarest Konungen klädd i grufwedrägt, som Hans M:t werkeligen bar, inskrifwer sitt namn i Grufweboken. Ofvanföre *Dat nova nomina fastis* (Luc. Phars. L.V.). Nederst: *In memor[riam] iter[atae] lustrationis XX Sept. MDCCLXXXVIII Soc[ietas] Cuprim[ontis] fahlun[ensis]*. På

Medaljhistorierna

klippan och i ett hörn: Signum cupri. samt Dalpilarne i det andra. kröningsstorlek.»

Vid sammanträdet den 25 januari hade man fått ett svar från Berndtson: »Detta bref innehåller, att Bergshauptmannen ännu icke medhunnit inhämta Bergslagens yttrande öfver de omständigheter, hvarom academien trott dess Interessenter uti förevarande ämne böra höras, men att han ingalunda tviflade, det de voro färdige att antaga, hvad academien såsom lämpeligast tillstyrkt. Likaledes att då Hans M:t förra gången eller den 20 Sept. 1768 besökte fahlu Grufwa, hade Hans M:t icke teknat sitt namn uti Grufweboken. Som dessa omständigheter icke tycktes göra någon ändring nödig uti det project academien redan genom Secreteraren meddelt Bergshauptmannen och det samma nu på en gång med ofvanomrörda föga betydande frågor kunde Bergslaget genom Bergshauptmannen föreläggas, så ansågs ingen åtgärd för det närvarande härvid ytterligare nödig, intill dess nytt svar ifrån Bergshauptmannen Berndtson till Secreteraren hinner ankomma.»

Men efter detta tystna protokollen om denna tillämnade medalj, som i varje fall ej kom till stånd. Men ett allmänt beslut, som akademien fattade den 16 januari 1794, var nog ganska motiverat: »I anledning af de öfverläggningar och samtal, som ofta vid pröfning af Inscriptioner och skådepenningar i academien förekomma angående latinska språket och rätta bruket af hvarjehanda dess ord och talesätt, fants för godt att för academiens medel inköpas och hafwas till hands Ett Exemplar af Gesneri Novus Thesaurus Eruditionis Romanae.»

Sitt sista sammanträde före attentatet den 16 mars hade akademien hållit den 13, och — som Adlerbeth skrev i protokollet den 27 — »genom de bedröfveligaste hinder» hade akademien ej kunnat genom en offentlig sammankomst den 20 mars högtidlighålla sin stiftelsedag och ej heller utdela de vunna prisen. I stället skulle tävlingarnas resultat meddelas i tidningarna, då »osäkert vore, huruvida eller när den Högste återställer Hans Majestät till önskelig wälmåga.» Den 29 mars avled Gustav III, och akademien sammanträdde ej ånyo förr än den 10 april. Engeström, som varit närvarande den 27 mars, var då frånvarande — häktad såsom inblandad i kungamordet — och det är

ganska påfallande, huru olika det kungliga dödsfallet omtalas i Svenska akademiens protokoll och i Vitterhets, Historie och Antikvitetssakademiens. I Svenska Akademiens Historia I, sid. 205—210 har jag redogjort för, huru djupt dödsfallet togs i Svenska Akademien. I den andra akademien gick det däremot — av protokollen att döma — nästan spårlöst förbi och omtalas blott i samband med ett medaljärende:

»Secreteraren anmälde, att sedan den för Sveriges Rike och denna academie högst bedröfveliga händelse inträffat, att Hans Maj:t Konung Gustaf III med döden afidit, hade Secreteraren genast af Hans Kongl. Höghet Hertigen af Södermanland blifvit anbefald att med möjligaste skyndsamhet wara betänkt på förslag till en kastpenning till den kongl. begrafningen. Och som tiden ej tillåtit academiens sammankallande, hade äfven Secreteraren härmed straxt wänt sig med project till Hans Kongl. Höghet, som det samma gillat och om verkställigheten befallning utfärdat. Secreteraren utbad sig och erhöll akademiens tillstånd att det samma få i academiens protokoll intaga på sätt, som följer:

1^{sta} sidan: Högstsal. Konungens bröstbild, namn och titel: *Gustaf III Sveriges Konung.*

2^{dra} sidan: En kongl. krona, som sprider sken. Öfverskrift: *Oförgänglig.* Nedanskrift: *Sedan den 29 Martii 1792.* — — —

Sedan akademien äfven erhållit befallning att wara betänkt på en stor begrafningsmedaille öfwer den högstsal. konungen, förekommo under öfwerläggning tvänne projecter, bland hvilka följande gillades:

första sidan: Konungens lagerkrönta bröstbild, namn och titel: *Gustavus III. D. G. Rex Sueciae.*

Andra sidan: Herculis apotheosis eller berget Oeta, högt och skogbewuxit, hvaruppå ett brinnande bål. Jämte bålet liggande Herculis klubba och en harpa, hvarmed Hercules Musagetes wanligen utmärkes. Upöfver det brinnande bålet sväfvar Herculis genius ibland stiernorna.

Öfverskrift: *Majorque videri coepit* i anledning af Ovidii beskrifning om denne Halfguds ändalyckt Metam. L. 9. fab. 4.

Parte sui meliore viget majorque videri
Coepit et augusta fieri gravitate verendus.

Medaljhistorierna

Nedanskrift: Dödsdagen *XXIX Martii MDCCXXCII*.
Storleken den 19^{de}

Författaren Herr Lector Murberg emottog academiens wälför-
tjänta tacksägelser och lyckönskan till en så hedrande upgift. Aca-
demien åtskildes.»

Dessa båda medaljer voro akademiens sista bidrag till Gustav III:s
medaljhistoria.

ÖVRIGA MEDALJER OCH INSKRIPTIONER

*Akademiens
gransknings-
rätt*

Vida mindre upptogs akademiens tid med granskning av andra medaljer. Före akademiens instiftelse var det Kanslikollegiet, som i detta fall anlidades, men efter den 20 mars 1786 skulle enligt Gustav III:s plan den nya akademien träda i kollegiets ställe såsom den högsta instansen i alla medaljfrågor. Medaljören Enhörning, som 1786 påbörjade en medaljsvit över svenska konungar från och med Gustav Vasa, vände sig den 9 mars 1786 — således några få dagar före akademiens instiftelse — till Kanslikollegiet med ett project till en jetton över Gustav Vasa och bad »om K. Collü tillstånd til dess afpråglande. K. Coll:m, som häremot ej hade något at erinra, befalte, at vederbörande vid K. Myntet därom skulle efterrättelse genom detta Prot. Utdrag förständigas.» Den 16 maj samma år — eller omkring två månader *efter* akademiens tillkomst — kom han med en ny begäran, om godkännandet av en jetton över konung Sigismund. Kollegiet biföll ansökningen, men »härvid gjordes tillika den anmärkning, at hädanefters medailleuren Enhörning hafver at med sviten af dessa jettoner vända sig til Kungl. Vitterhets Historie och Antiquitets akademien, som enligt Kongl. Maj:ts nådigst utfärdade kungörelse hädanefters kommer at alla dylika skådepenningar öfverse och till utgifvande i allmänheten gilla». Enhörning ställde sig denna anvisning till efterrättelse, och den 16 augusti ingav han till akademien en i bly utförd jetton över drottning Kristina samt begärde akademiens tillstånd att få präglä densamma, vilket beviljades — det första dylika tillstånd, som akademien utfärdat.

Emellertid var akademiens rätt att granska de skådepenningar, som privatpersoner önskade präglä, ingalunda klar och ostridig. § 16 i statuterna ålade visserligen akademien att på begäran av ett samhälle eller en enskild medborgare stå dem till tjänst med inskriptioner, men

Övriga medaljer och inskriptioner

älagger icke dessa samhällen och enskilda att anlita akademien. Samma dag, den 20 mars 1786, som statuterna meddelades akademien, utfärdades emellertid ett kungabrev — till vilket vi sedan skola återkomma, då det huvudsakligen avser inskrifter på byggnader, minnesstenar o. d., men även nämner skådepenningar och jettoner — och av brevets början ser det ut, som om alla inskriptioner skulle »uppvisas, granskas och gillas» av akademien. Men av brevets fortsättning får man intrycket, att den enskilde, blott om han så ville, behövde vända sig till akademien.

Den 13 november 1787 fick akademien anledning att själv försöka tolka detta kungabrevs innebörd. Sekreteraren anmälde, »att Graveuren Enhörning nyligen för honom upvist ett honom till verkställande meddelt förslag till en minnespenning, den Götheborgska nationen i Lund ärnade låta prägla öfver dess Inspector Medicinæ Professoren Eberhard Rosenblad. Detta förslag, som icke undergått academiens granskning, hade Secreteraren fördenskull af Enhörning begiärt till föredragande i academien. Och aflämnades det nu till Herr Probsten Nordin, som åtog sig att till nästa Sammankomst om tisdag däröfver meddela academien sina tankar. Till förekommande att academien icke måtte blifva förbigången utan enligt kongl. Maj:ts nådiga stadgar alltid sättas i stånd att verkställa den henne ålagde granskning af inscriptioner och minnespenningar ville academien till nästa sammankomst vara betänkt på nödiga utvägars fastställande, och hvarförinnan Secreteraren fick befallning att anskaffa det circulaire, som i anledning af acad:ns instiftelse då genast till vederbörande på Kgl. Maj:ts befallning utfärdades.»

Då det nyss omnämnda kungabrevet vid nästa sammanträde, den 20 november, upplästes, och då akademien därigenom fann, att Kungl. Maj:t i detta provat gott »icke att ålägga, utan allenast att tillåta enskildta personer och samhällen, som dylika minnesmärken vilja upresa eller förfärdiga, att deröfver åtnjuta academiens råd och granskning, så inhämtade academien deraf nogsam, det hon icke heller var bunden till något ansvar för sådana minnesmärken, som i enskildt namn utan hennes rådförande kunde verkställas. Hvarjämte academien likväl updrog Secreteraren att i underdånighet hos Hans Maj:t hemställa,

om i detta mål något positivare förordnande skulle finnas enligt med det af Hans Maj:t i nåder påsyftade ändamål: smakens förbättring och stadgande i allmänhet»

Adlerbeth vände sig nu till konungen med en begäran om ett tydligare stadgande än det, som framgick av kungabrevet av den 20 mars 1786, och till denna anhållan lyssnade Gustav III antagligen så mycket hellre, som hans sympatier nog gingo i samma riktning som akademiens. Den 15 december 1787 utfärdades också ett nytt, till akademien ställt kungabrev, som denna gång icke kunde tolkas på mer än ett sätt:

»Som hittils varit brukligt, det skådepenningar öfwer enskilde personer icke blifwit slagne, innan utkastet til dem först i Wårt och Rikets Kantzlie Collegio blifwit upwist och gilladt, men Wi nu i nåder funnit en dylik befattning lämpeligare instämna med Edre göromål, sedan I genom Wåre widtagne nådige författningar blifwit i behörig werksamhet försatte, så låte Wi nu genom Wårt och Rikets Kammar Collegium antyda Medailleuren och wederbörande betjente wid Wårt Mynt, at inga skådepenningar af hwad beskaffenhet de wara måge, få stämplas eller kronans prässar dertil användas, innan fullständig ritning eller Modell dertil blifwit för Eder upwist och med påskrift eller protocollsutdrag gillad. Och ägen I således enligt Edre statuter at tilse, det å ena sidan riktighet och smak i upfinning och påskrifter blifwa iakttagne, äfwensom Wi Oss i nåder föreställa, det I å den andra icke onödigtwis lären wika ifrån författares tankar och upgifter utan med deras hufwudsakeliga bibehållande, der det ske kan, allenast der det skulle tarfwas, söken bringa dem til en säkrare öfwerensstämmelse med Wettenskapens reglor, hwilket Wi Eder härmed til behörig efterrättelse i nåder welat tilkännagifwa, jämte det Wi ock Wårt och Rikets Kantzlie Collegium härom förständigadt.»

Saken var således klar och akademiens rätt obestridlig att »jämka» ett medaljförslag, t. o. m. att alldeles vägra präglingstillstånd. Detta senare gjorde akademien under denna tid verkligen en gång. Den bekante skådespelaren De Broen hade till akademien ingivit ett förslag till en medalj över direktören för kungl. Operan friherre G. M. Armfelt. Ärendet förekom den 17 september 1788, då Adlerbeth

Övriga medaljer och inskriptioner

som vanligt vid denna årstid var frånvarande och då Lindblom fungerade som sekreterare:

»Anmälte Vice Secreteraren, det acteuren vid Kongl. Operan och Dramatiska Theatern Debrouen till honom inlemnadt project till en medaille, som Debrouen till något vedermäle af sin erkänsla för en älskad och vördad styresman vore sinnad på egen bekostnad låta slå öfver Öfverste Cammarjunkaren m. m. Herr Baron Armfelt med anhållan, det academiens täcktes öfver detta project meddela dess yttrande och deruti göra de ändringar academiens fant nödige. Medaillen, till hvilken Debrouen uppgifvit project och som nu underställdes academiens ompröfvande, förestälde på den ena sidan Herr Öfverste Cammarjunkarens och Baron[ens] Buste med öfverskrift *Gust. Maur. Armfelt Kongl. Dramatiska Theaterens Beskyddare*. På andra sidan föreställas *Apollinis Harpa*, en *Cithra*, ett *Walthorn* och en *Notbok*, emblemer af Musiqven; vidare synas en *Masque* och en *Orm*, som betäckna Comedien, samt en *Dolk* och en *Kedja*, som utmärka Tragedien. Öfverst synes en *molnstod*, hvarmed skall förstås publiqven eller åskådarna, med öfverskrift *Flit* och *Erkänsla*, som skulle blifva Theaterens valspråk. Nederst står *D. 17 Maji 1788*.

Academiens fant Debrouens project mera stridande emot alla vedertagne regler och den granlagenhet, academiens som en lag föresatt sig att iagttaga, än att det kunde gillas och antagas. Härom skulle Debrouen underrättas.»

Möjligen berodde akademiens hårda dom på en privat påstötning från Armfelt, som nog ej kände sig smickrad av den tillämnade hyllningen.

En särställning i detta avseende intogs av Svenska akademien. De ledande inom de bägge akademierna voro ju desamma: Rosenstein, Adlerbeth och Nordin, och av dem var Adlerbeth »medaljakademiens» sekreterare. En redogörelse för det sätt, på vilket de för bägge akademierna gemensamma medaljärendena behandlades, torde därför här vara på sin plats.

Svenska akademien var, som bekant, skyldig att varje år prägla en jetton över någon berömd svensk man. Enligt staten skulle mannen utses av Svenska akademien, men Vitterhets Historie och Antikvitets-

*Svenska
akademiens
minnespen-
ningar*

akademien skulle bestämma »emblemerna». Första gången ett dylikt ärende förekom var den 14 september 1786, då Svenska akademien bestämde, att årets minnespenning skulle slås över Erik Dahlberg: »Academiens Ledamöter wille til nästa sammanträde wara betänkte at föreslå någon Devise för fränsidan af denna Skådepenning, hwar öfver Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Academien äfwen skulle rådfrågas.» Vid nästa sammanträde, den 19 oktober, anmälde Rosenstein, »det han enligt Beslutet vid Academiens förre sammankomst anmodat Herr Adlerbeth at upgifwa förslag til den Skådepenning, Academien skall låta slå öfver Grefwe Dahlberg och at bemälte Adlerbeth upgifwit trenne». Sedan dessa meddelats, fortsätter protokollet: »Härvid gaf Secreteraren äfven tilkänna, at Kongl. Historie Witterhets och Antiquitets Academien, för hvilken dessa uppgifter i går blifwit föredragne, mot intetdera haft något at påminna, men funnit den medlersta eller N:o 2 wara wackrast och tjenligast at så utmärka Grefve Dahlbergs hedrande bedrifter. Med denna Kongl. Witterhets Academiens tanka instämde Swenska Academiens Ledamöter utom Herr Grefve Höpken. — — — Enligt pluralitetens mening blef N:o 2 antaget, och skulle Secreteraren updraga Medailleuren Fehrman dess verkställande»

Härav är klart, att *Svenska akademien* givit *sin* ledamot Adlerbeth, som tillika var den andra akademiens sekreterare, i uppdrag att föreslå medaljens emblem och inskription samt även antagit hans förslag, ehuru man ansåg, att systerakademien borde »rådfrågas». Rosensteins uppgift om den roll, som denna senare spelat, är mera tvivelaktig. För det första hölls i denna intet sammanträde den 18 oktober (»i går») utan den 16 oktober, vid vilket väl Rosenstein var närvarande, men icke Adlerbeth, och det av Rosenstein själv i Witterhets Historie och Antikvitetsakademien förda protokollet innehåller icke ett enda ord om Svenska akademiens jetton. Över huvud kom akademien aldrig att yttra sig om Dahlbergsmedaljen, och förmodligen har Rosenstein blott privat talat vid ledamöterna om saken.

Nästa år, den 10 februari 1787, bestämde Svenska akademien, att jettonen skulle slås över Claes Horn: »Skådepenningens upfinnande blef Herr Adlerbeth updragit.» Denna gång anmäldes verk-

Övriga medaljer och inskriptioner

ligen ärendet i den andra akademien, och det för den 6 mars av Adlerbeth förda protokollet meddelar: »Berörda förslag, som Witterhetsacademien enligt Dess Statuter äger att granska, öfwerlämnades åt Herr Cantzli Rådet v. Engeström, som åtog sig att därom öfverlägga med Herr Håfmarskalken Baron Manderström och att vid nästa Sammankomst yttrande däröfver afgifva.» Yttrandet föredrogs den 13 Mars: »Till academien aflämnade Herr Håfmarskalken Baron Manderström och Herr Cantzli Rådet v. Engeström hvar för sig deras yttrande vid de projecter, som från Svenska academien inkommit till en jetton för innevarande år. — — — Wid öfvervägande hvaraf academien förente sig om följande, som Svenska academien genom Secreteraren behörigen till svar meddelas.» Därefter följer i protokollet beskrivningen på medaljens utseende. Däremot nämner protokollet intet om förhållandet mellan Adlerbeths förslag samt Engeströms och Manderströms av akademien godkända. Detta framgår emellertid av Svenska akademiens protokoll för den 17 mars: »Anmäلتes den upgift Herr Adlerbeth gjordt til Jettonen öfver Clas Christersson Horn, hvilken af Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Academien blifvit behörigen gillad.» Därefter följer beskrivningen på medaljen, som är ordagrant lika den i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens protokoll. Manderström och Engeström ha således inskränkt sig till att helt enkelt förorda Adlerbeths project.

1788 gick det till på samma sätt. Svenska akademiens protokoll för den 17 maj lyder:

»Företeddes det project Herr Adlerbeth upgifvit til Jetton öfver Cantzli Rådet Petter Julius Coyett, hvilket af Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Academien blifvit gilladt och var af följande beskaffenhet.» Sedan denna meddelats, fortsätter protokollet: »Som Academien med denna upgift förklarade sig fullkomligen nöjd, så skulle densamma meddelas medailleuren Fehrman at af honom verkställas.» Den 22 april hade Adlerbeth delgifvit sitt förslag till Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, som då utsåg Engeström och Nordin till granskare, och efter åhörande av deras yttrande »fastställde akademien» den 29 april medaljens utseende, som beskrives ordagrant lika med beskrivningen i Svenska akademiens protokoll.

Förfarandet 1789 är mera dunkelt, då Svenska akademis protokoll för den 9 maj blott meddelar ett förslag, som »vunnit Kongl. Vitterhets Academiens bifall». Men protokollet därstädes för den 5 maj är utförligare: »Secreteraren androg först, att i förledne månad Svenska academien honom updragit att anmoda Witterhetsacademien om biträde med upgift till en minnespenning öfver R. R. och Amiralen Nils Stjernskiöld, känd för tappra bedrifter och en ärefull död i sjöslaget utanför Dantzic 1627, hvilken minnespenning academien till sin högtidsdag den 20 Dec. för innevarande år ärnade låta förfärdiga. Secreteraren hade till en slik penning äfwen bekommit projecter, hvilka han till tidens vinnande och på sätt Kgl. academien alltid plägar låta förfara öfwerlämnat till tvenne Ledamöter, Herr Cantzli Rådet von Engeströms och Herr Kongl. Secreteraren Hallenbergs utlåtande. De hade ock nu därmed inkommit, så att academien såg sig i stånd att detta ämne till afgörande genast företaga och sedan så wäl förslagen som hvad dervid blifvit anmärkt i öfverwägande kommit, förente sig academien om följande upgift, hvilken genom Secreteraren Svenska academien meddelas.» Härav torde icke någon slutsats kunna dragas.

1790 skulle medaljen slås öfver Ascheberg, och enligt Svenska akademis protokoll den 17 mars »aflemnade Herr Adlerbeth dess project till jetton öfver grefve Rutger Ascheberg, hvarom han af academien blifvit anmodad och hvilket af Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets akademien blifvit fastställt.» Vitterhets Historie och Antikvitetsakademis protokoll den 9 mars i detta ärende lyder:

»Sedan Herr Cantzli Rådet v. Engeström yttrat sig öfver det inlämnade förslag till en minnespenning, som Svenska academien innevarande år ärnar låta slå — — — tog academien detta ämne under öfverwägande och fastställde följande upgift.» Men vid justeringen den 16 mars »fann academien sig befogad till följande lilla ändring i den faststälde inscription å reversen af minnespenningen öfver Grefve v. Ascheberg, hvilken vid expedierandet till Svenska academien iaktages:

Övriga medaljer och inskriptioner

Rutg.
ab Ascheberg
Com. Sen. R. Maresch.
plur. Prov. Gubernat.
Natus MDCXXI
Svec. Commodo impensis
Annis LV.
ob. MDCXCIII»

Den vid förra sammanträdet fastställda inskription hade haft denna lydelse:

Comes
R. ab Ascheberg
Senator. Reg.
Mareschall. et Gubernat.
Natus MDCXXI
Annis LV
Sveciae Commodo impens.
Denat. MDCXCIII.

Ändringen var således ytterst obetydlig. Adlerbeth hade varit närvarande vid bägge sammanträdena, och den obetydliga ändringen föreslogs måhända av honom själv.

1791, då jettonen slogs över Stiernhielm, skrives i Svenska akademins protokoll den 26 februari: »Herr Adlerbeth åtog sig at genom Witterhets Historie och Antiquitetsacademien skaffa förslag till skådepenningen.» Och den 2 april fortsattes: »Herr Adlerbeth aflemnade et af honom upfunnit och af Kongl. Witterhets Historie och Antiquitetsacademien gillat förslag til den skådepenning, som den Svenska beslutit at låta prägla öfver Georg Stiernhielm.» Förslaget var således »upfunnit» af Adlerbeth. I Witterhets Historie och Antikvitetsakademins protokoll nämnes väl detta förslag, men ej dess upphovsman. Den 15 mars anmäldes, att Svenska akademien beslutit slå årets minnespenning över Stiernhielm »samt att hon vänligen anmodat Witterhetsacademien att därtill upgifva förslag. Ett redan framlämnadt förekom äfven, och fann academien bäst att där-

öfver yttra sig vid nästa sammankomst.» Då — den 29 mars — »företog academien detta öfverläggningssämne och förente sig om följande uppgift, hvilken Secreteraren äger att Svenska academien tillstålla». I detta protokoll, som förts av Adlerbeth, har han således ej velat framhålla sin egen person, som däremot omnämnes i Svenska akademiens av Rosenstein nedskrivna protokoll. Men i den förteckning, som Adlerbeth efterlämnat på de av honom »uppgifne förslag till minnespenningar» upptager han medaljerna över Dahlberg, Horn, Coyet, Stiernskiöld, Ascheberg och Stiernhielm såsom av honom föreslagna.

1792, då medaljen slogs över Helmfelt, blev Adlerbeth den 27 april av Svenska akademien anmodad »at förslå skådepenningen». Sedan, den 12 juli, nämnes blott, att akademien mottagit det av Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien »faststälte projectet». Men i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien hade verkligen några ändringar företagits. Dess protokoll för den 8 maj lyder:

»I anledning af Svenska akademiens fattade beslut att i år låta slå en minnespenning öfver framl. R. R. och fältmarskalken Helmfelt och en anmodan till Witterhetsacademien att därtill meddela uppgift företeddes tvänne sådana utkast, hvaröfver Cantzli Rådet v. Rosenstein, Probsten Nordin och Secreteraren redan haft tillfälle att stadga sina tankar, hvilka ock anfördes. Men i anledning af det samtal, som af sådan anledning föreföll, beslöts att med afgörande häraf till härnäst upskjuta samt att imedlertid Herr Kgl. Secreteraren Hallenberg och Herr Lektor Murberg taga projecterna till sig.» Att döma härav tyckes verkligen någon meningsskiljaktighet ha yppat sig vid ärendets behandling, men mellan tre av Svenska akademiens ledamöter, Rosenstein, Nordin och Adlerbeth. Ärendet remitterades då till Murberg, som ock var ledamot i Svenska akademien, samt till Hallenberg. Deras yttrande »med de ändringar de föreslagit» ingavs till sammanträdet den 15 maj, då det av akademien antogs. Själv uppgiver Adlerbeth i sin förteckning, att akademien funnit den av honom föreslagna omskriften (*Vitae finem facis atque laboris*) för lång och antog därtill »*Operum victoria finis*».

1793 års jetton ägnades Spegel, och Svenska akademiens protokoll

Övriga medaljer och inskriptioner

den 16 februari lyder: »Secreteraren vid Witterhets Historie och Antiquitetsacademien Herr Adlerbeth anmodades at från denna academi begära et Förslag til den i fråga varande skådepenning.» Vid Witterhets Historie och Antikvitetsakademiens sammanträde den 26 februari var det — egendomligt nog — icke Adlerbeth, som dock var närvarande, utan Rosenstein, som tog upp frågan:

»Herr Cantzli Rådet von Rosenstein anförde, att Svenska academien för innevarande år fått befallning att låta slå den vanliga minnespenningen öfver framl. Ärke Biskopen Doctor Haquin Spegel och anmodade Academien att med förslag till den samma vara Svenska academien behjelpelig.» Här omtalas således icke något redan föreliggande förslag. Till nästa sammanträde, den 5 mars, anmäldes däremot »flera projecter vara inkomne till minnespenning öfver framl. Ärke Biskopen Spegel, hvilka academien anmodade Herr Kongl. Secreteraren Hallenberg att till sig taga och härnäst med sitt utlåtande däröfver inkomma». Med sitt yttrande var Hallenberg färdig den 12 mars, då hans förslag »vann academiens enhälliga bifall och skulle Svenska Academien till wänligt swar meddelas». Detta kom Svenska academien tillhanda den 22 mars, då »Secreteraren anmodades att lemna detta förslag, hvarmed academien förklarade sig ganska nöjd, til Professor Fehrman för att verkställas». Enligt Adlerbeths egen uppgift i den nyss omtalade förteckningen härrörde förslaget icke från honom, utan hade avgivits av Murberg, som likaledes var ledamot av Svenska akademien.

Detta var sista gången under Adlerbeths sekreterartid, som ett dylikt från Svenska akademien remitterat medaljärende förekom, och i motsats till alla föregående år hade han denna gång icke utarbetat något förslag.

Av de här meddelade protokollsutdragen får man det intrycket, att Svenska akademien ganska litet intresserat sig för det — så att säga — »medaljvetenskapliga» i jettonens emblem och inskription och i detta fall förlitat sig på Adlerbeths sakkunskap. Någon böjelse att inskränka systerakademiens befogenhet i detta avseende kan man ej spåra, och särskilt tyckes Adlerbeth ha varit angelägen om att fördölja den personliga del han haft i det antagna projectets tillkomst,

vilken del man först genom Svenska akademis protokoll får veta. I stället söker han att i det av honom förda protokollet framhålla akademis prövnings- och bestämmanderätt. I regel gick det utan tvivel till på följande sätt. Då jettonens föremål blivit bestämt, uppdrog Svenska akademien åt sin sakkunnige ledamot Adlerbeth att uppsätta projectet, som därefter — utan att Svenska akademien formligen antagit det — ingavs till »medaljakademien», hvilken utsåg en eller flere granskare. Dessa synas alltid ha förordat det till antagande, och någon divergens inom akademien tyckes vid ärendets avgörande icke ha förekommit — utom möjligen en gång och då mellan tre ledamöter av Svenska akademien. Tilläggas kan, att man av Rosensteins protokoll får det intrycket, att Svenska akademien betraktat det av »medaljakademien» gillade »projectet» blott såsom ett förslag, som framlagts till Svenska akademis godkännande.

*Vetenskaps-
akademis
minnespen-
ningar*

Vetenskapsakademien slog inga årliga jettoner, men väl då och då minnespenningar över avlidne, framstående ledamöter. 1788 — samma år som Adlerbeth och Rosenstein invaldes i Vetenskapsakademien — fick Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien den 22 april mottaga »uppgifter» till minnespenningar, »hvilka Vetenskapsakademien ärnade låta prägla öfver sina aflidna Ledamöter Professor Johan Gottschalk Wallerius, herr Schele och statsrådet Rönnow». Över dessa utsågos Engeström, Nordin och Elers till granskare. På deras förslag »fastställdes» de tre minnesmedaljernas utseende och inskrifter den 29 april. Men med Vitterhets Historie och Antikvitetsakademis beslut var Vetenskapsakademien ej fullt belåten, och den 2 december kom ärendet åter före:

»Secreteraren anmälte, det Kongl. Wetenskaps-academien, som med mycken erkänsla emottagit de förslag(!), Kongl. Witterhets akademien i anledning af dess anmodan uppgifvit till minnespenningar öfver Herrar J. G. Wallerius, C. W. Scheele och C. Rönnow, enligt hvad protokollet af d. 29 april innevarande år innehåller, likväl förklarar sin önskan att i stället för de inscriptioner, som i ofvannämnda afsigt blifvit författade, några sinnebilder eller emblemer häldre måtte nyttjas, som både för ögat kunde förete någon mera varierad bildning och tillika närmare uttrycka den enkannerliga förtjenst, som gör

Övriga medaljer och inskriptioner

hvar och en af dessa lärda och berömliga män minnesvärd.» Denna bakläxa upptogs emellertid med stor välvilja, och protokollet fortsätter: »I sådant afseende hade äfven trenne nya förslag blifvit Secreteraren till Kongl. Witterhets-acad:ns granskning meddelde, hvilka han nu föredrog och academiens öfvervägande understälde.»

Emblemen, som alldeles saknats på de förut föreslagna medaljerna, hade nu blifvit ganska utförliga, och vid justeringen den 26 december förbättrades de ytterligare. Men icke ens nu var Vetenskapsakademien nöjd, och den 15 september 1790 — nära två år (!) senare — ingav Vetenskapsakademiens sekreterare Wilcke en längre promemoria om Scheelemedaljen, vilken skrivelse vidfogats dagens protokoll. Även denna gång fick akademien ge med sig — om ock under protester — och i det hela blev medaljen sådan, som Wilcke nu föreslagit.

Ett samma år, 1790, av Vetenskapsakademien ingivet förslag till en medalj över bröderna Bergius gav däremot icke anledning till några meningsbrytningar. Enligt protokollet den 2 mars hade Vetenskapsakademien »till Secreterarens föredragande öfverlämnat ett därtill uprättadt förslag, det han till tidens vinnande redan till Herr Cantzli Rådet von Engeströms och Herr Rector Murbergs utlåtande dem meddelat. I anledning af deras yttranden och den öfverläggning i academiens nu anställdes bifölls och gillades följande project.» Med all sannolikhet var detta det av Vetenskapsakademien ingivna, ty någon protest avhördes icke. Samma år fick akademien behandla ett annat från Vetenskapsakademien remitterat medaljärende. Vetenskapsakademien hade nämligen beslutit att präglä en minnespenning över sin 1789 avlidne stiftare, greve Höpken. Adlerbeth hade gjort upp projectet till denna, och den 16 februari 1790 utsågos Engeström och Wilde att granska detta. Den 23 s. m. antogs projectet, som ej heller tyckes ha mött något motstånd inom Vetenskapsakademien.

Lika smärtfritt avlopp ännu ett medaljärende. Efter tronskiftet 1792 beslöt Vetenskapsakademien att slå två skådepenningar, den ena över den nye konungen, den andra över regenten, hertig Karl, och därtill begärde Vetenskapsakademien den 2 juni »Witterhets-academiens biträde till uppgifvande af tjenliga förslager i detta ämne».

Förslagen framlades vid nästa sammanträde den 12 juni och godkändes tydligen av Vetenskapsakademien, ty medaljerna ha det föreslagna utseendet. För de medaljer, som slogos av Svenska akademien och Vetenskapsakademien, betraktades, att döma härav, Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien endast såsom en rådgivande myndighet.

*Övriga
medaljer*

Av övriga medaljer, som präglades under denna tid, har jag ur akademiens protokoll antecknat följande. Tre hederstecken, på vilka regeringen begärde förslag, voro mycket enkla ärenden: till tappra soldater och sjömän (den 9 juni 1789), till barnaomvårdnad (den 15 mars 1791) och till belöning för kadetter på Karlberg (den 28 maj 1792). Svårare var en annan uppgift. 1787 tillträdde prinsessan Sofia Albertina platsen som abbedissa över stiftet Quedlinburg, och i anledning därav fick akademien befallning att uppgiva project till en skådepenning. Vid sammanträdet den 12 juni hade tre ledamöter, Manderström, Engeström och Hallenberg inlämnat var sitt förslag, »hvilka akademien fann vara så beskaffade, att de alla kunde underkastas Hans Maj:ts eget höga wal». Ett av dem (Hildebrand nr 4) godtogs av konungen, men vilket i ordningen uppgives icke i protokollet.

Den 20 juli 1791 inlämnade K. Patriotiska sällskapet ett förslag till en skådepenning över brukspatron Johan Hisinger, mot vilket akademien förklarade sig icke ha något att invända. Mer att göra fick akademien med den medalj, som Stockholms stad beslutit slå över överståthållaren friherre Carl Sparre, ty detta ärende behandlades vid icke mindre än tre sammankomster (den 14 september, den 19 oktober och den 16 november 1791).

En fjärde medalj var den, som Uppsala universitet ville slå över den nye kansleren hertig Karl. Överläggningen härom började den 19 juni och fortsatte den 11 juli 1792: »Under öfverläggningen förekom skiljaktighet i meningarne emellan Herrar Ledamöterna, som funno ett och annat af de uppgifne projecter mer och mindre lämpelige, af hvilke ett i synnerhet var af Consistorio academico bifallit med önskan att det äfven måtte af kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Academien gillas och antagas, så lydande:

Övriga medaljer och inskriptioner

första sidan: Hans Kongl. Höghets Bröstmål, Namn och Titel.

andra sidan: Arion, omgifven af Delphiner, sittande på vågorna och spelande på sin luta, med öfverskrift: *Potenti Maris Deo*. Nedanskrift: *Sereniss. Cancell. Acad. Ups. MDCCXCII*.

Ehuru lämpelige både Embleme och Inscription äro i anseende till Hans Kongl. Höghets Hjeltebragder till sjös och den ära Hertigen dervid nedlagt och vunnit, trodde likväl de fläste af de närvarande Herrar Ledamöterna, att en allusion på Vetenskaper och Lärdom vore här mera passande, då Hans Kongl. Höghet tog dem under sitt närmaste hägn och beskydd. Men som anmält är, att Consistorium academicum i Upsala enträgit yttrat sin önskan att få behålla ofvanstående Embleme och Inscription, ville akademien för sin del ej vara hinderlig deremot, ehuru de ej af akademien kunna anses som gillade och antagne.» Det blev således som konsistoriet ville, och i viss mån kunde ju professorerna ha haft rätt, ty hertigens förtjänster som sjö-hjälte — ehuru även de diskutabla — voro nog större än hans betydelse som en vetenskapens och lärdomens befrämjare. Till sitt medgivande hade akademien dock fogat en Brasklapp.

Kort därefter, den 13 november 1792, mottog akademien befallning att inkomma med förslag till den medalj, som skulle präglas i anledning av kyrkans stundande jubelfest 1793. Ärendet uppsköts då till nästa sammanträde, emedan Adlerbeth ännu ej kommit från Ramsjöholm. Men då, den 20 november, blev förslaget — antagligen Adlerbeths — enhälligt antaget och sedan av regeringen godkänt.

1793 fick akademien avgiva förslag till två av militära korporationer beslutade medaljer, den ena av Arméens flotta över amiralen greve Ehrensvärd, den andra av Södermanlands regemente över dess förre chef general Siegroth. Båda uppgifterna voro enkla och gävo ej anledning till olika meningar.

Av de många ordenssällskapen läto endast två under denna tid prägla några skådepenningar. Det ena var — som man kunnat vänta — frimurarorden, som till akademiens sammanträde den 17 april 1787 inlämnat ett förslag till medalj över hertig Karl. Men akademien förklarade sig »föga i stånd att döma om den på skådepenningen tillämnade sinnebild, såsom förmodeligen inrättad efter

de inom frimurare-samfundet förvarade hemligheter. Academiens åläggande inskränktes följakteligen inom granskningen af de uppgifna Latinska legender och påskrifter.» Den andra medaljen slogs av den s. k. Bachelen-klubben i Göteborg, vars namn dock icke angives i protokollet, liksom ej heller namnen på de personer, över vilka medaljen slogs (Jonas Tranchell och Robert Innes). Den 14 oktober 1789, då ärendet förekom, gjorde visserligen akademien några anmärkningar mot den dunkla inskriften, »men som den i fråga varande jeton blott syntes ämnad för ett slutet sällskap, hvilket dermed torde hafva sine särskildte afseenden, och tillika anmäldes, att i hopp om academiens bifall jetonen redan vore under prägel, så ville akademien låta denna betänklighet förfalla».

Bland enskilda personer hade akademien naturligtvis mest att göra med gravörerna och gav dem ibland välvilliga råd. Så anmälde Enhörning den 15 januari 1788, att han i den svit av kungamedaljer, han påbörjat, även tänkte slå skådepenningar över Gustav III och den övriga kungliga familjen, varvid han till uppfinnande av tjänliga inskriptioner anhöll om academiens biträde:

»Academien trodde sig säkrast leda herr Enhörning, då hon gaf honom det råd att till sina jettoner öfver konungen och det kongl. huset nyttja några af de sinnebilder, som till Kongl. Witterhets akademien blifvit uppgifne samt af henne gillade och till allmänhetens kunskap meddelte i 3^{dje} delen af dess Handlingar. I den händelse åter herr Enhörning endast ville nyttja inscriptioner och därmedelst inrätta de tillärnade jettonerne i ett lika förhållande med dem han redan utfärdat öfver de framfarne Svenska Konungarne, så tillstyrkte akademien honom att i dessa inscriptioner följa samma plan såsom tillförne och allenast inom en krans anteckna födelse-året samt för Konungen och Drottningen kröningstiden.»

Bland de många medaljer, som Enhörning graverade, torde den nu mest uppmärksammade vara den, som han den 20 november 1792 — således ännu under den store skaldens livstid — fick academiens tillstånd att prägla över Bellman. Den har ingen inskription utan på ena sidan skaldens bröstbild med omskriften »C. M. Bellman» och på den andra sidan en harpa med vinranka.

Övriga medaljer och inskriptioner

Eljest voro medaljer, slagna över enskilda på begäran av enskilda, sällsynta. Ett dylikt ärende förekom vid akademiens sammanträde den 8 januari 1793. Den avlidne ärkebiskop Troilius' äldste son, revisionssekreteraren von Troil, hade kort före julen 1792 till Myntet inlämnat modellen till en medalj över fadern och bett att få denna präglad, vilket vägrats honom, då han ej kunde förete akademiens tillstånd. Då han av Adlerbeth begärt detta, hade Adlerbeth »tillstyrkt, det härmed anstånd måtte få hafvas till dess academien på nyåret hunnit sammanträda, hälst något särskildt dess kallande för denna angelägenhet skull förmodeligen icke skulle falla Herrar Ledamöterne behagligt». Troil hade då anfört, »att jettonen, ärnad till juleklapp åt släktingar, genom ett slikt uppskof skulle förlora mycket i sitt behag. I anseende till dessa omständigheter hade Secreteraren gått i öfverläggning med acad:ns då varande President Herr C. R. von Rosenstein och i samråd med honom samt efter föregången granskning af jettonen tilltrott sig att å academiens vägnar det önskade betyget att wid dess afdragande ingen ting vore att påminna genast till Myntet afgifva.» Åtgärden godkändes av akademien.

Så talrika medaljärendena än voro, så voro de likväl färre än en annan grupp av liknande ärenden, med vilka akademien till åttlydnad av sina statuter måste syssla: inskrifter på offentliga byggnader, broar, stenar, t. o. m. gravvårdar. Anledningen till att akademien så ofta anlätades för dylika inskriptioner, torde åtminstone till någon del ha berott på den kungörelse, som Gustav III på akademiens stiftelsedag, den 20 mars 1786, utfärdat och som här förut (sid. 183) berörts:

»Gustaf med Guds Nåde etc. — — —. Göre veterligt, att sedan Vi genom Vår nådiga förordning af d. 31 Julii 1776 i nåder stadgat, hvad till allmänna byggnaders både varaktighet, beqvämlighet och prydeligare utseende borde iakttagas, hafve Vi än vidare och nu vid utfärdandet af en ytterligare förbättrad constitution för Vår Vitterhets Historie och Antiquitets academi äfven varit deruppå betänkte att en bättre och godkänd smak måtte vinnas och stadgas i Vårt Rike, i synnerhet i afseende på the Inscriptioner, Öfverskrifter och Legender, som å allmänna och enskilda Monumenter och Minnesmärken, Stoder, obelisquer, Grafvårdar, Skådepenningar och Jetoner

*Inskrifter på
offentliga
byggnader
m. m.*

förfärdigas, till större eller mindre timade händelsers förvarande och hvilka alltid blifva varaktige bevis, tjenande till uplysning i Tidehvarfvets häfder. Till vinnande af detta nyttiga ändamål hafve Vi i Nåder godtfunnit att bjuda och förordna, thet alle Inscriptioner, Öfverskrifter och Legender, som till förenämde behof skola tecknas, ristas eller präglas, böra förut uti Vår Vitterhets, Historie och Antiquitets Academie inlemnas att therstädes upvisas, granskas och gillas. Hvad åter the enskilte minnesmärken och monumenter betreffar, är bemälte Vår academi alltid beredd och redobogen att alle private med råd och biträde therutinna gerna till handa gå, thå någon sig therom behörigen anmäler, hvilket Vi förmode så mycket heldre af hvar och en, som någon märkelig händelse på besagde sätt skulle åstunda åt framtiden öfverlämna, varder i lika måtto iakttagit, som ett slikt monument äger ett förökadt värde af thes rena och regelbundna stil samt then goda smak, hvarmed thet blifver författadt.»

Redan vid ett av de första sammanträden, som akademien höll, sedan den hunnit konstituera sig och avverka alla från Vitterhetsakademien kvarliggande ärenden, fick den behandla en hel följd av dylika inskriftsuppgifter. Även så till vida var en god del av dem av samma karaktär som omskrifterna på de skådepenningar, vilka skulle ingå i Gustav III:s medaljhistoria, att de voro avsedda att förhålliga Gustav III och hans regering.

*De första
inskrifts-
ärendena.*

Att gå igenom dem alla förbjudes redan av utrymmesskäl, och det torde vara tillräckligt att redogöra blott för den inledande strömmen av dylika ärenden och sedan för några typiska grupper, i vilka de kunna indelas. Vid sammanträdet den 16 augusti 1786 stod icke mindre än fem dylika ärenden på föredragningslistan. Genom landshövdingen hade kyrkoherden Strandberg begärt att av akademien få uppgift på den inskrift, som skulle sättas på Stigtomta ombyggda kyrka:

»Efter något discourerande öfver den af Kyrkoherden föreslagna Inscription öfverenskom Akademien at enligt friherre Manderströms tanka fastställa följande:

Övriga medaljer och inskriptioner

Ombyggd och utvidgad
uti det sextonde
Konung Gustaf 3 Regerings år
1786.»

Samtidigt begärdes inskrifter för två kyrkklockor i Okome i Hal-
land:

»Academien fant med den enfald, som den goda smaken föreskrif-
ver, närmast öfverensstämmande at å den större klockan rista:

Omguten i Jönköping
uti det sextonde
Konung Gustaf III Regeringsår
1786

Då

Friherre Gustaf Wrangel
var Landshöfdinge
Doctor Johan Vingård
Biskop
Johan Lindman
Kyrkoherde.

På den mindre klockan åter syntes göra tillfyllest at sätta:

Guten 1786
i Jönköping
af
N. N.

Til dessa Inskrifter kunde enligt Academiens tanka äfven läggas
något Skriftenes språk, som lemnades til Kyrkoherdens eget wal.
Hwad bruket af verser beträffar, fant Academien nödigt at anmärka,
at sådana, om de på inskriften skola blifva andragne, böra wara korte
och sinrike, och wille Academien i den händelse Kyrkoherden önskar
at werser måtte blifwa på klockan inskrifne, draga försorg om sådanes
författande, som kunna upfylla ändamålet.»

Det tredje ärendet berodde på en order från konungen:

»Anmältes, det konungen anbefalt en Inscription för den hörnsten

Hans Maj:t nästkommande 19 med egen Hög hand wore sinnad at lägga til grundwal för den nya byggnaden vid Haga. Tvenne förslag wore wäl ingifne, men ehuru i sig sielf ganska wackre, funnos de icke öfwerensstämma med Konungens afsigt, och åtog sig friherre Manderström uppå Akademiens anmodan at upsätta denna Inscription på Latin i den mening, som Konungen nu täcktes föreskrifwa.» Då inskriften skulle vara klar och inhuggen på hörnstenen tre dagar senare, revolutionsdagen den 19 augusti, kunde den ej vid något följande sammanträde behandlas i akademien och meddelas icke i dess protokoll.

Det fjärde ärendet var mera konstigt. En organist Biörkman i Ovensjö hade vänt sig till akademien med anhållan »om en Inscription för en sten, den han ämnade upresa til åminnelse af den lycka honom vederfarits, at vår nu Regerande allernådigste Konung år 1768 såsom KronPrints under dess Bergslags resa spiset middag vid dess hem. Academien trodde, at til denna Inscription ej annat behöfdes, än at omnämna händelsen, men då Biörkman äfven begärt, at de personers namn måtte intagas, som hade den nåden wara Konungen följaktige, täcktes Hans Maj:t» — konungen var vid sammanträdet närvarande — »ej allenast dertill lemna nådigt bifall utan lofvade äfven at sielf nådigst erinra sig och Academien tillkännagifwa, hwilka desse personer warit.» Gustav III höll verkligen detta löfte, och vid sammanträdet den 16 oktober, då han ock var närvarande, täcktes han förklara, att han erinrat sig, »hwilka som haft den nåden vara i dess suite, då Hans M:t under dess Bergslags Resa 1768 åt middag på det ställe i Ovensjö socken, hvarest organisten Biörkman ämnade upresa en minnes-sten. Desse personer voro dåvarande Landshöfdingen i Gefle m. m. friherre Carl Sparre, Landshöfdingen friherre Daniel Tilas, Cammarherrarne hos Hans M:t, dåvarande KronPrints, friherre Adolph Örnfelt och friherre Gustaf Ehrensvärd, Cammar Herren hos då regerande Drottningen friherre Fredric Nolcken. Hvilket skulle iagttagas i det förslag til Inscription, som kommer at uppsättas och Biörkman meddelas.» Tyvärr har den inskription, som skulle föreviga denna minnesvärda tilldragelse, icke intagits i protokollet.

Det femte ärendet rörde inskriften på en minnessten, genom vilken

Övriga medaljer och inskriptioner

Hjelmare slussverks delägare ville hugfästa slussverkets fullbordan: »Der- till hade Herr Elers upsatt ett förslag, som genomsågs och faststältes på det sätt, som af det härom utfärdade Protocolls utdrag inhämtas.»

Vid nästa sammanträde, den 13 september, fick akademien också behandla ett dylikt inskriftsärende:

»Föredrogs et utdrag af Protocollet hållit wid Loka Brunns Rätt 1762, hvaruti förmäles, det Brunns Gästerne beslutat at igenom en stens upresande förwara minnet deraf, at Sveriges då regerande Konung, nu Glorwürdigst i åminnelse Konung Adolph Fredric, som vid bemälte HälsoBrunn öfwerwunnit en beswärlig och plågende Hufwudvärk, täckts jemte hela den kongl. famillen med egna händer arbeta på den Trägård, hvilken vid samma tilfälle blifvit framför Brunns huset anlagd. Detta beslut hade dock blifvit utan verkställighet til dess Lagmannen Kniberg förleden sommar åtagit sig detta minnesmärkes upresande och hade samtel. Brunns Gästerne anmodat öfverkammarherren friherre Ridderstolpe at hos akademien anhålla om en Inscription, tienlig at deruppå ristast. Bemälte ÖfverCammarherres inlemnade Promemoria blef äfven föredragen och lemnad til Herr Riks Rådet Grefve Oxenstierna, som åtog sig at författa Inscriptionen.»

Tyvärr glömde den älskvärde skalden bort det viktiga förtroende- uppdrag han mottagit, och då mer än ett år gått utan att något inskriftsförslag från akademien avhörts, vände sig Ridderstolpe till Adlerbeth. Vid sammanträdet den 29 april 1788 redogjorde nu denne för frågans föregående behandling i akademien, varefter han meddelade, att Hans Excellens greve Oxenstierna på förfrågan om orsaken till dröjsmålet »förmält Sig ibland de mångfaldiga göremål, som dess tid uptaga, hittills icke hafva funnit tillfälle att upsätta det tillärnade utkastet, hvarföre ock Secreteraren blifvit af Hans Excellens anmodad att de nämnda handlingarne återtaga och att göra ny föredragning däraf, då detta mål kunde updragas någon mindre Sysselsatt Ledamot. Akademien insåg nogsam, huru obilligt det vore att besvära en honoraire Ledamot, som ständigt af viktiga förrättningar är omgifven, med förslag till denna inscription och anmodade i stället sin Secreterare att därmed inkomma till nästa sammanträde.»

Akademien 1786—1793

Vid nästa sammanträde, den 6 maj, var Adlerbeth färdig med sitt inskriptionsförslag, och »efter någon öfverläggning» förenade akademien sig om följande inskrift:

»År 1762
Då
K. Adolph Fredric
genom
Den Högstes wälsignelse
och
Loka helso-watten
Återställes till önskelig Wälmåga
Täcktes Hans Maj:t
Jämte
Dess Gemål och Kgl. Barn
Lägga hand
wid
Denna trädgårds tilldanande.
Ware den
en Beständig Sinnbild
Af den ädelmodiges nöje
Att upoffra sin möda
Till
Efterverldens hugnad och gagn.
—
Stenen restes 1788
af
... Stjerncreutz Lagman.»¹

*En grupp
mera betydande
inskrifter*

Det torde vara öfverflödigt att i kronologisk ordning meddela alla de övriga ärenden av denna art, som akademien fick behandla, ty variationerna äro icke stora. För vår tids sätt att se hade de flesta inskrifter, som akademien måste författa eller godkänna, just ingen raison d'être, och endast några få beröra händelser, som kunna anses värda att minnas. Ett par av dem kunna här anföras.

¹ Minnesstenen blev *da* likväl icke rest, och förslag till en ny behandlades i akademien 1824 (d. 30 nov.) och 1825 (d. 8 mars).

Övriga medaljer och inskriptioner

Det första offentliga sjukhuset i Stockholm, Serafimerlasarettet, öppnades så sent som 1752 och hade då blott åtta sjuksängar. Men under Gustav III:s regering förbättrades och utvidgades anstalten högst betydligt, så att antalet sjuksängar vid slutet av hans regering stigit till närmare hundra. Den 5 juni 1787 ingav Fredrik Sparre till akademiens granskning förslag till en inskription, som skulle sättas på byggnaden. Förslaget överlämnades då till genomseende åt Engeström och den 15 augusti även till Botin. Då han den 12 september var färdig med sitt yttrande, fann akademien likväl »nödvändigt att inhemta närmare underrättelse om några därtill hörande Historiska omständigheter» och med anledning därav »befalltes Hallenberg till nästa sammankomst göra sig därom underrättad, på det samma Inscription då kunde fastställas». Efter dessa ju ganska grundliga förberedelser, fastställde akademien slutligen den 10 oktober denna inskription:

»Detta Sjukhus
Stiftadt
Under Kon. Fredrik I^s Regering
Inköptes
1749

—
Öppnades för Sjuka
1752

—
Kon. Gustaf III
Förbättrade Inrättningen
Anslog
En ny årlig Inkomst
1781

—
Byggnaden Utvidgades
1785

—
Fullbordades
178 ..

Då styresmän af Seraphimer Ordens Riddare woro
Grefve Axel Fersen   Friherre Fredr. Sparre

Riks Råd m. m.

Riks Råd m. m.»

1787 blevo också två donationer — till Uppsala universitet — hugfästade genom inskrifter. Detta år gjorde Gustav III tre besök i Uppsala, i mars, i maj och i augusti, och vid det i maj fick universitetet av honom mottaga en bland de största donationer, som det då ännu erhållit: av den nuvarande stora botaniska trädgården, och till denna gåva fogade Gustav III löftet att av egna medel bekosta den institutionsbyggnad, som nu reser sig i fonden. Den 17 augusti infann han sig ånyo i Uppsala för att lägga grundstenen till Linnæanum, vilket han gjorde med ett av sina yppersta tal. Inskriptionen på den kopparplåt, som då nedlades över grundstenen, hade två dagar förut granskats av akademien och hade därvid fått denna lydelse:

»Gustavus III

ut bonis artibus et praesertim Scientiae im Gentis laudem a Carolo Linnaeo ad fastigium evectae consuleret, simulque memoriae consecraret auspicia, quibus Filius

Gustavus Adolphus

academiam Upsaliensem tuetur, has aedes exstruere voluit primis sua manu locatis fundamentis die XVII Augusti
MDCCLXXXVII.»

Hos Uppsalakonsistoriet återkallade denna storartade gåva förmodligen minnet av en annan, som universitetet 1767 fått mottaga av sin dåvarande kansler kronprinsen. 1756 hade ständerna inlöst greve Jacob Cronstedts stora boksamling och skänkt denna till kronprinsen. Det var denna samling han 1767 förärade universitetsbiblioteket, och gåvan var dess mera värdefull, som biblioteket förut var mycket illa försett med äldre svensk litteratur; bokbeståndet hade ju till den väsentligaste delen tillkommit genom polskt och tyskt krigsbyte. Denna brist utplånades nu genom den Cronstedtska samlingen, som än i dag innehåller Karolinabibliotekets mest betydande samling av äldre svenskt tryck. Då konsistoriet i augusti mottog den botaniska institutionen, erinrade det sig den äldre donationen, och den 12 september fick Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien mottaga en skrivelse från universitetet:

Övriga medaljer och inskriptioner

»Kongl. academien i Upsala hade begärt denna academiens granskning af en Inscription öfwer det af Hans Maj:t Konungen år 1767, såsom då warande samma academies höge Cancellor, dit skänkte Bibliothek af en utwald samling utaf Swenska Böcker, och i anledning af de inlämnade förslag till samma Inscription fastställdes den af följande innehåll både på Latin och Swenska:

Primitiae Liberalitatis
Gustavi III
In
Academiam Upsaliensem
MDCCLXVII
—
Förstlingen
af
Gustaf III^s
Frikostighet
Emot
Upsala Academie
1767.»

Ännu två andra inskriptioner av denna art kunna här nämnas. 1786 hade akademien till tävlan bl. a. utsatt en inskription på Ehrensvärds grav på Sveaborg. Flera förslag hade då inkommit, men alla — efter vad det uppgavs — under all kritik. Gustav III tyckes då själv ha försökt sig på att lösa uppgiften, och i varje fall blev den lösning, som ärendet nu fick, förträfflig. Den 27 maj 1788 kom saken före i akademien, och sedan Adlerbeth redogjort för själva gravvårdens utseende, mått o. s. v. fortsätter protokollet:

»I anledning af de utkast, som voro upgifna, och med i akt tagande af de nyss anförda omständigheter skred akademien till öfverläggning om sjelfwa minnesskriften, hvilken slutligen fastställdes på sätt, som följer:

Till första sidan eller N. 1.
Här hwilar
Grefve Augustin Ehrensvärd

Akademien 1786—1793

Fältmarskalk, Riddare och Commendeur af K. M:ts Orden
Omgifwen af sina werk
Sveaborgs Fästning, Armeens Flotta.

Till andra sidan eller N. 2.

Efter Gustaf III:s befallning och Eget Utkast
Uprest MDCCLXXXVIII

At

I Fältherrens och Medborgarens spår

Lifwa

Snillen at kunna, hjertan at wilja gagna Fäderneslandet.»

I inskriften nämnes, att den avfattats efter Gustaf III:s »eget utkast», och konungen framträder här således som »inventor». Men däremot strider Adlerbeths förut citerade förteckning på de inskrifter *han* författat, ty i förteckningen förekommer Ehrensvärds-inskriften verbaliter lika den nyss anförda. Det får väl därför antagas, att Adlerbeth varit den, som satt form på Gustaf III:s utkast, och man skulle således på detta område ha en viss motsvarighet till Gustaf III:s och Kellgrens författarskap till Gustaf Vasa.

Den ståtligaste minnessten, som Gustaf III lät uppresa, var dock obeliskan i Slottsbacken, och om inskriften på denna höllos ganska många överläggningar i akademien, den första den 15 september 1790.

»Då Kongl. M:t efter en hugnelig Fred och vid Dess höga ankomst till Residenset d. 30 sistl. augusti upträdde på Rådhuset och i Nädigste ordalag behagade yttra för Stockholms Stads Magistrat och Borgerskap Dess välbehag öfver de osvikelige prof af kärlek, tillgifvenhet och trohet, som kongl. M:t under de nu slutade krigs- oroligheter af Borgerskapet erfarit, har Konungen icke mindre varit omtänkt på medel till förevigande af både Dess höga välbehag och Borgerskapets visade trohet. Kongl. M:t har till den änden beslutit att låta upresa en stod eller obelisque, hvilken skall blifva en påminnelse för Dess Efterträdare om den trohet Borgerskapet hade ådagalagt. Konungen, som sjelf Nädigst täckts föranstalta om ritningen till obelisqven, hade af sjelfva Piedestalen lika Nädigt behagat lemna en provisorisk ritning till Herr CantzliRådet v. Rosenstein,

Övriga medaljer och inskriptioner

som den nu företedde med tillkännagifvande, att Kongl. M:ts Nådiga vilje vore, att Dess Vitterhets Historie och Antiquitets Akademie uppgäfve Förslag till en Latinsk och en Svensk Inscription att sättas på tvenne Marmor-skifvor, som komma att stå på tvenne motsvarande sidor af piedestalen. Till underdånigste åtlydnad af Konungens Nådiga befallning öfverenskommo Ledamöterna att till nästa sammankomst uppgifva sina förslag för att till Kongl. M:ts Nådiga ompröfvande och vahl i underdånighet öfverlemna.»

Då Rosenstein vid nästa sammanträde, den 13 oktober, berättade, att han för konungen anmält akademiens beslut, hade konungen »i Nåder gillat hvad academien beslutat, men dels i anseende till någon mögelig ändring med sjelfva obelisqven, dels i anseende till Dess föresats att snart hedra academien med sin Nådiga närvaro förklarar sig önska, det academien med verkställigheten ännu något dröyde; till underdånigste åtlydnad häraf blef detta ärende till vidare uppskuttit, och de Ledamöter, som vid förra sammankomsten ej varit närvarande anmodade att äfven inkomma med förslag till Inscriptionen. Tillika anmälte Herr CantzliRådet von Rosenstein, att endast tvenne förslag blifvit honom ännu tilstälde.»

Ärendet uppsköts således, men ej heller vid sammanträdet den 30 november hade konungen tillfälle att infinna sig. Det oaktat tog akademien »under öfvervägande de förslag till Inscriptioner, hvilka efterhand inkommit att nyttjas på piedestallen under den obelisk, som K. M. beslutat låta resa till åminnelse af Stockholms Borgerskaps nit och trohet under kriget och öfver hvilka enkannerligen Herr CantzliRådet Wilde, Herr Probsten Nordin och Herr Rector Murberg varit updraget att sig utlåta. Efter någon öfverläggning fäste sig academien egenteligen vid följande project på Latin:

Gustavus III
Exemplum fidei exhibitae
a civibus Stockholmensibus
Bello triennali
Custodiam urbis agentibus
Posteris tradi voluit
Pace restituta
A. MDCCXC

Akademien 1786—1793

och på Svenska
Af
Gustaf III
Efter Slutad fred
år 1790
uprest
Till minne
af
Stockholms Borgerskaps
Trohet och nit
under
treårig wakhållning

Men som Herr Probsten Nordin gjorde den erinran, att den omförmälta wakhållningen syntes något inskränka det lof-ord för trohet och nit, hvilket nyss ofvanföre Borgerskapet tillägges, liksom skulle de icke uti annan måtto hafva vist sig än genom samma wakhållning, och hvilket ej heller fanns öfverensstämma med den nådiga förklaring Hans Maj:t Sjelf på Rådhuset till Borgerskapet behagat afgifwa, hvarutinnan Dess höga nöje yttras öfver Den trohet och nit det wisat i all widd af dessa ords bemärkelse; Så befaltes Secreteraren att i underdånighet förfråga sig hos Konungen, hvilket Hans Maj:t behagligast fölle, antingen att Inscriptionen omförmälte Borgerskapets *trohet och nit* under *treårig wakhållning* eller *under kriget* och i anledning hvaraf båda Inscriptionerna, så den på Svenska som den Latinska wederbörligen komma att inrättas.»

Vid sammanträdet den 7 december mottog akademien konungens svar: »Hans Maj:t hade i Nåder förklarad det senare ordasättet instämma med sin wilja, till följe hvaraf så wäl den Svenska Inscriptionen nu kommer att inrättas såsom ock den Latinska att behörigen ändras och jämkas. Då academien däröfver genast företog öfwerläggning, fastställdes efter något samtal förslagen, hvilka till Hans Maj:t komma att upgifwas på följande sätt:

Övriga medaljer och inskriptioner

Gustavus III
fidem
civium Stockholmensium
flagrante bello
Probatam
Posteris tradi voluit
Pace restituta
A. MDCCLXXXX

Den Svenska
Af
Gustaf III
uprest
Efter slutad fred
1790
Till Minne
af
Stockholms Borgerskaps
Trohet och Nit
under kriget.»

En annan stor grupp förevigar händelser av vida mindre betydelse, och vid dem har man ofta svårt att undertrycka en misstanke, att förslagsställarens syfte snarast varit att genom en undersåtlig uppmärksamhet ställa sig in hos konungen. Den, som här måhända gick i spetsen, var Elis Schröderheim, hvilken 1787 tjänstgjorde såsom t. f. landshövding i Uppsala. Han hade — efter vad akademiens protokoll för den 16 januari 1787 förmäler — »till akademiens President yttrat, det han vore sinnad att vid Flötsunds färja, hvaräst Upsala Län gränssar mot Stockholms, låta uppsätta en minnesvård till åminnelse af den 22 Oct. sist., då KronPrinsen, stadd på resan till Upsala, första gången ditkom. Academien tog under öfvervägande tvänne till påskrift på samma tillärnade minnesvård nu äfven upgifna förslag, utan namn, och fastställde i anledning däraf följande, som Herr StatsSecreteraren af akademiens Secreterare till Svar meddelas:

*Inskrifter på
minnesstenar
resta av en-
skilda*

Akademien 1786—1793

Gustaf Adolph
Svea Kron Prins
Kom första gången
Till Upsala Län
Den 22 Octob. 1786.
Hans Fader förde honom
Till Nordens äldsta Lärdoms Säte.
Hans tillkommande Folk
Såg det och gladdes.

—
Elis Schröderheim
St. Secr. och vice Lhdg. i Ups.
reste Stenen.»

En annan samtidig minnessten, som landshövdingen greve Ekeblad fick rest på gränsen mellan Skaraborgs och Örebro län, gör snarast intryck av ett plagiat av Schröderheims idé — eller kanske det var tvärtom — ty Ekeblads minnessten restes för att hugfästa den dag, den 17 juli 1786, då den sexårige Kronprinsen passerat gränsen mellan de bägge länen. Inskriften (prot. 23 jan. 1787) slutade mycket vackert: »Westgötharnes fägnad fölgde honom genom deras landskap. Där Saknaden börjades, Förvaras åminnelsen.»

Alldeles samtidigt hade en bergmästare Bergensköld kommit på en liknande idé — visserligen icke en hyllning åt den lilla kronprinsen utan åt Gustav III själv. 1768 hade denne såsom kronprins besökt Lerbergs gruva i Nora bergslag, och den 19 december 1786 ingav Bergensköld till akademien ett förslag till en inskription å en minnessten öfver denna märkliga händelse. Den 2 januari skred akademien till behandling av ärendet:

»Secreteraren hade trott någon förkortning därvid äga rum såsom mera passande till naturen af en stenskrift, hälst en omständelig berättelse af alt, som till en händelses kännedom fordras, enkannerligen tillkommer Historien att förvara. I anledning af Secreterarens tillstyrkande och hvad ytterligare af academiens Ledamöter därwid anmärktes, fastställdes följande påskrift.

Övriga medaljer och inskriptioner

År 1768

Besökte Swea Rikes KronPrins
Nora Bäragslag
Bewandrade Stora Lerbärags Järngrufva
Besåg Bäragsmannens arbete
Muntrade hans Sinne.

—
Gustaf war då Fäderneslandets hopp
Men hade länge warit dess Sällhet
När denne Sten restes

af

Erik Bergenskiöld
Bäragsmästare
år 178..»

Exemplen torde visa karaktären hos denna mycket talrika grupp. *Gravskrifter*
Av den tredje gruppen — gravskrifter över enskilde — torde två
exempel vara till fylles.

Den 13 juli 1786 hade en handelsman i Stockholm, Petter Pomp,
avlidit. Han efterlämnade inga barn, men hans arvingar vände sig
den 30 januari 1787 till akademien med anhållan om en gravskrift
över den avlidne. Till att giva förslag till denna utsåg akademien
Manderström och Murberg. Sedan akademien den 6 februari »tagit
detta ämne under nytt öfvervägande och dervid nyttjat de anledningar
bemälte Ledamöter henne meddelat, faststältes följande inscription:

Hac tumba quiescit
Industrius Mercator Stockholmensis
Petrus Pomp
Incorruptae Libertatis amans
Natus Falunae A. MDCCXX
die XIII Novemb.
Denatus Caelebs Stockholmiae A. MDCCLXXXVII
die XIII Julii
Merendo
Alios Sui memores
fecit.»

Sedan dröjde det en tid, innan arvingarna, som förmodligen icke voro latinkunnige, läto höra av sig, men vid sammanträdet den 13 november anmäldes i akademien, »att Grosshandlaren Pomps arvingar, på hvilkas begäran en latinsk inskription öfver dess graf af akademien blifvit fastställd och i Protocollet för den 6 febr. nästl. intagen, vid närmare eftersinnande trott en på Svenska författad påskrift vara lämpeligare och i sådant afseende meddelat ett förslag, som till innehållet med den ovannämnda Latinska var i det mesta lika, hvilken Herr Cantzli Rådet v. Rosenstein emottog och lofvade att deröfver meddela akademien sitt yttrande». Med sedvanlig välvilja tillmötesgick akademien nu arvingarnas önskan, upphöjde »handelsmannen» till »grosshandlare» och meddelade dem en svensk inskrift:

»Här nedanföre
förwaras
De Jordiska öfwerlefwor
af
En wälsinnad och redelig Medborgare
Grosshandlaren i Stockholm
Petter Pomp
Född i fahlun d. 5 Nov. 1720
Död i Stockholm d. 19 Julii 1786
Genom wälgörande
Har han lämnat efter sig hos många
En öm åminnelse.»

Vida svårare var en annan uppgift, som akademien dock ansåg sig skyldig att lösa, nämligen »en påskrift på en minnessten öfver köpmannen Lundgren i Philipstad». Vid sammanträdet den 12 juni 1787 åtog sig Engeström att med ledning av de lämnade uppgifterna till nästa sammanträde inkomma med ett förslag. Till sammanträdet den 18 juli hade verkligen Engeström ett yttrande färdigt, som bör ha kostat honom åtskilligt huvudbry, ty för det första var det ej rätt klart, om arvingarna önskat *en* minnesvård eller *tre*. I det förra fallet tyckes icke ens en jättelik bautasten ha räckt till för alla de uppgifter, som på den skulle rymmas. Ty på denna skulle

Övriga medaljer och inskriptioner

nämnas icke mindre än 29 personer med angivande av födelse och (i de flesta fall) dödsår. Engeström tyckes emellertid ha tänkt sig, att enda möjligheten vore att fördela dessa uppgifter på tre minnesstenar, den första över Johan Lundgren själv, den andra över hans hustru Lisa Bjuggren, hennes tolv barn och fyra mågar, och en tredje sten över Lisa Bjuggrens morfar Magnus Ternell och dennes avkomlingar. Det syntes likväl akademien — skrives i protokollet — möta mycken svårighet att kunna föreslå en någorlunda dräglig inskrift. »Dock sökte Kongl. academien, så mycket möjligt war, lämpa sig efter wederbörandes tankar, och af de twänne ingifna Förslag hade Herr CancelliRådet von Engeström författat trenne minnesvårdar, hvilka Kongl. academien fastställde af följande beskaffenhet.»

Den första, öfver Johan Lundgren själf, är den kortaste och kan därför här anföras:

»Minne
af
Brukspatronen och Handelsmannen
Johan Lundgren
Född på Torpa wid Lidköping d. 2 Febr. 1705
Gift med Lisa Bjuggren D. 17 Junii 1740.
Dess redlighet, omtänksamhet och Drift
Rönte Guds wälsignelse.
Om Dess goda hjärta wittnar
Det Capital af 5000 Riksdal. Han anslagit
Till ständigt underhåll
För Fyratio torftige Bergmäns Barn.
Mätt af ålder
Lämnade han Tiden D. . . .
Läsare
Kan Dess hedrande wandel af Dig följas
Blifwer äfwen Din Lott
Att såsom god Medborgare, Anhörig, Wälgörare
Högaktas, Älskas, saknas, begråtas.»

Den andra, över hans »älskade hustru» Lisa Bjuggren, måste där-
emot här av utrymmeskäl förbigås, då där utom hennes många
dygder även uppräknas hennes tolv barn och fyra mågar, alla med
födelseåret angivet. Den tredje över Magnus Ternell, handlande i
Filipstad, är också ganska utförlig. I sitt äktenskap med Stina Dio-
nysia Chenon hade han haft en dotter Lisa, som blev gift tre gånger.
I sitt tredje äktenskap med Sven Bjuggren hade hon haft fyra barn,
av vilka dottern Lisa 1740 gift sig med Johan Lundgren.

Sedan akademien fastställt dessa tre gravskrifter, fortsätter proto-
kollet: »Academien förmodade likwäl, att den tredje [över Ternell]
såsom öfwerflödig kunde anses och befallte Dess Secreterare meddela
wederbörande följande påminnelser:

1) Att nu för tiden icke brukas så widlyftiga Påskrifter som de
föreslagne och att sådant förmodeligen blifwit aflagdt för att däruti
winna wederbörlig smak.

2) Att man flyttat Barnen på Modrens minneswård, emedan där
wore mer ledigt rum, men att de kunde hänföras till Fadren, om
minneswården kan draga denna tillsats, då allenast *Fader* sättes i
stället för *Moder*.

3) Att moderfadren med alla sina Barn och Barnbarn icke kunde
tjänligen införas uti den andra Påskriften. En utwäg wore att under
Påskriften öfwer Fru Lundgren insätta detta, då under strecket sättes
hännes moderfader, men att detta icke skulle se särdeles wäl ut, hwar-
före man häldre tillstyrkte att icke göra sådan tilläggning.»

Akademiens så hofsamma och tillmötesgående anmärkningar hade
tydiligen gjort intryck på Lundgrens efterlevande, ty den 20 novem-
ber fick akademien mottaga, »ett i stöd af bemälte erinringar inrättadt
förslag till förkortning, hvilket af academien godkändes och fast-
ställdes på följande sätt:

Att Inscriptionen på minneswården nr 1 allenast ökas med denna
mening, tillsatt under ett streck, som skiljer den från raden *Hög-
aktas, älskas, saknas, begråtes*.

Övriga medaljer och inskriptioner

Af dess tolf barn
hafwa trenne lämnat efterkommande:
Lisa, gift med John Wilh. Mullberg
Eva Johanna, gift med Johan Holmstedt
Maria, gift med Anders Fahlbeck.»

Då på detta sätt Lisa Bjuggrens minnessten blivit befriad från den långa katalogen på de tolv barnen, föreslogs att dit skulle i förkortad form flyttas minnesinskriften Nr 3:

»Hennes moderfader
Magn. Ternell, gift med Dionys. Chenon
Deras Dotter
Lisa Ternell gift 3dje gången med Sven Bjuggren
Deras Barn
Magn. Olaus död helt ung
Lisa gift med Joh. Lundgren
Stina gift med Hindric Geyer
Magnus gift med Anna Soph. Geyer.»

Därigenom hade de tre minnesstenarna nedbringats till två, och personkatalogens 29 namn till 17.

Dylika ärenden — överläggningar om medaljer och inskrifter — upptogo, jämte tävlingarna, akademiens mesta tid, som onekligen kunnat användas på nyttigare sätt. Att akademien till en början fick denna karaktär berodde huvudsakligen därpå, att Gustav III efter franskt mönster velat — och även lyckats — ombilda moderns akademi till en académie des médailles et des inscriptions. Men en förutsättning för denna ombildning hade varit, att Vitterhetsakademien utlyst tävlingar i medalj- och inskriftskonst. Även såsom medaljakademi kunde därför den nya akademien betraktas som en arvtagare till Lovisa Ulricas. Men denna hade därjämte haft andra uppgifter. De viktigaste — arbetet på svenskt språk och svensk vitterhet — hade väl övertagits av Svenska akademien. Men andra stodo kvar, särskilt Vitterhetsakademiens uppgift att verka såsom en allmänt humanistisk akademi, och denna uppgift försumrades icke alldeles ens under denna tid.

LEVERNESBESKRIVNINGAR, INTRÄDESTAL OCH AVHANDLINGAR

*Levernes-
beskrivningar* Vi vända oss först till levnadsteckningarna över avlidne ledamöter, vid vilkas författande man följde den praxis, som utbildats inom Lovisa Ulricas akademi. Inom denna var det Vetenskapsakademiens stiftare Höpken, som angav den karaktär, som dessa minnestal borde ha: »Taltes om äreminnen öfver Academiens framl. Ledamöter, hvarvid RiksRådet Herr Gr. Höpken erinrade, att de icke böra författas som en Discours, hvaruti värtaligheten utströr alla sina blomster, utan snarare som korta biographier, helt jemna och okonstlade. Att stilen måtte bli likformig i alla, tycktes vara bäst att anförtro dessa arbeten åt en och samma hand, och i fall ingen annan af Academiens Ledamöter ville åtaga sig den mödan, blir detta hädanefter ett ibland secreterarens göromål» (Prot. 26 april 1774). Hans förslag att åt secreteraren anförtro dessa biografier vann dock ingen anklång, utan i stället valde man minnestalarne. Redan vid sammanträdet den 16 februari 1773 hade man utsett Berch att författa Gustaf Bondes levernesbeskrivning, Elers att skriva Ekeblads och Sotberg Dalins, så framt icke Justitiekansleren Liliestråle »behagar åtaga sig det arbetet». Det gjorde han emellertid, men på vers. Mot detta anmärkte då Höpken, att, »änskönt det [poemet] ägde sit ostridiga värde och hedrade icke mindre von Dalins minne än författarens snille, vore dock nödigt, då det uti Academiens Handlingar intages och meddelas allmänheten, at dermed bifogas en kort och obunden Biographia Daliniana, framdeles tjenande til historiska uplysningar och bevis, dem man gemenligen hvarken söker ibland dithyramber, ej heller hemtar ur låf-qväden» (Prot. 3 maj 1780). Akademien var tydligen angelägen om att giva dessa levnadsteckningar ett sakligt innehåll, och den 19 juli 1774 fattade akademien ett beslut, som tyder på denna uppfattning

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

av minnestalen: »Till äreminnen, som Academien enligt sina lagar låter författa öfver framledne ledamöter, fans nödigt, att de sjelfve i lifstiden uppsätta och inlemna sina biographier, som ibland Academiens handlingar förvaras under sigill, så länge som de icke behöfvas, hvarom närvarande herrar ledamöter behagade komma öfverens, och de frånvarande böra genom secreteraren underrättas och anmodas att i det målet lindra efterlefvandes möda.» Denna princip tillämpades ock i de få fall, då man i Vitterhetsakademien fick anledning att hålla minnestal öfver afidne ledamöter. En tradition fanns således, och Höpken, som under den första tiden var den ombildade akademiens ledare, såg också till, att den följdes.

Det första minnstalet öfver någon ledamot, som tillhört icke blott den gamla akademien utan även den nya, hölls av Engeström på högtidsdagen den 24 juli 1788 öfver historikern Lagerbring, som avlidit den 5 december 1787; det andra, av Liliestråle, hölls öfver Manderström, som avlidit den 1 september 1788, och upplästes den 24 juli 1789. Båda talen trycktes sedan i fjärde bandet av den nya akademiens Handlingar och kunna anses som typiska för framställningssättet i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens levnadsbeskrivningar.

Ingendera, varken Engeström eller Liliestråle, var någon stilist, ännu mindre vältalare, och allra minst voro de några snillen. De söka heller icke att lysa såsom sådana, utan vilja blott enkelt och utan fraser redogöra för de tvenne levnadslöpp, som akademien ålagt dem att skildra. Liliestråle var en dålig poet, men en kunnig, aktningvärd man, vilken som justitiekansler inlagt stora förtjänster om upprensningen av frihetstidens korrumperade ämbetsmannakår, nära vän till Manderström, som också var en klen poet och en aktningvärd man. Liliestråle hade således vissa förutsättningar att kunna skriva — icke ett äreminne, men en sympatisk levnadsteckning öfver vännen Manderström, som ju icke heller var någon märkvärdig person. Engeström hade det svårare. Han var en för sin tid verkligt lärd man, personlig lärjunge till Lagerbring, men väl torr och utan vyer, mera de lärda detaljernas man. Trots sin beundran för läraren och trots sin historiska beläsenhet hade han därför knappt förmåga att upp-

skatta Lagerbrings stora insats som hävdatecknare — karakteristiskt för hans ställning till de historiska grundfrågorna är hans i biografien infogade polemik rörande den exakta tidpunkten för Odens ankomst till Sverige från Tyrkialand. Men båda biografierna äro i motsats till Svenska akademiens äreminnen späckade med årtal och fakta. Så börjar — efter några inledande ord — biografien över Manderström: »Herr Christopher Manderström föddes i Stockholm den $\frac{2}{13}$ December 1727 af dåvarande Kammarherren hos Kon. Fredric I, sedermera Krigsrådet Herr Ludvig Manderström och hans Fru Maria Polhem, dotter af vår Svenska Archimedes, framledne Commerce-Rådet och Commendeuren Christopher Polhem.»

I båda biografierna redogöres också för de skildrade personernas yttre och deras uppträdande i det dagliga livet. Så skrives i Lagerbrings-biografien: »Reslig växt med starka lemmar gaf honom ett fördelagtigt utseende, som i yngre åren underhölts af en stadig gång och rak ställning; men vid annalkande ålderdom började han något luta, hvilket med åren alt mer och mer tilltog. — — — En het blod underhöll i kroppen en värma, som i unga åren trotsade all köld. Upvärmde rum fördrog han intet; åtminstone var alltid kallt uti dess arbetsrum, der han sin mästa tid tillbragte. Det var först mot slutet af dess dagar, som eldstaden i detta rum nyttjades. Starka drycker smakade han icke. Ett glas vin, men icke mera, och det ändå ganska sällan, kunde han någon gång taga.»

Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens levernesbeskrivningar voro således vitt skilda från Svenska akademiens samtida äreminnen. De skilja sig naturligtvis från varandra i följd av författarnes större eller mindre skriftställarförmåga. Men ehuru även de tre nästa voro skrivna av ledamöter i Svenska akademien, ha de fortfarande samma karaktär: biografien över Höpken av Adlerbeth (uppläst den 20 mars 1790), över Floderus av Rosenstein (uppläst den 24 juli 1790) och över Benzeltierna av Adlerbeth (uppläst den 20 mars 1791). Här kan man genom en parallell finna, huru olika man uttryckte sig, om man talade i Svenska akademien eller i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. Om den unge Höpkens utländska studieresa skriver Adlerbeth: »Den anställdes först til Äng-

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

land, hvarest han i två och et halft år biträdde Envoyen, sedermera Riks-Rådet, Friherre Carl Sparre i brevväxlingen vid dess beskickning och jämväl gjorde honom sällskap vid dess upvaktning hos Konung Fredric I under Hans Maj:ts korrta besök i dess arfländer (1731). Efter denna för en tilkommande Statsman nyttiga öfning aktades Friherre Höpken skicklig at med tillbörlig granskning och förmån bese andra länder. Han besökte då Holland, Flandern, Frankrike, Italien och Tyska riket. — — — Friherre Höpken återkom til Sverige efter 4 års frånvaro (1734).»

Några år förut, 1786, hade Clewberg hållit sitt inträdestal i Svenska akademien, i vilket han omtalade den studieresa, som företrädaren, Scheffer, i sin ungdom företagit. Sedan han omnämmt, att Scheffer studerat vid tyska universitet, fortsätter han: »Dernäst besåg han denna andra Staten, hvilken idogheten länge satt till drottning öfver hafven, från den hon inkräktat boningsrum för ett folk, som uppoffrar sig åt handeln, af samma orsak både mäktigt och försvagadt. Sedan detta land, som lättare fördrager enväldet än konungamakten och der högmodet, ofta svaghet hos enskilda, gör styrkan hos nationen; och sist detta folk, som öfver den upplysta delen af verlden utbredt sitt välde, mera vidsträckt än Romarnes och forntidens eröfrares, ej öfver folkslagens personer och egendom, men som kanske är svårare, öfver deras tankesätt, icke med krigets, men med snillets, med smakens och konsternas vapen.»

Vad man än må säga om dessa olika sätt att uttrycka samma tanke, så måste man medge, att Adlerbeths framställning är mera lättfattlig.

Höpken var ju en av samtidens mest betydande svenska statsmän, och Adlerbeth skildrar utförligt och sakrikt hans politiska bana. Sina egna sympatier fördöljer han icke, det karolinska enväldet ogillar han i starka ord och är en bestämd anhängare av frihetstidens statskick, även om han nödgas medgiva, att skuggsidor funnos; och där han icke kunde uttala sitt hjärtas mening, går han med några antydningar förbi det brännbara ämnet — så då han kommit till det misslyckade revolutionsförsöket 1756, då Höpken var kanslipresident. »Jag förbigår» — skriver han — »inhemska oroligheter, tvister imellan

Konung och Råd om rätta förståndet av Grundlagar, som påkallade Ständernas förklaring, tvister, bedröfveliga för vår åtanke, betänkelige till sina påföljder och, såsom merändels händer, lämnande efter sig blodiga spår. En opartisk Domare lærer dock aldrig förglömma, att ett Regeringssätt, dess missbruk oaktade, är heligt, till dess att de magtägande det förändra, och att de, som det handhafva, äro genom ed och pligt förbundna att följa dess grundsatser, om än deras öfvertygelse vittnade, att dessa voro felagtige.» Men denna dom drabbar ju ock Gustav III:s revolution 1772, som Adlerbeth alls icke vidrör, tydligen därför att han icke *ville* lovprisa och icke *kunde* fördöma; talet hölls ju ett år efter Adlerbeths bekanta protest mot förenings- och säkerhetsakten.

Huvudvikten i sin biografi lade han med rätta på Höpkens insatser som akademiledare och det vetenskapliga arbetets befrämjare samt slutar med att söka ge en karakteristik av hans personlighet. Detta är naturligtvis det svagaste partiet, ty själva personligheten, människan, kunde 1700-talet aldrig återgiva, varken i äreminnet eller i levernesbeskrivningen. Men trots denna brist var denna biografi den mest betydande, som under detta tidsskede föredrogs i akademien. Hans andra biografi — över Benzelstierna — är i följd av föremålet mindre intresseväckande, skildrar blott en lärd och duglig ämbetsmans levnadsbana, som ej fylldes av några märkligare händelser.

I någon mån kan detsamma sägas om Rosensteins biografi över professor Floderus. Liksom Adlerbeths teckning av Benzelstiernas liv har även denna en varm personlig färgton; Floderus hade varit Rosensteins lärare och hade sedan genom gifte blivit hans släkting. Men biografien har en viss betydelse i ett annat avseende. Vetenskaper sådana som grekisk filologi hade ju ej stått högt i anseende under den utilistiska frihetstiden, uppskattades ej heller under den gustavianska tiden med dess salongskultur. Rosensteins biografi har nästan formen av en polemik mot denna ytliga uppfattning hos samtiden, och därjämte gav den en av en stark medkänsla färgad bild av den stilla, försynte mannen, som »skötte sin vetenskap, obekymrad om alt annat, utan at eftersträfva beröm eller namnkunnighet, utan at fordra annan belöning än den förnöjelse, han inom sig kände».

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

Från levernesbeskrivningarna under denna tid vända vi oss till *Inträdestalen* inträdestalen, som också voro ett arv från den gamla akademien. Om den karaktär, som dessa tal borde ha — om de skulle vara väl-talighetsprov eller vetenskapliga undersökningar — nämnes visserligen i Vitterhetsakademiens statuter intet, blott att den nyvalde ledamotens inträdestal skulle först lämnas direktören till genomläsning. Men redan från början tyckes uppfattningen ha varit stadgad och framgår av de i andra bandet av Vitterhetsakademiens Handlingar tryckta talen. Det första av dem, av Liliestråle, handlade om skaldekonstens öden i Sverige, och om vitterheten ur en eller annan synpunkt handla även de följande — alla med en infogad hyllning åt Lovisa Ulrica, den svenska vitterhetens höga beskyddarinna. Då nu akademien 1786 ombildades från en blott vitter till en allmänt humanistisk, särskilt historisk akademi, utvidgades också området för inträdestalen och de fingo även — hos de bättre akademikerna — en mera vetenskaplig karaktär.

Den, som här gick i spetsen, var Adlerbeth, och han gjorde det *Adlerbeths inträdestal* med en avhandling, vilken — så vitt jag vågar döma — torde bära räknas såsom den första verkliga vetenskapliga och metodiska lösning av ett problem inom svensk fornforskning, en avhandling, vars huvudresultat därför stått sig genom tiderna. Inträdestalet — det första i den ombildade akademien — hölls redan den 2 april 1786 och handlade om Sveriges forna österländska handel i anledning av arabiska penningar funna i svensk jord. Avhandlingens värde motiverar ett någorlunda utförligt referat av huvudpunkterna.

Han börjar med att redogöra för alla i äldre litteratur omtalade fynd av arabiska mynt, funna i svensk jord, anför därefter de uppgifter om dylika fynd, som funnos i Antikvitetsarkivets fyndberättelser, och slutar denna del av undersökningen med orden: »Denna korta Historia öfver Svenska jordfynd af Arabiska Penningar, som kunde blifva långt fullständigare, torde likväl göra tilfyllest at bevisa, hvad ymnigt förråd af dem vårt fädernesland i sit förvar emottagit. Jemföres hvad i detta ämne hos oss hänt med hvad hos våra grannar sig tildragit, så inhemtas, at sådane äfvenledes tid efter annan blifvit fundne på Jutland, på Bornholm, i Liffland, i Preussen,

i Norrige och på flera ställen i Tyskland. Stralenberg förtäljer ock, at så skett i Ryssland. Emellertid tyckes af de anmärkningar, som hittills kunnat samlas, stå fast, at de kring Östersjön belägna länder hysa dessa Österländska myntslag i rikare mått än andra Europeiska orter.» Därefter övergår han till en redogörelse för de olika meningar, som dittills framlagts för att förklara detta faktum — så att de från Orienten förts hit av svenska korsfarare m. m. Den enda förklaring, till vilken han själv kunde ansluta sig, var den, som framlagts av den då nyligen bortgångne professor Carl Aurivillius: att vi för våra arabiska penningar förnämligast »böra tacka en från Norden fordom drifven handel genom Ryssland på Caspiska havet och kringliggande länder».

Det ojämförligt största antalet — fortsätter han — av dessa arabiska mynt äro de s. k. samaniska eller mynten från trakter vid Kaspiska havet: »ibland 99 penningar af Roslags-fyndet 1781 voro 88 Samaniske och af 101 från Öland 1779 84 Samaniske. Herr Professor Aurivillius har tilförne anmärkt, at af 1771 års fynd ej flera än 21 Khalifiska mynt funnos emot nästan 700 Samaniska.» Detta om proveniensen. »Hvad åldren beträffar, så finnes i Konungens samling den äldste Arabiske penning vara slagen i Damasco år 699 under Khalifen Abdalmelek. Penningarnas antal tiltager med de följande sekler och är ymnigast af Mahometanernes fjerde, det är vårt tionde seculo, ja så, at ifrån 890- til 950-talet föga något årtal saknas. Men efter sistnämnda tio-tal blifver åter penningarnes myckenhet ansenligen förminskad, til des de ändteligen kort efter början af elfte seklet aldeles uphöra.»

Tidpunkten för denna beröring mellan Norden och Orienten är således säker. För att få ytterligare ljus i frågan bör man taga hänsyn till flera omständigheter, till orten, där mynten funnits, till de andra penningar, som funnits tillsammans med de arabiska m. m. Och här tillfogar han några ord, som visa, att han hade en betydligt klarare uppfattning av, huru myntfynden skulle behandlas än den, som förut och ännu på hans tid var den gällande: »Önskeligt vore, at både beskrifningarne öfver fynden blifvit fullständigare författade och hvarje fynd sorgfälligare undersökt än som verkligen skett. Och det är

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

en förlust på uplysningens vägnar, at ansenliga jordskatter, dels strax de upäcktes til andra behof blifvit upsmälte, dels ock såsom sönderbrutne eller nötta och illa medfarna genast efter angifvandet förkastade och ägarne återstälde. En följd af observationer, sorgfälligt med hvarannan jemförda, är utan tvifvel bästa medlet at en gång skingra det mörker närvarande ämne omgifver.»

Vad fyndorten beträffar, ha arabiska mynt väl påträffats i flera svenska landskap, men de flesta i de landskap, som ligga vid Östersjön, och särskilt talrika äro fynden på Gotland och Öland. Vidare är det tydligt, att de med flit blifvit dolda; »Ölandsfyndet 1779, der man tydeligen såg penningarne i form af rulle nedsatte samt med sten betäckte, bestyrker sådant oemotsägeligen». För det tredje ha de arabiska mynten oftast haft sällskap i jorden med andra mynt, tyska, engelska och byzantinska, och dessa ha varit från samma tid.

Man bör ytterligare ta hänsyn till Sveriges historia under denna tid, särskilt under det samaniska rikets tid (875—999), och här riktar han uppmärksamheten på den ryska Nestorskrönikans bekanta uppgift om grundandet av det varjagiska riket i Ryssland omkr. 860 samt på byzantinska (och även de nordiska sagornas) notiser om väringargardet i Byzantz. En svensk förbindelse på 900-talet med det grekiska kejsardömet kan således icke bestridas, och icke heller, att handelsvägarna då voro de stora floder, som genomkorsa Ryssland. Man behöver — skriver han med anspelning på äldre tiders fantastiska runtolkningar — »icke fly til runstenarnes mörka och tvetydiga vitnesbörder för at öfvertygas om våra förfäders resor till Grekeland». Och att de arabiska mynten kommit hit, »bör snarare tillskrifvas en österut drifven handel än någon annan orsak». Av flera skäl är detta troligt: »1) At de (mynten) ymnigast uphemtas kring Östersjö-kusterna, der sjöfart enkannerligen blifvit idkad, i stället Wäringar och Jerusalem's farare, såsom icke alltid boende vid hafvet, tyckas hafva bordt fördela dem i något jemnare förhållande på de inra landskaper. 2) At i Sveriges västra provinser och vid Väster Hafvet Arabiska fynd varit mycket sällsynta, så at man äfven kan gissa, at de få dylika penningar der funnits, händelsevis från Östersjön blifvit ditförda. 3) At Grekiske penningar, hvilka efter all liknelse af Wä-

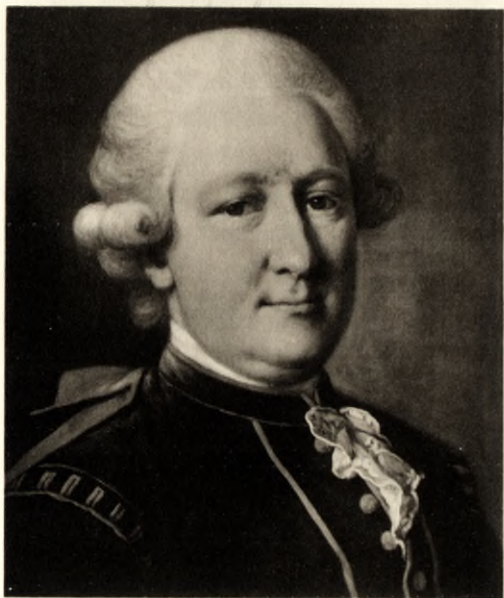
ringar äro hembragta, til så ringa antal i jemförelse med de Arabiske hos oss upptäckas; och som de förra vankades i sjelfva Constantinopel och Wäringarne til dem hade lättare tilgång än til de senare, skulle et sådant de Arabiskes öfverlägsna förhållande, i händelse de med desse krigsmän hemkommit, blifva en svår gåta at uplösa. Men i synnerhet faller genom handelsvägen begripligare, hvarföre de Samaniske mynten här i Norden äga en så ansenlig öfvervigt öfver andra Arabiska, en omständighet alt för märkvärdig at lemnas outredd.»

Den samaniska vasallstatens historia förklarar ock, varför den samaniska myntimporten upphör med 1000-talets början. 999 erövrades det samaniska riket av Mahmud Ghazni, som förlade huvudstaden till staden Ghazna mot gränsen till Indostan, under det att samanidernas städer legat i närheten av Kaspiska havet. Den andra orsaken till en minskad tillförsel av mynt från Österlandet var de politiska förhållandena i Ryssland, som Adlerbeth i korthet skildrar.

Han övergår därefter till att tala om det svenska myntväsendet under denna tid och går här längre än Berch i sin skepticism om Odinsmynten och dessas vederlikar: »Alt hvad man påstått om inhemska mynts preglande i Sverige före Olof Skötkonungs tid, är så föga grundadt på fasta skäl, at det högst kan hänföras til möjligheter. En runa med eller utan vanskaptigt ansigte eller andre oformliga och oftast oriktigt förklarade figurer på silfverbleck, upgräfne ur Svensk jord, äro de anledningar, som våre äldre myntforskare nyttjat at uprätta längder af fäderneslandets penningar före nyssnämde Konungs tid.» Det är väl sant, att svenskarna även före denna tid i deras varubyten »både känt värdet och betjent sig af metaller, men ej af mynt efter pregel, och när de ägt sådana, de varit utländska och endast gångbara efter vigten. — — — Tiden til Svensk myntning vågar jag ej utstaka. Jag lemna til andras afgörande, om Olof Skötkonung, Anund Jacob och Håkan Röde låtit pregla penningar. Men längre än til tolfte seculum lærer Sverige icke varit utan sina egna; och denna tidpunkt faller tämeligen ihop med de Arabiske jordskatternes försvinnande.»

I avslutningen av avhandlingen vänder han tillbaka till äldre författares förklaringar av orsaken till de arabiska myntens så ymniga

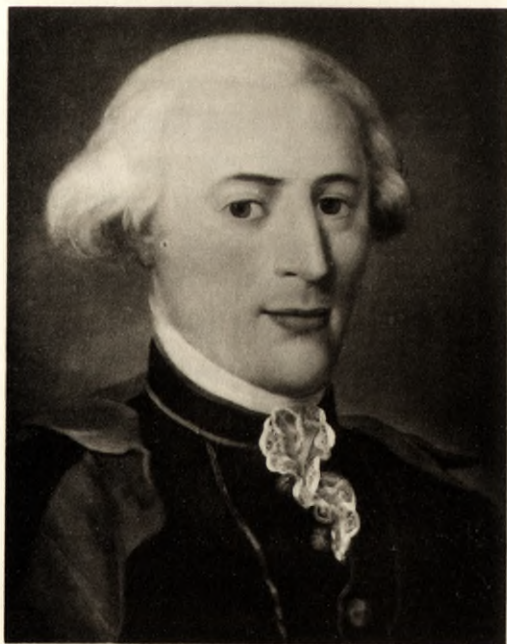

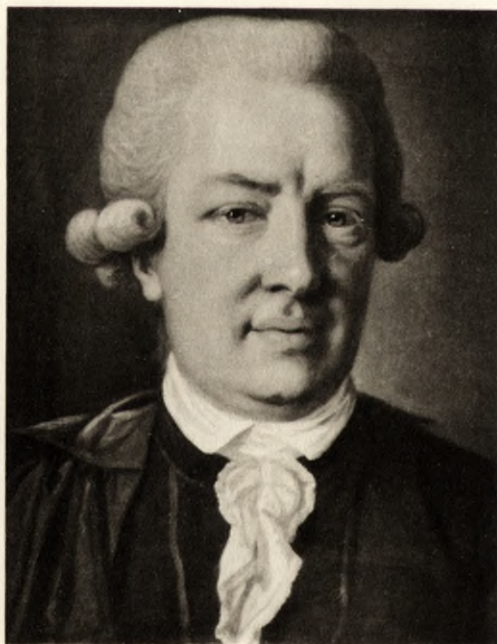
NILS VON ROSENSTEIN

C. G. NORDIN

JOHAN MURBERG

H. G. PORTHAN

Oljemålningar av Per Kraft d. ä. i Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens sessionssal.

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

förekomst i Sverige och påvisar utan större svårighet, att dessa förklaringar äro oriktiga, även Aurivillius'.

Liksom Adlerbeths minnestal över Höpken var det mest betydande under denna tid, torde även hans inträdestal kunna sägas vara, om än kanske icke det mest betydande så likväl ett bland de mest betydande. De övriga inträdestalen voro — helt naturligt — av olika värde. Den 17 april 1786 togo icke mindre än fyra nyutsedda arbetande ledamöter inträde i akademien: Ferrner, Engeström, Ristell och Murberg. Ristells tal handlade om — eller rättare: *skulle handla* om — sambandet emellan historien och medaljvetenskapen samt om den hjälpreda, som den förra av den senare kan hämta. Sant nog yttrar Ristell i början av sitt tal: »Om jag af någon ibland eder, Mine Herrar, ägt den lyckan at såsom Vitterhetsidkare vara känd, är det genom försök endast i de ämnen, som hädanefter skola utgöra minsta delen av denna Kongl. Academiens föremål. Således har ingenting annat än Konungens nåd kunnat tillägna mig den heder jag här kommer at åtnjuta.» Detta bestyrkes i allo av fortsättningen, som är ett oredigt svammel och egentligen blott innehåller en enda riktig, ehuru allmänt erkänd tanke: att medaljer ge oss porträttbilder av gångna tiders personligheter. Denna tanke fullföljes emellertid på detta sätt: »Uti monarchier håller Konungen alla dygders driffjädrar i sin hand. All ära härleder sig ifrån thronen och går til thronen tillbaka. All den upmuntran Konungen gifver åt förtjenster, uphöjer hans eget namn, försäkrar hans egen odödlighet. Han ser sig alltid i samband med de stora män han danat och nyttjat; hvarföre skulle icke hans och deras ära också förenas på de minnesvårdar åt båda helgas? Hvad vore mera smickrande för dem, som i något ämne gjort sig värdige fäderneslandets högaktning och tacksamhet, än at, som sagt är, deras bilder och namn sattes tillika med Konungens på Rikets mynt för det året, på hvilket hvar och en förnämligast sig utmärkt, och derunder en kort påskrift, som innehöll deras förtjenster.»

Ristells inträdestal

Ferrners inträdestal har ungefär samma vetenskapliga värde. Det handlade om »Menniskosnillets nuvarande gäsning och verksamhet til nya upptäckter». Man väntar sig här att finna namn som Newton,

Ferrners inträdestal

Locke, Voltaire och Rousseau, vilka obestriddligen voro de författare, som framkallat den »gäsning», vilken genomgår 1700-talets intellektuella liv. Men de nämnas icke med ett enda ord. I stället talar Ferrner om Anquetil du Perron, som upptäckte och utgav Zend Avesta, om en nu alldeles bortglömd författare Court de Gebelin, som skrivit några fantastiska arbeten om antika symboler, allegorier o. d., om Mairan, som funnit ut jordklotets inre värmegrad, och om Bailly, vilken liksom »vår namnkunnige Olof Rudbeck den äldre [velat] uppsöka den länge förlorade Atlants ö och hafver nog dristighet att peka på Spitsberget och Nova Zembla såsom första hemvist för det folk, som i långt senare tider öfversvämmat Asien och Europa samt en del af Africa. Det ena snillet kan ej misskänna det andra, och Herr Bailly hafver nog ädelhet at tilstå, det han af Rudbecks skarpsinnighet och lärdom haft mycken hjälp i sina undersökningar.» Avhandlingens karaktär framgår ock av avslutningen: »Fåfångt invänder någon, at det är blott fruktbara länder förbehållit at frambringa stora snillen och at Svenska klimatets hårdhet sträfvar deremot. Det förra vederlägges lätteligen derigenom, at Attica var et bergigt och ganska magert land, men frambragte likväl ur sit sköte de största vitterhetssnillen, som verlden ännu känt, och det senare är så mycket mer ogrundadt som, utom andra skäl, Gustaf III är både född och upfödd i Sverige.»

Engeströms
inträdestal

På ett vida högre plan står Engeströms tal: Strödda tankar om den visshet, som finnes uti historien, ehuru även hans avhandling måste betecknas som svag icke blott i förhållande till nutidens historiska källkritik utan ock i förhållande till samtidens, t. ex. Ihres. Själva kärnpunkten i problemet har han icke uppfattat och kommer blott in på detaljfrågor; ej ens vid dessa framlägger han några nya och originella synpunkter.

Sanningen — skriver han — är Historiens själ. »Den bör vara en häfdateknarens hufvudsakeligaste ögnamärke. Des språk bör häfdateknaren tala, om annars historien skal, såsom sig bör, vara skild från dikter och sagor. — — — En skickelig häfdateknare förefaller mig såsom en rättskaffens domare, hvilken med all omsorg söker utröna vissheten af de uppgifter som förekomma. — — — Skilnad företer sig allenast vid den omständighet, at domaren medelst edgång något

närmare kan försäkra de åberopade vitnens utsagor. Deremot måste för en häfdateknare vara tillräckeligt at trygga sig vid en eller fleres för redlighet kände Mäns berättelser, om ock et eller annat jäv skulle neka dem at vid en domstol för vitnesgille anses.» En historisk författares personliga redlighet skulle således vara en borgen för sanningen av hans uppgifter. Såsom exempel anför han två författare, först Moses, och frågar om man kan tillmäta hans berättelse om judarnes fornhävd behörig historisk visshet. Härpå svarar han: »Emot Mosis frågd är intet att invända. Ingen anledning at misstänka en man af des egenskaper at hafva diktat osanning. Skulle något af hvad han berättar uti våra ögon synas förunderligt, må det tillskrivas menniskoslägtets nuvarande förändrade skick och omständigheter.» Hans tilltro till Moses historiska vittnesgillhet kan väl förklaras ur religiösa skäl, och mera belysande för Engeströms uppfattning är därför det andra exemplet: Snorre Sturloson såsom författare av Ynglingasagan: »Svensk var han väl icke, men så mycket mera oväldug. För kunnog, redlig och i sin tid ansedd erkännes han.» Hans »trovärdighet vinner äfven ny styrka af den öfverensstämmelse, som befinnes emellan de Isländska och andra folkslags gamla häfdateknare, hvilke efter all liknelse icke följt hvarandras berättelser». För en kritisk undersökning av Snorres källor och dessas värde står han således fullkomligt oförstående. Problemet existerar icke ens för honom.

I det följande erkänner han väl, att *nyare* historieskrivare hava en skyldighet att med källhänvisningar styrka sina uppgifter: »Nyare häfdateknare, hvilke lefvat i längre afstånd ifrån den tid, hvarom de handla, måste stödja sig på föregående berättelser och tideböcker eller säkra handlingar, dem äldre skribenter icke känt. Dessa källor böra åberopas och anföras, men finnes detta uraktlåtitt eller de föregående ledare af okunnoghet orätt förstådde och förklarade, är rådeligast at icke trygga sig vid en författare, hvilken så litet känt värdet af den historiska vissheten.» Men detta var ju på Engeströms tid ingen nyhet, utan en allmänt erkänd sak.

Källorna för den häfdateknare, som vill behandla medeltidens och den nyare tidens historia, äro berättelser från dessa tider, handlingar,

mynt, sigill m. m. Om värdet av detta material har Engeström föga nytt att förmåla. Utförligast yttrar han sig om rena urkundsförfalskningar, på vilka han anför flera exempel. Vad mynten beträffar, varnar han för »at af en eller annan bokstaf vilja sluta til Myntherrens namn» och gent emot medaljernas historiska värde är han ganska skeptisk: »Skådepenningar äro ganska tjenlige at göra historien mera lysande, men sällan träffas der någon historisk uplysning, som icke af handlingarna med mera visshet inhemtas kan.»

*Murbergs
inträdestal*

Det fjärde inträdestalet, som den 17 april hölls av Murberg, handlade om Gustav I:s vård om allmänna upplysningen och undervisningen, och står vida över de tre föregående under samma dag, ehuru det visserligen — enligt min mening — lider av det apologetiska syftet. Gustav Vasa är ju den konung, till vilken Sverige står i den kanske största tacksamhetsskulden, och man kan därför förstå Murbergs intresse att befria hans minne från beskyllningen att icke ha gjort något för skolor och vetenskap. Murberg förledes härigenom att ur de fakta, han meddelar, draga mera vittgående slutsatser, än en mera opartisk historieskrivare skulle ha vågat, och någon gång också att såsom fakta upptaga notiser av ett tvivelaktigt värde; så t. ex. sätter han tilltro till en säkerligen oriktig uppgift hos Messenius, att konungen 1540 återupprättat Uppsala universitet — en uppgift, som Knös i sin 1784 (således strax före Murbergs tal) utgivna universitetshistoria icke, i brist på äldre källor, förklarar sig våga anta som tillförlitlig. Men om man frånser denna brist är avhandlingen en bland de mest sakrika från denna tid. I denna har Murberg medtagit så gott som allt, som ur källorna kan anföras om undervisningsväsendet under denna tid. Utom den tryckta litteraturen, har han anlitat riksarkivets och kammararkivets handlingar, registratur, jordeböcker m. m., och framställningen är klar, enkel och flärdfri — med ett ord: han har skrivit en avhandling, som än i dag bibehållit sitt värde.

*Sernskölds
inträdestal*

Den 7 maj följde två nya inträdestal, av Sernsköld och av Strand. Det förra — Om nyttan och nödvändigheten av latinska språkets bruk — är, som man av titeln ser, ett inlägg i en då debatterad fråga. Sernsköld hade med smärta iakttagit, att latinets förut dominerande

välde brutits och att det latinska språkstudiet var ställt på avskrivning. Både inom vetenskapen och vitterheten hade i stället de moderna språken övertagit dess roll. »Häraf hafva många, som väl älska bokvett, men kunna fara vilse om rätta vägen til des erhållande, fattat den tankan, at, när man kan inhemta vetenskaperne af skrifter dels på modersmålet, dels på andra lefvande — och efter deras tycke till fattande mindre svåra — språk än det Latinska, så skal detta sistnämnda ej vidare vara nödigt.» Denna mening kunde Sernsköld icke dela. För det första var latinet ej mycket svårare att lära än franskan, och för det andra hade möjligheten att inhämta vetande nu, sedan latinet upphört att vara världsspråket, blivit svårare än förr. De lärde skriva nu var på sitt språk, och den, som vill förvärva vetenskaplig bildning, måste därför offra en god del av lärotiden åt språkstudier, vilken tid med större fördel kunnat användas på förvärvande av nyttigare kunskaper. Häremot invändes väl, att man har översättningar till modersmålet. Men översättningar äro icke detsamma som originalarbeten, de äro ofta ytterst felaktiga, och särskilt kunna aldrig översättningar av de romerska poeterna ge oss en föreställning om deras diktkonst. Här citerar han d'Alembert som meningsfrände. Enligt d'Alembert borde en skönlitterär författare alltid skriva på sitt modersmål, en vetenskaplig alltid på det latinska världsspråket. Efter denna utredning slutar Sernsköld — liksom han börjat — med att prisa Gustav III, som i den ombildade akademien tillgodosett latinets krav och utsträckt dess bruk till tävlingsskrifter såväl i bunden som obunden stil.

Sernskölds tal är ju föga märkligt och gör mera intryck av en tidningsartikel än av ett inträdestal i ett vetenskapligt samfund. Men det är icke löjeväckande. Den beskyllningen kan hans kollega Strands tal knappast undgå, och då man läser detta, tycker man sig, av språket att döma, höra en naiv och icke så litet otymplig 1600-talsförfattare. Talet handlade om den ogrundade beskyllning, som göres göterne att ha förstört den romerska vitterheten. Strands vederläggning är lika enkel som överraskande. Den antika kulturen hade förstörts, långt innan göterne kommit i beröring med greker och romare, hade förstörts redan då Aristoteles filosofi trädde i stället för Platos. När

*Strands
inträdestal*

Strand därefter övergår att tala om Aristoteles, tycker man sig höra ramisten Laurentius Paulinus' utfall mot filosofen från Stagira. Denne hade varit Platos lärjunge »men Mästaren fick anledning at beklaga sig öfver Lärjungens otacksamhet och befant Aristotelis snille så danadt, at han ej kunde anförtro honom Academiens styrelse, hvilket ock så förtröt denne, at han lemnade Athen, for omkring och blef Alexander den Stores Läremästare samt beskylles at hafva spillt sin höga Lärjunges tid med nyttjande af alla en förnuftig och i synnerhet fri tankekrafts plågoredskap, sin Logica, sin Dialectica och sin Rhetorica. Öfverhopad ändock af nåd vid Macedoniska hofvet, återkom han til Athen och öppnade der sit Lycæum brevedid den Platoniska Akademien. Född son af en qvacksalfvare i Macedonien, idkade han ock i början denna konst; han har lemnat den åt efterverlden under namn af naturkunnighet och rön deruti.»

Det var denna filosofi, som segrade över den platoniska: »Alt detta var ock redan fullbordadt samt Kejsaresätet flyttadt före Nicæniska Mötet, efter vår tideräkning år 325, då visst ingen Göthe, Norrman eller Tysk var född ibland alla dem, som först emellan 100 och 150 år derefter utspridde sig uti Italien och Frankrike; skulle jag ock erkänna en Prudentius och en Augustinus såsom ättlingar af den gamle vitterhets-stammen, så voro dock desse länge döde, förr än någon enda lemnade sin Nordiska bergskrefva eller rökhydda för at söka ny bolstad i väster och söder. Jag kan således vid alt detta icke finna, huru våre förfäder måga anföras såsom uphofs män til et ondt, som var stigit til sin höjd, långt förr än de föddes.»

Men talet är icke *blott* löjeväckande, utan har ock en viss litteraturhistorisk betydelse. Strand var nämligen en gengångare såväl av Laurentius Paulinus som av Biörner och de gamla Rudbeckianerna, en »förromantiker», om man kan använda en så litterär beteckning på en så illitterat person som Strand. I varje fall vittnar hans inträdestal om den aldrig helt avbrutna förbindelsen mellan Olof Rudbecks tid och den götiska rörelsen vid 1800-talets början. Sedan han, på sätt som citatet visar, redogjort för den aristoteliska filosofiens fördärvbringande inflytande på den antika kulturen, följer i talet en ny avdelning, vilken i viss mån ligger utanför det ämne, som titeln angiver.

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

Göterna voro i själva verket alls icke några »barbarer». För att visa detta börjar han med Ossian — ty på 1700-talets vanliga sätt gör han ingen egentlig skillnad på kelter och germaner. I Ossians dikter finner han »upfinningen så förträffelig, målningen så rik och behagelig samt uttrycken så starka, at jag vågar tro, at om en Pope så väl förstätt Ossians språk som Homeri och så väl omklätt den förre som han gjort den senare, skulle den noggrannaste och kinkigaste kunnare af det högsta i skaldekonsten läst bägge nästan med lika förundran. Vår Voluspa eftergifver — i mit torde hända lika omogna som fädernes kära omdöme — icke Grekernas likåldriga skaldestycken.» Mot Homerus kunna vi sätta upp vår Edda, och »när jag ock med det hos Grekerne och Romarne mäst ansedde sammanparar den ibland våra djupaste ålderdoms öfverlevvor erkände Hervarar-Saga, blifver det förres företräde nog stridigt». Därefter följer ett långt citat ur Hjalms dödssång, Lika högt stå våra förfäders historiska berättelser, i synnerhet Snorres Heimskringla, som skrevs, »långt efter sedan Livier, Cornelier, Sallustier och Taciter voro osynlige i Grekland och Italien».

Och så slutar han sitt kraftfulla tal: »Vare då våre förfäder, Sviar, Göther och Norrmän befriade från den inrotade fördomen at hafva varit barbariets stiftare, beskyddare och fortplantare!»

Den 28 maj följde tre nya inträdestal, av Adelcrantz, av Troil och av Floderus. Av dessa är Adelcrantz' tal, särskilt i stilistiskt avseende, det förnämsta, och den eleganta, gustavianska formen står i en stark motsats till Strands 1600-tals prosa. Detta är ganska anmärkningsvärt, ty utom detta tal hade Adelcrantz blott en enda gång — och nära trettio år förut — i tryck framträtt såsom författare; det var 1757 i ett presidietal i Vetenskapsakademien. Han var nu en sjuttio års man, men fortfarande med obrutna själskrafter, och ehuru han såsom hedersledamot ej var skyldig till mer än att med några ord tacka för invalet, gjorde han det med ett ganska utförligt tal om vitterhetens och de fria konsternas inbördes förhållande. Hans ämnesval berodde tydligen därpå, att han sedan många år tillbaka var preses för en annan akademi, Målar- och Bildhuggarakademien, därjämte den gustavianska tidens mest betydande arkitekt, vilken såsom direktör

*Adelcrantz'
inträdestal*

för »det franska spektaklet» även haft en viss beröring med dramatiken. Vad han nu ville behandla var beröringspunkterna mellan skaldens och den bildande konstnärens verksamhet. Några märkliga nya synpunkter framlägger han icke. Både skalden och konstnären måste äga »medfödt genie och god smak», och till det fulländade konstverket måste bägge, snillet och smaken, samverka — en sats, som ju på 1700-talet var den allmänt gällande. Adelcrantz sysselsätter sig ej heller med att utreda själva begreppen, utan söker att med exempel visa bådas nödvändighet. Smaken saknas ofta hos så stora skaldar som Dante och Tasso, Shakespeare och Milton, och samma iakttagelse kunna vi göra på konstens område:

»Yttersta domen, målad af Michaël Angelo uti Sixti Capell i Rom, är förundransvärd i anseende til des rika sammansättning, ferma tekning och starka expressioner; detta oaktadt väcker samma målning hos åskådaren mera häpenhet än nöje, emedan smak vid urvalet af ämnen, ordning och redighet uti föreställandet fela. Polidors förträffeliga tafla öfver Lazari upståndelse kan oaktadt alla des skönheter icke anses utan en slags vämjelse för det osmakeliga infallet Mästaren haft at låta en del af de närvarande vid detta underverket, i stället för at synas intagne af förundran och vördnad, hålla sig för näsan at dymedelst betekna det Lazarus verkligen varit död.» — — —
»Huru mycket blifva icke deremot själ och sinnen betagne af Raphaëls gudomeliga tafla öfver Christi förklaring och den icke mindre namnkunniga Hieronymi sista communion af Dominiquain, hvilka utom andra fullkomligheter af höga tankar och nästan öfvernaturliga expressioner jemväl utmärka sig genom den urskillningsgäfvä och goda smak desse bägge store männer visat at til händelsernas föreställande nyttja et så lagom stort antal personer och tillika så sysselsätta hvar och en af dem, at ögat och eftertankan strax finna, det ingen saknas och ingen kan umbäras.»

Som brist på smak räknar han även konstnärens brott mot den historiska tidskostymen: Ingen ursäktar »Tintoretti och Paolo Veronese, så stora mästare de ock äro, at den förre uti des målning, som föreställer Israels Barn, de der hemtade manna i öknena, gifver en del af folket skjutgevär i händren; och at den senare på bröllopet i

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

Caana i Galileen kläder dem, som passa up vid bordet, såsom Sveit-sare och ynglingarna såsom Pager uti gamla spanska drägten. Om sådane misstag icke kallas okunnighet, böra de åtminstone få namn af mindre eftertanka.»

Den stora konsten har haft fyra perioder: den grekiska på Perikles tid, den romerska på Augusti, den italienska på Leo X:s och den franska på Ludvig XIV:s. Av dessa sätter Adelcrantz den grekiska högst: »En så förträffelig, ideal skönhet, som finnes uti Vaticanske Apollo och Laocoon, Mediceiska Venus, Borghesiska Gladiateuren och flera antique stoder hafva de tre efterkommande tidshvarfvens konstnärer fåfängt bemödat sig at återvinna.»

Samma dag som Adelcrantz tog även Linköpingsbiskopen von Troil, sitt inträde i akademien, och ehuru även han var hedersledamot, gjorde han det med ett vetenskapligt anförande, »En Uplysning i Konung Gustaf I:s Historia». Uppsatsen är helt kort, och därtill hade Troil ett fullgott skäl; han var nämligen talman i prästeståndet vid 1786 års riksdag, som pågick medan han höll — och väl även medan han utarbetat — sitt tal. I detta meddelar han blott en notis, som han funnit i ett i Linköpings stiftsbibliotek bevarat brev, utfärdat den 23 augusti 1521 och som är märkligt, därför att Gustav Vasa här för första gången kallar sig »Sveriges föreståndare». Till denna upptäckt fogar han ett tillägg. Brevet är nämligen försett med sigill, med vasavapnet, och efter en redogörelse för föregående tydningar av denna vapenbild kommer han till den slutsatsen, att »vasen» föreställer en bardisan. Hans tydning, som förefaller ganska rimlig, har dock ej slagit igenom (se E. Hildebrand i Sv. autograf. Sällsk. Tidskr. 1889).

*Troils
inträdestal*

Den tredje, som den 28 maj tog inträde i akademien, var professor Floderus, och tyvärr måste nog hans tal betecknas såsom det svagaste av de tre. Dess titel är: »Grekernas Vitterhet och des fortplantande til andra folkslag». Tanken — att på jämt tjugo sidor redogöra för 1) hela den grekiska litteraturens historia från Homeros till och med tragödemna och Aristophanes 2) dess införande och efterbildande hos romarna och 3) dess återupplivande under renässansen — är ju rent orimlig, och utförandet kunde icke bli annat än därefter. När man

*Floderus
inträdestal*

nu läser talet, får man närmast intrycket av en litteraturhistoria »för barn och ungdom», och man har svårt att på annat sätt förklara detta fenomen, än att Floderus hyst en oberättigat låg uppskattning av auditoriets bildningsgrad. I början av sitt tal yttrar den helt visst uppriktigt blygsamme mannen: »Uppfödd uti en liten mörk vrå och endast van at tala i små Lärohus för et ringa och obetydeligt folk, märker jag nu brist både på frimodighet at tala inför et så uplyst och vittert Samhälle och på värdiga ord at uttrycka min underdåniga erkänsla.» Förmodligen hade han fått för sig, att han skulle tala icke blott till akademiens ledamöter utan ock till en allmän Stockholmspublik, som var så gott som obekant med den grekiska litteraturens historia — talet hölls ju vid ett offentligt sammanträde — och att det därför var hans skyldighet att vara så populär som möjligt. Talet blev därför ett knapphändigt kompendium, i vilket t. ex. Platos namn icke ens nämnes.

*Hallenbergs
inträdestal*

Därmed hade alla de av Gustav III utsedda ledamöterna, utom Ribbing och Lidén, tagit inträde i akademien, och nu kommo de av akademien själv invalda, först bland dem Hallenberg. Det skedde den 7 januari 1787 med en undersökning, huruvida forntidens historiska arbeten kunna nu för tiden tjäna häfdatecknare till eftersyn — en diger avhandling på nära 200 sidor, vilken nog torde vara en av de märkligaste, som då ännu upplästs i akademien. Till formen är den ett inlägg mot den — enligt Hallenbergs mening — överdrivna beundran för antikens historieskrivare, som då ännu i vida kretsar levde kvar från den gamla humanismen; särskilt riktar sig polemiken mot abbé de Mably. Men avhandlingens syfte är därjämte att framlägga historieskrivningens metodik, och detta gör Hallenberg med en märklig klarhet. Då man skall bedöma Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, är denna avhandling av största betydelse, och ett referat av dess huvudpunkter skall därför här givas — naturligtvis med uteslutande av den utförliga detaljkritiken av antikens historiska arbeten.

Den bibliska historieskrivningen anser han sig kunna förbigå och sammanställer den, utan namns nämnande, med orientalisk historieskrivning i allmänhet: »Då man talar om Forntidens Häfdeteknare,

borde man väl börja med Orientens såsom de äldste man känner. Men deras sätt att författa Historien var af en så särskild beskaffenhet, att det nästan i intet afseende kan tjäna till eftersyn, oaktadt man äfven i senare tider försökt att detsamma efterfölja. Deras Händelser, ej sällan grundade på sanna eller falska Gudomliga uppenbarelser, på den sanna Gudens eller falske Gudars värkliga eller föregivna omedelbara bearbetande och deras Regering, såsom mer eller mindre Theocratisk, fordrade en sådan Historia, men sedan Regeringar blifvit fullkomligen mänskliga, böra de ock af Häfdeteknaren endast på ett mänskligt sätt beskrivas.»

I stället sysselsätter han sig uteslutande med Greklands och Roms — dock med sidoblickar på den nyare tidens historieskrivning. Greklands förste hävdatecknare var Herodotus, som fått namnet Historiens fader. Men hur berättigat detta namn än kan vara, torde likväl hans efterföljare »hos sin oldfader träffa en och annan ålderdomssvagheter». Då man bedömer honom och hans efterföljare under antiken, måste man göra klart för sig, vad begrepp de själva haft om historisk vetenskap i jämförelse med det begrepp vi nu hava: »Att *Sanningen*, hvilken utgör sjelfva väsendet och själen af Historien, är hvad en Häfdeteknare bör skrifva, har i alla tider varit ärkänt.» Men därtill fordras skriv- och yttrandefrihet. »Denna anmärkning är af mycken betydighet, ty en Historia, skriven utan full frihet, måste nödvändigt blifva om icke alldeles oduglig, åtminstone aldrig mer än medelmåttig. Häfdeteknaren bör besinna, att han såsom Häfdeteknare icke lyder någon annan magt än sitt eget samvete; att på samma sätt som i andra göromål minsta oredlighet icke kan förenas med ett granlaga begrepp om ärlig karl, äfven så har man rättighet att anse en Häfdeteknare för bedragare, i samma mon som han af uppsåt sökt förleda sina Läsare. — — — Det gör dock ingalunda tillfyllest, att han är utan all hog och böjelse att skrifva osant. Han bör äfven hafva all möda ospard att framleta Sanningen, som ofta ligger djupt förtryckt.» Bland antikens historieskrivare finnas väl flera, som i detta fall kunna tjäna till en eftersyn såsom Thucydides och Polybius. Men i allmänhet lastas de antika historikerna för benägenhet »att skrifva osanning» och att »nyttja samma frihet som Poeter och diktade Sagors förfat-

tare». Till en del berodde detta på det sätt, på vilket deras arbeten föredrogos, inför folkförsamlingar och andra större auditorier, som mera fäste avseende vid retoriken och vid de roande fabler, som inmängts i föredraget. Och vidare: »Grekernes Gudalära, som underhöll och ökte smaken för dikter, bidrog ganska kraftigt att leda eftertanken från det naturliga till det underbara samt att mer roa inbillningen än tillfredsställa hjertat och förnuftet.» Efter folkets tro och dess vidskepelse fick historikern lämpa sin framställning, röra in drömmar, himmelstecken och underverk, som fördölja händelsernas verkliga orsaker och förlopp. Den grekiska historieskrivningen kan således — på innehållets bekostnad — sägas ha tagit för stor hänsyn till den vältaliga formen och alltför mycket ha ackomoderat sig efter åhörarkretsens övertro.

»Hos de Romare, på samma sätt såsom hos Grekerne, var vältaligheten den mäst värderade af alla kunskaper. Hvar och en Författare i hvad ämne som hälst var säkrast om bifall, då han däri lyckades. — — — Att Livius på många ställen mer vinlagt sig om vältalighet än om utredande af hvad värkligen sig tilldragit, samt att både hans och flere Romerske Häfdeteknares Arbeten stundom äro snarare svassande loftal än Historier öfver Romerska Folket, sådant kan lätt med exempel bestyrkas och är icke något nytt påstående.» Romarnas övertro och vidskepelse voro minst lika stora som grekernas, och efter detta fogade sig de romerska historikerna. Ej ens Tacitus kan frikännas från detta fel — »att en qvinna födde en orm, att suggor födde grisar med klor såsom hökar och dylika dårskaper, som visserligen icke skulle funnits hos en så skarpsinnig Häfdeteknare, om ej han varit upfödd i en så fabelaktig Gudalära. — — — Livius anförer nästan oräkneliga de aldra enfaldigaste underverk, och man har anmärkt, att aldrig någon Häfdeteknare i dylikt varit så lättrogen.» Det vore väl orätt att påstå, att de själva alltid satt tilltro till berättelser av denna art, men en hävdetecknare, som likväl anför dem, kan åtminstone ej tagas till mönster.

Överhuvud torde man kunna påstå, att antiken ej gjort någon skillnad på historisk sanning och teologisk, politisk och moralisk sanning, och man har förmenat, att historikern icke felat mot san-

ningen, om han ej felade mot allmänt antagna grundsatser. Följden blir, att skrocksagor anföras såsom sanna, ehuru de naturliga orsakerna ligga i öppen dag. Likaså fordrar den historiska sanningen, att vad som utgives som säkra händelser, också bör vara grundat på säkra underrättelser: »När forntidens Häfdeteknare beskrifva, hvad som händt långt förut, sätta de sällan Läsaren i stånd att urskilja, i hvad grad deras uppgifter äro tillförlitliga. — — — De Föregångare, Livius nämner och har följt, lefde ej långt före hans tid och kunde således ej veta mycket mer än han om äldsta tiderna, ty han klagar sjelf på flera ställen, att alla Roms allmänna Handlingar blifvit långt förut uppbrända, så att utom några korta Lagar, som blifvit räddade ur elden, hade han och hans föregångare icke annat än rykten att tillgå, och af dessa har man tilskapat en sammanhängande Historia, som således i trovärdighet, hvad äldsta tiderna vidkommer, icke lärer kunna öfverträffa, hvad Rudbeck och Johannes Magnus skrifvit i Sveriges äldsta Historia.» Hävdatecknaren — fortsätter han — »skall vara mindre sorgfällig att anföras alla de berättelser, han kan ärhålla, än att urskilja, hvilka såsom trovärdiga förtjäna att anföras eller ej; han skall noga tillkännagifva, hvarifrån och med hvad omständigheter han dem ärhållit samt tydligen skilja sina egna meningar från andras». I den punkten ha både Greklands och Roms historiker oftast försyndat sig.

Det är sant, som en grekisk författare skriver, att en historiker ej är mer än en människa, och att sanningen alltid är svår att utleta: Men »*uppsätlig partiskhet* i afseende på Fädernesland, Religion, Stånd, Vänskap och så vidare bör anses för lika brott hos en Häfdeteknare, som Lagen anser dem hos en Domare. Man har väl alltid klandrat en partisk Häfdeteknare såsom Häfdeteknare, men en sådan har ofta fått namn af god medborgare, om han skrifvit osanningar till sitt Fäderneslands beröm. — — — Man vet, att i Konung Carl XI:s tid troddes Sverige vinna en synnerlig heder af dess höga ålder, som ansågs otvifvelaktigt bevist genom Rudbeckens *Athlantica*, och exempel af samma falska begrepp om kärlek till Fäderneslandet finnas äfven hos Forntidens Häfdeteknare. — — — På samma sätt som tillgifvenhet för Fädernesland och hat för granskaps Riken har förledt Häfdeteknare till grofva öfverträdelse emot Historiens första Grundlag,

Sanningen, äfven så har slafvisk undergifvenhet för Regenter eller ock en nedrig illvilja emot dem ofta åstadkommit lika värkan. Häfde-teknaren skall anse Prinsar som vanliga människjor. Lasten bör för ingen del finna någon fristad på thronen.» Hävdateknaren får ej heller »för högt uppdrifva målningen af en dygdig Konung och lysande Hjärte», han måste »äfven i detta afseende vara på vakt emot sin inbillningsgåfva och ej blifva förledd att förtiga fel eller berömma, hvad som förtjänar tadlas. — — — En målning af Konung Gustaf Adolfs personliga egenskaper skulle utgöra en den alldraskönaste tafla, om man kunde finna en nog skicklig Mästare att den samma uppdraga, men till målningens fullkomlighet är skuggan lika nödvändig som det lysande, och den skulle saknas, om en och annan obehaglig värkan af den odödlige Konungens häftiga sinne undandölgdes.»

Med denna utredning av sanningens betydelse för historieskrivaren har Hallenberg avslutat den första avdelningen av sitt tal och övergår till att tala om själva framställningssättet i ett historiskt arbete: »En Romersk Författare har väl rätt, då han yttrar sig, att skrifsättet icke är så hufvudsakligt i Historien som i Vältalighet och Skalldekonst, ty sanningen kan göra ett Historiskt arbete ganska läsbart, oakadt skrifsättet snarare minskar än öker nöjet, hvarpå jag äfven i Svenska Historien kunde nämna exempel. Likväl får en Häfdeteknare ingalunda däraf sluta, att en mager och osammanhängande *Krönika*, i hvilken icke finnas några osanningar, strax förtjänar namn af *Historia*. Han får ej inbilla sig, att *Val af Händelser*, *Undersökning* och *Om-dömme* om deras *Orsaker* och *Värkan*, *Ordning* i deras *Uppställande* samt tjänligt och efter saken lämpadt *Skrifsätt* icke jämväl är så hufvudsakligt, att han med dess uraktlåtande kan fullgöra sin skyldighet. — — — Näst osanning är det en Häfdeteknares största fel, om han ej förstår att göra vederbörligt *Val af Händelser* och om han utan urskillning anförer otjänliga småsaker. — — — Dock skall man ej under namn af obetydliga småsaker förstå sådana händelser, som ehuru små för sig sjelfva, likväl utmärka tidens tanksätt och seder. — — — Om Widekindi, till exempel, i sin *Historia* öfver Gustaf Adolf hade bestyrkt sina egna, i allmänna ordsätt fattade utlåtelse om Sveriges

fattigdom vid Carl IX:s död med den lilla särskildta omständigheten, att Konungens Lifskräddare ej kunde få betalning för en fordran af endast tretio daler på annat sätt än genom invisning till en Kronefogde i Upland att blifva tillfredsställd af hvad genom Kronuppborlden kunde inflyta, så tror jag, att denna lilla händelsen icke vanprydt sit ställe.»

Därefter vänder han sig till historikerns skyldighet att, så mycket i hans makt står, uppsåra orsakerna till de händelser, han skildrar. Vid redogörelsen för t. ex. ett krig äro dessa ofta av större vikt att känna än själva krigshändelserna. Han bör redogöra för tillståndet inom landet, för »krigsrustningen», d. v. s. härens och flottans utrustning och maktmedel, förberedelserna till krigsutbrottet, de föregivna och de verkliga anledningarna m. m. »Nästan ingen del af Historiska vettenskapen fordrar större skarpsinnighet hos Häfdeteknaren än att uppsöka händelsernas orsaker, hvilka skola vara nödvändiga följder af människors inrättningar och göromål. Man får ingalunda inblanda en vidskepplig och knapt en förnuftig Guds Försyn i dessa undersökningar, emedan den icke hörer till Historien utan till Theologien. Till *alla* händelser kan orsaken sökas i Guds Försyn, men då detta vore en orimlighet i Historien, blifver det ej heller fullkomligen rimligt att söka sådan orsak till *några* händelser, utan man bör heldre underlåta att anföra någon orsak, när man ej kan utleta den närmaste och naturliga.»

Att sätta tro till de orsaker, som officiellt uppgivas, är icke rådligt. »Under sådana Regeringar, där ej allenast rätta afsigterna alldeles dölljas, utan ock helt andra än de verkliga orsakerna utspridas och såsom sanna allmänt kungöras, kan Häfdeteknaren snarare förvillas. För de tider, då dessa styrelsegrunder varit rådande, får han minst tro dem, som sjelfve deltagit däruti eller stadna vid de orsaker de uppgifvit.»

En annan fråga är, om historikern bör sjelf fälla några omdömen om de personer och de händelser, som omnämnas i hans arbete, eller om han blott bör låta händelserna tala. I viss mån ansluter Hallenberg sig till den förra meningen. »Men ovisse omdömmen böra utelämnas, alla omständigheter måste vara bekanta och så utredda, att

Häfdetknaren kan dömma rätt eller snarare Läsaren sättas i stånd att dömma rätt både om sjelfva händelsen och Häfdetknarens omdömme.» Frågan gäller egentligen omdömet gradering, och »de, som påstå, att Häfdetknaren hvarken må *lasta* eller *berömma*, utan låta händelserna tala, hafva väl rätt i hufvudsaken», och så kommer Hallenberg in på frågan om »äreminnets» berättigande. På Gustav III, som i sin griljerade loge åhörde talet, bör Hallenbergs kärvt uttalade dom ha verkat ganska upprörande: »Äreminnen, som innehålla för mycket beröm, äro vältalighetsstycken, hvilke icke höra till Historien, och forntidens Författare hafva rättligen insett, att deras Historiska nytta är ganska obetydlig. Man tror, att de uppmuntra till dygd och stora gärningar, men om de ej äga denna värkan i större mån än de äro sanfärdige, så kunna öfverflödigt tillsatta prydnader kanske anses på samma sätt, som om man vill upphöja en målning, gjord efter naturen, med mera lysande färgor än de naturliga värligen äro.» Äreminnet och historien äro med en mur skilda från varandra. »Således kunna icke andre Äreminnen ärkännas för Historiska än *Sanfärdiga Lefvernesbeskrifningar.*»

Därefter vänder han sig till dispositionen, vars redighet är en hufvudsak i varje historiskt arbete. Detaljerna och oviktiga utredningar få ej skymma överskådligheten av det hela.

Talets avslutningsparti handlar om »skriftsättet» eller den historiska stilen: »Historiska skriftsättet bör ej allenast vara städadt och utarbetadt, utan också *vältaligt.*» Men — fortsätter han strax därefter — »Historiska vältaligheten får ej överallt vara lika utprydd; den skall stundom vara målande, alldrig utsväfvande, alltid jämn och flytande, men därjämte ofta så enkel och endast berättande, att den egentligen icke kan få namn af vältalighet annars än uti Historien, där likväl sjelfva denna enkelhet, på sina rätta ställen, utgör en del af Historiska vältaligheten, ty skriftsättet skall icke bära märke af annan grannlåt än sådan, som finnes i sjelfva händelserna. Häfdetknaren får aldrig glömma, att Sanningen är den Gudinnan, åt hvilken han frambär sina vältalighets offer och att, då han därmed pryder hannes Altare, han noga måste taga sig till vara att icke bortskymma hannes egen Bild, som sjelf utgör största prydnaden.» Antikens hi-

storieskrifvare ha ofta felat häremot. Då »de ofta tyckas mer haft sitt ögonmärke på skriftsättets prydlighet än sjelfva Historiska Händelserna, har deras vältalighet stundom blifvit mer än Historisk».

Då man bedömer stilen i ett historiskt arbete, är man skyldig att taga hänsyn till tiden, då det skrevs. »Ej allenast smak utan jämväl språk och talsätt undergå beständig ändring. Dalins Svenska Historia är för sin tid ett mästerstycke, särdeles i anseende till smak och skriftsätt, men skall dock i framtiden förlora mycket i bägge afseenden. Man skulle förfärligen misstaga sig, om man nekade, att Konung Gustaf Adolf för sin tid skref Svenska språket väl och prydligt samt i synnerhet med utmärkt styrka och eftertryck, men därför går det ej an att nu — — — nyttja den utlåtelsen, att Påfvens Legat var den *fannens blåsbälg*, som underhöll oenighetselden emellan Konungen och undersåtarna, ehuru dylike uttryck ingalunda på den tiden voro oanständige.»

Så kommer han till en fråga, som särskilt är av vikt vid bedömandet av den historiska trovärdigheten av de antika hävdatecknarnas arbeten: »Om till Historiska Vältaligheten hörer att låta Konungar, Fält-herrar och andre personer vid visse tillfällen hålla prydliga Tal och huruvida Forntidens Häfdateknare i detta avseendet böra följas, tror jag kortligen på det sättet besvaras: Att om man med säkerhet vet Talets innehåll ord för ord, kunna de äfven då och då anföras i hela sin vidd, som ock bör ske, då de innehålla något särdeles märkvärdigt och upplysande. Men i allmänhet är tjänligast, att Häfdateknaren med egna ord troget upptager innehållet däraf, hvarigenom Historiska berättelsen och stilen bibehålles jämn och oafbruten. Det strider otvifvelaktigt emot en sträng Historisk noggranhet att låta en person tala med andre ord, än han värkligen sjelf talt, och likväl utgifva Talet för hans eget, ej allenast till innehållet utan ock till själfve orden». Dylika tal höra hemma i »Theaterskrifter», men »ingalunda i Historien».

Hallenberg var en historiker, som verkligt *tänkt* över sin vetenskaps uppgifter och metod, och som även har förmåga klart framlägga sin mening. Men någon stor stilist var han — såsom man av de meddelade citaten kan döma — icke, och här höjde han sig icke

över samtidens medelnivå. Han hade visserligen tagit ganska starka intryck från Voltaire, särskilt av upplysningsfilosofens rationalism och av hans hat mot »vidskepelsen», men av hans stil var han oberörd. I sitt språk är Hallenberg nog mera gammaldags än de bättre bland de samtida författarna, ehuru han genom sitt sanningspatos, sin lärdom, sin ärlighet och sin flärdfrihet imponerar på läsaren.

*Neikters
inträdestal*

Den man, Uppsalaprofessorn Jacob Fredrik Neikter, som närmast efter honom — den 21 januari 1787 — tog sitt inträde i akademien, var däremot en av den gustavianska tidens allra främsta stilister, och hans inträdestal i akademien ger oss ett av de mest lysande proven på svensk prosa under denna tid; intet av de tal, som samtidigt höllos i Svenska akademien, når i detta fall upp till samma elegans och spiritualitet. Hans stil — har man med rätta sagt — förbådar redan Tegnér's. Men om än framställningssättet var medryckande, kan man knappt påstå, att han lyckats lika väl som Hallenberg att lösa det problem han uppställt.

Talets titel var: »Undersökning om Ordsakerne till smakens Olikhet, Upkomst och Fall hos särskilte Folkslag». »Smaken» — särskilt frågan om det fanns en allmängiltig smak, en för alla tider och folk lika uppskattning av det, som verkligen var skönt — var det ämne, som kanske ivrigast debatterats under 1700-talets senare del, och i Le neveu de Rameau har Diderot givit en roande beskrivning på en dylik diskussion. I Sverige hade Thorild kort före Neikters tal genom sina djärva teser givit uppslaget till den väl häftigaste litterära strid, som då ännu rasat på den svenska Parnassen. I den Kellgren-Thorildska striden ingrep Neikter icke, alluderar icke ens på denna. Hans slutsats blir emellertid densamma som Kellgrens, Leopolds och Rosensteins: att det verkligen finnes en allmängiltig smak. Men han brister på ett betänkligt sätt i bevisningen, och av talet får man snarare det — oriktiga — intrycket, att han innerst inne mera sympatiserade med dem, som förfäktade smakens relativitet.

Smaken — yttrar han, då han kommit in på själva ämnet — »är en medfödd känsla af det sköna eller, rättare sagt, af den ordning, som utgör sjelfva skönheten. Man kan likna Snillet vid vinden, som förer ett skepp öfver hafvet, och smaken vid det styret och den Com-

pass, som leder det. Utan styre och Compass är det farligt att förtro sig åt vädren, utan smak yrar snillet till det vilda och Jättelika. Snillet framskaffar byggningsämnet, men smaken skall indela och inreda Palatset. — — — Snillet har framför Smaken den lyckan, att ingen tviflar om dess verklighet. Men Smaken är af många ansedd för ett ord utan motsvarande bemärkelse, lika så ombytlig som våra klädesätt och äfven så mångfaldig, som det finnes särskilta människor, hvilka alla förmena sig hafva rättighet att döma, utan att andra kunna bestrida deras tycken. Det anses således för ett vanskeligt, om icke omöjeligt företagande att afgöra, hvilken smak som är den bästa och bör föredragas de andra, emedan ingen annan prøfvosten kan upgifvas än hvars och ens egna känslor. Med Edert tillstånd torde jag få i korthet uptaga och besvara de inkast, som göras mot en god smak i allmänhet.»

Dessa inkast framlägger han onekligen con amore: »De röda håren ansågos i det gamla Egypten med fasa och ovilja såsom ett vedermäle till någon gemenskap med Typhon, Egyptiernas mäst frucktade djefvul. Men i Rom voro de röda håren en sådan skönhet, att de rikare Fruntimmer köpte sig röda löshår från Norden, och de, som icke kunde åstadkomma en sådan yppighet, måste nöja sig med att rödfärga sina egna. Vi måle Gud och de gode Änglar hvita och glänsande, men Negrerna måla Gud svart och satan hvit som en Europeisk slafhandlare. — — — I China säges de små ögon vara mäst omtyckte, men då Mahomet ville göra sin Himmel begärlig för Araberne, låfvade han de lycklige i det andra lifvet Fruntimmer till upvaktning, som hade en spänstlig och smal växt samt mycket stora ögon. Detta Paradis är icke efter Chinesarnes smak och förmenas varit ett hinder, som förebyggt Mahometanska lärans utbredande i China. Men om Mahomet lefvat den tid, då Troja belägrades, så är det troligt, att hans lära blifvit upbyggelig för de Grekiske Hjeltar, ty stora ögon ansågos äfven af Grekerna som en skönhet, och när Homer vil göra någon Gudinna en särdeles artighet, kallar han henne *boopis* (koögd).» Äfven smaken i skaldekonst och vältalighet blir olika, »då hon flyttas till en ny jordmån och ett nytt himmelsstrek. Et trångt sund skiljer Frankriket och Ängland, men af deras olika

Vitterhet och seder skulle man snart kunna tro, att Calais och Dover lågo vid hvar sin ände af Oceanen.»

Men ej nog med detta. Samma folk ombyter ofta smak. Det händer, att eftervärlden alldeles förkastar författare, som samtiden satt högst. Och tvärtom. La Fontaine var ej vidare högt uppskattad på Ludvig XIV:s tid, då en Chapelain och en Scudéry stodo högst i ropet. T. o. m. samma människa ändrar sin smak. Såsom gubbe har mannen ofta fått en annan smak än den han hade såsom yngling. Men — fortsätter han, och här kommer huvudsatsen fram — »det gifves onekeligen en god smak, som är allmän med alla människor. Tidevarf hafva varit stridige i sina omdömen, men alla upplysta hafva dock enhälligt öfverenskommit att anse några saker som sköna, och den smak kunna vi således anse för *god*, som varit gemensam för de mäst hyfsade folkslag.»

Neikter rör sig här med två begrepp, som äro ganska dimmiga: »de mest upplysta» och »de mest hyfsade folkslag». Cartesius hörde obestriddigen till sin tids mest »upplysta», men om honom hade Neikter nyss förut skrivit: »Des Cartes tyckte i all sin tid, at vindögda Fruntimmer voro de vackraste, efter hans första älskarinna haft detta lyte.» De upplyste kunde således åtminstone icke *enhälligt* — som Neikter fordrar — stämpla vindögdhed som något oskönt, och satsen måste därför modifieras därhän, att ett majoritetsbeslut av de mest upplyste får vara nog. Kvar stod dock alltid svårigheten att utse de röstberättigade för en dylik votering, ty de flesta människor lida tyvärr av den svagheten att vilja räknas till de upplyste. Man är icke ens säker på, att denna elit skulle rösta enligt egen övertygelse: »Vitterheten har äfven som Sedoläran sina skrymtare, som förneka sina egna känslor. Begäret at behaga våra likar och ännu mera våra Öfvermän tvingar oss stundom at låtsa, det vi finne vissa ämnen behageliga, som vi skulle bortkasta och sky, i fall vi följde vår egen böjelse.»

Även »de mest hyfsade folkslag» är ett svävande begrepp. Neikter hade nyss anfört den oerhörda skillnaden mellan fransk och engelsk smak. Svensk och tysk voro vid denna tid lika skilda. I Sverige ansågo »de upplysta», att Shakespeare ägde snille, men saknade smak, i

Tyskland att han hade båda. Omdöme stod således mot omdöme, upplysta mot upplysta, ett »hyfsadt» folk mot ett annat lika hyfsadt. De kunde möjligen komma överens om Homerus och några andra antika skalder, men de gillade dem nog på ganska olika grunder. Man var ense i att beundra, men av olika skäl.

På dylika invändningar mot tesen går Neikter icke in. Han beundrade antiken och Ludvig XIV:s författargeneration, men några skäl för denna beundran framlägger han icke. I stället kommer han även i fortsättningen in på smakens växlingar, och några »regler» vill han ej veta av: »Merendels tjäna de dock till intet annat än att inskränka uppfinningsgåfvan inom samma trånga rāmärken, som instänga granskarens snille. De späda Sånggudinnorna digna under bördan af ofanteliga Lagböcker, och inbillningskraften mister sitt lif, så snart hon icke obehindrad får sväfva lik en fjäril från ämne till ämne och fladdra genom alla möjliga rymder. Reglor äro att anse som Rön på det, som redan har behagat eller misshagat läsare och åskådare. Om en Poet kan behaga utan eller emot de antagna Reglor, om han kan väcka vår förundran, vår fögnad och våra tårar, böra vi lika så litet misstycka, att han stöter Aristotelis lagar, som vi förkaste en mat, hvilken smakar oss väl, derföre att han icke är tillagad efter en viss föreskrift. Voltaire har anmärkt, att Chapelains Pucelle är mera ordentelig och mera enlig med reglorna än både Virgilius och Tassos Hjeltedigter. Homerus och Shakespear kände inga andra reglor än naturens och deras eget snilles drift.»

Någon pedant var Neikter minst av allt. Han ville uppträda till försvar för det gamla, men hans tal torde snarast ha verkat som ett friskt och genialt inlägg för de nya riktningar, som rörde sig inom tiden, och i varje fall står hans avhandling vida över Leopolds och Rosensteins samtida utredningar av ämnet.

Samma dag som Neikter tog även Nordin sitt inträde i akademien. Enligt protokollet handlade talet om »åtskilliga äldre författare i Nordiska historien, hvilka synas vara understuckna (!) och för den skull icke kunna förtjäna trovärdighet». Talet, som var ämnat att införas i tredje bandet av Handlingarna, blev emellertid aldrig tryckt och har ej heller bevarats i akademiens arkiv. Men om dess innehåll kunna

*Nordins
inträdestal*

vi likväl bilda oss en föreställning. Såsom ung hade Nordin utgivit en mycket uppmärksammas disputation: *Monumenta Sviogothica vetustioris aevi falso meritoque suspecta*, i vilken han förfäktat Konungastyrelsens äkthet och uppvisat karaktären av Halpaps förfalskade runsaga, men där han ock ställt i utsikt att i avhandlingens — aldrig utgivna — fortsättning ådagalägga, att en mängd såsom äkta ansedda handlingar i själva verket voro senare förfalskningar. Det var detta löfte, han nu i inträdestalet ville infria. Det finnes, som sagt, ej kvar, men hade besvarats av Adlerbeth, vilken för tryckningen även haft det i sin vård och således gott kände till det. Det referat, han sedan gör i sin levnadsbeskrivning över Nordin (*Handlingar X*), måste därför anses fullt pålitligt. Nordins inträdestal — skrev Adlerbeth — »var ock nästan att anse som en fortsättning af hans tillförne yppade tvifvelsmål om pålitligheten af flera källor för Sveriges gamla historia. Med en granskares misstänksamhet undersökte han Taciti berömda afhandling *de moribus Germanorum* och uppgaf sina anledningar att hänföra den till en sednare författare. Ej mindre betänkligheter anförde han emot Adami Bremensis, Rimberti och Saxos skrifter». Det är — fortsätter Adlerbeth — »så mycket mindre min afsigt att lägga Nordin till last, hvad han i detta ämne tänkt, som han icke en gång fullständigt framlagt sådant inför den lärda verdens ögon, ehuru han efter egen uppgift dertill gjort ansenliga samlingar och äfven munteligen derom yttrade sin öfvertygelse.»

Dessa här omtalade förarbeten finnas kvar i den Nordinska samlingen i Uppsala (N. 484 och 1084). Av dem framgår, att han tagit ett starkt intryck av en besynnerlig åsikt, som — först i *Chronologia ex nummis antiquis restitutæ 1693* och sedan i följande skrifter — framlagts av den lärde jesuiten Hardouin. Enligt denne var större delen av den romerska litteraturen förfalskningar, som tillkommit på 1200-talet; såsom äkta erkände han blott vissa arbeten av Cicero och Plinius, Vergilius' *Georgica* samt Horatius' satirer och epistlar. Hypotesen blev starkt tillbakavisad, men Nordin — eljest ett så klart huvud — anslöt sig obetingat till den. I ett av sina förarbeten i den Nordinska samlingen skriver han om Hardouin: »Har-

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

douin kom fram, försedd med den djupaste kännedom både av fornaldern och medeltiden. Han började använda den sednares nya lius til utredande af den förres tvetydiga upgifter, ty han var den förste, som sattes i stånd at göra en uplyst jämförelse; men hans öde blef, at den froma enfaldigheten ömkade sig öfver honom och den högsinta okunnigheten utskrattade honom. Hans orden, för at afböja en hotande storm, ålade honom at återkalla sina fria tankar om lärda bedrägerier, det han äfven gjorde, ehuru han framgent förblef vid sin tanke, skref ånyo i samma ämne och skickade Handskriften til Engeland, där den efter aftal trycktes, sedan han var död.»

Om den rätte författaren till Germania hade Nordin länge varit tveksam. Att arbetet var ett falsarium, hade han väl haft klart för sig: »Jag såg ock ganska väl, at den var skrifven af en Förnäm Person och at densamme haft Ecclesiastikt ämbete, föreställandes mig, at Kärleken til fäderneslandet samt andra biafsigter hade förfört någon lärd Tysk til denna fåfänglighet, men jag har sedan funnit, at då jag gissat rätt uti det förra, om auctors stånd och höghet, har jag däremot bedragit mig uti det sednare. Auctor lærer vara Italienare, och för mig synes sannolikast, at den rätte är Æneas Sylvius, Påfve 1458, känd under namnet Pius II.»

Lyckligtvis framlade Nordin aldrig denna mening i tryck, och det är äfven ovisst, om han — i denna form — gjort det i sitt inträdestal.

Närmast efter Nordin höll Henrik Gabriel Porthan sitt inträdestal (den 30 juli 1788). Av dem, som under Adlerbeths sekreterartid invaldes, var han nog den mest betydande begåvningen, och detta röjer sig ock i inträdestalet: »Anmärkningar rörande Finska Folkets läge och tilstånd vid den tiden, när det först lades under Svenska Kronans vissa och varaktiga välde.» Här finner man både en ny metod och en ny vetenskap, språkforskningen, som nu för första gången anlitas såsom en hjälpvetenskap till historien.

Porthan börjar med att påpeka svårigheterna i det ämne, han valt. Vid första blicken förefaller ju Finland såsom ett land utan någon historia förrän långt fram i tiden. Man saknar alldeles källskrifter, och

*Porthans
inträdestal*

här framlägger Porthan i en mycket försynt form en bestämd gensaga mot den okritiska tilltro till de isländska sagornas uppgifter, som ännu skymde de flesta svenska historikers blick:

»I lären förlåta mig, mine Herrar, at jag med stillatigande förbigår de Härfärder, som i långt äldre tider och djupt in i Hedendomen af åtskillige Sveriges konungar sägas skedt til Finland och då redan skola haft til föremål och påfölgd detta Lands underkufvande». Af den bifogade noten framgår, att han här syftar på Ynglingasagan och Olof den Heliges saga. »At nu — fortsätter han — icke omnämna, huru osäkra och ofullständiga dessa efterrättelser äro — — — så röja sjelfva de gamla berättelserne nogsamt, at tankan mindre varit stäld på varaktiga landvinningar än på oförmodade plundringar, hämnande infall och utprässande af en brandskatt, hvartil ingen förbindelse qvarblef, så snart röfvare-fartygen afseglat». Väl ha äldre författare »ofta riktat den äldsta Historien med storverk, som forntidens råhet eller enfald ej ens kunnat påtänka, och ibland sådane fruktar jag man lærer få räkna de vidsträckta Monarchier, som åtskilliga Nordens Konungar redan så ganska tidigt skola hafva uprättat (Såsom Iwar Widfadme, Sigurd Ring, Ragnar Lodbrok m. fl.)». Vad vi av yngre, medeltida svenska författare kunna hämta är ej heller mycket: »Usla legender öfver tidens Helgon, några magra rim och korta förteckningar på händelser, som i synnerhet synt Klosterfolket märkvärdige.» Vi äga väl några författare, som icke tyckas ha lidit av denna brist på källskrifter. »De hafva skänkt oss längder, vidlöftige nog, på Konungar, som skola styrt Finland, innan det kom under främmande välde, med bifogade underrättelser om deras bedrifter, slægter och Konungasäten.» Skada blott — tillfogar han — att de uppgivna konungarna burit »Svenska namn, til en del omöjelige för en ren Finne at utsäga, utplockade ur Isländarnes Sagor, Saxo Grammaticus och Johannes Magnus samt på höft sammanstälde».

Det enda av något värde, som bevarats, är ett par påvebrev och en av Gruber utgiven krönika om Liflands och Estlands erövring, vilken krönika är av vikt, emedan ester och finnar voro folk av samma stam och stodo på samma kulturnivå.

Till den försvenska tidens historia äger man likväl en källa, som

hittills icke utnyttjats och som är vida mera givande än krönikornas osäkra och vanligen oriktiga uppgifter — och det är finska språket. Ett studium av detta — icke minst av lånorden från svenskan — ger oss nämligen en bild av den finska kulturen före den svenska erövringen.

Gentemot talet om finska »konungar» finner man, att de ord, som beteckna konung, furste, hövding, domare o. s. v. äro i finskan lånade från svenskan. »Däraf hämtas ock et ojäfaktigt bevis, at ingen annan skilnad på *Stånd* än emellan *Fria* och *Trälar*, *Husbönder* och *Tjenare* hos Nationen varit känd. *Stad*, *Torg*, *Gata*, *Marknad*, en stor del af Slögder och Handtverk nämna Finnarne med Svenska namn, til et bevis, at bekantskapen med dem förnämligast ifrån de Svenske sig hänleder. Men i alt hvad til *Landtmanna Syslor* och *Näringar* hörer, icke allenast hvad som angår *Jagt* och *Fiske* utan jämväl *Boskapsskötsel* och *Akerbruk* har däremot Språket et rikt förråd af egna och inhemska ord. Med dem har altså Nationen varit af ålder bekant.» Vidare har språket inhemska ord för varjehanda bohags-ting, gårdar, byar, likaledes för ting eller folkets allmänna sammankomster. »Dessa namn finnas merendels vara gemensamma med Finnarnes slägtingar på andra sidan om Finska Hafsviken, nämligen Esterne, så at de förmodeligen varit i bruk, redan innan bägge Nationerne blefvo åtskilde.»

Äfven över finnarnas hemseder före den svenska erövringen kastar språket ett ljus. »Fadren, som i sit hus ägde högsta magten (eller efter hans frånfälle Sönerne) sålde sina döttrar eller systrar åt deras älskare för et visst öfverenskommit pris, och at *bortgifta* Flickor hette med et gammalt Finskt talesätt at *sälja* dem. — — — När Hustrun kom i huset, lærer hon föga annorlunda än en träl blifvit ansedd; förutan andra besvärliga syslor blef det hennes skyldighet at jämte Trälarna och det öfriga Husfolket av Qvinnokönet stampa eller mala all den säd, som til uppehälle tarfvades, af hvilken sed i Savolax och Karelen, där Vatten- och Väderqvarnar äro en tämmeligen ny inrättning, lämningar ännu finnas.»

»Deras annars vidskeppeliga Guda-lära røjde större enfald, än man träffar i mera hyfsade folkslags Religions-anstalter. Sin dyrkan delte

de emellan flere Gudar, som förmentes hvar och en inom sin nog inskränkta krets styra verlden, men de tyckas ej hafva förestält deras egenskaper under vissa bilder, voro oförmögne at upresa dem några Tempel, invigde dem inga Altaren och utvalde til deras tjänst inga särskilda Präster.»

De ägde dock en särskild skaldekonst. »Dess Sångere, mera okonstlade än Isländarenas Skaldskap, få med Grekernes välljudande, höga och snillrika qväden icke jämföras, men öfverträffa mycket de platta rim, som en lång tid vanhedrade det nyare Europas smak. — — — Med dessa sångere, som alla hade samma ton, enkel och alfvarsam såsom Nationen sjelf, hvilka ock, när lägenheten så tillät, med en slags Harpa beledsagades, lättade jämväl Qvinnorna tyngden af sit besvärliga malnings-arbete, och af några prof, som ännu äro i behåll, finner man, att de känslor, som hos hyfsade folkslag utgöra ämnet för Könets ömmaste bekymmer, icke varit dem obekanta.»

Sedan han med ledning av denna källa — hela tiden med rikliga citat ur den finska språkskatten — skildrat den finska kulturen före den svenska erövringen, slutar han sitt tal med en jämförelse mellan de olika finska folkstammarnas öden:

»Liflands och Estlands öde blef mycket olikt de nordligare Finnarnes; de förre blefvo til sine personer och sin egendom et byte för någre Tyske äfventyreres enskildta rofgirighet, som med föreburet nit för Christna Lärans utbredande bemantlades. Finland däremot eröfrades af Regenter, hvilke i sine nye undersåtares hägnande sågo et medel at lyckligen öka sit Rikes styrka» och finnarna fingo efter erövringen jämte livet behålla både frihet och egendom. De blevo kuvade. »Men de hafva dock, såsom en egen folkstam, under så mångfaldiga skiften sig bibehållit och merendels sedan varit så hörsamme och trogne undersåtare som förut oroliga och besvärliga grannar. När lägenhet gifvits, hafva de i sit nya tilstånd nog samt ådagalagt, at dem fattats hvarken mod och härdighet eller drift och snille. Den betydliga del af dem, som under olika namn lyder under Sveriges Krona och varit lycklig nog at icke tryckas såsom slafvar utan hägnas såsom Medborgare, har i synnerhet, i alla tider, med sin nit och trohet bevisat, at folket känner sin lycka. Med sine Svenske un-

dersåtare hafva de delt blida och oblida öden och under dessa sednare ingalunda brustit i ståndaktighet. — — — Med hvilken glädje skulle de icke se så många af sine bröder, hvilka et svårare öde träffat, åter med sig förenade til lika förmåner och en gemensam sällhet.»

Vida tillbaka för detta icke blott vetenskapligt betydande utan ock i formen — i bättre mening — vältaliga inträdestal stå de tre följande. Det första av dessa hölls (den 20 mars 1789) af lektorn i Härnösand Johan Hartman Eberhardt och hade till titel De vackra vetenskapernas öde hos de Romare. Med de »vackra vetenskaperna» menar författaren poesien, retoriken och historien eller den vitterhet, som var föremål för akademiens verksamhet, således icke därjämte naturvetenskaperna. Ämnet — ehuru vidsträckt — var således betydligt mera inskränkt än det, som Floderus kort förut valt. Eberhardt har alldeles uteslutit grekerna och renässansen samt slutar sin framställning vid goternas erövring av Rom. I sitt fack var han tydligen, liksom Floderus, en verkligt kunnig man, som själv läst sina auktorer, ur deras skrifter antecknat, vad han för sin undersökning ansåg sig behöva, och vars avhandling därför icke torde kunna betecknas såsom en kompilation ur moderna arbeten. Men även hans ämne var för omfattande för en avhandling på något över 150 sidor, och till sist: någon skriftställare var Eberhardt icke. Han hade varken litterär smak eller historiska vyer. Talet överflödar av namn på romerska författare — betydligt flera än man möter i en modern romersk litteraturhistoria i flera band — författare, vilka endast äro kända genom en eller annan notis, som Eberhardt tillvaratagit, men vilkas arbeten alldeles gått förlorade. Dessa behandlas dock lika utförligt — eller om man så vill uttrycka det: lika knapphändigt — som de författare, vilkas skrifter finnas i behåll. Såsom exempel kan man taga skildringen av den augusteiska tidens två mest berömda poeter, Vergilius och Horatius, vilka *tillsammans* få icke fullt en sida:

»P. Virgilius förtjänar at först nämnas. Han gjorde sig känd genom sina Herdeqväden (Bucolica), i hvilka han härmade Theocritus. Härpå följde hans Georgica, en imitation af Hesiodus; men som öfverträffar denna Grekens arbete. Änteligen vågade han sig på Epopeoen, och hans Æneide, ehuru han hvarken hann lägga sista handen

*Eberhardts
inträdestal*

vid henne eller sjelf var nögd med sit utkast, har dock blifvit satt i bredd med Iliaden och gjort efterverlden tvehogse antingen han eller Homerus borde i den delen hafva företrädet.

Q. Horatius, som bevistat Slaget vid Philippi vid Bruti Armée, togs icke desto mindre an af Mæcenus, som skaffade honom af sin Herre en rik utkomst och tillfälle at lefva efter sina Epicureiska grundsatser. Ehuru man i Rom för[e] hans tid haft några försök uti Lyriska Poésien såsom et och annat hos Catullus, och bland hans samtida Titius, Cæsius, Bassus med flera, tog dock Horatius i sina Oder och sit Carmen Sæculare et så decideradt företräde för dem alla, at han allena skattats värd att läsas och de råkat i förgätenhet. Pindarus var den, som han häruti tog til eftersyn. I sina Satirer nyttjar han det fina och lekande skämt, som då var i smaken och lämnar i det afseendet så väl som [i] sjelfva stilen Lucilius efter sig. Hans Bref de Arte Poëtica innehåller et kort Sammandrag af de reglor Neoptolemus Parianus i den delen gifvit och hans Epistlar angå dels moraliska dels critiska ämnen.»

Då man läser dylika karakteristiker, kan man knappt freda sig för misstanken, att den lärde lektorn bör ha förefallit äfven sin samtid såsom väl naiv. Framställningssättet och synpunkterna äro mera 1600-talets än den gustavianska tidens.

*Wildes
inträdestal*

Ännu svagare var det nästa inträdestalet — »Om de vackra Konsternas Odling hos Grekerna och deras Fortplantning till andra Folkslag» — som hölls den 19 januari 1790 av Kungl. bibliotekarien Anders Wilde, ehuru äfven han tyckes ha varit en beläst man. Det torde kunna betraktas såsom ett supplement till Floderus' inträdestal. Denne hade — på 20 sidor — velat skildra den grekiska litteraturens historia, dess inverkan på Roms och dess betydelse för renässansen. Wilde hade valt den grekiska konstens och dess fortsättning i Roms — visserligen på närmare 70 sidor, ehuru även de ett väl snävt utrymme för uppgiften. Men ej nog med detta missgrepp. Floderus hade dock *läst* den litteratur, han behandlar; Wilde däremot hade aldrig *sett* de konstverk, som han talar om. Och detta är en betydande skillnad. Hans avhandling blev därför blott en kompilation av Winckelmanns och andra konsthistorikers skrifter, och en mycket ore-

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

dig och illa skriven kompilation, som numera naturligtvis är alldeles värdelös. Det nästan enda man nu fäster sig vid är hans gensaga mot Strands kuriösa dom över Aristoteles.

Det tredje och sista inträdestalet under Adlerbeths sekreterartid hölls av friherre Schering Rosenhane den 20 mars 1791. Det handlade om Historiens öden inom Fäderneslandet eller — hvad vi nu skulle säga — om den svenska historieskrivningens historia. Talaren var en både begåvad och litterärt bildad man, historiskt intresserad och även beläst, men knappast en vetenskapligt skolad historiker, och den uppgift, han i inträdestalet företagit sig att lösa, översteg betydligt hans krafter, särskilt när han behandlar den förkristna tiden, ty här hade han icke kunnat tillägna sig en Ihres och en Porthans kritiska inställning. Man behöver blott läsa några rader i talets början för att få hans uppfattning av Sveriges fornhistoria klar. Oden och Frey uppfattas — i enlighet med Ynglingasagans framställning — såsom historiskt existerande konungar i Uppsala, likaså de följande »Ynglingarne», efter vilka den Ivarska ätten och Lodbrokarne följde: »Den så högtbepriade och nästan förgudade Ynglinga-ätten blef störtad ifrån Svenska Thronen, och Iwar Vidfadmes hus intog dess rum. Denne Ivar, en stor Land-vinnare och vidtfrågad Sjörofvare, inplantade samma smak hos de Nordiska Folken, dertil förut nog benägna. Dess efterträdare, de namnkunnige Lodbrokar, foro nästan ständigt i härnad åt Västra delarna af Europa.»

*Rosenhanes
inträdestal*

I det följande kommer han in på den större eller mindre trovärdigheten av de uppgifter om Sverige, som förekomma i utländska annaler. Vad nu Lodbrokssönerna beträffar ha väl flera samtida utländska författare uppgifter om dem, men dessa »kunna ej annat vara än högst ofullkomliga, då de ej hade tillräckelig kännedom hvarken om anföraren eller om det land, hvarifrån de kommit.» Större ljus över dessa tider sprides väl genom Rimbertus och Adams af Bremen skrifter, men »ifrån lättrohet och partiskhet — den tiden oskiljaktiga ifrån deras stånd, ty de voro bägge Andelige Män — kunna de ej befrias, men deras fel, som redan äro anmärkta och upplysta, kunna af Isländska handlingarna ännu mera rättas och utredas». Själva äga vi för denna tid ingen historiker, och vi få därför vända oss till våra

grannar. »Danska skrifter blifva för oss oundgängliga vägledare. I spetsen af Danske Historici böra onkeligen ställas Saxo Grammaticus och Sueno Aggonis. — — — Den förre är ej så aldeles tillförlätlig för de äldre tider, men blir det något mera, ju närmare han nalkas sin egen tid. Den senare har i många mål för Saxo ett utmärkt företräde.» Men båda äro partiska, och » därföre böra de ej utan mycken varsamhet rådfrågas och nyttjas.» »Men förnämsta upplysningen om Medeltidens händelser och innan någon Historia hos oss författades, äge vi af de Norrska Scribenter, till hvilka jag räknar alla Isländare.» Dessa, särskilt Snorre Sturloson, äro därför de författare, som det är säkrast att följa.

Föga mera tillfredsställande blir fortsättningen. Rosenhane ägde ingen förmåga att se, när nya källor — verkliga eller förmenta — tillkommo och användes av våra historieskrivare, ej heller i vad mån dessa skilde sig från varandra i den historiska metoden, och han kan därför alls icke värdesätta författare som Olavus Petri och Messenius. Han förkastar väl Rudbecks och Antikvitetskollegiets fantastier, men detta var ju intet nytt, och över huvud har vår tid icke något att lära av hans historik — samtiden hade det knappast heller.

I vetenskapligt värde voro inträdestalen således mycket olika. Att döma av tal som Porthans, Adlerbeths, Hallenbergs och Neikters stod akademien högt inom humanistisk vetenskap, att döma av Ristells och Strands däremot mycket lågt. Till denna senare klass kan man också räkna de tal — med de nämnda undantagen för Adelcrantz och Troil — som höllos av hedersledamöterna. Jag har därför förbigått dem. Neikter börjar sitt inträdestal med den något vanvördiga meningen: »Nya ledamöter, som göra inträde i lärda och vittra samhällen, börja merendels sina tal med sällskapets beröm och deras egen oskicklighet.» Detta gäller särskilt hedersledamöterna, och något annat än dessa två tankar, lindrigt varierade, innehålla dessa tal icke, om man fränser en underdåning hyllning till Gustav III.

Föredrag av ledamöterna De bättre inträdestalen voro dock icke de enda insatser av ett vetenskapligt värde, som gjordes inom akademien. Vid sammanträdena — både de enskilda och de offentliga — föredrogos även ve-

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

tenskapliga avhandlingar, och som vi sett (sid. 5) voro dylika även föreskrivna i akademiens statuter § 4.

Bland akademiens alla ledamöter var det likväl blott en enda, som *Murbergs avhandlingar* sökte ställa sig denna paragraf till efterrättelse och som nästan varje år inlämnade en dylik avhandling. Det var den flitige och lärde Murberg. 1786 ansåg han möjligen, att han genom sitt inträdestal fullgjort sin skyldighet, och varken han eller någon annan ledamot föredrog under detta år någon avhandling utom inträdestalet. Men den 17 april 1787 ingav Murberg »en av honom författad historisk afhandling om Helga Lekamens Gillet i Stockholm, hvilken med academiens nöje och bifall uplästes». Den 11 mars 1788 avlämnade han »en afhandling rörande kläde- och ylle-tyger i konung Gustaf I:s tid, genom hvilken afhandling Herr Rectoren afbördat den academiens arbetande Ledamöter i statuterna ålagda årliga skuld för den del på honom ankommer. Och emottog academien densamma med skyldig erkänsla», och den 22 april lät akademien »sig föreläsas en del af den afhandling dess Ledamot Herr Rector Murberg till införande i dess handlingar ingifvit om kläden och ylletyger, som mäst nyttjades i K. Gustaf I:s tid, hvarmed fortfors till kl. 7, då academien åtskildes.» Av någon säkerligen giltig, men nu ej känd anledning blev han 1789 ej färdig med någon avhandling, men den 23 februari 1790 framgav han »till academien för innevarande år en afhandling, innehållande historiska anmärkningar om Stockholm näst för och under sista Danska Regeringen i Sverige, som med största tacksamhet emottogos att framdeles nyttjas i Handlingarne». En del upplästes vid sammanträdet den 27 april. Den 15 mars 1791 var han färdig med en ny avhandling, »rörande Myntet och myntningen i K. Gustaf I:s tid, hvilken af academien emottogs med den erkänsla, som denne nitiske ledamot förtjänade, en erkänsla, hvilken årligen förnyas genom de frukter af hans berömliga möda, hvarmed han riktar förrådet för academiens handlingar». 1792 — det så oroliga året — inlämnade han visserligen icke någon avhandling, men denna försummelse ersatte han 1793. Den 19 mars »uplästes Herr Lector Murbergs afhandling om bränwinets ålder i Sverige, den academien med enhälligt bifall önskade att snart få se tryckt i dess hand-

lingar». Och kort därefter, redan den 9 april, inlämnade han en »Berättelse om de 3 älsta Gustavianska Prinsessornas utstyr och hemgift». Alla de här nämnda avhandlingarna finnas tryckta i akademiens Handlingar II—V.

*Engeströms
avhandlingar*

Den jämte Murberg flitigaste var Engeström. Den 6 februari, den 24 april och den 8 maj 1787 föredrog han för akademien en ganska vidlyftig och mycket lärd numismatisk avhandling, »Historiska Anmärkningar vid Ett fynd af utländske Guldmynt träffat på Öland¹», och den 24 juli s. å., då han var akademiens vice president, öppnade han högtidssammanträdet »med ett till denna högtidlighet lämpadt Tal om witterhetens tillstånd i Sverige ifrån de äldsta till närvarande tider», tryckt i Handlingar IV, där kalladt: »Uplifvadt Minne Af framfarne Äldrars vittre Landsmän med deras Witterhets yrken». Då han sedan, den 8 januari 1788, nedlade presidiet höll han t. o. m. två tal, det ena »om dikter och deras olika beskaffenhet», det andra om »Sveriges fordna mynt», av vilka det förra trycktes i Handlingarna (del VI). Den 13 januari 1789 höll han ett annat numismatiskt föredrag »rörande en för Odens misskänd penning, hvilken afhandling academien både med nöje afhörde och emottog att i dess handlingar framdeles införas». Där trycktes den i fjärde bandet under titel: »Ett gammalt misskändt mynt.» Hans sista avhandling föredrogs den 19 januari 1790, då han uppläste »första stycket af en af honom författad afhandling rörande några gamla mynt, som blifvit misskända, men nu wederbörligen återställda.» Meningen var, att avhandlingen skulle tryckas i fjärde bandet av Handlingarna, men då därtill behövdes några myntbilder, vilka icke funnos tillhanda, uppsköts tryckningen, som sedan aldrig blev av.

*Adlerbeths
avhandling*

Akademiens övriga ledamöter voro, som sagt, icke lika flitiga som Murberg och Engeström, utan framträdde blott en eller annan gång såsom författare till vetenskapliga avhandlingar. Den förste av dem var sekreteraren, Adlerbeth, som — före Murberg — inledde hela den följande raden. Den 27 mars 1787 uppläste nämligen sekretera-

¹ Tryckt i Handlingar II, där den felaktigt uppgives ha inlämnats till akademien den 3 april 1787. Då föredrog Engeström en avhandling om ett annat ölandsfynd.

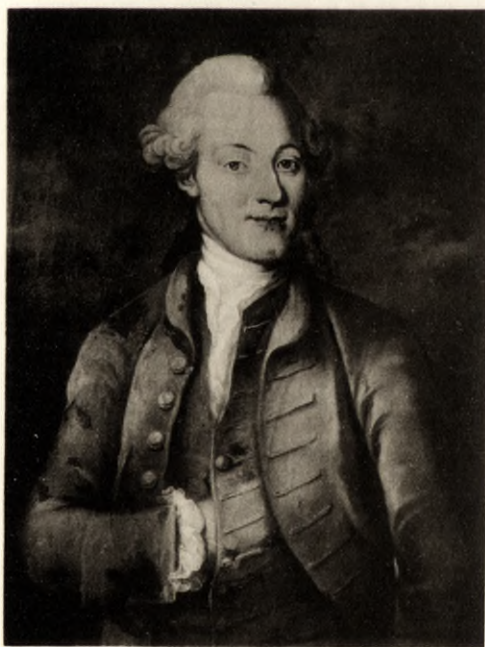
JAKOB VON ENGESTRÖM

*Oljemålning av Elias Martin
(Grönsö, foto S. P. A.).*

JOHAN ELMERS

*Gouache av okänd konstnär
(foto S. P. A.).*

J. H. LIDÉN

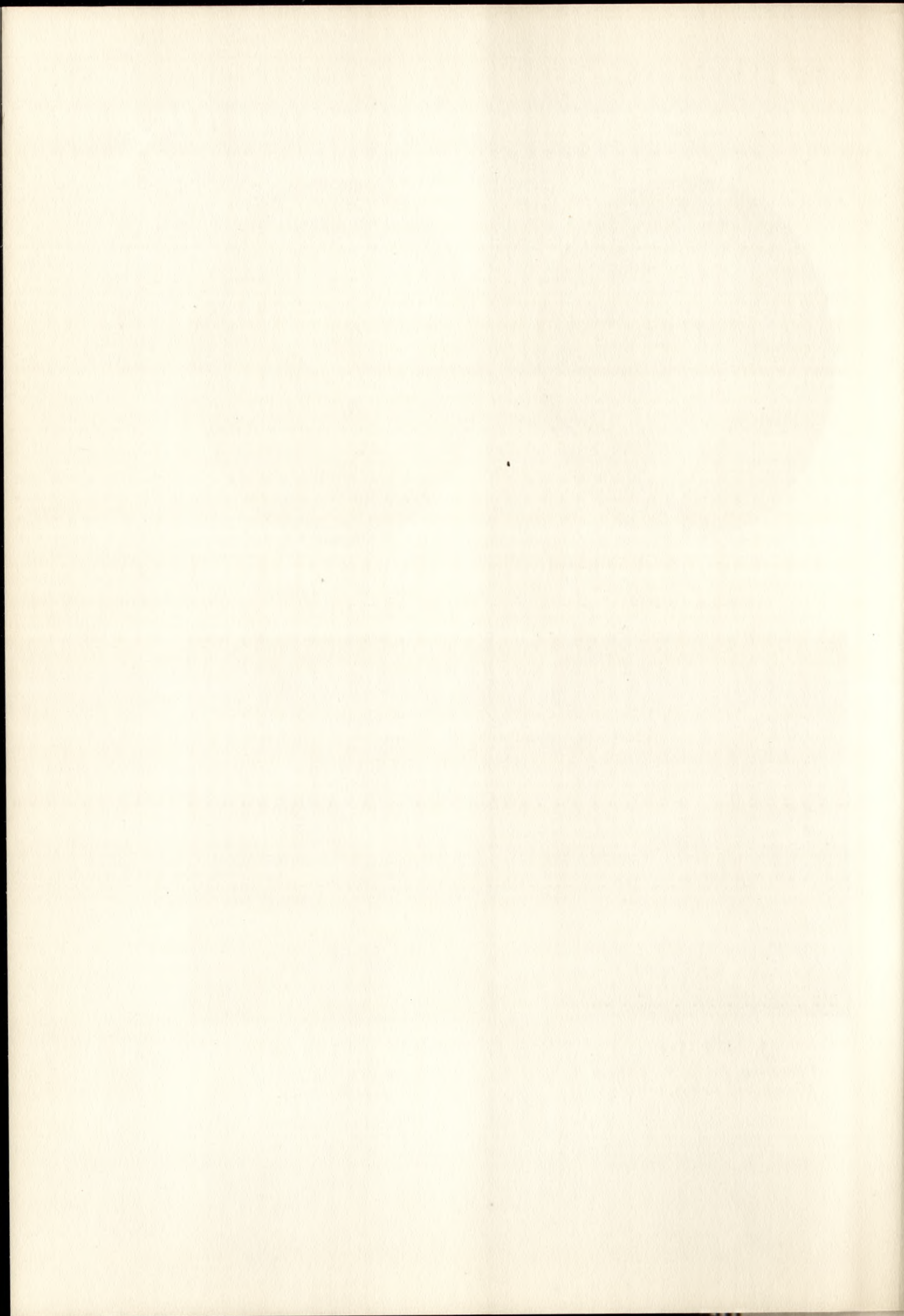
*Oljemålning, trol. av M. Hallman
(Östergötlands museum, Linköping).*

J. F. NEIKTER

*Oljemålning av Lorenz Pasch d. y.
(Uppsala universitet).*

Levernesbeskrifningar, inträdestal och avhandlingar

ren »ett af honom författadt utkast till anmärkningar rörande det, som hufvudsakeligen vid Skådepenningars uppgifvande i akt tagas bör, hvaraf fortsättningen i anseende till tidens korrthet uppsköts till en annan sammankomst». Denna fortsättning föredrogs den 3 april, varefter avhandlingen — väl i ytterligare utarbetad form — trycktes i Handlingarnas andra del. Så vidt en i numismatiken okunnig vågar döma, är detta en mycket lärd avhandling, som väl ock var ämnad till handledning för dem, som önskade deltaga i akademiens årliga tävlan i medaljkonst. Men någon annan av Adlerbeth under denna tid författad avhandling omtalas icke i protokollen och finnes ej heller tryckt i Handlingarna.

Floderus, vars mindre lyckade inträdestal förut omnämnts, skrev också för akademien en avhandling, som vida förmånligare vittnar om hans lärdom och hans förmåga som författare. Den 18 juli 1787 hade han »till academien insändt början till en afhandling om Grekernes Seder och Lefnadssätt, som på hans Majestäts nådigste befallning upplästes af Hallenberg och öfwer hvilken afhandling Hans Majestät behagade förklara Sitt wälbehag i de nådigaste ordalag, äfwensom academiens Ledamöter däruti igenkände Författarens wänliga grundliga Lärdom, önskande, att afhandlingen måtte blifva fullfölgd, hwarom Författaren af den, som Secreterarens ställe företrädde, skulle genom handbref underrättas». Det upplästa var blott den första början av den ganska utförliga avhandlingen, och under 1788 tillkommo ytterligare två fortsättningar. Enligt protokollet den 8 januari 1788 uppläste sekreteraren »en ifrån academiens Ledamot Herr Professor Floderus insänd afhandling om de fordna Grekers seder och Lefnadssätt». Vidare öfverlämnades — den 16 juli s. å. — »till academien af Herr Prosten Nordin den af Herr Professor Floderus från Upsala insända första Fortsättning af dess afhandling om Gräkernas Seder och Lefnadssätt, och beslöts, att densamma på academiens högtidsdag d. 24 nästkommande skulle blifva upläsen af Herr Prosten Nordin» — det sista nämnes dock icke i högtidsdagens protokoll.

Nästa gång, då Floderus' avhandling omtalades, var den 18 november 1788, då man tog upp frågan om det tillämnade innehållet i det andra bandet av akademiens Handlingar. Efter Murbergs Helga

*Floderus'
avhandling*

Lekamens Gille hade man då tänkt att infoga Floderus' avhandling: »Professoren Floderi om Grekernes seder och lefnadssätt 1:sta och andra stycket (hvilka acad:n fant bäst att icke åtskilja, ehuru de på olika tider inkommit)». Förmodligen avsågs här med »andra stycket» den »första fortsättningen», och på högtidsdagen den 20 mars 1789 »uplästes offentligen academiens Ledamots, Herr Professor Floderi till dess handlingar inlämnade första fortsättning af sin afhandling om Grekernes seder».

Kort därefter, den 28 april 1789, avled Floderus, innan han ännu hunnit utarbeta slutet. Men vid akademiens sammanträde den 2 februari 1790 förklarade Wilde »sig benägen att fortsätta de af Herr Professor Floderus påbegynta och till akademien insände afhandlingar om Grekernes seder, hvilka genom dess död blifvit afbrutne, till hvilken ända Herr Cantzli Rådet äfven af Secreteraren emottagit samma afhandlingar, utgörande 2:ne stycken till genomläsande. Hvaröfver akademien yttrade sin fägnad, tacksamhet och önskan att af en så skickelig hand finna ett så vackert arbete snart fullbordadt.» Därigenom att Wilde tog manuskriptet till sig, kom Floderus' avhandling icke — som ämnat varit — in i andra bandet av akademiens Handlingar, och den 27 april 1790 bestämde akademien att i stället överföra den till tredje bandet. Detta skulle börja med »Professor Floderi afhandling om Grekernes seder och lefnadssätt, begge stycken». Detta band börjar också med »Afhandling om Grekernes Seder och Lefnadssätt af Joh. Floderus. Första Stycket. Om Grekernas seder och lefnadssätt uti det heroiska tidehvarfvat.» Titeln anger således ganska tydligt, att meningen var att i en följande del införa en fortsättning, »Andra stycket», som väl skulle behandla en senare tid. Det nu tryckta »Första stycket» är delat i fyra kapitel, av vilka det första är mycket långt och handlar »om grekernas seder i allmänhet» samt med all sannolikhet är det först inlämnade partiet, vilket föredragits den 18 juli 1787. De tre följande äro betydligt kortare samt handla om den homeriska tidens byggnader, mat, gästfrihet m. m. Troligen äro dessa kapitel identiska med de »fortsättningar», som Floderus då och då inskickat. Men den fortsättning, som Wilde skulle skriva, blev aldrig färdig.

Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar

Hallenberg bidrog med två avhandlingar. Den 27 maj 1787 »upp-
lästes af K. S. Hallenberg en afhandling om Sweriges Ställning med Hallenbergs
Europas Magter i allmänhet wid Konung Gustaf Adolfs anträde på avhandlingar
thronen», tydligen ett förarbete till hans Gustav Adolfs historia, i vil-
ken det förmodligen ingick. Den andra var hans predestal den 24
juli 1789, då han höll »ett till dagens högtidlighet lämpadt Tal om
Witterhetens tillstånd i Europa under Drottning Lovisa Ulricas
Tidehvarf». Ingendera trycktes i Handlingarna.

Även Porthan skrev — utom inträdestalet — en avhandling för Porthans
akademien. I ett brev, som upplästes den 9 juni 1789, hade han lo- avhandling
vat »att framdeles i sommar till academien öfverskicka ett stycke af
dess under arbete varande afhandling rörande de i vår Nord bekanta
nationer, Lappar och Bjarmer. Vice Sekreteraren skulle häröfver be-
tyga Herr Professorn academiens nöye och tacksamhet.» Den 26 ja-
nuari 1790 anmäldes i akademien, att början inkommit, vilken den
23 mars upplästes, då akademien beslöt, att den skulle införas i Hand-
lingarna, och då på högtidsdagen den 24 juli »någon tid var öfrig,
upläste Herr Prosten Nordin Professor Porthans afhandling om fin-
ska folkstammar». Första stycket, om lapparna, trycktes i Hand-
lingar IV.

Även astronomen Melanderhjelm inlämnade (den 2 januari 1793) Melander-
till akademien en avhandling »om astronomiens nytta i Historien, hjelms
som med erkänsla emottogs och framdeles kommer att upläsas för avhandlingar
att i sin ordning intagas i ac:ns handlingar». Den upplästes sedan vid
sammanträdena den 30 april och 7 maj och trycktes i sjätte bandet
av academiens Handlingar. Och ehuru jag därom icke funnit nå-
gon anteckning i protokollen hade han redan förut inlämnat en an-
nan avhandling, Om de Himmelska Constellationernas Ursprung
och Namn, som tryckts redan i det femte bandet.

Såsom hedersledamot hade Schröderheim blott på vanligt sätt tac-
kat för invalet, men då han den 24 juli 1791 fungerade som presi- Övriga
dent höll han ett tal om nöjen vid Svenska hovet i äldre och senare avhandlingar
tider — ett tal, som vittnar om, att den glade Schröderheim även
var en ganska beläst man, vilken gjorde skäl för sin plats i akade-
mien. Talarens popularitet antydes ock av protokollets uppgift, att

utom ledamöterna »flere av alla stånd församlade åhörare» infunnit sig. Talet trycktes i Handlingar VI.

Också Schönberg, som mera till namnet än till gagnet var medlem även i den omorganiserade akademien, hade till denna (den 23 april 1793) inskickat en Berättelse om Nunne-klostret vid Aspanäs, som trycktes i Handlingar VI. På grund av en till sitt värde mycket tvivelaktig och sen uppgift vill han bevisa, att det 1356 — således långt före Vadstena — vid Aspanäs funnits ett birgittinerkloster.

Slutligen kan nämnas, att ännu en ledamot av Lovisa Ulricas akademi för den nya akademien föredrog en del av ett större arbete, som han skrivit. Den 6 mars 1792 uppläste nämligen »Herr Kammarherren friherre Schoultz v. Ascheraden för academien af des Historia sui aevi 2:dra delen i mscpt. så mycket, som medhanns till kl. 7, och lofwade fortsättning en annan gång, hvarefter under lyckönskan till ett så hedrande arbete för en genom sin vitterhet så känd Ledamot academien åtskildes». Uppläsningen fortsattes den 13 s. m. Första delen av detta arbete (*Res suo aevo gestas memoriae tradidit Carl Gust. Schultz ab Ascherade*) hade tryckts i Haag 1787. Bägge delarna trycktes i Leipzig 1793.

Några tal utan angiven titel kunna möjligen ock räknas till denna klass. Så höll Liliestråle den 24 juli 1790 — enligt protokollet — ett tal, som »tolkade academiens underdåniga tänkesätt af vördnad och erkänsla för Hennes Majestät Lovisa Ulrica». Detta är likväl knappt ett riktigt referat, ty först i allra sista slutet av det ganska långa talet ägnas på det vanliga sättet en hyllning åt Lovisa Ulrica. Utan särskild titel trycktes sedan talet i Handlingar V. I det ordas om allt möjligt, och först i det 1852 utgivna generalregistret har talet fått titeln »Om lärdomshistoriens ofullkomlighet». Titeln var nog den av Liliestråle avsedda, men tyvärr måste hans utredning, så vitt den kan räknas till lärdomshistorien, anses som ett talande exempel på dennas ofullkomlighet.

Emellertid voro dessa avhandlingar — jämte några av inträdets-talen — akademiens värdefullaste vetenskapliga insats under denna tid. Porthans om lapparna torde fortfarande behålla sitt värde, även om man nu kommit till en annan uppfattning av lapparnas ursprung-

liga språk. Även Floderus' avhandling om den homeriska tiden var utan tvivel ett för sin tid förtjänstfullt arbete. Adlerbeths medalj-historia har visserligen, liksom hela medaljkonsten, för oss förlorat en god del av det intresse, som den hade för 1700-talet, men de historiska utredningar, den innehåller, ha fortfarande sitt värde, och även Engeströms myntavhandlingar vittna om lärdom i ämnet; svagast är han, då han ger sig in på det vittra området. Men högst bland dem, som till akademien ingåvo dylika avhandlingar, står Murberg, och före Hans Hildebrand var han nog vår främste kulturhistoriker för den slutande medeltiden och den första Vasatiden. Han hade en klar, sakrik och flärdfri framställning och han behärskade ett mycket stort, till större delen otryckt material, som han var den förste att utnyttja. Helga Lekamens Gillets handlingar upptäckte han i Storkyrkans arkiv, där han fann dem »bland andra odugliga papper», och vidare var han den ende, som — ända till våra dagar — anlitat de så viktiga Stockholms stads äldsta tänkeböcker och räkenskaper. För den närmast följande tiden voro dessa okända och ansågos vara spårlöst försvunna. Det är icke utan — jag citerar här *Historisk Tidskrift* för 1902 (sid. 158) — »att mången har misstänkt den hederliga rektorn för att ha lånat och aldrig återställt de åberopade handskrifterna, hvilka i så fall vid hans död förkommit. Dess bättre har hans minne emellertid numera friats från denna misstanke.» 1902 påträffade nämligen Sam Clason dem i en skrub i det forna rådhuset, där de lågo »höljda av ett svart och måhända nära hundraårigt damm». Det var på dem Murberg byggde de flesta av sina kulturhistoriska uppsatser, som — även sedan hans material återupptäckts — bibehålla sitt värde och vittna gott om den anspråkslöse forskarens lärdom och flit.

AKADEMIENS HANDLINGAR

Sista delen av Vitterhetsakademiens Handlingar De avhandlingar, som akademien arbetande ledamöter enligt § 4 voro skyldiga att årligen ingiva till akademien, skulle enligt § 13 tryckas i Handlingarna, vilka dessutom skulle innehålla alla belönade prisskrifter, inträdestalen och levernesbeskrivningarna. Dessa Handlingar skulle utgivas av trycket »hvert annat eller minst hvert tredje år». Möjligen var det denna tidslatitud, som gjorde, att det dröjde tämligen länge, innan första delen utkom — ända till 1789. Att frågan över huvud kom upp, berodde nog på traditionen från den gamla Vitterhetsakademien, och vi skola här erinra oss, att Svenska akademien först 1801 började med en ordentlig serie av Handlingar; förut hade blott fristående häften utgivits, vilka 1801 omtrycktes till en serie i fem band, »Svenska Akademiens Handlingar ifrån år 1786» och en annan från 1796. Den gamla Vitterhetsakademien hade däremot redan utgivit fyra band »Handlingar», ett band (1755) under den första perioden av akademien verksamhet, två (1776 och 1780) under den andra och ett (1783) strax efter Lovisa Ulricas död. Då nu Gustav III strängt höll på, att Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien blott var en fortsättning av moderns akademi, ville han också, att detta skulle framgå av den fortsatta serien av Handlingar.

Kontrakten med fru Fougé Frågan togs, i konungens närvaro, upp av den gamla akademien siste sekreterare, Rosenstein, och med anledning av hans förslag företog akademien den 9 januari 1787 en »öfwerläggning om tryckningen af sina äldre handlingar eller de skrifter, som utan att ännu hafva sett dagsljuset, höra till hennes förra inrättning, innan den af Konungen förbättrades den 20 mars förl. år. Akademien fant så mycket angelägnare, att skyndesam anstalt härom fogas, som dessa äldre

Akademiens handlingar

handlingar naturligtwis böra föregå de nyare, till hvilka man för en volum redan ägde ömningt förråd och fördenskull, så fort möjligt är, äfven borde befordra till dagsljuset. Academien fant godt, det proposition finge göras Fru Fougts, att hon på eget förlag måtte bestrida tryckningen af merbemälte äldre handlingar, hvilka komma att utgöra en volum och hvaraf academien icke förmodade någon ytterligare förmån för sig kunna betingas än ett exemplar utan betalning för hvar Ledamot.» Den 23 januari meddelade Rosenstein, att fru Fougts gått in på akademiens förslag och förbundet sig att kostnadsfritt till akademien lämna 50 exemplar. Men först den 8 april 1788 kunde Adlerbeth meddela, att denna femte del af Witterhetsakademien Handlingar nu snart skulle bliva färdigtryckt.¹

I anledning därav hade han varit angelägen om »att så tidigt bringa alla de stycken, som i den första delen af den förnyade akademien handlingar borde införas, i ordning, att, enär den ofvannämnde [femte delen] vore fullbordad, denna sistnämnda genast måtte kunna läggas under prässen. Han hade till den ändan äfven redan talt med fru Fougts, som i händelse academien bibehåller henne vid tryckningen, utfäst sig samma villkor, hvarunder hon till tryckning emottagit den förra delen. — — — Academien fant skäligt att bibehålla fru Fougts vid tryckningen af den ifråga varande delen af sina handlingar på det sätt, som Secreteraren med henne öfverlagt, kommandes denna del att bära titel af kongl. Witterhets Historie och Antiquitetsakademien Handlingar 1 Delen, och fants äfven bäst att nyttja samma format som för de hittills utkomne Witterhets akademien Handlingar. — — — Ytterligare tog academien i öfvervägande den ordning, som borde i akt tagas emellan de stycken, som i första delen komma att införas, såsom ock dessas antal, Hvarvid academien erinrade sig, att hon nu ägde ett så tillräckligt förråd så af Inträdestal som afhandlingar och belönta skrifter i utstälta Täflingsämnen, att då till afsättningens befrämjande genom ett måtteligt pris rådligast blefve att inskränka hvarje del till några och tjugu ark, högst 30; full tillgång i akademien gömo nu voro till 2:ne sådana delar. På dessa grunder fant academien bäst att i första delen de inträdestal enkan-

¹ Den kunde dock först den 16 juli 1788 utdelas till akademien ledamöter.

nerligen måtte inflyta, som blifvit hållne af Ledamöter, hvilka genast efter dess förnyelse till dess förstärkning af Hans Maj:t blefvo i nåder utnämde». Därefter bestämdes innehållet i den första delen.

Det nya kontraktet med fru Fougt avslöts den 22 april 1788, och i § 4 av detta infördes en bestämmelse, som sedan fick en viss betydelse: »att i händelse Fru Fougt förr eller sednare skulle vilja skilja sig vid förlaget eller Exemplaren af berörde handlingars första del, de samma ej må kunna öfverlätas till någon annan, innan de förut blifvit academien hembudne till 6 runstycken arket, förbehållande sig academien såsom ett uttryckeligt willkor denna lösningsrättighet samt att uplagan icke ifrån början till någon academiens framtida skada eller förlust måtte tilltagas större än hvad man skäligen kan wänta att afsätta eller aldra högst 1000 Exemplar.»

Den 18 november 1788 meddelade sekreteraren, att fru Fougt på nyåret sagt sig kunna bliva färdig med första delen och att man därför borde vara betänkt på att då i manuskript ha en andra del att lämna till tryckeriet. De under den gångna tiden hållna talen, prisskrifterna m. m. befunnos likväl »vara så många, att de icke kunna beqwämligen inrymmas i en del, i händelse academien icke ville vida öfverskrida det mått och ark-tal, som hittills blifwit i akt tagit och academien fant skäligt bibehålla så i anseende till enligheten tomerna emellan som till lättande af försälgningen i en tid, då drygare verk sakna afsättning. Akademien utstakade därför nu, hvilka af dessa ofvanbemälte stycken i den andra delen böra inflyta, hvarvid academien enkannerligen hade afseende så väl på den chronologiske ordning, hvaruti de inkommit, såsom ock, hvad ordningen i sjelfva Tomen beträffar, på hvad 13. § i statuterna föreskrifver. Och som därstädes ingen ting stadgas om de tal, som hållas på academiens högtidsdag den 24 Julii eller om dem, som academiens Presidenter vid afträdadet hålla, så blef nu ett ämne till öfverläggning, hvaräst i Tomen dessa lämpeligast må få sitt ställe, stadnandes academien i det beslut att högtidstalen den 24 Julii må följa näst efter prisskrifterna och således stå främst ibland talen samt genast däruppå Presidenternes tal, enär de sådana hållit, hvarefter vidare Ledamöters inträdes-tal i ordning efter tiden intaga sina rum.» Preliminärt uppgjordes här-

Akademiens handlingar

efter ett förslag på de skrifter, som skulle tryckas i denna andra del, samt på den ordning, i vilken de skulle införas.

Den 10 februari 1789 anmälde Adlerbeth, att den första delen nu var färdigtryckt samt att han haft den nåden att till konungen och kronprinsen överlämna var sitt exemplar och vidare att han med fru Fougt avslutat ett med det förra likalydande kontrakt rörande den andra delen, som hon förbundit sig att hava färdig till den 1 juli. Då emellertid flera av de författare, vilkas bidrag skulle ingå i denna del, icke — i följd av riksdagen — i tid fullgjort denna skyldighet, anmälde sekreteraren den 5 maj, att delen icke kunde på utsatt tid utkomma: »Uppå Secreterarens föreställning fant således academien först billigt, att ofwannämnde Contract med fru Fougt i anseende till den föreskrifne tiden må vara aldeles kraftlöst samt henne återställas emot utväxling af ett nytt, som med i akt tagande af de öfrige däruti innefattade omständigheter lämnar henne en tillräckeligare tid till tryckningens fullbordande, och därefter att, utan afbidan af de under ytterligare utarbetning hos auctorerna varande stycken, de, som nu i akademien gömo finnas, må få till trycket befordras i den ordning Secreteraren, i jämförelse med statuterne, lämpeligast finner. De ofvannämde ännu saknade arbeten kunna komma academien till påsyftad nytta i framdeles utkommande delar af dess handlingar.»

Felet hade således varit akademien, och i det nya kontrakt, som nu upprättades, tyckes fru Fougt ha fått tiden förlängd till utgången av 1789. Men den 15 december anmälde Adlerbeth »det bekymmer, som hos honom mer och mer blifwit upväckt af den senfärdighet, som förspordes med tryckningen af det till fortsättning af acad:ns handlingar fru Fougt redan i våras tillställda manuscript, och att ehuruwäl det med henne uprättade Contract innehöll, att den andra Delen af samma verk till innewarande års slut borde vara till utgifwande färdigt, woro, oaktadt de trägnaste föreställningar och ofta förnyade löften om mera skyndesamhet, i denna stund icke mer än ett enda ark aftryckt. En så oförmodad långsamhet och årets inom 14 dagar skridande till sitt slut gaf icke allenast tillkänna ett ofelbart öfwerträdande af Contractet utan hotade äfwen med den obehaglighet att lång tids utdrägt ännu torde äga rum, innan hand-

lingarne kunde befordras till dagsljuset. På hemställen, hvad beslut akademien i så beskaffade omständigheter fant bäst att widtaga, instämde dess samtliga närvarande Ledamöter i den mening, att Contractet med fru Fougts måtte uphäfvas, manuscriptet återtagas och anstalt göras om tryckningen på annat ställe, om hvilket beslut Secreteraren ägde att fru Fougts underrätta. Och som härvid ytterligare i åtanke kom, att Upfostrings Sällskapet redan tillförne förklarar sig villigt att under lika villkor åtaga sig förläggningen af akademiens handlingar som afhandlingen med fru Fougts innehöllt, så beslöt akademien likaledes att därpå göra bemälte Sällskap hembud.»

*Kontrakt
med Upfostringssällskapet*

Redan vid det följande sammanträdet, den 5 januari 1790, kunde Adlerbeth meddela, att fru Fougts gått in på kontraktets annullering, men att hon gjorde anspråk på den i § 4 omförmälda ersättning för det icke försålda lagret af första delen. Akademien dröjde med sitt svar till den 26 januari, då underhandlingarna med Upfostringssällskapet slutförts. Sällskapet hade då gått in på att på samma villkor, som i fru Fougts kontrakt stadgats, övertaga förlaget av andra delen och förband sig därjämte — mot erhållande av förlaget till första delen — att gottgöra akademien det till fru Fougts utbetalade ersättningsbeloppet, dock icke omedelbart utan i tre terminer under ett och ett halvt år.

Upfostringssällskapet var emellertid allt utom en ekonomisk solid affär, och av detta fick även akademien en känning. Till en början var samarbetet mellan akademien och sällskapet friktionsfritt, och på dess förlag utkom såväl den andra delen (1791) som den tredje (1793), men vid den fjärde skar det sig. Sällskapet drev förlagsverksamhet, men hade intet eget tryckeri. Handlingarna trycktes hos Anders Zetterberg, och den 5 november 1793 nödgades Adlerbeth meddela, »huruledes vid tryckningen af Academiens Handlingar nu mötte oväntade svårigheter, i det [att] af de afhandlingar, hvilka redan vid detta års början blifvit till kongl. Upfostrings Sällskapet aflämnade att främst uti 4 delen få deras rum, föga eller intet ännu blifvit tryckt hos Boktryckaren Zetterberg. Och ehuru väl, då Akademien öfverlämnat denna befattning under aftalta villkor till Upfostringssällskapet, driften vid tryckningens bestridande icke

egentligen tillkom Academien, likväl och emedan Academiens heder och den nytta, som med dess arbeten påsyftades, hufvudsakeligen berodde på ett någorlunda och efter möjligheten snart befordrande af de samma till trycket, hvilket äfven lände till de Ledamöters upmuntran, som med sina skrifter dertill biträtt, så beslöts, att Secreteraren skulle å Academiens vägnar söka underrättelse om förberörde hinder i tryckningen hos Sällskapets föreståndare Herr Bibliotekarien Björnstierna, på det, om möjligt är, dessa ju förr ju häldre måtte undanrödjas.»

Skälet var mycket enkelt: att Zetterberg icke av Upfostringssällskapet ännu fått betalning för tredje delen. Vid sammanträdet den 19 november berättade Adlerbeth, »det han besökt Herr Kongl. Bibliotekarien Björnstierna för att af honom inhämta förhållandet med tryckningen af 4:de delen af Academiens Handlingar. Han hade därvid bekommit det svar, att Boktryckaren Zetterberg, som härmed af Upfostringssällskapet var sysselsatt, förklarar det han icke med tryckningen tilltrorde sig göra början, innan han fått fulla betalningen för tryckningen af 3:dje delen, hvilken i anseende till flera omständigheter kommit att till någon del innestå. Men som K. Bibliotekarien ännu i denna vecka ärnade att godtgöra Zetterberg hela dess fordran, så skulle dermedelst hela det föregifna hindret för tryckningen undanrödjas äfvensom Zetterberg tillhållas att företaga och fortsätta tryckningen med den drift, som academien önskar.»

Så långt hade man hunnit, då Adlerbeth vid årets slut avgick som sekreterare. Tillfogas kan, att Zetterberg alls icke »i denna vecka» fick någon betalning, och att han därför fortfarande vägrade att taga någon befattning med Handlingarnas tryckning. Underhandlingar med honom pågingo ännu i maj 1794 utan något resultat, men den 2 juni berättar protokollet, att Upfostringssällskapet lyckats avsluta ett kontrakt med boktryckaren Holmberg, som skulle övertaga tryckningen. Fortsättningen av detta trassel tillhör akademiens historia under de båda följande sekreterarnas tid.

De tre banden av Handlingarna voro således, i tryck, den enda frukten av akademiens verksamhet under Adlerbeths sekreterartid.

*Ristells
journal*

Men även ett annat organ hade då varit på tal — en stor journal, som för utlandet skulle framlägga Sveriges insatser i litteratur, konst och vetenskap. En dylik journal utgavs väl redan i Stockholm, men på tyska, nämligen Allgemeines Schwedisches Gelehrsamkeits-Archiv, redigerad av pastorn vid tyska församlingen i Stockholm C. W. Lüdeke. Men dels var denna lärdare, än som tilltalade den gustavianska smaken, dels kunde konungen och de honom närstående kretsarna ej förmå sig att betrakta tyskan som ett kulturspråk — så till vida med en viss rätt, som de personer, vilka, utom tyskarna själva, då ännu läste tyska arbeten, voro försvinnande få; på 1700-talet var franskan ännu obestridd det internationella kulturspråket, och en journal, som ville skaffa sig läsare inom utlandets bildade publik, måste därför vara på franska.

Den, som kommit upp med tanken på en dylik journal, var akademiens sannolikt minst vederhäftige ledamot: Ristell — särskilt ovederhäftig, då det gällde ekonomiska ting, till vilka ett stort tidskriftsföretag måste anses höra. Såsom av ärendets behandling framgår hade Ristell tänkt sig en kvartalstidskrift på tillhoppa 1,200 sidor om året, skriven på franska. Vid en dylik fantastisk plan — särskilt om tidskriften skulle redigeras av Ristell — hade väl ingen fäst något avseende; några medel att finansiera en dylik journal, som knappt skulle få många avnämare, funnos icke, möjligheten att fylla tidskriften med för utlandet lockande artiklar var ytterst svag och Ristell var den minst lämpliga redaktören. Men olyckligtvis hade han intresserat Gustav III för planen, och det fordrades därför en stor diplomatisk skicklighet att kunna avstyra ett dylikt hugskott utan att brista i lojalitet mot kungen. Om äran av akademiens skickliga politik tillkommer Höpken, som ännu var akademiens president, Sparre eller Rosenstein eller alla tre, är ovisst. I varje fall hade denna politik framgång.

Då den tillämnade journalen företrädesvis skulle behandla vitterheten och även teatern, som låg Gustav III och Ristell mest om hjärtat, borde givetvis förslaget utgå från Svenska akademien, som ju även intog främsta platsen bland Sveriges akademier. Utgångspunkten tog konungen från ett utfall, som Svenska akademiens dåva-

Akademiens handlingar

rande direktör Kellgren vid sammanträdet den 29 april 1786 kom att göra mot Lüdekes Gelehramkeits-Archiv. Han »androg, at då Svenska Witterheten igenom Konungens utmärkte Beskydd nu kunde lofva sig de märkeligaste framsteg, förtiente sättet, hvaruppå under rättelser om vår witterhet meddelas utlänningar, utan tvifvel Aca-
demiens upmärksamhet. Det wore i denna öfvertygelse som han ej trodde sig böra obemält lemna, at i den Lärdoms Journal, Tyske Pastoren här i staden Doctor Lydeke på Tyska utgaf, det som rörde witterheten i Sverige — författat, han visste ej af hwem — ofta warit aldeles otienligt at om våre arbeten gifwa utlänningar et riktigt, o-
wäldigt och fördelaktigt begrep; en omständighet så mycket mera betänkelig som hvad på Tyska om Swenska Witterheten skrifves är den källa, hvarutur andre Nationer och särdeles den fransyska sedermera hämta sina underrättelser». Som man torde observera inskränkte Kellgren sig till en kritik av det sätt, på vilket witterhetsavdelningen sköttes i Lüdekes Gelehramkeits-Archiv, men han föreslog inga direkta motåtgärder, icke utgivandet av en på franska avfattad journal.

Men här — omedelbart efter Kellgrens anförande — grep konungen in: »Konungen täcktes härvid yttra dess Nådiga tanka wara, at all sådan olägenhet bäst kunde afhielpas, om en god Journal öfwer Swenska Witterheten författades på franska Språket; och wille Hans Kongl. M:t updraga Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets academien at genom någon af dess Ledamöter besörja om en dylik journals utgifwande.» Härmed var ärendets behandling avslutad i Svenska akademien, som ej ens torde ha delat Kellgrens låga tankar om Lüdekes tidskrift: »Academien yttrade sin lifliga tacksamhet för detta nya wedermäle af Konungens ömhet för Swenska Witterheten. För öfrigt updrogs Directeuren och Herr Adlerbeth at närmare göra sig underrättade och följa Doctor Lydekes Tyska Journal i den fulla öfvertygelse, at om rättelse behöfdes, densamma, så snart nämde Lärde och förtiente Man derom anmodades, genast skulle erhållas.»

Därmed hade ärendet hänvisats till den akademi, av vilken Ristell var ledamot. Där förekom det redan vid sammanträdet den 2 maj: »Konungen erinrade, huru nyttigt det skulle blifva at utgifwa en Journal på fransyska, genom hvilken utlänningar kunde erhålla säk-

rare och tjenligare underrättelser än de hittills fått om Svenska Literaturen, och täcktes Konungen updraga Bibliothecarien Ristell at wara betänkt på en sådan Journals utgifvande.» Utan att akademien ännu fått yttra sig hade Gustav III således bestämt, både *att* en fransk journal skulle utgivas och *att* Ristell skulle bliva dess redaktör. Visserligen hade konungen icke i uttryckliga ord sagt, att journalen skulle utgivas i akademiens namn och på dess ekonomiska och litterära risk. Men man kunde befara det värsta.

Den 16 tog man i akademien upp frågan: »Sedan Konungen i academiens sednaste enskildte sammankomst förklarar Sig med nådigt wälbehag vilja anse, om någon af academiens Ledamöter wore betänkt på författande af en journal på fransyska, genom hwilken utländningar kunde få en tillräcklig och pålitelig kundskap om vetenskapernes tilstånd och framsteg uti vårt fädernesland, uppedde Secreteraren en honom af academiens Ledamot Kongl. Bibliothekarien Ristell meddelt Prospectus til en dylik Journal, hvarvid bemälte Bibliothekarie vid handen gifvit, det i händelse den samma blefve gillad och akademien tillika behagade meddela honom sina påminnelser til planens förbättrande, han i anledning deraf skulle söka upfylla Konungens i ofvansagde måtto förklarade önskan. Bemälte Prospectus uplästes och åtog sig uppå Academiens anmodan Herr Riks Rådet friherre Sparre jemte Cantzli Råderne von Engeström och Rosenstein at öfverse den samma och efter föregången öfverläggning derom med Herr Riks Rådet Grefve Höpken til akademien med deras utlåtande deröfver inkomma.»

Den tillsatta kommittén arbetade raskt, och redan den 23 maj var den färdig med sitt yttrande: »Herr Riks Rådet friherre Sparre anmälte Sig tillika med de i sednaste sammankomsten derom anmodade Ledamöter hafva genomsett den af Herr Bibliothekarien Ristell upgifna prospectus til en Lärdoms Journal och dervid icke hafva något huvudsakligt at erinra. Dock trodde Hans Excellence at ordningen af de fem artiklar, hvilka enkannerligen innefattas uti planen til bemälte journal, voro naturligast och bäst iakttagen, om i första rummet upfördes det, som Svenska Akademien rörde, i det andra hvad som anginge Witterhets Historie och Antiquitets Akademien,

i det tredje de til Wetenskaps Academien, Patriotiska sällskapet och andra Lärda Gillen hörande ämnen, i det fjerde det, som Målare-academien och fria konsterna i vårt fädernesland tilkommer, och ändteligen i det femte hvad vid Skådespelen förtjänar upmärksamhet. Hans Excellence hemstälte äfven, huruvida det icke kunde blifva betänkligt at ingå en så dryg förbindelse som den, at hvarje quartal åstadkomma ett band af 300 sidor. För öfrigt anmodades Herr Bibliothekarien Ristell at i et och annat mindre betydande anmärkningsämne vid den föreslagne Journalen med Academiens Ledamot Cantzli Rådet Rosenstein öfverlägga. Academien fant alt skäl at så väl betyga Bibliothekarien Ristell sin erkänsla för den beredvillighet, hvarmed han tilbudit sig at besörja et arbete, hvilket Konungen förklarar vara sig om hjertat som ock för de wärda Ledamöter, hvilka med deras uplysta anmärkningar vid Bibliothekariens Prospectus Academiens önskan upfylt. Då academien för sin del å ena sidan ansåg den upgifna planen med iakttagande af hvad således anmärkt blifvit för ganska nöjaktig, trodde hon å den andra sig icke vara tilständigt at betaga Bibliothekarien den heder honom tilkomma borde såsom auctor til samma arbete. Hon kunde således ej annorlunda än rådslagsvis derom meddela Bibliothekarien sina tankar; äfven som sakens beskaffenhet och all billighet kräfde, det Journalen utfärdades i Bibliothekariens, men ej [i] academiens namn. Academien gjorde sig försäkrad, at ingen af dess Ledamöter för öfrigt lærer undandraga sig at i sin mån och så vidt lämpeligt är, der til göra Bibliothecarien biträde, hvarförutan det endast på honom sjelf ankommer at förena sig med de personer, antingen inom eller utom academien, hvilka finnas hugade at til arbetets befrämjande med honom bidraga.»

Yttrandet är utan tvivel ett litet mästerstycke. Av hänsyn till konungen undertryckte man naturligtvis alla anmärkningar mot Ristells person och tidskriftsplan, uttalade sig tvärtom mycket berömmande om bägge, men slutade med, att man icke ville beröva Ristell »hedern» av ett så nyttigt och berömvärdt företag. Man tillstyrkte därför både *att* en dylik tidskrift skulle utgivas och *att* Ristell skulle bliva dess redaktör — således vad konungen redan be-

stämt — men för att Ristell skulle komma i fullt åtnjutande av »hedern», borde journalen utgivas i *hans* namn (och på hans risk — varom försiktigtvis intet nämndes). Vad akademiens medverkan beträffade, inskränkte denna sig till en förhoppning, att troligtvis ingen av akademiens ledamöter skulle undandraga sig att biträda honom *i den mån och så vidt lämpligt är*.

Därmed var förslaget under de mest lojala former avlivat och frågan kom ej vidare före i akademien. Vad journalen beträffar, kom den naturligtvis aldrig ut.

Den fick likväl ett efterspel. Sedan Ristell 1789 rymt ur landet, hade han lyckats att få anställning i en fransk tidskrift, *L'esprit des journaux françois et étrangers*, och i brev till Rosenstein berättade Ristell, att han med utgivaren träffat den överenskommelsen, att denne i tidskriften skulle införa »ej allenast de öfversättningar och utdrag, som honom tillsändes utan äfven academiens kungörelser. — — — Hvad som öfversändes til bemälde Redacteur tryckes utan all kostnad». Härpå tog Rosenstein fasta. Som vi minnas var akademien skyldig att i utländska tidningar införa annonser om de årliga tävlingar, som akademien utlyst, och dessa annonser, som icke hade haft någon nämnvärd effekt, hade varit ganska dyrbara och betungande för den fattiga akademiens kassa. Den 9 november 1790 föredrog Rosenstein Ristells brev i akademien »med hemställan, om icke Witterhets academiens kunde häraf göra sig nytta vid införandet i franska papperen af sina prisämnen, hvilket hittills kostat dryg betalning till 80 à 90 livres, [hvilket] i det stället genom anförda utväg kunde ske alldeles utan all afgift. Samtelige de närvarande Ledamöter funno sådant förmånligt och för den skull bäst att nästa gång något för academiens räkning kommer att införas i franska blad den nu upgifna address må warda nyttjad.» Stor blev fördelen likväl icke, ty i följd av den franska revolutionen upphörde tidskriften kort därefter att utkomma.

FYNDEN, AKADEMIEN OCH KANSLIKOLLEGIET

Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien var arvtagare icke blott till Lovisa Ulricas akademi utan ock till det gamla Antikvitetsarkivet, som fortfarande ägde bestånd, ehuru personalen inskränkts till antikvarien, som blivit den nya akademiens sekreterare, amanuensen (Broman) och vaktmästaren. Arkivet hade förut stått under Kanslikollegiets styrelse, och före akademiens instiftelse hade kollegiet haft ganska mycket att göra med arkivet. Adlerbeth var under långa tider frånvarande från Stockholm, på den italienska resan tillsammans med Gustav III och sedan under de halvårslånga tjänstledigheter, då han vistades på Ramsjöholm, utan att någon vikarie förordnats, och under dessa vakanser hade det varit Engeström, som — utan något formligt förordnande, blott såsom kansliråd — faktiskt förestått antikvarieämbetet. Men i ett kungligt brev av den 27 mars 1786 underrättades Kanslikollegiet om, att dess befattning med Antikvitetsarkivet upphört och att Kungl. Maj:t »i nåder för godt funnit at ställa Wårt antiquitetsarchivum under inseende af Wår Witterhets antiquitets och historie academie». Därmed — kunde man tycka — borde all förbindelse mellan Kanslikollegiet och Antikvitetsarkivet ha upphört, men egendomligt nog fortfor kollegiet under hela Adlerbeths tid att alldeles såsom förut betrakta sig och av akademien betraktas såsom arkivets överstyrelse. Det ser därför till en början ut, som om varken kollegiet eller akademien observerat det kungliga brevet. De fynd, som gjordes och som med rätta borde ha anmälts för akademien, anmälles för och inlöstes alljämt av Kanslikollegiet, dock icke alla.

Fenomenet är svårt att förklara. Att både kollegiet och akademien icke skulle ha observerat bestämmelsen i det kungliga brevet, kan ej gärna antagas. Däremot kunna länsstyrelserna och konsisto-

*Akademien
och Kansli-
kollegiet*

rierna, som varit vana att till Kanslikollegiet insända rapporter om gjorda fynd, mycket väl ha förbisett det kungliga brevet, som visserligen skickats till Kanslikollegiet, men med all sannolikhet icke till dem. De fortforo i varje fall att såsom förut i dylika ärenden vända sig till kollegiet eller till Inrikes Civil expeditionen. Man tycker likväl, att misstaget redan från början utan svårighet kunnat rättas, därigenom att Kanslikollegiet underrättat vederbörande om den felaktiga adressen och att saken efter ett par till orätt myndighet inskickade skrivelser borde ha kommit på rätt bog. Men så skedde icke, och detta måste ha en orsak.

För att finna denna, tror jag, att man måste taga hänsyn till två faktorer, för det första därtill att de personer, som skulle handlägga dessa fyndärenden, voro desamma, vare sig ärendet gick till Kanslikollegiet eller till akademien. Kanslikollegiet var emellertid en institution, som vid denna tid var ställd på avskrivning. De tre viktigaste platserna, kanslipresidentens, rikskanslirådets och hovkanslerens voro ej tillsatta, ehuru skalden Oxenstierna skötte kanslipresidentens. Bisttäre i kollegiet utom Oxenstierna voro justitiekanslern, de fyra statssekreterarne och de fyra kansliråden. Men av dem voro 1787 Oxenstierna, statssekreteraren Benzelstierna, kansliråden Ribbing, Gyllenborg, Engeström och Adlerbeth tillika ledamöter i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. Faktiskt var det således samma personer, som skulle behandla ett fyndärende, vare sig detta avgjordes i akademien eller i kollegiet. Detta betyder kanske mindre, än att dessa ärenden förut, före akademiens tillkomst, nästan enväldigt avgjorts av kanslirådet Engeström, vilken även kom att inom akademien i myntärenden intaga samma ställning. Man var således van, att dylika ärenden avgjordes av Engeström. Om nu Engeström avgjorde ett ärende i sin egenskap av kansliråd eller i sin egenskap av akademiledamot, kunde därför i det hela anses likgiltigt. Å den andra sidan låg däri icke någon anledning att *mot* det kungliga brevet fortfarande låta Kanslikollegiet fungera såsom Antikvitetsarkivets överstyrelse. Och det förefaller besynnerligt, att Adlerbeth, vilken ju såsom akademiens sekreterare i främsta rummet borde bevaka *dess* intressen, icke allenast icke protesterade, utan t. o. m. visade sig in-

Fynden, akademien och kanslikollegiet

tresserad för den gamla ordningens bibehållande. Det bör därför ha funnits ett talande skäl för förfarandet, som ej gärna kan ha berott på ett konsekvent förbiseende eller ett lika konsekvent slarv.

Jag tror mig ha funnit detta skäl i den för akademien den 20 mars 1786 utfärdade staten, vilken var ytterst slarvigt hopkommen (se VI sid. 46 ff.). I denna hade, såsom vi sett, antikvariens lön (300 rdr) och amanuensens (100 rdr) från Kanslikollegiets stat överförts till den ombildade akademien, som därjämte från Torneå laxfiske fått ett anslag å 438 rdr till pris och expenser. Men Antikvitetsarkivet hade haft två andra anslag, som Gustav III ej observerat: 45 rdr till vaktmästaren och 108 rdr 16 sk. till expenser. Dessa fingo därför stå kvar i Kanslikollegiets stat utan att överföras till akademien. Över dem hade således Kanslikollegiet och icke akademien makten, och däri låg — såsom jag gissar — den egentliga anledningen till fyndärendenas egendomliga behandling. Så vida det var *akademien*, som beslöt inlösen av ett fynd, borde beloppet tagas från dess expensanslag (438 rdr). Men på detta expensanslag, som — utom de båda lönerna — var den fattiga akademien enda tillgång, höll man naturligtvis hårt och såg hellre, att beloppet togs från det andra expensanslaget, det på kollegiets stat uppförda. Men över detta bestämde kollegiet, icke akademien. I akademien intresse låg därför, att Engeström och Adlerbeth såsom *kansliråd* beslöto ett inköp och ur Antikvitetsarkivets till kollegiets förfogande ställda expensanslag utanordnade inköpsbeloppet. Av detta tillvägagångssätt hade Kanslikollegiet ingen olägenhet, ty expensanslaget kunde blott användas till Antikvitetsarkivets behov och icke till kollegiets egna utgifter. Möjligen är denna förklaring oriktig, men jag har icke kunnat finna någon annan.

Dock anser jag mig böra påpeka, att Adlerbeth i Kanslikollegiet föredrog även ett par andra antikvitetssärenden än fynden. Så anhöll han den 1 december 1789 hos kollegiet att till Upfostringssällskapet för 1,200 daler kpt få försälja restlagret av Berchs Lefvernesbeskrifningar, första och andra delen. Detta bifölls, och beloppet tillfördes Antikvitetsarkivets under Kanslikollegiet ställda expensanslag. Men detta var alldeles i sin ordning. Arbetet hade utgivits på Antikvi-

tetsarkivets förlag och bekostats av denna expensfond (se förut V sid. 545 ff.). Härom hade således Kanslikollegiet och icke akademien rätt att besluta. Det andra fallet kan däremot ej förklaras på samma sätt. Vid Kanslikollegiets sammanträde den 23 mars 1790 anmälde Adlerbeth, »att Herr ärkebiskopen m. m. Uno von Troil, som nu vore i staden, för Canzli Rådet yttradt dess önskan att ifrån Kongl. antikvitets arkivet till Låns få bekomma ett band af Palmsköldske Samlingarne, innehållande gamla permebref, samt derjämte anmodat Herr Canzli Rådet att hos Kongl. Collegium sådant anmäla och om dess bifall dertill anhålla. Kongl. Collegium, som häremot icke hade något at påminna, biföll dertill och anmodade Herr Canzli Rådet vänligen, att Herr Ärkebiskopen detta vid handen gifva samt låta tillstålla honom det begärde bandet af Palmsköldske handlingarne.» Protokollföraren har här missuppfattat Adlerbeth. Den Palm-sköldska samlingen befann sig i Uppsala och hade aldrig varit i Antikvitetsarkivets ägo. Men Adlerbeth har tydligen sagt »den Peringskiöldska samlingen», som fortfarande efter avsöndringen tillhörde arkivet. Här var det dock akademien och icke kollegiet, som enligt det Kungl. brevet av den 27 mars 1786 borde giva det begärda tillståndet. Hänvändelsen till kollegiet kan således knappt ha berott på annat än ett rent förbiseende av Adlerbeth. I alla andra fall utom detta yttrade kollegiet sig blott i ärenden, som rörde det under kollegiet stående expensanslagets användning, och som vi skola se anmäldes de *gåvor*, som gjordes till Antikvitetsarkivet, alltid för akademien, icke för kollegiet. Jag skall nu i kronologisk ordning redogöra för de fynd och gåvor, genom vilka Antikvitetsarkivets samling av fornsaker ökades.

Fynd 1786 Det första fynd, som efter den 20 mars 1786 anmäldes för Kansli-
Styrafyndet kollegiet, nämnes i dess protokoll för den 9 juni samma år. Ärendet hade kommit på remiss från Kungl. Maj:t, Inrikes Civil expeditionen, hos vilken länsstyrelsen i Linköping gjort anmälan om fyndet. Länsstyrelsens hänvändelse var fullt korrekt, men att Inrikes-expeditionen remitterade ärendet till Kanslikollegiet är mera märkligt. Före den 27 mars hade detta väl varit riktigt, men efter denna dag borde remissen ha gått till Vitterhets Historie och Antikvitets-

Fynden, akademien och kanslikollegiet

akademien. Förfarandet *kan* ha berott på ett förbiseende eller möjligen på en underhandling mellan Schröderheim och Engeström — i så fall väl med hänsyn till kollegiets expensanslag. Härigenom gavs emellertid ett prejudikat, som för följande remisser blev normgivande, ty när fyndärenden sedan inkommo till expeditionen, remitterades de alltid till Kanslikollegiet — liksom före den 27 mars 1786.

Här gällde det ett bland de mest betydande fynd, som gjorts — över 20,000 mynt. Detta s. k. Styrafynd har behandlats av B. Thordeman och N. L. Rasmusson i en avhandling i Nordisk Numismatisk Årsskrift 1936, i vilken även Engeströms i det följande omtalade »beskrifning» tryckts.

Fyndet gjordes den 19 maj 1786 på Brunsgårdens ägor (Styra socken, Aska härad) av bonden Petter Dahl, då han skulle nedgräva ett självdött får. Han och jordägaren, Jöns Nilsson, vände sig ett par dagar efteråt till häradshövdingen i orten, Jacob Munthe, med vilken de rådförde sig, huru de skulle förfara. Att de så gjorde, berodde nog på någon mer eller mindre dunkel kännedom om, att det kunde vara riskabelt att undandölja ett fynd. I 1734 års lag (missgärningsbalken kap. 48 § 2) stadgades nämligen: »Af nedgrafwen skatt, botnfynd, eller annat slikt, ther ej fins ägare til, tage jordägaren halft, och halft then som hitte. Är det gammalt mynt, gull, silfwer, koppar, metal eller andra konststycken; tå bör han thet Konungen biuda. Löser Konungen thet in, gifwe honom fulla wärdet, och en åttonde del ther til; then lösn behålle han, som hitte.» I lagen hade visserligen icke någon straffpåföljd utsatts för den, som undandolde ett fynd, men i det Kungl. cirkuläret av den 20 augusti 1755 hade, efter hänvisning till denna paragraf i lagen, tillagts: »Men den, som sådant fynd icke angifver, utan försmälter, undandöljer eller till andra bortsäljer, så att Kongl. Maj:t icke förr än långt derefter kommer i kunskap deraf, då det antingen är förskingradt, så att litet hos en och annan öfrigt finnes, eller ock alldeles borta och ur vägen, en sådan skall utan lösen mista det han hitte samt böta dubbelt så mycket, som han deraf förtegat eller försnillat hafver.» Troligen var det i känslan härav, som bönderna vände sig till häradshövdingen,

vilken rådde dem att hos länsstyrelsen göra anmälan om saken, vilket de ock gjorde.

Själv ingav Munthe den 23 maj till länsstyrelsen en rapport om fyndomständigheterna, vilken dock blott återger de båda böndernas egen framställning inför honom. En annan redogörelse för dessa omständigheter nedskrevs den 3 augusti — troligen på Engeströms anmodan — av kyrkoherden i Styra, Lars Törner (Akads. arkiv). Den är betydligt mera sakrik och även tillförlitligare, ty Törner bodde endast ett stenkast från fyndstället och han kände sina sockenbor. Han skrev: »Då bonden Peter Johansson i Styra by skulle nedgräfvat en på gårdet död blefwen fåra när intill en gemen jordfast sten i åkren några stenkast ifrån Styra Kyrka, feck han upp vid andra spadetaget en hopklimpad massa af smått mynt, hvarwid han säger sig blifwit så häpen, at han feck ondt och ropade sin icke långt ifrån gående granne Nils Jönsson till sig, men alterationen at hitta måtte vara något drägligare än at mista penningar; en hustru war ock tilstädes, och de taga af fyndet en hwar sin goda portion med samråd at besöka stället åter följande morgon, emedan det var sent om afftonen, men Nils Jönsson säjes hafwa med en flicka, som burit en korg, g[ått] åter åstad om natten til at hämta, så at om morgonen efter ei funnits mer än hvad händelsewis blifwit utsp[ridt] bland mullen, hwilken sedermera i många dagar blifwet [ge]nomhäcklad af quinnor och barn, som hittat små öfwerlefwor, theribland något af möra eke-trädsbitar wisade [sig] såsom skattens fouteral. Ryckett härom [paperet är här trasigt] sig ei: wederbörande blefwo förbundne at uppgifwa, huru stort quantum en hwar innehade samt ålagde at quarhålla fyndet till dess från högre ort kunde blifwa däröfwer betänkt och befalt. De, som innehade någon betydelig summa af godset, war Peter Johansson 4 R Nils Jönsson 4 dito, fastän ryckett sqwallrat på honom till 16 R , och den bemälte hustrun 1 $\frac{1}{2}$ dito eller marker.»

Törners uppskattning av fyndets storlek stämmer alldeles med den, som gjordes av komminister Kylander i dennes uppsats om Styrafyndet: »Mängden af det fundna myntet lærer nu mera svårigen kunna uppgifwas, sedan någon del deraf dels af okunnighet om dess rätta värde, dels ock kan hända af fruktan at annars förlora det för

Fynden, akademien och kanslikollegiet

intet, blifvit skingrad, men nio marker Besmans vigt äro här af Hans Kongl. Maj:t och Kronan til inlösen hembudne. Förmodeligen har fyndet varit större, och om man får tro ryktet helt vist utgiordt 14 a 16 marker af nämnde vigt. Altsammans stadnade dock icke i upfinnarens och jordägarens händer, ty flera så af barn som tjenstefolk tilstötte, hvilka följande natten och äfven dagen därpå utur mullen uppsökte hvad af de förra icke kunnat medhinnas, och måtte deras skiörd icke varit så obetydelig, då jag åtta dagar efter det skiedda fyndet ännu kunde finna penningar på stället, ehuru åkern sedermera blifvit upkiörd.» (Akademiens arkiv.)

Säkert är, att en betydlig del av fyndet undandolts och sedan försålt till myntsamlare och guldsmeder. Den 23 maj uppgåvo bönderna inför Munthe fyndets vikt till 9 marker — en säkerligen icke för hög siffra — men då det den 15 augusti inskickades till Kanslikollegiet, vägde det blott 7 marker och 30 lod — således 1 mark 2 lod mindre. Och att mynt förut försålt till enskilde, är säkert. Bland köparne befann sig hertig Fredrik Adolf, vidare biskop Celsius och komminister Kylander, och delar av fyndet finnas nu i Lunds museum och Linköpings bibliotek.

»Till följe af allmänna Lagen och Kongl. Brevet af den 20 aug. 1755» anmälde länsstyrelsen den 23 maj fyndet hos Inrikes Civil expeditionen och inskickade såsom prov 25 av de funna mynten. Då Kanslikollegiet den 9 juni mottog remissen från expeditionen, representerades hela kollegiet av tre bisittare: Benzelstierna, Gyllenborg och Engeström, vilka alla tre tillika voro ledamöter av Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. Dessa ansågo sig tydligen såsom rätt forum för ärendets behandling, men funno det före dess avgörande »nödigt att förut helt och hållet bese detta fynd för att utröna, huruvida mer eller mindre del däraf vore af sådan beskaffenhet, att den för kronans räkning förtjänade inlösas.» Man anmodade därför landshövdingämbetet att uppsända hela fyndet. Detta avskickades den 15 augusti och företeddes den 29 för kollegiet, som då — och vid ärendets följande behandling — blott bestod av Gyllenborg, Engeström och hans svärfar Benzelstierna; enligt protokollet hemtog Engeström en del av fyndet för närmare undersökning och

yttrandes avgivande. Arbetet härpå blev både noggrant och mödosamt samt kom att taga mer än ett halvt år av Engeströms tid. Det kan man förstå. De uppsända mynten vägde, som sagt, 7 marker 30 lod eller 254 lod. Mynten voro små, tunna bleck- och hålmynt, av vilka mellan 90 och 100 beräknades gå på ett lod, d. v. s. antalet mynt, som Engeström skulle undersöka, steg till cirka 23,000, och dessa hade han nu åtagit sig att sortera och att, så vidt möjligt var, bestämma deras ålder och nationalitet. Formelt borde ärendet, vare sig det behandlats av kollegiet eller av akademien, för utförandet av detta arbete ha remitterats till Antikvitetsarkivets chef, Adlerbeth. Men han befann sig såsom vanligt under somrarna på Ramsjöholm, och liksom förut under Adlerbeths frånvaro åtog sig Engeström även nu hans åliggande. Den del av fyndet, som han fick tillfälle att undersöka, var likväl, ehuru stort, antagligen blott omkring hälften av det ursprungliga fyndet, som bör ha omfattat vid pass 40,000 mynt.

Under arbetets gång fick Engeström mottaga även andra delar av Styrafyndet. Vid ett sammanträde i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien den 16 oktober anmälde Rosenstein, som då skötte Adlerbeths plats som sekreterare, att hertig Fredrik Adolf förärat akademien flera gamla mynt, funna vid Styra by. »Dessa mynt lemnades till Herr Cantzli Rådet von Engeström, som redan till genomseende emottagit flera av dem.» Mynten voro ej många, blott 27, och förmodligen blott en ringa del av dem, som hertigen inköpt. Och utom denna gåva fick akademien nog — av mindre förnäma personer — emottaga andra delar av Styrafyndet, ehuru dessa givare ej antecknats i protokollet, och den 20 maj 1787 inköpte Engeström själv enligt kollegiets räkenskaper Styramynt för 1 Rdr således väl 2 lod eller omkring 200 mynt.

Den 3 april 1787 hade han kommit så långt med sin undersökning, att han kunde föredraga sin myntbeskrivning. Men han uppläste denna icke i Kanslikollegiet, utan i akademien. Beskrivningen — heter det i protokollet — skulle förvaras bland akademiens Handlingar, »hvariemte akademien förklarade bemälte Ledamot sin tacksamhet för den dervid använda möda». I förbigående vill jag anmärka, att detta protokoll och det nyss nämnda om Fredrik Adolfs

Fynden, akademien och kanslikollegiet

gåva äro de *enda* av akademiens protokoll, i vilka Styrafyndet nämnes. Engeströms fullständiga »beskrifning» av detta, som nu befinner sig i Kungl. Biblioteket (C IX. 15) och som intagits i Thordemans och Rasmussons avhandling, var troligen ämnad för akademiens tryckta Handlingar. Men av någon anledning kom den icke att där införas, utan förblev liggande i manuskript ända till 1936. Detta — skriva Thordeman och Rasmusson — »måste betecknas som synnerligen beklagligt såväl på grund av fyndets vetenskapliga intresse som med hänsyn till undersökningens banbrytande metodik. Man har all anledning att tro, att om Engeströms avhandling blivit offentliggjord, så skulle den ha kunnat stimulera den numismatiska forskningen i vårt land till en verksamhet av helt annat mått och värde än den, som nu föreligger från tiden före Bror Emil Hildebrands framträdande. Avhandlingens lärdomshistoriska intresse ligger i den förvånande klarhet och skärpa, med vilken von Engeström avläser de upplysningar, som fyndet ger om sig själv i olika hänseenden: kronologiskt, numismatiskt och allmänt kulturhistoriskt. Hans resonemang röra sig härvidlag i alldeles samma banor som dem vi nu för tiden alltjämt bruka följa vid fyndbearbetningar.»

Frågan om fyndets inlösen upptogs icke i akademien, som aldrig yttrade sig härom, utan i Kanslikollegiet vid sammanträdena den 2 juli och den 13 augusti 1787. Viktigast är det senare protokollet. Det är emellertid mycket oredigt och motsägande — så motsägande, att man får det intrycket, att den verkliga transaktionen undandolts. Protokollet lyder:

»Anmältes Landshöfdinge Ämbetets i Linköping memorial af den 7 i denna månad angående lösens utbekommande för et fynd af gamle silfvermynt, och som berörde fynd nu mera blifvit prøvadt, så befaltes at svar under detta dato skulle afgå til Landshöfdingen Friherre Strömfelt med innelyckt lösensumma, så för de 12 Lod af detta fynd, som för Kongl. Maj:ts och Kronans räkning behållas à 24 sk. Lodet enligt Myntvärdie, åttonde dels förhöjningen inberäknad, som för de öfrige 236 Lod deraf à 21 sk. Lodet enligt det särskilte begifvande af Fyndets ägare, hvilket Landshöfdingen uti dess skrifvelse till Kongl. Collegium af den 22 sistledne Junii till-

känna gifvit. Desse medel, tilsammans 109 Rd. 12 sk., som utgöra betalningen för hela fyndets vigt, 7 marker 30 Lod, sedan 6 Lod däraf blifvit afdragne för de därmed åtföljande småstenar och ler, som blifvit aftvättat, skulle Landshöfdingen anmodas at fyndets ägare tilstålla. Uppå Herr Cantzli Rådet och Riddaren von Engeströms anmälan, at uti Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets academien blifvit beslutit, det en del af ofvanberörde gamle silfvermynt skulle inlösas för bemelte Academies myntcabinet, så befalltes at följande Protocolls utdrag skulle utfärdas til Cantzli-Bokhållaren.

S. D. Som utaf et ifrån Landshöfdinge Ämbetet i Östergöthlands och Wadstena Län til Kongl. Collegium insändt fynd af gamle silfvermynt, en del kommer at för Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets academien inlösas, så befalltes, at Cantzli Bokhållaren skulle till lösen deraf aflemna 22 Rd. 45 sk. specie. hvarom Protocolls utdrag til honom skulle utfärdas.»

Vi skola nu skärskåda de olika punkterna. Det från Linköping inskickade myntbeståndet uppgives till 7 marker och 30 lod, d. v. s. (då 32 lod gå på marken) till 254 lod — eller med avdrag av 6 lod — 248 lod. Av dessa hade Kronan inlöst 12 lod, och det övriga uppgives till 236 lod. Detta stämmer.

Vidare uppgives, att hela det inlösta fyndet betalades med 109 rdr 12 sk., och denna uppgift är med säkerhet riktig, ty den styrkes av hittarnes kvitto. Därjämte uppgives, att 12 lod betalats med 24 sk. per lod, d. v. s. med 6 rdr och att 236 lod med 21 sk. per lod, d. v. s. 4,956 sk. eller 103 rdr 12 sk. Läger man ihop dessa bägge summor får man 109 rdr 12 sk. Detta är således riktigt.

Men så stannar man inför en betydelsefull motsägelse. Först skrives, att Kronan för 6 rdr inlöst 12 lod, men sedan att Kronan betalat 22 rdr 45 sk. för inlösen av fyndet. Den senare uppgiften är alldeles riktig, ty den styrkes av Kanslikollegiets räkenskaper. Kronan har således av fyndet inlöst betydligt mera än de uppgivna 12 loden.

Frågan är då, om Kronan betalat, vad den enligt lag var skyldig att betala. Sedan de 6 rdr dragits från 109 rdr 12 sk. återstod 103 rdr 12 sk. eller 4,956 sk. Dela vi denna summa med 21, går divi-

Fynden, akademien och kanslikollegiet

sionen alldeles jämt ihop. 236 lod ha betalats med 21 sk. lodet. Antaga vi vidare, att kronan inköpt jämt 50 lod och betalat 12 lod — enligt lag — med 24 sk. lodet och de övriga 38 loden med 21 sk. per lod, blir denna summa 798 sk. eller 16 rdr 36 sk. — således på 15 sk. när det utbetalade beloppet: $6 + 16,45 = 22,45$. Men i så fall har kollegiet gjort sig skyldigt till en mindre hederlig transaktion. Det hade enligt lag varit skyldigt att för den inlösta delen av fyndet betala metallvärdet plus $\frac{1}{8}$ förhöjning, men Kanslikollegiet undandrog sig denna skyldighet genom att få hittarnes medgivande, att blott 12 lod skulle betalas enligt lag och det överskjutande enligt metallvärdet. Bönderna, som över ett helt år hade fått vänta på sina pengar, hade trott Kanslikollegiet och icke begärt att få fyndet — minus 12 lod — tillbaka för att själva försälja det. Enligt kollegiets protokoll den 2 juli hade bönderna »förklarat sig nögda at för den del af deras insända fynd, som icke anses förtjena inlösen för Kongl. Antiquitetets Archivum, emottaga betalning af 21 sk. lodet enl. det värde, som derå blifvit satt å Kongl. Myntet.» De visste då icke, att Antikvitetsarkivet ämnade inlösa icke — som kollegiet uppgivit — 12 lod, utan circa 50, och de voro, som landshövdingen skrev, blott angelägna om att snart få pengarna. Genom sin godtrogenhet gingo de således miste om förhöjningen för de 38 loden. Å den andra sidan var vinsten av en dylik manöver så obetydlig — 2 rdr 18 sk. — att man har mycket svårt att tro, att denna förklaring är den riktiga.

Slutligen uppgiver protokollet, att Engeström meddelat, att *akademien* »beslutit» att inköpa en del av fyndet. Men såsom vi sett, hade denna fråga aldrig varit före i akademien, protokollen innehålla icke ett enda ord härom, och man måste därför antaga, att protokollföraren missförstått ett yttrande av Engeström. Förmodligen har han sagt, att man inom akademien »önskat» ett dylikt inköp, d. v. s. att de ledamöter, med vilka han privat talat om det rika Styrafyndet, voro för ett inköp. Skulle något »beslut» ha fattats av akademien, borde väl storleken av inköpet ha angivits. Men akademien såsom sådan hade icke ens fått ett meddelande om fyndet varken från Kungl. Maj:t, länsstyrelsen eller Kanslikollegium och kände det endast genom Engeströms den 3 april upplästa berättelse.

Av det fynd, som hembjudits Antikvitetsarkivet, hade således blott inlösts vid pass en femtedel, och sedan hade genom gåvor eller på annat sätt åtskilligt kommit till. De inlösta 50 loden böra ha innehållit närmare 5,000 mynt, och detta antal stämmer ungefär med den inventering, som Klemming 1863 gjorde av Styrafyndet. Det bestod då av 5,314 mynt. Men denna samling var icke blott sällspordt stor, utan även numismatiskt viktig. Den härrör nämligen från den svenska myntningens första århundraden. Tiden, då skatten gömdes i jorden, bestämdes av Engeström till mitten av 1200-talet, och till denna mening ha Thordeman och Rasmusson i det hela anslutit sig; de förlägga den till 1200-talets tredje fjärdedel. Och de allra flesta äro svenska mynt.

Heljomfyndet Samma dag, den 9 juni, som Styrafyndet anmäldes i Kanslikollegiet, anmäldes där även ett annat fynd. Engeström berättade nämligen, att landshövding Bunge direkt *till honom* — och icke till Kungl. Maj:t — skickat ett av skattebonden Per Larsson i Heljoms by gjort fynd. Protokollet lyder:

»Herr Cantzli Rådet von Engeström anmälte, det Herr Landshövdingen i Wester Norrland Baron Bunge genom utdrag utur protokollet hållet på Härads Fögde Contoiret i Sundsvalls Stad d. 20 sistledne Maj fått till sig hitskickat ett af Skattebonden i Häljoms by Njurunda Sockn och Medelpads Fögderi Per Larsson gjort fynd, bestående i en tjock finger guldring af 3^{ne} böglar om 2^{3/4} dels lods vigt, hvilket fynd herr Landshövdingen Baron Bunge till Herr Cantzli Rådet aflämnat med begäran att det samma till inlösen Kongl. Collegium hembjuda. Kongl. Collegii Secreterare gaf härvid tillkänna, det Kongl. Riksantiquarien Adlerbeth uti ett handbref till honom förklarar, att han besedt detta fynd, hvilket ehuru väl icke nytt, dock för dess utmärkta likhet med ett för några år sedan i Småland hittat och till Kongl. Antiquitets Samlingen inlöst och därstädes förvarat fynd tyckes förtjena all upmärksamhet och vitna om ett mera allmänt bruk vid någon viss tidepunct af så beskaffade ringar, hälst då de i så vidt från hvarandra aflägsne landsorter ärhållas ur jorden; I anseende hvartill Riks Antiquarien för sin del önskade, att i fråga varande fynd måtte af de för Kongl. Antiquitets archivum beståde

Fynden, akademien och kanslikollegiet

medel varda inlöst. Kongl. Collegium, som fant, att Riks Antiquarien Adlerbeths yttrande öfver detta fynd aldeles instämde med hvad Kongl. Collegium sielf härom tänkte, lät till Cantzli Bokhållaren Gråå öfverlämna ofvannämde Guld finger ring med befallning att densamma vid Kongl. Myntet låta väga och värdera, hvarefter och sedan detta blifvit verckstält Cantzli Bokhållaren Gråå jämte meranämde guldrings återlefvererande aflämnade myntattesten, enligt hvilken samma guldring befants väga $2 \frac{3}{4}$ lod, som i värde gjorde Sju ducater En Riks Dahl 17 sch. Specie och efter två Riks Dahl. ducaten Femton Riks Dahl. 17 sch. samt den vanliga bestådda förhöjning af $\frac{1}{8}$ dels procent en Riks Dahl, fyratiofyr sch. 2 r. och således hela summan Sjutton Riks Dahl tretton sch. 2 r. Specie. — — För öfrigt och som Kongl. Collegii Secreteraren äfven anmälte, det Kongl. Riks Antiquarien i förberörde handbref begärt att under hans permitterade bortovaro meranämde guldring måtte till förvarande Cantzli Bokhållaren öfverlemnas, Så fant Kongl. Collegium för godt att dertill lämna sitt bifall och befalte till den ändan, att samma guldring skulle Cantzli Bokhållaren tillställas.»

Fyndet hade antagligen kommit till Stockholm, strax innan Adlerbeth avrest till Ramsjöholm, så att han fått tillfälle att se det, och till kanslisekreteraren — egendomligt nog icke till Kanslikollegiet — hade han då skrivit ett handbrev, i vilket han tillstyrkt fyndets inlösen. Han hade således fått sig ärendet på ett slags remiss från Engeström och avgivit ett utlåtande, indirekt, till kollegiet, hvilket — som vi måhända minnas — vid sammanträdet var representerat av hans tre kolleger i akademien, Benzelstierna, Gyllenborg och Engeström. Guldringen finnes i Statens Samling och inköpssumman antecknades den 15 juli i kollegiets räkenskaper.

Om det nästa fynd, som (den 16 oktober 1786) kom på tal i *Slötafyndet* Kanslikollegiet, hade kollegiet ej heller genom någon remiss fått kännedom. Benzelstierna berättade då, att han mottagit ett brev från biskopen i Skara Forsenius, som i detta berättat om ett fynd »af några silfverpenningar utan vidare beskrifning». Med anledning härav skrev man till biskopen med begäran, att han ville insända hela fyndet till kollegiet. Den 5 december svarade biskopen, att

mynten, som han samtidigt översände, voro 17 och att de påträffats i Slöta kyrkomur. Mynten överlämnades den 16 januari 1787 till Engeström, »som åtog sig at inhämta Herr ExpeditionsSecreteraren och Riksarchivarien(!) Adlerbeths utlåtande, huruvida de förtjente att inlösas». Då ärendet ånyo den 20 mars förekom i Kanslikollegiet, bestod detta vid sammanträdet av två man, Engeström och Adlerbeth, vilken under mellantiden blivit utnämnd till kansliråd, och de beslöto att av de 17 silvermynten inlösa blott två för en summa av 27 sk. ($\frac{1}{8}$ förhöjning inräknad). De övriga återsändes. I sitt brev hade biskopen även talat om den »urna», i vilken mynten legat, och lovat att vid tillfälle uppskicka den till Stockholm. Det tyckes han emellertid trots uppmaningar aldrig ha gjort.

Möckleby-
fyndet

Nästa fynd förefaller alldeles särskilt ha intresserat Engeström, då det tillhörde en myntgrupp, åt vilken han tydligen ägnat ingående studier. Icke heller detta fynd hade genom någon remiss från Kungl. Maj:t kommit till Kanslikollegiet, utan hade direkt inskickats till kollegiet av vice landshövdingen i Kalmar, friherre Kaulbars. Den 31 oktober 1786 »anmältes General Majoren och vice Landshövdingen Baron Kaulbars skrifvelse af den 23 i denna månad med et fynd bestående af 29 Guldmynt, som blifvit af Volontairen Nils (!) Hultman hittadt på Öland och Norra Möckleby kyrkogård. Dessa 29 Guldmynt emottogos af Herr Cantzli Rådet von Engeström för at [af] honom genomses.» I ett senare protokoll kallas hittaren *Lars* Hultman, vilket tyckes ha varit det riktiga namnet, och om själva fyndomständigheterna får man endast veta, vad Engeström anför: »Förledne sommar (1786) blefvo 29 st. gamla utländska guldmynt fundne i jorden på Norra Möckleby Kyrkogård och Ölands Södra Mot. En gammal bräcklig, utfattig man, syslosatt att upkasta en graf åt sitt afledne Barnabarn, träffade dem vid botten af samma graf, löse i marken. Desse mynt befunnos til största delen vara gamle tyske Goldgulden eller så kallade Rhenske Gulden af 15de århundrade. Sådane hållas af Myntkännare i allmänhet såsom ganska sällsynte äfven i deras hemort eller Tyska Riket» (Akad. Handl. II, sid. 1.) Någon remiss till Adlerbeth, som ännu var kvar på Ramsjöholm, kom icke i fråga — så ivrig var Engeström om myntens inlösen — och redan en

Fynden, akademien och kanslikollegiet

vecka därefter, den 7 november, var han färdig med sitt yttrande: »anmäls af herr Cancellie Rådet von Engeström at de 29 stycken Guldmynt, som blifvit fundne på Öland och hvarom Protocollet af den 31 sistledne October vidare förmäler, vore af den beskaffenhet at de förtjenade för Kongl. Maj:ts och kronans räkning inlösas. Kongl. Collegium instämde härutinnan och skulle beloppet derföre, sedan mynten blifvit proberade, till Landshöfdingen Kaulbars öfversändas för att upfinnaren tillställas, som i bref af den 31 oktober expedierades.» Den 28 november utanordnades 63 rdr 42 sk. 9 rst. till fyndets inlösen, men först den 6 februari 1787 fick akademien någon under rättelse om det gjorda och redan inlösta fyndet: »Herr Cantzli Rådet v. Engeström upläste en undersökning och beskrifning, som han författat öfver 29 st. gamla Tyska goldgülden, hvilka förledet år funnits på Öland och til Kongl. Cabinetet blifvit inlösta, hvaraf academien med mycket nöje åhörde den del, som tiden i dag medgaf, och vid en annan sammankomst förväntar fortsättningen.» Denna uppläsning fortsattes den 24 april och avslutades den 8 maj, varefter avhandlingen sedan trycktes i andra bandet av akademiens Handlingar, där den fyller 80 sidor.

I denna bestämmer Engeström varje mynts ålder och präglingsort samt slutar denna del av beskrivningen: »Af de vid beskrifningarne gjorde små anmärkningar lærer utan möda intagas, att de yngste af desse på Öland fundne mynt emellan år 1440 och 1450 blifvit slagne; att de samteligen således icke förr än efter den tiden kunnat i jorden blifva nedsatte; antingen att någon här velat förvara denne sin ägendom eller att desse mynt med någon död kropp här på Möckleby Kyrkogård nedlagde blifvit. I bägge desse fall är det sannolikt, att det skedt ikring medlet af 15 seculo; man hade annars troligtvis fått jämväl se yngre penningar än de nu fundne. Östersjön var vid nämnde tid ofredad af K. Erics af Pommern Medhållare, hvars tillhåll var Gottland. De så kallade Vitalianer förorsakade mycken olägenhet och, jämte den oreda, hvilken nu ofta förspordes öfver hela Riket, var äfven Öland hemsökt af oroligheter, som kunnat föranleda redbarheters undandöljande.» Därefter kommer han in på den egendomliga omständigheten, att en dylik gulds katt blifvit

dold i en kyrkogårdsgrav: »Deraf skulle man kunna ledas på de tankar, såsom hade någon längre ifrån kommen person desse penningar medbragt och blifvit begrafven på Möckleby Kyrkogård i samma kläder, som han vid aflidandet burit. Nu är icke troligt, att penningarne legat i öpne gömmor, ty då hade de näppeligen följt med i grafven, knapt en gång om personen af päst hänryckt blifvit. Likare synes, att mynten varit insyddde uti kläderne, en äfven i äldre tider icke ovanlig försigtighet, enär man måste färdas på osäkre vägar. I händelse mynten blifvit dess ägare i grafven följagtige, är anledning förmoda, det personen af någon särdeles tillfällighet aflidit, så vida stället der de funnos är afsides på Kyrkogården eller, såsom H:r Kyrkoherden Linds berättelse innehåller, någre famnar ifrån västra Kyrkomuren, hvarest Soknens innebyggare icke låta sina lik begrafvas, om icke då och då någon utfattig person. — — — Hade ägaren af åftanämnde penningar varit känd, hade han säkerligen icke såsom fattig blifvit afsides lagd. Hade han icke hastigt aflidit, nog hade han väl annorlunda besörjdt om sina penningar.» Men Engeström håller icke på denna förklaring: »gissningar höra icke till historien».

Detta fynd fick emellertid en fortsättning, som Engeström icke kom i tillfälle att behandla, ty då det anmäldes för Kanslikollegiet, hade Engeström såsom inblandad i kungamordet blifvit frändömd sin plats i kollegiet, och om han än icke formellt strukits ur akademien, så stod han dock icke längre såsom förut kvar i denna såsom en verkligt arbetande ledamot. Ett nytt fynd hade då gjorts i Möckleby och om detta skrev landshövdingen Anckarsvärd i Kalmar till Kanslikollegiet den 30 november 1792: »Wid det tilfälle drängen Anders Olofsson i Bröttorp, afskedade Båtsmannen Pehr Ström, Fördubblings Båtsmannen Jöns Lustig och husmannen Jon Nilsson sistledne Lördag den 26te dennes skulle för Båtsmannen Sven Brännares döda hustru öppna en graf väster på Kyrkogården i Norra Möckleby Sochn och Ölands Södra Mot, hafwa de bland mullen funnit Tjo stycken gamla gulldmynt, icke långt från det stället, där afskedade Volontairen Lars Hultman uti October månad 1786 hittade de Tjugu nio stycken gulldpenningar, hvilka den 23^{dje} i samma

Fynden, akademien och kanslikollegiet

månad blefvo härifrån til Eder Excellence och Högl. Cancellie Collegium öfverskickade. Desse af Pastor i församlingen prosten Lindström til mig inlämnade Tio stycken gulldmynt får jag nu härhos öfversända och ödmjukeligen hemställa, huruwida Eder Excellence och Höglofl. Kongl. Cancellie Collegium behagar anse detta fynd af den beskaffenhet, at det bör til Kongl. Maj:t och Kronan inlösas eller om det får upfinnarne återställas at af dem föryttras eller användas.» Kanslikollegiet beslöt den 21 december att med 27 rdr inlösa fyndet — det sista inlösningssumma, som förekommer i kollegiets räkenskaper.

I de hittills omnämnda fyndärendena hade akademien icke fått yttra sig. Men 1787 gjordes ett fynd, som akademien fick tillfälle att åtminstone delvis behandla. Det gjordes i Finland i Pelkenä socken i dess kyrkogårdsjord och anmäldes av kyrkoherden Gustaf Idman för konsistoriet i Åbo, som den 7 mars 1787 därom underrättade Kanslikollegiet. Den 27 mars kom ärendet där före, då även Adlerbeth var närvarande: »Anmäntes Consistorii i Åbo skrifvelse af den 7 i denna månad med 5 stycken gamla silfverpenningar, som blifvit fundne å Pelkenä Sockens Kyrkogård. Som Consistorium förmäler sig ännu förvara åtskilligt mera af berörde Fynd, befalte Kgl. Collegium, at bref skulle afgå till Consistorium med anmodan at insända det öfriga af meranämde Fynd, på det Kongl. Collegium må på en gång under pröfning kunna uptaga, huruvida det samma förtjänar at för Kl. Antiquitets Archivum inlöses eller icke.» Konsistoriet svarade den 16 maj, att det »fogat anstalt, at det öfriga af det i Pelkenä Prästgård gjorde Fynd varder genom kyrkoherden derstädes til Kongl. Collegium öfversändt.» Men så kom ärendet i ett annat läge. I mitten av juni reste Gustav III till Finland, och Idman vände sig då direkt till konungen, till vilken han överlämnade fyndet. Konungen, som antagligen levde i den föreställningen att fyndärenden, i enlighet med det kungliga brevet den 27 mars 1786, gått icke till Kanslikollegiet, utan till Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, lämnade fyndet till Rosenstein, som följt med Gustav III på resan, efter vad det förefaller med befallning att vid

*Fynd 1787
Pelkenä-
fyndet*

återkomsten anmäla ärendet i akademien.¹ I varje fall gjorde Rosen-stein det vid akademiens sammanträde den 18 juli. Konungen var då närvarande och behagade avlämna »till akademien ett Fynd ifrån Dalarna av koppar, som tycktes vara gamla Rökelse-kar.² Det emotogs i underdånighet af Hallenberg att ibland academiens öfriga gamla minnesmärken förvaras.» Gustav III synes sålunda ha betraktat akademien såsom rätt forum för fyndärenden. Omedelbart efter Hallenbergs tacksägelse inlämnade Rosenstein »ett fynd af gamla Silfvermynt samt en hel och några sönderbrutna Silfverpenningar, som blifwit uphittadt af Kyrkoherden Gust. Idman i Pelkenä uti Finland. Cancelli Rådet von Engeström emottog mynten att dem genomse, och om academiens funne några däraf tjänlige att ibland Dess öfriga Myntsamlingar förvaras, skulle därom med Kyrkoherden Idman brefväxlas.» Ärendet hade således även denna gång gått till Engeström, men — för ovanlighetens skull — till honom icke i hans egenskap av kansliråd, utan till honom i hans egenskap av ledamot i akademien. Nitisk och intresserad som alltid studerade han fyndet och avgav därom följande yttrande (i K.B. IX 1. 16): »Det fynd, som d. 5 sistl. Julii öfverkommits på Pelkäne sokns prästegård $\frac{3}{4}$ aln under jordbrynet i mullen, der en ganska gammal byggning stådt, bestod dels af gamla silfvermynt, dels bitar af tunna silfver-skifwor samt en ring i spiralform af silfwer, räflad och slutande sig uti figur af [här ej avbildad]; intet teckn fans til något käril, hwaruti de kunnat wara förwarade. Hwad pgrne angår, liknar detta fynd åtskilliga i Sverige och Estland tillföre upphittade skatter och senast i Skåne wid Wärpinge by, hwarföre de tillsammans förtjena att beskrifwas, hälst många af samma slag på begge ställen fundne blifvit.»

I akademien behandlade Engeström således ärendet på alldeles samma sätt, som andra fynd förut behandlats i Kanslikollegiet, och vid akademisammanträdet den 15 augusti inlämnade han »sju större och smärre bitar af arabiska mynt, dem han funnit ibland den myntsamling, hwilken nyligen blifwit till Kongl. academiens insänd ifrån Finland, och befallte Kongl. academiens Secretera-

¹ Ehuru titulärt kansliråd hade Rosenstein ingen plats i kollegiet.

² I inventariet upptagas »rökelsekaren» såsom »två ovala spännbucklor».

Fynden, akademien och kanslikollegiet

rens ställe företrädde [Hallenberg], öfversända samma myntstycken till Professoren Hageman i Upsala med begäran, att han om dem wille meddela akademien sin beskrifning. De öfriga mynten af samma Samling, hwilka CancelliRådet von Engeström aflagt, att till Det Kongl. uti academiens wård warande myntCabinett inlösas, skulle på Kongl. Myntet wärderas, men hwad som af samma Fynd icke blefwe för academiens räkning inlöst till Kyrkoherden Idman återsändas.» Överläggningen i akademien fortsattes den 12 september: »Efter någon öfwerläggning, om man till academiens samling af antiquiteter borde inlösa en Silfwerring, hörande till det Finska Fyndet, som af Kyrkoherden Idman blifwit insändt, befalltes Hallenberg till nästa Sammankomst efterse, om någon sådan Ring finnes i academiens Samling och att låta denna nu inskickade Ring på Kgl. Myntet wärderas.» Det hade han gjort till sammanträdet den 10 oktober: »Likaledes anmälte Hallenberg, att han ej ibland academiens antiquiteter funnit någon dylik silfwerring som den ifrån Kyrkoherden Idman insände samt uppwiste att Myntmästaren wid Kongl. Myntet Öfver Directeuren Lidiin wärderat samma Ring såsom wälgande 14 $\frac{1}{2}$ lod och hållande 14 lod 11 gr. marken i fint till Sex Riksd. och 38 sk. Sp. Akademien beslöt fördenskull, att samma Ring skulle till den under dess wård warande antiquitets samling inlösas.»

Vid alla dessa sammanträden hade Adlerbeth varit frånvarande, och hans plats som sekreterare hade skötts av Hallenberg. Men i början av november, då Adlerbeth från Ramsjöholm kom tillbaka till Stockholm, ändrades situationen, och Adlerbeth lyckades verkligen att — åtminstone till en del — rädda akademiens eget expensanslag från de utgifter, som Hallenberg varit på väg att åsamka detta. Den 6 november vände Adlerbeth sig nämligen till *Kanslikollegiet* och anmälde där, »att till Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets akademien ifrån Prosten Idman i Pälkene blifwit insändt ett fynd, bestående af en Silfver armring omkring 14 $\frac{1}{2}$ lods vigt samt ett partie gamla silfwerpenningar, och som nyssnämnde fynd befunnits förtjena för Kongl. antiquitets archivum at inlösas, hemstälte Herr Cantzli Rådet, om icke Kongl. Collegium ville låta be-

tala det efter den på kongl. myntet skedda värdering, $\frac{1}{8}$ proC förhöjning inberäknad, med 7 Rd. 29 sk. 8 rst sp.» Detta bifölls — de närvarande vid kollegiets sammanträde voro Benzelstierna, Gyllenborg, Engeström och Adlerbeth, således blott akademiledamöter — och den 22 januari 1788 gjorde Adlerbeth i kollegiet en ny anmälan, »att större delen af det fynd, som å Pelkene Sokns prästegård blifvit gjordt af cirka $1\frac{1}{2}$ $\mathbb{R}$ af ärg mycket skadadt Silfver, hvaraf 5 stycken penningar blifvit af Consistorium i Åbo under den 7 Martii förledit år insände samt det öfriga af fyndet under Kongl. Maj:ts vistande i Finland Herr Cantzli Rådet Rosenstein lämnadt, blifvit för Kongl. antiquitets akademien inlöst för en summa af 16 Rd. 33 sk. 2 rst., $\frac{1}{8}$ dels förhöjningen deruti inberäknad, hvilka penningar jemte det återstående af fyndet, 9 lod Silfver, Herr Cantzli Rådet nu aflämnade att till Consistorium i Åbo öfverstyras för att sedermera dess ägare blifva tillståndt.»

Huru betalningsfrågan till sist avgjordes, är icke rätt klart, enär Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens äldsta räkenskaper tyvärr äro mycket ofullständigt bevarade och giva inga upplysningar för dessa år. Kanslikollegiets finnas däremot kvar, och av dem framgår, att kollegiet för Pelkenäfyndet betalat 12 rdr 14 sk. 8 rst. Men de två inlösningssummor, som kollegiet på Adlerbeths hemställan beslutit, voro: (den 6 november) 7 rdr 29 sk. 8 rst. och (den 22 januari) 16 rdr 33 sk. 2 rst. eller tillhopa 24 rdr 14 sk. och 10 rst. Ingendera summan — 16. 33. 2. och 24. 14. 10 — stämmer med den, som enligt Kanslikollegiets räkenskaper utbetalats för fyndet eller 12. 14. 8. Märkligast är dock, att *akademien* för första gången *beslutit* inlösen av ett fynd, på vilket beslut dock Kanslikollegiet ansågs böra »sanda».

Det inlösta fyndet var relativt stort och bestod av en arming av silver, 65 anglosaksiska mynt, 25 irländska, 14 tyska och 7 större och mindre bitar av kufiska mynt. Som vi sedan skola se gävo dessa kufiska mynt uppslaget till en stort anlagd katalog över dylika mynt i svenska samlingar — ett arbete, vilket dock som så många andra stannade i stöpet.

Fynden, akademien och kanslikollegiet

Närmast efter det Pelkenäfyndet gjordes, anmäldes flera *gåvor* i *Gåvor akademien*, och dylika anmäldes aldrig i Kanslikollegiet. En bland dem, som då och då ihågkom akademien, var dess ledamot Botin. 1761 hade ett myntfynd gjorts på Öland av bonden Sven Persson; fyndet, som ej var vidare stort — 15 anglosaksiska mynt, 5 samtida tyska och 2 kufiska — hade kommit i Botins ägo, och nu skänkte han dem, jämte två yngre mynt, till akademien — *när* uppgives icke i protokollen. Men den 3 april 1787 uppläste Engeström i akademien en beskrivning av dem. Den 12 juni skänkte Botin vidare till akademien ett exemplar i silver av dess nyss slagna Voltaire-medalj, som akademien, egendomligt nog, icke tyckes ha ägt. Samma dag anmäldes även en annan gåva, likaledes från en akademiledamot, historikern kanslirådet Schönberg, som då förärade akademien ett sigill, »som blifvit funnit wid Qwalstad i Lagga sockn och Upland af en Torpare. Påskriften är Sigillum Eschilli och tyckes gravuren wisa, att det är förfärdigadt omkring slutet af trettonde hundra talet. Det emottogs af Hallenberg att ibland academiens samlingar förvaras». Den 12 September följde en ny gåfva. Från Lidén mottog nämligen akademien då en samling av åtta gamla sigill och därjämte en i inventariet upptagen, men ej i protokollet nämnd runkalender på trätavlor, som likväl sedermera kommit bort. Ännu en ledamot, Friherre Ramel, överlämnade den 6 november till akademien »12 stycken silfverpenningar, fundne i jorden vid Wiborg och slagna under fordne Svenska Konungars tid, hvilka till Hans Excellence blifvit insände af Svenske Consulen derstädes Binborg; — Och mottog Secreteraren bemälte penningar, hvarmed Hans Excellence ädelmodigt behagat öka samlingen, till behörigt förvar.» Enligt inventariet, voro mynten från följande regenters tid: Erik av Pommern (1), Sten Sture d. ä. (3), Sten Sture d. y. (1), Gustav I (5), Erik XIV (1) och ett från Karl XI:s tid, som dock nog ej hade tillhört själva fyndet.

Dessa gåvor fortforo även under 1788. Den 22 januari lämnade Nordin »till academien att bland Kongl. Maj:ts myntsamling förvaras twänne af academiens Ledamot Herr Cantzli Rådet Schönberg insände och förärade mynt, hvilka i Berchs Inledning till Svenska

Myntkundskapen icke finnas fullkomligen beskrifne eller intagne. Det ena war en variation af K. Gustaf Adolphs markstycke, därutinnan skildt från det redan i Kgl. Cabinettet förvarade, att *En* mark Svänsk var uttryckt med bokstäfver och ej [med] siffran 1. Det andra jämwäl en variation eller i vissa mål skild prägel från de där befintliga så kallade Elbingske achtzehner under K. Carl Gustafs tid. Herr Probstén åtog sig att skriftel. till Herr Cantzli Rådet framföra academiens tacksägelse.» Den 2 juni ihågkom även en utomstående akademien med en gåva. Vid sammanträdet denna dag berättade nämligen Rosenstein, »det han af Consulen Thulin i Tunis, som nu var i Stockholm, fått till skänks sex stycken graverade stenar, fundne i jorden i nejden af det fordna Carthago. Herr Cantzli Rådet upviste dem för akademien och gjorde henne af dem en föräring till ökande af den lilla Samling graverade stenar, som allaredan i Kongl. Maj:ts under dess vård varande Cabinetten finnes. Akademien betygade sin erkänsla och det utmärkta nöje, hvarmed hon af Herr Cantzli Rådets hand emottog dessa ej mindre i och för sig sjelfva än genom orten, hvarest fyndet skett, märkvärdiga ålderdomslämningar».

*Boglösa-
fyndet*

Men vi vända tillbaka till 1787. Utom Pelkenäfyndet anmäldes detta år även andra fynd, dock icke för akademien utan för Kansli-kollegiet. I skrivelse den 1 juni underrättade länsstyrelsen i Uppsala kollegiet om ett fynd, som gjorts i Boglösa socken: »I dag instälte sig afskedade soldaten Lars Persson Norman och aflämnade 18 st. större och mindre gamla silfwermynt med föremälan, att des son Pehr Larsson, 15 år gammal, onsdagen före nästl. Wallborgsmässodag på en gångstig öfwer en Backe uti Kumla gårde, Boglösa sochn och Trögd härad detta Län af den anvisning hittat berörde gamla mynt, at en legat ofvan jord och blänckt mot solen, då Per Larsson tagit sig en pinne och uppgräfvit de öfriga, som legat lösa i jorden och intet annat förmerckts wid dem än en gammal skinslarfwa, som warit så mör, att den wid anrörande genast gått sönder, berättande härpå Norman, att han hos Guldsmeden Arnander här i staden låtit väga dessa mynt, som då skola stigit till $11\frac{3}{4}$ lod. Merberörde mynt, 18 till antalet, får Landshöfdinge Embetet härjämte i ödmjukhet öfversända».

Fynden, akademien och kanslikollegiet

Vid sammanträdet den 12 juni lämnades fyndet för granskning åt Engeström, och den 31 juli beslöt kollegiet att inlösa en del av fyndet: »Anmäntes åter Landshöfdinge ämbetets i Upsala skrifvelse af den [ej utskrivet] angående et fynd af 18 gamla Silfwermynt, som til Kongl. Collegii vanlige pröfning blifvit insände. Som 6 utaf desse mynt befunnits af den beskaffenhet, at de förtjenade at för Kongl. Antiquitets archivi räkning inlösas, så komma desamma at betalas efter det å dem vid Kongl. Myntet satte värde at inlösas och en åttondels förhöjning med 1 Rd. 30 sk. 9 rst. Af de öfrige inlöste Herr Cancelli Rådet och Riddaren von Engeström för dess egen räkning fyra för 32 sk. 6 rst., som utgör dessas värde med vanlige förhöjningen. Kongl. Collegium befalte, at desse medel, tilsammans 2 Rd. 15 sk. 6 rst. skulle uti bref af detta dato öfversändas till Landshöfdingeämbetet tillika med de 8 återstående af de insände mynten. Likaledes befaltes, at följande Protocolls utdrag skulle utfärdas til Canzli Bokhållaren: S. d. Befalte Kongl. Collegium, at Cancelli Bokhållaren skulle till betalning af 6 stycken gamla Silfver mynt, som för Kongl. antiquitets archivi räkning skola inlösas, till Kongl. Collegium aflemna 1 Rd. 30 sk. 9 rst., som utgör samma mynts värde, $\frac{1}{8}$ förhöjningen inberäknad.» Vad Engeström beträffar, köpte han — enligt uppgift på en lös lapp, som bifogats länsstyrelsens brev — för Bankens räkning mynt för 28 sk. 6 rst. och för egen räkning blott för 4 sk.

Den 4 juni anmälde landshövdingen i Kalmar ett nytt Ölandsfynd: *Långörefyndet*
»Genom Kronobefallningsmannen Wahlström har fattiga Inhysningsmannen Pehr Andersson från Långöre by i Bredsättra Sochn och Ölands Norra Mot inlämnat en dubbel hållänsk Ducat jemte 3^{ne} stycken större och fem stycken mindre silfwerpenningar af särskilta slag, som han uti jorden hittadt. Detta mynt får jag derföre nu härhos öfversända och ödmjukeligen hemställa, huruwida detta fynd anses af den beskaffenhet, at det af Kongl. Maj:t och Kronan må inlösas eller om det får Pehr Andersson återställas at för dess värde hwad han kan uti dess fattigdom af nöden hafwa.» Detta fynd fann dock Kanslikollegiet icke vara av den beskaffenhet att det borde inlösas, varföre det återsändes (Kanslikollegiets protokoll den 12 juni).

Egbyfyndet Den 23 juni skrev landshövdingen ånyo: »Bonden Elof Elofssons i hemmanet Nr 7 uti Egby by Egby Sochn och Ölands Norra Mot lilla son Elof Elofsson af 8 års ålder har uti en åker på Byegärdet, som förmenas hafwa i förra tider varit hustomt, funnit en guldring af circa 4 $\frac{1}{2}$ Ducats wigt. Denna guldring har fadren här på Lands Cancelliet aflämnat, och får jag den samma härhos öfwersända med hemställan, huruwida Edra Excellencer och Högl. Kongl. Collegium anser honom böra för Kongl. Maj:ts och Kronans räkning inlösas eller bonden återlämnas at til sin fördel använda.» Ej heller detta fynd ville kollegiet inlösa, men fogade följande anteckning till sitt beslut: »Kongl. Collegium ärinrade sig härvid, at et annat från bemälte Landshöfdinge insändt fynd af någre silfvermynt, som äf[ven] blifvit fundne på Öland, upvisades vid Kongl. Collegii sammanträde den tolfte sistledne Junii, men icke heller fants förtjena inlösen för Kongl. Maj:ts och Kronans räkning. Kongl. Collegium befalte för den skull, at begge desse fynd skulle genom bref under denna dato återsändas till Landshöfdingen Friherren Kaulbars med förklarar af Kongl. Collegii välbehag öfver dess nit at upfylla Kongl. Collegii önskan at icke gamle mynt och antiquiteter måtte utan pröfning och af okunnighet blifva undangömde eller förstöras.» (Kanslikollegiets prot. den 2 juli.)

Fynd 1788
Utmelands-
fyndet 1788 anmäldes blott ett fynd, men märkligt nog icke i Kansli- kollegiet utan i akademien. Med all sannolikhet berodde detta där- på, att Adlerbeth vid tidpunkten i fråga som vanligt var kvar på Ram- sjöholm, och att Hallenberg — liksom vid Pelkenäfyndets behandling — tagit initiativet. Lindblom var visserligen vice sekreterare, men de vetenskapliga ärendena tyckes man icke ha anförtrott honom. Herr Kungl. Sekreteraren Hallenberg — skrives i det av Lindblom förda protokollet den 17 september — »inlemnade Sex Stycken gamla mynt, prof af ett större fynd, gjordt i Dalarne af dylike mynt. Herr Kongl. Secreteraren anmälte sig vilja ifrån Dalarne förskaffa hela Samlingen för att academien den hembjuda jämte en omständelig underrättelse om Stället, tiden, Sättet och af hvilken fyndet blifvit gjordt. De Sex inlemnade profmynten förvaras imedlertid.» Provmynnten hade Hal- lenberg till påseende fått mottaga av en magister Carl Dybeck, och

Fynden, akademien och kanslikollegiet

genom denne hade han kommit i beröring med kyrkoherden i Mora Anders Svedelius, som den 19 oktober skrev till honom:

»Vid Brukspatron Hornemans afflyttning förledne vecka från Siljansfors och dahl-orten feck jag del af Herr Kongl. Secreterarens ärade skrifvelse at på Kongl. Witterhet Historie och Antiquitets Academiens vägnar få underrättelse om det penningfynd, som sistl. våhr blef funnit i min församl. Mig torde därför tillåtas lämna all den uplysning jag feck, innan jag lämnade Patron Horneman i commission at upvisa några prof-penningar. Soldaten Johan Andersson Stadigs hustru med många små Barn och i mycken torftighet var under sin mans bortovaro på arbete i begrep at i en ohäftad grusbäck gräfvat sig en liten ny-jord till potatoes plantering; gräfningen skedde endast till nödig djuplek, men en sten mötte, som låg något djupare, och då hon ville göra den lös, feck hon först för spadan en hop murken näfver och blef derpå varse den lilla skatten, som tycktes varit i en Linklut förvarad, omlagd med näfver, alt af ålder murkit; med spadan torde hon väl nog skadat de små penningarna, men värre blefwo de brutne, klippte och hanterade af allmogen, som äntel. ville pröfva, om de voro af silfver, innan de kommo till min kunskap och lämnades i mina händer. Stället, där fyndet skedt, är den namnkunnige Utmelands Byen, där Konung Gustaf I^s källare ännu med förundran kan visas, vid pass 30 steg från detta rummet, och $\frac{1}{8}$ mihl från kyrkan. Efter den anledning jag feck af Horneman tog jag mig frihet för 3 månader sedan at med Magister Dybeck, som logerar i Grevesmühls hus i Stora Kyrkobrinken, sända hela fyndet med adress till Hr. Kongl. Secreteraren. Sedermera har Dybeck underrättadt mig, att han ej haft äran träffa Herr Kongl. Secreteraren utan på anvisning af Kongl. Exp.Secret. Ellers lämnadt denna lilla skatten till Herr Cancellie Rådet von Engeström; pengarna har jag intet räknadt, men vigten var tillsammans emellan 6 och 7 lod; de äro därför på god hand till Kongl. Academiens tjenst. Recommenderar den fattiga hustrun till all möjel. belöning för sitt fynd; hon skattar sig olyckelig, at hon intet feck presentera det samma för Hans Maj:t sjelf under dess höga och nådigsta härvaro,

då Hans Maj:t äfven täcktes besöka och nedstiga i förenämde källare och därstädes Egenhändigt teckna sitt höga namn. — — —

And. Svedelius

Mora d. 19 oct. 1788.»

Den 18 november, då Adlerbeth kommit tillbaka, föredrog Hal-
lenberg ånyo ärendet i akademien: »Herr Kongl. Secreteraren an-
mälte, att det fynd af gamla penningar ifrån Dalarne, hvaraf han
den 17 nästl. Septemb. i academien inlämnat 6 stycken såsom prof,
nu jämte en berättelse, som innehöll omständigheterna af sjelfva
fyndet, kommit honom till handa och blifvit Herr Cantzli Rådet von
Engeström till genomseende tillståndt, hvilken äfven till sig tagit 5
af de ofvanomrörde till academien ingifna profpenningar. Den
enda återstående, som ännu var under Secreterarens vård, fants vara
arabisk och beslöts därför, att den nu genast skulle meddelas Mag.
Malmström¹, på det att densamma i händelse den ej redan vore känd,
måtte kunna få sitt rum i den beskrifning han har under händer.»

Den 13 januari 1789 var Engeström färdig med sin undersökning:
»Herr Cantzlie Rådet återstälte det honom till genomseende med-
dellda och förledet år i Dalarne giorda fynd af gamla silfverpen-
ningar, bland hvilka Herr Cantzli Rådet utsökt de, som för acad:ns
räkning förtjänste behållas, hvaremot de öfriga, som als ingen nytta
eller uplysning syntes kunna medföra, ansågos böra upsmältas och i
penningar förvandlas. Jämte betygande af den erkänsla acad:n
fann sig Herr Cantzli Rådet skyldig för sin i detta ämne benäget an-
vända möda, beslöt academien att detta fynd sig tillösa på sätt att
efter föregången värdering på myntet de behållna penningarne be-
talas ägaren med $\frac{1}{4}$ [skall vara $\frac{1}{8}$] dels förhöjning efter vanligheten
och de andra efter blotta halten och vigten, enligt hvilken de ock
genast såsom onödiga på Kongl. myntet få föryttras.»

I Kanslikollegiet hade detta ärende aldrig behandlats, men icke
dess mindre togs dess medverkan i anspråk, då betalningen skulle

¹ Malmström var då sysselsatt med utarbetande av den katalog över kufiska mynt, som förut
omnämnts och till vilken vi skola återkomma.

Fynden, akademien och kanslikollegiet

ske. I akademiens protokoll nämnes ingen viss inlösningssumma, men beloppet framgår av ett i Vitterhets, Historie och Antikvitetsakademiens arkiv liggande kvitto:

»Af Kongl. Witterhets Academien har jag för Hr Prosten Svedelii räkning emottagit 2 Rdr. 31 sk. 10 rst. såsom æquivalent emot det af Hr Prosten förledit år til academien insände fynd af dels hela och behållne, dels brutna och förderfvade Silfverpenningar, at til honom vidare transportera, som härmed qvitteras.

Stockholm d. 31 jan. 1789 Carl Dybeck.»

Ett belopp finnes ock upptaget i Kanslikollegiets räkenskaper. Den 30 januari 1789 hade där antecknats: »Inlöst ett fynd ifrån Dalarna 1.10.4.»

Som man ser är detta icke fullt halva beloppet av de penningar, som Dybeck mottagit, och det förefaller därför, som om man även denna gång fördelat inköpssumman på de bägge expensanslagen, Kanslikollegiets och akademiens. Det kan dock snarare tänkas, att i den till Dybeck lämnade summan ingått Myntverkets betalning för det icke inlösta utan nedsmälta silvret. I så fall har Kanslikollegiet fått betala det hela. Personerna, som fattade besluten i akademien och i kollegiet, voro ju desamma. Fyndet var ej vidare rikt, 35 mest tyska mynt och några engelska från 1000-talet.

1789 var ett mera givande år. Det inleddes med en gåva till akademien: »Herr Kongl. Secreteraren Hallenberg aflämnade till Secreteraren att uti Kongl. Cabinettet förwaras 15 stycken större och mindre mynt af åtskillig metall, förmodeligen Ost Indiske, hvilka Hans Maj:t Konungen nyligen i nåder behagat tillställa Kongl. Secreteraren att till Academien framgifwa» (Akademiens protokoll den 2 januari 1789). I slutet av året följde en annan, förmodligen mera betydande, men tyvärr ej närmare specificerad gåva: »Hans Excellence Herr R. R. friherre Carl Sparre hade till Academien insänt en anseelig samling mynt af flera så ut- som inlänska slag, hwilka wid arbetet till grundläggning för brobygganden öfver Norrström tid efter annan blifvit fundna och hvarom Hans Excellence äfven lofvat att framdeles meddela närmare uplysningar. Akademien, som anmodade

Fynd 1789

Secreteraren att dessa mynt och minnesmärken nogare genomgå, förklarade äfven sin erkänsla emot Hans Excellence Sparre, som genom insändande af detta fynd berett academien ett tillfälle att öka Kongl. Samlingen och en möjlighet att uplysa Svenska fornhäfderne därigenom» (Akademiens protokoll den 15 december 1789).

*Vennegarns-
fyndet*

Viktigare voro fynden, särskildt det först anmälda. Detta hade gjorts vid Vennegarns kungsgård, som då beboddes av ryttmästaren Adolf Printzenschöld, som i brev till Adlerbeth den 11 maj berättade härom: »En Torpargosse har på Wennegarns ägor wid en gräfning påhittat en myckenhet smärre silfverpenningar till 8 markers wigt, hwilka i anseende till dess olika präglar torde wara både rare och uplysande i Historien för en kännare's granskande öga. Desse gamle myntsorter, som wäl äro flere tusende till antalet, äro hwarannan mäst olika, ehuru någre äro af samma slag. Jag sänder härjemte 20 st. af desse mynt, hwaraf min K. Broder kan finna den storlek, inom hwilken de variera, och äfven om de i anseende till ålder och märkwärdighet förtjäna upmärksamhet. Den nämde gossen har äfwen på samma ställe gjordt ett annat fynd, ey mindre sällsamt i sitt slag, en [?] armring och halsband af wridit silfwer, konstigt arbetat, samt någre silfverstänger af 2 markers wigt. Så snart jag kom hem, lät jag kalla gossen hit och lät honom här deponera alt sammans, på det ingenting deraf skulle skingras. Det är för min K. Broder jag först berättar detta, på det min K. Bror må hafwa tillfälle att pröfwa, hwad som kunde convenera wid de antiquiteter och samlingar, som förut finnas af samma slag. Gossens hittarlön är i lagen utstakad.» (Akademiens arkiv. Bihang till Inventariet.)

På brevet har Adlerbeth antecknat: »besvaradt den 14 maj 1789 med anhållan om del af hela fyndet utom silfverstängerna». Huruvida Printzenschöld eller landshövding af Ugglas inskickat fyndet, är ej rätt klart, men som det av breven vill synas hade landshövdingen nu tagit saken om hand. Den 14 augusti anmälde han fyndet för Kanslikollegiet och säger sig samtidigt ha skickat in silvret. Den 20 oktober hade det undersökts av Engeström: »Anmältes Landshöfd. af Ugglas skrifvelse af den 14 aug sistl., deruti han insänder ett af Dahlgossen Anders Ersson å Wingarns Kongsgård uphittadt fynd,

Fynden, akademien och kanslikollegiet

bestående af gammalt mynt, flätade Silfverringar, Silfverbitar m. m. Herr Cantzli Rådet von Engeström anmälte i anledning här af, det han vid granskningen af detta fynd funnit tvänne armringar samt en del af det gamla myntet förtjena att för K. Antq. Archivum inlösas, i anseende hvartill de jemte myntet skulle till Cantzli Bokhållaren Gråå öfverlemnas med befallning att på Kongl. Myntet låta det probas, vägas och värderas.»

Den 8 december föredrogs myntdirektörens värdering: »Upvistes Directeuren vid Kongl. Myntet Olof Lidiins betyg öfver de i anledning af Kongl. Collegii anmodan därstädes anställte prof öfver 8 stycken i jorden fundne Silfverpenningar samt deras värde, hvilka komma att inlösas af det genom Landshöfdinge Ämbetet i Stockholms Lähn insände Fynd vid Wenngarns kungsgård. Samma betyg påskrefs och aflemnades till Herr Cantzli Rådet och Riddaren von Engeström.» Avgjort i Kanslikollegiet blev ärendet först den 26 januari 1790: »Anmäntes å nyo Landshöfdingen af Ugglas skrifvelse af den 14 aug. nästledne år angående et fynd, som vid Wenngarns Kungsgård blifvit af Dahlgossen Anders Ersson uphittat. Sedan Kongl. Collegium af detta fynd funnit för godt at för Kongl. antiqvitets archivet inlösa en större och en mindre flätad armring af silfver samt 113 lod gammalt mynt, skulle återstoden deraf, bestående af 9 stycken större och mindre silfverstänger, ett stycke mindre flätad armring, en ännu mindre silfverring, vriden, och åtskilligt gammalt mynt samt silfverbitar till 181 lods vigt samt 3^{ne} stycken små rullar af någon slags hvit composition och 2^{ne} små kulor af metal genom bref af i dag till Landshöfdingen återsändas. De inlösta pięcerna hafva efter skedd probering blifvit på myntet vägde och värderade, hvarvid bägge de flätade armringarne tillsammans befunnits väga 18 lod och vara värde efter 13 sk. 4 rst. lodet 5 Rdr. specie. Det gamla myntet åter af 113 lods vigt har efter dess till skrot och korn befundne skiljagttige och särskilt proberade beskafenhets blifvit värderat in alles till 38 Rdr 9 sk. 5 rst. Specie; när härtill lägges den enligt författningarne bestådde $\frac{1}{8}$ förhöjningen, uträknad till 5 Rdr. 19 sk. 2 rst. blef hela beloppet så väl för armringarne som myntet en summa af 48 Rdr. 28 sk. 7 rst. Specie, hvilka

jämte återstoden skulle öfversändas till Landshöfdingen för at därmed laglikmätigt förfara.»

Som man märker hade akademien alls icke deltagit i ärendets behandling, och det var även Kanslikollegiet, vars expensfond betalade inlösningssumman. Kollegiet inlöste dock ej ens hälften av det mycket stora fyndet, endast två armingar och 1,115 mynt (anglosaxiska, tyska m. fl.). Om återstoden finnes en anteckning i inventariet: »Hos en guldsmed i Upsala inköptes af Professor E. Göthlin 313 mynt, hvaribland omkring 200 anglosachsiska, för universitetets myntkabinett, måhända af den del, som blifvit hittaren återställd.» Det mesta av återstoden blev nog nedsmält.

*Vestölet-
fyndet* Nästa fynd under 1789 gjordes på egendomen Vestölet och anmäldes den 18 augusti av landshövding Ekeblad för Kanslikollegiet: »Sedan bonden Lars Jansson, förpantningsinnehafvare af en tredje del i frälse säteriet Wästöllt och Bjärby Sockn af detta mig nådigst anförtrodde Län, under harfning å en denna des tredjedel tillhörande åker gjordt fynd af rent guld til Tiugu Trij och ett fiurdels Lods wigt, så får till underdånigste följe af Kongl. Maj:ts härom till mig den 3 nästledne Julii aflätne Nådiga skrifvelse jag den äran at detta guldfynd, bestående af tvenne särskilta stycken, til Eder Excellence och Höglofl. Kongl. Collegium innelyckt wördsammast öfversända, som lærer behaga till Kongl. Maj:t i underdånighet hemställa, huruwida Kongl. Maj:t i nåder tackes berörda fynd inlösa eller tillåta Lars Jansson det samma Disponera och i penningar till sin nytta förwandla.»

I Kanslikollegiet föredrogs ärendet den 25 augusti, således under Adlerbeths frånvaro: »Anmäldes Landshöfdingens i Skaraborgs län Ekeblads Memorial af den 18 aug. sistl., hvaruti han til följd af kgl. M:ts under d. 3 nästl. Julii til honom aflätne nådiga skrifvelse insänder et Guld fynd, bestående af 3^{ne} särskilda stycken till 23 och $\frac{1}{4}$ lods wigt, funnit af Bonden Lars Jansson vid frälse Säteriet Wästolt i Bjärby socken jemte anhållan, det Kongl. Collegium tacktes hos Kgl. M:t i underdånighet hemställa, huruwida Kgl. M:t skulle finna för godt berörde fynd inlösa eller tillåta Lars Jansson det samma disponera och i Penningar förvandla. Men som Kgl. Collegium

Fynden, akademien och kanslikollegiet

fant detta fynd [icke]¹ vara af den beskaffenhet, at något deraf kunde förtjena Rum ibland Kgl. Samlingarna af Rikets antiquiteter, så skulle genom skrifvelse i dag sagde Fynd til Landshöfdingen åter-sändas för at til upfinnarens egen disposition aflemnas.» En anledning till denna vägran var nog fyndets dyrbarhet, som översteg både kollegiets och akademiens krafter, och av fynden intresserade man sig egentligen blott för mynten.

Ett tredje fynd tilldrog sig större uppmärksamhet. Den 13 oktober skrev den nitiske landshövdingen i Stockholms län till Kansli-kollegiet: »I anledning af Lagens stadgande uti 48 Cap. 2 § missg. Balk får hos Edre Excellencer och Kongl. Cancellie Collegium jag anmäla, at en Bonde Jan Ersson i Gammelbyn inwid Östhammars stad, då han för några weckor sedan kjört i åkren, hittat något silfvermynt och annat smått silfverarbete, bestående af fyratjosju små silfwerpenningar, tio par förgyllda hakar, fem st. omaka dito och en förgylld silfverring, tilsammans utgjörande i wigt nio och ett halft lod. Berörde silfwer warder härhos öfwerlämnadt och tackes Edre Excellencer och Kongl. Cancellie Collegium låta mig få weta, huru wida det för Kongl. Maj:ts och Kronans räkning inlöses eller af hittaren får återtagas. Uti början af sommaren detta år har wid någon gräfning uti Länna Kyrka blifvit af en Bonde funnit hosföljande Crucifix af silfwer; huru thermed skall förhållas, thet torde Edre Excellencer och Kongl. Cancellie Collegium förordna. Jag får endast gifwa tilkänna, at både kyrkan och then, som hittat, gjöra præntention om rätt til detta fynd.»

*Östhammar-
fyndet*

I kollegiet föredrogs ärendet den 10 november, då Adlerbeth ännu ej återkommit till Stockholm: »Anmältes Hr. Landshöfd. m.m. S. af Ugglas memorial af 13 sistl. oct. med 2^{ne} silfverfynd, det ena i en åker inwid Östhammars Stad, bestående af 47 små Silfverpengar, 10 par förgylta Hakar, 5 stycken omaka d^o samt en förgylld Silfverring til sammans om 9 och 1/2 lods wigt, det andra uti Länna Kyrka af et Crucifix. Dessa fynd skulle öfverlemnas til Hr Cantzli Rådet och Riddaren von Engeström för at dem til Kongl. Vitterhets Hist.

¹ Uteglömt, men fordras av sammanhanget.

och Antiquitets Academiens pröfning underställa, huru vida de för Kgl. M:ts och Cronans räkning förtjena at inlösas eller icke.»

Att kollegiet hänsköt ärendet till akademiens prövning, är anmärkningsvärt. Men betecknande nog för oredan under denna tid kom ärendet aldrig till akademien. Mellan den 3 och 24 november höll denna inga sammanträden — de två, som skulle ha hållits, hade måst inställas av brist på deltagare — och den 24 november, då Adlerbeth kommit tillbaka och ett sammanträde hölls, föredrogs ärendet icke, föredrogs ej heller senare. I Kanslikollegiet tyckes man alldeles ha glömt bort det föregående beslutet, som troligen aldrig blifvit expedierat, och den 1 december, då Adlerbeth var närvarande, tog man åter upp ärendet i kollegiet, utan att ett ord taltes om någon remiss till akademien: »Upvistes åter det i Länna kyrka och vid Östhammar stad gjorde fynd af ett Crucifix och 47 gamla Svenska Silfvermynt, som blifvit till Kongl. Collegium insändt af Landshöfdingen och Riddaren af Ugglas. Mynten lemnades till nogare granskning åt Herr Canzli Rådet von Engeström.» Den 8 december beslöt kollegiet att på Myntet låta pröva fyndets halt och vikt: »Herr Cantzli Rådet och Riddaren v. Engeström hemstälte, om icke af det ifrån Herr Landshöfdingen och Riddaren af Ugglas insände fynd från Östhammars Stad af fyratiosju Silfverpenningar någon del må öfverlämnas till Kongl. Myntet med anmodan at dermed prof anställa öfver Silfrets halt för att tjäna til efterrättelse om värdet vid dessa fundne penningars inlösande. Bifölls.»

Först den 27 januari 1790 afgjordes ärendet: »Anmältes å nyo Landshöfdingen af Ugglas skrifvelse af den 13 sistl. October med et fynd, gjort invid Östhammars Stad, bestående af Fyratiosju stycken små Silfverpenningar, 10 par förgylta Hakar eller Häcktor, 5 omaka dito och en förgyld silfverring samt dessutom et vid gräfning uti Länna kyrka uphittat Crucifix af til någon del förgylt silfver. Efter förutgången probering och värdering å Kongl. Myntet fann Kongl. Collegium för godt at först inlösa de ofvanförmälte 47 silfverpenningarna, värderade efter 2 sk. stycket till 1 Rdr. 46 sk., därefter 4 par Häcktor om $1\frac{3}{8}$ lod, värderade efter 27 sk. lodet till 27 sk. 6 rst. och sist crucifixet om $11\frac{7}{8}$ lod värderat efter 27 sk. 9 rst. lodet

Fynden, akademien och kanslikollegiet

till 5 Rdr. 6 sk. 5 rst. specie. Dessa summor tillsammans räknade med den i författningarne stadgade $\frac{1}{8}$ dels förhöjningen utgörande 8 rdr. 29 sk. 11 rst. specie, beslöt Kongl. Collegium at genom skrifvelse af i dag Landshöfdingen tillhanda sända för at såväl dermed som med återstoden af merbesagde fynd, 6 par Häcktor, 5 omaka d^{to} och en förgyld silfverring laglikmätigt förfara.»

Först vid betalningen fick akademien vara med, ehuru därom intet förekommer, varken i akademiens eller i Kanslikollegiets protokoll. Inlösningssumman var, såsom vi sett, 8 rdr 29 sk. 11 rst. Men den 5 januari 1790 står i Kanslikollegiets räkenskaper: »Inlöst för ett vid Östhammar giordt fynd av små penningar och andra persedlar 2 rdr. 43 sk.» — således blott ungefär en tredjedel av beloppet. Det mesta tyckes således akademien ha fått betala.

1790 var ur fornsakssamlingens synpunkt ett mycket litet givande år. Den 16 februari mottog akademien en gåva från en av sina korrespondenter, den sedan så bemärkte Samuel Ödmann. Gåvan, till vilken vi i ett annat sammanhang skola återkomma, var ej vidare betydande, och av de erbjudna mynten behöll akademien för sin samling blott tre svenska och två romerska.

Ännu mindre betydande var en annan gåva, som akademien den 27 april fick mottaga: »Secreteraren anmälte, att Herr Cantzli Rådet v. Engeström till Kongl. Cabinettet aflämnat en ifrån dess brör Herr Ministern v. Engeström i Warschau insänd minnespenning öfver furst Wenzel Lichtenstein.» Några nya fynd anmäldes icke under året. I början av 1790 betalade man väl det stora fyndet från Venn-garn och det från Östhammar, men dessa fynd tillhörde det föregående årets förvärv. Till föregående år höra troligen också två andra förvärv, som upptagas i Kanslikollegiets räkenskaper, men som ej omtalas i protokollen. Den 13 januari 1790 betalades »till Fru Öfver Directeurskan von Stapelmohr för ett fynd om 5 lods vigt af gamla Silfverpengar — 2 rdr. 39 sk.» och den 17 februari betalades 40 skilling »till inlösen för en i Kongl. Cabinettet saknad silfverpeng.»

1791 anmäldes två fynd, det första av dessa den 17 september. Anmälningen gjordes mot vanligheten icke till Kanslikollegiet utan direkt till akademien — hvarpå detta berodde skola vi strax se.

Fynd och gåvor 1790

Fynd 1791 Skäfyndet

Akademiens protokoll för den 17 september lyder nämligen: »Vice Secreteraren anmälte, det Bonden Johan Johansson i Markvreten, Skå sockn och Svartsjölandet, på Konungens Nådiga Befallning till academien inlemnadt ett af dess Son Johan, 8 år gammal, uphittadt fynd på Spånbacken vid Väsby Storgården, äfven belägit i Skå sochn och Svartsjölandet. Detta fynd, bestående af ett litet partie Silfver i penningar, armringar, knappar m. m., hvilket enligt Kongl. Maj:ts Nädigste befallning genom handbref till vice Secreteraren ifrån Cammar Junkaren Herr Palmfelt skulle af academien emottagas och Bonden derföre få, hvad honom enligt Lag tillkommer. I anledning hvaraf och till underdånigste åtlydnad af Konungens befallning skall fyndet på Kongl. Myntet inlemnas, der proberas och värderas, hvarefter Bonden Johan Johansson emot dess quitto har af vice secreteraren att undfå sin betalning.» Här torde man observera, att anmälningen skett »på Konungens Nådiga befallning», och sättet, huru Palmfelt fullgjort sitt uppdrag, framgår av en anteckning i inventariet: »Befallningen meddelades genom en af kammarjunkaren A. F. Palmfelt med blyerts skriven biljett på en liten papperslapp med utanskrift till vice sekreteraren.» Konungen hade här således — liksom vid Pelkenäfyndet — ansett, att akademien och icke Kanslikollegiet var den myndighet, som skulle behandla ett fyndärende. Men den Palmfeltska biljetten kunde också anses såsom en *befallning*, att fyndet *skulle* inlösas, och den 19 oktober avgjordes ärendet i akademien: »Widare gafs tillkänna, det efter behörig värdering och derå skrifteligt betyg ifrån Kongl. Myntet Bonden Johan Johansson ifrån Markvreten Skå Sochn och Svartsjölandet undfått den honom efter lag tillerkände betalning för det fynd, som hans son Johan funnit och som på Konungens Nädigste befallning till academien blifvit inlemnadt. Härtill kommo ock sedermera flere på samma ställe fundne glaspärlor, jern och mässingsringar och nu på tråd uppträdde, hvilkas värde ej kunde så noga utsättas. Sjelfva silfverfyndet efter värde och den lagl. förhögnig blef betaldt med 19 Rdr. 12 sk. och ofvannämde glaspärlor och ringar med 36 sk. tillsammans en summa af 20 Rdr., som blefvo Bonden emot dess quitto ur akademiens Cassa godt giorde.» Protokollets avslutningsord äro likväl en san-

Fynden, akademien och kanslikollegiet

ning med modifikation. Ärendet hade behandlats under Adlerbeths bortovaro på Ramsjöholm, och i oktober hade Lindblom av de medel han mottagit av Adlerbeth utbetalat 20 Rdr för inlösen av »Svartsjöfyndet» — detta i full överensstämmelse med akademiens beslut. Men den 29 november var Adlerbeth tillbaka i Stockholm och mottog då Lindbloms redovisning. *Samma dag*, den 29 november, utbetalade *Kanslikollegiets* bokhållare Gråå — tydligen på Adlerbeths order — 20 Rdr »till inlösen af ett Silfverfynd ifrån Svartsjölandet», d. v. s. han betalade tillbaka pengarna till akademien¹ — ett talande bevis på den oreda, som rådde vid dessa ärendens behandling, ty i *Kanslikollegiets protokoll* förekommer intet, varken om fyndet eller om dess lösen.

Anmälan om det andra fyndet gjordes den 20 september — så- *Vallbyfyndet*
ledes blott tre dagar senare än den förra anmälningen — men denna gång till *Kanslikollegiet* och kom till detta såsom en remiss från »Kungl. Maj:t», d. v. s. från Inrikes Civil expeditionen. »Konungen» och »Kungl. Maj:t» tillämpade således en olika uppfattning om forum för fyndärenden, och de tyckas icke ha kommunicerat med varandra. *Kanslikollegiets* protokoll för den 20 september lyder: »Föredrogs Kongl. Maj:ts nådiga Remiss af den 17 sistledne September uppå Landshöfdingen i Westerås Grefve DelaGardies skrifvelse med en del af det fynd Rusthållaren Carl Larsson i Bäckeby gjort på Wallby hemmans ägor i St Ilians Sokn. Men som Kongl. Collegium, innan dess underdåniga utlåtande häröfver kunde afgifvas, ansåg nödigt at om fyndets beskaffenhet erhålla närmare underrättelse, så beslöt Kongl. Collegium at genom bref närvarande dag anmoda Landshöfdingen at hela återstoden af mynten jemte de trenne terningarne Kongl. Collegium til handa sända.» Fyndet, som med en skeppare skickades från Västerås till Stockholm, var tämligen stort och bestod enligt protokollet den 4 oktober av tre tärningar, något över 2,200 silfvermynt, en gammal kopparkittel, i vilken fyndet förmodligen legat, och dessutom en senare inskickad fingerborg. Något beslut om inlösen har jag icke funnit, men troligen är det detta fynd, som

¹ Utom av *Kanslikollegiets* räkenskaper framgår transaktionen av Lindbloms redovisning, som händelsevis bevarats i akademiens äldsta räkenskapsbok.

avses i Kanslikollegiets räkenskaper för den 9 september 1792: »Inlöst ett fynd, bestående af $29\frac{1}{4}$ lod silfverpenningar — 15 rdr. 4 sk. 5 rst.» Att man dröjt ett helt år med att utbetala beloppet, förefaller egendomligt, men ungefär lika länge hade man ju förut dröjt med Styrafyndets betalning.

Tilläggas kan, att Kanslikollegiet enligt räkenskaperna (den 2 december) 1791 för den då icke obetydliga summan av 16 rdr 38 sk. inköpt fem silfvermedaljer från Petersburg.

Fynd 1792 1792 anmäldes tre fynd. Ett av dem — 10 goldgülden, funna i Möckleby kyrkogård på Öland — har redan förut omtalats (se VI, sid. 288). Ett annat anmäldes — likaledes till Kanslikollegiet — den 2 november: »Föredrogs Kongl. Maj:ts nådiga Remiss af den 26 sistl. September uppå Landshöfdingen i Malmö Tage Thotts underdåniga skrifvelse med 3^{ne} Guldpenningar och 3^{ne} ducater af ett af Rusthållaren Nils Nilsson i Maglarp nära vid Trelleborg under gräfning gjordt fynd bestående af 22 stycken guldpenningar och 19 Ducater. Men som Kongl. Collegium fann desse mynt icke vara af den beskaffenhet, at de förtjente för Kongl. Maj:ts och Kronans räkning inlösas, så beslöt Kongl. Collegium at genom skrifvelse af närvarande datum Landshöfdingen Thott därom underrätta samt såväl guldpenningarne som ducaterne återsända för at till ägaren aflemnas, som med hela fyndet har at efter behag förfara. Tillika skulle underdånigt svar till Kongl. Maj:t härom afgå.»

Den 12 juni fick akademien mottaga en gåva, på vilken den satte ett större värde: »Herr Envoyén v. Engeström, nyligen återkommen ifrån dess Beskickning i Pohlen, lätt genom Herr Cantzli Rådet von Rosenstein gifva academien tillkänna, det han hembjuder till dess Myntsamling gamla Medailler, slagne öfver private märkvärdige Män. Academien, som med mycken erkänsla mottog detta anbud, anmodade Herr Cantzli Rådet att hos Herr Envoyén för denna gåfva betyga all dess tacksamhet.»

Fynd 1793 Under 1793 — Adlerbeths sista år som sekreterare — behandlades blott två fyndärenden. Det ena kom på remiss från Kungl. Maj:t till Kanslikollegiet den 27 februari. Adlerbeth var då närvarande och protokollet lyder: »Anmäldes et af bonden Nils Larsson

Fynden, akademien och kanslikollegiet

ifrån Wester Rekarne uti Södermanland gjordt fynd, bestående af gamla silfverringar, efter upgift af ungefär 45 lods vigt, hwarjämte tillkännagafs, at Herr Cantzli Rådet Adlerbeth icke ansedt detta fynd förtjena at för Kongl. Antiquitets Archivets räkning inlösas. Kongl. Collegium resolverade därför til följande Extractum Protocolli: S. d. Anmältes, at Bonden Nils Larsson ifrån Herfalle by, Westermo socken, Wester Rekarne Härad och Södermanlands Län inlämnat et på en holme i Hjelmaren gjordt fynd af gamla silfverringar, efter upgift af ungefär 45 lods vigt. Och som Kongl. Collegium fant detta fynd icke vara af den beskaffenhet at det förtjente för Kongl. M:ts och Kronans räkning inlösas, så befalltes at det samma skulle återlämnas til upfinnaren, som dermed har at efter behag förfara.»

Ej heller det andra fyndet ansågs förtjäna att inlösas. Rörande detta hade Kanslikollegiet infordrat ett utlåtande från Ramsjöholm och fattade därefter den 10 juli sitt beslut: »Kongl. Collegii Secretaren anmälte, att Herr Cancelli Rådet Adlerbeth uti svar på Dess uppå Kongl. Collegii befallning aflätne skrifvelse rörande det i Örkeljunga och Rya socken gjorde fynd anført, att som uti det under Herr Cancellie Rådets vård varande Kongl. Maj:ts MyntCabinettet icke förvaras främmande magters mynt och skådepenningar, då de samma icke i afseende på någon viss händelse hafva sammanhang med Svanska Historien, så lära för dess räkning de Spanska, Österrikiska, Danska och Lybska ej behövas, och beträffande åter de Svenska mynten af fyndet, så ehuru väl i brist af nog fullständig beskrifning samt jämförelse däraf med Kongl. myntCabinettets Catalogue fullkomligen noggrant omdöme ej om dem kan fällas, dock som af förteckningen synes, att de samteligen höra till nyare tidevarf och till sådana sorter, som ej äro rara utan hvaraf i Kongl. Samlingen finnes nogt Complett förråd, så finner Herr Cancellie Rådet för dess del ej angeläget, att några af dessa mynt för publique räkning inlösas, utan är af den tanken att upfinnaren efter behof och behag må lämnas frihet att dem disponera. Kongl. Collegium instämde till alla delar med hvad Herr Cancellie Rådet Adlerbeth rörande detta fynd sig ytt-

rat och beslöt, att underdånig skrifvelse i anledning häraf till Kongl. Maj:t under närvarande datum skulle afgå.»

Af det anförda framgår, att anmälan om gjorda fynd i de flesta fall gjordes direkt till Kongl. Maj:t och att Inrikes Civilexpeditionen fortfarande remitterat dylika ärenden icke till akademien utan till Kanslikollegiet, som i regel utan akademiens hörande avgjorde ärendet, under det att konungen personligen vid de få fynd, som kommit till hans kännedom, hänvisade dem till akademiens behandling. Av fynden intresserade sig Kanslikollegiet och akademien nästan uteslutande för mynten, i någon mån också för andra föremål av guld eller silver. Några fynd av koppar och järn anmäldes däremot aldrig.

*Nordins
grävningar*

Arkeologiska grävningar på Kanslikollegiets eller akademiens uppdrag företogos icke, och den ende av akademiens ledamöter, som — dock före akademiens instiftande — företagit en dylik, var Nordin. I hans förut omtalade samlingsband (U. U. B. Nordinska saml. N. 484) finnas några anteckningar, som icke äro vidlyftigare än att de här kunna anföras: »1785, då Landsh. Baron Bunge lät rödja och upbryta en Stenbacke på Bon-sjö stranden. Där träffades en ättehög, 16 alnar i diameter, kantad med stenar i cirkel, uti hvilken fans kohl och mycket ben, dem jag förde till Stockholm och fann, at de voro *Hästeben* (jag minns nu icke visst, om där var kohl. 1788 $\frac{5}{3}$). Således fingo säkert hästar denna heder; men om de njöto den ensamme eller i sällskap med ägaren, vet jag icke, tviflar dock, at Husbonden giordt denna gång sällskap, ty där syntes ej till något *människioben*. Hästbenen voro inom flata stenar, liksom i en låda.»

»Ättehög på Selångers Prästebord i Medelpa upgräfde jag jämte Prosten Dillner 1785. Där feck jag uplysning om ett sätt at begrafva. De hade först bränt liket; sedan lagt en sten af storlek som ett människiohufvud midt i bålet. Stenen var såsom ett stöd och låg ännu kvar. Vid densamma hade en stått och på sjelfwa stenen sönderslagit alla benen i små smulor. Man kunde se, at karlen hade stått på westra sidan om stenen, så vida alla ben-smulorna hade flugit öster om densamma, hvarefter de ej voro rörda utan blott mulen öfverskottad. Dock ville synas, som vore de sönderslagne med

Fynden, akademien och kanslikollegiet

något jern, så vida några små jernsmulor lågo straxt nedanför stenen, likasom de affallit under slagen. I Härnösand på Biskops ägan vid staden inemot Rådman Hellströms hemman lät jag upgräfva en ättehög 1779, och där var liket endast brändt och mullen öfverskottad, så at där voro benbitarne så stora som elden qvarlämnat dem. Liket tycktes på bålet hafva vändt huvudet i öster; i den ordning lågo benen. Lectoren Doctor Åman, som såg benstycken, ville af dem sluta, det varit en Qvinna. I Norrland har hvarken jag eller någon annan mig veterlig träffat urna i ättehögar utan blott ben och kohl, ofta inom flata stenar, oftare utan.»

Fynden inlöstes av det expensanslag till Antikvitetsarkivet, som stod på Kanslikollegiets stat, och först då detta hotade att sina, förefaller det, som om akademien bidragit med anslag från det expensanslag, som stod i akademiens egen stat. Det är för övrigt tydligt, att man anlitat det förra anslaget, som var avsett blott för Antikvitetsarkivet och icke för den senare stiftade akademien, även för utgifter, som gjorts för akademiens räkning. En bland de större posterna bland Antikvitetsarkivets utgifter var ljus (vaxljus och talgljus). Men i Antikvitetsarkivet arbetade man vid denna tid över huvud taget icke, varken vid dagsljus eller vid talgljus. Samlingen var icke tillgänglig för andra än antikvarien, amanuensen och vaktmästaren, vilken senare förmodligen var den ende av tjänstepersonalen, som någon enstaka gång såg till samlingen. Ljus behövdes således icke, och de ha i stället tydligen användts för akademien, som sammanträdde kl. 5—7 e. m., då belysning behövdes.

En kort redogörelse för det slutliga ödet för det i Kanslikollegiets stat upptagna expensanslaget till Antikvitetsarkivets behov torde här böra tillfogas. Fonden hade såsom vi sett ett årsanslag av 108 rdr 16 sk., vartill vid 1786 års ingång kom en besparing från föregående år av 396 rdr 38 sk. 2 rst. De disponibla medlen 1786, då akademien stiftades, voro således 505 rdr 6 sk. 2 rst. Men då Kanslikollegiet under 1786 inlöst fynd för 81 rdr 10 sk. 11 rst. samt haft andra utgifter för ljus m. m., steg den behållning, som vid årets slut överfördes till 1787 års räkenskaper, blott till 362 rdr 30 sk. 3 rst. Detta var likväl icke det betänkliga. Efter den nyssnämnda behållningen i

*Expens-
anslagen*

1787 års räkenskaper följer en annotation: »Innevarande års Expensmedel innestå i Kongl. Stats. Cont. för Kongl. Antiquitets räkning», d. v. s. det årliga expensanslaget, 108 rdr 16 sk, utbetalades icke längre utan innehölls i Statskontoret, och samma annotation upprepas sedan i räkenskaperna år från år. Det som återstod, var således blott den vid 1787 års ingång upptagna besparingen. 1791 fick fonden väl en förstärkning av 231 rdr 22 sk. 8 rst. genom arkivets då försålda förlag. Men vid utgången av 1792 hade behållningen sjunkit till 74 rdr 46 sk. 7 rst., och denna behållning var den sista, ty den 23 april 1793 utfärdades dödsdomen över hela detta expensanslag. Det skedde genom ett till Kanslikollegiet utfärdadt kungabrev, av innehåll, »at i stället för det tillförene blifvit i Staten upförde serskilde Expense medel för Riks Archivum, Kongl. Bibliotheket och Antiquitets Collegium (!), böra däremot dessa Departementers behof i denna delen godtgöras af de Eder anslagne Expense medel och efter Edert bepröfvande samt af Cansli Bokhållaren ordenteligen redovisas.» Huru man efter denna indragning redde sig vid följande inlösningar av fynd, skola vi se, då vi komma till Flintenbergs och Tihlemans tid.

Därigenom att Adlerbeth bibehöll förbindelse med Kanslikollegiet, kunde han både för fyndinlösen och för akademiens andra utgifter anlita det av Gustav III ej observerade anslaget på Kanslikollegiets stat och på så sätt göra en besparing på akademiens eget knappt tillmätta expensanslag. Redan 1787 tyckes visserligen Statskontoret ha observerat Gustav III:s förbiseende vid utfärdande av akademiens stat och dragit in det årliga expensanslaget till det dittills på Kanslikollegiets stat stående Antikvitetsarkivet, som enligt det kungliga brevet den 27 mars 1786 ej längre stod under kollegiet. Men behållningen fanns kvar, och den anlitate Adlerbeth, ända till dess att den praktiskt taget var förbrukad. Akademiens egna räkenskaper för dessa år äro väl förlorade, men en uppgift har bevarats i protokollet för den 14 januari 1794, då Adlerbeth fick decharge för sin förvaltning av akademiens medel. Behållningen var då »å fruktbara Capitaler, belöpande sig tillsammans till 2050 rdr som ock Contanta penningar 550 rdr. 45 sk.» eller tillhoppa 2,600 rdr 45 sk. Denna besparing måste

Fynden, akademien och kanslikollegiet

ha gjorts på akademiens årliga expensanslag, 438 rdr, ty det andra anslaget, till löner, hade helt gått åt. Under de åtta åren 1786—1793 ha expensanslagen direkt till akademien tillsammans utgjort 3,504 rdr. Därtill kan blott läggas en enda donation, Lidéns å 1,000 rdr. Men att av 4,504 rdr bespara 2,600 eller mer än hälften, var dock ett ekonomiskt konststycke, som varit möjligt blott genom icke utdelade pris.

FORNVÅRD OCH KORRESPONDENTER

Fornvården Inlösen av fynd till fornsakssamlingens ökande var en av de uppgifter, som akademien ärvt från Antikvitetskollegiet och Antikvitetsarkivet. Visserligen var den insats, som akademien såsom sådan gjorde, ganska obetydlig, och i huvudsak gjordes den snarare genom — så att säga — ett akademiens utskott, bestående av de ledamöter, som tillika voro bisittare i Kanslikollegiet. Men sambandet med Antikvitetsarkivet hade dock icke avbrutits. En annan uppgift, som ärfts från Antikvitetskollegiet, var fornvården. I akademiens statuter beröres denna alls icke. Men i § 5 kunde man likväl med god vilja finna en anknytningspunkt. Där talas om akademiens skyldighet att »underhålla brefväxling med frånvarande Lärde, så inrikes vistande i Rikets Provincer som utländske och främmande.» Någon lärd brevväxling med utländska lärde kom väl icke till stånd, men däremot började flera antikvariskt intresserade svenskar att ställa sig i korrespondens med akademien, och därigenom kom även frågan om fornvården upp.

Isala lada Uppslaget kom här från en löjtnant vid Dalregementet Adrian Hertenhielm. Vid sammanträdet den 13 september 1786 »anmäntes et memorial af Lieutenanten vid Kongl. Dal Regementet Adrian von Hertenhielm, hvaruti han berättar, at den Lada vid Isala by och Svärdsjö Socken, där Konung Gustaf Ericsson under dess flygt undan de Danske skall hafwa tröskat, vore i et tilstånd, som förtiente academiens upmärksamhet, erbiudandes han sig at, derest academien så åstundade, derom lemna närmare uplysning. — — — Academien updrog Cantzli Rådet Rosenstein at i handbref til Lieutenant Hertenhielm betyga academiens erkänsla för dess berömlige nit, anmodandes honom at ingifva berättelse om Isala La-

dans tillstånd samt hvad til dess underhåll och förbättring kunde fordras.»

Det historiska underlaget till denna och andra traditioner om Gustav Vasas äventyr i Dalarna har gjorts till föremål för en mycket givande undersökning av Sixten Samuelsson i *Heimdals Småskrifter* 1910 («Källorna för Gustaf Vasas äventyr i Dalarna»), av vilken utredning jag här, vad Isala lada beträffar, tillåter mig att göra ett kort referat.

I Peder Svarts krönika, som i huvudsak torde stödja sig på Gustav Vasas egna meddelanden till författaren, förekommer intet om Isala lada, och de händelser, som där omtalas, ha alls icke samma karaktär av äventyrsroman som i den senare traditionen. Första gången man i litteraturen möter något dylikt drag är i Messenius' under fångenskapen skrivna »Comedia», i vilken Gustav Vasa under sitt uppehåll på Ornäs räddas därigenom att Aren Perssons hustru vid danskarnes besök på gården kläder ut honom till piga och behandlar honom såsom sådan. Isala lada nämnes först i en relation 1667, avfattad med anledning av de då igångsatta »ransakningarna», och i denna relation har kyrkoherden i Svärdsjö Lars Folkernius nedskrivit, vad han fått höra av bonden Anders Hansson i Isala: »Anders Hanssons relation om ladan, som Konung Gustaf skall hafva tröskat uti i Isala; nämligen han (herr Göstaf Ersson) har kommit till herr Jon i Svärdsjö, flyende för Konung Kristians tyranni, men efter det icke var tryggt att vara där för Konung Kristians ivriga spaningar efter honom, skickade herr Jon honom till Isala, som ligger något avsides, till *Sven Nilsson i Isala*, som då var Kronans djurkarl (Anders Hanssons farfarsfar), där han var en god tid över vintern in till våren. När konung Kristians folk kommo och frågade efter honom, drev Sven Nilsson honom till arbete och i synnerhet till att tröska där i en lada, som ännu står uppe med väggar och tak, dock likväl mycket gammal och illa hållen, ty ägaren är utfattig och förmår icke hålla henne vid makt. Sist i föret förde Sven Nilsson konung Gustaf i ett halmlass till Rättviks socken, därifrån till Mora. Men för denna välgärning gav Hans Majestät en krona till Svärdsjö kyrka, när han kom till regementet.»

Sedan möter oss samma tradition hos flera antecknare och brevskrivare, för vilkas notiser Samuelsson redogör. Det i detta sammanhang anmärkningsvärda är det olika fadersnamn som Isalabonden får. I alla de äldre relationerna kallas han *Sven Nilsson*, men i ett brev från 1715 skrives: »Angående ändteligen det tredje, hvad bondens namn i Isala varit, där Gustaf berättas hafva tröskat, så säges han hafva hetat *Sven Algsson*. Men vad Alg eller Algsson skall vara för ett namn, vet ingen visst, dock gissas till, att det skall vara så mycket som *Elgsson* eller likmätigare *Algotsson*, efter dessa namn fordom varit brukliga.» Namnet tyckes sedan ha förvrängts till *Elfsson* eller *Elofsson*. Men såsom Samuelsson med stöd av handlingar från 1520-talet visat hette bonden i Isala 1524 *Sven Joansson*.

En viss borgen för, att traditionen dock har en — åtminstone i någon mån — historisk kärna, synes mig ligga däri, att traditionen hela tiden har bevarat det riktiga förnamnet *Sven*.

Att Hertenhielms anmälan skulle livligt uppmärksammas av Gustav III, kan man förstå. Konungen var ju fylld av ett romantiskt svärmeri för Sveriges alla ärorika minnen, och 1786 hade hans opera Gustaf Vasa uppförts och väckt en stormande hänförelse. Isala lada blev därför ett bland de ämnen, som vid 1786 års slut mest kom att sysselsätta akademien.

Den 13 september hade Rosenstein skrivit till Hertenhielm med anmodan att till akademien inkomma med »en berättelse om Isala ladas tilstånd samt hvad til dess underhåll och förbättring kunde fordras.» Svaret föredrogs för akademien den 12 december: »Cantzli Rådet Rosenstein anmälte vidare, at sedan han tilskrifvit Lieutnanten Hertenhielm i anledning af academiens Beslut under den 13 sistl. September at upgifva hvad kostnad kunde upgå och fordras til den af honom omförmälte Isala Ladans iståndsättande och underhåll, så hade Cantzli rådet från bemälte Lieutenant erhållit et svar, hvaruti han fullgiort academiens önskan. Akademien ville en annan gång företaga sig at rådslå om den und. hemställen, som i anledning här af syntes blifva nödig til Hans M:t Konungen. Men tog nu i öfvervägande de öfrige ämnen, som samma Bref innehöll. Lieutnanten, som önskade at kunna förskaffa sig kundskap om de ålderdoms lem-

Fornvård och korrespondenter

ningar och minnesmärken, hvilka i Dalorten kunna finnas, hade i sådan afsigt anhållit om Academiens föreskrift til Landshöfdingen i fahlun och et i allmänna ordalag stäldt Promotorial til alla dem, hvilkas biträde och benägenhet kunde vara honom nödige. Som Academien fant för godt at härtil samtycka, så skulle Bref afgå til Herr Landshöfdingen Friherre Beckfries med anmodan at lemna Lieutenant Hertenhielm all den handräckning, som Landshöfdingen med sakens natur och hvarje serskilt omständighet kan pröfva öfverensstämmande, hvarjemte följande Protocolls Utdrag skulle Lieutnanten meddelas:

S. D. Anmältes, det Lieutenanten vid Dal Regimentet Välborne Herr Adrian von Hertenhielm förklarar sig hugad at anställa resor i Dalarne för at upsöka och genomgå de minnesmärken, häfder och berättelser, som kunna finnas i denna Landsort, hvars Inbyggare i fäderneslandets öden tagit en så märkelig del, i hvilken afsigt han anhölle om Academiens föreskrift til undanrödjande af alla hinder och för at hos vederbörande förskaffa honom den beredvillighet, han af dem önskar erfara. Academien, som fant Lieutenant Hertenhielms föresats ganska berömelig, wille genom utdrag af Protocollet honom derom förwissa och til verkställigheten upmuntra samt tillika förklara den säkra förhoppning academien gör sig, at hvar och en af hvad stånd han vara må, särdeles Prästerskapet i församlingarne, ej läre underlåta at på alt möjligt sätt bidra til et ändamål, som leder til uplysning i fäderneslandets Historia och isynnerhet til Dalortens heder, Ut supra.»

Akademiens beslut innebar i själva verket ett återupptagande av det forna Antikvitetskollegiets »rannsakingar». Hertenhielm utsågs till akademiens ombud i Dalarna med uppdrag att där utforska fornminnen, och till den ändan försågs han med ett särskildt »pass». Till de följer detta uppslag sedan fick, skola vi strax återkomma och fortsätta närmast med frågan om Isalaladans istandsättande.

Den 19 december upptogs detta ämne ånyo till behandling: »I anledning af Herr Lieutenanten v. Hertenhielms skrifvelse, hvilken Herr CantzliRådet v. Rosenstein redan i Kongl. akademien anmält och hvaröfver akademien redan i åtskilligt fattat sitt beslut, föredrogs

nu den hemställan, som Lieutenanten gjort, det academien måtte vända sig till Hans Maj:t med underdånig föreställning rörande nödiga medels anordnande till iståndsättjande och underhåll af den lada vid Isala by i Dalarna, hvaräst Konung Gustaf I under sin flygt skall hafva tröskat samt om tilldelande af någon jetton eller heders-tecken åt Bonden därstädes Hans Jansson, hvilken härstammar i åttonde led från den bekanta Skytten Sven, som hade den lyckan att vid samma tillfälle rädda K. Gustaf undan fiendens efterspanande. Academien biföll Lieutenantens hemställan och updrog Secreteraren att på sätt Statuterna medgifva detta omedelbarligen hos Hans Maj:t i underdånighet föredraga.»

Vid en särskild audiens hos konungen den 22 december föredrog Adlerbeth ärendet och uppsatte om denna föredragning ett protokoll, som försågs med konungens egenhändiga underskrift: »Hos Hans Kongl. Majst. hade Secreteraren i Vitterhets Historie och Antiquitets Academien den nåden i underdånighet anmäla, det bemälte academie genom brefwäxling med Lieutenanten wid Dal Regimentet Adrian von Hertzenhielm kommit i ärfarenhet, huruledes den lada i Isala by och Svärdsjö socken, hvarest Konung Gustaf I under sin flygt för Danskarna till förborgande af sin person berättas hafva tröskat, ännu skall stå qwar, men i så förfallett skick, at den endast hittills från fullkomlig förstörelse kunnat räddas genom nuvarande ägarens Skatte Bonden Hans Janssons omsorg för ett så wördnadswärdt minnesmärke, till hvilken han blifvit ytterligare upmuntrad af församlingens Pastor Doctor Johan Schedvin. Och som Vitterhets academien tillika af inhämtadt omkostnadsförslag blifvit underrättad, at samma Lada skulle kunna åter i stånd sättas samt med stenfot, ny undergård, brädfordring på knutarna och nytt tak förses för en summa af högst tjugu Riksdaler specie; jämte det at i händelse Hans Majst. skulle tackas i nåder anslå en tunna lösnings säd af kronans besparing i Svärdsjö socken om året, kunde Ladan dermed i framtiden widmagthållas; Så har Kongl. Vitterhets academien af billigt nit om bibehållande af ett minnesmärke, som i sin åldriga enfald förvarar åtanken af fäderneslandets odödliga befriare och svenska konungaättens stamfader, icke kunnat undgå at sådant

Fornvård och korrespondenter

Hans Majsts nådiga ompröfning underställa med tillstyrkan af bifall.

Hans Majst samtyckte i nåder, at ofvannämde 20 Rdr. specie genom dess Stats Contoirs försorg af Extra utgiftsmedlen måtte anslås till Isala Ladans i stånd sättjande, hvilka medel Hans Jansson äger at emottaga och till nyssnämnda behof använda emot det att Laga besiktning efter fulländad reparation anställes och intygande öfwer dess riktighet till Kongl. witterhets academien insändes. I lika måtto biföll Hans Majst, at en tunna af Cronans besparade spanmål i Svärdsjö socken årligen må bemälte Skattebonde eller den, som framdeles blifver ägare till Ladan, warda utan betalning tilldelt, på det at hon alt framgent må kunna vidmagthållas, hvilket Kongl. Cammar Collegium och Landshöfdingen i orten till efterlefnad skulle förständigas. Kongl. Witterhets Academien hade vid samma tillfälle äfven ansedt tjänligt at den förr omrörda Isala Ladan, på sätt som förbemäلت är förbättrad, måtte förses med någon sådan påskrift, som kunde för åskådare bevara minnet af hennes märkvärdighet. Hvilket Hans Majst. i nåder biföll med befallning, at förslag därtill af academien måtte påtänkas. Sluteligen och som Lieutenant Hertzenhielm jämväl hos Kongl. Witterhets academien hemstallan giort, huruvida academien skulle finna lämpeligt at understödja hans fattade tanke, det Skatte Bonden Hans Jansson i Isala såsom härstammande i 8de led från den bekanta Sven Nilsson, i hvars hus och med hvars tillhjälp den stora Gustaf Ericsson wid förr omrörda tillfälle blef räddad undan sina förföljare, till åminnelse af en sådan sin härkomst måtte få tillstånd at bära någon minnespenning eller annat hederstecken, som därom wittna kunde, så hade äfven academien trott sin ömhet om åtanken af ärefulla gärningar och betygadt nit för fäderneslandet fordra ett fullkomligt instämmande i bemälte hemställning med underdånigt tillstyrkande, det Hans Jansson måtte få bära en silfverjetton, på hvars ena sida K. Gustaf I^s bröstbild föreställdes och på den andra någon lämpelig svensk påskrift, hvilket hederstecken jämväl framdeles kunde få pryda den af hans efterkommande, som vore ägare af Isala skatte hemman, så länge det finnes i en slägts ägo, som kan berömma sig af en stamfader, hvilken wist K. Gustaf I så

mycken trohet. Hans Majst. tacktes i nåder till alla delar gilla bemälte academiens underdåniga hemställan, kommandes hon i följje deraf at äfvenledes wara betänckt på förslag till den fastställda ärenpenningen.

Expedieras. Stockholms Slott den 22 December 1786

Gustaf.»

Här torde man först observera, att detta anslag till fornminnesvård — det första i akademiens historia — icke togs från akademiens expensanslag utan på akademiens framställning af Kungl. Maj:t utanordnades från extra utgiftsmedlen. Detta var ett prejudikat, som för den närmaste framtiden blev normgivande och som var fullt berättigadt. Det obetydliga expensanslaget kunde ju ej bestrida dylika utgifter, och enligt akademiens stat var expensanslaget blott avsett till »Præmier (d. v. s. pris), Ljus och Skrifmaterialier». Man torde vidare observera, att akademiens förslag och konungens beslut mynnade ut i en riktning, som fullkomligt stämde med en »medaljakademis» uppfattning av fornminnesvårdens främsta uppgift. Frågans följande behandling kom nämligen att röra sig om en minnessten, en inskription och en medalj, vilka alla skulle ha till syfte att hugfästa icke blott Gustav Vasas minne utan ock Gustav III:s.

Protokollet över föredragningen inför konungen upplästes för akademien den 2 januari 1787, då secreteraren tillika androg, »att Konungen i nåder förklarar Sig bäst finna, det den påskrift, hvarmed Isala Ladan kommer att utmärkas, må ristast icke på någon plåt, hvilken lätteligen kunde borttagas och förloras, utan i en därtill apterad huggen sten af simpel cubisk figur, liknande ett antikt altare, och att påskriften måtte blifva mycket simpel, innehållande en blott påminnelse om den förelupna märkeliga händelsen samt om tiden, när åtanken deraf blifvit uplifvad.» Den 9 januari »anmäldes 2^{ne} inkomna projecter till påskrift på stenen vid Isala Ladan och ett till påskrift på den penning, hvilken Konungen tillåtit, att Hans Janson i samma by må bära såsom ättling af den trogna Sven Nilsson. Lämna des till Häfmarskalken Baron Manderström, som efter öfverlägg-

Fornvård och korrespondenter

ning härom med herr Cantzli Rådet von Engeström till nästa Sammankomst lärer tackas meddela academien Sitt yttrande.» Den 16 januari föredrogos de inkomna förslagen: »Academien inhämtade af Sina Ledamöter Hrr Håfmarskalken Baron Manderström och Cantzli Rådet von Engeström de utlåtanden, hvilka blifvit dem updraget att aflämna vid de inkomna förslag till påskrifter på Stenen wid Isala Ladan och på den penning Konungen tillåtit, att Hans Jansson i Isala må bära. Sedan academien härom öfverlagt, underkastades Hans Maj:ts nådiga pröfning och ärhölls Dess bifall till följande:

På stenen wid Isala Ladan:

Här tröskade
Gustaf Ericsson
Förföljd af Rikets fiender,
Af försynen utsedd
Till
Fäderneslandets räddning.
Hans
Ättling i Sjette led
Gustaf III
Lät resa minnes märket.

Hvarjämte Hans Maj:t äfven i nåder godt fant, att till förvarande af Dess författning om årligt understöd till Ladans widmagthållande följande påskrift måtte ristias på en annan sida af Stenen:

År 1786
den 22 December
Anslog Konungen
En Tunna Krono-Spanmål
årligen
af Svärdsjö Socken
Till Ladans underhåll.

Akademien 1786—1793

På ärepenningar för Hans Jansson:

Till
Sven — sons
Heder
Som frälste
Gamle K. Gustaf
Bär dess afkomma
i Isala by
Denne penning
Gifven af
Gustaf III
1787.

Till denna sistnämnda påskrift hade Konungen sjelf täckts författa utkastet och gaf nådigt tillstånd att det samma må ibland academiens acter förvaras såsom ett dyrbart vittnesbörd om det höga hägn, hvarmed hon omfattas.

Sedan Hans Maj:t således icke allenast tillåtit Dess Witterhets Historie och Antiquitets Academie att i underdånighet nyttja tillfället af Sin Höga Beskyddares närvaro till fullgörande af Hans Maj:ts nådiga befallning om förslags afgifvande till de inscriptioner, Hans Maj:t i afseende på minnets bevarande af K. Gustaf I^s märkvärdiga räddning wid Isala i Dalarne funnit nödiga, utan Hans Maj:t äfven däröfver täckts mundteligen meddela academien Sitt beslut och Samma inscriptioner i nåder fastställa, Behagade Hans Maj:t ock, hvad verkställigheten beträffar, förordna, det stenen wid Isala Ladan, som enligt Hans Maj:ts befallning af den 22 sistledne Decemb. bör blifva helt Simpel och föreställa ett antikt altare, må i sjelfva Dale-orten tillhuggas af Svensk granit eller gråsten efter den ritning Hans Maj:t nu genast därtill låter författa af Professor Masrelier och hvarefter Hans Maj:t vill låta foga anstalt om någon skicklig stenhuggares ditsändande härifrån Stockholm, som kan rista påskrifterna. Rörande vidare ärepenningen för Hans Jansson i Isala

Fornvård och korrespondenter

behagade Hans Maj:t befalla, att därtill må nyttjas den vid Kongl. Myntet befintliga stämpel af medailleuren Hedlingers jetton-suite öfver Svenska Konungar, föreställande K. Gustaf I^s bröstbild, samt att reversen må lämnas platt och däruppå med bokstäfver stickas den fastställda påskriften, af hvilken ärepenning 10 Exemplar komma att förfärdigas, på det att tillgång däraf må finnas för de i Riket varande Cabinetter, alla samteliga i silfver. Om iakttagande af hvilket alt bref till Landshöfdingen i Kopparbergs Län och till Cammar Collegium afgå till behörigt föranstaltande om hvad på hvarderas åtgärd ankommer. I öfrigt fant Hans Maj:t nödigt, att nådig resolution för Hans Jansson i Isala må utfärdas, innehållande så väl Hans Maj:ts höga förordnande om de till Ladans förbättring och framtida underhåll anslagna medel som ock det honom nådigst beviljade tillstånd att bära den fastställda ärepenningen, af hvilken resolution tvänne Exemplar skrivas på pergament, hvaraf han behåller ett och ett att förvaras i Svärdsjö kyrka.

Hans Maj:t befalte Secreteraren att uptaga denna Dess i Nåder förklarade vilja i särskildt protokoll, hvilket med Hans Maj:ts höga underskrift försedt aflämnas till Cammar Expeditionen och till efterrättelse befordras.»

Den 27 februari var ritningen färdig: »Sedan den ritning till minnesvården vid Isala i Dalarne, hvilken Hans Maj:t anbefalt Professorens Masrelier at upgifva, nu inkommit och med Hans Maj:ts höga namns påskrift och gillande blifvit försedd, aflämnades bemälda ritning till Herr Expeditions Secreteraren Elers att låta affärda den samma tillika med Kongl. Maj:ts nådiga befallning om minnesvårdens upförande genom Kongl. Cammar Expeditionen till Landshöfdingen i Kopparbergs län.»

Måhända har läsaren iakttagit, att förslaget till inskrift å medaljen röjer en viss tvekan om räddarens egentliga namn. I förslaget står: »Till Sven — sons Heder»; man var således ej rätt säker på fadersnamnet. Denna tvekan belyses af ett bref från Hertenhielm, som anmodats att undersöka saken: »Secreteraren upläste vidare ett ifrån Lieutnanten vid DalReg:tet Adrian von Hertenhielm ankommet bref till svar på det, som under den 29 Januarii från Secretera-

ren till honom afgått, hvarutinnan han anmodades att i Dalorten undersöka och i anledning däraf till academien inberätta, om den för K. Gustaf I:s räddning bekante Skytten Sven i Isala enligt åtskilliga våra skribenters intygande hetat Elfsson eller efter andras Nilsson. Lieutenanten förmäler Sig i sin första upgift hafva följt Celsii historia och på sådan grund hafva kallat honom Sven Nilsson, men efter på stället giord noga undersökning funnit, att de äldste lefvande män känna honom under namn af Sven Elfson, hvilket bestrykes af Mortalitets Listorna i Svärdsjö kyrka, där ibland hans filiationer en Elf eller Elof förekommer.

Academien, som haft denna uplysning nödig i anseende till namnets stickande på den för nu lefvande Bonden i Isala af konungen fastställda ärepenning, fant väl någon ytterligare betänkelighet i förevarande ämne däraf upkomma, att i en uti Cammar Collegio förvarad Jordebok från K. Gustaf I:s tid åboen i Isala kallas Sven Jonsson, men som den i fråga varande penningen är ärnad att bäras i Dalorten och det namn, som Skytten Sven gifves, bör instämma med allmogens därom hysta tanke, hvilken i närvarande fall är nästan angelägnare att följa än sjelfva historiska vissheten, i händelse den därifrån afveke, Lieutenantens nu yttrade mening jämväl instämmer med en handskrifven relation ifrån orten, som i Herr Schultzes disputation under Professor Georgii i Upsala de Prædio Ornäs åberopas och hvilken jämväl v. Dalin i Sin Svea Rikes Historia finnes hafva följt, Så ansåg academien tillräckeliga skäl vara att på ofvannämnde ärepenning låta gravera namnet Sven Elfsson» (Prot. 27 mars 1787).

Akademien hade således själv genom en arkivalisk undersökning kommit till det riktiga resultatet, att bonden i Isala varken hetat Sven Nilsson eller Sven Elfsson utan Sven Jonsson. Men egendomligt nog bestämde man sig för det även enligt traditionen minst riktiga namnet. Med detta namn afsändes medaljen den 8 maj 1787 till ättlingen Hans Jansson i Isala.

Kungörelsen
den 10 Maj
1787 Vi återvända nu till den 12 december 1786, då Hertenhielm utsågs till akademiens fornminnesombud i Dalarna. Några veckor senare — den 30 januari — väckte Elers, som då fungerade såsom akademiens president, ett förslag, som avsåg att ytterligare utvidga

antalet av akademiens korrespondenter och tillika, i anslutning till den förebild, som fanns i Vetenskapsakademiens Handlingar, göra de Handlingar, som Witterhets Historie och Antikvitetsakademien förberedde — men hvilkas utgivning ännu ej börjat — till en allmänt humanistisk årsskrift, i vilken även utomstående borde få medverka. Protokollet den 30 januari lyder: »Af Herr Expeditions Secreteraren Elers wäcktes den fråga, om icke till vinnande af de med academiens inrättning åsyftade ändamål nyttigt voro att uti allmänna papperen upmuntra alla dem, hvilka änskönt icke till academien hörande, likväl kunna äga insigt i de till hennes befattning lämnade ämnen, att till henne insända Sina arbeten, då sådana skrifter, enär academien finner dem uplysande och gagnande, kunna med utsättande af sina författares namn få rum i hennes handlingar, såsom i så beskaffade händelser i Kongl. Wetenskaps academien förfaras plägar. Academien fant denna påminnelse i allmänhet ganska gagnelig, men beslöt att uppskjuta sitt närmare yttrande därom till en annan sammankomst för att sedan underställa det sin Höga Beskyddares afgörande.»

Förslaget tyckes ha blifvit föremål för enskilda överläggningar, som icke protokollförts, och vid sammanträdet den 27 mars anmodade man Hallenberg att utarbeta ett förslag till den kungörelse, som i detta syfte borde publiceras. Vid sammanträdet den 24 april hade Hallenberg visserligen icke något formulerat förslag färdigt, men för akademien framlade han det »pass», som Karl XI den 28 april 1676 utfärdat för Hadorph (här förut tryckt II sid. 360—362), vilket pass han ansåg lämpligen borde läggas till grund för kungörelsen. Protokollet nämner ingenting om, huru akademien i övrigt ställde sig till denna förebild, men Adlerbeth, som förmodligen förut diskuterat saken med Hallenberg, hade nog funnit denna förebild alltför »karolinsk» att utan vidtgående modifikationer kunna kopieras, och i stället framlade han själv ett förslag, som han den 24 april föredrog för akademien. De punkter i detta, om vilka olika meningar uttalades, ha här kursiverats:

»I anledning af den i Kongl. Witterhets academien flera gånger och sist den 27 nästl. Martii förehafta fråga rörande Witterhetsälska-

res utom academien anmodande att till acad:n insända sådana skrifter, som till academiens ändamål lända, hade Herr Kongl. Secreteraren Hallenberg uppå acad:ns därom förklarade åstundan till Secreteraren aflämnat ett tryckt förordnande af K. Carl XI för Secret. Joh. Hadorph att till forntida minnesmärkens och handlingars sammanletande göra resor kring Riket, nedanföre hvilket förordnande de flera ämnen, vid hvilka han ägde att enkannerligen fästa sin upmärksamhet, voro särskildt utstakade. Herr Kongl. Secreteraren förmodade att häraf med de förändringar, som tidernas skick medfört, nyttig anledning kunde dragas till anvisning af en del omständigheter, om hvilka acad:n kunde önska sig underrättelse meddelas.

Secreteraren upläste nu ett af honom med nyttjande af bemälte uplysningar författadt utkast till en kundgörelse, som å academiens vägnar i närvarande ämne kunde utgå, så lydande:

Sedan Kongl. Maj:t i 5 § af Dess för Witterhets Historie och Antiquitets Academien utfärdade förnyade Stadgar i nåder pröfvat, det en så väl in- som utrikes förd brefwäxling i de ämnen academien till föremål äger, utgör ett af de tjänligaste medel, hvarigenom hon kan befrämja den uplysning, som med hennes inrättning påsyftad är, har academien trott sig böra genom kundgörelse inför det allmänna tillkänna gifva, det hon icke allenast med nöje anser, utan ock utbeder sig att af de witterhetsälskare, som icke höra till hennes samfund, få emottaga nyttiga anmärkningar eller afhandlingar så i historien och antiquiteterna som i hvad inscriptioner och Sinnebilder rörer. Då alla Skrifter, hvilka leda till dessa vetenskapers odling och förkofran kunna till academien insändas och blifva hos henne välkomna, tror academien sig väl icke behöfva med mycken omständelighet uptaga de särskildta ämnen, som under bemälte allmänna Classer föras kunna. Men academien vill dock icke obemält lämna, att otryckta handlingar, anteckningar och berättelser, som uplysa fäderneslandets häfder eller enskildta namnkunniga mäns lefnadsomständigheter, så i äldre som nyare tider, hälst då sådana skrifter äro författade af kända och trovärdiga auctorer, blifva föremål för academiens önskan. I lika måtto önskar academien sig del af pärmebref, Chronikor och andra gamla skrifter, som flerstädes i Riket, särdeles

Fornvård och korrespondenter

vid kyrkorna, ännu torde finnas. Jämte iakttagande af hvad rörande jordfynds och forntids minnesmärkens anmälan i Kgl. M:ts och Rikets Cantzli Collegio (!) redan stadgadt är, skedde ock academien ett nöje, om hon finge vänta omständeliga beskrifningar öfver dylika minnesmärken, då de samma in natura icke kunna insändas, så väl som ock öfver *ättebackar*, öfver gamla borgar, fästen, grifter eller deras öfverlevvor.

De afhandlingar, hvilka på sätt ofvan förmält är till academien kunna inkomma och hvilka med behörig granskning utförde, hufvudsakeligen uplysa någon omständighet, som till academiens yrke hörer, *vill academien med nöje lämna ett rum i sina framdeles utkommande handlingar med utsättande af författarnes namn*. De vitterhetsälskare, som äro hugade att med academien öfna brevväxling, behagade ställa utanskrifterna å brefven till Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Academien i Stockholm utan annat namn eller titel.

Herr Prosten Nordin anmärkte, att ordet *ättebackar* torde kunna gå ut, emedan så många jordkullar för sådana utan säkert bevis upgifvas och enär i slika högar verkliga fynd skett, dessa beskrifningar särskildt äro i utkastet omnämde. Hvarmed academien sig förente.

Herr Cantzli Rådet v. Engeström förmente, det academien mindre lämpeligen kunde äska afhandlingar i de till hennes befattning lämnade ämnen af främmande vitterhetsälskare och framför alt att hon icke rätteligen kunde inrycka dem i sina handlingar. Sådant utmärkte, att hon liksom befarade brist på afhandlingar inom sig och handlingarna blefvo på sådant sätt icke mera hennes egna.

Häremot anfördes af Secreteraren, att då ändamålet med den brevväxling academien ärnade öfna vore att befrämja uplysning i de henne åliggande vittra yrken, kunde det icke gerna betagas hennes Correspondenter att, om de så åstundade, häldre gifva sina meddelta skrifter form af afhandlingar än af bref; att en billig upmuntran tycktes kräfva, det hvad således till academien inkomme, icke i dess gömo lämnades obekant utan till allmänhetens kundskap genom trycket kundgiordes, då det så förtjänte; att för öfrigt Vetenskapsacademien brukade att i sina handlingar intaga främmandes dit insända rön och skrifter, då de funnos uplysande och gagneliga.

Sedan samtal mot och med i detta ärende förefallit, beslöt academien updraga Secreteraren att häröfver såsom ett mål, hvilket rörde rätta förståndet af acad:ns stadgar, i underdånighet inhämta Konungens befallning; i anledning af hvilken kundgörelsen kommer att inrättas och meddelas till införande i inrikestidningen.»

Jämför man detta förslag till kungörelse med Hadorphs pass, finner man, att Adlerbeth, med undantag för uttrycket *ättebackar*, har strukit allt, som mera bestämdt rörde den förhistoriska tiden. Utom *ättebackar* skulle Hadorph uppmärksamma runstenar, stenkummel, offerkällor, »runda kätlar i berg», jättegripter, jätteben, gamla munkeböcker, kämpavisor med mera dylikt. Den projekterade kungörelsen undgår dessa omtvistbara antikviteter genom att skriva, att akademien »icke behöver med mycken omständelighet uptaga de särskilta ämnen, som under bemälda allmänna classer föras kunna». Det förhistoriska antydes endast med »jordfynd» och »fortids minnesmärken», men jordfynden och de forntida minnesmärkena hörde lika väl till den kristna tiden, och uttrycket *ättebackar* ströks av akademien. Huvudvikten lägges i stället på de i kyrkorna bevarade minnesmärkena samt vidare på gamla pärmebrev och krönikor, vilka väl hade tillhört Antikvitetskollegiets samlingar, men kort före akademiens instiftande överförts till Riksarkivet och Kungl. Biblioteket.

Den största meningsskillnaden rörde frågan, huruvida från korrespondenter insända uppsatser skulle tryckas i Handlingarna eller ej, och här hänsköts avgörandet till konungen. Hans svar meddelades den 8 maj:

»Secreteraren anmälte, det han i underdånighet upwaktat Hans Maj:t med förfrågan rör:de den kundgörelse, som vid acad:ns sednaste sammankomst varit under öfvervägande till vitterhetsälskares upmuntran utom acad:n att insända sina skrifter eller andra handlingar, hvilka kunna lända till befrämjande af acad:ns ändamål. Hans Maj:t hade i nåder gillat den upsatta kundgörelsen enl. hvad i sednaste protokoll uptagit finnes, men hvad angår afhandlingar, som insändas af andra än acad:ns Ledamöter, hade Hans Maj:t i nåder funnit, att sådana, då de finnas författade med den grundelighet,

Fornvård och korrespondenter

som gör dem värdiga att för acad:ns räkning tryckas, väl måga få befordras till dagsljuset, men icke intagas i academiens egna handlingar, som endast böra bestridas af academiens Ledamöter, utan särskildt i ett bihang få sina ställen med utsättande af författarnes namn.»

Två dagar senare tryckes kungörelsen i Inrikes Tidningen. Denna är alldeles lika Adlerbeths förslag, med undantag av att *ättebackar* strukits och att punkten »vill academien med nöje lämna ett rum i sina framdeles utkommande handlingar med utsättande av författarnes namn» ersatts med »vil Academien med nöje låta befordra til trycket såsom Bihang til Academiens framdeles utkommande Handlingar med utsättande af Författarnes namn.» Någon större betydelse fick kungörelsen icke, ehuru — som vi skola se — icke så få korrespondenter anmälde sig.

Kungörelsen var likväl icke det enda steg, som akademien tog till en anknytning till det gamla Antikvitetskollegiet såsom fornvårdande myndighet. Vid sammanträdet den 4 december 1787 — således något mer än ett halvår efter kungörelsens utfärdande — mottog akademien en »berättelse» från den i Skara födde doktor Næzén, vilken ehuru provinsialläkare i Umeå bibehållit sitt intresse för födelsestadens minnen. Protokollet härom lyder:

Soopska grafven och fornvården

»Hans Maj:t Konungen benådade academien med Sin Höga Närvaro och tillät sig föreläsas Assessorens och Provincial Medici i Umeå Næzéns till acad:n inlämnade berättelse om Soopiska Grafven i Skara Domkyrka. Secreteraren erhöll befallning att därför skriftel. betyga assessoren academiens tacksägelse. Och som af bemälte beskrifning fants, att ofvannämde Graf, hvilken med skäl kan anses för en af vårt fäderneslands prydligare, begynner förfalla, hvilket beklagligen händer med flera dylika minnesvårdar i Svenska kyrkor, som icke mindre på konstens vägnar än för de personer där njuta sina hvilorum förtjäna att vidmagthållas, så utbad sig academien att häröfver hos Hans Maj:t få skrifteligen föreställa sitt bekymmer samt att till Hans Maj:ts skärskådande få öfwerlämna sina tankar om nödvändigheten af någon public anstalt till dylika minnesmärkens bättre vidmagthållande och förwarande, hälst arfvingarne efter de perso-

ner, åt hvilka de äro upreste, ofta icke äro nog bemedlade att dem underhålla. Hans Maj:t tacktes härtill lämna academien nådigt tillstånd.»

*Akademins
förslag till
fornvård*

Uppgiften att avfatta en dylik skrivelse var ingalunda lätt, då akademins statuter ingenting innehålla om akademins rättighet att befatta sig med fornvården. Adlerbeth sökte emellertid att ur § 10 framkonstruera en skyldighet i detta fall för akademien. Paragrafen lyder: »Om något Samhälle eller någon enskilt Medborgare anmodade Academien at upgifva för något serskilt tilfälle några Inscriptioner, vare sig til Skådepenningar eller at ristas på något Minnesmärke, eller Deviser, åligger det Academien at villfara des begäran och upgifva efter önskan den begärte Devisen eller Inscriptionen på Svenska eller det språk, som äskas, och deruti sätta samma noggrannhet och omsorg som i des öfriga Arbeten.» Denna hänvisning till »medaljakademiens» uppgifter var kanske ej vidare lycklig, men någon annan fanns knappast. Förslaget till skrivelse upptogs redan vid nästa sammanträde den 11 december:

»Secreteraren upläste för academien sitt författade utkast till den underdåniga hemställan, academien enligt sitt protocoll den 4 December ärnar till Hans Maj:t aflämna rörande de i Riket varande minnesmärkens bewarande från förfall, hvarutinnan, med de tilläggningar academien gjorde, kommer att anföras: Det sedan Hans Maj:t af högtbepreselig omsorg för witterhetens och den goda smakens främjande i Sitt Rike behagat ålägga academien att ej allenast draga försorg om påskrifter af alla publika minnesmärken utan ock att när hon anmodades med råd biträda enskildta personer, som dylika minnesmärken wilja låta inrätta, wågade academien att nyttja denna anledning till en underdånig hemställan, som rörde sjelfva minnesmärkenas vård.

Sveriges Rike hyser inom sig en myckenhet sådana, ärnade att bewara åtankan af enskildta personer och enkannerligen grafwårdar, hwilka om de just icke kunna täfla eller jämföras med de arbeten af sådan art, som en del främmande länder förete, likwäl utan tvifvel förtjäna bevaras mot förgängelsen.

Dessa, upresta i kyrkorna af anhöriga, råka med tiden ofta i wårds-

Fornvård och korrespondenter

lösande och förfall, då inrättaren icke anslagit wissa medel till deras wid magt hållande och sednare efterkommande antingen blifva mindre bemedlade eller på längre afstånd skilde från den ort, hvarest deras förfäders minneswårdar finnas, eller af annan orsak mindre omtänksame att med användande af någon kostnad dem i fullgodt stånd bewara. Academien har nyligen genom en ankommen berättelse och beskrifning om Soopiska grafven i Skara Domkyrka kommit i en obehaglig erfarenhet, huru detta icke allenast kostsamma utan ock prydeliga monument begynner märkeligen förfalla, så att man ock med trästolpar måst understödja hvalfvvet, samt en del påskrifter äro oläsliga.

Ett slikt förfall är icke allenast en werkelig oförrätt emot den afledne, mycket stridande emot Instiktarens ändamål, utan det betager äfven Riket dess prydnader och de wedermälen Svenska män lämnat icke allenast af deras tacksamhet emot förtjänster utan ock af deras smak och skicklighet att dem wärdigt tolka och till framtidens kundskap öfverantwarda. Samma öde, som nu öfvergår äldre minnesmärken, kan af lika skäl äfven hota dem, som nu eller framdeles upföras.

Academien är i underdånighet öfvertygad, att Hans Maj:t, som med så mycken huldhet omfattar alt hvad ej allenast till Dess Rikes gagn utan ock till dess prydnad hörer, är lika ömt om hjertat Svenska minnesmärkens widmagthållande som deras inrättande med smak och i god stil. Academien föreställer sig derföre, att Hans Maj:t ej onådigt anser, att hon i detta mål uptäcker sitt bekymmer och underkastar Hans Maj:ts pröfning, om utom redan vidtagne författningar någon ytterligare anstalt icke kunde äga rum till de i Riket, särdeles vid kyrkorna, varande minnesmärkens räddande från förfall och undergång.

Skulle Hans Maj:t likväl pröfva betänkligt att bifalla denna academiens underdåniga hemställan eller till verkställande däraf mindre [= mera] lämpeliga utvägar vara till finnandes, Så vågar academien sluteligen underkasta Hans Maj:ts högstuplysta skärskådan, om icke det måtte i nåder tillåtas academien att antaga en ritare, hvilken kunde resa omkring landsorterna och där författa teckningar af de

för handen warande grafwårdar och monumenter samt afskrifva inscriptionerna och sådant alt sedermera till academiens förwar aflewera. Den förgängelse, som drabbar sjelfva minneswårdarne skulle på sådant wis åtminstone icke utplåna deras hugkomst och en i ett uplyst tidevarf anständig historisk kundskap om deras beskaffenhet, utseende och innehåll. Men i händelse academiens förslag i nåder gillas, nödgas hon tillika i underdånighet utbedja sig, det Hans Maj:t efter sin vanliga nåd täcktes förse academiens med nödiga medel till berörde ritares arfwode och kostnad.»

Meningen med det första alternativet är ej rätt klar: »om utom redan vidtagne författningar någon ytterligare anstalt icke kunde äga rum till de i Riket, särdeles vid kyrkorna, warande minnesmärkens räddande från förfall och undergång.» Sannolikast avses här ett anslag till fornvården i riket med beslutet om Isala lada som prejudikat. Utsikterna till ett dylikt anslag voro emellertid så mörka, att akademien ej expressis verbis vågade framlägga ett förslag härom och i stället inskränkte sig till en mycket blygsam begäran: att få anställa en ritare. Som vi minnas hade en ritare hela tiden stått på det gamla Antikvitetsarkivets stat. Ännu i 1777 års stat — den sista under Berchs lifstid — hade en ritare upptagits med en lön av 200 daler smt. I 1778 års stat hade han, Olof Rehn, väl öfverflyttats till indragningsstaten, men på denna stod han ännu kvar, och i 1778 års stat hade fortfarande upptagits: »Til resepenningar vid Antiquiteters uppsökande 150 D. Smt.» Akademiens begäran var således ytterst berättigad och mycket moderat. Den vann likväl icke beaktande. Gustav III var väl intresserad för inskriptioner, däremot varken för fornvård eller för antikviteter, och redan den 8 januari 1788 fick akademien genom ett kungabrev svar på sin anhållan:

*Regeringens
svar*

»Gustaf med Guds nåde — Uti underdånig skrifvelse af den 11 December förledet år förmålen I, at sedan Wi i nåder behagat åläggas Eder at ej allenast draga försorg om påskrifterne af alla publica minnesmärken utan ock at när I therom anmodas med råd biträda enskilde, som dylike minnesmärken wilja låta inrätta, hafven I trodt Eder böra hos Oss i underdånighet hemställa, huruwida någon ytterligare anstalt kunde äga rum til de i Riket, särdeles wid

Fornvård och korrespondenter

Kyrkorne, warande minnesmärkens räddande från förfall och undergång och af sådan anledning föreslagit, om icke Eder kunde tillåtas at antaga en Ritare, hwilken finge resa omkring Landsorterne och der författa teckningar af de för handen warande Grafvårdar och Monumenter samt afskrifva Inscriptionerne och sådant alt til Edert förwar aflefverera emot arfwode och resekostnad, hwartil Wi skulle täckas förse Eder med nödige medel. Och emedan Wi funnit detta af Eder uppgifne förslag påsyfta ett wackert och godt ändamål, ty hafve Wi ock det samma, hwad sjelfva hufwudsaken angår, i nåder gillat, men i anseende til sättet och verkställigheten hafwe Wi ansett kostnaden blifwa mindre, om i hvarje Landsort någon wistande tjenlig person kunde utses, som åtog sig at efter Eder gjorde hemstallan de för handen warande monumenter afrita, hvarföre Wi ock nu gifwit Statssecreteraren och Commendeuren Schröderheim befallning at genom handbref wederbörande Landshöfdingar och Consistorier härom förständiga och deras yttrande inhämta. Hwilket alt Eder härmed til swar i nåder warder förständigadt. —

Stockholms Slott den 8 Januarii 1788.»

Ehuru i formen välvilligt och tillmötesgående var detta svar i sak ett blankt avslag, och akademien fick sedan — som vi skola se — tillfälle att visa upp orimligheten i den utväg, som konungen anvisat. Emellertid var ingenting att göra åt saken, och akademien fick nöja sig med att avvakta resultatet av Schröderheims brevväxling¹ med vederbörande.

I brev till icke mindre än 27 landshövdingar och biskopar hade Schröderheim refererat det kungliga brevet och slutat med en anmodan till adressaten »att uppgifva ej mindre, huruvida någon sådan tjenlig person [ritare] kunde finnas i det Tit. nådigast anförtrodda Län (Stift), som en dylik förrättning kunde anförtros, än hwad Tit. finner nödigt att iakttaga till ett lätt befrämjande af det påsyftade ändamålet.» Av de 27 besvarade 11 alls icke Schröder-

¹ Brevväxlingen, som skedde genom handbrev, finnes ej i Riksarkivet. Men i akademiens arkiv — volymen »Academiens Concepter 1786—1828» — och i akademiens samling av kungabrev finnas några avskrifter, som här i det följande begagnats.

heims brev. De flesta av de återstående nöjde sig med att svara, att någon dylik person icke fanns i deras län eller stift. Mera gifvande svar avgåvos endast av tre biskopar, Celsius i Lund, Lindblom i Linköping och Wallqvist i Wäxiö. Celsius anslöt sig snarast till akademiens förslag om en ritare för hela riket, icke ritare för varje län eller stift; han föreslog nämligen en ritare för Svea och en för Göta rike.

*Lindbloms
yttrande*

Lindblom visade sig också förstående för frågans vikt: »Mitt underdåniga nit i detta på förvarandet ej mindre af fäderneslandets märkvärdigheter än [af] Kgl. M:ts egen lysande Regering syftande ämne hade redan hos mig sjelf väckt den omtanken att på mina skeende visitationer i Stiftet söka framdraga och förvara de fornlämingar, som kunde möta, men då kgl. academien härutinnan tänker vidtaga en kraftigare utväg, har jag trott mig bäst kunna uppfylla dess afsigt i valet af Comminister Pehr Kylander i Wadstena, som med någorlunda historisk kundskap förenar en nu mera ej så allmän skicklighet att läsa och utreda den gamla munkestilen, Egenskaper, som i förrberörde afseende skulle kunna blifva mycket nyttiga.

Willig å ena sidan att i sin krets gagna, men å andra varsam att ej åtaga sig hvad som kunde öfvergå hans styrka, önskar han närmare få känna acad:ns åstundan, på hvad sätt och öfver hvilka ämnen egenteligen den anbefalda forskningen må anställas, och därefter inom hvad tid arbetet befallas vara färdigt. Ytterligare och som tillika mig anbefaldt är att upgifva, hvad jag förmenar i öfrigt kunna befrämja ändamålet, så har följande förekommit i detta afseende nödigt.

1° Lärer ac:n finna angeläget uppsätta en till ändamålet lämpelig Instruction, som utvisar egentl. ämnet och gränssorna af ac:ns kraf, häst forskningarna därigenom kunna öfveralt ske likformigt både i anseende till innehåll och fullständighet äfven som de till forskningen valda personer däraf närmare må pröfva sin skicklighet och möjlighet att till vederbörl. nöje åtaga sig arbetet, ty ett olika begrep om ac:dns i allmänna termer upgifna fordringar skulle eljest hindra dem att upriktigt pröfva quid valeant humeri, quid ferre recusent.

2° De, som till detta ändamål väljas och tillika innehafva publiqua syslor, böra väl under forskningstiden och sina resor hafva vi-

Fornvård och korrespondenter

carier, som det publica ämbetet förestå. Men som de sjelfva ej synas kunna besväras med vicariens underhåll och arfvode, så underställes af hvad fond denna kostnad bör tagas, försäkrande jag att i detta afseende skall brukas all den omtanka och besparing, hvarigenom denna till fosterlandets heder ledande afsikt ej skall blifva mycket besvärande.

3° Torde kgl. M:ts nådigste befallning finnas nödig till samtel. Hrr. L[ands]h[övdin]gar och Consistorierna att lämna den resande antiquarien all skäligen begärd handräckning och för ändamålet nödig hjälp; fritt tillträde i kyrkor, uplysning om deras märkvärdigheter, forskning i gamla kyrkohandlingar, bestigande af gamla kloster- och fästningsmurar, stenars undanrödjande för anledde eftersökningar i och under jorden, uti gamla hvalv m. m., efterrättelser ur Lands-Cancellierna m. m. göra en sådan åtgärd och handräckning nödvändig.

4° Som flera possessionater i Riket äga och disponera gamla Slott och fästen, där inscriptioner finnas, biblioteker, där flera samlingar af minnesmärken och handlingar från forntiden förvaras, rustkamrar och Cabinetter m. m. så torde en nådig upmuntran till dem blifva lika nödig att i underdånighet möta Kgl. M:t i räddningen af fäderneslandets och deras egna urfäders ära och anseende samt i sådant afseende lämna den resande fritt tillträde till sina samlingar och sin kunskap.

5° Torde äfven böra decideras, om forskningen bör ske province- eller stiftsvis. Det förra synes bäst i anseende till hrr Lands-h[övdin]garnes åtgärd och med verkan, som mera omedelbart behöfves, sökas och vinnas kan.

6° Synes en ritare af en högre kunskap i perspectiven och Landskapsmålning vara umbärlig på alla ställen, emedan den resande fornforskaren kan gifva anvisning på de ställen, där hans skicklighet i simpel ritning blifver otillräcklig och där en mera öfvad hand kan sig efteråt infinna.

7° På det denna anstalt genom flera möjliga vådligheter ej på en gång må, sedan hela Samlingen upkommit till academien, förloras, så hemställes, om icke Conceptet, som den resande författar och som

han för redighet och trygghet måste renskrifva och upsända, må förvaras i Landsorternas merendels i Domkyrkorna inrättade Stiftsbiblioteker, hvarest således, i händelse af våda i Stockholm, någon ersättning kan fås.

8° Synes den resande fornforskaren böra auctoriseras med en sådan fullmakt el. Document, hvarigenom han sitt värf och rättighet till vederbörandes villfarighet kan legitimera. Och ehuru det blir en sådan mans största och enda önskade belöning att kunna svara mot ac:ns afsigt, så skulle det lända till hans upmuntran, om han med någon slags tillökning i beräknande af tjänstår kunde hugnas.»

Wallqvists
yttrande

Det mest betydande yttrandet avgavs — som man kunnat vänta — av Wallqvist: »Jag anser egentligen tvänne frågor vara mig till besvarande förestälde: huru Monumenter af hvad slag som häldst aldralättast må kunna upsökas, samlas, beskrivas och afritas, och huru desamma må uprättas och från ett hotande förfall bewaras.

På den förra frågan utbeder jag mig få inskränka mitt svar inom det, som nyttigast synes i Wexiö Stift och först anmäla de hinder där möta samt sedan de enda medel jag kunnat utfinna, som till ändamålet leda. All håg för Antiquitetsstudium synes här vara förfallet. Jag har redan vid slutet af förra året infortrat förteckning på monumenter, permebref etc., som äro vid kyrkorna, och fått till svar, att inga sådana finnas, oaktadt jag noga känner ett och annat ställe, där de icke saknas. I orten vet jag ingen, som dylikt samlat eller samlar. Därmed har hittills hvarken heder eller lön eller hopp varit förenade. I så beskaffade omständigheter fruktar jag, att, om här kunde upsökas eller annorstädes ifrån förordnas en person med alla nödiga och goda egenskaper, torde densamme likväl föga uträtta, då hans ämne ej är älskadt, då han sjelf ej äger tillfälligt anseende att gifva det ett värde och aldra synnerligast därför att han skulle sakna de anvisningar, utom hvilka en resande samlare blott hittar en och annan märkvärdighet. Jag fruktar min tanke vara sann och inser de svårigheter deraf följa. Dock böra de aldrig vinna på en god sak. Min håg att befrämja den inleder mig att upgifva ett förslag, som har sitt enda värde af bristen på något bättre.

Med denna Sommar och så snart jag i underdånighet upwaktat

Kongl. Maj:t samt i Upsala blifvit till mitt ämbete inwigd, ärnar jag begynna visitationer i Stiftet och årligen hålla 6 à 20, så att jag ungefärligen på 5 år hinner besöka alla kyrkor. Vid dessa visitationer är det min ämbetsskyldighet att genomse kyrkornas handlingar samt efter Kongl. placatet den 28 Nov. och Kgl. brefvet den 18 Dec. 1666 efterspana och uppteckna alla slags monumenter. Därtill gifves ock mycken anledning af Kgl. Cancellie Collegii bref den 23 julii 1753. Tils vidare åtminstone är jag vid visitationerna biträdd af detta Consistorii vice Notarius Magister Jon Z. Hjelman, som jämte många andra vackra kunskaper äger mycken insigt i fäderneslandets och provincens historia, hvori han ännu vidare fortgår, om honom lämnas den upmuntran och förtroende, som både låckar och manar en ung man. Jag förmodar, att genom mitt och hans gemensamma bemödande Antiquitets Samlingen för Wexiö Stift skulle vinna all fullständighet och säkerhet. Den svårighet möter väl, att Notarien Hjelman ej kan rita, men få tillfällen lära förekomma, där sådant blir ovillkorligen nödvändigt, och vid dem skall jag draga försorg, att främmande biträde ej saknas. Mitt förslag synes leda till ändamålet och utan någon extra kostnad. Det enda vore, om någon upmuntran kunde gifvas Hjelman, som med knapp lön redan bestrider en högst besvärlig sysla, i hvilket afseende jag anhåller att framdeles få öfverlägga med N. N.

Huru de monumenter, som finnas, må förvaras, är ännu svårare att föreslå. De handlingar, som ej äro säkerhetsacter på sina ställen, håller jag före böra till Kgl. Antiquitets Acad:n infordras in originali, men gåfvobref, dispositioner m. m. af samma natur i vidimerad afskrift efter bokstafven. Epitaphier, grafvårdar m. m., som höra till någon ännu lefvande familie, synas böra af densamma underhållas eller ock tillerkännas kyrkorna och af deras medel vårdas. Ättehögar, Runstenar och andra minnesmärken på fältet håller jag före böra inhägnas, fridlysas och ställas under K[onun]gens Befallningshafvandes närmaste tillsyn. Kostnaden till deras vårdande blir ej stor. Därtill torde publica medel kunna anslås, om ej andra, åtminstone häradsrådets andel i sakören, som sällan komma häradsboerne till någon verkelig nytta.»

*Arendets
vidare
behandling*

Både Lindblom och Wallqvist påpekade — som det vill synas: med en viss rätt —, att hvad som behöfdes mindre var en ritare än en antikvariskt intresserad och kunnig man. Något intresse för gamla handlingar, runstenar o. d. kunde ej gärna förutsättas hos en ritare, ännu mindre några antikvariska kunskaper. När någon gång en ritare behöfdes — d. v. s. när akademiens ombud upptäckt någon ruin eller något gravmonument, som behöfde avbildas — kunde ju en dylik ritare skickas till platsen. I själva verket stod akademien på samma ståndpunkt. Akademien sökte att — kostnadsfritt — skaffa sig antikvariskt intresserade korrespondenter i olika landsändar, men behöfde en ritare för att avteckna de monument, som enligt korrespondentens mening hotades av förfall; så var fallet med den Soopska graven, vars vanvård för akademien anmälts av en korrespondent. Tillgången på kunniga ritare var ej stor, aldra minst på sådana, som voro vana att avbilda fornminnen, och det var nog därför nödvändigt att hava en dylik, verkligt skolad tecknare till förfogande.

För övrigt hade man inom akademien i anslutning till konungens anvisning börjat med några förarbeten, dels på den instruktion för de olika läns- eller stiftsombuden, på vilken även Lindblom tänkt, dels på en undersökning av vad som i äldre tider redan åtgjorts i — vad vi skulle säga — en inventering av landets fornminnen. I protokollet för den 27 maj 1788 beröras dessa förarbeten: »Herr Cantzli Rådet von Engeström aflämnade enligt benäget löfte dess promemoria rörande de grunder, hvilka kunna tjäna dem, som i Landsorterna blifwa anmodade att afrita eller beskrifva där befintliga minnesmärken, till rättelse vid sitt arbete. Academien emottog och afhörde detta promemoria med mycket nöje, men som de undersökningar, hvilka till uplysning af samma ämne voro i Kgl. Bibliotheket påbegynte till utrönande af hvad redan vore beskrifvet eller afritadt, ännu icke hunnit till slut bringas, och Herr StatsSecreteraren Schröderheim nyligen gifvit Secreteraren vid handen, det han innan korrt ärnade meddela academien åtskilliga från flera vederbörande i detta ämne inkomna hemställningar och utlåtanden, så beslöts, att detta mål må hvila, till dess det i hela sitt sammanhang kan företagas och afgöras.»

Fornvård och korrespondenter

Den 2 juni 1788 skrev Schröderheim till Adlerbeth: »Sedan Kongl. Maj:t i anledning af Dess Vitterhets Antiquitets och Historie academies underd. hemställan ang[åen]de de i orterne befintelige minnesvårdar och monumenter anbefalt mig att i detta ämne med vederörande Correspondera, har jag tillskrifvit någre Herrar Landshöfdingar och Biskopar på sätt min i afskrift bilagda skrifvelse utvisar, och får jag nu tillika öfverlämna de ankomna bref, då de återstående skola följa, så snart jag dem erhåller.» Adlerbeth gjorde då ett transsumt av de till Schröderheim översända breven och svarade Schröderheim i ett långt brev, som finnes kvar dels i koncept, dels i akademiens protokoll för den 2 juni 1788:

»Secreteraren upläste ett till honom ankommit ämbetsbref ifrån Herr Statssecreteraren och Commendeuren Schröderheim af denna dag, hvarjämte Herr Statssecreteraren bifogat de Svar, som ifrån Herrar Landshöfdingar och Biskopar inkommit å de till dem afgångna bref med anmodan att inkomma med förslag till bästa utvägarne att erhålla ritningar och beskrifningar öfver de i Riket befindteliga monumenter. Ägandes academien tillfälle att härvid yttra sina tankar.

De omnämnda brefven uplästes.

I anledning häraf stadnade academien i följande mening, hvilken Secreteraren befaltes att i akademiens namn genom svar till Herr StatsSecreteraren Schröderheim skrifteligen anmäla.

I de vidtagne anstalter till Konungens Befallningshafvandes och Biskoparnes hörande öfver ett ämne, som i anledning af den academien i nåder updragna befattning varit henne ömt om hjertat, igenkände academien med underdånig wördnad Konungens nådiga wård om witterheten i dess Rike och ansåg likaledes med fullkomligaste erkänsla det tillstånd henne blifvit förunnadt att i anledning af de inkomna svar få till Herr StatsSecreteraren yttra Sina tankar. Med undantag af Herr Biskop Wallqwists utlåtande och af de Herrar Landshöfdingars, som als ingen person kunnat inom sina län föreslå till de äskade beskrifningars och ritningars werkställande, gå alla de öfriga inkomna swar däruppå ut, att till detta arbetes bestridande upgifva några wissa i hvarje Landsort för skickliga ansedde perso-

ner emot visst antingen redan betingadt eller framdeles till betingande arfwode.

Detta är så mycket naturligare som en slik person föga lærer kunna utan belöning åtaga sig ett mödosamt arbete och ännu mindre sjelf tillsätta penningar uppå de till dess förättande nödiga resor.

Sådant trodde sig Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Akademien äfven förutse, då den samma i sitt underdåniga hemställande till Konungen af den 4 Dec. 1787 vågade tillstyrka, att en enda Ritare måtte få antagas till academiens tjänst, hvilken försedd med nödig lön och resepenningar kunde fara riket omkring att afteckna och beskrifwa hvad han på hvart ställe funne nödvändigt eller märkvärdigt samt af akademien vore anbefald att upsöka. Det är just uppå det samma som ock Herr Biskop Celsius i sitt yttrande syftar. Han föreslår, att en Ritare för Svea och en för Götha Rike måtte antagas, och till den sednare förrättningen upgifves Herr Hilfeling, hvars skicklighet i anseende till det honom gifna witsord akademien icke kan draga tvifvel.

Academien understod sig väl icke att vidare yrka på hvad hon i sitt ofvan åberopade hemställande till Hans Maj:t i underdånighet andragit rörande nyttan och nödvändigheten af en enda ritare, men trodde sig likväl vara tillåtit att skilja emellan tvänne frågor. Då nämligen Hans Maj:t i nåder pröfvat nyttigt, att Rikets minnesmärken må aftecknas och beskrifvas, lærer Hans Maj:ts nådiga behag vara att antingen till detta ändamål penningar må anslås eller ock att det samma på annat vis utan utgift må efter möjligheten befrämjas.

I förra händelsen vågade akademien först tro, att det blefve mindre kostsamt, om en enda Ritare för academiens räkning antoges och lönedes, än om en för hwar Landsort därtill med särskildt arfwode förordnades. Men därefter och isynnerhet att arbetet, förrättadt af en enda, skulle blifva mycket påliteligare än af flera och utom dess äga det företräde till likhet af plan, smak, stil, som fåfängt sökes af flera, svårligen lika skickliga händer. Akademien kunde för sin del därför icke annat än finna betänkligt att dela denna befattnings på sätt de inkomna svaren föranleda.

I sednare händelsen åter eller om Hans Maj:t i nåder finner till-

Fornvård och korrespondenter

räckligt att utan penningekostnad låta det i fråga warande arbetet efterhand ankomma på den åtgärd, som af hugade kännare och älskare allena kan wäntas, fann wäl academien, att ändamålet både senare och mindre säkert lærer vinnas, men ansåg dock icke ogörligt, att det i betydande mån kunde befrämjas, om Herrar Biskopar updroges att enkannerligen vid visitationer i sina Stift till detta mål sträcka sin omwårdnad och tillsyn. Herr Biskopen Wallqvists framställning är den, som i detta afseende särdeles förtjänar upmärksamhet. Det är troligt att de flesta af Herrar Biskoparne vid olika tillfällen kunde nyttja någon af Presterskapet till biträde, åtminstone till beskrifningar och afskrifter, om ritningar icke skulle kunna åstadkommas, hvilka ock förmodeligen icke ofta kunna blifva nödiga. Hvad upmuntran en slik prestman, som härmed vore behjelpelig, kunde förtjäna, vågade academien icke hemställa såsom vida skildt ifrån sitt ämne. Herr Biskop Lindblom har gifvit anledning till ökta tjensteår, hvilket säkerligen blefve ett kraftigt medel.

Hvad beslut Kgl. M:t i nåder vidtager, blifver det i alla fall angeläget, att academien stadgar en instruction för den eller dem, som med ritningarne och beskrifningarne kunde komma att tillhanda gå. Akademien har redan därtill varit betänkt på ett utkast i anledning av Herr Cantzli Rådet v. Engeströms upgift. Hon har ytterligare af Herrar Biskoparne Lindbloms och Wallqvists utlåtanden hämtat nya anledningar i samma ämne, som skola komma under öfwerwälgande, och hon låter nu emedlertid samla alt hvad redan är tryckt eller utgifvit rörande våra Svenska minnesmärken för att i sinom tid kunna underrätta wederbörande, hvad redan härutinnan är vidgiordt och följakteligen ej kräfver ny åtgärd.

Jämte det att hvad förbemält är genom Secreteraren Herr Stats-Secreteraren Schröderheim till svar lämnas, skulle ock de meddelta handlingar honom återställas.»

Adlerbeths och akademiens kritik af den af Gustav III föreslagna utvägen att lösa fornvårdsfrågan måste sägas vara dräpande och avgavs wäl därför i brev till statssekreteraren, icke officiellt till »Konungen». Huruvida Schröderheim föredrog brevet för konungen, är icke bekant, och i varje fall kom intet nytt kungabrev, i vilket

*Frågan om
fornvården
förfaller*

hänsyn tagits till akademiens anmärkningar. Gustav III ansåg förmodligen saken utagerad, och i juni 1788, då det ryska kriget utbröt, hade han andra och viktigare saker att tänka på. I akademien insåg man förmodligen det lönlösa i att avfatta en instruktion för ritare, som — ej funnos, och det hela stannade därför vid de ansatser, för vilka nu redogjorts.

De nu refererade förhandlingarna visa bäst skillnaden i uppfattningen av fornforskningens och fornvårdens betydelse mellan 1600- och 1700-talen. 1676 års plakat var ett »pass» för Hadorph såsom Antikvitetskollegiets sekreterare. I den egenskapen skulle han resa kring i landsorten för att uppsåra, undersöka och genom den medföljande ritaren avbilda de fornminnen, han påträffat, han skulle taga vård om kullfallna runstenar, om gamla familjers gravstenar m. m. Tanken, att Adlerbeth såsom akademiens sekreterare själv skulle företaga dylika resor, föll icke någon in, och icke ens en antydning i denna riktning förekom under överläggningarna. I stället skulle de förrättas av utom akademien stående korrespondenter, och något förslag till ansländet av nödiga medel till deras resekostnader hade akademien icke vågat framlägga. Resultatet av den anlidade utvägen hade därför bort kunna förutses. Något hade dock genom den gjorda ansatsen vunnits, i det att de korrespondenter, som frivilligt anmälde sig, blevo ganska många. Jag tager dem här i den ordning, i vilken de uppträda i akademiens protokoll.

Korrespon-
der
Hertzenhielm

Den, som här bröt vägen, var den förut omnämnde löjtnanten vid Dalregementet Adrian Hertzenhielm, en utan tvivel för hembyg- dens gamla minnen mycket intresserad man, vars kunskaper och omdöme som fornforskare dock ej stodo i jämnhöjd med hans goda vilja. Vid sammanträdet den 13 september 1786 föredrogs, såsom förut nämnts, hans memorial om Isala lada, vilket ledde till den praktiskt enda åtgärd, som under denna tid företogs till bevarandet av ett fornminne — eller kanske rättare till ett *historiskt* minne av en något tvivelhaltig karaktär. Därjämte var det han, som kom fram med förslagen till ladans framtida underhåll, till minnesstenen och till medaljen åt Isalabonden. Sedd från 1700-talets synpunkt var detta en betydande insats, som förklarar akademiens uppskattning

av Hertenhielm. Men denna lyckade framstöt blev också hans enda mera betydande gärning såsom akademiens korrespondent. I protokollet för den 13 September 1786 skrives väl om honom: »derjemte tilbiuder han [sig] at insända en Berättelse öfver Näf-tåget, hvilken han i handskrift öfverkommit», och som akademien förklarade sig med nöje vilja emottaga. Men »Berättelsen» — Elaus Engilberti Terserus' relation om ett folkupplopp i Dalarna 1598 — var bekant i flera avskrifter och var således ingen arkivalisk upptäckt; om själva »Tumultet» hade Ihre skrivit en uppmärksammas disputation. Hertenhielms avskrift, som nu finnes i akademiens arkiv, var dock ganska prydlig och vittnade i varje fall om hans samlarintresse. Hans nästa »fornfynd» nådde likväl ej upp ens till denna nivå. Det var av en i Venedig 1569 tryckt bok, som han i brev den 30 oktober¹ erbjöd akademien. Sluteligen — skrev han — »anhåller jag i ödmjukhet at för herr CancellieRådet få omnämna en bok, tryckt i Venedig 1569, kallad La Guerra d'Attila. Den innefattar hunnernas fält-Tåg emot Italien uti 5te Seculo. Auctoren, Tomaso d'Aquilegia, var samtidig med händelserne, dem han så noga beskriver, at så vida mig är bekant har man ej bättre kundskap om så mörka tider. Skulle Kongl. academien befalla et utdrag af denna förmodel. sällsynta bok, blir det min skyldighet at efterkomma». Såsom belysande Sveriges historia hade boken således intet intresse, och dessutom var La guerra d'Attila ganska säkert ett falsarium från 1500-talet. Bibliothekarien Sundström, som på min begäran varit välvillig nog att undersöka saken, har härom antecknat: »La guerra d'Attila flagello di Dio tratta dallo archivio de'principi d'Esti divisa in quattro libri, trycktes 1568 i Ferrara hos Francesco de' Rossi da Valenza och omtrycktes året därpå i Venedig av Farri (redaktionen av denna upplaga var gjord av Alemanio Fino). Verket utgavs anonymt, men efter en uppgift i början, skulle det ha skrivits av Tomaso d'Aquileja. Ursprungl. skulle boken ha skrivits på latin, därefter översatts till provensalska samt slutligen till italienska. Niccola Haym uppger emellertid i Bibliotheca italiana, ed. 1803, s. 66, att förfat-

¹ Detta och följande brev från akademiens korrespondenter finnas i akademiens arkiv i »Brev till K. Vitt. Hist. och Ant. Akad. 1786—1826».

tarnamnet är fingerat och att den verkliga författaren är Gio. Battista Pigna.» Så mycket är i varje fall säkert, att någon på 400-talet levande historiker Thomas d'Aquileja icke är känd, likaså att någon av honom på latin skriven historia veterligen icke finnes i något bibliotek. Bakom Hertenhielms besynnerliga erbjudande låg nog en oredig föreställning, att den ryktbare Attila, såsom det uppgives i Prosaiska krönikan och av Johannes Magni, varit en *svensk* konung — en tro, som ännu på 1700-talet framkallade ett förfalskat runmynt med påskrift: Athila Gavta ug Svethiot Kongr (se förut IV. 200). Antagligen anade akademien den italienska bokens verkliga karaktär och avböjde gåvan: »Sluteligen hade Lieutenanten äfven tillbudit att lämna academien ett utdrag af en rar bok, La guerra d'Attila kallad. Men som denna i flera nyare arbeten är åberopad och till sitt innehåll känd, så trodde academien öfverflödigt att med sådant falla Lieutenanten besvärlig» (Prot. den 19 dec. 1786).

Några dagar förut, den 12 december, hade akademien likväl, såsom vi sett, utsett honom till sitt ombud i Dalarna — tydligen på grund av hans förtjänster om Isala lada. I det brev, i vilket han själv anhållit om detta uppdrag, hade han, väl för att styrka sin kompetens, »bilagt afskrifter af Bref från Konung Gustaf I, funne i Svärdsjö kyrka och der förvarade. Och som Lieutenanten anhållit at öfver desamma erhålla academiens yttrande, så skulle efterfrågas, huruvida Concepterna til desse Bref funnos i Riks archivet eller ej.» Vid denna undersökning befanns, att »det ena brefvet derstädes igenfunnits, men om de öfriga såsom odaterade ingen säker underrättelse kunnat erhållas. Emedlertid fann academien alt skäl för de meddelta afskrifterna betyga Lieutenanten Hertenhielm sin erkänsla och komma de wid acad:ns handlingar att förvaras» (Prot. 19 dec. 1786).

Emellertid måtte det ha dröjt något, innan han fått det »pass», som landshöfdingen skulle utfärda för honom, ty först den 21 mars 1787 framförde han i brev till akademien sin tacksamhet: »Det smickrar mig utmärkt, at Kongl. Academien igenom den utfärdade föreskriften behagat gilla det bemödande jag redan gjordt uti uppfyllande af hvad som kan bidraga til Dess nöje, och som min egen ro dervid tillika är förenad med utomordentelig arbets-lust i våra gamla

Fornvård och korrespondenter

häfder och uti alt hvad som kan utmärka mit nit för det allmännas tjenst, hoppas jag i sådant afseende framdeles at kunna göra mig förtjent af Kongl. Academiens ytterligare bifall.» För att vidare styrka sin kompetens fogade han nu till brevet den utlovade relationen om Näftåget, »en ibland de märkvärdigaste händelser, som sig i denna Orten tildragit, hvarjemte jag för analogiens skull tar mig friheten bifoga ett manuscript rörande Strelitzarnes uplöpp i Mouscow 1682, bägge vittnande om de grufveligheter, som en otyglad menighet kan åstadkomma.» Bägge skrifterna ha bevarats i akademis arkiv.

Hans under 1786 visade nit hade emellertid haft till följd, att Elers den 30 januari året därpå framlade sitt förut omtalade förslag att i akademis Handlingar bereda plats även åt korrespondenternas insända bidrag — ett förslag, som ledde till kungörelsen av den 10 maj 1787, vilken således åtminstone i någon mån kan räknas Hertenhielm till förtjänst. Men efter upphöjelsen till akademis ombud i Dalarna tyckes hans nit märkbart ha svalnat. Sitt första »fornfynd» under året 1787 framlade han först i brev den 14 maj: »Jag utbeder mig den äran at til herr Cancellie Rådet och Riddaren få öfversända ritningen, som hosföljer, af et gammalt mässings-fat, hvilket förvaras hos en man här i staden. Dess antiquité torde väl icke vara så hög, men om Herr Cancellie Rådet och Riddaren pröfvar detsamma äga något värde, anhåller jag i ödmjukhet at framdeles få inkomma med vidare uplysning, äfven som jag nästa gång hoppas kunna öfverlämna något, som mera torde intressera Kongl. Academiem.» — Fatet tyckes alls icke ha varit någon märkvärdighet, men hade en inskrift med »Schlawonska bokstäfver», som Hertenhielm ej kunnat tyda, och akademien var välvillig nog att av den ryske tolken begära en svensk öfversättning. Den skickades till Hertenhielm, men sedan hör man ingenting vidare om detta fynd.

Den 12 november 1787 avgav Hertenhielm sin sista rapport till akademien, och i denna har han för första gången något av intresse att meddela: »Under en resa förledne Sommar igenom hela Kopparbergs Lähn var jag sinnad at genomgå alla de äldre handlingar, hvilka i kyrkorna ännu kunna finnas, men som Herr Biskopen Doctor Ben-

zelstjerna redan förut öfversedt och til afskrifning med sig tagit alt hvad märkvärdigt kunnat förefalla, har jag ansedt min befattning därmed öfverflödig, så vida Kongl. Akademien ändå torde få del af dessa samlingar. Icke dess mindre såsom nogon frugt af en så vidsträckt resa tar jag mig den friheten öfversända ritningen af en gammal och längesedan obrukbar Trädkyrka uti Järna församling i Wester-Dalarne, hvilken är conserverad af den tillfällighet, at en kläckstapel i senare tider blifvit jemte densamma upford. Tradition berättar, at då denna kyrka byggdes hafva icke mera än 4 hushåll funnits i Järna församling, hvilket nog kan synas af dess trånga utrymme, och at det skedt i den första Catholske tiden, kan slutas dels af dess antique forme, dels af den okunnighet man sedan råkat uti om dess öden. Inne i själfva kyrkan finnas många kvarlevor af bilder och munk-prydnader. Et sådant fragment af en gammal altartafla med mariæbild igenfants med sådane Caraterer, som finnas copierade på hosföljande ritning. Om denna upgift intresserar K. akademien, anser jag mig redan belönt för den möda jag gifver mig at på nogot sätt kunna fullgöra K. akademiens åstundan, för hvilket ändamål jag varken vill eller bör bespara tid och kostnad. Uti privatorum Samlingar har jag öfverkommit et och annat, som framdeles kan meddelas, hvaribland jag räknar en illustration öfver gamla Hushaga Slott i Tuna socken, där Drottning Margaretha under tiden vistats och som äfven i hennes tid blef upbrändt af de oroliga Dalkarlar.»

Därmed avstannade brevväxlingen mellan Hertenhielm och akademien. Hans teckning av den gamla nu försvunna kyrkan har bevarats i arkivet.

Beskrivningen av »Hushaga slott» skickades däremot aldrig in till akademien — finnes i hvarje fall ej kvar — och om »Slottet» kan det vara nog att anföra, vad Doktor Hällsjö skriver i sin relation om den grävning, som han 1932 företog vid Borganäs: »Detta nu s. k. Borganäs område benämndes före byggandet af Bergslagsbanan och Domnarfvets järnverk »Hushagsudden» och dess yttersta och högsta kulle bar i folkets mun namnet Drottning Margaretas eller endast Margaretas kulle. Rester af murar, som förr kunde skönjas på kul-

Fornvård och korrespondenter

len, kallades för »Hushagsslottet». Området utgjordes af en tämligen svårtillgänglig gran- och löfskogsbevuxen udde, belägen i en hage, tillhörande den i sydväst därintill liggande Hushagens herrgård, sedan urminnes tider tillhörig staten och upplåten till sommarbostad åt landshöfdingen i Kopparbergs län» (V. H. A. Topografiska arkivet, Stora Tuna).

Den korrespondent, med vilken akademien näst efter Hertenhielm *Hernqvist* kom i beröring, var i motsats till föregångaren en verkligt betydande personlighet, en av den gustavianska tidens mera framstående naturvetenskapsmän: Peter Hernqvist, som blivit kallad »Svenska veterinärvetenskapens fader». På Linnés tillskyndan började han under en flerårig vistelse i Frankrike vid de berömda veterinäranstalterna i Lyon och Paris att studera djursjukdomar och vid hemkomsten 1769 satte han in hela sin kraft på att få även ett svenskt veterinärinstitut till stånd. Till sist lyckades detta och vårt lands första veterinärskola inrättades i Skara, vid vars gymnasium Hernqvist 1772 utnämns till lektor. Jämte det att han blev lektor vid gymnasiet fick han behålla ett förut innehaft stipendium på 1,000 daler Smt. mot det att han »i vetrinären» undervisade två elever, och 1775 anslogs åt honom hemmanet Brogården vid Skara till inrättandet av en veterinärskola. Till hjälp för uppförande av nödiga byggnader erhöll han året därpå den alldeles otillräckliga summan av 400 daler Smt. Med sin sega energi skaffade Hernqvist sedan ytterligare medel, så att han kunde börja uppförandet av de nödiga byggnaderna. Han ingav då — när har jag ej kunnat finna — till Kungl. Maj:t en redogörelse för arbetet. Denna redogörelse sönderföll i två avdelningar, först »Beskrifning på de vid gräfningar under Artis veterinariæ lärohuset på Brogården wid Skara funna minnesmärken efter det der i fordna dar warande Franciscaner Clostret». Därefter följde »Beskrifning på det nu tillärnade Artis veterinariæ Lärohuset». Någon av akademiens ledamöter — vilken upplyses icke — som förmodligen tillhörde något av de ämbetsverk, som skrivelsen passerat, kom emellertid att fästa sig vid den och tog en avskrift av den, vilken avskrift (av bägge avdelningarna, men varken daterad eller med Hernqvists underskrift försedd) nu finnes i akademiens topogra-

fiska arkiv (Brogården). Den föredrogs vid sammanträdet den 2 januari 1787:

»Anmältes och uplästes artis veterinariæ Professorens i Skara Mag. Hernqvists för längre tid sedan till Kongl. Maj:t inkomna berättelse om åtskilliga under gräfning darsammastädes fundna minnesmärken efter det fordna Franciscaner-klostret. Akademien fant bäst, att Secreteraren genom handbref till Professoren Hernquist förklarar honom det nöje, hvarmed akademien inhämtat bemälte underrättelser, och hennes önskan, att Professoren behagade meddela en fortsatt beskrifning om hvad ytterligare märkvärdigt under gräfningen kan hafva sig yppat. Akademien skulle äfven anse för ett prof af hans benägenhet, om hon af Professoren finge emottaga såväl accurat ritning på de omförmälta inscriptioner som ock de fundna penningar in originali till påseende, om något interessant i Svenska myntkunskapen däraf står att inhämta. Den inlämnade berättelsen förvaras emedlertid bland Academiens Acter.»

På Adlerbeths brev svarade Hernqvist den 25 januari: »Herr Kongl. Expeditions Secreteraren behagar på Kongl. Antiquitets Academiens vägnar befalla mig inkomma til högtbemälta Kongl. Academie med en fullständig berättelse om det jag under gräfningar på Brogården kunnat finna uti det nedgräfna och med jord betäckta Franciscaner Closter, uppå hvars dolda rudera jag kommit til at bygga. Min skyldiga åtlydnad fordrar at efterkomma denna höga befallning, allenast mig nådigt lämnas tid til nästa sommar, då en ännu återstående del af fordna Clostret skall upgräfvast, hvar efter jag med skyldig djup vörndnad skall söka efterkomma en så nådig befallning.» — Hans brev upplästes i akademien den 30 januari.

Men därmed tystna handlingarna i ärendet. Hernqvist fick troligtvis ej tid att utarbета den utlovade, utförligare redogörelsen, den omnämnes icke i protokollen och finnes i varje fall ej i arkivet. Den första redogörelsen, som upplästes den 2 januari, har sedermera tryckts av N. Beckman i Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift III s. 31—33 och torde utan tvivel vara den märkligaste grävningsberättelse, som då ännu nedskrivits.

Fornvård och korrespondenter

Men endast med en viss reservation kan Hernqvist räknas till akademiens korrespondenter. *Han* hade ju icke inskickat grävningsberättelsen till akademien, och den nya, han hade utlovat, blev aldrig färdig. Men av de utomstående, med vilka akademien trädde i beröring, var han obestridligen den märkligaste och hans bidrag det mest betydande, som akademien fick emottaga.

Akademiens i ordningen tredje korrespondent, Daniel Gude *Gedda* Gedda, stod däremot på ungefär samma vetenskapliga ståndpunkt som Hertenhielm. Om hans levnadsomständigheter känner jag blott vad som meddelats i Elgenstiernas bekanta arbete. Han var född 1726 och således, då vi möta honom i akademiens historia, en man på över sextio år. 1756 hade han blivit e. o. kanslist i postexpeditionen, 1754 postmästare i Vik, 1761 hovkvartermästare — troligen blott titulär — och 1762 postmästare i Malmö, från vilken plats han tog avsked 1778. Då korrespondensen med akademien började, var han bosatt i södra Småland på sin egendom Öjhult i Pjätteryds socken. Av akademiens ledamöter tyckes han personligen blott ha känt riksarkivets chef, sekreteraren Strand, och till honom — för vidare befordran till akademien — inskickade han en avskrift av Magnus Stenbocks bekanta, 1716 nedskrivna »Försvarsskrift» eller »Relation» — som det förefaller utan att känna, att denna redan var tryckt i andra bandet av Loenboms Anecdoter om Namnkunniga och Märkwärdiga Svenska Män (1773). Om den insända handskriften skrev han den 2 september 1787 till Strand: »Är han emot förmodan intet orriginal, så är han säkert lika gammal med orriginalet eller första afskriften deraf, emedan han varit förward uti framl. Landshöfdingen och Ridd. Lindenstedts Biblioteque, som fådt den af sin wän framl. Generalen och Landshöfdingen Friherre Barnekow, hwars Fru Swärmoder war en dotter af framl. Kongl. Rådet och Feldtmarskalken Gref M. Stenbock. En annan Manuscript under tittul: Continuation af Samuel Puffendorfs Historia och tankar öfwer Europeiske Staterne — författad uti första fierdedelen af detta secler och efter den tidens skrifsätt nog fintlig på sina ställen med fransyska noter offereras ock ödmjukeligen, om Herr Kongl. Secreteraren skulle den befalla, då jag wil söka lägen-

het at få den uppskikkad. — Han har äfwen haft Sit tilhåll i samma biblioteque». (P. S.) »Ibland några antique pieser jag i Skåne samlat är äfwen sigillet til hoslagde aftryck, som sjelf wittnar om sin ålder, men wid hwad publiquet wärk det egenteligen warit nyttjat, lærer någon stor antiquarius bäst kunna säga, ty om det warit closter Sigil i Wästerås, skulle Skåne swärligen kunnat blifwit Dess hemwist för efterwerlden.»

Vad den Stenbockska handskriften beträffar — som fortfarande finnes i akademiens arkiv — framgår redan av pikturen, att den ej kan vara Stenbocks original, och även i övrigt äro Geddas uppgifter felaktiga. Barnekow var nämligen icke, såsom Gedda trodde, gift med Stenbocks dotterdotter, utan med hans 1710 födda dotter. Loenboms uppgifter om de handskrifter, han för sin edition begagnat, äro däremot fullt riktiga. Det av Stenbock själv nedskrivna originalet hade lämnats till Stenbocks son Carl, som uppgives icke ha hyst något större intresse för faderns andliga testamente. Men — fortsätter Loenbom — »Fältmarskalkens Måg, Framledne General Lieutenanten, Landshöfdingen och Commendanten i Christianstad samt Commend. af Kongl. Swärdsorden Friherre Barnekow, en Herre, mycket bevandrad i Svenska häfder, dem han både gynnade och befordrade, satte med alla skäl stort wärde på sin Swärfaders ypperliga förtjänster emot Fäderneslandet och skaffade sig en Afskrift derutaf, hwilken han behagade meddela mig. — Utom wälbemälde Herr Gen. Lieutenant är mig icke bekant, at någon deraf ägt afskrift mer än Framledne Fältmarskalken, Ridd. och Commend. af Kongl. Maj:ts orden Friherre Matth. Alexander von Ungern-Sternberg och Stats Secreteraren samt Commend. af Kongl. Nordstjerne Orden Herr Matthias Benzelstierna, hvars Exemplar jag ägt den förmon at til Collationering få nyttja.»

Loenboms edition stöder sig således på Barnekows avskrift; Lindenstedts åter är en avskrift av denna, och det var denna Lindenstedts avskrift, som Gedda nu erbjöd akademien. Den är vad renskriften beträffar betydligt sämre än de två, som finnas i Kungl. Biblioteket (Rålambska samlingen). Något större värde hade manuskriptet således icke. Benzelstierna, som då var akademiens president, ägde

själv en annan avskrift, som säkerligen var bättre, men icke dess mindre ansåg akademien sig med tacksamhet böra mottaga manuskriptet, ehuru med en halvt dold reservation mot uppgiften om dess egenskap av original. Protokollet för den 20 november 1787 lyder nämligen: »I academien anmältes, att Håfquartermästaren Daniel G. Gedda från Christianstad till academien insänt ett manuscript, som han förmenar (!) vara Original af framl. Kgl. Rådet och fältmarskalken Grefve Stenbocks berättelse om dess märkvärdiga krigsförrettningar och sluteliga olycka; hvarjämte följt aftryck af ett gammalt sigill, och håfquartermästaren tillbudit academien ett annat manuskript under titel: Continuation af Samuel Puffendorffs historia och tankar öfver Europäiska staterna. Academien befalte Secretararen skrifteligen betyga håfquartermästaren Gedda det nöje, hvarmed hon emottagit bemälte Grefve Stenbocks manuscript, med tilläggning, att academiens erkänsla skulle än ytterligare förökas, om han behagade insända det tillbudna Puffendorffiska manuscriptet, äfvensom academien skedde ett nöje, om hon finge se sjelfva sigillet, hvaraf aftrycket blifvit henne meddelt.»

På Adlerbeths brev svarade Gedda med en utförlig redogörelse för sina antikvariska forskningar och samlingar och fortsätter: »Uppmuntrad af det nådiga afseende höglofl. kongl. academien behagat på berörde piecer göra, dristar jag äfwen i ödmjukhet underställa, om antingen alla eller något af de härhos i aftryck bifogade gl. sigillerne skulle befallas såsom ock den åldrigare afhandlingen om de 4 monarkierna, som til den ändan i djup ödmjukhet upsändes — — — Under mit wistande i Skåne hade jag tilfalle samla åtskilliga antique saker, i synnerhet knifwar, dolkar, spetsar til handpikar och så kallade åskewiggar af flinta samt en armborst ganska wäl gjord och med ritat elfenben inlagd samt stålfjäder, Domkraft til upspenning af pilar, utom åtskilliga gamla myntsorter, fast merendels utländska etc., men här i Småland är alt sådant sällsynt, så at jag sedan min hitflyttning allenast fådt et slagswärd med ofantelig stor parer bögel uppå samt en sporre utan kringla med 9 tums hals. Uti den Soknekyrka, hwarunder denna min gård lyder, fins nu mera inga handskrifne handlingar, ehuru kyrkan är i bland de älsta i Wexjö

Stift, men säges hafva warit och blifwit förstörda. Emedan jag är någorlunda kännare af gammal skrifwen Svenska, så hade jag nog hug til at efterse sådanne handlingar uti kringliggande kyrkor, som höglof. kongl. academien enligt annonsen i Inr. Tidningen Nr. 37 d. 10 sistl. maji åstundar, dem uttaga och til höglof. kongl. academien upsända, om jag dertil på något sätt blef authoriserad. Runstenar skal ock finnas uti Liunga och Liungby Soknar här i neigden, dem jag nu mera intet rätt wäl förstår i brist af påliteligit alfabet, men om jag det kunde erhålla, skulle jag anse för den ypperligaste ära at gå höglof. kongl. academien tilhanda med de uplysningar i Historien, som deraf kunde hämtas. — Christianstad och Öyhult d. 7 Dec. 1787.»

Brevet föredrogs i akademien den 2 januari 1788: »Ytterligare anmäلتes ett till academiens Secreterare nyligen ankommit bref från Håfquartermästaren Gedda, hvarvid bifogas 1°) det gamla Sigill af koppar, hvars aftryck han tillförne insänt. 2°) den af honom tillbudna fortsättningen af Samuel Puffendorffs historia och tankar öfver Europäiska Staterna. 3°) En gammal handskrifven historia om de 4 Monarchier. 4°) Sex aftryck af gamla sigiller, af hvilket alt han tillbjuder att göra academien föräring. Akademien beslöt att närmare bese och undersöka det ena med det andra, som Herr Håfquartermästaren insänt för att i anledning deraf framdeles taga det beslut, som kommer att honom till swars meddelas.»

Av dessa gåvor voro sigillen nog det värdefullaste; i akademiens samling finnas ej mindre än fem av Gedda förärade medeltida sigillstamplar. Karakteristiskt nog för tiden tyckes akademien icke ha hyst något intresse för hans samling av äldre fornsaker — »Åskewiggar af flinta» o. d. — ty de nämnas aldrig sedermera i korrespondensen. »Puffendorffs Continuation» visade sig vara ett mycket bekant, ehuru otryckt arbete af Arckenholtz och »de fyra monarchierna» en översättning av ett likaledes välkändt och många gånger tryckt arbete av den tyske humanisten Sleidanus — en i Sverige mycket läst bok, som 1610 kommit ut på svenska i Schroderus' översättning. Redan i 1626 års konstitutioner för Uppsala universitet föreskrives, att professorn i historia skulle föreläsa »Sleideni de 4 monarchijs», och

därmed fortsattes under hela 1600-talet. Att en tysk författares framställning på 1500-talet av Babylons, Persiens, Alexanders och romarnes världsvälden 1787 icke kunde ha något historiskt värde, var ju tämligen klart. En svensk översättning av arbetet kunde väl, om den förut ej varit tryckt, tillmätas ett visst värde för svensk lärdomshistoria. Men detta var här alls icke fallet. Geddas manuskript är nämligen en ordagrann avskrift av Schroderus' 1610 tryckta översättning och kan således ej, såsom Gedda uppgivit, ha tillhört en av hans förfäder, som avled 1573. För övrigt hade hovkvartermästaren, egendomligt nog, ej fäst sig vid att hans ättefar, som var *dansk*, skulle ha översatt Sleidanus på *svenska*. Akademien, som helt visst genomskådat värdet av gåvan, sökte också på allt sätt att avböja den. Och som man av avslutningen finner drog akademien sig också för att för Gedda, liksom förut för Hertenhielm, utfärda ett pass.

Protokollet för den 15 januari 1788 lyder nämligen: »Beträffande först det till academien förärta sigillet, skulle Håfquartermästaren Gedda till svar lämnas, att academien detsamma med skyldig tacksamhet emottog att bland Samlingarne under dess vård förvaras. Den tillbudna fortsättningen af Puffendorffs tankar om Europäiska staterna, hvilken befunnits på 1720-talet vara af Arkenholtz författad och icke någonsin genom trycket allmän giord, förklarade academien sig likaledes benägen att lämna ett rum bland sina handlingar och betygade för Håfquartermästaren, som henne denna handskrift uplåtitt, sin fullkomliga erkänsla. Akademien ansåg äfven med tacknämlighet, att Håfquartermästaren genom insändande af det åldriga manuscriptet om de 4 monarkierna gifvit henne ett tillfälle att detsamma bese, men emedan af de skäl hans bifogade anteckning innehåller, till följe hvaraf bemälte handskrift ifrån längre tid tillbaka varit förvarad i hans släkt, academien nogsamt inhämtade, at detta arbete i Håfquartermästarens hand ägde ett pretium affectionis, som afhölt academien att på bekostnad af hans nöje detsamma sig tillägna; ty fant academien bäst, att det till sin ägare återskicka.» Hans önskan att bli akademiens ombud i Småland och såsom sådan erhålla ett »pass» ansåg man sig likväl icke kunna tillmötesgå. »Det skulle jämväl vara academien kärt, om Håfquartermästaren funne tillfälle

att i kringliggande kyrkor taga afskrifter af befindteliga märkvärdiga handlingar och dem till academien inlämna, hvarvid academien trodde den förklaring hon i Inrikestidningen den 10 maj 1787 låtit till allmänhetens kunskap inflyta, till auctorisation för Håfquartermästaren göra tillfyllest. Sluteligen befaltes Secreteraren att till underhjelpande af Håfquartermästarens förklarade åhåga att undersöka runstenarne i nejden och derom meddela academien sina anmärkningar, tillstålla honom det begärdta runealphabetet.» Hans förutsättningar för en framgångsrik runforskning vore ju ej stora, men akademien skickade honom likväl det begärda runalfabetet.

Akademiens skäl att avböja den erbjudna gåvan av de fyra monarkierna var onekligen skickligt funnet. Gedda hade nämligen skrivit: »om denna handskrifna Cronicas (om man så kan kalla henne) ålder wittnar både styl och skrifsätt. Hon har gådt i arf uti flere leder, förments alltid kommit ifrån en sonesons son af framl. R. R. och Ridd. Jonas Carlsson Gedda vid namn Gude Axelson Geddas Boksamling, som var min Faderfaders Faderfaders Fader och slöt sin lefnad 1573. Samme G. Ax. Gedda studerade i Wittenberg under Doctor Luther och engagerades sedan wid Militairen, hvarunder han befordrades til Lieutenant, men uppå Danske Konung Christiern III befallning måste för sina Studiers och Religions kundskapers skuld antaga Präste-ämbete och blef förordnad till Pastor i Qwille och Religions Probst öfver Wiken, som nu kallas Bohuslän. Under dess och Doctor Luthers lefnadstid ha de fördt beständig brefväxling med hwarannan både uti andeliga och verldsliga mål, som af efterkommanderna någon tid förwarades, men sedan uti en eldswåda omkom, då några få böcker tillika med detta manuskript blefvo undan bergade.» En handskrift, som tillhört Luthers vän, löjtnanten och prosten Gedda borde för ättlingen äga ett pretium affectionis, som akademien ej ansåg sig böra beröva honom.

Då akademien icke med förtjusning mottog ett så värdefullt manuskript, blef Gedda ytterst missbelåten och skref den 9 februari till Adlerbeth: »At Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Academien med nådigt wälbehag behagat anse den i ödmjukhet upsände Archenholtz Continuation af Puffendorff samt det gl. bronze Sigil-

Fornvård och korrespondenter

let, har jag med den aldra wördnadsfullaste fägnad af Herr Cancellie Rådet och Riddarens gracieusa skrifvelse d. 22 passato fådt öfwertygelse om; men at manuscriptet om de 4 monarchierne, hwars styl jag trodde kunna wittna om Dess ålder och fölgakteligen i anledning af annonsen uti Inrikes Tidningen för d. 10 sistl. Maij förhoppades skola af Kongl. Academien emottagas, blef mig uppå den grund återsänd, at det warit uti mina Förfäders ägo samt at jag för den skuld skulle derpå sätta större pretium affectionis än jag wille mig thy afhända, kunde så mycket mindre af mig förmodas, som jag äfwen förmente mig at af ofwannämde annonce draga den meningen, at enär något antiquet skal upsändas, man då tillika borde uppgifwa författare til Skrifna handlingar eller de ställen, hwarest de hittils förwarade blifwit, lika som jag tog mig den friheten göra med framl. Gref Stenbocks relation. Ingen lærer håller til annan otwungit erbjuda hwad man häldre sjelf wil behålla. Och då Hans Kongl. Maij:tt af sin priswärda nåd och hulda omtanka för Wettenskapernas uplifwande nu med Witterhets- förenat historie och antiquitets kundskaperne uti en academie, gifwes mig det aldra önskeligaste tillfälle at därstädes til ewärdelig förwaring få insinuera, hwad jag tillfälligtwis kunnat samla, om jag wore öfwertygad, at det emottoges.

Det har i flera år warit et obeskrifweligt kärt föremål at kunna ifrån förödelse frälsa antiquiteter, Skådepenningar, gamla mynt, naturalier och hwad eljest sällsynt, som kunnat komma til min kundskap, intet så mycket för at behålla det sjelf, men mer för at öka större samlingar utan afseende på alt hwad som kan få namn af betalning. Sedan nu Herr Cancellie Rådet och Riddaren behagat yttra at Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Academien nådigt wil emottaga Stamparna til de af mig i största ödmjukhet upsände gamla Sigillerne har jag den äran samma härjämte öfwersända under aller ödmjukast anhållan at de måtte få et litet rum i bland Kongl. Academiens samlingar, hwarigenom de blifwa til högre pris betalta än jag någonsin därå skulle kunna sätta. Jag hade ämnat at såsom bihang til de gamla manuscripten nu äfwen sända några Romerska mynt af Wespasianus Augustus, Diocletianus, Constantius m. f. samt et twåsidigt franskt Karoli mynt, utan twifwel af dem, som nämnes

uti Monarchie beskrifningen af Götherna efter namnet begynnes med göthiskt K. samt Liljorna på åtsidan uti påfwiskt feldt; å fransidan är et stort kors med 2^{ne} Cronor och 2^{ne} Liljor uti, men wågar intet utan gifwit tilstånd, efter [i] Kundgörelsen inga gamla mynt äro äskade.

För min del har jag altid önskat at uti Stockholm måtte blifwa et så sällsynt museum inrättadt som den Köpenhamnska Kunst Cammar, och jag hoppas min önskan blefwe upfyld, om under denna tidepunkt, då Herr Cancellie Rådets och Riddarens wittra inseende samt Kongl. Academiens handläggning nyttjades til grundläggning, och jag tycker mig se, huru glada alla små samlare skulle blifwa, om de fingo hwar i sin mohn bidraga til et så lysande ändamål.

Af de uti denna Soknekyrka befintliga gamla Konunga- och Biskopsbref har jag den äran härjämte sända bewittnade afskrifter, hwarmed jag sökt i det nogaste efterapa både stafsätt, comatering etc. Men som de blott handla om enskildta mål, är jag osäker, huruvida de kunna något bidraga til Kongl. academiens föremål, hwarföre jag skulle önska at få afwakta Herr Cancellie Rådets och Riddarens tankar härom, innan jag reser vidare. År 1677 har en Pastor wid namn Swen Tilliander tillträdt Pietteryds Pastorat och då noga hopsamlat alla wid kyrkan befintliga bref och handlingar, dem han först uti en inbunden bok inskref och lät vidimera samt sedan sammanbinda och ad acta lägga, som de ännu befinnes. Därefter har han gifwit sitt missnöje til kenna öfwer det förstörda, som af bladet kan intagas. För det öfwersända Rune Alphabetet aflägger jag ödmjuckesta tacksägelse. Det liknar i det närmaste det, som Hwitfeld uti sin Cronicas 1^{sta} del fol. 2 låtit anteckna. Låter Gud mig lefwa till Sommaren, skal jag se på de här i neijden upsporde Runestendar, om det är möyeligit at deraf göra någon uptäkt, tjenlig för historien.»

Efter mottagandet af detta bref fanns det naturligtvis ingen möjlighet att vägra »de fyra monarkierna» ett rum i akademiens samlingar och den 11 mars 1788 beslöt »akademien att honom skulle till svars lämnas, det academiens med mycken tacksamhet emottog, hwad henne i så måtto föräradt blifvit, och hwad angår den gamla handskriften,

Fornvård och korrespondenter

så emedan academien intet annat skäl haft till dess återställande än en billig laggranhet att ej betaga ägaren ett Document, som i dess förfäders ägo länge förvaradt, borde i hans hand äga pretium affectionis, men Håfquartermästaren nu sjelf behagat häfva detta skäl genom förnyad förklaring af det nöje, hvarmed han skulle se denna handskrift förenad med academiens samlingar, ty återstod för academien nu icke annat än att med all erkänsla det tillbudna Documentet emottaga. — — — Sluteligen förklarade academien sig önska att emot Håfquartermästarens nit visa något mera tillfyllestgörande prof af sin wälwilja än blotta försäkringar därom, och då andra tillfällen därtill tryta, beslöt academien att tilldela honom såsom ett vedermäle af sin hågkomst den silfwer medaille, som till belöning för Historiska afhandlingar tilldömes författare, hvilken academiens Secreterare i det svar han till Håfquartermästaren affärdar skulle anmoda honom att emottaga och förvara, icke för värdets skull utan för afsigtens å academiens vägnar. Till detta behof skulle en silfwermedaille af ofwannämnda slag användas, hvilken, behållen från fordna Vitterhets-academien och af sådan grund af Herr Cantzli Rådet v. Rosenstein såsom dess Secreterare förwarad, nyligen af honom blifvit aflämnad till academiens nu varande Secreterare.»

Med denna utgång av förhandlingarna var Gedda, som man kan förstå, fullt belåten och skrev den 5 april 1788: »Uppå den grund Herr Cancellie Rådet och Riddaren behagar förklara emottager jag såsom det nådigaste wedermäle af Kongl. Academiens oskattbara ynnest den silfwermedaille Herr Cancellie Rådet och Riddaren uti ofwan berörde gracieusa skrifvelse behagat sända med aller ödmjukast försäkran, at han tillika med en annan, som Hans Kongl. Maj:t mig allernådigst låtit tillsända, af mig och mina efterkommander skola til ewärdeligit minne af de höga gifwarena förwarade blifwa. Efter nådigt tilstånd har jag nu den äran sända den gamla handskrifne berättelsen om de 4 Romerska monarchierna samt 12 st. gl. Romerska mynt, hwilka Herr Cancellie Rådet och Riddaren såsom ägande både ögonstyrka och är fullkomligare kännare af ålderdoms minnesmärken än någon annan i hela Riket utan mycket bemödande torde bättre än jag kunna utreda. Därjämte bifogas ock det förr

nämde franska Karoli mynt samt en gl. Fransk messings jetton med kronor och liljor uti en Laberint, tillika med några dels aldeles okända och dels gissningswis kände gl. mynt. Äfven några Skådepenningar, alla ganska ringhaltiga så at de föga förtjenar attention. Den nytta jag förmente mig här i Småland kunna draga af det undfågne Runealphabet förswinner, då jag nu förskaffat mig Rogbergs beskrifning öfver Cronobergs län och Wexjö stift, hwaruti alla här i länet befintliga Runestendar finnas dels beskrifna och dels anwista, så at intet mera för mig återstår än efterspana några däri nämde gamla skrifne handlingar.»

I akademiens arkiv finnes ytterligare blott ett brev från Gedda, av den 12 juli 1788, vilket den 20 augusti anmäldes i akademien: »Anmäldes det Herr Hofquartermästaren Daniel G. Gedda ifrån Christianstad till Academien insänt tvenne Latinske Pergaments Bref samt en afskrift af Prästerskapets Supplique och Konung Carl XII^s resolution angående PrästeDragoner, af hvilka documenter Hofquartermästaren Gedda utbad sig få göra Academien föräring för att ibland dess samlingar förvaras. Academien lätt sig desse handlingar föreläsa, då Pergaments brefven befunnos vara aflatsbref af 2^{ne} Biskopar i Linköping, Det ena med denna titul: Henrici Episcopi Lincopensis literæ indulgentias 40 dierum spondentes. Conf. Ezch. 18, 21, 28 och det andra Canuti Episcopi Lincopensis literæ indulgentias XL dierum spondentes, Conf. Ezch. 33 vers 12, 16. Till desse handlingar hade Hofquartermästaren bifogat en förteckning öfver någre gamle handlingar, som finnas uti Pietteryds Prästehus i Kronobergs Län med underställning, om någre däribland skulle finnas af det värde, att akademien dem åstundade, hvarå Hofquartermästaren afvacktade akademiens befallning. Härtill var vidare bifogad en afskrift i blandade ämnen. Academien erkände med välbehag det nit och oförtruttenhet, genom hvilka Hofquartermästaren Gedda utmärker sig i forntidens häfders upsökande jämte det Hon med erkänsla emottog föräringen af de omförmälte handlingar, äfven tillbudet att förskaffa de i Pietteryds Prästehus befintelige gamle handlingar, men som akademien till det mästa redan äger de å cataloguen upförde documenter, befaltes vice Secreteraren att härom lemna Herr Hofquartermä-

Fornvård och korrespondenter

staren del och skriftel. betyga honom det nöye, hvarmed academien ansett och emottagit de inskickade handlingarne, hvilke ibland academiens skola förvaras.»

Brevväxlingen mellan Gedda och akademien hade således, ehuru ganska livlig, blott pågått under mindre än ett år, och man har anledning att misstänka, att Adlerbeth drog en lättnadens suck, när denna upphörde.

En ny och betydligt mera kunnig korrespondent fick akademien ^{Næzén} i provinsialläkaren i Umeå Daniel Erik Næzén, en man då i sina bästa år, några och trettio år gammal. Han var född i Skara 1752 och hade genomgått dess gymnasium, varifrån han 1770 övergick till Uppsala universitet; 1782 blev han provinsialläkare i Umeå och valdes 1793 till ledamot av Vetenskapsakademien samt avled 1808. Hans intressen voro väl huvudsakligen naturvetenskapliga, men som gymnasist hade han även haft antikvariska, och dem bibehöll han fortfarande jämsides med de naturvetenskapliga. När han nu i Inrikes Tidningen fick läsa kungörelsen av den 10 maj 1787 lystrade han till den där införda uppmaningen och skickade till akademien en liten uppsats, som han under sitt sista gymnasistår, 1769, skrivit om den Soopska graven i Skara Domkyrka. Ämnesvalet hade ju en viss likhet med Hertenhielms, ty även Soops bekanta räddningsbragd har av den senare forskningen — åtminstone vad platsen beträffar — blivit satt i tvivelsmål. Den lilla uppsatsen är föga märklig, men såsom författad av en sjuttonårig gymnasist vittnar den både om vaken blick och om en ganska god framställningsförmåga. Den 29 maj 1787 — således antagligen samma dag, som han fått läsa Inrikes Tidningen — skrev han till Adlerbeth:

»Ehuru jag ej haft tilfälle at se Kongl. Academiens Stadgar, finner jag dock af Inrikes Tidningen något, som rörer Dess höga föremål. Häraf anmanad vågar jag ödmjukast til en början insända en Beskrifning på framl. Öfversten och Riddaren Erik Soops dyrbara Graf uti Skara Domkyrka, som jag under min Studertid vid Kongl. Gymnasium därstädes haft tilfälle at affatta och de därvarande Inscriptioner samt öfrige märkvärdigheter afskrifva. Vore jag försäkrad, at denna ringa afhandling och dylike, som i slutet af förra Se-

culo vunnit upmärksamhet, då Studium Antiquitatis redan efterfrågades och upmuntrades, kunde af Kongl. Akademien ej ogunstigt uptagas, är jag färdig at med första öfversända någre historiske Sokn Beskrifningar, okände Runstenars afritningar och strödde ålderdoms minnesmärken, hvilke jag under mina resor samlat och som ej på något ställe förut blifvit almänheten publicerade. Utbedjandes mig tillika i största ödmjukhet om adresse til hvem jag skall ställa de omtalte afhandlingar, i fall Kongl. Akademien dem skulle åstunda och med djup vördnad — — —

Umeå d. 29 Maj 1787

D. E. Næzén

M.D. Provincial-Medicus
i Wästerbotn och Kongl. Coll.
Medici Ledamot.»

Då brevet och berättelsen kommo till Stockholm, hade emellertid Adlerbeth redan rest till Ramsjöholm och båda förblevo därför liggende till hans återkomst till Stockholm i november. Först den 4 december lästes berättelsen upp i akademien, där den väckte en livlig upmärksamhet (se förut sid. 329) samt gav uppslaget till akademiens framställning om ett nytt fornvårdsplakat. Som vi sett ledde uppslaget icke till det avsedda målet, och om någon restauration av det Soopska gravkoret blev sedan heller icke tal i akademien. Det dröjde även med brevväxlingens fortsättning, ty Næzéns nästa brev — svar på ett förloradt från Adlerbeth — skrevs först den 18 september 1788:

»Då igenom Herr Cancellie Rådet och Riddaren jag haft hedren ärfara, det Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Akademien med höggunstigt välbehag täckts anse min insända Beskrifning öfver Soopska Grafven i Skara Domkyrka, vågar jag för at upfylla mitt gifna löfte om flere Historiska Afhandlingars meddelande härmedelst i all ödmjukhet öfversända: 1°) Beskrifning öfver framl. Gouverneuren m. m. Hästehufvuds Graf-Chor i Skara Domkyrka, som kan tilfogas min förra Beskrifning om Soopska Grafven, emedan desse GrafChor äro upsatte uti en och samma kyrka. 2°) Winköhls Runsten, ej förr beskrifven eller i trycket kungjord. Tekningen är väl utan Schattering, men säker. 3°) Beskrifning öfver de märk-

Fornvård och korrespondenter

värdigheter, som finnas i Heneden kyrka, som i synnerhet kan tjäna vid en specielle Beskrifning om Wästergötland. Hos Herr Cancellie Rådet och Riddaren, som är en utmärkt kännare af antiquiteter, vågar jag aldra ödmjukast anhålla om Dess höggunstiga åtgärd til desse brochurers granskning och städande, innan de uti Kongl. Academiens Handlingar komma at införas, helst jag hvarken äger tillfälle til den uplysning utur kongl. antiquitets archivo, som mera härom kan ärhållas, ej eller är jag så fournerad med nödige böcker i denna sak. Utom von Stiernemans Matrikel menar jag, at Bibliothekarien Giörvell i någon af dess periodiska Skrifter låtit införa någon under rättelse om den adeliga famillen Hästehufvud, at han i Tyska kriget tjänt sig up och gifvit testamente til Domkyrkan i Skara för Grafvens underhållande, som dock nu mera är så illa medfaren. I händelse Kongl. Academiens gynnar desse ringa vedermälen af min djupa vördnad för högst densamma, torde jag igenom Herr Cancellie Rådet och Riddaren framdeles få hedern at flere öfverlämna.»

Av dessa uppsatser finnes beskrivningen över Hästehufvuds grav kvar i arkivet — även denna skriven 1769 av gymnasisten Næzén. Däremot saknas där den över Händene kyrka och teckningen av Winköhl's runsten; den senare har 1871 behandlats av Karl Torén i Wästergötlands Runstenar.

Till sitt brev hade Næzén fogat ett tillägg: »Herr Landshöfdingen von Stenhagen har i anledning af H^r Stats Secret. och Commend. Schröderheims til honom å Kongl. Witterh. Hist. och Antiquitets Academiens vägnar aflåtnet skrifvelse at inom Dess Län utse någon person, som kunde göra Collectioner til denna aflägsne Provinces Historiska kännedom, antiquiteter etc. mig anmodat at sådant företaga, hvartil väl hug och lust ej fattas, allenast min ringa skickelighet kunde svara emot det förtroende, som mig härtil bör upmuntra. Det enda hinder, som egenteligen här möter, är resekostnaden till Städer och Soknar uti detta vidsträckta Län, hvilken jag ej mäktar bestrida, om icke den i någon måtto mig anslås, dock för at imedertid visa min ringa tjänst, vill jag under ämbetsresor, och då andra tillfällen gifvas, samla hvad til nämnde föremål kan vara passande. Jag har Beskrifningar öfver någre Soknar uti Wästergötland ännu kvar

utom andra små historiska afhandlingar, dem jag torde få hedern Herr Cancellie Rådet och Riddaren i all ödmjukhet tilstålla, ifall kongl. academien täcktes dem gynna med Sitt höga bifall.»

Troligen utan att veta det hade han här berört den fråga, som nyss förut sysselsatt akademien — frågan om reseersättning till akademiens ombud i landsorten, och han hade tagit för givet, att den insända uppsatsen skulle införas i akademiens Handlingar. Den 11 november föredrogs hans brev i akademien: »Herr Doctor Næzén hade jämväl låtit förstå, det han i anledning af Herr L[ands]h[öfdin]gen Stenhagens giorda föreställning skulle wara hugad att företaga sig resor i Vesterbotten till samlande af de underrättelser om minnesmärken och antiquiteter, som kgl. witterhets academien önskat, allenast han kunde hugnas med nödigt understöd till resekostnaden. Som Kongl. Witterhets Academien alsingen utväg fann till ett slikt understöds anslående, så nödgades hon inskränka sin önskan därvid, att Herr Doctoren enligt hvad han jämväl tillbudit, täcktes samla hvad han under tillfälliga resor i annan afsigt torde öfverkomma till beskrifvande af antiquiteter och minnesmärken samt sådant till kongl. academien insända. De beskrifningar han ännu förmäler sig äga öfver några Soknar i Westergöthland skola ock med tacksamhet af academien emottagas.»

Akademien nödgades således av ekonomiska skäl avslå Næzéns begäran om en mera fast anställning såsom akademiens korrespondent. Men detta tyckes icke ha minskat hans intresse för akademiens uppgifter, och den 2 september 1789 skrev han ett nytt brev till Adlerbeth:

»Det är mig den största heder och upmuntran at igenom Herr Cancellie Rådet och Riddaren åter fådt ärfara Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Academiens höga välbehag öfver mine senast insände Historiska Afhandlingar. Som den ende och behörige Läkare i detta nog vidlyftiga Län har min tid af ämbetets resor och göromål varit nog uptagen, at jag ej hunnit förr än nu upleta utur mine Samlingar någre afhandlingar i den historiska vägen, dem jag tänkt öfverlämna til Kongl. Academiens höga granskning och förvar. På en ort stadd, där nästan intet tilfälle gifves at äga tilträde til

Fornvård och korrespondenter

lärde och vittre män, än mindre Bokförråd och Lärdoms Samlingar, kan hugen för desse ädla yrken snart försvinna i brist af öfning och upmuntran. Detta oaktadt har jag dock vid lediga stunder utom Samlingar och observationer i Natural Historien äfven gjordt början til en historisk kännedom om detta Landskap, som framdeles torde öfverlämnas i kännares händer. Nu tager jag mig således den friheten enligt förr gifvit löfte at härhos öfversända til Kongl. Academiens höggunstiga pröfning.

- 1°) Historisk Beskrifning öfver Yllestads Församling och annexer.
- 2°) Strödde Samlingar til en Beskrifning av Skara Domkyrka, och
- 3°) Tvänne Svenska utdöde adeliga vapen, som ej finnas på Ridarhuset introducerade.

Ehuru dessa afhandlingar ofullkomligt svara emot Kongl. Academiens höga föremål, så torde de likväl få visa et ringa prof af den vördnad jag högbemälte lärda och vittra Samfund är skyldig. Ännu äger jag quar åtskillige Collectanea, konungaBref och authentique Handlingar in originali, som framdeles kunna inlämnas, hvilke hällre borde förvaras i Kongl. Academiens Bibliothek eller Handlingar än i enskilt ägo, som mera förändring är underkastat. De förvara någre fornhäfder, dem tidens skiften lätt utplåna och en samlare ej mera kan ärtappa. Utom prospectus i UpfostringsSällskapets Tidningar om Kongl. Academiens förnyelse saknar jag nödig uplysning om Dess Stadgar, föremål och arbeten och är således i ovisshet, hvad egentligen kan vara tjenligt at högstdensamme underställa — — — P. S. Beskrifningen på Skara Domkyrka hann jag ej vid detta brevets afgång fullborda, som med första dock skall skje.»

Av dessa beskrifningar finnes endast den över Yllestads socken kvar i akademiens arkiv — även den nedskreven 1769.

Hans brev föredrogs i akademien den 24 november 1789, och som Næzén »tillika förklarade sig benägen att snart inlämna flera handlingar samt både utbett sig del af academiens stadgar och något prof af dess ynnest, som kunde lända till hans ytterligare upmuntran, så ansågs bäst, att Secreteraren i bref ej allenast underrättar honom om

academiens välbehag öfwer hvad han redan framgifwit och det nöje, hvarmed hon väntar de lofvade handlingar, utan ock att academien till betygande häraf velat göra honom present af dess sist tryckta handlingar, hvilka efter dess förnyade instiftelse utgöra första delen och af hvilken, såsom tillika innefattande statuterne, han lär erhålla all den uplysning om academiens inrättning och egenteliga föremål han kan åstunda.»

Næzén dröjde med sin tacksägelse ända till den 15 juni 1792: »I sanning at säga hafva Embetsresor och flere under kriget mig updragne göromål stört det lugn, som Vetenskaperne annars blifvit tillärkände. Jag har ock i denna aflägsne Landsort äfven velat hugkomma K. Vetenskaps Akademien, då jag utur mitt förråd til en början insände flere Beskrifningar på okände Natursalster. — — — Som Kongl. Academiens Handlingar egenteligen uptaga Prisskrifter och de af Des Ledamöter hållne Tal och afhandlingar, så lära de Brochurer, som af andra än Ledamöter blifvit insände och inom Kongl. akademien förvaras, ej hinna til almänhetens eller framtida Scribenters vettskap, de där således komma at sakna den uplysning man vid topographiska arbetens förfärdigande härstädes ägde at tilgå. Stundeliga skiften, som lätt omstörta marmorns vittnesbörd, borde i tid anmana en och hvar at dylikt förekomma. Och männe icke således Kongl. Akademien efterhand kungör de strödde Anteckningar, som i Des archiv förvaras, til anvisning och ej ringa lättnad för dem, som nu eller framdeles ärna uplysa, hvad Historien och Antiquiteterna beträffar. Man vet då, hvad som finnes, och lär detta leda til upmuntran at bidraga til Kongl. Academiens föremål, ehuru strödde och ofullständige desse anteckningar än kunde synas.»

Förmodligen visste han icke att den fråga, som han i slutet av sitt brev berör, ganska flitigt debatterats inom akademien (se förut sid. 325 ff.), men i hans här framlagda anmärkning har man troligen att söka anledningen till, att hans brevväxling med akademien nu upphörde. Synnerligen givande för akademien hade den icke varit.

Luth Om akademiens femte korrespondent, lektor Luth i Skara, innehåller akademiens arkiv ganska litet. Som vi måhända minnas hade han två gånger vunnit akademiens stora pris för lyckade medalj-

Fornvård och korrespondenter

och inskriptionsförslag, men om hans antikvariska forskningar meddelas intet i hans tacksägelsebrev. Och även akademiens protokoll äro i detta avseende föga upplysande. Så skrives den 6 november 1787: »Secreteraren uppläste Historiarum Lectorens i Skara Herr Magister Luths insända berättelse om åtskilliga forntids öfwerlefwor och handlingar, som i Skara och flerestädes i Westergöthland finnas förvarade, och som Lectoren icke allenast meddelt afskrifter af några bland dessa handlingar utan ock tillbudt sig att i händelse academien så behagade äfwen öfwersända afskrifter af alla de öfriga, Så feck Secreteraren befallning att genom bref betyga Lector Luth akademien erkänsla samt tillika anhålla, att Lectoren wille först meddela academien innehåll och data af bemälte acter, hvarefter academien kunde närmare utlåta sig, huruwida hon finge beswära Lectoren med deras inlämnande in extenso.» Ett följande protokoll, den 18 december 1787, fortsätter: »I Academien upplästes åtskillige från Lectoren Luth i Skara inkomna afskrifter af K. Johan III^s och Carl IX^s bref samt en till sistnämde Herre stäld ansökning af Sämjebönderne i Gudhems härad i Westergöthland. Academien befalte Secreteraren häröfver skrifteligen betyga Lectoren ac:ns nöje och att jämte det att berörde handlingar komma att i academien förvaras, skulle de äfwen meddelas Riks Archivi Secreteraren, akademien Ledamot Herr Strand till utrönande, huruwida de redan finnas i RiksArchivet eller i annan händelse till completering af dess acter» [böra dit överlämnas.] Som här antydes passade fynden bättre för riksarkivet än för akademien.

Mera verksam i akademiens tjänst blev den följande korrespondenten, komminister Pehr Kylander i Vadstena, vilken vi förut mött i denna historia dels såsom den lycklige finnaren af den berömda Vadstena brakteaten, dels såsom författare till en Vadstena-beskrivning (se förut V, s. 433, 551). Han hade även, anonymt, deltagit i akademiens antikvariska tävlingar, med säkerhet 1788, från vilket år hans tävlingsskrift med dess karakteristiska piktur är bevarad (Numismatica, Diverse). Ungefär samtidigt lät han, utan anonymitet, höra av sig i akademien. Den 29 januari 1788 uppläste nämligen sekreteraren »en af Comministern Pehr Kylander insänd berättelse om ett märkwärdigt

Kylander

fynd, bestående af gammalt mynt, som emot slutet af Maji månad 1786 blifwit utur jorden upgrafwit vid Styra By, belägen i Östergötland, Wadstena Län, Aska härad och Styra Socken. Academien förklarade häröfwer sitt fullkomliga nöje. Och som Herr Cantzli Rådet v. Engeström, till hvilken Berättelsen blifwit insänd, redan med academiens goda minne skrifteligen i allmänna ordasätt betyगत Herr Kylander den tacksamhet, hvarmed academien ansett hans sorgfällighet att i denna gren af academiens yrken göra henne biträde, så återstod ingen ting vidare att härwid tillgöra, än att Berättelsen förwaras wid Acterne.»

Ur denna berättelse har här redan ett utdrag gjorts (sid. 278). Själva avhandlingen är ur numismatisk synpunkt föga givande, och Engeströms förut anförda dom över hans prisskrift (sid. 115) är tillämplig även på berättelsen om Styrafyndet. Såsom numismatiker var Kylander, särskildt i jämförelse med Engeström, endast dilettant. Men han var en mycket vaken »uppspanare», såsom sådan flitig och intresserad och hade ibland lyckan med sig. Till Engeström skrev han den 19 april 1788:

»Härjämte får jag äran til prof öfversända Förtekning på någon liten del af de i Östergöthland varande gamla Pergaments bref, men vet icke, om den förtienar at med Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Academien communiceras. Jag har sielf för några år sedan granskat alla dessa bref och då, mig til minnes, antecknadt deras innehåll. Skulle detta försök vinna nådigt bifall, blir det mig en den kraftigaste upmuntran at så mycket mera skynda med fortsättningen. Til följe af Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Academiens hos Hans Kongl. Maj:t gorde föreställning, huru vida någon anstalt kunde vidtagas til de i Riket, särdeles i och vid Kyrkorna varande minnesmärkens räddande från undergång och förfall och StatsSecretarens samt Commendeuren Schröderheims på Hans Kongl. Maj:ts befallning til Biskop Lindblom afgangne skrifvelse med förfrågan, om någon tienlig person vore inom Stiftet at tilgå, som kunde åtaga sig at de härstädes befintliga minnesvårdar, Epitaphier m. m. afrita och Inscriptionerna afskrifva, har väl Herr Biskopen genom nyss ankommen skrifvelse ärbudit mig denna förrättning, men ehuru den

Fornvård och korrespondenter

vore för mig nog smickrande och tillika enlig med min böjelse, vågar jag mig dock icke in på detta fält, förr än jag närmare blir underrättad om Planen i hela sin vidd, på det jag deraf må kunna döma, huru vida min ringa skickelighet kan mot ändamålet vara svarande. Största svårigheten torde dock möta mig vid afritningen, ty ehuru jag icke aldeles är ovan vid tekning och således tiltror mig sielf kunna värkställa en stor del, ser jag dock förut, at åtskilligt til äventyrs torde förekomma, som vida öfverstiger gränssorna af min förmåga. Flera af Östergötland[s] minnesmärken måtte dock finnas i Antiquitets Archivo afritade, om det annars äger grund, hvad von der Hardt i Holmia Literata pag. 6 berättar.»

Brevet föredrogs i akademien den 29 april 1788: »Academien beslöt att icke allenast låta betyga Herr Comminister Kylander sin tacksägelse för den insända förteckningen samt upmuntra honom till dess fortsättning utan ock att, enär hon sjelf närmare hunnit stadga sina tankar rör:de arbetsplanen till de kring riket strödda minnesmärkens afritning och beskrifning, därom meddela honom nödig underrättelse äfven som de i Kgl. Bibliotheket redan befintliga afritningar och beskrifningar böra noga genomgå och till undvikande af ny och onödig möda vederbörande vid handen gifvas, hvad redan i nämnda ämne är att tillgå.»

Någon dylik plan kom, såsom vi sett, Adlerbeths akademi aldrig att utarbета, och den var väl äfven onödig, då akademien fått afslag på sin begäran om nödiga medel till fornminnesvården. Att såsom lönlöst ombud antaga Kylander mötte däremot inga svårigheter, och den 5 juli skref Kylander ett nytt bref, denna gång till Adlerbeth: »Det upmuntrande bifall, hvarmed Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Akademien så ädelmodigt behagat anse början af förteckningen öfver de i Östergötland befintliga gamla Pergamentsbref, gifver mig det fägnande hopp, at Kongl. Akademien med lika nåd emottager den fortsättning jag härhos aldra ödmjukast vågar til Kongl. Akademien aflämna. Den utgör ännu på långt när icke hälften af den brefsamling jag i Östergötland ägt tilfälle genomögna, hvarföre jag ock utbeder mig den nåden at framdeles få öfversända en lika förteckning öfver det återstående. I denna fortsättning har jag

til hela sin vidd i bokstafvelig afskrift under N. 43 infört en gammal Lagmansdom, hvilken jag ansedt vara så mycket märkvärdigare som den på sätt och vis lämnar uplysning om äldre tidens Rättegångs praxis. För det förtroende Kongl. Akademien för mig behagat yttra vid den til antiquiteters upsökande föreslagne resa, får jag aldrig ödmjukast anhålla, at Herr Cantzli Rådet och Riddaren tåktes inför kongl. akademien frambära min vördnadsfullaste tacksägelse. Jag skulle skatta mig för lycklig, om värkställigheten och utgången af denna forskningsresa icke framdeles gifver Kongl. Akademien anledning at anse Herr Biskop Lindbloms val såsom förhastadt och mindre väl träffadt. Åtminstone vill jag biuda til, så långt mina insigter i denna vettenskapsgren sig sträcka at fullgöra Kongl. Academiens åstundan och i synnerhet söka göra reseomkostnaderna så drägeliga som någonsin möjligt är. Hade försynen i stället för Comministri behagat tildela mig Pastors syslan i Wadstena, skulle jag räknat för et hedrande nöje at utan minsta publik kostnad få göra en sådan resa, men min nuvarande belägenhet inskränker min böjelse at på et så oegennyttigt sätt kunna gagna innom alt för trånga gränssor.»

Här hade även Kylander, liksom Næzén, anspelat på frågan om reseersättning. Men då brevet den 16 juli föredrogs i akademien, förbigick man där Kylanders diskreta antydning: och »då Herr Comminister Kyhlander tillika yttrade sig beredvillig ej allenast att framdeles insända en dylik förteckning öfver än återstående Handlingar, Som han i ÖsterGöthland haft tillfälle att genomögnat utan äfven till fullgörande af academiens åstundan att anställa en resa till antiquiteters upsökande, tyckte Herr Cantzli Rådet von Engeström, det vice Secreteraren vid dess återkomst till staden borde anmodas att genom bref till Herr Comminister Kyhlander aflägga academiens tacksägelse.»

Kylander inskickade sedan, den 10 mars 1789, en ny samling afskrifter: »Utber mig äran härhos få öfversända ytterligare fortsättning af Förteckningen öfver de i Östergötland befintlige gamla Pergamentsbref med vördsam anhållan, at Herr Kongl. Secreteraren tåktes dem å mina vägnar inför Kongl. Witterhets Historie och Anti-

quitets Akademien aldrödmjukast framlägga. Antalet torde framdeles kunna ökas, om icke trägnare ämbetsgöromål och res angusta domi inskränka min forskningslystnad innom alt för trånga gräntser.»

Den 5 maj föredrogs brevet i akademien, då vice sekreteraren fick i uppdrag att frambära akademins tacksamhet till Kylander. Men därmed avstannade korrespondensen. Förmodligen ansåg Kylander sig icke på egen bekostnad kunna fortsätta de forskningsresor han på akademins uppdrag gjort. Han hade emellertid i tre häften uppgjort en »Förteckning på de i Östergötland befintliga gamla Original Pergaments Bref». Av dessa är det första häftet förlorat, och de två följande blevo 1918 deponerade i riksarkivet.

Den näst siste av akademins korrespondenter, prosten Anders Lanærus, tillhörde den icke så fåtaliga krets av vittra präster, som då fanns, och han hade två gånger vunnit pris i den gamla Vitterhetsakademien, 1774 stora priset, 1775 accessit, båda för inskriptioner och deviser. Den 16 december 1788 trädde han i beröring även med den gamla akademins efterträdare: »Secreteraren anmälte och upläste en af Herr Probsten Lannærus inlämnad berättelse rörande åtskillige ålderdoms minnesmärken i Willands härad samt isynnerhet en därstädes upgräfvnen nål af gul metall. Akademien afhörde denna berättelse med wälbehag, hvilken bland dess acter kommer att förvaras, och skulle Probsten Lannærus genom Secreteraren så väl underrättas om akademins erkänsla som ock anmodas att framdeles meddela akademien, hvad märkvärdigheter af lika beskaffenhet i hans ort kunna upäckas.» Hans ortsbeskrivning — fyra små kvartblad — är ett ganska obetydligt opus, men innehåller ett par fyndnotiser, som ha ett visst intresse, och den uppmaning, som akademien riktade till författaren att fortsätta brevväxlingen, tyckes livligt ha tilltalat Lanærus, ty redan den 24 januari 1789 svarade han på Adlerbeths brev: »Den Äran at få mottaga en så ynnestfull Skrifvelse som den, hvarmed Herr Cantzli Rådet och Riddaren under d. 17 sistledne Dec. behagade hedra mig, har medfört kanske för mycken upmuntran för mig, så at jag wågat mig öfwer min förmåga, då jag nu dristar inför så uplysta Domare nedlägga mina obetydliga profbitar. De wittna til äfwentyrs om intet annat än en god wilja, men äfven denna

Lanærus

plägar icke misshaga uplysta Snille- och Lärdoms Idkare, ty ju större ljus ju snarare får man vänta ädelmod och mild granskning. Jag wet wäl, at mycket ibland dessa mina ringa uppgifter förekommer, som är af föga wigt, men som det intet förtjenar Almänhetens åsyn, så torde det få et stilla rum i Kgl. Academiens Archive. En Fornälskare lämnar icke gerna något, Alderdomen tilhörigt, orördt. Mycket kan för det närwarande synas onyttigt, men den Tid kan komma och den Händelse infalla, at man tänder et ljus af den minsta gnista. Jag har vågat beledsaga detta med några få Witterhets stycken, om jag eljes får nyttja detta namnet til mina swaga försök.» [Resten av brevet handlar om dessa witterhetsförsök.]

Brevet och bidragen föredrogos vid sammankomsten den 10 februari 1789: »Secreteraren anmälte ett till honom ifrån Probsten Lannærus nyligen ankommit bref, hvarjämte voro bifogade åtskilliga historiska och antiquariska anteckningar rörande Blekingen så wäl som ock några försök i Emblematisken och i Svenska Skaldekonsten, hvilka han såsom ett prof af sin tillgifvenhet velat till akademien framgifva. Sedan dessa stycken blifwit uplästa, anbefaltes Secreteraren att i bref förklara Herr Probsten Lannærus akademiens tacksägelse samt att alla de insända Stycken skola få ett förtjänt förwar ibland akademiens handlingar såsom vittnande om Herr Probstens insigter samt hug för witterhet, ehuru, hvad enkannerligen beträffar Skaldeförsoeken, de samma nu icke mera höra under Kongl. Witterhets utan under Svenska akademiens befatning.»

Den insända antikvariska uppsatsen — Några Historiska och Antiquariska Anmärkningar rörande Blekingen och Skåne — är föga märklig, upptager blott elva sidor och innehåller några spekulationer om Runamo, etymologier av namnen Bleking och Sölvesborg, notiser om flintknivar, dryckeshorn m. m. Därmed avstannade prostens lärda brevväxling med akademien.

Gardell Denna brevväxling mellan akademien och dess korrespondenter pågick egentligen blott under tiden 1787—1789. Under åren 1790 och 1791 uppträdde ingen korrespondent, och först den 11 juli 1792 mottog akademien ett nytt dylikt brev från konsistorienotarie Gardell i Visby. »Vidare uplästes en ifrån Consistorii Notarien i

Fornvård och korrespondenter

Visby, Mag. Gardell, insänd berättelse om Balsamerade människoben, fundne uti en Grafhög i Garde sochn på Gothland d. 14 juni 1791. Mag. Gardell hade tillika med berättelsen öfverskickat så beskaffade Balsamerade människoben. Academien, som med nöije ansåg Mag. Gardells nit, skulle genom v. Secreteraren häröfver skrifvel. förklara sitt välbehag.»

Redogörelsen för det fynd, som Gardell gjort, finnes i avskrift i akademiens Topografiska arkiv (Garde socken):

»Här fölger afskriften om Rökelse fyndet i Garde — af L. G. Berättelse om Balsamerade människoben, som blifvit fundne uti en Grafhög i Garde Sockn på Gothland den 14 Junii 1791.

Då jag öfver Pingst helgen förledne Sommar vistades hos min Bror Kyrkoherden i Garde, Iohan Gardell, omtalte han för mig, at en Bonde vid förrättad grafning uti en gammal Grafhög hade funnit en Hufvudskål, som varit överguten med en svartagtig materia, hvilken, antänd, brann klart som olja och spridde en angenäm lukt som utaf Rökverk. Af okunnighet hade Bonden sönderbrutit detta fynd i små bitar, af hvilka några ännu funnos kvar och hvarmed gjordes försök. Hvad utaf Bonden med ofvannämde Hufvudskål och den derpå gutne materien gjordt var, kunde icke ändras; men uppå hans försäkran, at det ej skulle blifva svårt att finna mera dylikt uti andra grafhögar, hvaraf i denna Sockn, där enligt vår gamla Historia förnämt Folk i forntiden bodt, finnes ganska många, beslöts at d. 14 Junii eller 3^{dje} dag Pingst anställa en sådan grafning. I sällskap med kyrkoherdarne mine Bröder Iohan och Nils Gardell samt Comministern Mag^r Detlof Collberg gick jag tillika med mera nämde Bonde Olof Olsson Telleby och Iordägaren, där gräfningen skulle ske, Olof Pehrsson Guffride, ut i en från Prestegården omkring 1000de steg belägen Hage, hvarest en mängd af gamla grafvar finnes. Begravningsplatserne äro merendels kringlagde med 2^{ne} rader af kullriga gråstenar och midt uti ligga en eller flere större stenar. Uti den första grafhögen, som uppkastades, funno vi snart Människioben; men utan någon slags öfverguten Balsamering. Arbetet företogs fördenskull vid en annan. Efter någon stunds grafning inom Ringen och sedan de större stenarne mitt i grafhögen voro bort-

tagne, fants ungef. 1 aln djupt i jorden en Horizontalt liggande flis, hvilken understöddes af perpendiculairt stående sidostenar. När den ofvanliggande flisan var borttagen, lågo i mullen på et ställe utan någon ordning mer och mindre förmultnade människoben om hvarandra, ibland hvilka en Arm- eller Ben-pipa befants, omkring hvilken et stycke af ofvannämde svartagtiga materia satt, ung. $1\frac{1}{2}$ tum långt och på sina ställen $\frac{1}{4}$ tum tjockt, aldeles sådan som det härjämte öfverlämnas. Hufvudskålen, utan tvifvel förmultnad, fants icke i denna graf, men et stycke af en kruka, som smälades sönder, när den handterades, samt ett stycke mässing af sådan skapnad och storlek låg ibland Benen (e. g.).

[teckning]

På mässings Plåten sågs ingen Ritning eller Skrift, sedan den från Erg blifvit renad. — Infallande Rännvåder hindrade vidare undersökning i dessa grifter för denna gången. — Glad at hafva funnit hvad jag sökt har jag trodt min Skyldighet fordra at detta Fynd till Tit. Vördsammast öfverlämna, om detsamma kan gifva någon uplysning angående våra gamla Förfäders Begravnings Luxe och Seder, utom hvad Hr Cantz. Råd. Lagerbring uti Sv. R. Hist. Del. 1 Cap. 13 § 15 anfördt, hemställes lika vördsamt Tit. T. högt uplyste bepröfvande.

Straxt nedan för samma Backe, i hvilken Grafningen skedt, ligger uti en äng en graf af ung. 3 alnars längd och 2 al^s bredd, hvilken i Iordbrunen är kringlagd med kullriga gråstenar, och ofvan på desse är lagd en undertill platt, 3 alnar hög, med Grafplatsen lika lång och bred samt i öfrigt ofvanpå och i hörnen något rundad gråsten af flere Centners tyngd, som fordrat icke liten Domkraft at bringa på sitt ställe. Utseendet visar följande Ritning.

Wisby d. 15 Oct. 1791.

L. Gardell
Cons. Visb. Notar.

Utseendet af 2^{ne} stycken af den fundna Rökelsen, som öfver brände Människoben varit påguten och i grafvarne uti Garde Sokn hittad.»

[två teckningar]

Fornvård och korrespondenter

Den här omtalade balsamerande välluktande rökelsen omtalas även i andra fyndberättelser, så i Vessmans (V, s. 461 och 463), och vid återkomsten från den antikvariska resan i Skåne lämnade Vessman till antikvitetsarkivet bl. a. »en ask med de gamlas rökelse».

Såsom af denna redogörelse framgår, hade de bidrag, som dessa korrespondenter inskickat, varit av mycket ringa betydelse för den historiska och antikvariska forskningen. De flesta hade varit avskrifter af handlingar, som korrespondenten påträffat i någon kyrka, således i regel handlingar från en jämförelsevis sen tid. För den egentliga fornvården utträttade de så gott som intet. Både de och akademien uppmärksammade egentligen blott *historiska* minnen — såsom Isala lada och Soops grav — och vad särskilt akademien beträffar, intresserade den sig alls icke för »ättehögar» och andra rester från den förhistoriska tiden. I ättehögarna tyckes vem som helst opått ha fått gräva. Så hade Nordin gjort, så hade Gardell gjort och säkerligen många andra. De fynd, som därvid påträffades, fingo hitarne — så vida fynden ej voro av ädel metall — behålla utan att det blev tal om att anmäla saken för akademien. Någon *fornvård* annat än på papperet förekom därför icke. Det enda fornvårdsärendet, utom Isala lada, som akademien fick behandla, berodde icke på något uppslag från akademien själv eller från någon av dess korrespondenter utan på en anmälan från landshövdingen i Stockholms län. Det rörde Mora stenar, och akademiens deltagande i detta ärendes behandling kom — betecknande för uppfattningen av »medalj-akademien» — icke att röra sig om själva vården av minnesmärket utan om inskriften på detta.

I akademien kom ärendet före den 10 januari 1792. »Genom re- *Mora stenar*
miss af den 29 novemb. nästl. år har ock Konungen inbefalt academiens underd. utlåtande öfver Landshövdingens i Stockholms Län underd. hemställan af den 10 i samma månad, det måtte ett till Mora stenars förvarande för längre tid sedan upfördt hus i anseende till dess nu iråkade förfall behörigen repareras och en därinuti befintlig inscription förnyas samt med mera laggrannhet än den nu finnes äga uppsättas, lydande samma Inscription såsom följer: *Konunga-wal och hyllningar äro fordom här skedde, Konung Stenkil 1060, K. Inge, K.*

Magnus Ladulås I 1276, K. Magnus Smek II 1319, K. Erik XIII 1396, K. Christopher 1441, K. Carl VIII 1448, K. Christian I 1457, Riks F. Sten Sture den yngre 1512, Flere berättelser: Läs Törners Diss. 1700, Rudbeck Atl, Schefferus De Upsalia, Wexionius, Enbergs om Upsala, Salvii om Upland, Tuneld öfwer Sverige med flere. I anledning häraf hade akademien vid förra Sammankomsten anmodat Herr Probst Nordin att i nämnda mål, hvad beträffar den ofvanuptagna inscriptionen, gemensamt med herr K. S. Hallenberg sin tanke medela. Herr Probst anförde nu, det oaktade de i slutet af den så kallade Inscriptionen återopade författares intyganden historien aldeles icke lämnar någon pålitelig uplysning, det k. Stenkil och Inge wid Mora stenar blifvit valde eller hyllade, icke heller att Riksf. Sten Sture den yngre där blifvit vald, om hvilken utkorande blott af trovärdiga häfdetecknare berättas, att det skett på ängen straxt utanföre Upsala och således förmodel. på Kungsängen. Den nu befintel. Inscriptionen war således icke historiskt pålitelig till sitt innehåll och än mindre författad i den till sådana slags skrifter erforderl. skrifart, hvaruti citationer äro obehöriga.

Wid öfvervägande så af detta som de öfriga omständigheter, Landshöfdingens till academiens utlåtande öfwerlämnade skrifvelse innehåller, fann akademien sin skyldighet fordra att i underdånigt svar till Hans Maj:t förklara Dess med Landshöfdingen instämmande önskan att genom Konungens Nådiga föranstaltande en byggnad må snart och på ett värdigt sätt i stånd sättas, som förvarar minnesmärken af Rikets forna Konungars wal och hyllningar och hwilka i anseende till wigten af dessa förrättningar med skäl kunna anses för de dyrbaraste af alla våra forntidslämningar. Men sättet, huru sådant verkställas må, trodde akademien i anledning af sina Statuter sig icke tillständigt att föreslå, utan hemstälde i stället till H. M:ts godtfinnande, om icke Öfwer Intendents Ämbetet däröfver måtte anbefallas att sig utlåta. I händelse af nådigt bifall till den tillstyrkta reparationen wågade akademien föreslå, att inuti rummet, hvarest stenarna förwaras, midt emot ingången en stentafla måtte uppsättas med följande korta påskrift:

Fornvård och korrespondenter

Wid desse Stenar
Waldes och Hyllades fordom
Svea Rikes Konungar

och utanpå huset öfwer ingången en annan med så lydande påskrift:

Till
Mora Stenars förwarande
I Stånd sattes
Detta hus
På
Gustaf III^s
befallning
179-»

Under ärendets behandling avled Gustav III, och den 8 maj 1792 fick akademien underrättelse om, att Öfverintendentsämbetet fått Kungl. Maj:ts uppdrag att inkomma med projekt till nybyggnad över Mora Stenar och Uppsala universitets kanslersämbete — icke akademien — »att eftersöka i gamla handlingar, hvarest berörda stenar af ålder varit belägne». Men varken 1792 eller 1803, då ärendet återupptogs, gjordes något åt saken, och skyddshuset fick fortfarande förfalla.

DEN TILLTÄNKTA KATALOGEN ÖVER KUFISKA MYNT

*Beslut att
ordna den
kufiska mynt-
samlingen*

Utom de här nämnda korrespondenterna hade akademien några andra, vilka bilda en grupp för sig i samband med ett av akademien planlagt arbete om arabiska mynt — ett ämne, för vilket flera av akademiens ledamöter särskilt intresserade sig; Adlerbeths inträdestal hade ju handlat om arabiska mynt, funna i Sverige.

Uppslaget kom vid akademiens behandling av Pelkenäfyndet. Vid sammanträdet den 15 augusti 1787 inlämnade Engeström »sju större och smärre bitar af arabiska mynt, dem han funnit ibland den myntsamling, hwilken nyligen blifwit till Kungl. akademien insänd ifrån Finland, och befallte Kungl. akademien Den, som Secreterarens ställe företrädde, öfversända samma myntstycken till Professoren Hageman i Upsala med begäran, att han om dem wille meddela akademien sin beskrifning.»

Johan Niclas Hageman hade 1786 utnämnts till professor i orientalska språk vid Uppsala universitet, ehuru hans yngre medtävlare, Tingstadius, som sedan, 1789, blef hans efterträdare, ansågs vara honom vetenskapligt överlägsen. Men även Hageman lär ha varit en kunnig orientalist, och akademiens val var således fullt berättigat. Redan den 6 november var Hageman färdig med sitt svar. Då detta föredrogs, fick väl ärendet en större räckvidd än akademien förut tänkt, men avsåg ännu blott att »ordna» akademiens samling av arabiska mynt:

»Secreteraren föredrog Professoren Hagmans (!) förklaring öfver åtskilliga till honom afsända bitar af arabiska mynt, fundna nyligen i Finland, hvilka Professoren tillika återstält. Akademien befalte, att bemälte uttydning skulle förwaras bland handlingarne och updrog Secreteraren att därför skrifteligen betyga Professoren hennes nöje.

Den tilltänkta katalogen över kufiska mynt

I anledning här af förestälte academiens President Herr Stats Secreteraren Benzelstierna, att som i det kongl. Cabinettet, hvilket nu vore lämnadt i academiens wård, funnos ett ansenligt antal arabiska mynt, hvilka ännu icke voro i ordning bragte, syntes det wara nödigt, att man vore betänkt på botande af en sådan brist och det nu i synnerhet, då fäderneslandet hade den hugnaden att inom sig kunna räkna flera ypperliga kännare af den arabiska litteraturen, hvarför utan ingen åtgärd i detta mål voro möjlig. Herr Stats Secreteraren tillstyrkte fördenskull, att man skulle söka förmå någon af de lärda män, som i förenämnda ämne insigt äga, att vid lägligt tillfälle med arabiska myntens i ordning läggande academien biträda, hvarutinnan academien äfven med Herr Stats Secreteraren instämde. Herr Cantzlie Rådet v. Rosenstein anförde härwid, att Magister Malmström från Upsala, som just åt den Österländska Litteraturen upoffrat sin tid och hufvudsakeliga bemödande, nu woro i Stockholm, och att om academien så åstundade, ville Herr Canzli Rådet med honom öfverlägga, huruvida han kunde wara hugad eller äga tillfälle att i ofwänända mål academien tillhanda gå. Hvarmed academien förklarade sig nögd och anmodade Herr Canzli Rådet att härom göra Magister Malmström behörig tillfrågan.»

Man kunde ha förmodat, att uppdraget skulle ha lämnats åt Hageman, som nyss anlitats. Att man icke tänkte på honom, berodde väl ^{Malmström} på att samlingen i så fall hade måst skickas till Uppsala. Detta var dock icke någon omöjlighet, ty samlingen var ej vidare stor, och Malmström fick sedan, som vi skola se, taga den hem till sig. Då Hageman således icke ansågs kunna komma i fråga, hade man inlett underhandlingar med Malmström av det skälet, att han för tillfället befann sig i Stockholm — uppdraget ansågs tydligen ej vidare tidskrävande. Rosenstein hade kort förut kommit i beröring med den unge magistern, som då själv erbjudit sina tjänster åt akademien.

Malmström, som sedan blev en ganska bemärkt och i moraliskt avseende omstridd personlighet, var då ännu ej trettio år. Han var född 1758, hade i Uppsala responderat på några av filosofen Boëthius författade avhandlingar, 1786 blivit filosofie magister och 1787 do-

cent i praktisk filosofi. Men 1787 hade han presiderat för en av honom själv författad disputation om koranen och tillmättes därför den behöfliga sakkunskapen för det uppdrag, som man nu anförtrodde honom.

*Planen ut-
vidgas till en
katalog*

Den 13 november redogjordes i akademien för Rosensteins underhandling med honom: »Secreteraren anmälte, det Magister Docens ifrån Upsala Malmström i anledning af Herr Cantzli Rådet Rosensteins proposition erbudit Sin åtgärd till den i academiens gömwarande arabiska mynt-samlingens i ordning ställande. I stöd af hvad akademien vid dess sednaste Sammankomst beslutat, hade Secreteraren fördenskull nyttjat detta hans anbud, och då det därvid nödiga arbetet hvarken nog skyndesamt eller nog beqwämligen syntes kunna bestridas på annat sätt, än att Magister Malmström feck till sig hemtaga hela samlingen, hade Secreteraren icke trott sig fela emot academiens wilja eller afsigt, då han tillåtit bemälte Magister att emottaga den samma emot recepisse, innehållande antalet på samtliga mynten. I lika måtto hade honom vid samma tillfälle och emot recepisse alla de handlingar, register och förklaringar tillståndta blifvit, som till denna myntsamling höra och till arbetets lättande bidra kunde. Secreteraren hade tillika anmodat honom att inrätta ordningen af mynten efter tideräkningen samt därefter gifva dem deras tillbörliga numer både i en tilluprättande fullständig Catalog och utanpå små papersomslag kring varje penning, på det att de därefter i lådor ordenteligen må kunna inläggas. Men på det icke heller de uplysningar måtte saknas, som angå fynden af dessa mynt i vårt fäderneslands jord, så hade Secreteraren anmodat Magistren att tillika i anledning af de meddellda handlingar särskilt anteckna, hvilka och huru många af dessa mynt tillsammans blifvit hittade och hvaräst samt vid hvad tillfälle, då denna myntCatalog syntes på en gång kunna förnöja vettgirigheten både hos en älskare af arabiska Litteraturen samt hos den, som enkannerligen i afseende på Svenska häfder och forntidslämningar åstundar se dessa hos oss nedsatta långwäga myntskatter. Med hvilka Secreterarens anstalter akademien förklarade sig wara nögd.»

Som man ser hade programmet nu utvidgats därhän, att Malm-

Den tilltänkta katalogen över kufiska mynt

ström icke blott skulle ordna samlingen, utan ock upprätta en katalog över den, vilken katalog även skulle upptaga fyndberättelser och antalet vid varje fynd funna mynt.

Efter antagande av detta nya program följde en paus till den 29 april 1788: »Secreteraren androg, det han hade sig bekant, att Magister Docens Malmström, som redan förl. höstas af academien emottog den under dess vård varande arabiska myntsamling för att däröfver upprätta Catalogue, nu snart med bemälte sitt arbete vore färdig samt att detsamma kostat honom mera möda än både han och academien sig i begynnelsen förestält. Af de upptedde utkast hade Secreteraren äfven inhämtat, det den under arbete varande förteckningen blefve med mycken flit författad samt att den till fullständighet och alla erforderliga omständigheter förmodeligen blefve till alla delar svarande mot academiens önskan. Academien inhämtade sådant med mycket nöje, och ehuru hvarken academien låfvat eller Magister Malmström begärt något arfvode för ett arbete, som han tvärtom förklarar sig endast hafva företagit i afsigt att göra academien ett nöje; Likväl ock som detsamma både öfver förmodan selsatt honom och tillika äskade något vedermäle af academiens billiga tacksamhet, Så beslöt academien, att enär han återstält mynten jämte renskriven Catalogue öfver dem, honom af academiens medel må tilldelas en gratification af 33 Rdr. 16 sk. sp. eller ett hundra plåtar.»

Den 27 maj 1788 anmäldes, att Malmström nu slutfört sin katalog, och samtidigt kom planen högst väsentligt att utvidgas — till ^{Mynten skola} gravering i koppar av mynten. ^{graveras i koppar} Sekreteraren kunde nämligen »icke underlåta att vid handen gifwa, det vid det tillfälle Magister Malmström nu hade denna myntsamling om hand, den fråga af en och annan Ledamot blifvit väckt, om det icke voro nyttigt att däraf begagna sig för att tillika låta afrita och i koppar sticka samma penningar. Sådant kunde en gång lända academien till heder och älskare både af Myntvetenskapen och af Orientaliska Litteraturen till nöje. I anledning af de samtal, som i detta ämne med Herr Magister Malmström förefallit, hade äfwen blifwit uplyst, att en önskelig lägenhet

sig därtill nu företedde, i det en Herr Åkerland¹ voro färdig att både med ritningen och kopparstickningen tillhanda gå samt trodde sig kunna hinna fullborda detta arbete till midsommar, inom hvilken tid Magister Malmström, hvars tillsyn härvid voro oundgänglig, icke heller ärnade lämna Stockholm. Denna af Herr Åkerland utsatta termin grundade sig på den supposition, hvilken Herr Magister Malmström äfven till grund lagt, att inga andra mynt skulle afritas och graveras än de, som företedde hufvudsakeliga variationer, det är: som skilde [sig] till andra omständigheter än blotta år-tal. Antalet af sådana till graverande penningar kunde i slikt fall gå till 96, och hade Herr Åkerlund därföre, inbegripna sjelfva kopparplåtarna, begärt ett arfvode af trettio Rdr. specie i ett för allt.

Academien fant vid öfvervägande häraf instämmande med ett billigt nit för vitterhetens utbredande i gemen och i synnerhet för befrämjandet af det, som i in- och utländska kännares ögon kan vittna om kunskapers blomstrande i vårt fädernesland, att den Kongl. Samlingen af arabiska mynt, förmodeligen den största i werlden, må i koppar stickas och drog därföre icke i betänkande att fastställa och gilla, hvad i ofvanstående mätto hemställdt blifvit, till följe hvaraf Åkerland tillåtes att under Magister Malmströms tillsyn afrita och i koppar sticka de i fråga varande arabiska penningar och därföre har att efter fulländadt arbete samt de graverade kopparplåtarnes aflewering till academien af antiquitets archivets medel bekomma trettio Rdr. Specie, dock så, att Herr Magister Malmström för samteliga penningarne emedlertid blir ansvarig och vid Midsommartiden emot återbekommande af dess i academiens vård varande förskrifningar dem, behörigen i ordning lagde samt hvar för sig i omslag af papper med antecknad numer efter Cataloguen, ifrån sig lämnar.»

*Planen ut-
vidgas ytterli-
gare*

Egendomligt nog nämnes i protokollet intet om tryckningen av själva katalogen; möjligen ansågs det självklart, att en tryckt text skulle åtfölja kopparstickan. I varje fall togs frågan upp vid sammanträdet den 20 augusti. »På flere academiens Ledamöters yttrade åstundan, att den af Herr Mag. Malmström författade catalogue öf-

¹ I protokollen skrives nästan alltid Åkerland. Mannen hette Åkerlund; så skrev han själv sitt namn. Likaså skrives här *voru* i stället för *vore*.

Den tilltänkta katalogen öfver kufiska mynt

ver de i academiens ägo varande arabiske Mynt måtte såsom bihang till Herr Cantzli Rådet Adlerbeths Inträdestal näst derefter införas i den nu under trycket varande Förste Tomen af Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Academiens Handlingar jemte de nu under arbete och i koppar stuckne plancherne af samme arabiske Mynt, anmälte vice Secreteraren, att han af Mag. Malmström underrättat sig, huruvida Graveuren Åkerland kunde sluta detta arbete innan den tid Herr Cantzli Rådet Adlerbeths Tal vore aftryckt, utan att tryckningen skulle hindras i dess oafbrutna gång, i fall academien fattade det beslut att dem med cataloguen i Handlingarne låta införa. I anledning af Mag. Malmströms försäkran, att alt sammans innan den tiden skulle vara fulländadt, lemnades academien del deraf och beslöts, att Cataloguen öfver de academien tillhörige arabiske Mynt, uprättad af Mag. Malmström, äfven som de öfver dem af Graveuren Åkerland i koppar stuckne plancherne skulle införas uti academiens Handlingars förste Tome näst efter Herr Cantzli Rådet Adlerbeths Tal. Academien yttrade härvid den önskan, att Herr Cantzli Rådet Adlerbeth till uplysning om både catalogue och plancher behagade författa en note, som på något tjenligt ställe i Talet kunde införas för att gifva dem till känna. Vice Secreteraren befaltes härom å academiens vägnar med Herr Cantzli Rådet brefväxla.»

Beslutet bekräftades vid sammanträdet den 17 september 1788, ehuru det stod i uppenbar strid med konungens förbud att i Handlingarne införa uppsatser av andra än prisvinnare och akademiens egna ledamöter. Vid samma tillfälle utvidgades planen därhän, att katalogen skulle innefatta icke blott de arabiska mynten i akademiens samling, utan alla i Sverige funna arabiska mynt. Till en början hemställde Engeström, »om till någon upmuntran för det nit och möda, Mag. Malmström vid detta granlaga arbete ådagalagt så vid sjelfva cataloguens uprättande som vid myntens dechiffrerande, academien icke fant billigt, att Mag. Malmströms namn blefve i noten infördt. Academien, som erkände billigheten af denna Herr Cantzli Rådet von Engeströms gjorda erinran, beslöt, att Mag. Malmströms namn skulle sättas på sjelfva titulbladet af meranämde catalogue, hvaraf allmänheten hade tillfälle att göra honom den rättvisa han

förtjenat och lemna honom det beröm, hvarmed han i Cantzli Rådet Adlerbeths note utmärkes. Upläste vice Secreteraren en till honom af Mag. Malmström inlemnad note om nödvändigheten att i cataloguen med arabiska characterer låta aftrycka Inscriptionerne på Mynten. — — — Sedan academien i öfvervägande tagit, hvad Magister Malmström anfört och funnit dess skäl grundade, stannade Hon i det beslut, att inscriptionerne på desse arabiske Mynt skulle i cataloguen med arabiske characterer tryckas, och då i anledning af detta beslut fråga väcktes om sådana stilar anskaffande, erböd Herr Cantzli Rådet von Rosenstein sig vilja derom med omgående poste hos Consistorium academicum i Upsala nödig anstalt foga.

Mag. Malmström anmäler slutel. i sin note, att en förteckning på alla i Sverige befintelige arabiske Mynt skulle ej kunna annat än behaga alla älskare af sådana ämnen och gifva närvarande arbete en ännu större fullkomlighet, om kunskap blefve inhämtad, huru stort hela antalet är af sådane mynt, som nu för tiden i Sverige finnas. Denna förteckning, så vida den vore mögelig att skaffa, ansåg Mag. Malmström äfven böra införas i Handlingarne tillika med cataloguen, och vore den i hans tanka lättast att erhålla genom en annonce i Tidningarne. Vid öfvervägandet häraf fant academien, att en sådan förteckning vore aldeles på sitt ställe, om den i Handlingarne blefve införd, men trodde äfven att utom Lunds och Åbo academier desse Cufiske mynt voro svårligen att finna och beslöt att genom bref till Herr Biskop Celsius och Professor Porthan skaffa sig underrättelse. Vice Secreteraren befaltes att härom ofördröyeligen de nyssnämde Herrar Ledamöter tillskrifva.»

Man vände sig nu till akademiboktryckaren Edman i Uppsala med begäran att till Stockholm få låna hans stilar, men denna begäran möttes med ett bestämt avslag. De skäl, Edman anförde, voro väl högst motsägande, men torde kunna återges därmed, att han ville själv trycka arbetet och icke hjälpa en konkurrent.

Då man hade kontrakt med Fru Fougts Handlingarna, kunde man ej låta Edman övertaga tryckningen av dem och beslöt därför, att katalogen skulle tryckas särskilt, icke såsom en not till Adlerbeths tal. Därefter vände man sig ånyo till Edman: »Som academien jämväl

Den tilltänkta katalogen över kufiska mynt

funnit nödigt, att påskrifterna å penningarne, öfver hvilka cataloguen författas, må i beskrifningarne intagas med Arabiska bokstäfver och academien kommit i erfarenhet, det detta slags stilar icke lära stå att erhållas i Stockholm, hvaremot Directeuren Edman i Upsala äger sådana och yttrat sig villig att, i händelse academien finner godt updraga honom tryckningen, därmed gå tillhanda, så anbefaltes Secreteraren att genom bref å academiens vägnar däraf göra Directeuren anbud samt tillika begära hans utlåtande, med hvad villkor han kunde finnas hugad att samma tryckning sig åtaga, hvarvid academien i anseende till knappa medel och osäker afsättning, då Catalogen för dess räkning skulle försäljas, häldst såg, att Edman sjelf ville blifva förläggare, och föreställde sig att han så mycket mer härvid skulle finna sin räkning på ett sätt, att han kunde därföre betala academien någon skälig afgift, som Catalogen författas på Latinska språket och därföre så in- som utrikes bland lärdomsidkare icke lär sakna afsättning» (Prot. 11 nov. 1788).

Edmans svar föredrogs i akademien den 2 december 1788: »Som academien under det föreslagna villkor icke fant sig vid att om tryckningen med Edman öfverenskomma, så beslöts, att Secreteraren på academiens vägnar skulle inhämta Bokhandlaren Svederi utlåtande, huruvida och med hvad villkor han ville blifva förläggare och besörja tryckningen af meränämde arbete».

Men ej heller Svederus' anbud befanns vara antagligt: »Academien fant icke skäligt att antaga de af Svederus föreslagna villkor, och som Upfostrings Sällskapet emedlertid erbudit academien att med förläggning och anstalt om tryckning af merbemälte arbete gå henne tillhanda med iakttagande af de omständigheter, academien redan härom fastställt samt under de villkor att emot det Sällskapet finge ägande rätten till manuscriptet och plåtarne, det samma framdeles ville dela hälften af vinsten enligt räkning med sig åt academien; Så fattades enhälligt det beslut att ett så beskaffadt anbud med tacksamhet emottaga, warandes academien öfvertygad, det Upfostrings Sällskapet, som med så berömlig omtanke befordrar nyttiga och gagneliga arbetens utgifvande genom trycket, lär foga så skyndsamt anstalt, som möjligt är, till den i fråga varande Catalogens tryck-

ning, så fort den hinner blifva färdig och af akademien till Sällskapet öfverlämnad» (Prot. 16 dec. 1788).

Äldre kataloger

Upfostringssällskapet hade således på för akademien förmånliga villkor åtagit sig att bliva katalogens förläggare. Kopparsticken voro färdiga — ett avtryck finnes i akademiens arkiv (Kungl. Myntkabinettet, Cufiska Samlingen). De yttre betingelserna för katalogens utgivning förelågo således, och frågan var nu blott, om och när Malmström kunde bliva färdig att lämna manuskriptet till tryckeriet. Härvid skola vi erinra oss, att planen för hans arbete steg för steg utvidgats. Först, den 6 november 1787, var det ännu blott fråga om att »ordna» antikvitetsarkivets samling av kufiska mynt. Detta arbete var ju ej vidare maktpåliggande, och gamla kataloger funnos, en utarbetad av Berch med hjälp av orientalisten Clewberg 1749 (se förut V, sid. 355) och ett par andra, påbörjade av orientalisten Aurivillius. Dessa voro väl ej fullständiga och omfattade ej hela den samling, som fanns 1787, ty efter Clewberg och Aurivillius hade flera stora myntfynd gjorts. Men de voro till en mycket god hjälp. För att med dessa hjälpmedel »ordna» samlingen behöfde man blott någon, som var nödortföttigt inne i arabiska. Detta var väl anledningen till, att man ej vände sig till professor Hageman i Uppsala eller till professor Matthias Norberg i Lund, utan till den unge Malmström, som själv anmält sig och väl ansågs inneha den nödiga kompetensen, då han nyligen givit ut en disputation i arabiska. Men redan den 13 november utvidgades planen — väl på Malmströms initiativ — därhän, att han skulle upprätta även en katalog över samlingen. Enligt sitt kvitto den 12 november mottog han följande papper jämte de arabiska mynten:

- »1) Beskrifning på arabiska mynt af Professor Carl Aurivillius, sub Lit. A. in fol.
- 2) En dylik beskrifning af samma auctor sub Lit. B. in fol.
- 3) Register på Konungens arabiska mynt in fol.
- 4) Supplement därtill af år 1771 in fol.
- 5) Explicatio nummi arabici cet. ett blad in 4:o.
- 6) Beskrifning på ett mynt af Prof. Hageman. 1 blad in 4°.

Den tilltänkta katalogen över kufiska mynt

7) En annotation hörande til någotdera af de 7 paqueterne i blad in 8:o.

Stockholm den 12 Nov. 87. Pehr Malmström.» (Kongl. Myntkab. Cufiska Saml.)

Utom dessa här nämnda papper fick Malmström tillgång till en av Aurivillius påbörjad katalog över innehållet i de olika kuvert, i vilka mynten voro inlagda. Den prydligt renskrivna katalogen upptager blott fyra kuvert med i dem inlagda mynt, men torde beträffande dessa innehålla de i en katalog nödvändiga uppgifterna: om myntorten, där denna finnes angiven, kalifens namn och titel samt präglingsåret enligt såväl muhammedansk som kristen tidsräkning. Katalogen börjar:

»I Convolut No. 1

hvari funnos 101 stycken penningar,
äro 5 hörande till arabiska Chalipher eller
Muhammeds Efterträdare

Den förste

präglad med Chaliphen Motaouvakkal al Allah Abou abd Allah år Hedg. 243. Chr. 857. Präglingsortens namn är icke utsatt.

Den andre

under Chaliphen Moctafi billah, präglad i Sermoerâi år H. 290. Chr. 902.

Den tredje

under Chaliphen Moktadar billah Aboulabbâs ben Emirelmuminîna, präglad i Bagdad (Medinet essalâm) år H. 313, Chr. 925. Aboulabbâs betyder, att Chaliphen var af abbasidiska stammen. Emirelmuminîna, *furste för de rättrogna*, är en titel, som Chalipherna först antogo, men hvilken de mäktigare arabiske Regenter ej allenast i Asien utan ock i Africa, Spanien och andra orter sedermera sig gemensamt tillvällade. Ben Emirelmuminîna vill således säga, att Moktadars fader äfven varit Chaliph.»

Med dessa förarbeten förefaller ej heller en ny katalog vara ett företag, som kunde anses överstiga Malmströms krafter, och den 27 maj 1788 anmäldes, att katalogen nu var färdig; den 2 juni förelades den för akademien, då Malmström även erhöll det blygsamma honoraret, 33 rdr 16 sk. Katalogen är uppställd i följande kolumner:

*Malmströms
katalog*

1) Nummer i samlingen (1—391) 2) Präglingsåret enligt muhame-

dansk tidräkning 3) enligt kristen. Mynten äro uppförda i kronologisk ordning; det äldste är från 698 e. K. 4) Myntorten, då denna angives 5) Kalifens namn 6) Andra högre dignitärer, som nämnas 7) Figurer å mynten; sådana förekomma ytterst sällan. 8) Fyndorten; utom ett i Finland hittat mynt anföres endast två på Öland gjorda fynd (1779 och 1780) samt ett i Roslagen (1781) 9) Dupletter av det anförda myntet. Ytterst få dylika äro antecknade, vilket är egendomligt, ty i en annan katalog — »Duplett-mynt i Konungens Cufiska Mynt-Samling» — upptagas 258 mynt. 10) Anmärkningar. Dessa röra endast konditionen (»skadade» o. d.). Katalogen upptager icke fullt 400 mynt. Men enligt en uppgift av Malmström innehöll konungens samling nära 900, och till Flintenberg återställde han den 29 april 1795 icke mindre än 783 mynt, som han haft att examinera.

Korrespondens om arabiska mynt i svenska samlingar.

Den 20 april 1788 beslöts, att denna katalog skulle *tryckas* som bihang till Adlerbeths inträdestal och att inskrifterna skulle återges med arabiska typer. Som vi sett stötte anskaffandet av dylika på svårigheter, och nu började de underhandlingar med olika boktryckerier, för vilka nyss redogjorts. Medan dessa pågingo tog den ursprungliga planen allt större dimensioner. Den 13 sept. 1788 beslöt man, att i katalogen inrymma även de arabiska mynt, som funnos i Lunds och Åbo universitets samlingar, och att vice sekreteraren i det syftet skulle tillskriva Lunds universitets prokansler, biskop Celsius, som var akademiens hedersledamot, och professor Porthan i Åbo, som i januari samma år valts till ledamot; att man ej skrev till Uppsala, där den största samlingen fanns, berodde väl därpå, att Malmström själv åtagit sig att undersöka de där befintliga mynten.

Hänvändelsen till Åbo gav uppslaget till en numismatisk korrespondens mellan Porthan och akademien. Redan i det brev (d. 22 februari 1788), i vilket Porthan tackade för invalet, hade han kommit att tala om universitetets myntsamling: »Af Kongl. akademiens Stadgar ser jag, at hon önskar at erhålla beskrifningar öfver de Mynt-Cabinetter, som i Riket kunna finnas, och som Åbo academie äger en, ehuru liten samling af Romerska mynt, som blef henne förärd af framl. Hr. Hr. Hofrådet Arckenholz, med hvars ställande i ordning jag varit syslosatt, så skal jag ock deröfver hafva äran at med-

Den tilltänkta katalogen över kufiska mynt

dela förteckning. Af Svenske och andre mynt, som vi gjort en liten början at samla, är antalet ännu så ringa, at det ej förtjenar beskrifvas.»

Så fick han Lindbloms brev och svarade den 26 september: »At så mycket jag förmår efterkomma Kongl. academiens befallning, har jag äran at bilägga en förteckning öfver de få arabiske mynt, som i vårt Bibliothek härstädes förvaras. De blefvo oss skänkte af framl. Theologiæ professoren Carl Abrah. Clewberg, som tillika författade och bifogade på dem en sådan beskrifning, som jag nu i afskrift har äran at öfversända. Han var sinnad at i 2^{ne} Disputationer göra dem kända för det lärda allmänna, men hann icke utgifva mer än den första (De nummis arabicis in patria repertis, pars prior, Resp. Mart. Lundbeck. Ab. 1755 4°), där 2^{ne} af dem i en bifogad Tabell i koppar stuckne föreställas. Såsom jag tycker, utan at nu hinna närmare jämföra dem, synas åtmins. de fleste af dessa våra mynt vara af samma slag, som beskrifvas af Sal. Hr. prof. Aurivillius i Nov. act. Upsal. II. Jag finner ock, at ganska god hjälpreda til deras Beskrifning fås af de förträffliga Brefven om arabiska myntväsendet, som den framl. grundeliga kännaren af arabiska litteraturen prof. Reiske i Leipzig författat och med anmärkningar och tilläggningar äro af prof. Eichhorn i Jena införde uti dess Repertorium für Biblische und Morgenländische Litteratur IX, X, XI, XVII och XVIII Theil, i hvilken periodiska skrift äfven en interessant afhandling förekommer Theil VI pag. 182 seq. om de vid Östersjön i så anseelig mängd fundna arabiske silfver-mynten, författad af prof. Tychsen i Rostock. Utom dessa af sal. Clewberg oss skänkte pgr. fanns ock ibi.[i] Arckenholziska mynt-samlingen en arabisk penning, på hvilken jag ej har någon reda. Jag tager mig fördenskull frihet att bilägga densamma med ödmjuk begäran, at Herr Kongl. Secreteraren tackes visa den för Hr. M. Malmborg (!!) och genom Hans benägna biträde förskaffa mig beskrifning på densamma, hvar efter jag vid tilfälle väntar pgen tillbaka. Skulle det pröfvas nödigt, så är jag äfven färdig at skicka de andra fbde arabiska mynten öfver till ytterligare granskning. Af privata vet jag här ingen, som äger någre arabiske mynt utom Hr. Lagm. B. Reuterholm på Svedja i

Nyland, hos hvilken jag vil erinra mig, det jag sedt et stort silfvermynt, som dock lär vara af sednare tider; jag skal af honom skaffa mig derom närmare kunskap och derefter densamma ofördröjligen meddela.»

En lärd brevväxling med Porthan — indirekt genom Malmström — hade således kommit till stånd, men hur litet Porthan uppmärksammat denne nye orientalist, framgår redan däraf, att han i brevet kallar honom »Malmborg». För att få tag i nya mynt dröjde han likväl med brevets avskickande ända till den 24 december, då han skrev ett nytt till Adlerbeth, i vilket han inlade det äldre till Lindblom. Båda breven föredrogos i akademien den 27 januari 1789: »Ytterligare föredrogos tvänne från Herr Professoren Porthan ankomna bref, det ena till Herr kongl. Secreteraren Lindblom, det andra till Secreteraren, innehållande båda skälen, hvarföre Herr Professoren emot sin förmodan så länge kommit att dröja med den låfvade underrättelsen om de i Åbo befintliga arabiska mynt, nämligen att han gjort sig hopp kunna meddela beskrifningar öfver flera dylika, som här och där i Finland skola funnits utom dem, som vid ofvannämde Lärosäte förwaras. Wid närmare efterfrågan har befunnits, att de penningar man trott vara arabiska, icke varit annat än Anglo-Saxoniska, hvarföre Herr Professoren nu måste inskränka sig endast vid de mynt, som Åbo academie äger och verkligen äro arabiske. Öfver dem meddelas framl. Professoren Clewbergs egenhändiga beskrifningar samt tillika en liten arabisk kopparpennning till påseende, hvilken funnits i Arckenholzske myntsamlingen och om hvilkas återställande vid lägligt tillfälle Herr Professoren anhåller. — — — Academien emottog med mycken tacksamhet de insände beskrifningarne, hvilka mag. Malmström skulle anmodas att afskrifva samt att tillika beskrifva den lilla kopparpennningen. Och fick Secreteraren befallning att enär bemälte afskrifter och beskrifning blifvit academien tillställda, hufvudskrifterna jämte det omförmälda myntet till Herr Professor Porthan med posten återsända jämte förklaring af det nöje, hvarmed academien skulle emottaga hans utlåfvade afhandling.» Om de arabiska mynten i Åbo fortsätter protokollet för den 10 februari 1789: »Uti promemoria till acad:n hade Herr

Den tilltänkta katalogen över kufiska mynt

Magister Malmström för öfrigt förklarar, det han i anseende till flera uplysningar, dem han såmedelst hoppades vinna, skulle anse önskeligt att få beskåda och undersöka de 12 arabiska mynt, befintliga i Åbo, öfver hvilka Herr Professor Porthan meddelat Herr Professor Clewbergs egenhändiga anteckningar. Academien, hvilken icke trodde sig någonting böra underlåta, som till fullständigheten af Magister Malmströms under händer hafvande arbete bidraga kunde, beslöt fördenskull att jämte återsändande af ofvannämde Herr Professor Clewbergs anteckningar och tacksägelses förklarande för den del hon af dem erhållit, tillika anmoda Herr Professor Porthan att utverka kgl. academiens i Åbo tillstånd att bemälte 12 arabiska Silfverpenningar i recommenderadt bref under Secreterarens address hit öfversändas måtte.» Enligt protokollet den 2 juni hade de 12 arabiska mynten från Åbo skickats till Stockholm att där af Malmström undersökas.

Genom professor Tidgrens länge motsedda död den 8 december 1788 hade emellertid professuren i grekiska och österländska språk vid Åbo universitet blivit ledig, och Malmström anmälde sig då såsom sökande samt reste på sommaren öfver till Finland, där han försvarade en disputation, som skulle styrka hans kompetens till professuren — en halvt parafraserad översättning till latin av en del av ett ode av Pindaros — således ett specimen för professurens grekiska del; för den orientaliska kunde han blott åberopa den i Uppsala utgivna disputationen om koranen, som säkerligen vägde mindre tungt i vågskålen än det uppdrag han fått av akademien.

I Åbo tyckes han ha gjort ett gott intryck på Porthan, till vilken han då återställde de lånade mynten. Porthan hade tydligen blivit ganska intresserad för den katalog, som skulle utgivas av den akademi, av vilken han var ledamot, och han fortsatte därför sina efterspaningar efter arabiska mynt i Finland. Till Adlerbeth skrev han den 9 november: »Då enl. kongl. Vitterhets-academiens befallning jag här i landet hörde efter om någre Cufiske mynt hos enskilde personer skulle finnas, fick jag ej spaning på någre sådane. Men nu nyligen erhöll jag ett ifrån Lampis socken i Tavastland ifrån en prästman derstädes, hvilket han skänkt til vår lilla samling af sådane mynt

vid acad:n härstädes. Som denna penning ej ännu var här, då Hr. Mag. Malmström i somras var hos oss, så har jag nu äran at densamma til Herr Cancellie-Rådet och Riddaren öfversända för at granskas och beskrifvas. Värst är, at jag ej fått reda på när och hvarest den är funnen. Prästen vet endast berätta, at han fått densamma af en bonde, som är boende på Ryska gränsen. I Ryssland måste en stor mängd af dessa pgr. hittas, efter i Petersb. Vetenskaps-Societetens konstkammare en så betydlig samling af dem skal förvaras, hvar öfver den bekante Kehr upsatt en förteckning, som dock ännu är otryckt, enl. den berättelse, som finnes hos Bernoulli.» Efterforskningen i Finland hade således varit ganska grundlig, men de arabiska mynt, som Malmström därifrån fått att undersöka och katalogisera, voro ju mycket få och de flesta redan beskrivna av Clewberg.

Även från Celsius i Lund mottog akademien den 15 oktober 1788 ett svar: i vilket han beklagade, »det han i närvarande orolige krigstider ej kan fullgöra academiens önskan, helst den Lunds academie Bibliotheque tillhöriga Samling af dylike mynt nu ligger under försegling att gömmas undan fiendens hand. Herr Biskopen lofvar, så snart oroligheterna uphöra, vilja låta bryta förseglingen och mynten till Herr Professor Norberg öfverlemna att examineras och uttolkas, hvarefter förteckningen med beskrifningen genast skall akademien tillsändas. Herr Biskopen anmälte äfven, att flere sådane mynt vore till finnandes på Gothland och att ett bref till Biskopen Herr Doctor Lütkekan i Wisby i detta ämne skulle förskaffa akademien nyttiga uplysningar. Af denna anledning befaltes vice Secreteraren å academiens vägnar Herr Biskop Lütkekan härom tillskrifva. På den underrättelse att äfven i Linköping vid Gymnasii Bibliothequet skulle finnas någre af de omnämnde arabiske mynt, anmälte vice Secreteraren, det han ehuru ej därtill af akademien befalld, å dess vägnar tillskrifvit Domcapitlet i Linköping i omförmälte ämne, men att derå ännu ej inkommit svar.»

Av Celsius' brev framgick emellertid, att arabiska mynt nog funnos på flera ställen än i Lund och Åbo. Med anledning härav inlämnade Malmström till akademien en promemoria, som föredrogs vid sammanträdet den 10 februari 1789: »Magister Malmström hade

Den tilltänkta katalogen över kufiska mynt

jämväl i samma promemoria andragit, att utom de Cufiska mynt, som förvaras vid academierna, jämväl flera hos enskildta personer finnas, af hvilka han redan haft tillfälle att se ett eller annat, som tjänt till uplysning vid beskrifvandet af Konungens samling. Detta har gifvit honom anledning att förmoda, det genom fleras jämförande ännu mera uplysning torde vinnas samt att anhålla, det Kgl. Vitterhets academien genom kungörelse i Tidningarne täcktes anmoda alla, som äro innehafvare af sådana mynt, att dem till kgl. acad:n insända. Academien fant godt att bifalla denna föreställning och befalte Secreteraren uppsätta samt till införande i Inrikes Tidningen aflämna en kungörelse af följande innehåll:

Då genom kgl. Witterhets Historie och Antiquitets Academiens försorg en beskrifning öfver Konungens samling af gamla arabiska eller Cufiska mynt nu är under arbete, har acad:n ansett nyttigt och för ändamålet tjänande att även vinna all möjelig uplysning om alla de mynt af ofvannämnda art, hvilka i Riket finnas kunna. I hvilket afseende acad:n beslutit att härmedelst vänligen anmoda de enskildta personer, som af sådana mynt äro ägare, att dem ju förr ju häldre och sist inom d. 1 instundande april till acad:n insända samt att vid samma tillfälle benäget vid handen gifva den kunskap de till äfventyrs äga, hvarest samma mynt blifvit fundna jämte omständigheterna därvid. Academien, hvars enda afsigt är att med ägarnes minne öfver samma mynt låta författa noga beskrifningar, förbinder sig ej allenast att med görligaste skyndsamhet dem återställa utan ock att med erkänsla anse det prof de vist af beredvillighet.»

Så vidt man av bevarade handlingar kan finna, ledde denna vädjan till allmänheten icke till något egentligt resultat. Av kommersrådet Vänström fick Malmström mottaga sex mynt, av expeditionsskreteraren Dahlström ett och av statssekreteraren Benzelstierna ett. Redan innan kungörelsen utkommit, hade emellertid planen ytterligare omlagts, och akademien hade nu beslutat *två* olika arbeten, båda under redaktion av Malmström, det ena en *katalog* över antikvitetsarkivets arabiska mynt, det andra en stor *avhandling* över alla i Sverige och Finland hittade arabiska mynt. Protokollet för den 11 november 1788 lyder nämligen: »Academien tog af denna anledning under

*Malmström
skall utgiwa
även en av-
handling om
arabiska
mynt*

öfvervägande flera omständigheter, som rörde tryckningen af den i fråga varande Catalogen. Härvid erinrade sig academien först sitt redan vidtagne beslut att samla alla de uplysningar, som erhållas kunna om de flera inom fäderneslandet fundna och förvarade Cufiska mynt, hvaröfver academien anser för en angenäm och hos alla vitterhetsälskare tacknämlig plikt att utgifva behöriga beskrifningar. Men den åtgärd academien redan härvid fogat så väl som svårigheten att ifrån så många skilda ställen samla dessa underrättelser till den fullständighet som vederbör, innan ett slikt arbete kan läggas för den lärda verldens ögon, tjäna nogsammt till bevis, att längre tid och förmodeligen flera år torde fordras, innan man därmed kan blifva färdig. Den Catalog öfver kongl. Samlingen af arabiska mynt, som academien är sinnad låta komma i dagsljuset, är däremot innan kort i det stånd, att den kan läggas under prässen, och det vore ett onödigt upskof att låta den dväljas i mörkret för att afbida de ofvanomrörda beskrifningar öfver alla arabiska mynt i Sverige. Academien fann därför bäst att meranämde Catalog efter den plan för den samma blifvit fastställd med görligaste skyndesamhet må ensam befordras till trycket, då academien emedlertid oafbrutit ärnar fullfölja dess forskning rörande de öfriga Svenska myntsamlingar af denna art för att i sinom tid särskildt om dem meddela det allmänna nödiga underrättelser.»

Vid nästa sammanträde framlade Malmström ett profark, som nu ej finnes kvar, på den tillämnade avhandlingen: »Magister Malmström hade inlämnat ett prof-ark af meranämde sin uppå Latin under arbete varande beskrifning öfver Kgl. Samlingen af arabiske mynt. Som den samma icke blifver en blott förteckning utan kommer att innehålla en mera omständelig afhandling om dessa penningar, så hade han afvikit ifrån den plan, han för sjelfva Catalogen i början med acad:ns bifall fastställt, enligt hvilken den samma var inrättad i Tabeller med sina behöriga Columner, innefattande hvardera de hufvudomständigheter, som för hvar penning voro att i akt taga, såsom präglingsår efter Christen och muhamedanisk tideräkning, präglingsort, Chalifens och Vasallens namn m. m. Den till dagsljuset ärnade beskrifningen är i stället klädd i form af en vanlig afhandling, där

Den tilltänkta katalogen över kufiska mynt

hvar och en penning, efter sin numer classierad, upptages, beskrives och upplyses med nödiga anmärkningar. Secreteraren, som upviste detta prof för Academien, fick befallning, att återlämna det åt Magister Malmström med förklaring af academiens fullkomliga nöje därmed och anmodan, att han på samma vis arbetet fullföljer.»

Därmed hade Malmström fått ett stort och viktigt uppdrag, vilket utan tvivel kort därefter fick betydelse, då han sökte professuren i Åbo, och som dessutom hade den fördelen, att det var ställt på framtiden, så att han vid ansökningen ej behövde framlägga avhandlingen till kritisk värdesättning. Vid konkurensen om platsen blev han därför segrare. Såsom Heikel (Åbo universitets lärdomshistoria, Filologien sid. 445) förmodar, var det nog Porthans votum, som bestämde utgången: »Porthan yttrade, att han på grund av egen kännedom om avlagda specimina och pålitliga kännares intygan ansåg Malmström böra medsökandena föredragas. Han ägde icke allenast i grekiska och hebreiska språket god insikt, utan i arabiska mer än blott elementära kunskaper, då de övriga blott gjort någon början med arabiskan.» Betyget åt Malmström såsom arabist var ju ej vidare lysande — »mer än blott elementära kunskaper» — men den 13 november 1789 blev Malmström utnämnd.

*Malmström
blir professor
i Åbo*

Därmed tystnade — med ett undantag — uppgifterna om hans stora arbete. Sin plats i Åbo skötte Malmström med ytterlig försumlighet och tog sig 1792—1793 tjänstledighet för att i Stockholm utarbete den katalog, som aldrig skulle bliva färdig. Professuren hade han fått till en stor del på grund av det uppdrag, som han av akademien mottagit, och sedan blev samma katalog en förevändning för honom att ej sköta professuren. Till sist, 1795, sålde han, halvt tvungen, för 2,000 riksdaler professuren till Gustaf Gadolin och flyttade, nu såsom chef för Kungl. biblioteket, över till Stockholm. Om hans katalog ha akademiens protokoll efter hans utnämning till professor i Åbo blott en enda underrättelse. Den 20 april 1790 skrives nämligen: »Sedan Secreteraren gjort sig underrättad om Professor Malmströms tillstånd, hvars långvariga sjuklighet hindrat honom lägga sista handen wid den under arbete hafda Catalog öfwer K:gens arabiska mynt, hade Secreteraren numera af honom fått det fägne-

samma hopp, att samma arbete snart kunde förväntas färdigt och att inom månadens slut arabiska mynten behörigen beskrifna skulle kongl. Cabinettet återställas. Men som Professor Malmström i anledning af sin befordran kommer att förnämligast hädanefter uppehålla sig i Åbo och han ansåg sin närvaro vid tryckningen vara nödvändig, så hade han tillika hemställt, om icke samma tryckning måtte få ske uti nyssnämde stad, hvartill för det närvarande väl icke Cufiska stilar funnos, men oförtöfvadt förväntades. Akademien fann wid denna Professorens hemställan ingenting att påminna, utan samtyckte därtill under willkor, att prof på Latinska stilar, hvilka till detta verk kunna passa, först till akademien insändas, kommandes hwad om format, papper m. m. i detta ämne tillförne stadgadt är och i protokollet för flera academiens sammankomster mot slutet af 1788 intagit finnes, att för öfrigt iakttagas, äfwensom akademien framdeles härom närmare får öfwerlägga med Upfostrings Sällskapet i anledning af dess förklarade benägenhet att förlägga bemälte Catalog.»

Katalogarbetet avstannar Efter detta hör man ingenting vidare om den arabiska katalogen, och den bebådade stora avhandlingen kom heller icke på tal. Malmström var tydligen ej längre intresserad för den — »Moren» hade gjort sin tjänst — och inom akademien tyckes man nästan från början icke haft någon orubblig tro på hans kompetens. Redan den 2 december 1788 skrives i protokollet: »Vid detta tillfälle väcktes äfven den fråga, huruvida icke nyttigt kunde vara, att Herr Magister Malmströms afhandling, när den blefve färdig och innan den tryckes, kunde underkastas någon pröfning och granskning, på det att alla misstag i ett ämne, som sätter de lärdaste mäns kunskaper och erfarenhet på prof, måtte förekommas. Akademien fann denna påminnelse väl grundad och befalde Secreteraren att vid tillfälle rådslagsvis däraf gifva Magister Malmström del med tillstyrkan att till vinnande af all nödig säkerhet, han ville meddela sitt manuskript till genomläsande åt Herr Professor Hageman i Upsala, innan det lägges under prässen.» Dessa tvivel förstärktes antagligen under den följande tiden, och däri har man troligen att söka orsaken till att akademien icke med någon större kraft drev på utgivningen.

Snart tillkom även yttre hinder. 1793 hade, såsom vi sett, Up-

Den tilltänkta katalogen över kufiska mynt

fostringssällskapet, som var Handlingarnes förläggare, kommit på obestånd, och samma år överflyttades hela myntsamlingen från akademien till det nybildade Kungl. Museet. Katalogen — om någon dylik skulle utgivas — hade därmed upphört att vara en akademiens angelägenhet och i stället blivit museets. 1798 vände sig verkligen dess chef, Fredenheim, till Malmström med en begäran, att han ville återupptaga arbetet på denna katalog. Härpå svarade Malmström med en relation om den stora vetenskapliga betydelsen en dylik katalog skulle få. Men han slutade emellertid med en förklaring, att *han* icke var i stånd att åtaga sig uppdraget: »Därofver författades väl redan för 10 år tillbaka en omständelig Beskrifning, hvarjämte äfven de märkvärdigaste mynten till ett antal af åttiofyra blefvo i koppar stuckne, men den har allt hittills ej kunnat lemnas i allmänhetens händer, förmodligen af bristande tillgång på de Böcker och uplysningar, som til fullbordande af detta svåra och granlaga arbete äro oundgänglige.» Resultatet af akademiens samarbete med Malmström blef således det sämsta möjliga.

Först 1848 kom en dylik katalog till stånd, Tornbergs stora Numi Cufici regii numophylacii holmiensis.

VETENSKAPLIG KORRESPONDENS OCH PLANERADE ARBETEN

*Samuel Öd-
mann och
Tychsen*

Genom sitt intresse för den arabiska myntkatalogen hade akademien kommit i en lärd brevväxling med en av ledamöterna i akademien, Porthan. Av samma anledning fick akademien även en annan korrespondent, som visserligen ännu ej var ledamot av akademien — i vilken han först 1820 invaldes — men som tillhörde en helt annan klass än hovkvartermästaren Gedda och dennes confratres. Det var Samuel Ödmann — då visserligen inom icke vetenskapliga kretsar ännu blott en obemärkt prästman på Värmdön, men redan 1784 invald i Vetenskapsakademien. Denne obemärkte prästman och skollärare var emellertid den Gustavianska tidens nog främste polyhistor med en fruktansvärd beläsenhet i naturvetenskap, där han var en av den åldrige Linnés siste lärjungar, vidare en lärd även i teologi, i geografi — utan att själv ha rest — i klassiska språk, som han studerat för Floderus, i orientaliska språk, där Aurivillius varit hans lärare. Såsom präst på Värmdön gjorde sig Ödmann först bemärkt genom sina till Vetenskapsakademien insända iakttagelser om skärgårdens fauna, men hade vid sidan härav redan börjat en brevväxling med Tysklands främste orientalister, särskilt med Tychsen i Rostock.

När Ödmann nu fick höra, att akademien ville utgiva en arabisk myntkatalog, trodde han sig härav finna, att orientalisk historia och filologi även ansågos falla inom akademiens verksamhetsområde, och till akademiens sekreterare tillät han sig då att skicka två av Tychsens avhandlingar, av vilka den ena handlade om en föregiven S. Petri Cathedra, som i verkligheten var ett arabiskt arbete. Den 11 augusti 1788 skrev han till Adlerbeth: »Till högwälborne Herr Cantzlie Rådet och Riddaren tager jag mig den frihet att i djupaste

ödmjukhet öfwersända twenne små Antiquariske afhandlingar, hvilka utmärkt å daga lägga författarens skicklighet i detta mörka och af många swårigheter omgifna ämne. I fall de icke äro af den egenskap, att de kunna winna rum bland Kongl. Witterhets och Antiquitets-academiens samlingar, utber jag dem den hedren att få en plats bland Herr Cantzlie Rådets enskildta. Den ena har åstadkommit mycken rörelse uti Italien, särdeles i Venedig, och har, orthodoxien oakadt, blifwit med största heder recenserad i Madrid uti det Memorial Literario, som der utgifwes. S. Petri Stol förlorar mången andelig kyss, Assemanni något af sin förtjente agtning och tiden wisar, om en Mahumedansk Reliquie längre med godt samvete skall kunna herbergas i en Catholsk Domkyrka.» (Akads. arkiv: Brev från inländska ledamöter).

Den 20 samma månad föredrogs brevet jämte Tychsens avhandlingar för akademien: »Öfverlemnade Herr Cantzli Rådet von Rosenstein ett till Herr Cantzli Rådet Adlerbeth stäldt bref ifrån Herr Samuel Ödman på Wermdön, innehållande Olai Gerhardi Tychsen: Interpretatio Inscriptionis Cuficæ in marmorea Templi Patriarchalis S. Petri Cathedra, qua S. Apostulus Petrus Antiochiae sedisse traditur samt Gelehrte Beyträge zu den Mecklenburg. Schwerinischen Nachrichten 6tes Stück. Herr Ödman i sitt bref till Herr Cantzli Rådet Adlerbeth anhåller att här af få göra akademien föräring, så vida Herr Cantzli Rådet finner dem värda att ibland academiens samlingar förvaras. Akademien, som lätt sig dem föreläsa, yttrade här öfver sitt nöije och befalte vice Secreteraren att å dess vägnar förklara Herr Ödman sin tacksägelse. Dessa papper komma att i akademien förvaras.»

Därmed hade mellan Ödman och akademien börjat en brevväxling, av vilken väl endast fragment finnas kvar, men vars karaktär likväl är tydlig. Då man läser denna brevväxling, har man svårt att freda sig för misstanken, att den åtminstone delvis kommit till på Tychsens initiativ, ty den rör sig till en väsentlig del om honom, om hans forskning och hans lärda polemik — misstanken, att Tychsen begagnat Ödman såsom mellanhand för att bliva uppmärksammad av akademien. På fåfängans marknad i de lärdes republik var ett

ledamotskap i en akademi den åtrådade utmärkelsen — ordnar hade ännu ej kommit på modet — och för en dylik utmärkelse tyckes Tychsen icke ha varit känslolös. Han blev också — om än icke formellt, så dock reellt — den förste utlänning, som *invalides* i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. De fem första hade icke *valts* av akademien utan insatts av Gustav III själv, den sjätte, hertiginnan di Giovane, av hertigen-regenten, den sjunde, greve Bernsdorff, hade väl formellt valts av akademien, men på kunglig befallning. Den förste verkligen valde blev Tychsen, som 1793 erhöi denna utmärkelse.

Den 4 december skrev Ödmann ett nytt brev, vilket nu är förlorat, men som refereras i protokollet för den 16 december 1788: »Secreteraren föredrog ytterligare ett bref af d. 4 hujus från Herr Samuel Ödmann, hvarvid å Dess Correspondents Herr Håfrådet Tychsens vägnar till academiens tjenst voro bifogade [fyra arbeten om arabiska mynt och böcker]. Herr Ödman låfvar ock att insända en i Sommars uti Messina funnen Cufisk inscription samt förmäler, att för några år sedan vid en reparation på S. Stephans monument på Norrala kyrkogård i Helsingeland fants i en springa en brun sammetspung med några silfvermynt, som Herr Ödmann vid undersökning fann vara bracteater. Academien befalte Secreteraren skrifteiligen gifva Herr Ödmann tillkänna det synerliga nöje, hvarmed hon emottagit de henne meddelte vackra afhandlingar och att hon önskade, det han äfven ville låta Herr Tychsen förstå, att academien satte mycket värde på hans lärda och flitiga bemödande. Academien väntade med längtan den underrättelse, Herr Ödmann låfvat ang^{de} den Cufiska Inscriptionen i Messina, och hvad angår de sist omnämde bracteater, så i händelse han af dem voro ägare, önskade academien att han ville dem till låns insända, på det att de med vederbörlig noggranhet måtte kunna skärskådas och undersökas. Likaledes fants godt, att de inlämnade stycken af Gelehrte Beyträge skulle meddelas Mag. Malmström, på det att han däraf kunde göra nödigt bruk, i händelse de innehöllo uplysningar, hvaraf han i sitt arbete kunde draga nytta.»

På Adlerbeths brev svarade Ödmann den 17 februari 1789: »Att

jag så länge dröjt med detta aldra ödmjukaste swar på H. Herr Cantzlie Rådets nådiga skrifvelse af d. 16 sistl. December, herrör af det bemödande jag användt att kunna till Kongl. Academien öfwersända den helige Stephans offerbracteater, hwilka finnas icke i mina utan i min Broders händer, och då någon lägenhet från Helsingland gifwes att dem öfwersända, wisseligen med största nöje meddelas. Kongl. Academiens företagande att utgifwa Kongl. Mai:ts Cufiska mynt är en dyrbar fägnad för älskare af denna wetenskapsgren, helst man kan wara fullleligen förwissad, att derwid all den noggrannhet iakttagges, utan hwilken ändamålet blir förloradt. Att Kongl. Academien låter gravera dessa mynt är jag aldeles försäkrad. Men skulle jag drista göra någon ödmjukaste bön, så wore det, att till dechiffringen af påskriften icke Latinske utan Cursiv-arabiske bokstäfwer användas. Antiquitets Societeten i London utgaf 1785 i vol. VII af sin archeologic. Observations on an inscription of an ancient Pillar in the Possession of the Society of Antiquaries jämte en förklaring med Latinska bokstäfwer, hwilken är nästan så obegripelig som urskriften. Cufiska påskrifterne, som sakna de så kallade puncta diacritica och blott bestå af stafwar, hwilka kunna läsas för 4 à 5 särskilde Consonanter, äro mycket swåra. De synas wara en motsats af helsinge runorne, som aldeles inga stafwar hafwa. Den aldra minsta böjning eller missgravure gör en hufwudsakelig förändring. I den af mig insände H. Tychsens afhandling om arabiska sigiller ses därpå ett starkt exempel. På det förklarade sigillet stod *Chodabendeh*, ett ord, det H. Tychsen anser för Abubecrs födelseort, men i min tanka kan wara ett Nomen apellativum, Patronymicum eller hwad man behagar, ty ordet är rent Persiskt och beteknar *Dei Cultor*, på samma sätt som arabernas *Abdallah servus dei*, *Chodabendeh* ock ett i Persiska Dynastierna wäl bekant Sultans namn och har sedermera blifwit tillagdt en myntsort såsom wåre Caroliner af Carolus, Louis d'or af Ludvig m. m. Mig synes derfor troligaste meningen wara: *Abubecr Guds tjenare*. Men genom en liten och fast omärkelig otydlighet har dock H. Eichorn läst i sista stafwelsen ett *m* för ett *b* [tecknen utskrivna] och deraf fått den tankan: *Abubecr är nedstigen från högden*, descendit (*mindah för bendeh*). Jag dristar nämna denna lilla omständighet såsom

ett bewis, huru outsäjelig laggranhet detta slags inscriptioner fordra. Det är mig en ypperlig fågnad, att jämte Kongl. Academiens wälbehag få underrätta H. Tychsen om detta Kongl. academiens arbete. H. Tychsen, som nu efter Reiskes frånfälle är Europas störste kännare af Cufiskan och lemnar både Casire och Adler långt efter sig, ernar äfwen utgifwa en samling af Signeten, med hwilken han wisserligen upwaktar Kongl. Akademien. Han köpte Sal. Aurivillii mynt för 342 d. kpt. Genom Sal. Prof. Hageman skaffade jag honom en ganska täck signets rings påskrift, den bemälte Professor riktigt läst och uttydt. Men H. Velthusen, som nu är kallad till Rostock, har öfverkommit samma sigill och i sin Amethyst förwandlat det till en amulet jemte en ganska falsk uttydning. Så olika meningar torde ock upkomma öfwer den Cufiska skrift jag har äran härhos bifoga. Den uptäcktes i fjol wid midsommar på Sicilien, är ännu af ingen utgifwen eller läst, och på den grund dristar jag den meddela. Den är af en Calligraphie och afskriften är ganska noggrann. Med tiden förmodar jag, det Cufiska skrifter skola uptäckas på Guinea kusten, ty Negerslafwar på S. Croix hafwa berättat sig i sin hemort sedt sten-skrifter, som föreställa idel ormar och scorpioner. Jag har aldrig öfverkommit något Cufiskt mynt. Men för några år sedan, då min dräng upgrof en torflinda på ängen, fanns i lera på $\frac{1}{2}$ alns djup ett guldmynt med påskrift *Florentia*; det är i min tanke en Florentinsk ducat. Men huru den kommit på sådant djup, är obegripeligt, emedan den sannolikt blott är tappad. Om den legat i mylla, hade jag sedt orsaken af rutnade växter, som årligen höja ytan.» (Slutet på brevet handlar om de giftdrycker, som omtalas i isländska sagor.)

Brevet föredrogs i akademien den 3 mars 1789: »Secreteraren föredrog sluteligen ett bref ifrån Herr Samuel Ödmann af den 17 i denna månad, innehållande den önskan att uti den Catalog, akademien är i begrep att låta författa öfver Konungens Cufiska mynt, till dechiffre-ringen af påskrifterna måtte nyttjas icke Latinska utan Cursif-arabiska bokstäfver, hvaraf angelägenheten genom flera skäl och exempel bestyrkes. Herr Ödmann meddelar tillika en afskrift af en Cufisk skrift, funnen på Sicilien, omnämner ett å dess ägor uti ler-jord på $\frac{1}{2}$ alns djup funnet guldmynt med påskrift *Florentia* och sluteli-

Vetenskaplig korrespondens och planerade arbeten

gen en gissning att till de i gamla Sagorna omförmälda giftdrycker saften af *Cicuta* blifvit använd. Herr Ödmann skulle genom Secreteraren tackas för dess ånyo wista nit för Kgl. Witterhetsacad:ns nyttiga ändamål samt den meddeltda cufiska inscriptionen meddelas Mag. Malmström till påseende.»¹

Malmström hade således ställts inför ett examensprov: att tyda inskriften från Messina, och här nödgades han bekänna sin oförmåga. Protokollet för den 5 maj lyder nämligen: »Secreteraren berättade, att Herr Magister Malmström återstaldt den honom meddeltda från Herr Samuel Ödmann inkomna afskrift af en på Sicilien funnen Cufisk inscription. Han hade funnit, [att] bokstäfverne voro af ett skiljaktigt slag, som plägar få namn af Carmatiska, och hade han i brist på nödiga böcker att rådföra sig med icke kunnat uttyda denna påskrift, hvilket han dock vid lyckligare tillgång å slika hjälpredor framdeles gjorde sig hopp att kunna verkställa.»

Emellertid hade Tychsen utgivit en stor katalog över den arabiska myntsamlingen i Göttingen, och den 2 februari 1790 kom denna på tal i akademien: »I anledning af Herr Stats Secreterarens och Commendeurens Benzeltiernas upgift af ett nyligen i utländska Tidningar omförmäلت arbete, Des Herrn Professor Tychsens Abhandlung über die Orientalischen Müntzen der Königl. Bibliothek in Göttingen in 3 bänder, hvaribland nämnas förut beskrifna 17 Kalifers och 76 Dynastiers mynt, tillsammans 353 stycken, hwilket arbete i afseende på den under beskrifning varande suiten af arabiska mynt i Kongl. Cabinettet torde förtjäna att vara känt, fant academien bäst, att Secreteraren genom skrifvelse anmodade Kongl. Maj:ts Chargé d'affaires i Hamburg att i fall det skulle wara tryckt, hwilket ej med säkerhet af de underrättelser man hittills äger, kunnat inhämtas, det för academiens räkning inköpa och hitsända.»

På akademiens begäran hade Ödmann inskickat de mynt, som blifvit funna i Norrala, jämte några andra, och dessa hade av akademien lämnats till granskning åt Engeström. Den 23 februari yttrade sig Engeström om dem: »Herr Cantzli Rådet v. Engeström hade i anledning af academiens sista gången den var församlad honom med-

¹ Brevet ligger i den nämnda samlingen: Cufiska mynt.

deldta anmodan benäget till sig tagit Theol. adjuncten Samuel Ödmans då föredragna skrifvelse till Secreteraren jämte de därhos följande dels Svenska mynt, som enligt uppgift skola blifvit åt S. Stephan offrade och på Norrala kyrkogård vid grafchorets ombyggnad igenfundna, dels Romerska, dem Herr Ödman fått af en officerare, hvilken skall köpt dem af Morerne i Marocco. Herr Canzli Rådet v. Engeström hade ock ej allenast dessa mynt undersökt utan äfven för några dagar sedan Secreteraren återställt, som i anledning däraf för Kgl. Cabinettet aftagit trenne Svenska mynt och tvänne Romerska, som där ej förut funnits. Academien fann att såmedelst alt hvad vid detta mål tillgöras bordt, redan var verkställdt, kommandes derjämte behörigt tacksägelsebref att till Herr Ödmann af Secreteraren affärdas och för öfrigt hvad han om återställandet af de för academien onödiga fundna mynten andragit att i akt tagas.» Mynten tyckes sålunda ej ha varit vidare värdefulla.

Ett nytt, nu ej bevarat brev av den 12 augusti, föredrogs i akademien den 9 november 1790: »Secreteraren upläste ett till honom ankommet bref ifrån Theologiæ adjuncten Ödmann af den 12 sistl. augusti, som dock likväl nu i dag först kommit honom tillhanda, hvilket innehöll hofrådet och Professoren Olof Gerhard Tychsens hälsning och betygelse af tillgifwenhet för academien samt hvarvid voro fogade tvänne academien tillägnade antiquariska skrifter af bemälte författare, den ene *Explicatio Cuficae Inscriptionis in Columna Lapidea Musei Londinensis nec non Marmoris Messanensis Interpretatio*, den andra: *Appendix ad Inscriptionis Cuficae Venetiis in S. Petri Cathedra conspicuae Interpretationem*. Academiens närvarande Ledamöter emottogo med mycken tacknämlighet detta förnyade wedermäle af Herr Ödmanns hedrande nit för academien och dess yrkens befordran, hvaröfver de funno, att Secreteraren borde skrifteligen betyga honom dess erkänsla samt tillika anmoda honom att försäkra Herr Tyachsen om den aktning hans witra arbeten förtjäna.»

Med ett nytt brev den 20 september 1792 skickade Ödmann ännu en skrift af Tyachsen, en afhandling i hebreisk numismatik. Brevet föredrogs i akademien den 17 oktober: »Uplästes ett till Herr Cantzli Rådet Adlerbeth ställdt bref ifrån Theologiæ adjuncten i Up-

Vetenskaplig korrespondens och planerade arbeten

sala Herr Magister Samuel Ödmann, hvaruti Herr Cantzli Rådet anmodas att till Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitetsacademien öfverlemna och å Herr Ödmanns vägnar hembjuda ett samma bref bifogadt Exemplar af Hofrådet Tychsens Stridsskrift i Ebreiska Numismatiken under titel af *Diatribes de Numis Ebraicis*. Denna skänk emottogs af academien med så mycken större förbindelse som Hon redan äger hvad uti samma ämne emellan Herrar Tychsen och Bayer blifvit tvistadt om Samaritanska Inscriptioner på Judiske mynt. I anledning häraf anbefaldes vice Secreteraren skrifteligen öfver denna gåfva förklara Herr adjuncten academiens erkänsla.»

Därmed slutar för en längre tid brevväxlingen mellan akademien och Ödmann, och den 28 maj 1793 valdes Tychsen till utländsk ledamot af akademien.

De insatser, som akademien själv, såsom det gamla antikvitetsarkivets arvtagare, genom sina egna ledamöter gjort, voro således ej vidare betydande. Den viktigaste av dessa insatser, den arabiska myntkatalogen, hade överlämnats till en utomstående, och i valet av denna redaktör — akademiens egentliga enda del i företaget — hade den knappt varit lycklig. Uppspårandet av antikviteter, handskrifter och mynt hade likaledes överlämnats åt utomstående, och även här hade resultatet blifvit ganska klent. Två av akademiens ledamöter, den gamle Benzelstierna och hans måg Engeström, kommo dock med uppslag, som visserligen heller icke ledde till något, men som dock vittnade om deras goda vilja.

För Karl XII^s historia kunde Hermelins dagbok med rätta förmodas vara en av de viktigaste källskrifterna. Men den ansågs förlorad. Vid sammanträdet den 16 januari 1787 tog Benzelstierna dock upp frågan:

*Hermelins
Dagbok*

»Herr Statssecreteraren Benzelstierna anmälte, det en nödig omtanke att efter möjligheten bidra till räddning och förvarande af sådana Handlingar, hvilka i framtiden kunna upplysa Rikets häfder, fört hans upmärksamhet på den dagbok, hvilken Stats-Secreteraren Hermelin författat för de 9 år han upvaktade HögstSal. Konung Carl XII under dess märkvärdiga krig ända till det olyckliga slaget vid Pultava, som skilde bemälte minister från sin konung och

kastade honom i fiendens våld. Denna dagbok låfvade så mycket mer uplysning, som den var författad af en lika kunnig som i de hemligaste ärender brukad Statsman, men i samma mon voro ock att beklaga, att man ej viste, hvaräst den nu förtiden förvarades. Herr StatsSecreteraren hade sig med säkerhet bekant, att denna dagbok likväl varit i Doctor Nordbergs hand, och denna omständighet gaf en naturlig anledning till den förmodan, att den till äfventyrs efter hans död stadnat hos dess arfvingar. På sådan grund kunde det förtjäna att söka närmare underrättelse, om icke Landshöfdingen Carlskiöld såsom måg af Doctor Nordberg torde däraf vara innehafvare. Herr Statssecreteraren hemställte fördenskull, om icke Kongl. Witterhets academien pröfvade enligt med sin vård om Svenska Historien och vitterheten att updraga denna efterforskning åt någon af sina Ledamöter.

Academien instämde i Herr Stats Secreterarens mening och anmodade Herr Cantzli Rådet v. Engeström att med det nit, han alltid ådagalagt för academiens afsigter och ändamål, tackas vara henne behjelpelig till vinnande af den sökta uplysningen om Stats Secreteraren Hermelins dagbok samt att, i händelse den kan igenfinnas, förmå dess ägare att däraf gifva academien del.

Hans Maj:t ankom, och sedan Konungen i Nåder behagat inhämta det ärende, hvarom academien nu öfverlagt, täcktes Hans Maj:t icke allenast gilla det vidtagna beslutet, utan ock tillstådja Herr Cantzli Rådet v. Engeström att vid dess verkställande få göra bruk af Hans Maj:ts höga namn, hälst Hans Maj:t förklarade sig med särdeles välbehag skola anse, om den saknade och med så mycket skäl eftersporda dagboken kunde till rätta skaffas.»

Vid sammanträdet den 30 januari 1787 anmälde Engeström: »det han vid en nyligen giord resa till Westerås låtit vara sig angeläget att fullgöra, hvad honom i academien blifvit updraget rörande efterspörjande af framl. Stats Secreteraren Hermelins dagbok; att Herr Cantzli Rådet kommit i erfarenhet, det Lectoren vid Westerås Gymnasium Gedeur skall haft tillfälle att noggrannt genomgå Landshöfdingen Carlskiölds papper, men att bemälte Lector, af hvilken den sökta uplysningen säkrast kunnat väntas, nu icke var i staden; att

Vetenskaplig korrespondens och planerade arbeten

Herr Cantzli Rådet fördenskull anmodat Biskopen Doctor Benzeltierna att söka göra sig underrättad om den i fråga varande omständigheten, hvilket Herr Biskopen äfven benäget åtagit sig och genom hvilken utväg academien framdeles äger att vänta en pålitelig kundskap, hvad hopp hon kan göra sig om merbemälte Dagboks till rätta skaffande. Akademien mottog denna berättelse med den ärkänsla, hon var skyldig Herr Cantzli Rådet för hans i detta mål använda möda.»

Därvid förblev det, och Hermelins dagbok är fortfarande — om den överhuvud finnes kvar — för forskningen okänd.

Ett liknande uppslag gavs av Engeström. En bland de mest betydande gestalterna i 1600-talets svenska lärdomshistoria var Laurentius Normannus. I sin universitetshistoria skriver Annerstedt om honom: »En nutida ung filolog utan historisk skolning skulle kanske utan vidare förklara, att som han icke var någon filolog i modern mening, förtjänar han heller icke någon särskild uppmärksamhet. Hans samtid dömde dock annorlunda, och det är efter måttstocken af sin tids filogiska ståndpunkt han skall bedömas.» 1787 gjorde Engeström ett försök att rädda vad som räddas kunde av Normannus litterära kvarlåtenskap. Den 15 augusti föredrog han nämligen för akademien följande memorial:

»Under mitt wistande i Upsala för några år sedan använde jag några lediga stunder till min ro på academiens Bibliothek därstädes. Jag såg där den lärde Biskop Norrmans med mycken möda författade tillökningar till den berömde Henrici Stephani större Grækiska OrdBok. Jag behöfver icke mer än nämna Norrman för att strax ådraga detta Dess arbete academiens uppmärksamhet, förmodar således äfwen, att akademien med mig instämmer i den önskan att af samma arbete måtte någon nytta dragas. Det är af författaren skrifwit på små Papperslappar, förmodligen i afsigt att wid hufwudregleringen så mycket lättare kunna sättas i ordning, men Norrman afled innan detta hann wärkställas. Papperen, inlaggde i Lådor, hafwa i Upsala academies hus blifwit insatte och snart råkat uti förgätenhet, om icke en förbättring af byggnaden gifwit anledning att flytta dem ifrån ett fuktigt rum, der de någon skada börjat taga. Man

Normannus?
Lexikon

fruktar äfwen, att någon del torde wara förskingrad. Ware imidlertid härmed huru det will, synes mig oförgripligen såsom en stor förlust böra anses, om detta arbete antingen förloras eller icke snart blifwer i ordning bragt. Efter den kännedom man äger om författarens lärdom och arbetsamhet kan man icke annat föreställa sig, än att Dess anmärkningar måtte wara af ett ypperligt värde.

Herr Professor Floderus wore den, som wissast kunde wärkställa, hwad författaren icke medhunnit, ja äfwen uppfylla de brister, som skulle finnas, men så önskligt och för ändamålet gagnligt det wore, att han sig sådant åtog, så litet kan man sig det förwänta wid Dess år och med en under träget arbete förswagad hälsa, hwartill äfwen kommer, att det wore skada till att alldeles undandraga ungdomen Dess nyttiga underwisning. Allt hwad man af honom sig lofwa kunde, wore om han behagade åtaga sig styrelsen och öfwerinseendet öfwer arbetet.

Utan twifwel finnes någon annan wid Upsala academie, som i samråd med Herr Floderus kunde påtaga sig hufwudsakliga besörjandet med tillhjälp af yngre skicklige personer wid renskrifwandet och jämförandet. Större swårighet kunde möta wid den uppmuntran, som behöfs, utom hwilken näpligen någon lärer angripa ett så mödosamt och tungt arbete.

Academiens nu warande höga Cancellor [Kronprinsen] är bäst i tillstånd att utse så wäl de personer, hwilke härtill skickligast wore, såsom ock de utwägar, som lämpligast kunde wara att belöna den möda härwid måste nedläggas. Jag hemställer således, om academien skulle finna tjänligt att utbedja Konungens nådiga tillstånd att genom Herr Cancelli Rådet Rosenstein få anmäla detta ärendet hos Hans Kongl. Höghet Kronprinsen och samma Dess höga eftersinnande underkasta.

Skulle Hans Kongl. Höghet täckas nådigt bifalla detta wälmenta förslag, som jämte Grækiska witterheten har fäderneslandets heder till syftemål, så torde Herr Floderus bäst kunna uppgifwa rätta sättet att arbetet förrätta, hwilken ock ofelbart så wäljer den bästa upplaga af Stephani OrdBok, så framt någon senare utkommit än den första af år 1572.

Vetenskaplig korrespondens och planerade arbeten

Till äfwentyrs kunde någon föreställa sig, att ifall något redan förkommit af Norrmanska anmärkningarna, detta nya besvär då skulle blifwa lika fruktlöst såsom den möda, den första författaren nedlaggt. Däremot synes kunna anföras: att om ock allt fanns af hwad Norrman skrifwit, wore ändå till befarande, att något kunde saknas af hwad man i en fullständig OrdBok finna wille. Det är en omständighet, som låder wid de mästa af våra göromål; i synnerhet är swårt att bringa Ordböcker till all fullkomlighet. Härwid blefwe Herr Floderus åtgärd af mycken nytta, och torde från annat ställe något kunna skaffas till ökande af de i Upsala nu befintliga Norrmanska anmärkningarna.

Ännu kunde inwändas, att sedan man användt kostnad och besvär wid detta arbete, wore likwäl att befara, det wärket aldrig skulle komma till det allmännas tjänst i brist af förlag till tryckningen och under mindre hopp om fördelaktig afsättning. Jag nekar intet att närwarande omständigheter icke medgifwa ett sådant företagande, då näppligen det bästa arbete öfwer 16 sk. värde kan finna så många afnämare, att förlaget ärsättes. Men jag hoppas alltid, att blidare tider måtte sig infinna och witterheten under det höga beskydd, den nu äger, finna utwäg att lämna det allmänna nyttiga upplysningar. Skulle åter detta hopp icke wara kraftigt nog att uppmuntra till det föreslagna arbetets företagande, hemställes, om icke samma arbete, ehuru allenast till handskriften färdigt, skulle kunna anses för en skatt wid Upsala academie, hwaraf de, hwilka därstädes bokliga konster idka, mycken fördel draga kunde till egen och det allmännas tjänst.

Jac. von Engeström.

Som academien nu hade den nåden att äga Konungen, Sin höge Beskyddare, närwarande, så underställdes detta ämnet Hans Kongl. Maj:ts eget nådigsta godtfinnande. Och behagade Hans Kongl. Maj:t allernådigst förordna att genom utdrag af academiens Protokoll skulle detta ärendet hos Hans Kongl. Höghet Kronprinsen genom Herr Cancelli Rådet von Rosenstein anmälas, på det nödiga upplysningar ifrån Consistorium academicum i Upsala måtte inhemtas

och utrönas, i hwad tillstånd dessa Norrmanska anteckningar nu befunnos samt på hwad sätt de fördelaktigast skulle kunna användas.»

Konsistoriets svar föredrogs den 15 januari 1788: »Academiens vice President Herr Cantzli Rådet v. Rosenstein uppedde på Hans Kongl. Höghets Cron Prinsens befallning Consistorii academici i Upsala till nyssnämde sin höga Cantzler ingifna utlåtande rörande den ifrån Kongl. Witterhets akademien förl. sommar genom protocollsutdrag meddelte erinran beträffande framl. Biskop Norrmans giorda anmärkningar vid Henrici Stephani Grekiska Lexicon, som vid Upsala Bibliothek i handskrift förvaras och förmodats kunna till uplysning tjäna i bemälte språks kannedom. Consistorii utlåtande går deruppå ut, att berörde Norrmanske anteckningar äro skrifna till större delen på en mängd små pappersrimsor, hwilkas behöriga samlande och sammanfattning skulle bli ett mycket vidlyftigt arbete, det ingen utan särskildt wedergällning kunde sig åtaga och hvartill Consistorium icke kan upgifwa något förslag. Consistorium hemställer därföre, om icke för det närvarande allenast de större papperslapparne i denna orda-samling kunde skiljas ifrån de små och mindre betydande, med hvilka de äro förblandade, och särskildt till en framtid förvaras, då utväg torde gifvas att vedergälla en i Grekiska litteraturen kunnig man, som ville åtaga sig någon åtgiärd därvid.

I anledning af Hans Kongl. Höghets befallning till akademien att härvid meddela de påminnelser, hon kunde finna tjänliga, instämde academiens ledamöter i underdånig tacksägelses förklarande för den del H. K. H. velat akademien af ofvanuptagne utlåtande förinna och förklarade, att då penningetillgång för det närvarande icke fants till bestridande af den åtgiärd, Norrmanska samlingarnes i ordning bringande kunde fordra, vågade akademien icke att gifva anledning till någon ändring i hwad Consistorium academicum hemstält.»

Därmed förföll ärendet, och manuskriptlådan, som ännu 1830 fanns kvar i Biblioteket, är nu spårlöst försvunnen (Annerstedt I, 2, sid. 286).

ADLERBETHS SISTA SEKRETERARAR

Vill man av de utgivna Handlingarna såsom värdemätare jämföra de insatser, som de bägge av Gustav III stiftade akademierna under hans regering gjort, utfaller jämförelsen snarast till Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens fördel. Dess Handlingar innehålla flera för sin tid verkligen goda avhandlingar av Adlerbeth, Engeström, Porthan, Neikter och, kanske främst, av Murberg samt även några goda »levnadsbeskrivningar», under det att inträdestalen och minnesteckningarna i Svenska akademien från vår tids synpunkt måste betecknas såsom ganska innehållslösa och falskt retoriska. Men å andra sidan var ingen av de båda akademierna i stånd att fylla de uppgifter, som Gustav III satt såsom deras främsta: för Svenska akademien en ordbok och en grammatik, för Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien de båda medaljhistorierna. De prisbelönda skrifterna voro i bägge fallen ungefär lika värdelösa, och icke förr än vid Sängen över Creutz fick Svenska akademien tillfälle att bedöma någon verklig skald.

*Akademien
och förmyndarregeringen*

Men onekligen föll det mera glans över Svenska akademien. Denna räknade bland sina ledamöter Sveriges då högst uppskattade poeter, Kellgren, Leopold, Oxenstierna och Gyllenborg, och det var dessa, som inför allmänheten satte sin prägel på akademien, ty för den gustavianska tiden stod diktkonsten vida över vetenskapen, man föredrog »äremnet», som var Svenska akademiens specialitet, framför »lefvernesbeskrifningen», man lyssnade hellre till de granna inträdestalen i Svenska akademien än till Adlerbeths tal om arabiska mynt eller Hallenbergs om historisk metod, och genom allmänhetens brist på intresse för Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens uppgifter kom denna att föra en tämligen obemärkt tillvaro.

Och dock — i jämförelse med förhållandena efter Gustav III:s död voro åren 1786—1792 en för akademien lysande tid. Vid sammanträdena var konungen själv mycket ofta närvarande, ingrep t. o. m. mera i akademiens verksamhet än i systerakademiens och hade för sig behållit avgörandet af flera akademiska ärenden. I detta fall kunde Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien mer än Svenska akademien kallas »Konungens akademi» liksom Vitterhetsakademien kallats »Drottningens akademi».

Med Gustav III:s död upphörde alldeles denna intima beröring mellan akademien och beskyddaren. Varken hertigen-regenten eller Gustav IV Adolf hedrade någonsin ett enskilt sammanträde med sin närvaro. Och under Gustav III:s tid hade akademien ännu sin ståtliga samlingslokal i det gamla kungshuset, där akademien på sina båda högtidsdagar, den 20 mars och den 24 juli, offentligen framträdde inför allmänheten, som även — då någon populär talare som Schröderheim eller Porthan väntades uppträda — infann sig i så stor utsträckning, som utrymmet medgav. Den 20 mars 1792, då Gustav III låg på sin dödsbädd, hade väl den offentliga sammankomsten måst inställas, men den nästa, den 24 juli, kunde ännu på vanligt sätt firas, då »Hans Maj:t Konungen [den unge Gustav Adolf] täcktes i nåder bevista sammankomsten i dess grillrade loge.» Då — fortsätter protokollet —: »academiens allmänna sammankomst, som enligt Statuterne bordt hållas d. 20 sistl. Mars måst för högstsal. Konungens sjukdom aldeles inställas och academiens således endast genom tryckta Kungörelser gifvit sitt utlåtande tillkänna öfver de till Dess granskning insände täflingsskrifter samt de ämnen, som Hon för nästa år till täfling utsatt, nyttjade academiens detta tillfälle att offentlig afkunna alt sådant och tillika lästes en med Stora priset bekrönt Critisk afhandling om Sveriges gamla LandskapsLagars ålder samt hvad uplysning de gifva om Sveriges tillstånd den tiden, författad af Mag. docens vid Upsala academie Herr Fale Burman, hvarefter academiens Herrar Ledamöter åtskildes.»

*Offentliga
sammanträden
upphöra* Denna offentliga sammankomst blev emellertid den sista, ty sedan dröjde det, såsom redan anmärkts (sid. 26), i mer än hundra år innan någon ny hölls. Den 20 november 1792 samlades akademien för

sista gången till ett enskilt sammanträde i Rundeln, och vid det nästa sammanträdet, den 27 november, börjar protokollet: »Sedan akademien fått befallning att under den tid Statsutredningen med de densamma updragna göremål är sysselsatt, sitt vanliga rum i Kongl. Kongshuset till dess tjänst inrymma, samlades nu acad:n i Svenska akademiens rum på Kongl. Slottet, hvarmed så länge Statsutredningen fortfar, kommer att framgent likaledes förhållas.»

Att häri se någon förföljelse mot akademien är helt visst obefogat. Alldeles samtidigt fick akademien ett anslag på 400 rdr om året till utdelning av jettoner även under arbetsmånaderna, och dess anhållan om utökandet av de arbetande medlemmernas antal på bekostnad av de utländskes hade bifallits. Någon anledning att straffa akademien fanns heller icke, och bestämmelsen avsåg ju icke att gälla för all framtid. Svenska akademien och Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, som sammanträdde på olika dagar, kunde mycket väl för en kortare tid begagna samma lokal, och den enda olägenhet, som för akademien kunde befaras, var den försvårade tillgången till akademiens i Kungshuset förvarade samlingar. Denna olägenhet var dock föga kännbar, ty samlingarna voro ju ej tillgängliga för andra än sekreteraren och amanuensen, och dessa sågo egentligen blott till, att samlingarna voro ordentligt inlåsta. Mera betydande var därför en annan olägenhet — svårigheten för akademien att hålla ett offentligt sammanträde. Men även denna förefaller icke ha varit omöjlig att avhjälpa. Akademien kunde ju anhålla att liksom Svenska akademien få begagna Stora Börssalen, vilket säkerligen skulle ha beviljats. Därpå synes man likväl aldrig ha tänkt. Det är möjligt, att den fattiga akademien drog sig för kostnaden, men sannolikt ansåg man, då tiden närmade sig den 20 mars 1793, att hindret redan nästa högtidsdag, den 24 juli, skulle ha försvunnit. Orimlig var denna förhoppning icke, ty Statsutredningen var ju intet permanent ämbetsverk och slutade sin verksamhet den 1 maj 1794. Kanske drog man sig också för konkurrensen med Svenska akademien och för faran att den 20 mars möta en nästan tom Börssal. Nog av — akademien gjorde intet, och den 19 mars 1793 skrives i protokollet: »Då Akademien i anseende till saknadt tillträde till det henne förlänta rum uti

gamla Kungshuset i år icke såg sig i stånd att den 20 Martii hafwa någon offentlig sammankomst, upläste och justerade Secreteraren den kungörelse, som å academiens vägnar i allmänna papperen kommer att allmänheten meddelas, innehållande så wäl academiens utlåtande öfwer hwad för de utfästa pris det förflutna året inkommit som ock hvilka ämnen för de samma det nu ingående blifwit utsedda.» Den 17 juli upprepades detta beklagande: »I anseende till saknad af tillträde till det academiens förlänte Samlingsrum uti Gamla Kungshuset, som tills vidare innehafves af Kongl. Stats-Commissionen, såg academiens sig för denna gången ur stånd att d. 24 nästkommande hafva Dess vanliga offentliga sammankomst till firande af Dess Höga Stiftarinnas Högstsal. Hennes Maj:t Enke-Drottningens Födelse Dag.»

Att emellertid academiens förhoppning att snart återfå sin gamla lokal icke alldeles var byggd på lösan sand, framgår däraf, att akademien kort därefter (den 20 september 1793) fick mottaga ett kungsbrev, till vilket vi strax skola återkomma, enligt vilket både Svenska akademien och Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien gemensamt skulle få disponera lokalen i Gamla Kungshuset. Men som vi skola se höll Kungl. Maj:t ej detta löfte, och med utgången av året slutade Adlerbeth som sekreterare. Under hans sista sekreterarår hade akademien således blifvit inhysesjon hos Svenska akademien. Likaså hade den beröring mellan akademien och allmänheten, som låg i de offentliga sammankomsterna, upphört.

*Samlingarna
avsöndras*

Även i ett annat avseende hade den tid, då Adlerbeth var antikvarie och sekreterare, karaktären av en konkursrealisation, i det att akademien berövades så gott som alla de samlingar, över vilka hans företrädare hållit vård.

Den första avsöndringen från det gamla Antikvitetsarkivet hade skett kort efter det Adlerbeth 1778 blifvit utnämnd till Berchs efterträdare. Arkivets viktigaste samling utgjordes — såsom redan namnet angav — av äldre arkivalier, krönikor, isländska sagor o. d., som samlats under Hadorphs och Peringskiölds tid. Såsom vi redan sett (V. sid. 641) överlämnades största delen av denna samling och en del av de tryckta böckerna genom det kungl. brevet av den 31 oktober

Adlerbeths sista sekreterarår

1781 till Kungl. Biblioteket och Riksarkivet, och något försök att hindra detta tyckes Adlerbeth icke ha gjort. Det, som återstod, då Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien 1786 bildades, var en icke obetydlig gravvrsamling, den mycket stora mynt- och medaljsamlingen samt vidare fornsakssamlingen, som ännu blott kunde betraktas som ett kuriosakabinett.

Dessutom fanns ännu en visserligen ganska obetydlig samling, som avsöndrats redan samma dag, som akademien stiftats, den 20 mars 1786. Den bestod av romerska, etruskiska och egyptiska antikviteter, som Berch samlat och som donerats till Antikvitetsarkivet (se V, sid. 671). Enligt Sotbergs minnestal räknade samlingen 89 stycken »gamla bilder af koppar, marmor och lera». Men i brev av den 20 mars 1786 underrättade Gustav III Kanslikollegiet d. v. s. Antikvitetsarkivets dittills varande styrelse, att han »låt it afflytta en del af de därstädes förwarade samlingar till ett af våra egna rum här på Slottet».

Mera betydde den nästa avsöndringen. På *Adlerbeths* förslag överlämnades nämligen Antikvitetsarkivets kartor och kopparstick till Kungl. Biblioteket. Den 30 januari 1788 fick akademien härom underrättelse: »Oss hafwen I genom Eder Secreterare i underdånighet förestält, huruledes utrymmet hos Eder wore nog knapt till hysande af de flere samlingar, Oss tillhörige, hwilka tillförene wid Antiquitets Archivet blifwit förwarade, I afseende hwaruppå och i likhet med Wårt Nådiga Förordnande rörande Romerska och främmande Folkslags antiquiteter, hwilka wid samma archiv ägt sitt ställe, men wid dess flyttning 1786 med vår tillåtelse blifwit inrymde i Wäre Egne rum på Stockholms Slott, hwaräst de nu ock wärkeligen förwaras, i underdånighet föreslagit, att den samling af Swänska kopparstuckne porträter, Land Chartor och Ritningar af Byggnader och Monumenter, som äfwen wid archivets njutit wård, måtte efter den deröfwer författade Förteckning få aflämnas till Kongl. Biblioteket här i Staden och där stå under samma tillsyn och omsorg som bemälte vår Boksamling. Och emedan Wi till hwad i ofwannämnde måtto underdånigst blifwit föreslagit lämnat Wårt Nådiga bifall samt därom i jämlighet härmed Wårt och Rikets Cancellie Collegium i Näder förständigat, ty gifwa Wi Eder sådant äfwen till swar till-

kjänna.» Egendomligt nog innehåller akademiens protokoll intet om, att *akademien* gjort någon framställning härom. Det kungl. brevet föredrogs i akademien den 26 februari, men utan den i dylika fall vanliga hänvisningen till den skrivelse från akademien, på vilken det kungliga brevet skulle utgöra ett svar.

Efter denna avsöndring var den enda betydande samling, som stod kvar under akademiens vård, samlingen av mynt och medaljer, och även den fick vid Adlerbeths avgång som sekreterare samma öde som de förut nämnda. Denna sista avsöndring berodde på tillkomsten av en ny institution — Kungl. Museet.

*Kungl. Museet
och mynt-
samlingen*

Gustav III hade haft tre — eller om man så ville fyra — ganska betydande konstsamlingar, vilkas karaktär, vad äganderätten beträffar, likväl var tvivelaktig. Själv tyckes han ha betraktat dem som sin privategendom, men i huvudsak voro de nog, om än icke helt, inköpta för statsmedel och således kronans. En utredning av denna fråga har gjorts av Fredrik Sander i arbetet Nationalmuseum, Bidrag till Tafvelgalleriets Historia, till vilket arbete här hänvisas. De fyra samlingarna voro: ett myntkabinett, en skulptursamling, ett tavelgalleri och en gravyrsamling.

Minst värdefull var skulptursamlingen, som Gustaf III till den aldra största delen förvärvat i Italien med hjälp av den i moraliskt avseende så tvivelaktige Piranesi, som prackat på honom åtskilliga förfalskningar och »restaurerade» antika statyer. Dessa ha nu, som bekant, flyttats till ett galleri i Drottningholms teater.

Tavelsamlingen var däremot högst betydande. Till en väsentlig del stammade den från den, som hopbragts av den fine konstkännaren Carl Gustaf Tessin och som var särskilt rikt försedd med målningar av 1700-talets franska mästare, ehuru även andra målarskolor där voro representerade. Dessa samlingar nödgades Tessin likväl sälja till Lovisa Ulrica, vilken själv redan förut ägde en tämligen stor tavelsamling, som hon nu ytterligare ökade och som på ett lyckligt sätt kompletterade Tessins, då hon huvudsakligen lagt an på förvärvandet av flamländsk och holländsk konst. Men även hon måste sälja sin samling, som 1777 inköptes med statsmedel. Slutligen hade Gustav III, delvis med egna medel, skaffat sig ett tavelgalleri.

Adlerbeths sista sekreterarår

Han hade även förvärvat en stor del av den Tessinska gravyr-samlingen.

Den fjärde samlingen var myntkabinettet, och även här var grundstommen Tessins. Den hade 1746 av Lovisa Ulrica inköpts för 135,370 daler kpt., och med hjälp av Berch ökade hon den sedermera högst betydligt. Enligt en av Berch 1762 uppgjord katalog innefattade den då 1,341 mynt och medaljer av guld, 8,140 av silver, 4,856 av koppar och 454 i tenn — inalles 14,391 nummer. För att tillfredsställa sina kreditorer nödgades drottningen på sätt och vis avyttra denna samling. Av Statskontoret fick hon ett lån, som 1765 med ränta stigit till 74,150 daler, och vid riksdagen 1765 kvitterades skulden, därigenom att staten övertog myntkabinettet, som således blev statsegendom, dock med rättighet för drottningen att under sin livstid behålla samlingen i sin vård. Efter hennes död stannade myntkabinettet likväl kvar på Drottningholm och betraktades av Gustav III som hans privata samling till skillnad från Antikvitetsarkivets, som var »Kungl. Majestäts». Vidare hade Gustav III själv — också för statsmedel — 1786 inköpt den stora Skjöldebrandska myntsamlingen, som betalats med 12,000 riksdaler specie (Statskontorets protokoll 20 och 28 april 1786). Sådan var de fyra samlingarnas ställning 1792, då Gustav III avled.

Den 19 april började boutredningen efter Gustav III, vid vilken landshövding af Ugglas var närvarande såsom konungens gode man och fullmäktig. Frågan om äganderätten till hans konstsamlingar togs då, den 10 november, upp av greve Ruuth, som yttrade: »En Konung, som kunnat befalla och låta anordna de medel af Statens tillgångar, som för Dess höga behof pröfvats nödige, läser icke kunna sägas hafva dymedelst förvärfvat en egendom, som ikläder sig aflinge natur och bör såsom aflinge ärfvas. Med denna rättighet skulle en Konung i sådant fall kunna öka sin förmögenhet så långt honom godt syntes Dess arfvingar till förmån, men Riket alltid til förlust och afsaknad. När derföre en sådan qvarlåtenskap genom Rikets medel blifvit anskaffad, så synes ock Rikets rätt fordra, at då nyttjandet uphört, bör Riket tillfalla, hvad icke annorlunda än genom disposition af Statens tillgångar tillkommit.» Detta bestreds icke av

landshövding af Ugglas: »Min skyldighet — yttrade han — är icke svår, ty en Konung med Gustafs och Gustaf Adolfs tänkesätt har icke något interesse, stridande mot Rikets, med hvars ära och sällhet Dess Egen är alltid oskiljaktigt förenad. — — — Och då beloppet af hvad Högstsalig Konungen til sine enskilte behof af allmänna medlen möjligen kunnat anordna hvarken är upgifvit eller kunnat utredas, så anser jag mig säkrast upfylla Hans Kongl. Maj:ts nådiga afsigter och den mig i nåder updragne skyldighet at Dess höga rätt vid detta tillfälle bevaka, då jag inskränker mitt påstående om Dess enskilta arfsrätt til det, som är utom all fråga.» (Sander II s. 86—88). Praktiskt taget förklarades därför alla fyra konstsamlingarna för statsegendom och detta bekräftades genom ett kongl. brev av den 4 december 1792.

Frågan var ganska säkert avgjord, innan Ugglas avgivit sitt yttrande, och avgjord i samråd med den unge konungen själv. Han var visserligen blott en fjorton års yngling, men tidigt utvecklad, och hans omutliga rättrådighet var redan då starkt utpräglad. Han hade således ej gjort några svårigheter, och den osjälvständige hertigen-regenten gjorde det heller icke. Den man, som i detta fall tyckes ha haft hertigens öra, var Carl Fredrik Fredenheim, sedan 1780 ceremonimästare vid hovet. Av Gustav III hade han anlitats i fråga om konstinköp, och hans ärelystnad bestod tydligen i att skapa ett svenskt konstgalleri samt — framför allt — att bliva dess chef. Det lyckades nu. Redan den 28 juni 1792 — således långt innan den nyss började bouppteckningen var avslutad — fattades i konseljen detta beslut:

»Sedan Hans Kongl. Höghet Hertigen-Regenten beslutat at af alla Konungen tillhörande samlingar uti de fria konsterna upprätta ett Museum till ett offentligt äreminne af det skydd de särdeles hos Högstsalig Konung Gustaf III njutit, hade Hans Kongl. Höghet updragit inseendet deröfver till Ceremonimästaren, Förste Expeditions-secreteraren och Riddaren Fredenheim, hos hvilken Hans Kongl. Höghet funnit förenade alla dertill nödiga egenskaper, och behagade honom till lön härvid anslå uppå Kronans ordinarie stat årl. Fyrahundrade Riksdaler Specie.» (Sander II s. 90).

Adlerbeths sista sekreterarår

Därmed var grunden lagd till »Kungl. Museet», vårt blivande Nationalmuseum, och Fredenheim utsedd till dess chef. Med stor energi satte han nu arbetet i gång, började hopsamla alla de konstverk, som skulle ingå i museet, och mottog den 10 augusti 1793 ett ampelt erkännande av det nit, han därvid ådagalagt: »Wi anse derjämte med nådigt välbehag Edert bemödande att ifrån alla ställen, där det hitintills varit skingradt, sammanbringa alt hithörande och sätta ordning och prydlighet så väl i dessa som i de öfriga delar af Wåre, Edert öfverinseende i nåder anförtrodde samlingar.» (Sander II s. 139). Genom samma brev utnämndes hovmålaren Eric Hallblad till »garde des tableaux» med en årslön av 150 riksdaler, och redan förut, den 16 oktober 1792, hade Johan David Flintenberg utnämnts till sekreterare vid museet, dock utan lön. Brevet härom lyder:

»Wi Gustaf Adolph etc. [göre veterligt], att hos Oss har Cantzli Rådet Fredenheim underdånigst anhållit, att det under hans inseende stälde Museum Regium måtte i nåder warda försedt med en Sekreterare och har till denne beställning i underdånighet föreslagit Doctenten och Bibliotheques Amanuensen wid vår academie i Upsala, Oss älskelig, wällärde Johan David Flintenberg, altså och då Wi i nåder äro benägne att härtill lämna Wårt nådiga bifall och Wi härmed och i krafft af denna vår öppna fullmagt nådeligen wela hafwa förordnat honom, J. D. Flintenberg, att wid ofvanberörde Museum Regium wara Secreterare med åtnjutande af lika heder och wärdighet som Protokoll Secreterare uti vårt Cantzli, dock kommer att wid denna syssla tiena utan lön.»

I ett samma dag utfärdat brev underrättades Fredenheim om Flintenbergs utnämning till sekreterare, »dock med det willkor, att hwarcken bemälte nu tillförordnade Secreterare eller hans efterträdare i sysslan äga rättighet att till Statens gravation med ansökning om löns anslående derwid falla Oss beswärlig.» Vi skola strax se, hur tjänstepersonalen på kort tid kraftigt ökades och även hur Staten »graverades» med löner åt denna. Till lokal för det nya museet hade anvisats jordväningen i Slottets åt Logården liggande biblioteksflygel, i vilken även Kungl. Biblioteket och de bägge akademierna — Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien nu såsom gäst hos Sven-

ska akademien — voro inrymda. Då emellertid, tack vare Fredenheims nit, den åt konstsamlingarna bestämda lokalen visade sig för trång, fick han den 30 september 1793 rätt att ytterligare på de båda akademiernas bekostnad utvidga sitt museum: »Som Museum oundgängligen fordrar mera utrymme än uti Rez de chausséen vid Logården gifves, om Wårt med denna inrättning påsyftade ändamål skall vinnas och de rum i Wårt Kongl. Slott, som Svänka Academien innehaft, i synnerhet för Museum tjenlige äro; altså hafve Wi i nåder godt funnit, att så snart Svänka samt Vitterhets Historie och Antiquitets-Academierne kunna flytta till den rundel i gamla slottet, hvaräst Vitterhets-Academien förut haft sine sammankomster och där bägge Academierne kunna sine sammankomster skiftesvis hålla på sätt nu skedt i rummen å Nya Slottet, komma sistnämde at åt Museum inrymmas och, såsom dess inrättning kräver, behörigen inredas; om verkställigheten hvaraf Wi nu anbefalle Wår Slotts-Byggnads-Direction och hvarom Wi härmed velat Eder i anseende till hvad häraf på Eder omsorg ankomma kan jämväl i Nåder förståndiga.» (Sander II s. 140).

De bägge akademierna skulle således flytta till Gamla Kungshuset. Men redan den 7 december återkallades denna bestämmelse, och bägge akademierna fingo fortfarande stanna kvar i biblioteksflygeln — visserligen med ett betydligt reducerat lokalutrymme och såsom ett slags nådehjon hos museet. Fredenheim hade nämligen kommit upp med en ny plan till museets utvidgning, och det är all sannolikhet för att denna plan, som i viss mån kom att korsa den tidigare av den 30 september, sattes i verket under medverkan av Adlerbeth, som i november kommit från Ramsjöholm till Stockholm, där han utan tvivel träffat Fredenheim, som samma år, den 12 februari, invalts i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien.

*Adlerbeths
avsked*

Adlerbeth hade aldrig varit vidare intresserad för den akademi, vars sekreterare han blivit. Vi minnas, att han, redan innan han på allvar tillträtt tjänsten, sökt att få utbyta den mot en lagsaga i Småland, och sedan var han ett halvår åt gången tjänstledig för att vistas på Ramsjöholm. Hans ringa intresse för akademien framgår av hans brev till den nära vännen Rosenstein. Den 16 oktober 1790 skrev

han till honom: »Jag skiljes nödigt vid landet och känner hvad jag årligen känner, en vis inertia, som tenderar till oafbruten landtlefnad. Ehuru jag roar mig i Stockholm bra nog, när jag kommer i lag med mina gamla vänner (utan hvilka jag där ej mera skulle kunna trifvas) känner jag dock aldrig detta slags repugnance att om vårarna fara därifrån. Jag är snart 40 år. Jag har i befordrings- och lönevägen förmodligen nått non plus ultra. Min lön svarar ungefär emot hvad jag kunde spara, om jag vore skild från Stockholm. Frågas, om jag bör ofta hädanefter circulera häremellan? Jag torde dock ej begära serieust svar ännu på ett år eller par.» Kort därefter drabbades han av en svår huslig sorg — hustruns otrohet och den därav följande skilsmässan. Den 23 juni 1792 skrev han då till Rosenstein: »Mina speculationer på afskedstagande äro och böra vara genom denna händelse uppskutna. Det är ingenting sannare, än att man bör vara väl sysselsatt, när något slags chagrin är för handen, som kan bemäktiga sig ett ledigt sinne, och hade jag ingen annan raison att tjena än att komma om wintrarna till Stockholm för att huggas af din vänskap, så funne jag, utan skrymtan, den tillräckelig.»

Då han i november 1793 kom till Stockholm, var han emellertid besluten att taga afsked från sin plats, som tvingade honom att sex månader under året vara borta från det kära Ramsjöholm. Men Adlerbeth var en mycket god ekonom — enligt det allmänna omdömet t. o. m. väl god — och han ville därför blott med så liten förlust som möjligt lämna sina platser. Två av hans inkomstitlar berördes icke av det tillämnade afskedet: hans litterära pension från Svenska akademien (150 riksdaler sp.) och det arrende han tillsammans med Rosenstein och Nordin hade av Post- och Inrikes Tidningar (troligen lika mycket). En tredje post var däremot mera tvivelaktig. Såsom handsekreterare hos Gustav III hade han uppburit 200 riksdaler om året, och frågan var, om han skulle få behålla denna lön som pension. Såsom kansliråd var han lönlös, och att han måste avstå från lönen såsom antikvarie i Antikvitetsarkivet och sekreterare i Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien var tydligt. Men han kunde få rätt att — såsom på 1700-talet icke var ovanligt — *sälja* platsen åt den blivande efterträdaren, och då han kom

till Stockholm, fann han verkligen en hugad spekulant — hur mycket denne bjöd är dock icke bekant. Hela affären berodde likväl på den allsmäktige Reuterholm, och till honom skrev Adlerbeth den 30 november:

»I förtröstan på Eder Excellences gamla ynnest vågar jag i ödmjukhet anmäla en angelägenhet, som rör min framtida välfärd. Jag skulle förebrå mig missbruk af Eder Excellences tid, ägnad åt viktigare ärenden, om jag fölle Eder Excellence besvärlig med en vidlyftig målning af mina enskilda omständigheter. De äro med ett ord af den beskaffenhet, att de bringa mig att tänka på retraite från den syssla jag innehar, ifall jag är lycklig att derwid vinna någon förmån för min återstående lefnad. Eder Excellence täcktes fördenskull tillåta mig Ödmjukast underställa min önskan att lämna Antiquarie och Secreterare-beställningen i Witterhets Academien, för hvilken jag på Stat njuter 300 Rdrs lön, till en efterträdare, som till mig vore hugad att för afträde betala en wiss summa penningar.

Den man, som i sådant afseende lika med mig utbeder sig Eder Excellences bevågenhet att till samma beställning warda förhulpen, är Kongl. Secreteraren Johan David Flintenberg. Han är i sin bästa ålder och har ifrån 1786 till 1791 såsom Magister Docens och Amanuens wid Bibliotheket i Upsala utmärkt sig för skicklighet och insigter. Sedermera har han mäst uppehållit sig i Stockholm, där han äger en skälig förmögenhet, inskränkt inom litteraira yrken, biträder Cantzli-Rådet Fredenheim i tillsynen öfver Museum och erhöill förledet är en Kongl. Secreterare-fullmagt.

Jag vågade ej föredraga Eder Excellence denna mig och honom nära rörande sak, om jag ej på min heder kunde försäkra, att han till den i fråga varande sysslan äger fullkomlig skicklighet eller om jag trodde, att någon mera förtjänt därigenom skulle lida. Men sysslan kan icke bestridas af andra än Litterateurer, hvilkas antal är ringa. Försedd med knapp lön och saknande nästan alla deboucher, lærer den ej heller vara ett föremål för rätt många sökande. Finge jag hoppas att, gynnad af Eder Excellence, vinna Hans Kongl. Höghets Hertigens Nådiga bifall till min afskedsansökning från Antiquarie och Secreterare beställningen vid Witterhets Academien med

Adlerbeths sista sekreterarår

villkor af Flintenbergs utnämmande efter mig, så wore min tanke att flytta från Stockholm till en mig tillhörig Landtegendom, och bönföлле jag därför äfven hos H. K. H. H. om tjenstefrihet från min lönlösa Cantzli Råds beställning. Och som Högstsal. Konung Gustaf III till min någorlunda utkomst, som med 300 Rdr. omöjligen kunde bestridas, tillade mig en årlig lön eller pension såsom Dess Hand Secreterare till 200 Rdr., hvaraf jag är i beständigt åtnjutande, så lefver jag ock i det hopp att därvid få varda bibehållen, helst ingen ny kostnad därigenom Staten tillfogas.» — — — (R. A. Reuterholms Saml.)

Expeditionen blev ovanligt snabb. Redan efter blott en vecka, den 7 december, fick Adlerbeth svar, och det ser nästan ut, som om man blott väntat på hans avskedsansökan för att verkställa åtskilliga redan diskuterade organisationsplaner. Samma dag som Adlerbeths avskedsansökan beviljades, den 7 december, utfärdades ej mindre än tio andra i samband därmed stående kungabrev med för akademien och museet viktiga bestämmelser. Vi taga dem i ordning, först bifallet till Adlerbeths ansökan:

»Kongl. Maj:t will uppå gjord underdånig ansökning samt i anseende till derwid andragne skjäl härmed ej allenast i nåder hafwa bewiljat dess Tro man Cancellie Rådet, Antiquarien och Secreteraren wid Kongl. Maj:ts Witterhets Historie och Antiquitets Academie, Rid-daren af Kongl. Maj:ts Nordstjerne Orden samt en af de 18 i Swenska Academien ädel och wälbördig Gudmund Adlerbeth tjenstledighet från dess i Kongl. Maj:ts och Rikets Cancellie Collegio innehafwande Cancellie Råds Embete, utan ock nådeligen hafwa endtledigat honom ifrån nämnde dess Antiquarie och Secreterare Beställning samt för öfrigt till betygande af Kongl. Maj:ts nådiga wälbehag öfwer Cancellie Rådets med utmärkt skickelighet, nit och trohet förrättade tjenster hafwa bibehållit honom för sin återstående tid wid den lön af Två Hundrade Riksdaler årligen, hwaraf han såsom Wår Högstsalig Herr Faders f. d. hand Secreterare är i åtnjutande. — — — den 7 December 1793.» (R. A. Registraturet).

Han hade således, in amplissima forma, fått allt vad han begärt. Samma dag avgick brev härom till Kansliet. Vidare utfärdades fullmakt för Flintenberg såsom Adlerbeths efterträdare:

»Wi Gustaf Adolph etc. gjöre wetterligt at som uppå gjord underdånig ansökning Cancellie Rådet och Riddaren af Wår Nordstjerne Orden, en af de 18 i Swenska Academien Gudmund Adlerbeth blifwit ifrån dess innehafde Antiquarie och Secreterare Beställning wid Wår Witterhets Historie och Antiquitets Academie i nåder endtledigad, och wid återbesättande deraf hos Oss i nådig åtanka kommit Wår Tro Tjenare, Secreteraren i Wårt och Rikets Cancellie och Secreteraren wid Wårt Museum, Oss älskelig Johan David Flintenberg, altså wele Wi härmed och i kraft af denna Wår Öpna fullmagt nådeligen hafwa förordnat honom, Johan David Flintenberg, at i Cancellie Rådet Gudmund Adlerbeths ställe wid wår Witterhets Historie och Antiquitets Academie wara Antiquarie och Secreterare, kommandes enligt hwad Wi nu i nåder fastställt både han och dess efterträdare hädanefter at tillika wara Gardes des Médailles wid Wårt Museum under dess Intendents öfwerinseende, hwarwid han hafwer at njuta den Lön och de förmåner, som berörde Secreterare Beställning äro anslagne. — — — den 7 December 1793.» (R. A. Registraturet).

I brevet nämnes naturligtvis intet om privataffären mellan Adlerbeth och Flintenberg. Utnämningen bör dock ha väckt uppseende. Flintenberg var visserligen icke en alldeles illitterat person. Han hade varit docent vid Uppsala universitet, och vid den första pristäfflingen i Witterhets Historie och Antikvitetsakademien hade han erövat den stora medaljen för en historisk avhandling. Men någon litterär ställning, jämförlig med företrädarens, innehade han icke. Hade Adlerbeth icke av Gustav III insatts såsom ledamot av akademien, skulle han helt säkert ha valts av akademien själv. På Flintenberg, som nu av Kungl. Maj:t utnämnts till ledamot, skulle däremot akademien vid ett val säkerligen aldrig ha tänkt. Utnämningen inebär därför en tydlig degradation av akademien och ett ledamotskap i denna. Inom akademien kunde han tydligen aldrig bli en verklig sekreterare — såsom Rosenstein i Svenska akademien — utan blott en underordnad protokollsförare, ungefär som vice sekreteraren Lindblom. Att han likväl utnämndes berodde nog icke på Adlerbeths förbön för honom, utan på Fredenheims manipulationer.

Adlerbeths sista sekreterarår

I varje fall var Fredenheim den, som vann mest på Adlerbeths avgång. För det första fick han en lön åt den förut lönlöse Flintenberg, som nu lämnade sin tjänst som sekreterare vid museet. Vidare fick Fredenheim en ny plats vid detta, en garde des médailles, således en ny museitjänsteman, vars lön ej graverade museets stat, utan Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens, och slutligen hade akademiens nye sekreterare i viss mån ställts under Fredenheims överinseende. I samma mån hade Fredenheim såsom museets »intendent» blivit en i förhållande till akademien överordnad myndighet, och ett yttre tecken härpå var, att han kort därefter, den 30 juli 1795, vid nästa sekreterarombyte, från arbetande ledamot upphöjdes till hono-
rair.

Dessa fördelar voro emellertid icke de enda, som Fredenheim och Kungl. museet den 7 december inhöstade. I det brev, som denna dag utfärdades till Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien och vari avskedet och utnämningen meddelades, underrättades akademien tillika om, att dess mynt- och medaljsamling nu skulle överflyttas från akademien till Kungl. Museet och ställas under Fredenheims överinseende:

*Akademiens
myntsamling
överlätes till
Kungl. Museet*

»Gustaf Adolph etc. Då Wi förordnat Secreteraren vid Wårt Museum Kongl. Secreteraren Johan David Flintenberg at uti Cantzli Rådets och Riddarens af Wår Nordstjerne Orden Göran Gudmund Adlerbeths ställe vara Secreterare hos Eder, hafve Wi derjämte i nåder fastställt och i den förres Fullmagt låtit införa, at han och hans efterträdare hädanefter alltid komma at tillika vara Garde des Médailles wid Wårt Museum under dess Intendents öfverinseende, hälst Witterhets academiens Secreterare förut haft en dylik befattning. Som Wår nådiga afsigt med en sådan odelad tilsyn öfver alla Wåre och Rikets Samlingar af de frie konsternes så äldre som nyare alster är, at hwarje slag af dem förvaras tillsammans och på et ställe, hwari-genom de bäst kunna bidra till smakens och kunskapens underhållande och utbredande i desse ämnen uti Wårt Rike samt wårdas och fortsättas i en viss plan, så är ock Wår nådiga vilja, at så väl de hos Eder som på Drottningholm härtills förvarade Medaille-Cabinetter nu mera sammanslås och utgöra en del af de till Wårt Museum

hörande samlingar. Jemte det Wi härom förständigige Ståthållaren på Drottningholms Slott, Hof-Stallmästaren Commendeuren af Wår Nordstjerne- och Riddaren af Wår SwärdsOrden Friherre Rålamb hafve Wi äfven velat Eder till behörig efterrättelse det ena och andra i nåder tillkänna gifva — — — den 7 December 1793.» (Originalen i Akademiens samling av kungabrev).

I brev samma dag till ståthållaren på Drottningholm förständigades denne att till Kungl. Museet överflytta det dittills på Drottningholm förvarade mynt- och medaljkabinett, som bildats av Lovisa Ulrica och sedan, såsom vi sett, inköpts av staten. Utan tvivel var det en organisatorisk riktig åtgärd att sammanslå de bägge statssamlingarna till en enda. Men för akademiens existensberättigande var det efter detta ej mycket, som återstod. Af alla de samlingar, som vid Berchs död tillhört antikvitetsarkivet, fanns efter detta — utom en mindre bok- och avskriftssamling — endast den obetydliga forn-samlingen kvar, för vilken ingen då intresserade sig och som för övrigt var inlåst i det Gamla Kungshusets skrubbar samt för akademien så gott som otillgänglig. Det, som efter detta berättigade akademien att existera, var knappt mer än att giva förslag på inskriptioner och utdela några tävlingspris.

De bägge akademierna sammanträdde i Kungl. Museet

Den 7 december utfärdades också en annan jobbspost till akademien — återkallandet av det den 30 september givna löftet, att akademien skulle få vända tillbaka till Rundeln i det Gamla Kungshuset. Meddelandet skedde genom ett brev till Svenska akademien, icke till systerakademien, som blott var Svenska akademiens gäst:

»Som både Svenska Academien och Wårt Museum blifwa äreminnen af Wår Högstsalige Herr Faders huldhet för wetenskaperne och konsterna, så hafve Wi funnit åtankan deraf ännu mera bibehållas, då Wi i nåder welat tillåta Eder att hålla Edre wanlige sammankomster i det större af de 2^{ne} rum, hwarmed Wi genom nådig skrifvelse af den 30 nästledne September tillökt musei utrymme, hälst Wi derigenom hafwa bägge desse inrättningar närmare under Wåre Egne ögon.» (R. A. Registraturet).

Ingen av de båda akademierna hade efter detta en egen lokal. Svenska akademien nödgades att för sitt arkiv och sitt fåtaliga bohag

Adlerbeths sista sekreterarår

hyra ett rum i det hus, där Rosenstein bodde, och den andra akademien hade sina tillhörigheter fortfarande — otillgängliga — i Gamla Kungshuset.

Den 7 december 1793 blev således en nederlagens dag för Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien — nederlag, för vilka Adlerbeth indirekt bar ansvaret — och en framgångens dag för Fredenheim och Kungl. Museet. Utom de redan nämnda segrarna kunde Fredenheim även inregistrera andra. Till Flintenbergs efterträdare som sekreterare vid museet hade Fredenheim på den korta tiden mellan den 30 november och den 7 december hunnit föreslå e. o. kanslisten Carl Magnus Nordin, och i strid mot regeringens villkor vid Flintenbergs utnämning (se förut sid. 417) hade han åt Nordin utverkat även lön, 100 riksdaler från slottsbyggnadsfonden, dock först då fondens tillgångar det medgåvo.¹ Vidare blef hans protegé, Georg Frans Tihleman — till vilken vi sedan få all anledning att återkomma — utnämnd till andre sekreterare, »dock utan lön». Redan förut hade Fredenheim, såsom anförts, i Eric Hallblad fått en Garde des tableaux med en lön av 150 riksdaler, den 7 december fick han på bekostnad av Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien en Garde des médailles och samma dag även en Garde des marbres, Carl Magnus Hægenflygt, med en lön av 50 riksdaler från Slottsbyggnadsfonden, dock först när tillgångarne det medgåvo. Om alla dessa förmåner utfärdades, dels ett långt, hos Sander redan tryckt kungabrev till Fredenheim, dels fullmakter till Nordin och Tihleman.

Brevet om Adlerbeths avsked och Flintenbergs utnämning föredrogs i akademien först den 14 januari 1794, då även Flintenberg infunnit sig: »Sedan Konungen uppå derom giord underdånig ansökning i Nåder entledigat Cantzli Rådet Adlerbeth från Antiquarie och Secreterareämbetet vid Kgl. Witterhets academien och därutin-

*Flintenbergs
tillträder
sekreterar-
platsen*

¹ Ett av Fredenheim den 6 juni 1797 utverkat kungabrev till akademien gav honom här ännu en fördel. Enligt detta hade Kungl. Maj:t funnit för gott, att när »Kongl. Secreteraren C. M. Nordin bortgår ifrån den af honom innehavande Secreterare sysslan wid Wårt Museum, denne Secreterare syssla derefter och framgent bör af amanuensen hos Eder bestridas, dock utan annan lön än den honom wid amanuenssysslan tillkommer». Därigenom kom även den enda återstående tjänstemannen i akademien — dess amanuens — att överföras till museet. Då Nordin 1815 avgick blev även akademiens amanuens Sundel hans efterträdare.

nan till hans efterträdare utnämnt Herr Kongl. Secreteraren Flintenberg, intog bemälte Kongl. Secreterare det honom därmedelst likmätigt Statuterna tillkommande rum ibland academiens Ledamöter, hvarefter Kongl. Maj:ts nådiga fullmagt, utfärdad för honom den 7 Decemb. nästl., upplästes och han af akademien hälsades välkommen.» Sammanträdet var ej vidare talrikt besökt — utom av Adlerbeth och Flintenberg blott av sju ledamöter — och enligt protokollet, som fördes av Adlerbeth, hälsades Flintenberg av akademien »välkommen» — ett tämligen snävt uttryck. I protokollet däremot nämnes intet om några av presidenten till Adlerbeth uttalade tacksamhetsord. Den ene avgick och den andre tillträdde utan klockringning. Olikheten mellan Adlerbeths och Flintenbergs inträde i akademien röjer sig kanske starkast däri, att den förre gjorde det med ett stort och lärt inträdestal, under det att den senare utan något som helst tal tyst tog plats vid akademibordet. Till svar å Adlerbeths inträdestal hade Rosenstein hållit ett annat, som började: »Då Konungen förklarade sig vilja gifva denna Academien nya ledamöter, var det lätt at af des ömhet för vetenskapens tillväxt och des rättvisa mot förtjensten föreställa sig, att bland detta antal finna Eder, Min Herre, som förenar alla de kunskapsgrenar, hvilka utgöra ämnet för Academiens arbeten» — och därefter uppräknar han Adlerbeths alla vittra förtjenster. Skillnaden mellan de bägge receptionerna antyder kanske klarast Flintenbergs blivande ställning inom akademien och de känslor, med vilka akademien mottog den nye ledamoten.

Inventeringen För Adlerbeth återstod nu blott att redovisa för sin förvaltning av
1794 akademiens medel (vilket han gjorde redan vid sammankomsten den 15 januari) och att upprätta ett inventarium över de samlingar, som han överlämnade till Flintenberg. Detta inventarium blev färdigt den 8 mars och lyder:

»Undertecknade hafva genomgått och med de uprättade Cataloguer öfverensstämmande befunnit följande, hitintils under Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Academiens wård stående Kongl. Majts Mynt-Cabinner och Samlingar, nämligen:

Adlerbeths sista sekreterarår

1°/ Ett Cabinet med Svenska Skådepenningar, mynt och Portraiter i Metall, bestående af:	stycken	stycken
I guld	146	
I Silfwer	2314	
I Koppar och Sämre metaller, inberäknadt 6 näfwer- poletter, 2 Gipsaftryck och 2ne Portraiter i Elfenben	457	2917
Och till samma Cabinet hörande miniature Portraiter, mer och mindre dyrbart infattade, 16 st., samt 2 gra- verade i Perlemor.		
2°/ Det så kallade Cronstedtska Cabinettet af antiqua penningar, nämligen:		
Romerska famillers medailler	382	
Romerska Kejsares	2864	
Andra forntida konungars och folkslags	404	
Nyare eftergorda	195	
Göthiske och Barbariske samt Parthiske	43	
Asses Librales	41	
Anglo Saxoniska samt gamla Irländske mynt	552	4481
Transport		7398
[Ny sida]	Transport	7398
NB hvaraf I Guld	41	
I Silfver	1973	
I Koppar och någre i bly	2467	4481
och hvartil räknas 24 skurna stenar samt 48 antiqua Romerska Minnesmärken, mest af Bronze.		
3°/ En myntsuite af gamla Tyska penningar, nämligen gamla Ducater af guld eller så kallade Gold Gulden Silfwerpenningar	39 <u>483</u>	522
4°/ Arabiska mynt 1 af guld, 523 af Silfwer 1 af Koppar Dubletter af Silfwer	525 258	
Ostindiske mynt 4 af guld, 4 af Silfwer 7 af Koppar	15	798
5°/ Det så kallade Numophylacium Berchianum eller Skå- depenningar öfwer utländske Particuliere Personer, i Guld	10	
i Silfwer, bronze och til någon del tenn och bly	1639	
38 Franske Kongl. och 3 Preussiske	41	1690
6°/ Det så kallade Sköldebrandska antiqua Cabinettet bestående af Guldmedailler	146	
		427

Akademien 1786—1793

Forntida Konungars och folkslags i silfwer och bronze	1118		
Medailloner	76		
Romerska famillers i silfwer och koppar	453		
» Kejsares i silfwer	919		
» » i Bronze	<u>3154</u>		
	5866	<u>10408</u>	
(Ny sida]			
	5866	10408	
Bly medailler	47		
Medailler öfver forntida Privata	25		
Contremarquerade Medailler	40		
Käjsrerliga dupletter i silfwer 20, i Bronze 11 och 6 penningformade smycken	<u>37</u>	<u>6015</u>	
	Summa	<u>16423</u>	

7°/ Flere Convoluter och påsar med inlagde silfwermynt, des dubletter af Svenske Konungars, dels Gothländske, gamla Tyske, Ängelska eller andra utländska, till större delen i Svensk jord fundne, eller sönderbrutne o. s. v., hvaraf en del äfwen af Cantzli Rådet v. Engeström blifvit genomgångne och beskrefne, som tillsammans med omslagen eller påsarne, hvori de förvaras wäga, 931 lod.

8°/ Svenska Antiquiteter af Guld och Silfwer:
 En stor Gullring, med 8 derpå hängande mindre
 En Caracant af två Gullböglar.
 En stor Gullring, funnen i Westergöthland.
 En Guldring jämte resten af den försälde delen af Lagerbergska fyndet.
 En liten Guldring med 7 därpå hängande.
 Armring af sammanflätade Gulltrådar.
 Utsmidd ring af helt Gullstycke.
 Större Gullcaracant, funnen vid Tureholm.
 Gullring liknande tvåhöfdad Drake.
 Sammanböjd Gullten.
 Små Gullringar kallade Hernevi Gullsniglar.
 Gullhake från Vreta.
 Vridet gullstycke, liknande parer stängen på en värja.
 Två större och 2 mindre Gullknappar samt brott af en knapp.
 Tre Gullbeslag till Riddare bälten och tre till värjebaljor.
 Två Gullöf från Skåne.
 Armring af gull från Örebro.
 Emailleradt Gullarmband.
 4 Ducater och 1/3 Rdr. in specie.

Adlerbeths sista sekreterarår

17 större och mindre Gullfingerringar.
Gullkädja med vidhängande pryl.
Gullhårnål sönderbruten.
Coulant af Jaspis.
Två par örhängen af Amethyst 1 dito af Granater, 1 dito af små rubiner och perlor, 1 dito af watten-opaler.
Drottning Maria Eleonoras halssmycke af gull och stenar.
9 stycken penningeformige så kallade *Menn* eller Guldsmycken.
2^{ne} Japanske aflånge penningar af gull.
En Ebraisk desponerad gull-medaille.
Trettio st. större silfwerringar till arm, hand eller hufwud prydnad för utom åtskilliga afbrott af sådana.
Fyra stora silfwerkädjor och en kort med vidhängande smycke.
32 silfverknappar med några fragmenter.
6 större och 15 mindre silfwerspännen.
Massivt silfwerbälte.
Tre st. mindre silfwersmycken.
Tolf kupiga silfwersmycken eller pucklor.
5 stycken fyrkantige silfwerbeslag.
Diverse helt små silfwerprydnader, till en del söndriga, i Convoluter.
Lage folkunges wärje fäste af silfwer.
Tre tjocka fyrkantiga silfwertener.
5 st. silfwerskålar.
1 st. silfwertallrik.
7 st. silfwerskedar.
Ett sönderbrutet silfwerkärl från Finland.
En knifslida af silfver.
En stor silfwerkräkla, hörande till Biskopsstaf.
Konung Carl IX^s tröjeknappar emailerade med Rubiner 76 st.
12 fingerringar af silfwer.
Ett stort kärl af Agath med lock af silfwer.
Kalk och patén förgyld.
Kalk af Elfenben.
Kalk af Christall.
S. Catharinae Alexandrinæ bild af silfwer.
S. Britas och S. Eschills reliquairer eller 2^{ne} Silfwerarmar.
Alabaster kärl med obekanta Bokstäfwer.
Portrait af Kongl. Secreteraren Helin i Miniature.
Dito af Benjamin Dyster.
Och af Koppar eller andre mindre dyrbara ämnen ett stort antal prydnader och persedlar såsom ringar, pucklor, Svärd, stridshamrar, spjut,

Adlerbeths sista sekreterarår

bogar, pilar, harnessk, hjälm, Sadlar, sporrar, hästmonderingar, mat- och dryckeskärl, knifvar, yxor, Lampor, rökelsekar m. m. jämte en mängd lapptrummor och runestafvar, som jämförda med Cataloguen här ej specificeras.

- 9/ Likaledes träsnitter och till någon del kopparplåtar i 5 kistor förvarade, några gamla portraiter på duk samt Chartor och målningar af mindre värde och några ättetaflor.
- 10/ Alla antiquitets archivets manuscripter och handlingar, afskrifter efter de till Kongl. Bibliotheket tillförne aflämnade original Permebref, så af Örnhielm och Peringsköld som af nyare samlade, jämte samma archivi Boksamling och andra Documenter äfven som alla Witterhets Academiens tillhörige Protokoller, manuscripter och Handlingar samt de återstående Exemplaren af senare delarne af dess tryckta Handlingar.

Vid denna Inventering hafva särskildte Handskrifna Cataloguer och förteckningar tjent till efterrättelse, med undantag af Svenska Mynt Cabinetet och det Sköldebrandska, för hvilket förra Cantzli Rådet Berchs tryckta Register och för det senare Commerce Rådet Sköldebrands med der vid bifogade annotationer blifwit följde.

Stockholm den 8 Martii 1794.

G. Adlerbeth

J. D. Flintenberg.

Allt i detta Inventario ofvanstående jämte de åberopade Cataloguerne och Förteckningarne har jag emottagit, som härmed qvitteras

J. D. Flintenberg.»

Som man ser betraktades tydligen mynten och medaljerna, — avdelningarna 1 till och med 7 — som nu skulle överlämnas till Kungl. Museet, såsom den ojämförligt viktigaste delen av den dittills under akademiens vård stående samlingen. Utom dessa — samt arkivalier och böcker — har Adlerbeth visserligen förtecknat alla fornsaker av guld och silver, men nöjt sig med en ytterst summarisk uppgift om fornsaker »av koppar och mindre dyrbara ämnen»; de sägas blott finnas till »ett stort antal». Så vitt man kan se hade denna samling icke i nämnvärd mån ökats under den tid, då Adlerbeth var antikvarie.

INNEHÅLL.

Statuter och Stat	I
Inledning 1. Akademiens namn och syfte 2. Ledamöternas årliga avhandlingar 4. Akademiens korrespondenter 6. Medaljer och inskriptioner 6. Ledamöternas skrifter 9. Handlingarna 9. Sammanträden 10. Ferier och minnstalet över Lovisa Ulrica 12. Jettoner 13. Tävlingar och pris 21. Högtidsdagarna 24. Ledamöter 27. Utländska ledamöter 28. Utländska korrespondenter 39. Val av ledamöter 41. Ämbetsmännen 44. Statuternas avslutning 45. Staten 46. Tillägget i Svenska Akademiens stat 49. Litterära pensioner 49. Vice sekreteraren 53. Lidéns donation 54.	
De första månaderna	57
Akademiens ledamöter 57. Tävlingsskrifter i svensk skaldekunst bedömas 58. Årliga minnespenningar beslutas 60. Tävlingsskrifter i värtalighet bedömas 64. Tävlingsskrifter i historia bedömas 66. Nya prisämnen 69. Rundeln i Kungshuset 69. Det tillämnade porträttgalleriet 71. Det första offentliga sammanträdet 73. Ledamöterna hålla sina inträdestal 75. Akademiens nyval 75. Vitterhetsakademiens sista direktör avträder 77. Adlerbeth tillträder sekreterarplatsen 79.	
Ledamöterna	83
Den arbetande klassen 83. Lindblom, Broman och Masreliez 85. Dödsfallen inom den honoraira klassen. Scheffer 87. Celsius vald efter Scheffer 88. Höpkens och Leijonhufvuds död 88. Gyldenstolpe och Schröderheim väljas 89. Dübens död, Celsing väljes 89. Benzelstiernas död. Lars von Engeström väljes 90. Dödsfallen inom den arbetande klassen. Lagerbrings död. Porthan väljes 91. Manderströms död. Eberhardt väljes 92. Floderus' död, Wilde väljes 93. Botins död. Rosenhane väljes 94. Lidéns död, Björnstjerna väljes 94. Tengström, Fant, Älf och Fredenheim väljas 95.	
Tävlingar	97
Tävlingar i historia 97. 1787 97. 1788 100. 1789—1792 101, 1793 105. Tävlingar på främmande språk. 1787 107. 1788 108. 1789 110. 1790 111. 1791 och 1792 112. 1793 113. Tävlingar i antikviteter 113. 1787 114. 1788 114. 1789—1793 115. Tävlingar i inskriftskonst. 1787 117. 1788 119. 1789 120. 1790 121. 1791 123. 1792 och 1793 124.	

Medaljhistorierna	126
Den förgustavianska tidens medaljhistoria 126. Gustav III:s egen medaljhistoria 132. Medaljhistorien efter Gustav III:s död 146. Akademien och Gustav III:s medaljhistoria 149.	
Övriga medaljer och inskriptioner	182
Akademiens granskningsrätt 182. Svenska akademiens minnespenningar 185. Vetenskapsakademiens minnespenningar 192. Övriga medaljer 194. Inskrifter på offentliga byggnader 197. De första inskriftsärendena 198. En grupp mera betydande inskrifter 202. Inskrifter på minnesstenar resta av enskilda 209. Gravskrifter 211.	
Levernesbeskrivningar, inträdestal och avhandlingar	216
Levernesbeskrivningar 216. Inträdestalen. Adlerbeths inträdestal 221. Ristells inträdestal 225. Ferners inträdestal 225. Engeströms inträdestal 226. Murbergs inträdestal 228. Sernskölds inträdestal 228. Strands inträdestal 229. Adelcrantz' inträdestal 231. Troils inträdestal 233. Floderus' inträdestal 233. Hallenbergs inträdestal 234. Neikters inträdestal 242. Nordins inträdestal 245. Porthans inträdestal 247. Eberhardts inträdestal 251. Wildes inträdestal 252. Rosenhanes inträdestal 253. Föredrag av ledamöterna 254. Murbergs avhandlingar 255. Engeströms avhandlingar 256. Adlerbeths avhandling 256. Floderus' avhandling 257. Hallenbergs, Porthans och Melanderhjelm's avhandlingar 259. Övriga avhandlingar 259.	
Akademiens Handlingar	262
Sista delen av Vitterhetsakademiens Handlingar 262. Kontrakten med fru Fougé 262. Kontrakt med Upfostringssällskapet 266. Ristells journal 267.	
Fynden, Akademien och Kanslikollegiet	273
Akademien och Kanslikollegiet 273. Fynd 1786. Styrafyndet 276. Heljomfyndet 284. Slötafyndet 285. Möcklebyfyndet 286. Fynd 1787. Pelkenäfyndet 289. Gåvor 293. Boglösa fyndet 294. Långörefyndet 295. Egbyfyndet 296. Fynd 1788. Utmelandsfyndet 296. Fynd 1789 299. Venngarnsfyndet 300. Vestöletfyndet 302. Östhammarfyndet 303. Fynd och gåvor 1790 305. Fynd 1791, Skåfyndet 305. Vallbyfyndet 307. Fynd 1792 och 1793 308. Nordins grävningar 310. Expensanslagen 311.	
Fornvård och Korrespondenter	314
Fornvården 314. Isala lada 314. Kungörelsen den 10 Maj 1787 324. Soopska graven och fornvården 329. Akademiens förslag till fornvård 330. Regeringens svar 332. Lindbloms yttrande 334. Wallqvists yttrande 336. Ärendets vidare behandling 338. Frågan om fornvården förfaller 341. Korrespondenter, Hertzehielm 342. Hernqvist 347. Gedda 349. Næzén 359. Luth 364. Kylander 365. Lanærus 369. Gardell 370. Mora stenar 373.	

Innehåll

Den tilltänkta katalogen över kufiska mynt 376

Beslut att ordna den kufiska myntsamlingen 376. Malmström får uppdraget 377. Planen utvidgas till en katalog 378. Mynten skola graveras i koppar 379. Planen utvidgas ytterligare 380. Äldre kataloger 384. Malmströms katalog 385. Korrespondens om arabiska mynt i svenska samlingar 386. Malmström skall utgiva även en avhandling om arabiska mynt 391. Malmström blir professor i Åbo 393. Katalogarbetet avstannar 394.

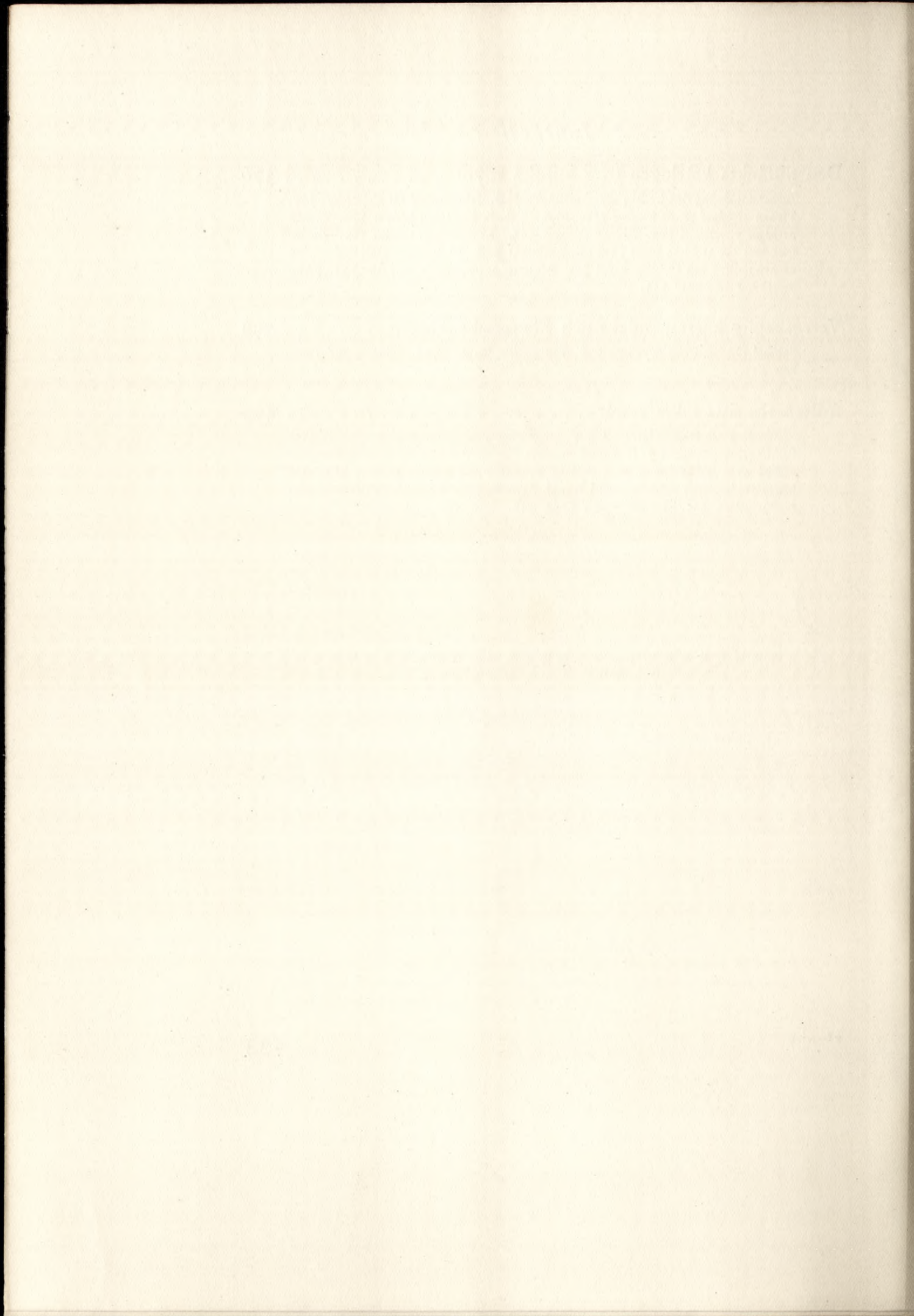
Vetenskaplig korrespondens och Planerade arbeten 396

Samuel Ödmann och Tychsen 396. Hermelins Dagbok 403. Normannus' Lexikon 405.

Adlerbeths sista sekreterår 409

Akademien och förmyndarregeringen 409. Offentliga sammanträden upphöra 410. Samlingarna avsöndras 412. Kungl. Museet och myntsamlingen 414. Adlerbeths avsked 418. Akademiens myntsamling överlåtes till Kungl. Museet 423. De bägge akademierna sammanträda i Kungl. Museet 424. Flintenberg tillträder sekreterarplatsen 425. Inventeringen 1794 426.

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

1943

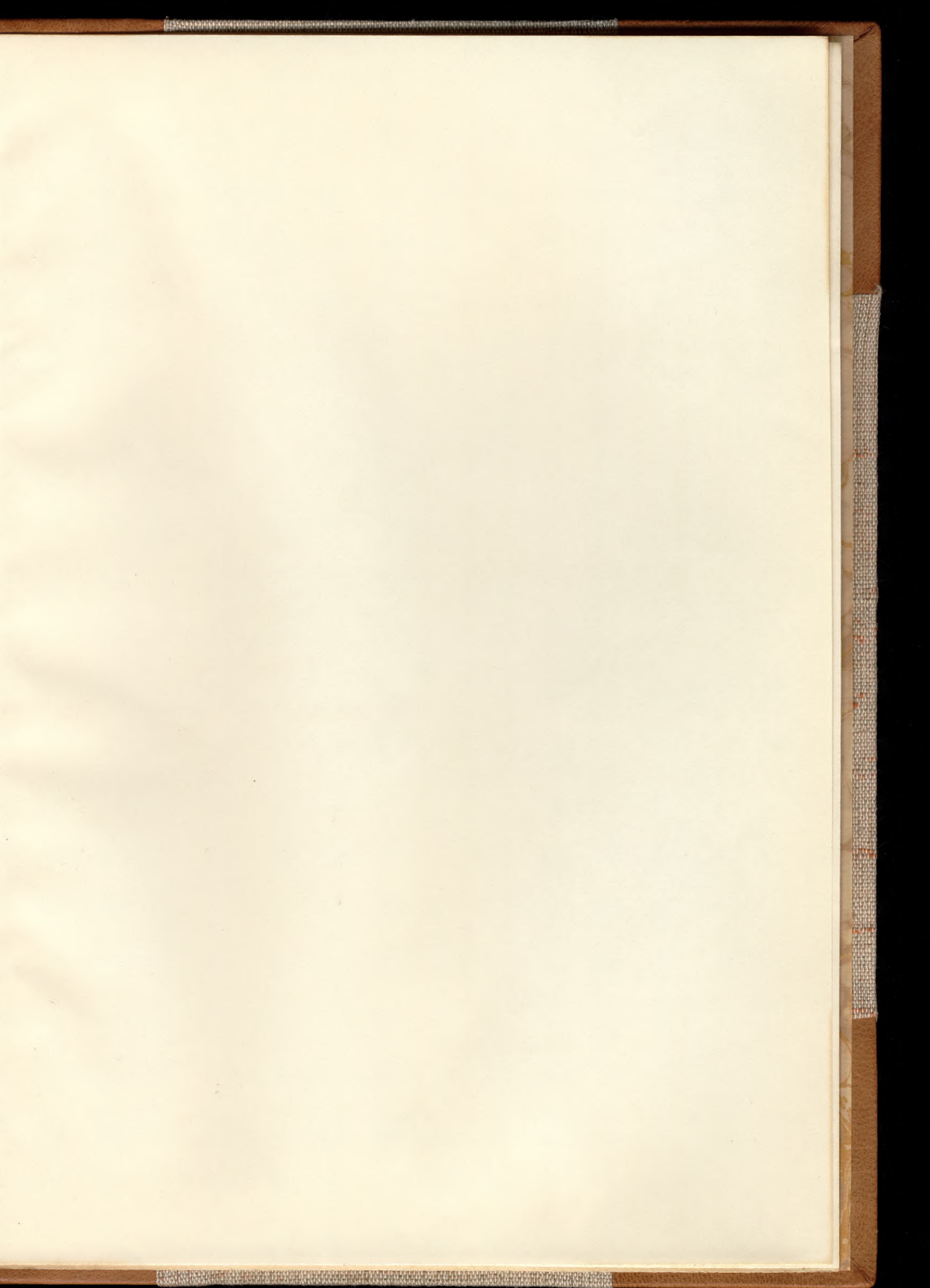

ALMQVIST & WIKSELLS
BOKTRYCKERI A.-B.
UPPSALA
1943

200 44
1

W. H. WISSELL
PUBLISHED BY
WISSELL

